STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02584

ALE VERK

Sholem Aleichem

Permanent preservation of this book was made possible
by David Bern
in memory of
Israel Bernbaum

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק

פֿון

שלום עליכם

איקוף
פֿאַרלאַג
בוענאָס איירעס

1952

OBRAS COMPLETAS DE

SCHOLEM ALEIJEM

TOMO II

PRINTED IN ARGENTINE
IMPRESO EN LA ARGENTINA
Editorial "ICUF"
BUENOS AIRES, 1952

Queda hecho el depósito que marca la ley.

Copyright by the
Estate of Olga Rabinowitz
New York

אַלע ווערק

פון

שלום עליכם

באַנד II

יאָסעלע סאָלאָוויי

אין שטורעם

יאָסעלע סאָלאָוויי

אַ יידישער ראָמאַן

געשריבן אין יאָר 1886.

Лучшему другу и вернейшему товарищу

О. М.

в знак глубочайшей преданности посвящает

Автор.

ליבער, טייערער פריינט!

מיין צווייטן יודישן ראָמאַן „יאָסעלע סאָלאָוויי“ ברענג איך דיר במתנה היינט, צו דעם טאָג פון דיין געבוירן ווערן. איך האָף, אַז די דאָזיקע מתנה וועט בײַ דיר אַנגעלייגט זיין, נישט דערפאַר, וואָס איך זאָל מיך אײַנריידן, אַז זי איז מיט אַלע מעלות; איך וויים בײַ מיר זייער גוט, אַז איך האָב נאָך נישט אינגאַנצן אויסגעפאָלגט דעם זיידן ר ב מ ע נ ד ע ל ע ס כלל, אַז „אַ ווערק דאַרף מען פ ײַ ל ן א ו ן פ ײַ ל ן“, — מחמת צוויי טעמים: ראשית, דערלאָזט ניט די צײַט, מען איז דאָך נישט מער ווי אַ זינדיקער מענטש, משטיינס געזאָגט, און בסך־הכל נאָר אַ ה אָ ל ב ע ר שרײַבער, ד"ה האָלב־סוחר און האָלב־שרײַבער, ווי געוויינלעך בײַ יודן; מע באַדאַרף איין זינען האָבן די וועלט אויך, נישט נאָר עולם־הבא אַליין... והשנית, איז מען דאָך טאַקע, צווישן אונדזן רײַדנדיק, יונגע לייט, מענטשן, וואָס האָבן קיינמאָל קיין צײַט ניט, א ח ש ת ר נ י ם, אַלץ געיאָגט, געכאַפּט, אין איין מורא, מע זאָל חלילה ניט פאַרשפּעטיקן... נאָר וואָס דען? ווײַל איך רעכן דערויף, וואָס דו ווייסט, אַז ווי ווײַט נאָר מײַן מעגלעכקייט איז געווען, האָב איך געאַרבעט און מיט מײַן י אָ ס ע ל ע ן מי געהאַט, ביז גאָט האָט מיר געהאָלפן און איך האָב אים דערלעבט צו זען, אַז ער האָט כאָטש עפּעס אַ פּנים פון אַ לעבעדיקן פאַרשוין.

נעם זשע צו, ליבער פריינט, די דאָזיקע מתנה מײַנע, אַזוי ווי זי איז, און לאָז זי דיר דינען צום צייכן, וויאַזוי עס ליבט דיך און שעצט דיך

דײַן בעסטער, אמת געטרײַער פריינט,

דער מחבר.

קיעוו, 26טן דעצעמבער 1889.

I.

יאָסעלע גייט־אויס זינגען

אַזעלכע אויסבּרענגער, ווי די בעלי־בתים פון דער קאַלטער שול אין מאַזעפּעווקע, איז שווער צו געפינען אַף דער גאַנצער וועלט. „וואָס זיי קאָסט־אָפּ אַ יאָר חזנים — אַזוי זאָגט מען אין שטאָט — וואָס זיי קאָסט־אָפּ אַ יאָר חזנים, וואָלט זיך דאָס יעדער געמעגט ווינטשן האָבן אַף זײַן אייגנס". געמען נעמט זיך דאָס דערפון, וואָס די מאַזעפּעווקער ייִדן בכלל זײַנען, ווי עס איז באַוווּסט אַף דער גאַנצער וועלט, פון תמיד אָן שאַרפע מבינים אַף נגינה; נאָר אַזעלכע ליבהאָבער אַף זינגען, ווי די בעלי־בתים פון דער קאַלטער שול, קריגט מען גאָר נישט, מע זאָל אויספאָרן וועלטן. קומט־אַראָפּ קיין מאַזעפּעווקע דער באַרימטער פּיצי — ווו דאַוונט ער? אין דער קאַלטער שול; ווו הערט מען ירוחמען? אָדער ניסין? אָדער מיצין? — אין דער קאַלטער שול. עס איז שוין באַ זיי אײַנגעפירט אַזוי פון קדמונים, און ס'איז רעכט, קיינער פרעגט נישט קיין קשיות. עס קומט זיי דאָרט אָן שווערלעך, ביז זיי קלויבן זיך צו אַ רעכטן בעל־תפילה, וואָס מען זאָל פון אים האָבן הנאה און נישט שעמען זיך מיט אים קעגן לײַטן. זיי קאָכן־אויס געגוג וואַסער, ביז דער חזן געפעלט זיי איטלעכן באַזונדער און ביז ער טרעפט זיי צו צו זייער שניט מיט זייער כאַראַקטער; נאָר קוים האָט ער זיי שוין צוגעטראָפן, אַזוי בלײַבט ער שוין באַ זיי אַ שטענדיקער, אַן אייביקער, און עס איז שוין פאַר אים גאָר קיין בעסערס נישטאָ אַף דער

גאַנצער וועלט. אַט אַזעלכע מינים ברואים זײַנען זיך די בעלי־בתים פֿון דער דאָרטיקער קאַלטער שול. און אַט אַזאַ מין בעל־תּפֿלה איז בײַ זיי געווען שמואליק יאַמפּעלער. געהאַט האָט שמואליק אַ קול — אַ „שאגת־ארי", דאָס הייסט, אַ געמבע פֿון אַ לייב, מיט זייער אַ שיין „פּיסטל", דאָס הייסט, אַ מין בײַ־קול, אויף וועלכן ער פֿלעגט זיך בריהש פּאַרקאַטשעז. „מיט זײַן ממקומד — אַזוי האָט מען אויף אים געזאָגט — לאָזט זיך אויס די וועלט; דעם ממקומד האָט ער געגנאַשט פֿונעם קרוטיער"... אויך האָט שמואליק געהאַט אַ רײַכן האַלדז און איז געווען אַ פֿײַנער בעל־עברי; זײַן „זאָגן" איז געווען גאָלד מיט זילבער... „ווען, אַ שטייגער, אונדזער שמואליק — אַזוי האָבן אויף אים געזאָגט די בעלי־בתים פֿון דער קאַלטער שול — ווען למשל, אונדזער שמואליק זאָל שטודירן אויף נאָטן, וואָלט ער געווים אַריבערגעפּוצעוועט פּיצין און מיצין און ירוחמען מיט אַלע הײַנטיקע וועלט־חזנים! אונדזער שמואליק, אַבי ער וויל נאָר, קאָן ער נאָך הײַנט אויך אָוועקלייגן מיט איין כּתרל זײַנס, מיט איין וואָלעכל אַ רעכטס, די אַלע הײַנטיקע נײַע בריהם מיט זייער גאַנצן כּאָרטן!"... ימים נוראים פֿלעגט שמואליק דאַווענען מיט משוררים; אים פֿלעגט אונטערהעלפֿן טאַקע זײַן זונדל יאָסעלע, אויף אַ פֿײַנ־דיק קולכל, און נאָך צוויי משוררים: איינער אַ באַס און דער אַנדערער אַ שרײַער — און גענוג; דאָס איבעריקע האָט שוין שמואליק אַליין אויסגעאַרבעט מיט זײַן אייגענעם „געבענטשטן" האַלדז. די „שטיקלעך", וואָס שמואליק פֿלעגט אויף יעדן יום־טובֿ „אויסשטעלן", האָט מען נאָכ־דעם אין דער שטאָט געזונגען אַ גאַנץ יאָר כּסדר; דאָס הייסט, נישט מע האָט זיך צונויפֿגעקליבן ערגעץ אין איין אָרט אויף צו זינגען, — דערווײַל איז קיין צײַט נישטאָ און ס'איז עפּעס גאָר נישט אַזוי אויפֿגע־לייגט אַפֿן האַרצן, אַז מע זאָל זיך פּלוצים אַנידערזעצן זינגען; נאָר יעדער באַזונדער פֿאַר זיך, בײַ זײַן טיש, אָדער אַפֿילו אין גאַס גייענ־דיק, האָט זיך שטילערהייט איבערגעזונגען די אַלע „שטיקלעך", וואָס שמואליק האָט באַשאַפֿן. פֿון קיין נאָטן, ווי אויבן איז געשטאַנען, האָט שמואליק נישט געוווּסט, דאָס הייסט, ער האָט געהערט, אַז ס'איז דאָ חזנים, וואָס זינגען פֿון נאָטן, נאָר געזען האָט ער דאָס נאָר איין מאָל אויף זײַן לעבן. דאָס איז געווען דעמאָלט, ווען פּיצי איז דורכגעפֿאָרן

איבער מאָזעפּעווקע מיט זײַנע אַכצן משוררים. שמואליק האָט געהערט אַ סך חזנים אַף זײַן לעבן, נאָר אַלע האָבן זײ געזונגען אַפּן אַלטן שטײגער, דאָס הײסט, אָדער אַן „אױסגעשטעלטע“ זאַך, אָדער גאָר „פּונעם קאָפּ“. מע באַדאַרף נישט מער װי דער פּאַרעצער חזן איז געװען גרױס, האָט אים שמואליק געהערט דאַװענען אַ מוספל באַם רבין, און דוקא אַן נאָטן, װעט ער דעם טעם געדענקען װײַל ער װעט לעבן. נאָר אַז פּיצי איז אַראָפּגעפאָרן מיט זײַע אַכצן משוררים קײן מאָזעפּעװע, האָט שמואליק דאָס ערשטע מאָל דערהערט, װי מע דאַװנט מיט נאָטן; ער איז פון פּיציס דאַװענען אַזױ אַנטציקט געװאָרן, אַז ער איז געבליבן צוגעקאָװעט צום אָרט. „אָט דאָס הײסט נאָטן! נאָטן!“... דעם גאַנצן שבת איז ער אַרומגעגאַנגען װי אַ טױטער. זיך גאָר נישט געקאָנט קײן אָרט געפינען. „אָט װאָס הײסט נאָטן!“ — ער האָט קױם דערלעבט דעם שבת־צו־נאַכטס, ער האָט אָפּגעמאַכט הבדלה און האָט געזאָגט צו זעלדען זײַן װײַב, אַז ער װעט דאָס גאָר נישט אױסהאַלטן; ער מוז זיך דורכגײן צו רב שבתין אַף דער אַכסניה זיך זען מיט דעם דאָזיקן פּיצין און זיך דורכשמועסן מיט אים פּנים אל פּנים. אָפּזאָגנדיק די אליהוס, האָט זיך שמואליק אונטערגעגאַרטלט, גענומען מיט זיך זײַן יאָסעלען און איז זיך דורכגעגאַנגען מיט אים צו רב שבתין אַף דער אַכסניה. שמועסנדיק מיט פּיצין פון ענין החזנות, האָט אים שמואליק געבעטן, ער זאָל זיך מטריח זײַן „זאָגן“ אים עפּעס אַ שטיקל פון נאָטן און קלאָר מאַכן דעם ענין אַקוראַט. לכתחילה האָט אים פּיצי אױסגעלאַכט, געטריבן מיט אים קאַטאָװעס; נאָר באַטראַכטנדיק שמואליקס ערלעך נאַיִװ פּנים און אױספּרוּװנדיק די שטימע זײַנע, האָט זיך אין פּיצין צעברענט דער חזן, און ער האָט אים פאָרגעזאָגט עטלעכע שטיקלעך פון זולצערס סדור מיט אַלע זײַנע אַכצן משוררים. שמואליק איז אַרױס פון די כלים, און עס האָבן זיך אים געשטעלט טרערן אין די אױגן. „װאָס איז שײַך? אָט הײַנט זע איך ערשט אַרױס, רב פּיצי, װאָס פאַר אַ מין קאַליקע, װאָס פאַר אַ דער־רוח־װײסט־װאָס איך בין!“ — האָט שמואליק געזאָגט בתמימות און האָט אים אַ װײַז געטאָן אַף זײַן יאָסעלען. „זעט איר, רב פּיצי, אָט דעם קלײנעם? ס'יאָז מײַנער, מײַן זון הײסט דאָס; איר מעגט אים האָרכן“. פּיצי האָט אױסגעפּרוּװט יאָסעלען, און זײַן שטימע איז

אים זייער געפעלן. שמואליק האָט אַליין פון פּ י צ י ס מויל געהערט, „אַז דאָס קינד איז אַ כּלי שלמה, אַז ער האָט זייער אַ שיינע „שאַפּראַנע", און מיט דער צײַט, ער זאָל זיך אויסאַרבעטן, קאָן ער ווערן אַ לײַט"... די דאָזיקע ווערטער זײַנען שמואליקן אַרײַן אין נאַר אַרײַן, און פון יענער צײַט אָן האָט ער נישט אויפגעהערט צו טראַכטן: „וואָס טוט מען מיט יאָסעלען? מילא, איך בין שוין אַ פאַרפאַלענער, וואָס איז שײַך, איך וועל שוין שטאַרבן אַ קאַליקע; אָבער מײַן יאָסעלע? לאָז ער מיר נאָר אונטערוואַקסן, אָנהייבן צו לייגן תּפילין, אם ירצה השם, וועל איך אים אָוועקגעבן צו אַ גרויסן חזן, צו פּ י צ י ן, צו מ י צ י ן, אָדער צו אָדער גאָר צו י ר ו ח מ ע ן, אם ירצה השם, מיט גאָטס הילף"... עס האָט זיך אים פון דעמאָלט אָן כּסדר פאַרגעשטעלט, אַז יאָסעלע באַדאַרף זײַן אַמאָל אַ באַרימטער, אַ וועלט־חזן, אַזוי ווי פּ י צ י, און אפשר טאַקע אַזוי ווי נ י ס י — פאַר וואָס נישט? וואָס איז? מיר האָבן דען נישט געזען, ווי אַזוי פון אַ ייִנגל אַ שנעק וואַקסט נאָכדעם אויס אַ מענטש, וואָס אַ מענטש הייסט?

— יאָסעלע, — רופט זיך אָן שמואליק צו זײַן זונדל, בשעת יענער קומט פון חדר פאַרפלאָמט און דאָס קאַשקעטל איז אים אויף דער זײַט, — יאָסעלע, דו ווילסט זײַן אַ וועלט־חזן, דו שקאָץ איינער?

יאָסעלע בלײַבט שטיין פאַרטראַכט, און די אייגלעך גלאַנצן אים. אַ שאלה, אויב עס ווילט זיך אים זײַן אַ וועלט־חזן? נאָך פון קינדווײַז אָן איז זײַן השגה געווען צו זײַן אַ חזן; קיין גרעסערס און שענערס דערפון האָט זיך יאָסעלע גאָר נישט געקאָנט פאָרשטעלן. און זינט ער האָט געהערט פּ י צ י ן דאַווענען, איז אין אים דער חשק צו זײַן אַ חזן געוואָרן נאָך גרעסער. דאָס דאַווענען אין מאַזעפּעווקע פון פּ י צ י ן מיט זײַנע אַכצן משוררים האָט אָנגעמאַכט בײַ יאָסעלען אין האַרצן, גלײַך ווי בײַ שמואליקן, אַ גאַנץ איבערקערעניש. אין דער צײַט ווען שמואליק איז געווען פאַרנומען מיט פּ י צ י ן, האָט זיך דערווײַל יאָסעלע צונויפגעזעסקאַמפּאַניעט מיט פּ י צ י ס קליינע משוררימלעך, פון וועלכע ער איז געוואָר געוואָרן אַ סך זאַכן: ראשית, האָבן זיי אים דערציילט, אַז זיי פאָרן־אוים די גאַנצע וועלט, און וווּהין זיי קומען, פאָרט מען זיי אַרוים אַקעגן מיט גרויס פּאַראַד, עס קערט זיך די וועלט; מע טראָגט זיי אַרום אויף די הענט, מען איז זיי אומעטום מכבד פונעם

שענסטן און פונעם בעסטן — הכלל, עס איז אַ לעבן, אַף אַלע יידן געזאָגט געוואָרן!... באַטראַכטנדיק די דאָזיקע זינגערלעך מיט זייערע שיינע שוואַרצע קאַפּאָטקעלעך און מיט זייערע קײַלעכיקע סאַמעטענע היטעלעך, האָט זיי יאָסעלע באמת מקנא געווען; יאָסעלע האָט זיי מקנא געווען נישט אַזוי אַף זייערע קאַפּאָטקעלעך מיט די היטעלעך, ווי אַף זייער זינגען באַם עמוד מיט פּ י צ י ן. ער וואָלט זיך געשעצט גליקלעך, ווען ער זאָל זײַן, ווי זיי, אַ משורר באַ פּ י צ י ן. „ווי דערלעב איך שוין מײַן בר־מצוה!" — האָט זיך יאָסעלע געקלערט, און יענע גליקלעכע זינגערלעך זײַנען אים נישט אַרויסגעקראָכן פונעם קאָפּ אַפילו אַף אַ מינוט. זיצנדיק באַם חומש, פלעגט ער נישט איין מאָל כאַפּן אַ מיאוסן פּסק פונעם רבין פאַר זײַן טבע פאַרטראַכטן זיך בשעת לערנען. „אַ ייִנגל זאָל נאָר אין זינען האָבן פייגעלעך, מלאכים, בשעת מע לערנט!" — פלעגט דער רבי אַף אים זאָגן. דאָס לערנען און דער חדר זײַנען געווען פאַר יאָסעלען אַ משא כבדה, און וויבאַלד ער האָט נאָר געהאַט אַ פרײַע מינוט, פלעגט ער זיך קאַטשען אַפן העלדזל, נאָכמאַכן פּ י צ י ם טענאָר, צעברומקען זיך אַף דער גראָבער סטרונע, ווי פּ י צ י ס באַס, און רײַסן זיך אַף די גלײַכע ווענט. באַ זיך אין האַלדז האָט ער געפילט, ווי עס קיצלט אים תמיד און עס ווערגט אים עפּעס אינעווייניק; ער האָט געפילט, אַז ווען ער זאָל זיך קאָנען גוט אויסשרײַען, אויסזינגען, וואָלט אים צוגעקומען אַ שטיק געזונט.

II.

שמואליק דער חזן דערציילט מעשיות פון חזנים, און יאָסעלע לייגט־צו קאָפּ

די וועלט, ווו יאָסעלע האָט זיך געפונען קינדווײַז, איז געווען פול מיט זינגען און מיט חזנים. פון קינדווײַז אָן האָט ער זיך אָנגעהערט באַ שמואליקן אין שטוב פאַרשיידענע מעשיות פון וועלט־חזנים, וואָס האָבן זיך קונה שם געווען מיט זייער זינגען, און זייער נאָמען איז נאָכדעם

פאַרבליבן אַף אייביק צווישן ייִדן. די דאָזיקע מעשיות וועגן הערשעלע דאָס ייִנגעלע, וועגן דעם ווילנער בעל־הבית׳ל, וועגן אַרקע פּידעלע, וכדומה, האָבן אים נישט געלאָזט צו־רו, און ער פלעגט טראַכטן וועגן זיי טאָג און נאַכט. יאָסעלע פלעגט זיך פאָרשטעלן, אַז ער איז אַליין הערשעלע דאָס ייִנגעלע, וואָס האָט צו עלף יאָר אָנגעטאָן אַ טליתל, געדאַוונט באַם עמוד און מרעיש עולם געווען. אַז ער פלעגט אַמאָל בלײַבן אײנער אַליין אין שטוב, פלעגט ער זיך אָנטאָן אינעם טאַטנס טלית, אַוועקשטעלן זיך באַ דער וואַנט און, מאַכנדיק מיט די הענט, פּראַווען חזנישע שטיק, זיך רײַסן אַף קולות, זינגען און „מתפּלל זײַן״, קאַטשענדיק זיך אַפּן האַלדז. שמואליק האָט אים אַמאָל געטראָפן אין אַזאַ מין אופן, האָט ער אים גוט מכבד געווען, דעם שקאָץ, און אָפּגעשיקט אין חדר אַרײַן, ווי געוויינלעך. יאָסעלע אָבער האָט צום חדר ווינציק־וואָס חשק געהאַט, און דער רבי האָט מיט אים געהאַט צו זינגען און צו זאָגן. ער האָט נישט פאַרשטאַנען, וואָס הייסט דאָס: אַ ייִנגל זאָל זײַן שטענדיק פאַרטראַכט און דער קאָפּ זאָל אים ליגן ווײַס איך ווו? יאָסעלעס גרעסטער פאַרגעניגן נאָך אַלס פּיצל־קינד איז געווען, אַז עס איז געקומען די צײַט פאַר ימים נוראים, ווען שמואליק פלעגט זיך באַדאַרפן פאַרטיק מאַכן צום דאַווענען און אַ וואָך זעקס פאַר ראש־השנה איבערזינגען אַלע שטיקלעך מיט זײַנע משוררים, — אין יענער צײַט פלעגט יאָסעלעס נשמה זײַן אַפּן הימל. ער האָט קוים דערלעבט די גליקלעכע מינוט, וואָס דער רבי לאָזט די קינדער אַהיים עסן, און פלעגט קומען צו לויפן, אָפּכאַפּן דאָרט, ווי עס איז, דעם וואָרעמס, זיך פאַררוקן אין אַ ווינקעלע און צוהערן, ווי דער טאַטע צעגייט זיך אַף אַ זיס קול, צענעמענדיק מיט בײדע הענט מיט אַ געבעט, און זאָגט: „אוי־ווײ — אוי־ווײ — אוי־ווײ!״.... און די משוררים כאַפּן אים אונטער: אַטונענעם דעי — עי — עי!״... גליקלעך איז יאָסעלע געווען, אַז קיינער האָט אים נישט באַמערקט און ער האָט געקאָנט אַוועקזיצן אַזוי אין אַ ווינקעלע און אויסהערן דאָס גאַנצע דאַווענען ביז דער „עבודה״. בעסער פון אַלץ האָט יאָסעלע ליב געהאַט הערן די מעשיות, וואָס דער טאַטע פלעגט דערציילן פאַר זײַנע משוררים פון באַרימטע וועלט־חזנים, וויאַזוי זיי האָבן זיך געמאַכט אַ נאָמען אַף דער וועלט. עס איז אים זייער געפעלן די מעשה, וויאַזוי פּיצי איז

געוואָרן חזן. „פון באַרדיטשעוו שטאַמט ער אַרויס — אַזוי האָט שמואליק דערציילט וועגן פ י צ י דעם וועלט־חזן — פון באַרדיטשעוו, פון אונטער דער גרעבלי; זײַן טאַטע איז געווען אַ שמש. נאָך יִנגלווײַז האָט פ י צ י אַרויסגעוויזן, אַז ער האָט אַ כּלי. פריִער איז ער געווען אַ משוררל בײַ אַ חזן, נאָכדעם האָט ער פאַרלאָרן די שטימע, האָט מען אים אָפּגעגעבן צו אַ גאָלדשמיד; נאָר מחמת ער האָט זייער ליב געהאַט דאָס זינגען, האָט ער זיך שטענדיק געריבן צווישן חזנים און צווישן כּלי־זמר. ער איז געווען וואָס איר ווילט: ער איז געווען אַ פּײַקלער, געגאַנגען מיט די טאַצן און איז שוין געווען, זאָגט מען, אַ וואַסערפירער אויך, ביז ער האָט זיך באַגעגנט מיטן גרויסן ר ב צ ל א ל ן; האָט אים ר ב צ ל א ל געזאָגט: „וואָס איז שײַך, דו נאַר, צו וואָס טויג דיר זײַן אַ וואַסערפירער? דו האָסט אַ שענערע כּלי — אַ האָלדז!”... בקיצור, ער האָט זיך אַוועקגעלאָזט קיין ל ע מ ב ע ר י ג און איז געקומען פון דאָרטן מיט אַ נאָמען און מיט אַ כּבוד, הלוואי אױף מײַן יאָסעלען געזאָגט געוואָרן כאָטש האַלב, רבונו־של־עולם!”... דערהערנדיק פונעם טאַטן אַזעלכע ווערטער, איז בײַ יאָסעלען שיער דאָס האַרץ נישט אַרויסגעשפּרונגען פאַר שמחה; ער האָט זיך פאָרגעשטעלט, אַז מע שיקט אים אויך קיין ל ע מ ב ע ר י ג, און ער קומט אויך פון דאָרטן מיט אַזאַ נאָמען און מיט אַזאַ כּבוד, ווי פּיצי... שמואליק האָט געהאַט מעשיות פון חזנים לרוב, איינע שענער פון דער אַנדערער. ער האָט געוווּסט איטלעכן באַזונדער פונעם שורש. „למאי ב א כ מ אַ ן? — האָט שמואליק געזאָגט צו זײַנע משוררים — למאַי ב אַ כ מ אַ ן? וואָס איז שײַך? דער גרויסער ב אַ כ מ אַ ן! וואָס איז ער געווען פריִער? פּאָרט אַרײַן קיין קעשעניעוו, וועט מען אײַך דערציילן. וואָס דען מיינט איר? מע שטייט אויף פלוצים אינדערפרי און מע ווערט אַ ב אַ כ מ אַ ן, אַ פּ י צ י, אַ נ י ס י? נאָר איין ס ע נ ד ע ר מ י ר ע ר איז געווען אַ ייִד אַ גביר. אַ גביר, און האָט געזונגען נאָר פון כּבוד וועגן; אָט דאָס איז זײַן „יראו עינינו”, וואָס איך זינג אים. ס׳איז דאָ, ס׳איז פאַראַן חזנים גרויסע הײַנט אויך; ס׳איז פאַראַן אַ נ י ס י ב ע ל ז ע ר, אַ ח ז ק א ל ע, אַ פּ י צ י, און א ל י ־ ד ו ד ט ש ע ר נ י ג ע וו ע ר, אַ ש ק ו ד ע ר ח ז ן, — וואָס איז שײַך? און נאָך חזנים לרוב. נאָר אַזעלכע חזנים, ווי אַמאָל זײַנען געווען, געפינט מען שוין הײַנט נישט. כּדומה למשל, ווו געפינט

יאר הײַנט אַזאַ חזן, װי אַרקע פּידעלע דער װיטעבסקער איז געװעזן, װאָס די װעלט פֿלעגט פֿאָרן הערן זײַן שטימע, װאָס איז געװעזן אַ פֿידעלע, נישט קײן שטימע? צי, אַשטײגער, װוּ קריגט איר הײַנט אַזאַ מען קאַנאַריק, װאָס זאָל האָבן אַ מתנה פֿונעם קיסר פֿראַנץ־יוסף אַלײן? צי, אַשטײגער, װוּ נעמט איר הײַנט אַזאַ רב דוד כּמעלניקער מיט זײַנע דרײַ זין? ער איז דאָך באמת געװעזן לפני מלכים יתיצב, געמעגט זינגען פֿאַרן מלך אַלײן! ער פֿלעגט זיך אװעק־שטעלן זינגען טרױלערש, און דװקא מיט אַ לאַנגן טלית־קטן, און דװקא מיט אַ צילענדער אױפֿן קאָפּ, אַז ס׳איז געװעזן מחיה נפֿשות! צי, אַשטײ־גער, איר האָט הײַנט אַזאַ מין חזן, װי דער קראָטאָשינער חזן, טאַקע דעם גרױסן ניסים אַ זײדע? צי, למשל, רב אַבֿרהם חסיד פֿון לעמבעריג, װאָס איז געװעזן אײן שטשאַנגאַל אין דער װעלט? צי קאַשטאַן מיט זײַן װידױ, װאָס ער האָט געמאַכט פֿאַרן טױט? צי, אַשטײגער, אַזאַ מין, װי דער װילנער בעל־הבית׳ל, װי מע האָט אים גערופֿן? װוּ הערט מען גאָר הײַנט אַזױנס? װאָס איז שײך, מסתּמא האָט איר דאָך געהערט די מעשׂה מיטן װילנער בעל־הבית׳ל? ס׳איז אַ שײנע מעשׂה, איר מעגט דאָס אױסהערן. גערופֿן האָט מען אים יואל־דוד, ער איז געװעזן אַ פֿאַרשױן, אַז ס׳האָט זיך אױסגעלאָזט די װעלט, און אַ כּלי האָט ער געהאַט — שמו־עסט מען נישט: איר קאָנט פֿאַרשטײן, אַז צו עלף יאָר האָט ער גע־דאַװנט ימים נוראים פֿאַרן עמוד. זײַן נאָמען איז געגאַנגען אַזױ װײַט, אַז ער האָט געגרײכט ביז צום גראַף, און דעם גראַף האָט זיך פֿאַרװאָלט הערן, װאָס פֿידלערט דאָרטן אַזױ דער עולם? האָט ער אים מסתּמא געשיקט רופֿן. יואל־דוד איז אַרײַנגעקומען צום גראַף דװקא מיט אַ יאַרמעלקע אױפֿן קאָפּ. דאָרט זײַנען געװעזן פֿיל גרױסע לײַט, שׂררות. דאָס בעל־הבית׳ל האָט זיך תּחילת שטאַרק פֿאַרשעמט פֿאַר אַזאַ עולם און אַ ביסל דערשראָקן אױך; נאָר ער האָט זיך אװעקגעשטעלט מיטן פּנים צום װאַנט און האָט אָנגעהױבן צו באַװײַזן זײַנע קונצן, „שטעלן אַ האָלדז" און אַרױסבאַװײַזן גרױסע בריהשאַפֿטן, װי ער האָט געקאָנט. אים האָט אײנער אונטערגעהאַלטן אױפֿן פֿידל, און דער גאַנצער עולם איז געבליבן װי פֿאַרגאַפֿט, גאָר נישט װיסנדיק, װעלכעס איז האָלדז און װעלכעס איז פֿידל, — אַזאַ לױטערע שטימע האָט יואל־דוד

געהאַט און אַזוי הויך פֿלעגט ער מיט איר נעמען און דערלאַנגען, טאַקע נאָר „ביזן גיבל״, ווי מע זאָגט. שוין צום סוף כמעט האָט באַ דער פֿידל געפּלאַצט די קווינטע, און מע האָט באַדאַרפֿט אויסלאָזן אַ זאַך אַף דער דינסטער אָקטאַווע. וואָס־זשע מיינט יאָר? איז זיך מיישב מײַן ב ע ל־ ה ב י ת ל און נעמט־אָן, וואָס איז שײַך, מיטן האַלדז פּונקט אָט דאָס, וואָס מען קאָן דערלאַנגען נאָר מיט אַ פֿידל, און האָט נאָך דערבײַ אוועק־געמאַכט עטלעכע קונצן, ווי אַ סאָלאָווייטשיק, און אַז ער האָט אויסגע־לאָזט, האָט זיך שוין דער גראַף נישט געקאָנט אײַנהאַלטן: ער איז צוגעגאַנגען צו אים און האָט אים אַ קוש געטאָן אין שטערן. דער גראַף איז געווען זייער אַ גוטער מענטש, נאָר זי, די גראַפֿינע ימח שמה, איז געווען זייער אַ גרויסע מרשעת און האָט פֿײַנט געהאַט אַ ייִדן, ווי איר קאָנט זיך פֿאָרשטעלן. אַז דאָס ב ע ל־ ה ב י ת ל איז אַרײַנגעקומען מיטן יאַרמעלקע אַפֿן קאָפּ, איז זי געווען אַזוי אין כעס, אַז זי איז גרייט געווען אים דעם קאָפּ אַראָפּצונעמען. נאָר אַז ער האָט אָנגעהויבן צו זינגען, איז זי באַלד אַפּהענטיק געוואָרן און איז נאָכדעם צוגעגאַנגען צו אים, אים אָנגענומען פֿאַר דער האַנט און אים געדאַנקט עטלעכע מאָל פֿאַר זײַן זינגען, געפֿרעגט אים, וויאַזוי ער הייסט און וויפֿל ער איז אַלט? י ו א ל ־ ד ו ד האָט איר דערויף אַלצדינג געענטפֿערט, נישט קוקנדיק איר אין פּנים אַרײַן, מחמת זי איז געווען אַ זעלטענע פֿאַרשוין. זי אָבער האָט אַף אים יאָ געקוקט, האָט זיך לאַנג געשפּיגלט אין זײַן פּנים, אים נישט אָפּגעלאָזט פֿון זיך בשום אופֿן, אַלץ געקוקט אַף אים און געקוועטשט אים די האַנט, אים געדאַנקט. אַפֿן אַנדערן טאָג, וואָס איז שײַך, קומט אַ שליח ווידער פֿונעם גראַף און רופֿט אים אין פּאַלאַץ אַרײַן גאָר אָן אַ שום תירוץ. וואָס טוט מען? סע העלפֿט אָבער נישט; אַז דער גראַף רופֿט. קאָן מען קיין דבר־אחר נישט זײַן און מע מוז גיין. צום סוף לאָזט זיך אויס אַ מעשה — ווער־וואָס? דער גראַף איז גאָר נישט געווען אינדערהיים, נאָר זי, די גראַפֿינע ימח שמה; זי איז אַרויס־געגאַנגען אַקעגן י ו א ל ־ ד ו ד ן מיט זײַנע משוררים אַן אויסגעסטראָ־צלטע, באַהאָנגען מיט גאָלד און מיט דימענטן פֿון קאָפּ ביז די פֿיס, און דערלאַנגט אים די האַנט מיט זייער אַ פֿרײַנטלעכער מינע, גלײַך ווי זי וואָלט שוין געווען מיט אים באַקאַנט מי יודע פֿון ווען אָן. די משוררים האָט זי געבעטן מחילה, זיי זאָלן צוואַרטן אַ ווײַלע אין זאַל, און אים

האָט זי אַרײַנגעפּירט צו זיך אין איר חדר אַרײַן, אַנידערגעזעצט אים אויף אַ טײַערן סאַמעטענעם דיוואַן, מכבד געווען אים, וואָס איז שײַך, מיט זיסע שפּײַזן און מיט טײַערן פראַנצויזישן אויף גילדענע כלים. ער האָט זיך פון די זיסע שפּײַזן אָפּגעזאָגט, און דעם ווײַן, געווײנלעך, נישט גע־וואָלט טרינקען בשום אופן; וויפל זי האָט אים נישט געבעטן, עס האָט איר נישט געהאָלפן. אַז די גראַפינע ימח שמה האָט דערזען, אַז ס'איז שלעכט, האָט זי אים אָנגעכאַפּט בײַ דער קאַפּאָטע, אַזוי ווי פּוטיפרע האָט אָנגעכאַפּט אַמאָל יוסף הצדיק... און י ו א ל ־ ד ו ד איז אַנט־לאָפן פון דאָרט קוים מיטן לעבן. פון דעמאָלט אָן, דערציילט מען, איז זי געוואָרן נאָך מער מרשעת, און אַז זי האָט דערזען אַ ייִדן, פלעגט זי ווערן, וואָס איז שײַך, אָנגעצונדן און האָט אַרויפגעפירט דעם גראַף אויך, ער זאָל ווערן אַ שונא־ישראל, און מיטן ב ע ל ־ ה ב י ת ל האָט זי זיך אָפּגערעכנט אויף אַן אַנדער אופן. עס האָבן זיך געפונען אַזעלכע לײַט, טאָקע צווישן אונדזערע ייִדעלעך, וואָס האָבן פאַר געלט אַוועקגע־קוילעט אַ מענטשן; וואָס, מיינט איר, האָבן זיי געטאָן? זיי האָבן אים אײַנגעגעבן אַזאַ געטראַנק און האָבן אים אָפּגעסמט די שטימע. דאָס ב ע ל ־ ה ב י ת ל נעבעך, ווײַבאַלד ער איז געבליבן אָן אַ קול, איז ער אַרײַנגעפאַלן אין אַ שרעקלעכער מורה־שחורה און איז געוואָרן, וואָס איז שײַך, אויף אַלע שונאים. ער האָט זיך נאָכדעם אַרומגעשלעפּט איבער דער וועלט, אָפּגעריסן, אָפּגעשליסן, נישט רײדנדיק צו קיינעם אַ וואָרט. אַט אַזוי האָט זיך אויסגעלאָזט דער סוף פונעם ווי ל נ ע ר ב ע ל ־ ה ב י ת ל, און אַלץ איבער איר, ימח שמה!"...

בײַ יאָסעלען אין האַרצן האָבן די מעשיות אָנגעמאַכט אַ גאַנצע חתונה: „בעל־הביתל", „פידעלע", „קאַנאַריק", „גראַפינע", „פּוטיפרע", וכדומה אַזעלכע בילדער, זײַנען אים נישט אַרויס פון קאָפּ, און דאָס האַרץ האָט אים כסדר געצויגן אַהין, צו פ י צ י ן, צו נ י ס י ן, צו י ר ו ח מ ע ן! עס איז אים שוין געגאַנגען דאָס צענטע יאָר. נאָך אַ יאָר, נאָך אַ יאָר ווערט ער בר־מצווה, און דער טאַטע שיקט אים אָפּ אַהינצו. די גאַנצע וועלט איז פאַר אים פול געווען מיט פאַרשיידענע קולות און געזאַנגען. חזנים און משוררים זײַנען אים קיינמאָל פון קאָפּ נישט אַרויסגעקראָכן, און אין דער צײַט, ווען דער רבי האָט געהאָרע־וועט איבער אים מיט נאָך תלמידים אויף דער גמרא, — דעמאָלט פלעגט

זיך יאָסעלע גאָר פאַרגעסן אַז דעם רבין מיט דער גמרא, און עס פלעגט זיך באַ אים אָפּטמאָל אַרויסרײַסן פונעם האַלדז אַ קוויטשל, אַ פּײַף אָדער אַזוי אַ משונהדיק קול, ווי אַ קריי פון אַ האָן, גאָר אַליין נישט וויסנדיק ווי אַרום. דערבײַ פלעגט אים, געוויינלעך, דער רבי אַראָפּלאָזן אַ שיינעם פּאַטש: „דאָרטן, מיִטן טאַטן באַם עמוד, וועסטו קרייען, נישט דאָ!"...

באַם עמוד האָט יאָסעלע אונטערגעהאָלפן דעם טאַטן נאָר ימים נוראים, און דאָס איז פאַר אים געווען דאָס בעסטע שטיקל צײַט: ערשטנס, וואָס מע האָט אים אָפּגענומען פונעם חדר פריִער מיט אַ חודש, און צווייטנס — דאָס זינגען: דאָס זינגען איז באַ אים געווען זייער טײַער. דאָרטן, באַם עמוד, האָט ער שוין פאַר קיין פּעטש קיין מורא נישט געהאַט; דאָס העלדזל איז אים געווען פרײַ, און ער האָט זיך געקאָנט אָנשרײַען וויפל דאָס האַרץ האָט געגלוסט. אין איינעם מיט שמואליקס האַלדז האָט זיך ימים נוראים באַם עמוד געלאָזט הערן אויך יאָסעלעס פײַפנדיק קולכל, און דער עולם האָט אָנגעקוואָלן פון זיי ביידן. מבינים האָבן אַף אים געזאָגט, אַז ער וועט זײַן אַ כלי שלמה און וועט אַמאָל איבערגיין דעם טאַטן זײַנעם. שמואליק אָבער האָט דערפון גע־האַט ווינציק־וואָס נחת; עס איז אים נישט אײַנגעגאַנגען דער כבוד, זעענדיק, אַז יאָסעלע וואַקסט אין שטויבער אַרײַן, און ער קאָן אים גאָר נישט העלפן. שמואליק דער חזן, כאָטש ער איז געווען אין שטאָט זייער אָנגענומען, פונדעסטוועגן האָט דאָס אים נישט געשאַדט צו זײַן אַ קבצן, ווי אַלע מאָזעפּעווקער כלי־קודש, וואָס באַדאַרפן אַרויסקוקן אַף די דאָר־טיקע הכנסות, משטיינס געזאָגט. אין מאָזעפּעווקע, ווי עס איז באַוווּסט, איז דאָס שכירות פון חזנים, שמשים, שוחטים, רבנים עפּעס נישט אַזוי גרויס. דער דאָזיקער עולם זאָלן דאַרפן אַרויסקוקן אַף דאָס שכירות אַליין, וואָלטן זיי געמעגט, ווי מע זאָגט, פאַרוואַרפן די ציין אַף די באַנטענעס; דער עיקר איז באַ זיי די הכנסה, די זײַטיקע הכנסות, דאָס קערבל, וואָס פאַלט אַרײַן מן הצד. די דאָזיקע זײַטיקע הכנסות דאָס זײַנען: די „שיסל", וואָס מע שטעלט ערב יום כפור אין שול, דאָס „חנוכה־געלט", דאָס „פורימדיקע שלח־מנות", דער „בע־ע־עבור" אַף אַלע שמחות, וכדומה. שמואליק דער חזן מעג זיך האָבן אַ זעלטענעם האַלדז און אויסשטעלן אַ זאַך, ווי ג י ס י, ווי פּ י צ י, און אפילו ווי י ר ו ח ם

ה ק ט ן, נאָר אַז עס קומט חנוכה, מעג ער זיך, נישקשה, נעמען אַ שטעקן מיטן לאַמטערן און אַרויסגיין אַ ביסל איבער דער שטאָט, ווינטשעווען יעדן באַזונדער „דערלעבן איבער אַ יאָר" און נעמען... אַ נדבה. אויך פּורים מעג אים אַנשטיין נעמען אַ שאַל, אַרײַנלייגן אַהינצו אַ צוקער־לעקעכל מיט אַ שטיקל פּלאָדן און אַרומשיקן פון איין בעל־בית צום אַנדערן און נעמען פאַר דעם דאָזיקן שלח־מנות... אַ נדבה.

III.

וויאַזוי שמואליק באַקענט זיך מיט זײַן שכנה זלאַטע די צעלניקערן, און זייערע קינדער — צווישן זיך

האָבן אַן אייגענע שטוב האָט אין מאַזעפּעווקע נישט קיין קליינע ווערט; אַ נחלה, אַ לאַד, אַ זעמליאַנקע — אַבי ס'איז אייגנס, און מע באַדאַרף נישט אָנקומען צו יענעם, קריכן אין שכנות אַרײַן. זלאַטע די צעלניקערן האָט זיך געהאַט איר אייגן שטיבל, אַפילו נישט קיין געהויבענע פּאַלאַצן, נישט קיין סך פּאַקאָיעס, — אַ דרײַ חדרים נידעריקע, אײַנגעבויגענע, מיט שפּיציקוואַטע ווינקלען, און אַ קיך, אַן אַ הויז, אָן אַ הויף און אָן אַ שום שטעלכל באַ דער האַנט, נאָר אַ בוידעם און גענוג. נאָר דאָס וואָלט נאָך געווען נישקשה. ווען דער דאַך זאָל זײַן אַ דאַך; עס איז אָבער גאָר קיין דאַך נישט; משטיינס געזאָגט, אַ צוויי קראָקוועס מיט אַ ביסל ערד און מיט אַ ביסל שוואַרצע שטרוי איבערגעדעקט, ערטערווײַז באַוואַקסן מיט גרינע פּעטשעריצעס, אַזוי, אַז פונדערווײַטנס זעט אויס די שטוב ווי אַ סוכה, באַדעקט מיט גרינעם סכך. נאָר דאָס וואָלט נאָך אַלץ געווען אַן אַן אומגליק, ווען דער גראַף, דער פּריץ פון דער שטאָט, זאָל נישט דערקוטשען מיט זײַנע חפציות: אים ווילט זיך, די גאַנצע שטאָט זאָל זיך איבעראַנייִס דעקן מיט אײַזן, מיט שינדל, אָדער, לכל הפּחות, מיט האָלץ, און קיין שטרוי זאָל גאָר נישט געדאַכט ווערן. זלאַטע די אַלמנה האָט זיך גענוג אָנגעטאָן אַ כח ביז זי האָט צונויפגעשלאָגן אַ גראָשן מיט אַ גראָשן און האָט זיך גע־

שטעלט דעקן איר נחלה. נאר דא האט זיך ארויסבאוויזן גאר א נייער אומגליק: נאר־וואס מע האט זיך אנידערגעשטעלט צעווארפן דעם דאך, לויפן אריין צו זלאטען אין שטוב אריין שמואליק דער חזן מיט א גוואלד:

— רוצחטע! אין גאטס ווילן, וואס טוט איר דאס? איר ווילט מיך, וואס איז שייך, מאכן אומגליקלעך? וואס האט איר צו מיר? געהארעוועט, קוים דערלעבט זיך א שטיקל נחלה, קומט איר און מאכט א תל!

— אט האסטו דיר די אנדערע טעג יום־טוב! וואס פארא תל?

— פרעגט אים זלאטע פארוואונדערט. — ווער טשעפעט אייך מיט אייער נחלה?

— איר פרעגט נאך, ווער טשעפעט מיך? — האט זיך שמואליק צעלאזט גאר אף אן אנדער אופן — א יידענע בלייבט א יידענע: לאנגע האר — קורצער שכל.

— אט ווייסט איר, וואס איך וועל אייך זאגן? — האט אים זלאטע געענטפערט, אריינקומענדיק אין כעס אריין. — כאטש איר זענט חזן אין דער קאלטער שול, פונדעסטוועגן, איר זאלט אף מיר קיין פאריבל נישט האבן, וואס איך זאג אייך דעם אמת: זינט גאט האנדלט מיט נאראנים, האט ער נאך אזא נאר, ווי איר זענט, נישט באשאפן.

— זענט איר נאך, הייסט דאס, אן עזות־פנימטע אויך? — האט זיך שמואליק צעפלאקערט. — לא־די, וואס איר צעווארפט מיר מיין שטוב, מאכט פון מיר, וואס איז שייך, א תל־עולם, האט איר נאך א העזה צו זידלען אן ערלעכן ייִדן? איך האב שוין געהאט אף מיין לעבן אלערליי שכנים און שכנהטעס, וואס איז שייך, טפו זאל דאס ווערן!...

— טפו זאלט איר בעסער ווערן מיט אלעמען, וואס ס'איז אייך ליב היינטיקן טאג, רבונו של עולם, עס זאל זיך אנקלעפן אן אייך און ווי איך האב ערגעץ א שונא, ליבער גאט! איך בין אויך, ברוך השם, געזעסן אין שכנות און האב נאך אזא מין באגעגעניש נישט געטראפן זינט איך לעב, זינט איך שטיי אף מיינע פיס! ווי פארגינט זיך דאס א ייִד אריינקומען צו יענעם און אזוי אנכאפן אן אלמנה און שפייען יענעם אין פנים אריין פלוצים פון דער העלער הויט?!...

— ששששא, שאט נאר, וואס טוט זיך דא? — האט זיך אריינגע־מישט, אריינלויפנדיק א דערשראקענע, זעלדע די חזנטע, א נידעריקע,

א שוואַרצע יִדענע מיט זייער שיינע גוטע אויגן. — וואָס איז דאָ באַ איַיך פאַר קולות?

שמואליק מיט זלאַטען האָבן זיך ביידע צעלאָזט צו דער חזנטע אויסדערציילן איר דאָס מחלוקת, וואָס איז צווישן זיי פאָרגעקומען; נאָר מחמת זיי האָבן ביידע געשריגן, איבערשלאָגנדיק איינס דאָס אַנ־דערע, דעריבער האָט זעלדע נישט געקאָנט פאַרשטיין, ווער ס'איז דאָ גערעכט און ווער ס'איז אומגערעכט.

— וויסטו וואָס, שמואליק? דו גיי אַהיים, דאָרט האָב איך דיר צוגעגרייט א גלעזל ציקאָריע, און איר, זלאַטעניו, זעצט זיך אַקאָרשט צו אַט דאָ מיט מיר אויף דער באַנק, וועלן מיר שמועסן פּאַוואָלינקע; צו וואָס טויגן די גוואַלדן? די גאַס וועט זיך צונויפלויפן, מע וועט מיינען, חלילה, אַז מע קוילעט דאָ מענטשן אין מיטן העלן טאָג!

ערשט, אַז שמואליק איז אַוועקגעגאַנגען און זלאַטע מיט זעלדען האָבן זיך א ביסל פונאַנדערגערעדט, איז מען געקומען צו א שטיקל טאַלק. די מעשה דערפון איז אַזוי: זלאַטע דער אַלמנהס שטוב מיט דער אַנדערער שטוב, וואָס שמואליק דער חזן האָט ערשט נישט לאַנג געקויפט באַ רב שלום־שכנא דעם שוחט אויף אויסצאָלן, זיַינען געווען בסך־הכל מיט א וואַנט אָפּגעטיילט; דאָס הייסט, עס איז, אייגנטלעך, געווען איין שטוב, איבערגעצאַמט מיט עטלעכע ברעטלעך און איבער־געדעקט מיט איין דאַך. דאָס פאַרשטייט מען שוין אַליין, אַז אַנרירנדיק די ערשט קראַקווע, איז איַינגעפאַלן דער גאַנצער דאַך, פון שמואליקס שטוב אויך — און דערפאַר איז דאָס שמואליק אַריַינגעפלויגן אַזוי צעקאָכט. זלאַטע מיט זעלדען, וואָס זיַינען געווען באַקאַנט פריִער פון דערוויַיטנס (וויַיל זלאַטע האָט זיך געהאַלטן פאַר א מיוחסת: פּאָרט רב אַברהמלס שנור, ווי וויַיטער וועט שטיין), האָבן זיך נאָך דעם דאַ־זיקן שמועס אַזוי באַפריַינדעט, אַז זיי זיַינען געוואָרן גיך נפש אחת, נאָר ווי אַנדערע צוויי. דעם דאַך — איז געבליבן — זאָל מען דעקן בשותפות, וועט קאָסטן א סך וועלוועלער, און דער בוידעם מעג אויך זיַין א בשותפותדיקער; נישקשה, מען איז, ברוך השם, באַגלייבט איינס באַם אַנדערן פון צו גנבענען חלילה.

— איַיער מאַן — האָט זלאַטע געזאָגט צו זעלדען —איז א כשרער

ייִד; ווער ווייס עס נישט? נו, און איר, זעלדע, זענט אויך נישט, חלילה, פון די ווייַבער, וואָס זאָלן זיך ראַדעווען אַף אַ פרעמדער ציבעלע.

— און איר — האָט זעלדע דערויף געענטפערט זלאַטען — באַדאַרפט נישט חלילה מיַין זעקל קאַרטאָפליעס; איר מיינט, מע קען אייַך נישט? מע ווייס גאַנץ גוט, ווער אייַער מאַן איז געווען און פון וואַנען איר שטאַמט. ס'איז אַ שטיקל סברה, אַז מיַין מאַמע, זאָל האָבן אַ ליכטיקן גן־עדן, איז געווען באַ אייַער באַבע אסתרל אַן אָפטע אייַנגייערן, דאָס הייסט, זי פלעגט איר אייַנקויפן אין שטוב אַרייַן אַלדאָס גוטס. און אַ שטוב איז באַ אייַער באָבען געווען, הלוואי כאָטש האַלב אַף אַלע ייִדישע בעל־הביתטעס! דאָס הייסט דאָך אייַער טאָכטער נאָך איר, מן הסתם?

זלאַטע האָט זיך אַזש צעוויינט פאַר ווייטקייט פון זעלדעס רייד, און עס איז פון דעמאָלט אָן געוואָרן צווישן זיי אַ מוראדיקע ליבשאַפט. אויך זייערע קינדער זייַנען צווישן זיך געוואָרן גאַנץ נאָענט; שמואליקס זון יאָסעלע און זלאַטעס טאָכטער אסתר זייַנען שוין תמיד געווען אינאיינעם, כמעט ווי אין איין שטוב געוואַקסן. שפּעטער, אַז זעלדע איז געשטאָרבן און יאָסעלע איז געבליבן אַ יתום, זייַנען די קינדער נאָך מער צוגעלאָזט געוואָרן איינס צום אַנדערן. „אומגליק — זאָגט מען — בינדט צונויף, שלעכטקייט מאַכט פרייַנטשאַפט"...

כל זמן זעלדע האָט געלעבט, האָט שמואליק דער חזן פון קיין נויט נישט געוווּסט: ער האָט זיך, ווי עס איז, דורכגעשלאָגן און געלעבט, ווי אַ סך אַנדערע לעבן דאָרטן. נאָר עס האָט אים פּלוצים געטראָפן אַ גרויס אומגליק: זעלדע זייַן ווייַב איז אים אָפּגעשטאָרבן! זעלדע די חזנטע איז געווען אַ כשרע, אַן ערלעכע ייִדענע; איר פּלוצלעך אָפּשטאַרבן איז געווען פאַר אירע אַלע באַקאַנטע אַ גרויסער בראָך, און פאַר שמואליקן איז דאָס געווען אַזאַ אומגליק, אַז ער האָט געשוואָרן פאַר אַן עדה ייִדן, אַז ער וועט נישט אויסהאַלטן, ער וועט נאָך זעלדען נישט לאַנג לעבן. „געווים נאָכשטאַרבן, ס'איז גאָר נישטאָ וואָס צו ריידן! און פון חתונה האָבן שמועסט מען נישט: וואָס איז שייַך? ווען באַ אים וועט אויסוואַקסן האָר אַף דער דלאָניע, דעמאָלט וועט ער חתונה האָבן נאָך זעלדען!" — אַזוי האָט שמואליק געזאָגט בשעת שבעה זיצן. עס האָבן זיך אָבער געפונען אַזעלכע, וואָס האָבן אים שטאַרק דערקוטשעט, גייענדיק

צו אים טאָג אויף טאָג און אײַנטענהנדיק מיט אים: „איר ווילט, אַפּנים, רב שמואליק, זײַן קליגער פון דער גאַנצער וועלט און גיין אַקעגן דעם מנהג העולם? די וועלט איז שוין אַזוי געשטעלט געוואָרן איין מאָל פאַר אַלע מאָל, אַז אַ מאַנצביל טאָר נישט זיצן אַליין, און איר ווילט זי מיט אײַער חכמה איבערמאַכן?" די דאָזיקע לײַט האָבן איבער שמואליקן אַזוי לאַנג געטענהט, ביז ער איז אַ פּאָר וואָכן נאָך שלשים זיך דורכ־געפאָרן מיט רב קלמן שדכן קיין באַרדיטשעוו און גאָר גיך געבראַכט מיט זיך אַ ייִדענע מיט אַ טערקישן שאַל... באַרדיטשעוו, דאַנקען גאָט, איז באַוווּסט אויף דער וועלט פאַר אַזאַ מקום, וואָס דאָרט קאָן מען אין גלײַכן געלט אָפּזוען די דאָזיקע סחורה, דאָס הייסט — אַן אַלמן, אַ גרוש, אַ בחור, — וואָס עס מאַכט זיך. באַרדיטשעוו, ברוך השם, איז אַן ארץ מבורכת, זי פאַרזאָרגט די אַלע איבעריקע שטעט פון יענער געגנט מיט ווײַבער פון כל המינים: אַלמנות, גרושות און בתולות, — ווי עמעצנס גוסט. אַהינצו אַז עס כאַפּט זיך אַראָפּ אַן אַלמן, הייבט מען אים אַן אַרומצופירן איבער די הײַזער, באַווײַזנדיק אים סחורה פון וואָס אַן אויג קאָן זען, און זײַט זיכער, ער וועט זיך שוין זײַן גלײַכן אָפּזוכן, ער וועט האַנדלען די מציאה און צוריקפאָרן שוין אין צווייען... אַהינצו האָט זיך אויך אַרײַנגעכאַפּט אונדזער שמואליק; חברה האָבן מיט אים קיין לאַנגע שהיות נישט געמאַכט — אַ וואָרט און צוויי און אַ חופּה. אָנ־קוקנדיק די יפהפיה זײַנע, אַזוי, כאַפּנדיק, אויף איין פּוס, בכדי מען זאָל קאָנען קומען צוריק אַהיים אויף שבת, האָט שמואליקן אויסגעוויזן, אַז ער האָט, ברוך השם, געטראָפן גאַנץ נישקשהדיק. „אַ ייִדענע, וואָס איז שייך, ווײַזט־אויס אַ לײַטישער מענטש, באַדאַרף זײַן נישט קיין שלעכטע בנאַטור, רעדט אַזוי בנעימות, שמייכלט"... ערשט קומענדיק אַהיים אין אַ פּאָר וואָכן אַרום, האָט זיך נעבעך שמואליק אַרומגעקוקט, וואָס פאַר אַ צרה, וואָס פאַר אַ שלאַק־פּורעניות גאָט האָט אים באַשערט: גרוי און אַלט האָט זי אים געמאַכט פאַר דער צײַט! שמואליק איז בײַ איר אויסגעריסן געוואָרן און האָט געהאַט בײַ איר אַ וויסט עלטער. און יאָסעלע נעבעך איז אָפּגעקומען אויף אַן אַנדער אופן. ער איז איר געוועזן גרויס אין די אויגן, געשטאַנען איר ווי אַ ביין אין האַלדז. „דאָס ייִנגל — האָט זי אַלץ געטענהט — וועט מיך נאָך אין דער ערד אַרײַנטרײַבן, שונאי ציון! פון אינדערפרי ביז אָפּדערנאַכט וויסט דאָס נאָר עסן

און גענוג! דאָס מויל מאַכט זיך אים נישט צו אַף קיין מינוט, און איז נאָך אַן עזות־פּנים אויך: אַז מע זאָגט אים, וויינט ער נאָך, פּעסטעט זיך, דאָס ציטעריקע קינד!" גאָט ווייס ווו יאַסעלע וואָלט אַצינד אָנגעשפּאַרט, ווען נישט שמואליקס שכנה, זלאַטע די צעלניקערן, מיט איר הויזגעזינט, וואָס האָבן זיך אָנגענומען די קריוודע פונעם דאַזיקן אומשולדיקן יתום.

IV.

זלאַטע די צעלניקערן און איר טאָכטער אסתּר

זלאַטע די צעלניקערן האָט זיך גערעכנט נאָך פאַר איר מאַנס לעבן פאַר איינע פון די באַרימטסטע קרעמערנס, נישט נאָר אין מאַזעפּעווקע אַליין, נאָר אויך אין דער גאַנצער סביבה פון מאַזעפּעווקע; איר נאָמען איז געווען באַוווּסט אַף אַלע גרויסע ירידים. — אין דער צײַט, ווען מע האָט נאָך באַ אַלע פעלקער צו טאָן מיט דער שאלה, צי איז די נקבה אויך עפּעס אַ מענטש, דאָס הייסט, צי מע מעג איר עפּעס געבן אַן אַרבעט אין דער האַנט, צי איר עסק איז טאַקע נאָר די שטוב, דאָס טעפּל, די קינדער און דעסגלײַכן; דעמאָלט ווען גרויסע מענטשן זיצן און ברעכן זיך דעם מוח איבער דעם ענין שוין היפּשע עטלעכע יאָר, איבערפירנדיק אַזוי פיל פּאַפּיר און טינט — שטייען זיך די מאַזעפּעווקער ייִדן פון דערווײַטנס און מאַכן חוזק פון זייערע אַלע המצאות און אויפטועכצן, דען באַ זיי אין מאַזעפּעווקע שפּילט די ייִדענע פון קדמונים פונקט אַזאַ ראָלע, ווי דער ייִד, און די בעל־הביתטע איז נישט קלענער פונעם בעל־הבית. אדרבה, מע קאָן זאָגן, אַז כמעט דער גאַנצער מסחר אין מאַזעפּעווקע געפינט זיך באַ די ווײַבער אין די הענט. עס טרעפט זיך דאָרטן גאַנץ אָפט, אַז דאָס ווײַב פאַרשטעלט דעם מאַן מיט איר נאָמען לחלוטין. עס געפינען זיך אַזעלכע מאַנען, וואָס כמעט מע ווייסט זיי גאָר נישט; מע קען נאָר „זי" און גענוג. זלאַטע די צעלניקערן איז געווען איינע פון די דאַזיקע ווײַבער, וואָס זײַנען באַקאַנט מיט דעם נאָמען „אשת־חיל". אין שטאָט האָט זלאַטע שטענדיק געהייסן, אפילו פאַר איר

מאַנס לעבן, „זלאַטע די צעלניקערן", נישט זלאַטע לויס, אַף איר מאַנס נאָמען; אדרבה, לוי האָט געהייסן אַף איר נאָמען — „לוי זלאַטעס". דאָס הייסט: לוי, וואָס איז דער מאַן פֿון זײַן ווײַב זלאַטע... אַזוי איז געווען מיט זלאַטעס מוטער אויך. „בתיה די האַרטאַווניצע" האָט מען זי גערופֿן; זי איז אַליין געווען אַן אשת־חיל און האָט אויך אירע טעכטער געמאַכט פֿאַר „אשת־חילס", בכדי זיי זאָלן קאָנען געבן אַ מאַן ברויט... איידעמס האָט זיך בתיה די האַרטאַווניצע געקריגן אַנטיקלעך, צאַצקעלעך, זײַדענע קינדער און מיוחסים; פֿאַר יחוס האָט בתיה געצאָלט אין טאָג אַרײַן. פֿאַר איר איידעם לוי, זלאַטעס מאַן, האָט זי געצאָלט צוויי מאָל נדן, אַבי באַקו־מען אים פֿאַר אַן איידעם, מחמת לוי איז געווען רב אַברהמל סלאַוויטערס אַ זון, און רב אַברהמל סלאַוויטער איז געווען אײַנגעטונקען אין יחוס, אויסגעבונדן כמעט מיט אַלע גוטע ייִדן. בטבע איז לוי געווען טאַקע זייער אַ ווױלער יונגערמאַן, נאָר נישט קיין געזונטער, אַ יאַדעשליוועך; עפּעס אַלץ געהוסט, געהוסט, ביז ער איז געשטאָרבן, איבערלאָזנדיק זלאַטען אַ יונגע אַלמנה מיט דרײַ פּיצלעך קינדער: אסתר — אַ מיידל פֿון אַ יאָר אַכט, און צוויי חדר־ייִנגלעך — אפרים און מנשה.

אסתר איז געווען אַ בת־יחידה בײַ איר מאַמע, נאָר תנועות פֿון אַ בת־יחידה האָט זי נישט געהאַט, דערפֿאַר ווײַל זי האָט שוין בײַ אירע עלטערן נישט „זאַנאַיעט" קיין גוטע צײַטן. זינט זי איז צו איר שכל געקומען, געדענקט זי נאָר שלעכטס און טרוועריקס: דער טאַטע שטעלט זיך איר אַנדערש נישט פֿאָר, ווי נאָר פֿאַרזאָרגט, פֿאַרקרענקט און פֿאַר־חושכט, און די מאַמע איז שטענדיק פֿאַרנומען מיט דער קראָם, האָט קיינמאָל קיין צײַט נישט, תמיד בייז, שטענדיק פֿאַרשאָלטן זיך און דעם טאָג, וואָס זי איז געבוירן געוואָרן אַף דער וועלט. צו דרײַצן יאָר איז איר אסתר געווען שוין אַ גאַנצע הילף אין קלייט, פֿרײַער אַכטונג געבנדיק גלאַט אַזוי, מע זאָל נישט גנבענען, און נאָכדעם ריידן מיט אַ קונה, דער־לאַנגען אַ שטיקל סחורה, און שפּעטער טאַקע העלפֿן צום געשעפֿט, לייזן געלט. אסתר האָט געשמט אין שטאָט פֿאַר אַ גרויסן בר־דעת, אַ בריה צום געשעפֿט און אַ פֿײַנע בעל־חשבונטע. וווּ האָט זיך אסתר אויסגע־לערנט שרײַבן און רעכענען? — בײַ מאָטל שפּרינז, וואָס האָט אויס־געלערנט אַלע מאַזעפּעווקער מיידלעך לייענען און שרײַבן און רעכענען.

עס איז אין מאַזעפּעווקע גלאַט קיין נאַווינע נישט, וואָס עס וואַקסן־אויס קינדער זייער גערא‏ָטענע און קאָנען אַלצדינג, נישט לערנענדיק זיך אין ערגעץ, נאָר „פון זיך אַליין”...

כל זמן לוי זלאַטעס האָט געלעבט, האָט ער, ווי אַ געטרייַער טאַטע און ווי אַן איידעלער מענטש, אַ ייִד פון לערנען, אוודאי געוואָלט, אַז אסתר זאָל זייַן אַ וווילקענענדיקע, און לויט זי האָט זיך אַרויסבאַוויזן נאָך קינדווייַז, האָט לוי גאָר אַנדערש נישט גערעכנט, אַז אסתר וועט, אם ירצה השם, זייַן אַ מיידל מיט אַלע מעלות, נישט ווי אַלע מאַזע־פּעווקער מיידלעך. געווייַנלעך, איז דאָס שוין נישט אָנגעקומען אַזוי גרינג, מחמת זלאַטע זייַן ווייַב, וואָס איז בײַ אים תמיד געגאַנגען אין ספּאָדעק, האָט דערויף אַזוי גיך נישט געקאָנט מסכים זייַן: „נאַ דיר גאָר נאָך — האָט זי געטענהט מיט לוין — אַ נקבה אַ למדן, אַ הון קרייט קוקאַריקו, כ'לעבן, נישט מיאוס!”... אָפּ אַלץ האָט זיך לוי אונטער־געגעבן זלאַטען זייַן ווייַב, נאָר אין דעם ענין האָט ער זיך געשטעלט שטאָל און אייַזן: איין מאָל פאַר אַלע מאָל, אסתר באַדאַרף זייַן אַ מלומדת! נאָר דער מענטש טראַכט און גאָט לאַכט: עס איז לוין נעבעך נישט באַשערט געווען זייַן מחשבה אויסצופירן, דען ער האָט זיך נאָך עטלעכע יאָר באַרעניש מיט דער גוטער קרענק, מיט דער טשאַכאָטקע, רחמנא ליצלן, געמוטשט אָפּזעגענען זיך מיט דעם לעבן צו עטלעכע און צוואַנציק יאָר, איבערלאָזנדיק זייַן ליבע, טייַערע אסתר אויף זלאַטעס הענט.

אסתר האָט דעמאָלט שוין מער נישט געקאָנט אין זינען האָבן דאָס לערנען און דאָס שרייַבן; דאָס ביסל, וואָס זי האָט געקאָנט, איז איר פאַרבליבן, און דאָס איבעריקע איז זי שוין דערגאַנגען אַליין, רייַבנדיק זיך צווישן סוחרים. און אסתר האָט דערמיט אין מאַזעפּעווקע שטאַרק אויסגענומען. רב קלמן שדכן האָט זיך נישט געשעמט דאָס איר אין די אויגן צו זאָגן, איינמאָל, אַרייַנקומענדיק צו זלאַטען אין קלייט אַרייַן.

— הערסטו — האָט זיך רב קלמן געווענדט צו זלאַטען, סמאַרענ־דיק מיט דער נאָז און כלומרשט קוקנדיק אַז אַ זייַט — הערסטו, זלאַטע, דו האָסט דאָך שוין אַ היבשע מויד האָסטו, און אַ געראָטענע דוקא, אַ פאַרשוין, קיין עין־הרע, און אַ בריה נפלאה, זאָגט מען. וויפל איז זי

אלט? הא? שוין צײַט א טראכט טאָן עפּעם מכוח א שידוך, ווי זאָגט ער... א שיין מײדל איז א האַלבער גדן, הא?

— ווייס איך! — האָט אים זלאַטע געענטפערט מיט א צופרידן שמייכעלע. — וואָס כאַפּט איר זיך אַזוי? ס'איז נאָך דאָ צײַט; לאָז זי נאָך הוליען...

און אסתר האָט געהוליעט...

טאָג און נאַכט איז זי געווען אײַנגעשפּאַנט אין דער אַרבעט, נישט ווייסנדיק פון קיין שום פאַרגעניגן. מע קאָן זאָגן בפירוש, אַז אסתר איז קיינמאָל קיין קינד נישט געווען. די נאַרישע, קינדערשע יאָרן זײַנען איבערגעלאָפן בא איר, ווי א חלום, און זי איז פרי געוואָר געוואָרן וואָס הייסט נויט, דאגות און אָרעמקייט. זי געדענקט נישט, אַז זי זאָל אַמאָל זײַן פריילעך, ווי אַנדערע מאַזעפּעווקער מיידלעך. טאַמער האָט אסתר אַמאָל א לאַך געטאָן, פלעגט איר די מאַמע זאָגן: „איך ווייס נישט, וואָס איז מיט דיר די שמחה אַזוי גרויס? וואָס דער טאַטע איז געשטאָרבן און האָט מיך געלאָזט א ווייסטע, א פינצטערע אלמנה מיט דרײַ קינדער צו מוטשען זיך אויף דער וועלט?"... דאָס איז געווען בא אסתרן ערגער ווי געשלאָגן; אַז מע האָט איר דערמאָנט דעם טאַטן, פלעגט זיך איר אָפּרײַסן אין האַרצן, און זי האָט שוין מער קיין קאָפּ נישט געקאָנט אויפהייבן. זי האָט געדענקט דעם טאַטן, ווי דורך א חלום, מחמת זי איז אַלט געווען סך־הכל זיבן־אַכט יאָר בשעת ער איז געשטאָרבן. ער האָט זיך איר תמיד פאָרגעשטעלט א קראַנקער, מיט א געל אויסגעטריקנט פּנים, נאָר מיט גרויסע זייער גוטע בלויע אויגן, וואָס האָבן תמיד געקוקט אויף איר מיט רחמנות, גלײַך ווי לוי האָט געוווּסט, אַז זײַן בת־יחידה וועט גיך בלײַבן א יתומה נעבעך. אסתר געדענקט, ווי דער טאַטע פלעגט זי גלעטן מיט דער האַנט איבערן קאָפּ און בשעת מעשה הוסטן און זיך פאַרגיין. אייביק וועט אסתר נישט פאַרגעסן יענעם טאָג, ווען דער טאַטע איז געלעגן בא זיך אויפן בעטל אָן לשון, נאָר געקוקט אויף איר מיט זײַנע גוטע בלויע אויגן, און, צורופנדיק זי צו זיך מיט דער האַנט, אַליין נעגלעט זי איבערן קאָפּ. דעם דאָזיקן קוק האָט זי לאַנג נישט געקאָנט פאַרגעסן. און קוים איז איר געווען אויפן האַרצן עפּעס פריילעך, לעבע־דיק, האָט זי נאָר באַדאַרפט זיך דערמאָנען אין יענעם קוק, אַזוי איז איר באַלד פאַרשטערט געוואָרן איר שמחה די רגע, כאָטש זי איז נאָך

געווען גאָר אַ קינד. זלאַטע האָט זי נישט געלאָזט, זי זאָל לאַנג בלײַבן אַ קינד; זי האָט זי גיך באַנוצט צום געשעפט, צו דער קלייט, און אסתר האָט אַרויסבאַוויזן אַזוי פיל בריהשאַפט, אַז זלאַטע האָט גאָר אַנגע־קוועלט פון איר: „איינס און אַ רעכטס, דאַנקען דעם וואָס לעבט אייביק כאָטש דערפאַר!" — האָט זלאַטע געזאָגט. — „וואָס וואָלט איך געטאָן, אַ וויסטע אַלמנה, ווען איך זאָל האָבן אַזעלכע קינדער, ווי בײַ לײַטן, גאָט זאָל נישט שטראָפן פאַר די רייד? מיט איין האַנט שטראָפט ער, דער וואָס לעבט אייביק, מיט דער אַנדערער האַנט היילט ער... אָט אַזוי, טאָכטער, לערן זיך, וועל איך האָבן כאָטש אַ שטיקל הילף מיט מײַנע יתומים די פּיצעלעך, און אַליין וועסטו אויך ווערן אַ שטיקל מענטש"... אסתר האָט זיך געלאָזט לערנען און האָט פאַרשטאַנען דאָס געשעפט, ווי עס דאַרף צו זײַן.

ווי אסתר איז געווען אַ בריה אין קלייט, אַזוי האָט זי נאָך מער געטויגט אין שטוב, דעם דלות צו פאַרשטעלן. „פאַרשטעלן דעם דלות" — איז איינע פון די חכמות, וואָס מע באַדאַרף אין מאַזעפּעווקע דערויף שטודירן; נישט איטלעכער קאָן דאָס. בײַ דער ערגסטער צײַט האָט אסתר געקאָנט פירן די שטוב אַזוי קונציק, אַז קיינער האָט נישט געקאָנט טרעפן, אַרײַנקומענדיק צו זלאַטען אין שטוב אַרײַן, צי זי איז אַ נגידה, צי אַ קבצנטע. ריין און ציכטיק איז דאָרטן געווען, ווי בײַ קיין שום נגיד אין דער גאַנצער שטאָט; דאָס עסן — וואָס ס'איז שוין דאָרטן געווען, נאָר דאָס טישטוך, דאָס געפעס און דאָס דערלאַנגען — כאָטש נעם און שפּיגל זיך אין דעם! אויסקלערן וואָס וואַרעמס צו קאָכן באָם געמיינעם גראָד, אָן פלייש, אָן פיש, אָן שמאַלץ, נאָר גלאַט אַזוי מיט די הוילע פינף פינגער — דאָס איז עפּעס נישט אַזאַ גרינגע מלאכה, און דערצו האָט אסתר געטויגט. דאָס מעבל בײַ זלאַטען אין שטוב איז געווען עפּעס נישט אַזוי בעל־הבתיש, זייער אַלט־פרענקיש און שטאַרק צעפאָרן; דער־פאַר אָבער איז דאָס תמיד באַצויגן מיט אַזעלכע ווײַסע ציכלעך, און די פענצטער זײַנען פאַרהאַנגען מיט אַזעלכע פײַנע פאַרהענגלעך, אַז עס שעמערירט און פינקלט אין די אויגן, ווי עפּעס רעכטס. די מלבושים, אמת, זײַנען שוין אַ ביסל אַרויס פון דער מאָדע, דערפאַר זײַנען זיי אָבער תמיד גאַנץ, אויסגעוואַשן, אויסגעפּרעסט — אַ מחיה נפשות אָנ־צוקוקן! קיין קינד איז אין מאַזעפּעווקע נישט געגאַנגען אַרום זיך אַזוי

רייז, אזוי שיין, ווי אפרים מיט מנשהן, זלאַטעס קינדער, און אסתּר אַליין — שמועסט מען נישט; קוקנדיק אויף איר, האָט מען איין שטאָט געזאָגט: „אפּנים, אַז עס איז זלאַטען די צײַט גאָר נישקשהדיק"... נעמען דעם קבצן, אַרומוואַשן אים, אויסקעמען אים, אויספּוצן און מאַכן אַזוי, אַז קיינער זאָל אים נישט דערקענען, — דערוויף איז אסתּר געווען איין בריה. נאָר דער נאָמען, וואָס אסתּר האָט זיך געקויפט בײַ איר אין איר שטאָט, איז נאָך גאָרנישט אַקעגן דעם שם, וואָס זי האָט געהאַט אין דער גאַנצער סביבה פון מאַזעפּעווקע אַרום און אַרום. איר נאָמען האָט זיך געלאָזט הערן אויף דער וועלט צוליב די ירידים, וואָס שטעלן זיך אויס אין מאַזעפּעווקע דרײַ מאָל אין יאָר.

דרײַ גרויסע ירידים שטעלן זיך אויס אין מאַזעפּעווקע און געבן דער שטאָט די וועלט צו זען: אַז זיי איז אַ שטאַרקער ספק, אויב מאַזעפּעווקע וואָלט געהאַט אַ קיום. דאָס זײַנען די גערויסע דרײַ ירידים יוריע, ספּאַס און פּאָקראָווע, אויף וועלכע דער מאַזעפּעווקער ייִד קוקט־אַרויס אַ גאַנץ קײַלעכיק יאָר, אַרויפֿלייגנדיק דאָס גאַנצע שטיקל האָפֿענונג נאָר אויף זיי. נאָך פריִער מיט עטלעכע וואָכן הייבט מען זיך שוין אָן צו גרייטן צום יריד, דאָס הייסט, ייִדן לויפֿן שוין אַרום, ווי די פאַרסמטע, אויסשמעקנדיק זיך ערגעץ אַז אַרט און פאַרכאַפּנדיק וואָס פריִער אַ בעסער שטיקל פּלאַץ. „נישטאָ קיין צײַט, מע באַדאַרף זיך פאַרטיק מאַכן צום יריד!" אַזוי זאָגט יעדער, אפילו דער וואָס האָט נישט קיין קראָם, נישט קיין שענק און נישט קיין אײַנפאָר־הויז, נישט קיין קאָמער פון תבואה, אפילו נישט קיין עפּלקוואַס; גלאַט אַזוי אַ ייִד פון אַ גאַנץ יאָר גרייט זיך אויך צום יריד; אפילו מלמדים און חזנים קוקן אַרויס אויפן יריד. אין פּלוג איז אפילו אַ שטיקל קשיא: וואָס פאַר אַ שײַכות קאָן האָבן אַ מלמד אָדער אַ חזן מיטן יריד? פונדעסטוועגן צעלאָזט דער מלמד דעם חדר אַ ביסל פריִער, און דער חזן פאַרלאָזט די משוררים אין מיטן אַ „מלך עליון" — און מע לויפט אַוועק גיך און געשווינט אויפן יריד, און מע קומט צוריק מיט דעם, מיט וואָס מען איז אַוועקגעגאַנגען, דאָס הייסט, מיט ליידיקע הענט און מיט אַ גרויסאַטע אין האַרצן: „סטײַטש, די וועלט קויפט, האַנדלט מציאות פון כל־טוב!" קומענדיק אַהיים, כאַפּט מען נאָך אַ רעכטן פּסק פונעם ווײַב דערפאַר, וואָס אַלע כאַפּן מציאות אויפן יריד, נאָר זיי נישט. „אַ וויסטער, אַ פינצ־

מערער מאָרגן אַף אַלע שונאימס קעפּ! — טענהן נאָכדעם די ווײַבער.

— אַ שמחה אַף אים, אַ גליק האָט אים געטראָפֿן, אָפּן הימל אַ יריד! געוועזן ברענגען כאָטש אַ שטיקל זאַנגע אַף העמדלעך די קינדער, צי כאָטש אַ רעכטן קראַנץ ציבעלעס אַף ווינטער, צי דאָס שוואַרץ־פּינצטער־ע יאָר ווייסט די נשמה דײַנע!"... „נאַ דיר אַ יריד, טאָמער איז דיר קאַרג!" — זאָגט נאָכדעם דער מלמד אָדער דער חזן און בלײַבט שטײן אַ פֿאַרוואָגלטער, אָראָפּלאָזנדיק די נאָז און אויסהערנדיק אַ גאַנץ צעטל פֿון אַלערלײ קללות. אָט אַזאַ כוח האָט אין זיך דער יריד אין מאַזעפּעווקע. נו, איז שוין אַ חידוש, וואָס צווישן די קרעמער ווערט חושך, אַז עס קומט יוריע, ספּאַס און פּאָקראָווע? עס איז שוין אַ חידוש, וואָס מע צעשלאָגט זיך פֿאַר די ערטער מיט די פּלעצער און וואָס מע שלעפּט איינער באַם אַנדערן דעם קונה, רײַסנדיק אים אַף אַלע זײַטן? אַז מע וויל דערקענען אַ מאַזעפּעווקער ייִדן, וואָס ער איז מיט אַלע זײַנע מעלות און חסרונות, זאָל מען אים באַטראַכטן דורך אַ שפּאַקטיוו פֿונדערווײַטן בשעת יריד, ווען ער שטייט אַזוי מיט זײַן ווײַב באַ זײַן שאַלאַש, ריידנדיק מיט זעקס קונים מיט אַ מאָל, ווײַזנדיק דעם, דינגענ־דיק זיך מיט יענעם און מעסטנדיק אָדער וועגנדיק די סחורה. דאָרט, אין שאַלאַש, עסט מען, דאָרט שלאָפֿט מען, סײַ זומער, סײַ ווינטער. ער איז אַ גרויסער בריה, דער מאַזעפּעווקער ייִד, צום יריד; מיט איין מויל רעדט ער פֿאַר צען, מיט צוויי הענט טוט ער דרײַ מלאכות, מיט צוויי אויגן קוקט ער אַף פֿיר זײַטן, ווויִין עס גייט אַוועק דער קונה, בכדי מע זאָל אים קאָנען רופֿן צוריק, שרײַענדיק: „אַ כאָדי נו סיודי, טשאַ־לאָוויטשע!" און דער עיקר — אַכטונג געבן, מע זאָל נישט גנבענען. „דאָס לייזן — זאָגט ער — איז נאָך ווי עס איז, נאָר דאָס גנבהנען, וואָס מע גנבהט פֿון אונטער די הענט, אוי, איז נישט אויסצושטיין!" באַ־טראַכטנדיק דעמאָלט דעם ייִדן, ווײַזט זיך אײַך אויס, אַז ער און זײַן ווײַב און זײַנע קינדער זײַנען לכתחילה באַשאַפֿן געוואָרן נאָר צוליב דעם יריד; זייערע פּנימער פֿלאַמען בשעת מעשה, די אויגן ברענען, די נאָז שמעקט, דאָס מויל רעדט, די הענט אַרבעטן, אַלע איברים טוען, עס איז כל עצמותיו תאמרנה: „גוואַלד, ייִדן, ס'איז יריד!"...

זלאַטע מיט אסתרן אַרבעטן, גלײַך מיט אַלע יריד־לײַט, אַף אַלע כלים דעם גאַנצן טאָג. אַזאַ טאָג! אָנריידנדיק זיך ווי אַ פּויק, ווערט

מען אזש הייזעריק און מאַט, אויסגעמוטשעט, הונגעריק און פאַרשמאַכט, ווי נאָך אַ תענית, ביז גאָט העלפט, דער טאָג גייט אַוועק און עס קומט די נאַכט; דעמאָלט ווערן די שאַלאַשן פאַרהאַנגען פון אויבן ביז אַראָפּ מיט לייַנטיכער, און אַלע קרעמער מיט די קרעמערנס זעצן זיך אַפן טיש, און מע הייבט־אָן יעדער באַזונדער איבערצייַלן דעם פדיון, זאָגנדיק נאָכ־דעם מיט אַ זיפץ: „אָט האָסטו דיר די מחיה פונעם יריד — אַ טאַרע־ראַם! אַף אַזאַ יריד זאָל מען נישט לייזן קיין געלט — איז שוין עק וועלט און גענוג!"

— מאָלט איַיך, — דערציילט אַן אַלטער שניט־קרעמער רב פּיניוול — אַז מע האָט שוין באַ מיר געקאָנט אוועקלקחענען אַכצן אַרשין! איך בין שוין העכער דרייַסיק יאָר קרעמער און מע האָט נאָך באַ מיר ביז הייַנטיקן טאָג נישט געגנבהט קיין פאָדעם אַפילו — אַ מעשה נפלא! איך קאָן דאָס נישט פאַרשטיין: אָט איז דאָס געלעגן, דאַכט זיך, פאַר מייַנע אויגן, און אָט האָט דאָס אין דער מינוט שוין נישט געסטאַיעט! מאַ־ראַזאָווס זאַנע, פערוַוע גומער, אַכצן אַרשין, אַזאַ רציחה!

צווישן עולם ווערט אַ געדרעדעריי. יעדער דערציילט מעשיות פונעם יריד. צווישן אַלע קולות לאָזט זיך הערן אויך אסתרס קול; ייִדן הערן זי אויס, קוקנדיק אַף איר מיט אַ צופרידן שמייכעלע און קראַצנדיק זיך פאַר התפעלות. „אַ גאַנצער מענטש, זלאַטעס מיידל! — זאָגן נאָכדעם די קרעמערס. — דאַכט זיך, נאָך גאָר אַ קינד, פאַרשטייט אָבער דווקא אַ געשעפט, ווי עס געהער צו זייַן"...

מחמת גרויס ענגשאַפט און מחמת פיל פדיון אַפן יריד, באַנוצן די מאַזעפּעווקער ווייַבער, די אשת־חילס, זייערע מאַנען, די שיינע ייִדן, וואָס קערן זיך, צום מייסטנס, אַ גאַנץ יאָר נישט אָן מיטן געשעפט לחלוטין גאָרנישט; זיי באַנוצן די מאַנען נישט אַזוי צום לייזן געלט, ווי צום היטן, מע זאָל נישט גנבהנען. די דאָזיקע מאַנען זייַנען „פּוגאַ־לעס", „סטראַשידלעס"; אַפן קוק, דאַכט זיך, גאַנץ פייַנע ייִדן מיט בערד, נאָר אין תוך אַרייַן — גרויסע לאָ־יוצלחס, טויגעניכטסן, ייִדענעס אין הויזן, ווייַבער מיט בערד און פאות... אַזאַ ראָלע האָט אַמאָל געשפּילט לוי זלאַטעס באַ זייַן לעבן, און תמיד, ווען זלאַטע דערמאָנט זיך אָן דעם, באַדויערט זי זיך און באַוויינט זיך: „נישטאָ לוין, נישטאָ ווער ס'זאָל זיצן אַכטונג געבן באַ דער שטעל!"... זלאַטע קלאָגט זיך

פאַר איר שכן, שמואליק דעם חזן, און בעט בא אים, אַזוי ווי זײַן יאָ־סעלע גייט ממילא אַרום בטל, לאָז ער כאָטש וויסן אַ שטיקל עול אױף זיך, לאָז ער כאָטש זײַן אַ שומר בא דער שטעל, אַכטונג געבן, מע זאָל נישט גנבהנען. שמואליק טוט איר צוליב, און יאָסעלע שטייט גלײַך מיט זלאַ־טען און אסתרן אױפֿן יריד און „העלפֿט לייזן געלט". יאָסעלען, אייגנטלעך, טוט דאָס הנאה, וואָס ער קאָן העלפֿן אסתרן, איר נוצלעך זײַן מיט עפּעס אַ טועבץ. צוליב אסתרן וואָלט זיך יאָסעלע נישט געפֿוילט און וואָלט נעגאַנגען אין עק וועלט, אין פֿײַער און אין וואַסער, נאָר פֿאַר איר גע־טרײַשאַפֿט אַליין, פֿאַר איר גוט האַרץ און פֿאַר איר באַגיין זיך מיט אים, אָרעמען, עלנדן יתום.

V.

יאָסעלע גייט אַרום פּוסט און פּאַס און עס ציט אים אַלץ „אַהין"

דער עולם זאָגט אַ ווערטל: „מיט דער מאַמע איז דער טאַטע אַ פֿ אָ ט ע ר, מיט דער מומע — איז ער אַ פֿ ע ט ע ר". שמואליק דער חזן, כל־זמן זעלדע האָט געלעבט, איז יאָסעלע געוועזן בא אים אַ צאַצקע, ער האָט זיך שטענדיק געשפּיגלט אין אים: „מײַן יאָסעלע? איר וועט זען, וואָס ס'וועט פֿון אים אַמאָל זײַן!" וויבאַלד אָבער זעלדע איז אים אַפּגעשטאָרבן און ער האָט געבראַכט צו פֿירן פֿון באַרדיטשעוו אָט־אָ־יענע ייִדענע מיטן טערקישן שאַל, האָט שמואליק צוליב איר אָנגעהויבן ביסלעכווײַז קאַלט צו ווערן צו יאָסעלען, כאָטש אין האַרצן, קאָן זײַן, האָט ער אים ליב געהאַט ווי פֿריִער. זלאַטע די צעלניקערן האָט גע־ברענט קוקנדיק, ווי מע באַגייט זיך מיט יאָסעלען. „ווי מיינט איר, רב שמואליק, — פֿלעגט אים אָפּט זאָגן זלאַטע מיט אַ שטאָך — אַשטייגער, אַז זעלדע, עליה־השלום, זאָל געוועזן בלײַבן אַן אַלמנה, וואָלט יאָסעלע אַזוי אַרומגעגאַנגען פּוסט און פּאַס? זי וואָלט אים אויך אַפּגענומען פֿונעם חדר, עס זאָל פֿון אים אויסוואַקסן אַ וויים־איך־וואָס, אַ הינט־שלעגער?" דערויף פֿלעגט שמואליק ענטפֿערן נאָר מיט אַ טיפֿן זיפֿץ

און מיט א קרעכץ און אויסדרייען זיך פון זלאַטעס מויל, אבי נישט הערן מער אירע רייד, וואָס דערלאַנגען אין דער זיבעטער ריפּ.

יאַסעלע איז געווען, ווי אויבן איז געשטאַנען, פון קינדוויַיז אויף בא זלאַטען אין שטוב, ווי אַן אייגענער, און זינט ער איז א יתום גע־בליבן, האָט אים זלאַטע נאָך מער מקרב געווען, אַף אים גרויס רחמנות געהאַט און זיך איַינגעשטעלט פאַר אים, נישט לאַזנדיק די שטיפמאַמע זאָל זיך מיט אים באַגיין, ווי איר האָט זיך געוואָלט. דערפון איז צווישן זלאַטען און צווישן שמואליקס וויַיב אויסגעבראָכן א גרויס מחלוקת מיט א שרעקלעכער שנאה איינע צו דער אַנדערער, און איבער זיַין וויַיב האָט שוין שמואליק אויך זיך געמוזט צעקריגן מיט זלאַטען. דאָס הייסט, קריגן האָבן זיי זיך, אייגנטלעך, נישט געקריגט: אים האָט נאָר זלאַטע עטלעכע מאָל גוט אָפּגעזייפט דערפאַר, וואָס ער לאָזט זיך טרעטן אַפן קאָפּ און וואָס ער לאָזט, מע זאָל באַליידיקן זיַין קינד.

— איר זענט, רב שמואליק, איר זאָלט מיר מוחל זיַין, וואָס איך זאָג אײַך אַזוי אָפּנטלעך, איר זענט א צאַפּ, נישט קיין מאַן. וואָס הערט איר זי, די באַרדיטשעווער מכשפה? ווען זעלדע, עליה השלום, זאָל איצטערט אויפשטיין און זאָל א קוק טאָן אַף איר יאַסעלען, וואָלט זי זיך געמעגט נאָך א מאָל באַגראָבן. א שיינער טאַטע, נישטאָ וואָס צו ריידן! איך וואָלט זיך אַף איַיך געריכט א קרענק, כ׳לעבן! אַזוי טוט אַן ערלעכער ייִד, איאָ? !

שמואליק פלעגט זי אויסהערן, אַננעמען וואַסער אין מויל אַריַין און אַוועקגיין צו זיך מיט זיַינע משוררים באַשאַפן א ניַיעם „עוד יזכר לנו״ אַף ראש־השנה. פאַר זלאַטען האָט שמואליק מורא געהאַט א סך מער, ווי פאַר זיַין פלוניתטע, „די באַרדיטשעווער מכשפה״; עס איז אים געווען פריקרע צו באַגעגענען זיך מיט זלאַטען, וואָס האָט אים שטענדיק דערמאָנט זעלדען. דאָס איז פאַר אים געווען ערגער פון ערגער, און דערפאַר האָט ער זיך פאַר איר געהיט, ווי פאַר פיַיער, און תמיד געטשאַ־טעוועט, אַז ווען זלאַטע איז געקומען פון מאַרק, איז ער געווען פאַר־נומען מיט זיַינע משוררים איבער א „מכלכל״, אָדער א „ויאתיו״ אַף ימים נוראים, אָדער אַזוי זיך געקאַטשעט אַפן האָלדז, אבי זיך נישט באַגעגענען מיט זלאַטען. דערפאַר איז אָבער יאַסעלע געלעגן דאָרטן טאָג ווי נאַכט. פון צען יאָר אָן, זינט מע האָט אים אָפּגענומען פונעם חדר,

אין יאָסעלע אַרומגעגאַנגען בטל, נישט האָבנדיק וואָס צו טאָן און נישט וויסנדיק וווּהין זיך צו „פּריטוליען״; ער פּלעגט זיצן בײַ זלאַטען אין קלייט, דאָרט אַכטונג געבן, אָדער אין שטוב עפּעס העלפן טאָן אָן אַר־בעט, דערבײַ צוזינגענדיק מיט זײַן זיסער שטימע, וועלכע אסתר האָט זייער ליב געהאַט צו הערן. מיט אסתרן האָט יאָסעלע געלעבט, ווי אַן אייגענער ברודער. זיי זײַנען ביידע געווען כמעט אין איינע יאָרן, פון קליינווײַז אויף אינאייגעם געוואַקסן, ביידע געוועזן יתומים, און ביידע אין איין צײַט געוואָר געוואָרן, וואָס באַדײַט שלעכטיקייט. אַז אסתרן איז שלעכט געוואָרן אַפּן האַרצן, פּלעגט זי בעטן יאָסעלען, ער זאָל איר זינגען פון „דער ווילנער גאַס״; יאָסעלע פּלעגט זיך אַוועקשטעלן אין מיטן שטוב און מיט דער מינע פון אַן אַקטיאָר אויסצײַען אַף זײַן ווײַ־כער, זיסער שטימע:

גיי איך אַרויס
אַף דער ווילנער גאַס.
הער איך אַ קול
מיט אַ גרויס געשריי:
אוי וויי! איך הער מע שרײַט...

יאָסעלע פּלעגט זיך צעצײַען, פֿאַרגלאַנצן די אויגן צו דער סטעליע, צוהאַלטן זיך מיט דער האַנט באַם האַרצן, זיך פֿרעגן, מאַכנדיק בשעת מעשה אַנשטעלן, ווי אַן אמתער אַקטיאָר.

— ווו האָסטו זיך אויסגעלערנט אַזעלכע תנועות? — האָט אים איינמאָל אסתר אַ פֿרעג געטון.

— איך האָב דאָס געזען פון פּ י צ י ם טענאָר, ווען איך בין דאָרט געווען מיטן טאַטן. פּ י צ י ם טענאָר האָט דערציילט, אַז אַזוי זינגט מען אין טריאַטער. אַז מע זינגט אין טריאַטער, באַדאַרף מען זיך אויס־צײַען, מאַכן מיט די הענט און מיט אַלע אברים. אַי, אַי, זינגט ער, אָט דער טענאָר! ער האָט אַ פּרוּוו געטון מײַן שטימע און האָט מיר געזאָגט, אַז פּ י צ י וואָלט מיך צוגענומען בשתי ידים. איך האָב דעמאָלט גע־טראַכט אַפילו אַ זאָג טאָן דעם טאַטן מכוח דעם, נאָר איך האָב נישט געוואָלט. איך האָב מורא געהאַט... אַצינד, אַז פּיצי זאָל קומען אַהער, וואָלט איך שוין קליגער געווען.

זאָגנדיק די ווערטער, פּלעגט זיך יאָסעלע פֿאַרטראַכטן. אין זײַן

קליין קינדערש האַרץ האָט געבערענט אַ פֿײַערל, און עס האָט אים אַלץ געצויגן אַהין, אין דער גרויסער, פֿרײַער וועלט אַרײַן. ניסי, פּיצי, ירוחם, נאָטן — אָט דאָס איז געווען יאָסעלעס השגה, זײַן ווונטש אין זײַנע יינגלשע יאָרן. צו גרייכן צו איינער פֿון די דאָזיקע זאַכן — איז בײַ אים געווען די העכסטע מדרגה אין זײַן קינדערשן לעבן. פֿאַר־שיידענע גילדענע חלומות האָבן זיך נישט אויפֿגעהערט צו פּלאָנטערן און צו שוועבן בײַ אים אין קאָפּ; דער בעסטער פֿון די דאָזיקע אַלע זײַנע חלומות איז געווען: אַוועקלאָזן זיך אַמאָל קיין אָדעס צו פּיציין, אָדער צו מיציין קיין טעטרעוועץ, און דאָרטן זיך אויסלערנען נאָטן. דאָס זעלבע, קאָן זײַן, איז געווען אויך שמואליקס ווונטש; ער האָט אָבער נישט געהאַט ביכולת אַרויסנעמען און געבן אים עטלעכע קערבלעך אויף הוצאות: דערצו האָט ער נאָך באַדאַרפֿט פֿריִער איבעררײדן מכח דעם מיט זײַן פּלוניתטע, און דאָס איז געווען פֿאַר אים שווער בקריעת ים־סוף. אַז יאָסעלען האָבן שוין גוט צוגעטראָטן די צרות, פֿלעגט ער זיך נישט איין מאָל פֿאַרטראַכטן, טאָמער וואָלט געווען אַ סברה, אַז ער זאָל זיך אַליין אַוועקלאָזן צו פּיציין, נעמען פּשוט די פֿיס אויף די פּלייצעס — און נישטאָ מיך! פֿאַר וועמען האָט ער נאָכדעם מורא צו האָבן? יאָסעלע האָט שוין אַפֿילו אָפּגעקלערט אַ פּלאַן, ווען און ווי־אַזוי; עס האָט אים אָבער באַנג געטאָן איבערלאָזן דעם טאַטן אַליין בײַם עמוד. שמואליק האָט זיך שוין אַז יאָסעלען גאָר נישט געקאָנט באַגיין. ער איז געווען זײַן גאַנצע „פּאָדפּאָרע" בײַם עמוד; אין דער צײַט ווען יאָסעלע פֿלעגט זיך צעלאָזן אויף זײַן העלדזל, פֿײַפֿן און טרעליקעס טרעלייקען אויף אַלערליי אופֿנים, האָט זיך שמואליק דערווײַל געקאָנט אָפּרוען און אָנ־נעמען זיך מיט נײַע כחות אויף צו אַרבעטן ווײַטער. יאָסעלע, ווי שלעכט ס'איז אים געווען, האָט דעם טאַטן זייער ליב געהאַט, רחמנות געהאַט אויף אים. „וואָס וועט ער טאָן אָן מיר? ווער וועט אים טראָגן דעם שלח־מנות אום פּורים, צעטראָגן די שמורה־מצה ערב פּסח, די אתרוגים אויף סוכות?"... אַמאָל, אין די גוטע יאָרן, בשעת זעלדע, עליה השלום, האָט געלעבט און געפֿירט די שטוב־הוצאה פֿון איר אייגענער פּראַצע, פֿון האָדעווען גענדז, פֿון פּרעגלען שמאַלץ, פֿון פּליקן פֿעדערן וכדומה אַזעלכע זײַטיקע פּרנסות, האָט נאָך שמואליק נישט באַדאַרפֿט אַזוי יאָגן זיך נאָך די דאָזיקע וויסטע הכנסות; אַצינד אָבער, אַז זעלדע איז אים

אָפּגעשטאַרבן און ער האָט געבראַכט איענע ייִדענע פון באַרדיטשעוו, האָט זי אים פאַרגרעסערט די משפחה מיט אַ צוויי־דריי פּיצלעך אומ־שולדיקע באַשעפענישלעך, וואָס באַדאַרפן עסן, און שמואליק האָט זיך באַדאַרפט אַנטון אַ כּח און אַליין אַרויסשיקן יאָסעלען אויף דער שטאָט פּורים אַרומטראָגן דעם שלח־מנות. דאָס איז געווען פאַר שמואליקן אַ גרויסער אַראָפּפאַל, צוזעענדיק זײַן זון, ווי ער גייט דאָס אָרום איבער די הײַזער אַ באָרוועסער נעבעך...

יאָסעלען אַליין האָט דאָס ווינציק־וואָס געאַרט. פונעם טאַטנס וועגן איז ער געווען גרייט צו טאָן אַלץ אין דער וועלט, ווען ער זאָל נאָר וויסן וואָס. „איך זאָל זײַן אַזוי גרויס, ווי פּ י צ י, — האָט זיך יאָסעלע געקלערט — וואָלט איך דאָס לעצטע אוועקגעגעבן מײַן טאַטן, אַבי נישט צו זען זײַנע יסורים!” וואָס ווײַטער האָט יאָסעלע אָנגעהויבן אַלץ מע־צו פילן ווי עס ציט אים אין ערגעץ, פלעגט אַרומגיין פאַרטראַכט און פאַרזאָרגט. זײַנע מחשבות זײַנען געווען דאָרטן ערגעץ, גאַנץ ווײַט. עס איז בײַ אים אין האַרצן געזעסן אַ מין גײַסט, וואָס ער אַליין האָט אים ווינציק פאַרשטאַנען. עס האָט אים געטראָגן אין דער לופטן, נישט גע־לאָזט שלאָפן און אַלץ געשלעפּט אים ערגעץ: „אַהין — אַהין! איין מאָל פאַר אַלע מאָל — אַהין!”...

VI.

ער זוכט זיך אויף זײַן גן־עדן, נאָר מען טרײַבט אים פון דאָרטן מיאוס אַרויס

נישט האָבנדיק וואָס צו טאָן, פלעגט זיך יאָסעלע אַרומשפּאַנען איבער דער שטאָט, אויסמעסטן די גאַסן אין דער לענג און אין דער ברייט, אַמאָל פאַרגיין ווײַט הינטער דער שטאָט און דאָרט איינער אַליין זיך אויסציִען אויף דער ערד, נישט ווײַט פונעם וואַלד, און צעלאָזן זיך אַפן האַלדז, צעגיסן זיך אַפן טאַטנס שטייגער, זאָגנדיק „עפּעס” פון ימים נוראים „אַ זאַך”... דאָרט, אַפן פרײַען פּלאַץ, האָט ער זיך גע־

קאַנט אויסשרײַען, אויסזינגען זיך, און דער ווידער־קול פונעם וואַלד פּלעגט זיך אים אָפּגעבן מיט אַ קלאַנג און מיט אַ הילך, גלײַך ווי די ביימער זײַנען זײַנע משוררים און זיי האַלטן אים אונטער. דאָ, אויפֿן פרײַען פעלד, האָט זיך יאָסעלע געפילט אַ סך היימישער, ווי בײַ זיך אינדערהיים; קיינער האָט אים נישט געוואָרט צו זינגען און צו שרײַען, און ער האָט זיך פאַר קיינעם נישט באַדאַרפט שעמען. אויך האָט ער דאָ נישט געהאַט אויף זיך קיין אויבערהאַר, קיין שטיפמאַמע, וואָס זאָל אים יאָדען, און קיין טאַטן, וואָס זאָל זיפצן און קרעכצן אויף זײַנע יאָר און טעג. עפּעס גאָר אַ באַזונדערע וועלט האָט דאָ יאָסעלע באַשאַפן בײַ זיך אין קאָפּ: דער וואַלד — דאָס איז זײַן וואַלד, צוליב אים באַשאַפן געוואָרן, ער זאָל דאָ קאָנען זינגען; דאָס פעלד — דאָס איז זײַן אייגענע „אימעניע", זײַן גוטס, זײַן גן־עדן. דאָ, אין דעם גן־עדן, וווּ קיינער זעט אים נישט און הערט אים נישט, מעג ער זיך, נישקשה, אָנטאָן דעם ווילטאָג און זינגען, און שרײַען, און שפּרינגען, און מאַכן אָנשטעלן, וויפל זײַן האַרץ גלוסט. עס איז אָבער, אוי־ווי, נישטאָ קיין אייביקע זאַך אויף דער וועלט; מע האָט יאָסעלען גיך פון זײַן גן־עדן אַרויסגעטריבן, אַרויסגעיאָגט מיט הינט, מיט שטעקנס און מיט שטיינער, כאָטש ער איז געווען גאָט די נשמה שולדיק...

עס איז געווען אַ וואַרעמער, אַ לויטערער זומער־טאָג. אין שטאָט, געוויינלעך, בראָט די זון און סמאַליעט גאָר אָן רחמנות, פּאַרטרײַבנדיק די מאַזעפּעווקער מאַרק־ייִדן און מאַרק־ווײַבער אונטער דער סטאַיקע, ליגן דאָרטן אין אַ שאָטן און פאַכען מיט דער נשמה, און די היימישע ווײַבער, די גראָבע ייִדענעס, וואָס קאָנען קיין היץ נישט איבערטראָגן — אין די קעלערס אַרײַן. די מלמדים אין די חדרים דעמאָלט וואַרפן אַראָפּ די קאַפּאָטעס, בלײַבן זיצן מיט די ברייטע אַרבל פון דעם העמד און מיט די געלע טלית־קטנס, דאָס האַרץ צעכראַסטעט, מע הייבט די יאַרמלקע און מע שוויצט, ווי אין אַ באָד; די תלמידים לאָזט מען אָפּ צום טײַך זיך באָדן, פּליעסקען זיך אין דער בלאָטע — עס ברענט ווי אין גיהנום, נישטאָ זיך וווּ אַהינצוטאָן! ייִדן מיט שטעקלעך גייען אַרום אין מאַרק, די אַרבל פאַרקאַטשעט, דאָס היטל פאַררוקט, מע רײַסט אויף זיך דאָס לײַב, זאָגנדיק איינער צום אַנדערן: „נו, אַ היץ! אַי, אַ טאָג! גאָר נישט אויסצושטיין!"... אויך די ציגן אויף דער שולגאַס, וואָס

דאַבן ביז אַהער פּאַרשײַט געקלעטערט אַף די דעכער, געסיפּעט פון דאָרטן שטרוי פון דער סטריכע, געלעקט די ווענט פון די שולן, געשפּרונגען צו די ווײַבערשע טישלעך אין מאַרק, כאַפּנדיק אַלע מינוט אַ מיאוסן פּסק פון די קלײַט־משרתים, — אויך די דאָזיקע פּאַרשײַטע ציגן האָבן זיך אײַנגעמידט פון דער היץ, זיך אַנידערגעלייגט, די פּיסלעך אונטער זיך, אויסגעצויגן די קעפּלעך, אַרויסגעשטעלט די צינגלעך, מאַכנדיק דערביי אַ משונה־נאַריש פּנים. הכלל, עס ברענט אין שטאָט, עס שרפהט, און אַלע קוקן שוין אַרויס אַף דער ליבהאַרציקער נאַכט.

נישט אַזוי איז אָבער הינטער דער שטאָט, אין פעלד, באַם גרויסן גרינעם וואַלד. אַהינצו האָט זיך עס יאַסעלע פּאַרקליבן מיט זײַן זינגען, שרײַען און פּילדערן. גייענדיק אַזוי באַם וואַלד מיטן שאָטן פון די ביימער און שלינגענדיק די פרישע קילע לופט מיטן פולן מויל, האָט זיך יאַסעלע גאָר נישט אַרומגעקוקט, ווי ווײַט ער איז פאַרגאַנגען פון דער שטאָט. עס האָט זיך פאַר זײַנע אויגן פאַרשפּרייט אַ גרויסער גרינער קאָווייאָר, אַזאַ גלאַטער, אַזאַ מחיהדיקער, אַז עס בעט זיך אַ וואַרף טון אַף אים, אויסציִען זיך און רוען, און רוען אַן אַן עק. נאָר וואָס ווײַטער ווײַזט־אויס דאָס גראָז אַלץ געדיכטער און שענער, און עס ציט אים אַלץ ווײַטער און ווײַטער. ער פילט זיך אַזוי גרינג, אַפן האַרצן איז אים אַזוי גוט און אין האַלדז באַרבלט, עס קיצלט, עס גלוסט זיך זינגען. עס פאַלט אים אַרײַן אין קאָפּ אַ נײַער געדאַנק, אַ נײַער מין נוסח פון אַ „ו ע ל ה מ ד י נ ו ת ב ו י א מ ר", און יאַסעלע הייבט אָן צו נעמען אַלע מאָל העכער און שטאַרקער, און דאָס קול גייט אים אַזוי פרײַ, אַזוי גרינג, אַז עס דאַכט זיך אים אויס, ווי הויך ער זאָל נישט נעמען דעם טאָן, קאָן מען נאָך העכער נעמען — און ער קנאַקט, ער זינגט, ער צעגייט זיך, ער מאַכט טרעלן אַזעלכע, וואָס ער אַליין וווּנדערט זיך, ווי קומט דאָס צו אים? ער פּלאָנטעט אַ מין פאַנטאַזיע מיטן האַלדז, גאָר אַליין נישט ווייסנדיק, ווּהין ער וועט פאַרקריכן ווײַטער און מיט וואָס וועט ער אויסלאָזן; עס קומט צו די ווערטער: „אשרי איש — וואָיל איז צו דעם, וואָס פאַרגעסט דיך נישט, און שטאַרקט זיך מיט דיר, וואָרעם דײַנע פאַרשער וועלן נישט געשטרויכלט ווערן, און וועלן זיך נישט שעמען אייביק אַלע די, וואָס באַשיצן זיך אַן דיר"... — צעלאָזט זיך

יאָסעלע אַף זײַן האַלדז אַלץ לעבעדיקער און שטאַרקער, אונטערשפּרינ־גענדיק, מאַכנדיק מיט די הענט און שרײַענדיק אַף אַ קול:

„כל החוסים בך!
כל החוסים בך!"...

פּלוצים הערט יאָסעלע אַ משונה געשריי: „קסי—קסי—קסי! אַטו יעהאַ! קסי—קסי—קסי!" ער קוקט זיך אַרום און בלײַבט טויט: אַ גאַנצע טיטשקע פּאַסטוכלעך, מיט טאַרבעלעך אַף די פּלייצעס, מיט גרויסע היטלען אַף די קעפּ און מיט גראָבע בולעווקעס אין די הענט, יאָגן זיך נאָך אים, און פאַר זיי לויפט אַ גרויסער, שוואַרצער, מוראַדי־קער, קודלאַטער הונט. יאָסעלע פּילט אַ שאַרפן קלאַפּ און נאָכדעם — ווי עפּעס עמעצער שלעפּט אים, רײַסט אים, סיפּעט אים. און נאָכדעם . . נאָכדעם געדענקט ער שוין גאָר נישט.

. . . .

אַז ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, האָט ער שוין קײנעם נישט געזען אַרום זיך. פאַרטומלט, מבויש, אַן איבערגעשראָקענער, מיט אַ צעריסע־נער, צעפּיצלטער קאַפּאָטקע, האָט זיך יאָסעלע אויפגעהויבן פון דער ערד און האָט זיך געלאָזט גיין צוריק אַהיים, נעבעך מיט זייער אַ פאַר־ביטערט האַרץ. ער האָט זיך צעוויינט; ער האָט נישט פאַרשטאַנען, וואָס האָט צו אים דער רבונו־של־עולם מער ווי צו אַלע ייִנגלעך פון זײַן גראַד? פאַר וואָס שטראָפט ער אים אַזוי? דאַכט זיך, דאַווענען דאַוונט ער אַלע טאָג, היט אָפּ אַלע מצות, ווי עס געהער צו זײַן, איז מקיים די מצוה פון כבוד־אב; אפילו דער שטיפמאַמע גיט ער אָפּ כבוד, מער ווי זי פאַרדינט בײַ אים.

— פאַר וואָס קומט דאָס מיר, רבונו־של־עולם? מיט וואָס האָב איך אַזעלכעם פאַרזינדיקט, וואָס דו שטראָפסט מיך אַזוי?

און אויסדרייענדיק צום לעצטן מאָל דעם קאָפּ צוריק, האָט זיך יאָסעלע מיט אַ זיפץ אָפּגעזעגנט מיט זײַן גן־עדן, מיט דעם פרײַען פעלד, מיטן גרינעם שאָטנדיקן וואַלד אַף תמיד, אַף אייביק.

VII.

יאָסעלע ווערט אַ בעל־תשובה און פֿאַלט אַרײַן אין אַ נײַעם אומגליק

נאָכדעם ווי מע האָט אים אַזוי מיאוס אַרויסגעטריבן פֿון זײַן גן־עדן און יאָסעלע איז געקומען אַהיים אַ צעשלאָגענער, אַ צעפּלאָכטענער, מיט אַ צעפּליקט קאַפּאָטקעלע, האָט ער, געוויינלעך, באַקומען אַ שיינעם ברוך־הבא פֿון דער שטיפֿמאַמע, און טאַקע פֿונעם טאַטן אַליין. שלאָגן האָט אים שמואליק נישט געשלאָגן קיינמאָל, נאָר ער פֿלעגט אים באַשטראָפֿן מיט ווערטער:

— איך פֿרעג דיך אַליין: נו, טוט עס אַזוי אַ בחור? גייט און צערײַסט אַ קאַפּאָטקעלע אויף פֿיץ־פּיצלעך! איך וועל דיר מסתמא, וואָס איז שײַך, באַלד מאַכן אַ נײַס? די גוטע פּרנסות הײַנטיקע? ווען די מאַמע דײַנע זאָל איצטערט אויפֿשטיין, איך ווייס? וואָס איז שײַך...

יאָסעלע וואָלט אָוועקגעגעבן מי יודע וואָס, אַבי ער זאָל נישט הערן מער דעם טאַטנס מוסר. אין דער מינוט האָט זיך יאָסעלע באַשוואָרן, אַז ווײַל ער וועט לעבן זאָל שוין זײַן פֿוס מער נישט זײַן אין וואַלד, און ער וועט שוין פֿון שטאָט נישט אַרויסטרעטן, ער זאָל וויסן — גליקלעך צו ווערן!... דאָס איז געווען דאָנערשטיק. אויפֿן אַנדערן טאָג, פֿרײַטיק הייסט דאָס, איז יאָסעלע גאַנץ פֿרי אָוועקגעלאָפֿן אין שול אַרײַן און האָט זיך אָוועקגעשטעלט דאַווענען, אָבער אַזוי פֿרום און מיט אַזוי פֿיל האַרץ, ווי נאָך קיינמאָל נישט. נאָכן דאַווענען האָט ער זיך אַליין גענומען שײַערן דער שטיפֿמאַמען דאָס מעש מיטן קופּער, געלאָפֿן איר אין מאַרק אַרײַן „אויף איין פֿוס” אײַנקויפֿן פֿעפֿער, לאָרבער־בלעטער מיט צימערינג מיט איינגעלגעווירץ, מיט „פּאָר דרײַ גראָשן האָניק” צום קוגל, מיט קידוש אויף שבת. און קומענדיק האָט זיך יאָסעלע אַליין אַ וואָרף געטאָן אַנרײַבן כריין צום טיש און האָט זיך גענומען צו דער „פֿיסנאָגע” זי שפּאַלטן אין בעט מיט אַ מעסער און מיטן אייבערשטן פֿונעם שטויסל אַזוי בריהש, אַז די חזנטע האָט זיך שוין נישט געקאָנט אײַנהאַלטן און האָט אַ זאָג געטאָן אַזוי, פֿאַר זיך, פֿאַרקוקנדיק אין אויוון אַרײַן און צעבלאָזנדיק דאָס פֿײַער:

— וואָדען? אַזוי באַדאַרף אַ יִנגל! נישט וואַרטן, ביז יענער זאָגט גיי! האַריקן זיך, שיקערלעך, זאַגערלעך, שאַפּערלעך...

פון די ווערטער האָט יאָסעלע באַקומען אין זיך נאָך מער קוראַזש, ווי פּריִער; ער האָט זיך געפילט אין כוח איבערקערן אַ וועלט, כמעט ווי שמשון הגבור. ער האָט באַמערקט, אַז די שטיפמאַמע זוכט אַ ביסל וואַסער, האָט ער לאַנג נישט געטראַכט, פאַרקאַטשעט די פּאָלעס פונעם צוגויפגעשטריגעוועט קאַפּאָטקעלע, געכאַפּט דעם עמער און האָט אים אין עטלעכע מינוט אַרום אַריַינגעטראָגן אַ פולן, ווי אַז אויג. שפּעטער האָט ער זיך אָוועקגעזעצט מעביר זיַין די סדרה און זאָגן שיר־השירים מיט אַזאַ זיסקייט, אַז די חזנטע האָט אים אַליין צוגעטראָגן אַפן דער־קאַטש אַ ביסל לאָקשן, באַשמאַלצט מיט אַ ציבעלקע פון שמאַלץ. יאָ־סעלעס האַרץ איז געווען יענעם טאָג און דעם אַנדערן טאָג, דאָס הייסט שבת, פול מיט ליבשאַפט און געטריַישאַפט צו זיַינע אייגענע און מיט תשובה צום אייבערשטן. שבת באַטאָג, נאָכן טיש, דעמאָלט ווען אַלע יִנגלעך שפּאַצירן אַרום אַף דער באַרדיטשעווער גאַס, האָט זיך יאָסעלע אַוועקגעזעצט זאָגן פּרק מיט גרויס חשק. נאָכן פּרק האָט ער זיך גענומען געשמאַק צום תהילים און האָט זיך אָבער מיישב געווען, עס איז נישט קיין פּלאַץ: אַלע ערלעכע ייִדן זאָגן תהילים אין בית־המדרש, און ער זיצט דאָ בא דער פאַמעניצע גאָר — פע, מע באַדאַרף גיין אין שול אַריַין!

און יאָסעלע נעמט אַף זיך דאָס שבתדיקע קאַפּאָטקעלע, בינדט זיך אַרום דעם האַלדז מיט אַ וויַיסער פאַטשיילע און לאָזט זיך גיין אין שול אַריַין. אַפן האַרצן איז אים איצט אַזוי גרינג, ווי נאָך קיינמאָל נישט. ער פילט זיך, ווי אַ מענטש, וואָס האָט זיך מיט עמיצן צעקריגט און האָט זיך נאָרוואָס איבערגעבעטן. עס וויַיזט זיך אים אויס, אַז צווישן אים און צווישן דעם גרויסן לעבעדיקן גאָט איז פאַראַן אַ שטיקל שייכות; ער, יאָסעלע, און אָט די גאַנצע וועלט, וואָס ער זעט איצט פאַר זיַינע אויגן, זיַינען גאַנץ נאָענטע מחותנים. די זון, וואָס הייבט־אָן נאָר־וואָס צו אונטערגיין, אַראָפּלאָזנדיק זיך געשווינט אַראָפּ־אַראָפּ, דער הימל, וואָס לויכט און וואָס באַפאַרבט זיך בא דער זיַיט מיט אַ העל־רויטן פּאַס, די פייגעלעך, וואָס שווימען אויבן, מחנותוויַיז, אַראָפּ און אַרויף, וויגן זיך, ווי אַ שיף אַפן ים, — אַלץ, אַלץ איז אים נאָנט, היימיש, עס

געהער זיך מיט אים עפּעס אָן, עס האָט אַ שייכות צו אים... פּאַרטיפֿט אין געטלעכע ענינים, גייט זיך יאַסעלע ווײַטער און ווײַטער, גאָר נישט באַמערקנדיק, אַז ער האָט שוין לאַנג איבערגעלאָזט די קאַלטע שול, מיט דער גאַנצער שולגאַס, מיט דער באַרדיטשעווער גאַס אויך, מיט די „האַמאַרניקעס", מיט די „קוזניעס", מיט דער „נײַער בריק", און איז שוין גאָר אויף דער „פּוילישער גאַס". יאַסעלע וואָלט געגאַנגען נאָך ווײַטער, ווען עס זאָל אים נישט געוועזן אָפּשטעלן אַ משונה־זיס געזאַנג, עפּעס אַ מין געטלעך שפּילן, זעלטענע קולות, אַזעלכע, וואָס ער האָט זיי נאָך אין זײַן לעבן קיינמאָל נישט געהערט. ער שטעלט זיך אָפּ און הערט און קאָן זיך גאָר זאָט נישט אָנהערן. אַז עס איז פֿאַראַן אויף דער פּוילישער גאַס, דאָרט אָפּן באַרג ערגעץ, אַ „קאַסטיל" — ווייס ער גאַנץ גוט; אויך ווייס ער, אַז דאָרט שפּילט מען אָפּן „אָרגל"; נאָר הערן האָט ער דאָס נאָך נישט געהערט קיינמאָל, מחמת, ערשטנס, איז אויף דער פּוילישער גאַס פֿאַראַן הינט אין יעדן הויף, און, צווייטנס, טאָר מען דאָך גלאַט נישט הערן דעם „אָרגל" שפּילן זינט דער בית־המקדש איז חרוב געוואָרן... אין דער מינוט פֿאַרדריסט אים שטאַרק, וואָס די ייִדן האָבן פֿאַרזינדיקט, און עס טוט אים האַרצעדיק באַנק, וואָס ייִדן האָבן שוין מער נישט זייער בית־המקדש, זייער אָרגל מיט זייערע לוויים, וואָס פֿלעגן שפּילן אויף אַלערליי אינסטרומענטן און זינגען הייליקע לידער... און דאָ דערווײַל פֿון קאַסטיאָל לאָזט זיך הערן דאָס שפּילן מיטן געזאַנג, און ווי מיט אַ מאַגנעט ציט עס אים אַלץ אַרויף־באַרג, נעענטער צו זיך, און פֿון דאָרטן, פֿון ערגעץ, גיסן זיך, גיסן זיך זיסע, הימלישע קולות, ווי אַ געזאַנג פֿון אַ מענטשן, פֿון אַ סך מענטשן אינאיינעם; און עפּעס אַ גראָב קול, אַ דינער, פֿאַלט אַלע מינוט פֿון אויבן אַראָפּ, אַז עס ציטערט אַזש די ווענט מיט דער ערד אונטער די פֿיס. און נאָכדעם — ווידער זיסע געצייכנטע שטימען, מיני געזאַנגען, וואָס שנײַדן, שנײַדן דאָס האַרץ, ווי מיט אַ מעסער, און אַ שיינע גלאַטע שטימע פֿון אַ מענטשן לאָזט זיך הערן פֿון דאָרטן און פֿילט אָן דאָס האַרץ און רופֿט־אַרויס פֿאַרשיידענע מחשבות. יאַסעלע שטעלט זיך פֿאָר, אַז פּונקט אַזוי האָבן די לוויים באַדאַרפֿט זינגען אין בית־המקדש, געשפּילט אָפּן „אָרגל" און געלויבט גאָט דעם האר פֿון אַלע הערשאַפֿטן — און דאָס האַרץ ווערט אים פֿול, און די מחשבות טראָגן אים אַוועק אַהין, קיין ירושלים...

די גאַנצע צײַט פֿונעם שפּילן און פֿונעם זינגען געדענקט נישט יאָסעלע אַף וואָס פֿאַר אַ וועלט ער איז; עס איז אים ליכטיק אין די אויגן, עס איז אים ליכטיק אין אַלע אבֿרים; עס הייבט אים ווי אין דער לופֿטן, עס טראָגט אים אַרויף, אַרויף, אַפֿן הימל... פּלוצים הערט מען אויף צו זינגען און צו שפּילן, און יאָסעלע דערהערט אַן אַנדער שטימע, אַ באַקאַנט קול שוין פֿון אַן אַנדער זײַט. ער קוקט זיך אײַן, פֿון וואַנען דאָס קול גייט, און דערזעט פֿאַר זיך אַ באַקאַנטן פּריץ, מיט אַ פֿעט געגאָלט פּנים. ער קוקט זיך צו און דערקענט... דער קסיאָנדז! דעם קסיאָנדז האָט ער נישט איין מאָל געזען באַ זלאַטען אין קלייט קויפֿן סחורה. זײַן קײַלעכיק געגאָלט פּנים מיט דער רויטער גראָבער נאָז, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ גולקע, פּלעגט זיך אים תּמיד אויסווײַזן משונה, מאָקע נאָר צום לאַכן. יאָסעלע טוט זיך אַ כאַפּ: „אײַ, ווּ בין איך דאָס?" — און לאָזט זיך אַראָפּ פֿון באַרג...

אַף דער גאַס, הינטערן באַרג, שטייט אַ רעדל פֿון ייִדן און יונגע לײַט. מע שטייט און מע באַטראַכט די נײַע בריק, וואָס בויט זיך, און מע שאַצט, מע רעכנט, מע זאָגט מבֿינות, ווי געוויינלעך ייִדן, אַז מע קומט זיך צונויף באַ אַ נײַעם בנין. דערזעענדיק, ווי יאָסעלע לויפֿט פֿון דאַרטן באַרג אַראָפּ, שטעלן זיי אים אָפּ און מע טוט אים אַ פֿרעג:

— פֿון וואַנען איז? פֿון קאַסטיל?... וועמ'ער ביסטו, ייִנגעלע?

— וואָס הייסט? — זאָגט דער אַנדערער. — דו קענסט אים נישט? ס'איז דאָך שמואליקס, שמואליק דעם חזנס זונדל!

— אַ פֿײַנער בחור! גייסט אין קאַסטיל, גייסטו?!...

— קוק אים אָן, דאָס נעבעכל: שטייט, כאַטש מעלק אים! אַ לײַטיש בחורל!

— הײַנטיקע קינדער! גוטע יאָרן זיך דערלעבט! פּיר אים אָפּ אַהיים, דוד־הערש! ער איז דאָך פֿון דײַן גאַס. אַ שיינע מעשה, נאָר אַ קורצע!...

דער גאַנצער גיהנום, מיט אַלע מוראַדיקע פּורעניות, וואָס איז באַ אונדז אויסגערעכנט אין די הייליקע ספֿרים, מיטן כּף־הקלע, דאָס הייסט, דאָס שלײַדערן פֿון איין עק ביזן אַנדערן עק וועלט, מיט די אַלע מלאכי־חבלה אַרום און אַרום — איז אַ גאָרנישט אַקעגן דעם, וואָס יאָסעלע האָט זיך פֿאַרגעשטעלט באַ זיך אין קאָפּ נאָך דער שרעקלעכער עבֿירה,

וואָס ער האָט דאָ אָפּגעטון, אַליין נישט וויסנדיק — ווג, ווען און וויאַזוי קומט ער גאָר דערצו? ער האָט זיך שוין געריכנט פאַר אַ פאַרפאַלענעם, פאַרשפּילט ביידע וועלטן... ער האָט זיך מוסר נפש געווען, מקבל געווען אַף זיך אַלע שטראָף, וואָס אַ מענטש קאָן צוקלערן, און האָט זיך באַשלאָסן איין מאָל פאַר אַלע מאָל, נישט ריידן קיין וואָרט, ווי איינער רעדט: „שנײַדט מיך, בראָקט מיך, עסט מײַן פלייש — איך וועל אײַך נישט זאָגן!"... עס פאַרשטייט זיך, אַז צום אַלעם ערשטן האָט זיך שמואליק צו אים גענומען מיט ווערטער, אים געשטראָפט מיט מוסר, וויפל ס'איז אין אים אַרײַן, און האָט געוואָלט וויסן פון אים נאָר איין זאַך: „ער זאָל אים זאָגן, וואָס איז שײַך, ווי קומט ער גאָר אַהין?"... נאָר אַזוי ווי די וואַנט שווײַגט, אַזוי האָט אויך געשוויגן יאַסעלע. דאָס האָט שוין די חזנטע נישט געקאָנט אויסהאַלטן; זי האָט זיך אַ לאָז געטאָן צו יאַסעלען, איז אָנגעפאַלן אַף אים מיט ביידע קולאַקעס, גע־פינעט און געהירטשעט, ווי אַ ווילדע חיה, און ווען נישט זלאַטע, וואָס האָט דערהערט פון יענער זײַט וואַנט דאָס קלאַפּן מיטן פּאַטשן, וואָלט אים די חזנטע קיין לעבעדיקן פון אירע הענט נישט אַרויסגעלאָזט. זלאַטע דאָט אים אַרויסגעריסן פון דער חזנטע און האָט אים משלח געווען צו זיך אין שטוב אַרײַן, און אַליין איז זי געבליבן דאָ און האָט שמואליקן געגעבן אַ וויסטן, אַ פינצטערן פּסק, וואָס ער דערלאָזט, אַז פרעמדע הענט זאָלן שלאָגן זײַן בלוט און פלייש. די חזנטע פון איר זײַט האָט איר אויך נישט אָפּגעשוויגן, און דערווײַל איז יאַסעלע ניצול געוואָרן פון שלעכטע הענט.

VIII.

אסתר האָרעוועט־צו, און יאָסעלע פאָרט אַוועק קיין טעטרעוועץ שטודירן חזנות

איין קוק אַ וואָרעמער, איין וואָרט אַ גוטס פון אסתרן איז פאַר יאַסעלען געווען אַ רפואה צו אַלע צרות, טענות פונעם טאַטן אינאיינעם מיט די קלעפּ פון דער שטיפמאַמע זײַנער. אַרײַנקומענדיק אין שטוב

אריַין פונעם שפּאַציר שוין שפּעטלעך און דערזעענדיק יאָסעלען, ווי ער שטייט אַזוי פּאַררוקט אין אַ ווינקעלע, אַ דערשלאָגענער, ווי אַן אָפּגע־פליקט הינדל, דאָס היטעלע צעקנייטשט, די בעקלעך רויט און אָנגע־דראָלן, ווי די פּאַמפּעשקעס, איז אסתר צוגעגאַנגען צו אים גאַנץ נאָנט, האָט אים אָנגענומען בײַ דער האַנט און האָט אים אַ פרעג געטאָן מיט אַ ווייך קול, קוקנדיק אױף אים מיט רחמנות:

— וואָס איז, יאָסעלע? ווײַטער זי?...

פאַר דער גאַנצער צײַט האָט זיך יאָסעלע אָט־דאָ דאָס ערשטע מאָל צעוויינט פאַר אסתרן, ווי אַ קליין קינד, און האָט איר אויסדערציילט אינגאַנצן די מעשה פון אלף ביז תיו, נישט פאַרלייקנט פון איר קיין האָר אפילו, זיך מודה געווען, ווי מען איז זיך מודה פאַר גאָט אַליין. אסתרן האָט דאָס שטאַרק אָנגענומען בײַם האַרצן: זי איז געשטאַנען די גאַנצע צײַט, וואָס ער האָט גערעדט, און האָט געהאַלטן איינעם פון אירע לאַנגע ליכטיקע צעפּ, צעפלאָכטן, צוריק פאַרפלאָכטן און ווידער צעפלאָכטן, קוקנדיק אים גלײַך אין פּנים אַרײַן מיט אירע שיינע בלויע אויגן. נאָכדעם האָט זי דעם צאָפּ אַ וואָרף געטון אַרונטער, צוגעגאַנגען צו יאָסעלען נאָך נענטער און האָט אַ זאָג געטאָן צו אים:

— ווייסטו, וואָס איך וועל דיר זאָגן, יאָסעלע? דו דאַרפסט נישט זײַן דאָ; דײַן אָרט איז אין אַ גרויסער שטאָט. ערגעץ בײַ אַ גרויסן חזן. כל זמן דו וועסט דאָ זײַן, וועט פון דיר נישט זײַן גאָר נישט. געדענק מײַן וואָרט.

— הערסטו! — מאַכט יאָסעלע, און דאָס פײַערל פון זײַנע אויגן גלאַנצט־אַרויס פון דער פינצטער. — הערסטו! אָט דאָס איז דאָך די מעשה, וואָס איך שרײַ שוין לאַנג. איך וויל קיין טעטרעוועץ, צו מ י צ י ן. דאָרט, ווייס איך, וועל איך זיך עפּעס אויסלערנען, נישט אַרומגיין, ווי איך גיי דאָ אַרום בטל, ביז אַ משרתל בײַ דער מומע. דאָרט, אין טעטרע־וועץ, איז גאָר אַן אַנדער וועלט; דאָרט, אַז מע קומט צו פאָרן...

— שאַ! — זאָגט צו אים אסתר. — דו זאָגסט טעטרעוועץ. איך קען איינעם אַ טעטרעוועצער; ער באַדאַרף אָנקומען נאָך שבת אױפן יריד, איך וועל מיט אים ריידן. מיר דאַכט, עס וועט גיין.

— אפשר איענער, מיינסטו, דעם שניטקרעמער, וואָס שטייט תמיד די אַנדערע קראָם פון אײַך?

— יאָ, אַ יונגערמאַן, זייער אַ וווּילער מענטש, אַ ייִד אַ גאָל. איך וועל מיט אים אַ רייד טאָן מכּוח דיר... שאַ, אַט גייט די מאַמע.

— אַ גוטע וואָך! — מאַכט זלאַטע, אַריינקומענדיק צו זיך אין שטוב אַריין. — זאָג, אסתּרל, „גאָט פֿון אַבֿרהם" און צינד אָן פֿייַער... און דו קאָנסט שוין גיין אַהיים. — רופֿט זי זיך אָן צו יאָסעלען. — איך האָב זיך דאָרט אַ ביסל אָפּגעקריגט פֿאַר דיר. נישקשה, ביסט אַ לייטיש בחורל! באַ לייטן קינדער זיצן שבת אין שול, און דו גייסט גאָר אין די קאַסטיאַלן אַריין. האָסטו געהערט אַ השגה!

— ניין, מאַמע! — זאָגט אסתּר און וויל אים פֿאַרענטפֿערן. — ס'איז נישט אַזוי די מעשה... ער איז גאָר נישט געווען אין קאַסטיאַל, ער איז געווען לעבן קאַסטיאַל...

— אַ נייַער מליץ־יושר! — מאַכט זלאַטע און שלאָגט איר איבער די רייד. — גיי, יאָסעלע, אַהיים, מע וועט דיך שוין מער נישט טשעפּען. נאָר זע, שאָנעווע זיך און זיי אַ סטאַטעק. די מאַמע דייַנע זאָל אויפֿשטיין, וואָלט זי געהאַט וווּנציק וואָס נחת פֿון דיר...

יאָסעלע גייט אַהיים, און אסתּר הייבט אָן צו קלערן אַלערליי פּלאַנען, וויאַזוי מאַכט מען, אַז יאָסעלע זאָל זיך קאָנען דערשלאָגן קיין טעטרעוועץ. „ער, מיט זייַן קול, וואָלט געקאָנט זייַן באַ אַ רעכטן חזן; אַ רחמנות אויף אים, ער ווערט דאָ נעבעך שטאַרק אויסגעריסן!"...

ווען די דרייַ גרויסע ירידים, וואָס זייַנען אויבן דערמאָנט, יוריע, ספּאַס און פּאָקראָווע, זאָלן זייַן באַשאַפֿן נאָר פֿאַר די מאַזעפּעווקער קרעמער אַליין, וואָלט אוודאי אַז וווּיל געווען די דאָרטיקע ייִדן. דער חסרון איז אָבער, וואָס אַהין פֿאָרן זיך צונויף קרעמער פֿון דער גאַנצער וועלט כּמעט: פֿון מאַקאַרעווקע, פֿון קאַשפּערעווו, פֿון באַרדיטשעוו און פֿון יאַרמעלינעץ, און פֿון טעטרעוועץ און פֿון אַרום און אַרום. מע פֿאָרט־אַראָפּ קיין מאַזעפּעווקע אַפֿן יריד און מע שטעלט זיך אויס מיט אַזעלכע שאַרפֿע קראָמען, אַז עס נעמט־אָפּ אַן אויג. און דערצו זייַנען נאָך די צונויפֿגעפֿאָרענע אַזעלכע שאַרפֿע בריהס צום לייזן געלט, אַז דער היימישער באַדאַרף זיך גוט אונטערגאַרטלען, ער זאָל קאָנען בייַ־שטיין אַקעגן דער דאָזיקער סכּנותדיקער קאָנקורענציע. דערפֿון שפּרינגען אָפֿט אַרויס, געוויינלעך, שרעקלעכע מחלוקתן צווישן די „היימישע" מיט די „פֿרעמדע"; מאַנצבילן קריגן זיך, זידלען זיך, ווייַבער צווישן זיך

שטעלן זיך פֿײַגן, און עס טרעפֿט זיך אָפּטמאָל, אַז עס דערגייט צו פּעטש אויך. דערפֿאַר אָבער, אַז עס קומט דער הייליקער טאָג שבת, ווען דער יריד ווערט געשלאָסן, דעמאָלט ווערט מען ווידער שלום; די נעכטיקע פֿײַגן מיט די פּעטש ווערן פֿאַרגעסן, און מע קומט אין די שולן אַרײַן הערן די מאַזעפּעווקער חזנים. מע נעמט זיי אויף פֿאַר שיינע געסט אין שול. מע טרעט זיי דעמאָלט אָפּ דעם אויבנאָן און מען איז זיי מכבד מיט די פֿײַנסטע עליות, געוויינלעך, נישט אַזוי צוליב זייער כבוד, ווי צוליב זייערע נדרים, פֿון וועלכע עס פֿאַלט אַרײַן אַ היבשע קאָפּיקע. אָף יענעם שבת גרייט זיך צו שמואליק דער חזן ווי געהעריק איז. ער פּלייסט זיך פֿאַר די פּרעמדע, און יאָסעלע פֿון זײַן זײַט באַווײַזט אויך אַרויס וואָס ער האָט, וואָס ער קאָן, אַזוי, אַז אַלע לעקן נאָכדעם די פֿינגער. קומענדיק נאָכדעם אין אַן אַנדער שטאָט, דערציילן זיי זיך אַן פֿונעם מאַזעפּעווקער חזן: „איר זאָלט הערן אין מאַזעפּעווקע איז דאָ אַ בעל־תפֿילה, האָט ער אַ האַלדז, וואָס איז אַ חידוש; אים העלפֿט אַ ייִנגעלע זײַנס פֿון אַ יאָר צוועלף אָף אַ דין קולכל, ווי אַ פֿײַפֿעלע, וואָס סע לאָזט זיך אויס די וועלט! און דווקא אין מאַזעפּעווקע!"...

צווישן די דאָזיקע צונויפֿגעפֿאָרענע לײַט איז געווען איינער אַ טעטרעווצער סוחר. ער איז געווען, ווי עס האָט אויסגעוויזן, אַ שאַרפֿער מבין אָף חזנים, און בכלל אַ יודע־נגן, מחמת צוהערנדיק זיך צו שמואליקס שטיקלעך, פֿלעגט ער צוקלאַפּן מיט דעם פֿוס צום טאַקט, האַלטן דעם קאָפּ אָף אַ זײַט מיט צוגעמאַכטע אויגן און נאָכן דאַווענען זיך אַוועקשטעלן מיט שמואליקן שמועסן מכח חזנות. דער טעטרעווצער יונגערמאַן האָט ליב געהאַט צו דערציילן פֿון זייערע טעטרעווצער חזנים, אַרויסבאַווײַזנדיק דערבײַ פֿיל פֿאַרשטאַנד און בקיאות אין ענין הנגינה. „באַ אונדז אין טעטרעוועצ זאָלט איר הערן דאַווענען!"... צו יאָסע־לען האָט זיך דער יונגערמאַן אויך זייער צוגעלאָזט, געגעבן אים אַ קניפּ אין בעקל און געזאָגט, אַז ער וועט זיך „אויסזינגען", וועט ער האָבן אַ זעלטענע שטימע, אַז צו זײַן זינגען גייט אים נאָר אָפּ נאָטן. און ווען ער זאָל מיט זײַן קול אַרײַנפֿאַלן צו זיי קיין טעטרעוועצ, צו מיצין אין די הענט אַרײַן, וואָלט מיצי געמאַכט פֿון אים אַ לײַט.

שמואליק האָט אויסגעהערט דעם יונגנמאַנס רייד מיט אַ ביטער שמייכעלע, ווי איינער רעדט: „יאָ, ווו־זשע נעמט מען אָבער דערצו די

קלינגערס?"... און יאַסעלע, הערנדיק אַזעלכע שמועסן, האָט זיך אַזש באַלעקט, און עס איז אים שיער דאָס האַרץ נישט אַרויסגעשפּרונגען פאַר פרייד. ער איז אין דער מינוט געווען מיט לײַב און לעבן דאָרט, אין טעטערעווקע, באַ מיציון.

באַ יאַסעלען אין די אויגן באַקומט דער יונגערמאַן גאָר אַן אַנדער מין גלאַנץ; ער קוקט אויף אים, ווי אויף זײַן אויסלייזער, ווי אויף אַ מלאך פון גאָט. ער און זײַן מזל מיט זײַן גאַנץ לעבן זײַנען באַ דעם יונגנמאַן יאָן די הענט. דער ירידּ אָבער איז זיך דערווײַל אַ יריד; מע באַדאַרף האַרעווען, אַנעסן זיך מיט אַזוי פיל מענטשן און ל ײ ז ן ג ע ל ט. יאַ־כעלע שטייט, ווי אַלע מאָל, באַ זלאַטעס קראָם, גיט אַכטונג, דערלאַנגט וואָס מע באַדאַרף, פּאַלגט אַ גאַנג, העלפט זיי „טאַשן זיך" און טוט געטרײַ. די גאַנצע צײַט רעדט ער נישט מיט אסתרן קיין וואָרט מכּח טעטערעווקע און מכּח דעם יונגנמאַן. ער האָט מורא צו מאַכן אַ רייד וועגן דעם. אדרבה, אַז ער דערזעט, ווי אסתר מיטן יונגנמאַן ריידן צווישן זיך, טרעט ער אָפּ אַ זײַט און דאָס האַרץ בשעת מעשה קלאַפּט אים נעבעך זייער גוט: „רבונו־של־עולם! — קלערט זיך יאַסעלע. — שטאַר־קער גאָט! גיב אים אַרײַן אַ גוטע מחשבה, ער זאָל מיך נעמען קיין טעטערעווקע"...

און אסתר האָט געאַרבעט אויף אַלע סטראַזשן. זי האָט יאָבערגע־שמועסט מיטן יונגנמאַן און געפּועלט, ער זאָל נעמען יאַסעלען קיין טעטערעווקע אויף זײַנע הוצאות. עס איז איר אָבער געבליבן אַ שטיקל אַרבעט באַ שמואליקן און באַ זלאַטען. שמואליק, ווי ער האָט געוואָלט פאַרזאָרגן דעם תּכלית פון זײַן קינד, איז אים שווער געווען פונדעסטוועגן מיט יאַסעלען זיך צו שיידן: „וואָס איז שײַך, ווײַזוי לאָזט מען דאָס אָפּ אַ קינד?"... דערצו האָט זיך נאָך אַרײַנגעמישט די שטיפמאַמע אין מיטן: זי האָט נישט פאַרשטאַנען, צו וואָס דאַרף מען זיך, נאָך אַרומפירן מיט אַזאַ תכשיט, ווי יאַסעלע איז? אויך זלאַטען איז דער פּלאַן נישט געווען צום האַרצן: נעמען אַ קינד פון אַ יאָר דרײַצן און פאַרשיקן, מפקיר זײַן אים ערגעץ דאָרטן אין דער פרעמד, גאָט ווייס צווישן וואָסערע מענטשן?!... אסתר האָט זיך אָבער גענומען אויף אַלע כּלים און האָט אַזוי לאַנג געאַרבעט, ביז זי האָט איבערגערעדט די מאַמע אויך, און תיכף נאָכן יריד האָט זיך יאַסעלע גענומען זײַן תפילין־

זעקל מיטן גאַנצן קלומעקל און איז, אין אַ מזלדיקער שעה, אַוועקגעפאָרן קיין טעטרעוועץ. אין יענעם פּרימאַרגן איז יאָסעלעס האַרץ געווען פול מיט פרייד און מיט געטריישאַפט צו אסתרן; ער זאָל זיך נישט שעמען פאַר לייטן, וואָלט ער זי אַרומגענומען און וואָלט זיך מיט איר צע־קושט...

ווער איז דאָס אימשטאַנד צו איבערגעבן די געפילן, וואָס יאָסעלע האָט געטראָגן אין האַרצן צו זיין אמתן גוטן פריינט, צו אסתרן? דאָס זיינען געווען אַזעלכע געפילן, וואָס לאָזן זיך נישט אַרויסגעבן דורך ווערטער; זיי באַווייזן זיך אַרויס נאָר דורך טרערן. זאָגנדיק אים „פאָר געזונט", האָט אסתר באַמערקט, ווי יאָסעלע פינטלט מיט די אויגן, באַהאַלט דאָס פּנים און הוסט־אונטער מיט עפּעס אַ משונה קוויטש, קוים אַרויסריידנדיק דעם „זיי געזונט". יאָסעלעס אויגן זיינען געווען באַפּייכט מיט טרערן. מיט טרערן פון גליק. און האָבן געקוקט ווייט, ווייט, אויף יענע גרויסן, ברייטן וועג, וואָס איז אים פאַרגעשטאַנען אין זיין לעבן.

IX.

מיצי דער חזן פאַרהערט אים זינגען און גייט אַרויס פון די כלים

ביז מען איז נישט אַריבערגעפאָרן די גרעבלי, דאָס הייסט, די גרענעץ פון דער שטאָט מאַזעפּעווקע, האָט זיך יאָסעלע נישט געגלויבט אַקוראַט, אַז ער פאָרט קיין טעטרעוועץ. ער האָט זיך אַרומגעקוקט אַלע מינוט, זיך געהויבן פונעם אָרט און האָט אַלץ מורא געהאַט, טאָמער רופט מען אים אַהיים. אַ קשיא אויף אַ מעשה: דער שטיפמאַמע קאָן געפעלן און זי זאָל היסן פאַרקערעווען צוריק. ערשט אָט דאָ, קומענדיק צו די ווינטמילן און דערזעענדיק דעם וואַלד ווּנדערוויינטן, האָט יאָסעלע דערפילט, אַז ער פאָרט, און עס איז אים געוואָרן אויפן האַרצן אַזוי ווי אַ מענטשן, וואָס כאַפּט זיך אַרויס פון אַן ענגער פינצטערער טורמע אויף דער פרייער לופט. קוקנדיק אויפן וואַלד, האָט זיך יאָסעלע דערמאָנט אין זיין פרזערדיקן גן־עדן, פון וועלכן מע האָט אים אַזוי מיאוס אַרויס־

געטריבן, און ער האָט שוין געלאַכט צו זיך אַליין: „אויך מיר אַן אַנטיק — דער וואַלד! אַ טײַערע מציאה! אַט טעטרעוועץ — דאָרט איז אַ וועלט!"... איין זאַך האָט יאָסעלע נישט פאַרשטאַנען: עס זיצן, אַן עין־הרע, אַ פולע בויד מיט ייִדן, אַלע פאָרן קיין טעטרעוועץ, און פון וואָס רעדט מען? פונעם יריד, פונעם פדיון און פון די מאַ־זעפּעווקער קונים! וואָס איז דאָס פאַר מינים ברואים פאָראַן אויף דער וועלט?!... טעטרעוועץ — אַזוי האָט זיך יאָסעלע פאַרגעשטעלט בײַ זיך אין קאָפּ — דאָס באַדאַרף זײַן אַ מין ערטל, ווו אַלע זינגט און פרייט זיך, מענטשן גייען אַרום פראַנק און פרײַ, איינער מיטן אַנדערן אַרומ־גענומען. מע קריגט זיך נישט, מען עסט זיך נישט איינס דאָס אַנדערע לעבעדיקערהייט, ווי דאָ, אין מאַזעפּעווקע; מע האָט נישט אין זינען אַזעלכע פּוסטע געשעפטן: יריד, קונה, פדיון, פרנסה. אַלע גייען אַרום זיך ציכטיק, ריין; די פּנימער שײַנען, די אויגן לײַכטן, עס איז אַ לעבן, ווי אין גן־עדן, פונקט ווי דאָרטן, אויף יענעם אינדזל, וואָס ליגט אויף יענער זײַט ים אוקינוס, ווו עס איז אַ גאַנץ יאָר זומער און ווו מענטשן לעבן אייביק, לויט די מעשיות, וואָס ער האָט זיך אָנגעהערט פון זײַנע חברים אין חדר... הײַנט גלאַט, אַן אַלעמען, איז דאָך דאָרטן מיצי! אַ קלייניקייט מיצי?!...

אין אַזעלכע מחשבות האָט יאָסעלע פאַרבראַכט דעם גאַנצן וועג, כמעט נישט באַמערקנדיק די אַלע דערפער מיט די שטעטלעך, וואָס מען איז איבערגעפאָרן אין דער גאַנצער צײַט פון דער נסיעה. יאָסעלע איז דערמיט געווען אַפּגעזונדערט, פאַרענדערט פון אַלע איבעריקע ייִנגלעך פון זײַן גראַד, וואָס ער האָט זיך תמיד געפונען נישט אויף דעם עולם; עפּעס האָבן אים זײַנע מחשבות מיט זײַן כח־הדמיון שטענדיק געטראָגן אין דער לופטן, און אַלץ, וואָס ער האָט געזען, האָט בײַ אים געהאַט נישט אַזאַ פּנים, ווי בײַ אַלע אַנדערע ייִנגלעך. ער האָט מער געלעבט אין דמיונות, ווײַזוי. האָט ער עפּעס געהערט דערציילן, אַזוי פלעגט אים זײַן כח־הדמיון אויסמאָלן מאָדנע־משונהנע זאַכן און בילדער. האָט ער עפּעס פאַרקלערט אַן עניז, אַזוי פלעגן אים די מחשבות פאַרטראָגן ווײַט אַהין, אין דעם עולם־הדמיון. אין דער צײַט, למשל, ווען ער פלעגט זיצן אין חדר גלײַך מיט אַלע ייִנגלעך איבער דער גמרא, אָדער אין שטוב איבער אַן אַרבעט, פלעגט ער גאָר בשעת מעשה נישט אין זינען האָבן

וואָס מע רעדט, אָדער וואָס מע טוט; זײַן נשמה איז געווען גאָר דאָרט ערגעץ, און עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער הערט אַלערליי מינים קולות און געזאַנגען. ער האָט געקאָנט אויסהערן אַ זאַך דרײַ מאָל און נישט פאַרשטיין איין וואָרט, און דערפֿאַר פֿלעגט ער, געוויינלעך, נישט איין מאָל כאַפּן אַ מיאוסן פּסק פֿון איטלעכן באַזונדער. אפילו אסתר, וואָס האָט געלעבט מיט אים, ווי אַ שוועסטער מיט אַ ברודער, פֿלעגט אים אָפּט באַמערקן, אַז ער הערט נישט וואָס מע רעדט צו אים. דערפֿון איז גרינג צו פאַרשטיין, אַז מחמת ער האָט זיך יעדע זאַך פאַרגעשטעלט מער ווי עס איז, דערפֿאַר פֿלעגט דאָס אים נאָכדעם אויסווײַזן שוין צו פּשוט, זייער וואָלוול און אָפּטמאָל נמאס ומאוס ווערן...

אויפֿן דריטן טאָג, גאַנץ פֿרי נאָך, האָט יאָסעלע דערפֿילט, ווי דער וואָגן טרייסלט זיך און עס קלאַפּט און עס טראַסקעט, ווי אויף שטיינער, און אַ שיינע פּאַנאָראַמע פֿון הויכע ווײַסע מויערן מיט געפֿאַרבטע אײַזערנע דעכער, מיט גרויסע שיינע הײַזער, אַרומגעזעצט מיט ביימער, האָט זיך צעשפּרייט און אַרויסבאַוויזן פֿאַר זײַנע אויגן. „אַפּנים, אָט דאָס איז טעטרעוועץ". — האָט יאָסעלע אַ טראַכט געטאָן, גלײַך ווי דאָס האַרץ האָט אים געזאָגט.

— נעם דיר דײַן קלומעקל. — האָט אים דער שניטקרעמער אַ זאָג געטאָן, איבערגעבנדיק אים אַ פּאַטשיילע, וווּ עס איז געלעגן דאָס תפֿילין־זעקל, אַ סידורל, דאָס שבתדיקע קאַפּאָטקעלע, אַ פּאָר העמדלעך ווײַסע, מיט אַ פֿאַרדאַרט שטיקל ברויט, איבערגעבליבן פֿון די וועגשפּײַזן. — אָט דאָ, זעסטו, זיצט מ י צ י. קריך־אַראָפּ און זאָג אים פֿון מײַנעטוועגן, אַז ער זאָל דיך צונעמען, אַ״ו, אם־ירצה־השם, מאָרגן גיי זיך דורך צו מיר אַהיים.

יאָסעלע האָט זיך פֿאַרנומען זײַן קלומעקל. די בויד איז אַוועקגעפֿאָרן ווײַטער, און יאָסעלע איז געבליבן שטיין נעבן אַ גרויסן מויער, נישט וויסנדיק וווּהין צו גיין.

— וועמען דאַרפֿסטו, יונגעלע? — האָט אים אַ פֿרעג געטאָן עפּעס אַ ייִדענע, אַרויסשטעקנדיק אַן אָפּגעדעקטן קאָפּ פֿונעם פֿענצטער, וואָס אינעם אונטערשטן עטאַזש.

— מ י צ י ן באַדאַרף איך, — האָט יאָסעלע געענטפֿערט נײַציק. רב מיצי דעם חזן.

— אט דא אף די טרעפ, זײַ מוחל, אין דער רעכטער האנט. — האט אים געענטפערט די ייִדענע, שמייכלענדיק.

יאסעלע האט זיך אראפגעלאזט אראפ, גאנץ נידעריק, אף אזוי פיל טרעפ, — דאס ערשטע מאל אף זײַן לעבן — און איז אריינגעקומען פריִער אין א פינצטערן קארידאר און נאכדעם אין א גאנץ פײַנער שטוב מיט געפארבטע פאדלאגעס, מיט שיינע בענקלעך און מיט שפיגלען, גאר גרויסארטיק, נאך יאסעלעס מיינונג דעמאלט, און ער האט דערהערט פון ערגעץ ארויסגיין זיסע קולות אלערליי: גראבע, גאר גראבע, מיטעלע, דינע און גאר קוויטשיקע, און אלע אינאיינעם זײַנען זיי עפעס צונויפגעגאסן, צונויפגעשטעלט, ווי אין א הארמאניע, פונקט אזוי ווי ער האט אמאל, שוין לאנג, געהערט אין מאזעפעווקע, בשעת פיצי האט דארטן געדאוונט מיט זײַנע אכצן משוררים. שפעטער ווערן אלע קולות שטיל, און עס לאזט זיך הערן א געזאנג פון איינעם, א זיס־ריין געזאנג. דאס געזאנג ווערט וואס ווײַטער שטילער, נידעריקער, ביז עס ווערט פארשטארבן. יאסעלע שטייט אינמיטן שטוב, ווי צוגעקאוועט צום ארט, און זעט גארנישט פאר זיך דאס זעלבע ווײַבל וואס האט אים אנגעוויזן, ווו מיצי וווינט.

— גייט ארײַן אהינצו, אין יענעם חדר, אָט־אָ! — מאכט צו אים דאס ווײַבל, אנווײַזנדיק אים וואוהין. יאסעלע עפנט אויף די טיר און דערזעט פאר זיך א גאנצע חברה יונגעלײַט און קליינע ייִנגלעך: זיי שטייען אלע אויסגעשטעלט, ווי די סאלדאטן, קוקן ארײַן אין גרויסע ביכער, איינער פון דער חברה האלט א שטעקעלע אין האנט, און אויבנאן, אף א בענקל, זיצט א געוויינלעכער ייִד מיט א געוויינלעך געלשפיציק בערדל און מאכט צו אים, ווי א געוויינלעכער מענטש:

— וואס ווילסטו זאגן?

„שוין־זשע איז דאס טאקע מיצי אליין?״ — טראכט זיך יאסעלע און טוט א זאג:

— איך באדארף האבן צו מיצי דעם חזן; איך האב צו אים א גרוס איבערגעבן.

— א גרוס? — פרעגט אים מיצי. — פון וועמען איז?

— טאקע פון א היגן שניטקרעמער; איך בין מיט אים אינאיינעם געקומען צו פארן אהערצו.

— פון אַ היגן שניטקרעמער? — מאַכט מיצי. — וויאַזוי זשע רופט מען אים?

— וויאַזוי רופט מען אים? — ענטפערט יאָסעלע. — או־וואַ, איך האָב גאָר פאַרגעסן אַ פרעג טאָן אים, וויאַזוי ער הייסט און ווו ער זיצט.

ווי אַ זאַלפּ פון עטלעכע האַרמאַטן מיט אַ מאָל — אַזאַ מין געלעכטער האָבן אויסגעשאָסן די גאַנצע חברה משוררים, און מיצי אַליין האָט זיך אויך צעלאַכט, באַטראַכטנדיק יאָסעלען, אין זײַן פאַרצווייפלטער לאַגע, ווי ער שטייט זיך אַזוי מיטן פּעקל אין האַנט. דאָס קאַפּאָטקעלע צעפּליקט, געלאַטעט, די שטיוועלעך אויסגעדרייט און צעהאַקט, דאָס קאַרטוזל — אַנגעוואָרן דעם קאַזיראָק מיטן גאַנצן פּאַסאָן, נאָר דאָס פּנימל שיין, די האָר געקרײַזלט און די גרויסע קאַרע אויגן לײַכטן און בלישטשען, ווי מיט אַ פײַערל אין זיי.

— זאָג מיר נאָר, ווער ביסטו און פון וואַנען קומסטו אָן? — האָט אים מיצי אַ פרעג געטאָן מיט אַ פריינטלעך שמייכעלע.

— איך בין יאָסל, שמואליק דעם חזנס זון פון מאַזעפּעווקע. — ענטפערט אים יאָסעלע גאַנץ תקיפדיק. — מיך האָט אַהער געבראַכט אַ היגער שניטקרעמער, אונדזערער אַ באַקאַנטער, צו מיצי דעם חזן באַשטעלן פאַר אַ זינגערל.

— אַזוי די מעשה? — מאַכט צו אים מיצי. — נו, לייג זשע אַנידער דאָס פּעקל, און קום אַהער נענטער, לאָמיר דיך אויסהערן זינגען.

תחילת האָט אים מיצי אַ פּרוּוו געטאָן, צי ער קען נאָטן; נאָכדעם, זעענדיק, אַז ער ווייסט נישט מיט וואָס מען עסט דאָס, האָט ער אים געהייסן, ער זאָל אים גלאַט אַזוי עפּעס אַ זינג טאָן. יאָסעלע האָט געמיינט, אַז מע באַדאַרף טאַקע עפּעס „זאָגן אַ זאַך", האָט ער גענומען זינגען אַ גאַנץ שטיק פון דער ראש־השנהדיקער שמונה־עשרה. לכתחילה האָבן די חברה משוררים זיך פאַרשטעלט מיט די הענט די מײַלער, מע זאָל נישט זען, ווי זיי לאַכן; וואָס ווײַטער איז דער געלעכטער געוואָרן קלענער, די פּנימער זײַנען געוואָרן ערנסטער, און מע האָט זיך אָנגעהויבן איבערקוקן איינס מיטן אַנדערן פאַרוווּנדערט, גאַרנישט פאַרשטייענדיק, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין זינגען — עפּעס נישט קיין געוויינלעכע שטימע! מיצי האָט זיך אָנגעשפּאַרט מיטן קאָפּ אויף דער האַנט,

אויפגעעפנט דאס מויל און אויסגעשטעלט אף יאסעלען די אויגן, גלײַך ווי ער וואלט אים וועלן אײַנשלינגען, ווי ער שטייט און גייט. זינט מיצי האט צו טאן מיט זינגערס, האט ער נאך אזא מין זינגען נישט געהערט און זיך אפילו קיינמאל נישט פארגעשטעלט אין דער מחשבה. יאסעלע האט נישט געזונגען, צוליגנדיק כח, ווי אנדערע, נישט געשריגן, נישט געריסן דעם האלדז, נאר עס האבן זיך אליין ארויסגעגאסן פון זײַן האלדז אזעלכע זיסע, אײַנגענעמענע ווייכע קולות, ארויסגייענדיק פונעם הארצן, פון דער נשמה, און דערלאנגענדיק טיף־טיף אין בײַן אריַין; דערבײַ האט זיך בא אים, אין זײַן זינגען, ארויסבאוויזן אויך פיל בריהשאפט, אריבערפאלנדיק פון אויבן אראפ און פון אונטן ארויף און צעשיטנדיק זיך אין אזעלכע ווילדע טרעלן, אז אלע זײַנען געבליבן פארשטיינט, נישט וויסנדיק, פונוואנען נעמט זיך דאס בא אים! אז יאסעלע האט אויפגעהערט צו זינגען, האט זיך מיצי אויפגעכאפט פונעם בענקל, און האלטנדיק זיך מיט ביידע הענט פארן קאפ, האט ער אנגעהויבן ארומלויפן איבער דער שטוב, ווי א משוגענער, שרײַענדיק: „אי־אי־אי־אי־אי!"

— זאג נאר, ווער ביסטו? פון וואנען ביסטו? וועמענס ביסטו?

— איך האב דאך אײַך געזאגט, — מאכט יאסעלע בתמימות — אז איך בין יאסעלע שמואליקס פון מאזעפעווקע; איך בין געקומען צו אײַך זיך באשטעלן פאר א משורר.

— פאר א משורר? — האט מיצי געשריגן — אי־אי־אי־אי! פאר א משורר, זאגסטו? מירל! מירל! קום נאר אהער, מירל!

אף דעם געשריי איז ארײַנגעקומען טאקע יענע ווײַבל, וואס האט אנגעוויזן יאסעלען, ווו מיצי וווינט, און מיצי, אנווײַזנדיק מיט דער האנט אף יאסעלען, האט זיך צעשריגן אף קולי־קולות.

— זעסטו את דאס יינגל? דאס איז דעם מאזעפעווקער חזנס א זון. דאס איז ער געקומען אהער צו מיר זיך באשטעלן פאר א משורר. זינט איך לעב, זינט איך געפין זיך צווישן חזנים, האב איך נאך אזא מין שטימע נישט געהערט. מירל, ס׳עקט זיך די וועלט, ס׳איז עק! עק, זאג איך דיר! הער נאר אויס, יאסל רופט מען דיך? — האט אים מיצי געזאגט, א זעץ טוענדיק אים איבער די פלייצעס. — יאסעלע, איך נעם

דיך צו! דו בלײַבסט בא מיר בלײַבסטו! מירל, מע דאַרף אים מאַכן אַן אַנדער קאַפּאָטקעלע, אַנדערע מלבושימלעך... האָסט אים באַדאַרפט הערן זינגען, מירל. וואָס זאָל איך דיר זאָגן? עק — און געגנוג!

X.

אַ נײַ אָרט, נײַע מענטשן, נײַע צרות

טעטרעוועץ — דאָס איז געווען אַ נײַער גן־עדן פאַר יאָסעלען די ערשטע צײַט. קודם־כל האָט ער זיך דערפרעגט צו דער שול, און אַרײַנ־קומענדיק אַהין דאָס ערשטע מאָל, האָט ער זיך פאַרגעשטעלט, אַז ער איז אין בית־המקדש. באַטראַכטנדיק די מוראדיקע הויכע געמאָלטע סטעליע מיט די געקינצלטע ווענט, אַף וועלכער דער מאָלער האָט נישט געזשאַלעוועט קיין פאַרב און האָט אויסגעמאָלט אַלערליי בילדער, אינ־סטרומענטן, עפּל, באַרן, גרינע אוגערקעס און צעשניטענע רויטע קאַ־ווענעס, וואָס בעטן זיך אין מויל אַרײַן, וכדומה נאָך אַזעלכע בריהשאַפטן, — האָט זיך יאָסעלען אויסגעוויזן, אַז דערמיט עקט זיך שוין די וועלט און קיין בעסערס און שענערס דערפון קאָן שוין גאָר נישט זײַן. און ווער שמועסט דעם ערשטן שבת, ווען מיצי האָט זיך אָוועקגעשטעלט דאָ מיט זײַנע אַלע משוררים, און יאָסעלע אויך בתוכם, און דאָס כאָר האָט אַ זעץ געטאָן דעם „מה־טובו" מיטן געוויסן נוסח פון אַלע כאָר־שולן, האָט יאָסעלע געפילט, ווי אַ פראָסט גייט אים איבער איבערן לײַב און עס שטעלן זיך אים אויף די האָר אײַנציקווײַז. צעלאָזנדיק זיך נאָכדעם אַף זײַן העלדזל, האָט ער כמעט אַליין נישט דערקענט זײַן קול — אַזוי דאַט דאָס געקלונגען אין דער דאַזיקער שיינער הויכער שול. אויסערדעם, איז בא אים געווען אַליץ, וואָס ער האָט געזען, אַ נײַס. די ערשטע צײַט האָט ער אַרומגעשפּאַנט איבער דער שטאָט מיט אַ פאַררײסענעם קאָפּ אַרויף, צוהאַלטנדיק זיך דאָס היטעלע, עס זאָל נישט אַראָפּפליִען, און פון יעדער זאַך איז ער געוואָרן נתפּעל. עס האָט אים פאַרדראָסן איין זאַך: וואָס אסתר איז דאָ נישטאָ און זעט נישט די אַלע חידושים, וואָס ער זעט.

זײַן האַרץ איז אים געווען פול מיט דאַנקען און מיט ליבעניש צו השם יתברך, וואָס ער האָט אים געבראַכט אַהערצו בשלום.

עס פאַרשטייט זיך, אַז שפּעטער, מיט דער צײַט, האָט טעטרעווען אָנגעהויבן אָנצוּווערן דעם גלאַנץ מיט דער שיינקייט אין זײַנע אויגן, דען ער איז צו דעם אַלעמען געוווינט געוואָרן. חוץ לזה האָט ער פאַרזוכט דאָ די אייגענע צרות, וואָס אין מאַזעפּעווקע, נאָר אַף אַן אַנדער אופן.

ווי מיצי איז געווען צו אים היים און צוגעלאָזט, אַזוי איז צו אים מיציכע געווען קאַלט און פרעמד, האָט געקוקט אַף אים קרום, און שפּעטער איז זי זיך מיט אים באַגאַנגען כמעט אַזוי, ווי אינדערהיים די שטיפמאַמע זײַנע... נאָר דאָס האָט יאָסעלען נישט אַזוי אויסגעמאַכט, ווי די יסורים, וואָס ער האָט נאָכדעם געהאַט פון זײַנע נײַע חברים די משוררים. דאָס איז געווען אַ חברה פון אַלערליי מענטשלעך, צונויפגעקליבענע בחורימלעך פון אַלע מיסטן און צונויפגעלאָפענע פון אַלע מײַזנלעכער. זעלטן האָט זיך געפונען צווישן זיי אַ לײַטיש יינגל, אַ „טאַטנס אַ קינד״, און מיינסטנטייל — לײדיקע פּוסטע בחורים און מוראַדיקע ריכלותניקעס. פּאָר גרויס קנאה האָבן זיי יאָסעלען נישט געקאָנט סובל זײַן, אים אָפּט געמסרט פאַר מיצין, געגראָבן, געגישטערט אַף אים, אויסנאַרנדיק באַ אים, ווו ער האָט געהאַט ערגעץ אַ גראָשן. געלט פלעגט יאָסעלע באַקומען גאַנץ אָפטלעך פון יענעם שניטקרעמער, וואָס האָט אים געבראַכט אַהער. אויך פלעגט אים דער דאָזיקער שניטקרעמער — בנצי לייבציס האָט ער געהייסן —— פאַררופן צו זיך אַמאָל אַף שבת, אָדער אַף אַ יום־טוב, מקרב זײַן אים זייער און ברענגען אים דרײַ מאָל אין יאָר אַ הערצלעכן גרוס פון דער היים, קומענדיק פון יריד. די דאָזיקע גרוסן זײַנען באַ יאָסעלען געווען נאָך מער אָנגעלייגט פון אַ גוטן וואַרמעם און פון געלט; און ווער שמועסט, אַז בנצי לייבציס פלעגט אים נאָך ברענגען אַ בריוול פונעם טאַטן, איז דאָס געווען באַ יאָסעלען גאָר אַ גרויסע מתנה. אַף די בריוולעך פלעגט ער אָפּענטפערן, אַז ער איז, ברוך־השם, בחיים ושלום און גייט בדרך הישר; ער היט־אָפּ דעם טאַטנס געבאָט, נישט אַראָפּ חלילה פונעם גלײַכן וועג, און פירט זיך גאַנץ יידישלעך, פּונקט אַזוי ווי אינדערהיים, נישט געמינערט קיין האָר. גייט אַלע טאָג אין בית־המדרש אַרײַן דאַווענען און „זאָגט תהילים״.

אויך לערנט ער זיך צו שרייַבן און פֿאָלגט אויס אַלצדינג, וואָס דער טאַטע האָט אים אָנגעזאָגט פֿאַר זייַן אַוועקפֿאָרן. ער האָפֿט, אַז ער וועט, אם־ירצה־השם, קומען אַהיים בשלום זיך זען באַשייַנפֿערלעך, גיב גאָט מיט פֿרייַלעכע הערצער און מיט פֿיל נחת — אָמן! דערבייַ בעט ער לאָזן גריסן פֿון זייַנעטוועגן להצנועה מרת זלאַטע שתחיה, און אויך איר טאָכטער אסתר לעב...

דערמאָנענדיק זיך אַז אסתרן, פֿלעגט אים צעזען דאָס האַרץ צו איר, אַליין נישט וויסנדיק וואָס דאָס באַדייַט. עפּעס איז אים אסתר געווען אייַנגעבאַקן אין האַרצן, טאַקע נאָר ווי אַן אייגענע שוועסטער, און חוץ דעם טאַטן, האָט ער נאָך קיינעם אַזוי נישט געבענקט, ווי נאָך איר. עס פֿלעגט אים צוקומען אַ שטיק געזונט, בשעת בנצי לייבצי'ס פֿלעגט אים איבערגעבן אַ גרוס פֿון איר, מיט איר אייגענער האַנט צו־געשריבן. יאָסעלע פֿלעגט די ווערטער אירע אַ מאָל צען איבערלייענען און צוקוועטשן זיי צום האַרצן שטאַרק, ווי מע קוועטשט צו אַ קליין קינד, וואָס איז טייַער און ליב... פּונקט אַזוי, ווי עס האָט אים אַמאָל געצויגן פֿון מאַזעפּעווקע קיין טעטרעוויץ, אַזוי האָט דאָס אים אַצינד אָנגעהויבן ציִען צוריק, נאָך מיט מער שטאַרקייט, און ווען מיצי זאָל אים נישט געווען צוהאַלטן און אים וועלן אָפּלאָזן פֿון זיך, וואָלט ער אפֿשר שוין געפֿאָרן אַהיים. מיצי האָט אים אָבער זייער ליב געהאַט, זיך אַרומגעפֿירט מיט אים, ווי מיט אַן אבן־טוב, באַווייַזנדיק איטלעכן באַ־זונדער, וואָס פֿאַר אַ מין זינגערל ער האָט. „טאַקע נאָר באַ מיר קאָן זיך אַזעלכעס געפֿינען! — פֿלעגט מיצי זאָגן. — איך, אַז איך וויל נאָר, קאָן איך מאַכן יענעם פֿאַר אַ לייַט!"...

דאָס האָט געהערט איינער פֿון אַמאָליקע מיצים משוררים, גדליה באַס האָט מען אים גערופֿן, און איז געוואָרן אַף מיצין מלא רציחה. גדליה באַס איז שוין אַליין געווען ערגעץ חזן. ער איז איינמאָל דורכ־געפֿאָרן פֿאַרבייַ טעטרעוויץ, און, ווי געוויינלעך אַ גוטער פֿרייַנט, איז ער זיך דורכגעגאַנגען צו מיצין — פֿאַרט געגעסן פֿון אים אַמאָל ברויט — און האָט דאָרטן דערהערט יאָסעלען זינגען און איז שוין מער פֿון אים נישט אָפּגעטרעטן אַף קיין מינוט. גדליה האָט אַלץ געטשאַטשקעט, ווי דערטאַפּט מען יאָסעלען אַליין, און נאָכשפּירנדיק אַזוי לאַנג, האָט ער אים זאַסטעמפּעט באַ בנצי לייבצי'ס אין שטוב און האָט אים דאָרטן

געגומען צו דער אַרבעט, פריִער פּאַוואָלינקע, אויספּרעגנדיק בּאַ אים אַלצדינג, וואָס אים פּאַסט, און נאָכדעם האָט ער אים אָנגעהויבּן דורכ־נעמען מיט רייד, אַזוי לאַנג, אַזוי בּרייט, בּיז ער האָט אים אַרויפגעפירט דערויף, אַז ס'איז פאַר אים מער קיין פּלאַן נישט צו זינגען בּאַ מיצין אומזיסט, און דערצו נאָך זיין בּאַ מיציכען אַ משרתל.

— אַזאַ רציחה הערט זיך נישט אין דער האַלבּער וועלט! — האָט גדליה בּאַס געטענהט איבּער יאָסעלען. — מע זאָל נעמען אַ קינד און מאַכן דאָס פאַר אַן עבד־כנעני, אַ פּאַדאַנגע אומזיסט, און זיך נאָך בּאַ־רימען פאַר איטלעכן בּאַזונדער מיט אַ פרעמדן האַלדז, אַזוי, אַז עס שלאָגט צו דער גאַל הערנדיק! און חוץ אַלע זאַכן, גיי זיי אַ משרת בּאַ מיציכען — אַזאַ עזות! רבּ שמואלס אַ זון! אַ ווערטעלע אויסצוריידן? איך קען דען נישט דעם טאַטן דיינעם? ווער קען נישט רבּ שמואלן, דעם מאַזעפּעווקער חזן? אַ שיינע מעשה! וואָס איז, בּיסט אַן כלים? אַז אַ האַלדז? צי דו פאַרשטייסט נישט קיין נאָטן? איך מיין טאַקע אַן ליצנות! איך האָב פאַר דיר אַן אָרט, נאַרעלע, אַזאַ אָרט, וואָס דיין טאַטע אַליין וועט זאָגן, אַז ס'איז אַ גליק פאַר דיר. איך זאָג — אַן אָרט; וואָס טויג דיר אַן אָרט? דו בּיסט אַליין אַן אָרט; דו ווייסט דאָס כאָטש, צי ניין? פרעג מיך, נאַרעלע, וועל איך דיר זאָגן!

און גדליה בּאַס מאָלט אויס יאָסעלען, וואָס פאַר אַ גליק פאַר אים איז, ווען ער וואַרפט אַוועק מיצין און פאָרט אַרויס אַף דער וועלט מיט אים, מיט גדליהן, אַזוי ווי יענע יינגעלע, אַזוי ווי **אַרקע פידעלע**, **דאָס ווילנער בּעל־הבּיתל** וכדומה אַזעלכע וועלט־חזנים, וואָס האָבּן זיך קונה שם געווען. בּאַ יאָסעלען אין דער מחשבה שטייען אויף די אַלע שיינע בּילדער פון אַמאָל, און ער איז פאַרטיק מיט לייבּ און לעבּן זיך איבּערגעבּן צו גדליהן — אַזאַ ווילער, ערלעכער, געטריַיער מענטש!

— איין זאַך וועל איך בּאַ איַיך בּעטן, רבּ גדליה! — מאַכט צו אים יאָסעלע.

— זאָג מיַין קינד.

— איך וויל פריִער זיך דורכפאָרן אַהיים, צו מיַין טאַטן און צו מיַינע פריַינט.

— אַך, ס'טיַיטש, ווי דען איז אַנדערש? — ענטפערט אים גדליה

באָס. — אַ שיינע מעשה! ס'טײַטש, ווי דען? כבוד־אב! ע, הערסטו, ביסט נאָך גאָר אַ קינד, ווי איך זע אַרויס פון דײַנע רייד. ווער קאָן דען זײַן נענטער פון אַ טאַטן?

מיט די דאָזיקע ווערטער נעמט אים גדליה באָס אַזוי שטאַרק, אַז יאָסעלע פּועלט בײַ זיך איין מאָל פאַר אַלע מאָל: מע באַדאַרף פאָרן אַהיים! גענוג זיך אָפּגעוואַלגערט אין דער פרעמד — דרײַ יאָר, שוין צײַט, כ'לעבן.

בײַ זײַן געזעגענען זיך מיט מיצין און מיט אַלע משוררים איז געווען אויך גדליה באָס און האָט געשטראָפט יאָסעלען, פאַרוואָס ער וואַרפט אַוועק אַזאַ טײַער אָרט, און האָט אים געגעבן אַן עצה, ווי אַזוי אײַנגענער טאַטע, אַז ער זאָל פון דער היים ווידער קומען אַהער, וואָרעם דאָס איז זײַן תכלית, דאָ האָט ער ביז צו ווערן אַ מענטש... מיצין האָט יאָסעלע באמת באַנג געטאָן, ווי אַן אייגן קינד זײַנס. ער האָט אים אַרומגענומען און געקושט אים, בענטשנדיק, ער זאָל קומען געזונטער־הייט אַהיים און גריסן דעם טאַטן זײַנעם אומבאַקאַנט.

— גאָר פרײַנטלעך! — האָט יאָסעלע געזאָגט, אַרײַנשפּרינגענדיק אין וואָגן אַרײַן צווישן נאָך אַ סך פאַרשוינען און אײַנמעסטנדיק זיך דאָרט אױף צוויי־דרײַ טעג פאַרעכטס. — זײַט געזונט! זײַט געזונט! — האָט ער זיך נאָך עטלעכע מאָל אָפּגעזעגנט, אַרויסשטעקנדיק דעם קאָפּ פון דער בויד, און דער צוג האָט גערירט פונעם אָרט, קלאַפּנדיק און טראַסקענדיק איבער די געברוקירטע גאַסן און קלינגענדיק מיט די גלעקלעך: „דזין־דזין־דזין!" יאָסעלע שפּרינגט אַזש אונטער אַפן אָרט פאַר גרויס שמחה, וואָס ער פאָרט אַהיים. דאָס קלאַפּן, דאָס טראַסקען מיטן קלינגען פאַרשלעפּערן אים, און זײַנע מחשבות טראָגן אים אַוועק אַהין, סײַן מאַזעפּעווקע, אַהיים, אַהיים!...

XI.

יאסעלע קומט צו פארן, און מאזעפעווקע חידושט זיך: „וואס א גרויסע שטאט קאן מאכן!"

עס איז פאראן איין זאך נאר, וואס די מאזעפעווקער ייִדן קאנען עס נישט פארשטיין: עס וווּנדערט זיי תמיד, פארוואס איז דאס, וואס יעדער, ווער עס כאפט זיך נאר ארויס פון דארט און לאזט זיך אוועק אף דער וועלט, קערט זיך אום צוריק גאר אן אנדער מענטש? איטלעכער באזונדער קוקט אף אים און קוועלט און ווערט נתפעל: „דאכט זיך, וואס? דער אייגענער — און פארט נישט דאס, וואס פריִער! איר נעדענקט אים כאטש, ווי ער איז ארומגעגאנגען א בארוועסער? גאטס וווּנדער! וואס א גרויסע שטאט קאן מאכן!"

באטראכטנדיק שמואליק דעם חזנס בחורל, יאסעלען, בשעת ער איז אנגעקומען צוריק פון טעטרעוועץ נאך זײַן אפזיצן דארט דרײַ יאר נאכאנאנד, האט מען זיך אין מאזעפעווקע שטארק געחידושט, גארנישט געקאנט פארשטיין, וויאזוי ארבעט זיך עס אוים א ייִנגל אין אזא קליינער צײַט! יאסעלע דאס ייִנגל האט זיך איבערגעביטן און איז געווארן יאסעלע דאס בחורל. ער איז געווארן א גאנצער מענטש, א בר־דעת, כאטש ער איז מער נישט אלט געווען דעמאלט, ווי א יאר זעכצן. עס איז געווען א פארגעניגן אף אים א קוק צו טאן. — „וואס א גרויסע שטאט קאן מאכן!" — אלע האבן געוווּסט, אז שמואליק האט אוועקגעשיקט זײַן זונדל צו מיצין פאר א משוררל; נאר קיינער האט זיך נישט גערעכנט, אז פון יאסעלען, וואס האט ערשט נישט לאנג ארומגעטראגן שלח־מנות, זאל ווערן אזא מענטש, ער זאל זיך אזוי איבערבײַטן. און אז ווילד־פרעמדע האבן אזוי אנגעקוועלט פון אים, הײַנט ווי האט באדארפט אנקוועלן שמואליק אליין? שמואליק איז בשעת מעשה, ערב שבת, געווען אין מרחץ, ווען מע האט אים אנגעזאגט די גוטע בשורה, אז זײַן זונדל איז געקומען צו פארן פון טעטרעוועץ. ער האט א ווארף געגעבן דאס בעזעמל מיטן שעפל, זיך געשווינט אנגעטאן, און קומענדיק אהיים אן אפגעשמיסענער און אן אויסגעצוואגענער, האט ער פריִער

געוואַשן די הענט און ערשט נאָכדעם צוגעטראָגן יאָסעלען דעם שלום־עליכם, אַרומגענומען, צעקושט זיך מיט אים און גענומען באַטראַכטן זײַן זון פֿונעם קאָפּ ביז די פּיס. יאָסעלע האָט זיך אין די דרײַ יאָר „אַ כאַפּ געטאָן אַף די פּיס", ווי מע זאָגט. ער איז פֿון תּמיד אָן געווען נישט קיין מיאוס קינד, געהאַט שײנע קאַרע אויגן און געווען אַ קלוג ציקאַווע ײַנגעלע; נאָר מחמת גרויס אָרעמקייט און דחקות איז ער געווען תּמיד אַ גרינער, אַ פֿאַרוואָגלטער, אַ דערהרגעטער, ווי אַ סך ײַנגלעך אין מאַזעפּעווקע פֿון זײַן גראַד. אַצינד אָבער האָט זיך יאָסעלע, ווי עס ווײַזט אויס, דאָרט בײַ מיצין אין טעטרעוועץ גוט אויסגעפּאַשעט; ער האָט באַקומען רויטע בעקעלעך און זייער אַ פֿריילעך אויסזען. דערצו איז ער געווען מלובש ווי נאָך קיינמאָל נישט בײַ זײַן טאַטן. שמואליקס האַרץ האָט זיך געפֿרייט קוקנדיק אַף יאָסעלען, און ער האָט זיך געוווּנדערט גלײַך מיט אַנדערע: „וואָס אַ גרויסע שטאָט קאָן מאַכן!"...

— וואָס־זשע מאַכסטו גוטס? — האָט אים שמואליק אַ פֿרעג געטאָן, צוזעצנדיק זיך מיט אים בײַ איין טיש און באַטראַכטנדיק יאָסעלען מיט זײַן שיין קאַפּאָטקעלע, מיט די רויטע בעקעלעך און מיט די אויסגעקעמטע פּאַהלעך.

— וואָס־זשע מאַכסטו עפּעס, טאַטע? — האָט אים יאָסעלע געענטפֿערט צוריק מיט אַ שאלה, ווי דער שטייגער איז. יאָסעלע האָט זיך נאָך קיינמאָל נישט אַזוי ציקאַווע אויסגעשמועסט מיטן טאַטן, ווי אַצינד, און שמואליק האָט אַ קוק געטאָן אַף זײַן זון, ווי פֿאַרוווּנדערט: יאָסעלעס ציקאַוועקייט האָט אים לכתחילה אויסגעוויזן אַ ביסל פֿריקרע; ער האָט נאָך קיינמאָל נישט געהערט פֿון אים אַזעלכע ווערטער.

— וואָס איז שײַך, עט, ווי געוויינלעך. — האָט אים שמואליק געענטפֿערט, אַרויפֿכאַפּנדיק אַף זיך די זײַדענע שבתדיקע קאַפּאָטע און סלײַבנדיק זיך אין קלויז אַרײַן. — וואָס מאַכט דאָרטן עפּעס מיצי?

— וואָס מיצי מאַכט? — האָט יאָסעלע אויסגעצויגן אַף אַ קול, ווי אַ גרויסער. — הלואי אַף דיר געזאָגט געוואָרן כאָטש האַלב!

באַטראַכטנדיק דעם טאַטן, ווי ער איז אין די דרײַ יאָר אַזוי פֿאַרעלטערט געוואָרן, גרוי און אײַנגעבויגן, דאָס פּנים געקנייטשט און די גרויסע קאַרע אויגן אויסגעלאָשן, — האָט בײַ יאָסעלען דאָס האַרץ געוויינט אינעווייניק און ער איז אין דער מינוט גרייט געווען אָוועקצו־

געבן פארן טאטן דאס לעבן מיט דער נשמה. שמואליק פון זיין זייט איז געווען אזוי צעטראגן פאר שמחה, אז ער האט זיך מיט דער שבתדיקער קאפאטע אוועקגעאמפערט א היבשע ווײַלע, ביז ער האט קוים געפונען די ארבל. אויך שמואליקס ווײַב, דערזעענדיק יאסעלען, איז געבליבן שטיין אינמיטן שטוב פארגאפט, ווי איינער רעדט: „וואס זאגסטו אף דײַן טאטן? א גאנצער מענטש געווארן!”...

שמואליק איז פון יאסעלעס קומען אזוי צעטראגן געווארן, אז ער איז, ריידנדיק מיט אים, פארקראכן גאר אין זײַטיקע שמועסן מכח טעט־רעווצער בעלי־בתים און מכח טעטרעווצער גאסן און הײַזער, וואס זײַנען אים געלעגן אין דער לינקער פאה. יאסעלע האט געמיינט, אז דער טאטע אינטערעסירט זיך באמת אזוי מיט דער שטאט טעטרעוועץ, האט ער אים מיט גרוים התפעלות אויסגעמאלט די גרויסע גאסן די ברוקירטע, מיט די גרויסע מויערן, וואס דער קאפ דרייט זיך אזש קוקנדיק אף זיי, און די אלע איבעריקע חידושים דארטן. און שמואליק, באטראכטנדיק יאַ־סעלען, ווי ער מאכט מיט די הענט, און אײַנהערנדיק זיך אין יעדן ווארט, ווערט אקארשט נישט צעגאנגען פאר גרוים תענוג. פלוצים האט זיך שמואליק א כאפ געטאן: „אי־וויי, שוין נאך ליכטבענטשן! ס'איז שוין צײַט גיין אין שול אריין!

די שטאט איז, געוויינלעך, באלד געוואר געווארן פונעם נײַס, אז שמואליק דעם חזנס זונדל איז געקומען פון טעטרעוועץ. תיכף, וויבאלד מע האט אפגעדאוונט מעריב, האט מען זיך אנגעהויבן שטופן צו שמואליקן אים זאגן: „גאט ליב אײַך מיט אײַער גאסט!” און יאסע־לען אפשטעקן שלום־עליכם, באטראכטנדיק אים בשעת מעשה, וואס פאר א פנים ער האט. די פארנעמסטע בעלי־בתים פון שטאט, די נגידים, האבן זיך אויך אפגעשטעלט ריידן מיט שמואליקן, אויספרעגן אים אף זײַן זונדל, ווו ער איז געווען, וואס האט ער געטאן, און צי איז ער אהער אף לאנג געקומען, און וואס קלערט ער צו טאן ווײַטער? דערבײַ האט זיך איינער פון די נגידים, רב אלטער פעסים, א זאג געטאן:

— א יושר וואלט געווען, רב שמואליק, אז אײַער זונדל זאל זיך דורכגיין צו מיר, אם־ירצה־שם, מארגן נאך הבדלה, בלי נדר שבת, א ביסל א זינג טאן, וועלן מיר הארכן. עפעס זאגט מען אז ער זינגט גאר קיין מעשה נישט.

— וואָס איז שייך, אַ זינג טאָן? מהיכא תיתי! — האָט שמואליק אַ זאָג געטאָן, באַטראַכטנדיק יאַסעלען, ווי ער שײַנט פון די שלום־עליכמס, וואָס ער באַקומט פון אַלע זײַטן.

— און איך וואָלט געזאָגט, אַז אײַער זונדל זאָל אונדז מאַרגן שענקען אַ מוספל, — האָט זיך אָנגערופן אַ יונגערמאַן, — בענטשן ראש־חודש. מע זאָגט, אַז ער דאַוונט שוין אויסגעצייכנט פאַרן עמוד. אײַזיק־בערל־פייגעס איז געפאָרן מיט אים אין איין בויד, דערציילט ער זיך אַז פון זײַן זינגען און זאָגט, אַז ער באַדאַרף הײַנט קאָנען דאַווענען, וואָס איז גאָר אַ חידוש!

— טאַקע, אדרבה, כ'לעבן! — האָבן אונטערגעכאַפּט עטלעכע בעלי־בתים. — טאַקע אַ יושר, ער זאָל אונדז דאַווענען! הייסט אים, רב שמואליק! וואָס קאָן עס אײַך אַרן? עס קאָסט אײַך געלט?

—טאַ! — האָט שמואליק אַ זאָג געטאָן, קוקנדיק אויף זײַן יאַסעלען, און דער עולם איז זיך צעגאַנגען פון שול.

* * *

זלאַטע מיט אסתרן האָבן זיך יענעם פרײַטיק פאַרשפּעטיקט אין קלייט, און קומענדיק אַהיים, האָבן זיי פון די קינדער, פון אפרימען מיט מנשהן, דערהערט די גוטע בשורה, אַז יאַסעלע איז געקומען פון טעטרעוועץ. „זאָלסט זען, מאַמע, ווי יאַסעלע איז אויסגעוואַקסן! — האָבן אפרים מיט מנשהן דערציילט ביידע אינאיינעם. — „געוואָרן אַזאַ גרויסער, סכנות!” בײַ זלאַטען איז די בשורה געווען זייער אָנגעלייגט, און בײַ אסתרן — נאָך מער; זי האָט זיך אויף דער גיך ריין אָפּגעוואַשן, זיך אָנגעטאָן שבתדיק, דאָס הייסט, מיט אַ פּשוט, נאָר אַ ריין ציכטיק מלבוש, וואָס האָט פון ריינקייט און ווײַסקייט אויף איר געפינקלט, געשעמערירט און געזונגען. אסתר האָט נישט געהאַט די טבע פון אַלע מאָזעפּעווקער מיידלעך, וואָס האָבן ליב זיך אויסטראַצלען, באַהענגען זיך מיט שמאַטעס, אַרומשמעקן זיך מיט שמאַכטעם אַלערליי, אַרויפּצויען אויף זיך דעם רוח, ווי די מאָדע איז דאָרטן. צווישן די מאָזעפּעווקער אויסגעסטראַצלטע באַהאַנגענע מיידלעך און אויסגעשלייערטע, אויסגעפּוצטע ווײַבלעך, איז אסתר געווען די איינציקע, וואָס די מאָדע האָט זי נאָך נישט באַרירט.

דערזעענדיק דורך די פענצטער, אַז דער עולם גייט שוין פון די שולן, זיינען זלאַטע מיט אסתרן אַרויסגעגאַנגען מקבל־פּנים זיין יאַסעלען און זאָגן שמואליקן: „גאָט ליב אייך מיט אייער גאַסט״. עס איז געווען אַ ליכטיקער פריִיטיק־צו־נאַכטס, זומערלעבן. אַ פּאָר וואָכן נאָך שבועות, אין דער צייט, ווען אַפילו די געוויסע מאַזעפּעווקער בלאָטע, וואָס שמט אַף דער וועלט, ווערט אויך אויסגעטריקנט, ווען אַפילו אין מאַזעפּעווקע פּאַרטראָגט דאָס ווינטל אַ געשמאַקן ריח פון גרין גראָז און פון פרישע בלעטלעך מיט אַ ווייטן געזאַנג פונעם סאַלאַוויי, וואָס האַלט זיך אויף אינעם מאַנאַסטירסקי גאָרטן... אסתר האָט נאָך פון דערווייטנס דער־קענט יאַסעלען, און דאָס האַרץ האָט איר אָנגעהויבן צו קלאַפּן, ציִען זיך צו אים. שמואליק האָט זיך אָפּגעשטעלט, אָפּגעגעבן זלאַטען מיט אסתרן דעם „גוט שבת״, און זיי האָבן אים געזאָגט: „גאָט ליב אייך מיט אייער גאַסט!״ שמואליק האָט דערציילט זלאַטען דעם כבוד, וואָס יאַ־סעלע האָט היינט געהאַט פון די בעלי־בתים, וואָס ווילן, ער זאָל זיי מאָרגן, אם־ירצה־שם, דאַווענען מוסף. און יאַסעלע האָט זיך בשעת מעשה צוגערוקט אַ ביסל נענטער צו אסתרן, באַטראַכטנדיק זי בײַ דער האַלב־הייִלעכיקער לבנה מיט די דימענטענע שטערן, וואָס האָבן זיך אָפּגעשייִנט אין אירע ליכטיקע אויגן. עס האָט אים צוגעצויגן צו אסתרן מיט אַזאַ כּח, אַז ער איז גרייט געווען אָנצונעמען זי בײַ דער האַנט, ווען עס זאָל נישט געווען שטיין דערבײַ זיין טאַטע מיט איר מאַמע. נישט זעענדיק אסתרן דרײַ יאָר, האָט יאַסעלע חשק געהאַט צו בלייבן שטיין אָט דאָ אין דרויסן אין יענער שיינער זומער־נאַכט אַ ביסל שמועסן מיט אסתרן. עס האָט אים אַצינד זייער פאַרדראָסן, וואָס ער מוז גיין אַהיים קידוש מאַכן, עסן וועטשערע און זיך נאָכדעם לייגן רוען גלײַך מיט אַלע. עס איז אין דרויסן אַזוי שיין, אַזוי ליכטיק, אַזוי וואַרעם! די גאַנצע נאַטור איז שבתדיק: די לבנה לײַכט, ווי אַ זילבערנע מנורה, די שטערן שע־מערירן, ווי די בענטשליכט, און זי, די שיינע כלה, וואָס הייסט „שבת מלכתא״, רוט און פרייט זיך גלײַך מיט אַלע ייִדן. די גאַסן פון מאַזע־פּעווקע רוען. מע פילט, אַז ס'איז שבת. אין אַלע פענצטער לײַכט זיך פון די בענטשליכט און עס פינקלט אין די אויגן. אַלע בעלי־בתים זיינען שוין אינדערהיים: זיי זיינען מקבל־פּנים די מלאכי־השרת און זיינען זיי מלוה טאַקע באַלד צוריק אין זייער רו אַרײַן. עס הערט זיך אַ גע־

שמאקער ריח פון דער פרישער חלה און זייער א שיינער אראמאט פון געפילטע פיש. ייִדן עסן און קלויבן תענוג פון די ייִדישע מאכלים, וואס האבן א ייִדישן טעם. שמואליק דער חזן מיט זײַן זונדל שטייען דא אין דרויסן נעבן זלאטען מיט אסתרן און מע שמועסט וועגן יאסעלעס אהיימ־קומען. שמואליקס אלטע, אויסגעלאשענע אויגן צינדן זיך אן מיטן אמאָ־ליקן פײַערל אף א מינוט און זײַן פּנים לײַכט אים און שײַנט אים אקעגן דער לבנה. מיט א זיפץ באווײַזט ער ארוים אלע מינוט, ווי צופרידן און גליקלעך ער איז. זלאטע פארשטייט זײַן הארץ: זי קוקט אף יאסעלען און ווערט ברייטער ווי לענגער פון גרוים נחת, גלײַך ווי ער וואלט געווען איר אן אייגן קינד. און יאסעלע רוקט זיך צו צו אסתרן אלע מאל נענ־טער: ער קוקט איר אין פּנים ארײַן און זעט, ווי זי לאזט אראפּ די געדיכטע ברעמען, און פארשטייט גארנישט, פארוואס זי שעמט זיך עפּעס הײַנט? עס גלוסט זיך אים גארנישט אפּטרעטן פון דאנען, אוי גלוסט זיך נישט! נאר דער טאטע זאגט: „קום, יאסעלע, קידוש מאכן!" און ער מוז נעבעך גיין... פארן אוועקגיין דרייט יאסעלע אוים נאך א מאל דעם קאפּ צו אסתרן און נאך איין מאל באגעגנט ער זיך מיט אירע שיינע אויגן, און דער דאזיקער קוק פארבלײַבט בא זיי ביידע אף א לאנגער צײַט אין זייער זכרון. די גאנצע נאכט נאך דעם איז יאסעלעס קוק נישט אפּגעטראטן פון אסתרן אף קיין מינוט, אויפוועקנדיק אין איר הארץ פארשיידענע געפילן, פארשטעלנדיק איר אין קאפּ אלערליי טײַערע ליכטיקע מחשבות און וועבנדיק אזעלכע שיינע פאנטאזיעס, פון וועלכע אסתר האט נאך נאר ביז איצט קיין השגה נישט געהאט.

XII.

ער דאַוונט מוסף אין דער קאַלטער שול, און ייִדן ווערן נתפּעל

די קאלטע שול, וווּ שמואליק איז חזן שוין העכער פינף און צוואנ־ציק יאר, איז נישט געבויט געווארן פאר א גאנצער שטאט מיט ייִדן, קיין עין־הרע. ווענדליק זי איז אלט און אײַנגעהויקערט, איז גענוג פאר

איר, אז זי קאָן געבן ערטער נאָר פאַר אירע שטענדיקע בעלי־בתים, וואָס זײַנען אויך נישט אַלע צופרידן, מחמת יעדער מענטש האָט אַ נשמה און איטלעכן ווילט זיך האָבן אַ שטאָט אין מזרח־וואַנט, אָדער, לכל הפחות, אין „שפּיגל־באַנק". די אייגענע בעלי־בתים צווישן זיך האָבן אויך צו זינגען און צו זאָגן און קאָנען זיך קיינמאָל נישט אײַנטיילן: נישט מיט די ערטער, נישט מיט די עליות, נישט מיט די הקפות וכדומה אַזעלכע זאַכן, וואָס זײַנען נוגע אינעם נפש. הײַנט וואָס איז דאָ פאַראַן צו פאַריבל האָבן אַף די דאָרטיקע בעלי־בתים, וואָס זיי האָבן נישט גע־וואָלט אַרײַנלאָזן די גאַנצע שטאָט מיט ייִדן אין שול אַרײַן יענעם שבת, ווען יאָסעלע האָט באַדאַרפט דאַווענען מוסף? זיי האָבן זיך מיישב גע־ווען איין מאָל פאַר אַלע מאָל: תיכף נאָך שחרית פאַרשליסן די טיר און נישט אַרײַנלאָזן קיינעם, ער מעג זײַן דעם גבאים אפילו אַן אייגע־נער טאַטע. איז דאָס אָבער, צוריק שמועסנדיק, דען אַ יושר? וואָס זײַנען שולדיק די ייִדן פון יענע איבעריקע שולן? וואָס איז דאָס פאַר אַ הפקרות נעמען און פאַרשליסן אַ מקום קדוש פאַר אַ גאַנצער עדה מיט ייִדן? עס איז אַרום דער קאַלטער שול געוואָרן וואָס ווײַטער אַלץ גע־דיכטער; מע האָט זיך צעלאָזט אַהין פון אַלע בתי־מדרשים, צום מייַנסטן יונגעלײַט, בחורים און ייִנגלעך, געקלאַפּט אין דער טיר, געאַרבעט אַזוי לאַנג, ביז די טיר האָט זיך געעפנט און עס האָט זיך באַוויזן אַ רויטע באָרד: דאָס האָט דער שמש אַרויסגעשטעקט אַ קאָפּ, בכדי זיך גוט אָנצובייזערן אַף זיי, עס זאָל ווערן אַ ביסל שטילער: „וואָ, שקצים, ווייסע־חברהניקעס, הולטײַעס! — האָט דער שמש געפילדערט, טופּענ־דיק מיט די פיס און מאַכנדיק מיט די קולאַקעס, ווי אַ רוצח. — וואָ, עכברושים איינע!" נאָר מע האָט שוין מער נישט באַדאַרפט: עס האָבן זיך אַלע מיט אַ מאָל אַ שפּאַר געטאָן, די טיר האָט מען געפּטרט באַלד, דעם שמש האָט מען פאַרשטופּט אין אַ ווינקעלע און רעכט דורכ־געפאַטשט, ווי אים שטייט אָן, און אין שול איז געוואָרן אַזאַ ענגשאַפט, אַז מען איז געשטאַנען איינער באַם אַנדערן אַף די קעפּ. אויך פון דרויס: איז די שול געווען באַלאַגערט מיט מענטשן. עס האָט זיך געוויגט די שטאָט, די וועלט האָט זיך געקערט — יאָסעלע בענטשט ראש־חודש, דאַוונט מוסף!...

און יאָסעלע האָט אָנגעטאָן אַ טלית און איז אַרויף אַף דער בימה,

ווארפנדיק אַ קוק אַף דעם גאַנצן עולם און צוגרייטנדיק זיך צום דאַ־ווענען. דאָס פּנים האָט אים גענפלאַמט און עס האָט אַרויסגעשײַנט פונעם טלית אַרויס. עס איז געוואָרן אַ שושקערײַ צווישן עולם, און אויך די ווײַבער האָבן זיך אַ שפּאַר געטאָן צו די פענצטערלעך אויבן. דער עולם איז געווען אויסער זיך, באַצײַטנס נאָך קוועטשנדיק זיך איינער דעם אַנדערן און שטופּנדיק זיך אַלע אַהין, צו דער בימה, באַטראַכטן דאָס יונגע חזנדל. בעלי־בתּים האָבן גענומען קלאַפּן אין די שטענדערס — עס זאָל זײַן שטילער! צווישן עולם איז געוואָרן אַ געשריי: „שאַ עולם! שששששאַ!" יאָסעלע האָט זיך אויסגעגלײַכט, זיך אַנידערגעשטעלט, ווי אַ גרויסער חזן, אויסגעהוסט זיך, און אַז עס איז געוואָרן אין שול טאַקע אַף אַן אמת שטילער, האָט ער אַ קלונג געטאָן מיט אַ שיין הילכיק קול: „י ק ו ם פּ ו ר ק ן מ ן ש מ י א!" און אין שול איז דורכגעלאָפן גע־שווינט, ווי אַ בליץ, אַ מין פרעסטל, וואָס האָט אַנגערירט יעדן באַם לײַב, און אַלע זײַנען געוואָרן ווי פאַרשטיינט אַף עטלעכע מינוט, נישט רירנ־דיק מיט קיין אבר. ערשט דעמאָלט, ווען ער האָט אויסגעלאָזט דעם „ונאמר אָמן", האָבן אַלע מיט אַ מאָל אויסגעלאָזט אַן „אַך" איבער־קוקנדיק זיך איינער מיטן אַנדערן און קניטשנדיק מיט די פּלייצעס, גאָר פאַרגעסן בשעת מעשה, אַז מע בענטש ראש־חודש און מע דאַרף אין זינען האָבן, ווען דער מולד איז. ווער מולד? וואָס מולד? עס איז פול די גאַנצע שול מיט טרעלן, גלײַך ווי אַ סאָלאָווײ וואָלט זיך דאָס צעגאָסן אַף זײַן העלדזל. עס צעגייט זיך אין יעדן אבר, עס שמירט דאָס האַרץ מיט בוימל, עס ציט בײַ דער נשמה, עס ציפּעט באַם האַרצן, עס איז „כלות הנפש" — וואָס מיר מולד? ווער מיר מולד? יאָסעלע דאַווענט, און עס דאַכט זיך, אַז עס זינגען צען משוררים, נישט איינער. יאָסעלע זינגט, און עס דאַכט זיך, ווי אַ גאַנצע קאַפּעליע כלי־זמר שפּילן. אָט טוט ער אַ קלאַפּ מיט אַ מאָל, ווי פון צען מײַלער גייען קולות, איינס העכער און שטאַרקער פון דעם אַנדערן, אַזוי, אַז אַלע פענצטער קלינגען; און אָט פאַרגייט ער זיך, ווערט פאַרשטאַרבן, אַלע מאָל שטילער און שטי־לער, און מיט אַזאַ מתיקות, מיט אַזאַ לויטערקייט, מיט אַזאַ דינקייט און גלאַטקייט, אַז עס גלעט דאָס לײַב, עס רירט דאָס האַרץ, עס וויגט די נשמה און צעגלידערט, צעשרויפט אַלע אברים; און אָט טוט ער ווידער אַ זעץ מיט אַ מאָל, ווי עטלעכע פידלען, טראָמייטן און פלייטן

אינאיינעם; ער עפנט דאס מויל, און עס גיסט זיך, עס לויפט פון אלע זײַטן און פילט אָן די שויל מיט אזעלכע מיני פארשיידענע געזאַנגען, וואס קיינער האט דאס נאך ביז אהער נישט געהערט. קיינער האט נאך אזא מין „מי־שברך" נישט געהערט, קיינער! אפילו די גרויסע מבינים האבן נאך נישט געזען פאר זיך אזא מין חזן און נישט געהערט אזא מין דאווענען מיט אזוי פיל הארץ, מיט אזא ווארעמקייט, אזאהיימ־קייט. אז עס איז געקומען צו די ווערטער: „ה ו א י ב ר ך א ת כ ל ה ק ה ל ה ק ד ו ש ה ז ה" — ער זאל בענטשן דעם דאזיקן גאנצן עולם, האט יאסעלע צענומען מיט די הענט, גלײַך ווי ער וואלט אַנווײַזן אויף גאנץ קהל, אויף אלע ייִדן, וואס געפינען זיך דא, און בעטן גאט פאר זיי און פאר זייערע ווײַבער מיט די זין און מיט די טעכטער זייערע מיט א בקשה, מיט א רחמנות־פנים, ארויסרייידנדיק יעדער ווארט שארף און ריין פונעם טיפן, טיפן הארצן. אויך בײַ די ווערטער „וכל מי שנותנים... ופת לאורחים" — דער וואס גיט א שטיקל ברויט דעם אורח, „וצדקה לעניים" — און דעם ארעמען א נדבה, — האט ער געמאכט אזא מינע, גלײַך ווי ער וואלט דערמאנען דעם עולם, אז ס'איז דא ייִדן, וואס בא־דארפן א שטיקל ברויט, אז ס'איז דא ארעמעלײַט, וואס באדארפן א נדבה נעבעך, — און האט זיך דא פארגאנגען אויף זײַן שטיינער, איבער־הזרנדיק דאס עטלעכע מאל מיט א געבעט און מיט רחמנות, און איז באלד איבערגעגאנגען שוין גאר ווידער אויף אן אנדער נוסח, ארויסבא־ווײַזנדיק בשעת מעשה אזוי פיל בריהשאפט מיטן האלדז, אז דער עולם איז געבליבן אפהענטיק, פארכשופט, גארנישט אויף דער וועלט, און האט לאנג נישט געקאנט קומען צו זיך. ערשט נאך ראש־חודש־בענטשן און צו דער שטילער שמונה־עשרה האט זיך איינער מיטן אנדערן שטיל אי־בערגערעדט אפן ווונק, מאכנדיק מיט די פלייצעס: „נ נ ו ? !" — און אפגעכאפט די שמונה־עשרה גיך אויף איין פוס, בכדי צו הערן, וואס וועט זײַן ווײַטער. צו דער קדושה האבן זיך אלע באצײַטנס צוגעגרייט, דאס הייסט, מע האט זיך רעכט אויסגעהוסט, געבראכט אין ארדענונג די נעזער און אנגעשטעלט מויל און אויערן צו הארכן עפעס א נײַעס, און יאסעלע האט געשענקט די מאזעפעווקער ייִדן א „כ ת ר", אזא מין „כ ת ר", וואס זייערע זיידעס אפילו האבן דאס נישט געהערט. די דא־זיקע קדושה —— דאס איז געווען א מין פאנטאזיע פון א משורר, וואס

נאָר איין מאָל ווערט זי געבוירן אין זײַן מחשבה און מער קיינמאָל נישט. דאָס איז געווען אַ מחשבה, וואָס ווערט נישט אַרויסגעגעבן מיט ווערטער אָדער דורך נאָטן, נאָר עס רעדט, עס לאָזט זיך הערן; אַ מין שפּראַך, וואָס אַלע פאַרשטייען זי, אַ מין געדאַנק, וואָס איטלעכער האָט זיך אַף אים זײַן פּשט. יאָסעלע האָט צעלאָזט דאָס האַלדז פרײַ אַף אַלע זײַטן, מאַכנדיק דערבײַ משונה־ווילדע וואַריאַציעס, דרייענדיק און בײַטנדיק, פּלאַנטנדיק און פּלעכטנדיק אַרויף און אַראָפּ, אין דער לענג און אין דער ברייט, דערלאַנגענדיק די העכסטע און די דינסטע אָקטאַווע מיט געגוג קונצן דערבײַ די וואָס האָבן דעם „כ ת ר" געהערט, האָבן גע־שוואָרן, אַז באַ די ווערטער „מ ל אָ כ י ם ה מ ו נ י מ ע ל ה" — האָט זיך זיי געדאַכט, ווי עס שוועבן און עס דרייען זיך אַרום מלאָכים פון אויבן מיט אַ גוזמא יעדן פון אונטן, און אַלע אינאיינעם דרייען און פּלעכטן און פּלאַנטן אַ קדושה צו גאָט, רופנדיק איינער צום אַנדערן מיט אַ זיס קול: „קדוש! קדוש! קדוש!"... יאָסעלע האָט אויסגע־לאָזט די קדושה מיט די ווערטער „ה ן ג א ל ת י א ת כ ם" — איך האָב דאָך אײַך אויסגעלייזט, הויך און שטאָלץ; דאָס איז געווען ווערטער נישט פון סיין חזן, נאָר פון אַ נביא, וואָס רעדט אין נאָמען פון גאָט; ער איז מבטיח, ער שטאַרקט זיי, די ייִדעלעך, זיי זאָלן נישט זײַן אַזוי געפאַלן באַ זיך, וואָרעם „אָ נ י ה׳ אֱ ל ה י כ ם" — זיי האָבן אַ גרויסן גאָט, אַ שטאַרקן גאָט!... יאָסעלע האָט געקאָנט אַרײַנלייגן אין יעדן וואָרט פיל כונה און געפיל, זײַן האַלדז איז געווען מסוגל אַרויס־צוגעבן זעלטענע קולות, זיסע, ווי צוקער, גלאַטע, ווי בוימל, הויכע, ווי דער הימל, טיפע, ווי דער ים, און ריינע, ווי גינגאָלד. ווי פון אַ זיסן שלאָף, ווי פון אַ גן־עדן־חלום, האָט זיך דער עולם אויפגעכאַפּט, בשעת יאָסעלע האָט אויסגעלאָזט די קדושה און איז געגאַנגען ווײַטער, שוין ווידער איבערבײַטנדיק די שטימע גאָר אַף אַן אַנדער שטייגער. באַ די ווערטער „י ה י ר צ ו ן מ ל פ נ י ך" — עס זאָל זײַן דער ווילן פאַר דיר, גאָט, — האָט יאָסעלע פאַרגלאַנצט די אויגן צו גאָט אַרויף און האָט אָנגעהויבן פּאַמעלעך, אַוועקגעלייגט אַ בקשה פאַר אים: „ש ת ע ל נ ו" — זאָלסט אונדז ברענגען מיט אַ שמחה צוריק אין אונדזער לאַנד אַרײַן, „ו ת ט ע נ ו" — און זאָלסט אונדז אײַנפלאַנצן, באַזעצן אינעם גרענעץ פון אונדזער אייגן לאַנד — מיט אַ געבעט, כמעט מיט אַ געוויין און אַזעלכע טרוי־

עריקע רירנדיקע קולות, אַז עס האָט אַנגענומען באַם האַרצן און עס האָבן זיך געשטעלט טרערן אין די אויגן. יעדן האָבן זיך דאָס צעוויינט אַ ביסל, צעפּעסטעט פאַר גאָט, ווי געליבטע, האַרציקע קינדערלעך, פון תמיד אַז געבאַלעוועטע, ציטעריקע בני־יחידימלעך...

— ננו, יאָסעלע! ננו, אַ מוסף! — האָבן זיי געזאָגט אַלע אין איין קול, צוריק פון שול גייענדיק און שפּאַרנדיק זיך צו שמואליקן, זאָגן אים אַ גוט שבת. — ננו, יאָסעלע! אַי, יאָסעלע!!! ווײַל מיר וועלן לעבן, וועלן מיר דאָס דאָזיקע מוספל נישט פאַרגעסן! דער טעם דערפון וועט אונז ליגן אייביק — אייביק!

— ס׳איז גאָרנישט קיין מענטשלעכע שטימע מיט קיין מענטש־לעכן האַלדז! — האָט געזאָגט מיט גרויס התפּעלות איטלעכער באַזונ־דער, זיצנדיק שוין באַם טיש. — נישט אַנדערש, אַז עס ליגט באַ אים ערגעץ אַ פּיַפּעלע אין מויל! ס׳איז עפּעס אַ מין שפּיל־פייגעלע, אַ סאָלאָווייטשיק, אַז אמתער סאָלאָוויי — און געַנוג!

XIII

באַלעבאַטים שיקן דעם חזן „מיט די געסט“, און דער סאָלאָוויי צעגיסט זיך אין זײַן שטייגער

שיקן „מיט די געסט“ איז נאָך עד היום אַ מנהג אין מאַזעפּעווקע. אַז עס קומט צו איינעם אַן אָנגעלייגטער גאַסט, שיקן אים אַלע זײַנע גוטע פרײַנט שבת צום טיש אַ בוטל ווײַן אָדער אַ פלאַש מעד, און דאָס ווערט אָנגערופן „געשיקט מיט די געסט“. יענעם שבת האָט זיך שמואליק דעם חזנס טיר נישט צוגעמאַכט: דער אַרײַן, דער אַרויס; דאָס איז פון אבא־מאיר דעם נגיד, דאָס איז פון מענדל דעם גרויסן, דאָס איז פון רב מנשה דעם רויטן, און דאָס — פון יענקל דעם שוואַרצן... שמואליק האָט איטלעכן באַזונדער געהייסן איבערגעבן: „הערסטו, מייד־דעלע? זאָלסט זאָגן דעם טאַטן דאָרטן, ער זאָל דערלעבן באַ זײַן על־כּערער טאָכטער צו דער חתונה, וועלן מיר דעמאָלט אָפּשיקן מיט גוטן

ווײַן!" אדער: „הערסטו, יִנגעלע? זאָלסט זאָגן דעם טאַטן דײַנעם, אם־ירצה־השם, צו דײַן בר־מצוה!"... שמואליקס פּנים האָט זיך אַ־ש פאַרפלאַמט פאַר גרויס שמחה, און די אויסגעלאָשענע אויגן זײַנע האָבן זיך ווידער אָנגעצונדן מיטן פײַערל פון אַמאָל; ער איז דעם דאָזיקן שבת געווען אפן זיבעטן הימל. אפילו די פּלוניתטע זײַנע, פון וועלכער ער האָט נישט געהערט קיין גוט וואָרט כמעט פון זינט ער קען זיך מיט איר, האָט זיך אויך צעפלאַקערט און האָט באַוויזן, אַז זי איז צופרידן מיטן גאַסט דורך די צוויי קוגלען, וואָס זי האָט געמאַכט, איינעם אַ לאָקשענעם לכבוד שבת און איינעם אַ בלעטערנעם, אַ געקנעטענעם מיט ראָזשינקעס, לכבוד דעם גאַסט. „אנו? — האָט זי געזאָגט מיט אַ זיס שמייכעלע. — לאָמיר זען אַקאָרשט, צי איז דער גאַסט אַ געראָטענער, צי ניין? אַט וועלן מיר באַלד האָבן אַ סימן פונעם קוגל"...

— איר האָלט נאָך גאָר פון פּאַרנט, אַפּנים? — האָט זלאַטע געזאָגט, אַרײַנקומענדיק מיט אסתרן צו שמואליקן אין שטוב אַרײַן. צוליב דעם גאַסט האָט זיך זלאַטע איבערגעבעטן מיט שמואליקס ווײַב נאָך אין שול בשעת אויסנעמעניש. די חזנטע האָט צום ערשטן אָנגע־דויבן צו ריידן; זי האָט זיך צוגערוקט צו זלאַטען און האָט איר אַ זאָג געטאָן:

— המ... מיר האָבן עס הײַנט אַ גאַסט! מײַן מאַן, כ'לעבן, איז שטאַרק צופרידן.

זלאַטע האָט אַף איר אַ קוק געטאָן בייז, ווי איינער רעדט: „אהא! המנס מפּלה?" נאָר פון מענטשלעכקייט וועגן האָט זי איר געענטפערט גאַנץ פרײַנטלעך: „גאָט ליב אײַך מיט אײַער גאַסט!" און עס איז אַוועק צווישן זיי אַ לאַנגער און זייער אַן אינטערעסאַנטער שמועס, אין וועלכן עס איז געווען אויסגעמישט כל מאמינים שהוא: אי חלה, אי פיש, אי די קו, אי די שכנה, אי דער שכנהס באָרשטש, אי דער שכנהס שנור די מופקרת, וואָס טראָגט די אייגענע האָר, ווי אַ געשלײַערטע האַנזי, און אַזוי ווײַטער — אָן אַ סוף.

— גערעדנקט־זשע, זלאַטע, — האָט די חזנטע עטלעכע מאָל גע־בעטן — לאָזט זיך לאַנג נישט בעטן. אם־ירצה־השם, תיכף נאָכן טיש, מיט אסתרן, למען השם!

זלאַטע האָט פאַרגעסן די אַמאָליקע שנאה צו דער חזנטע און איז

געקומען מיט אסתרן אָפּגעבן שמואליקן כבוד. די חזנטע האָט זיי אויפֿגענומען אַפֿן שענסטן אופֿן, זיי מכבד געווען מיט קוגל און געזאָגט אַלע געניסט איר עפּעס נישט, זלאַטעניו, כ׳לעבן איר האָט נאָך גאָר ווייניק מאָל אָפּ דייטש, ווי מע רעדט בא זיי אין באַרדיטשעוו: „פּאַרוואָס געגאַסן!"

שפּעטער אַ ביסל איז אַריינגעקומען אויך זלאַטעס יִנגערע שוועסטער, אַ גוטער פֿריינט און אַ נאָנטע שכנה, די מומע יענטל מיט איר מאַן ביינישן; אויך רב קלמן שדכן איז אַריין מיט אַ שבתדיק פּנים און מיט אַ ברייטן גוט שבת, און טרינקענדיק „לחיים", האָט ער צוגעווינטשעוועט שמואליקן, ער זאָל דערלעבן גרויס נחת אין זיין זונדל, טאָקע אָפּ אַ קנס-מאָל, אם־ירצה־השם, אינגיכן.

— כ׳האָב געגנוג האָב איך! — האָט רב קלמן געזאָגט, פֿאַרקאַטשענדיק די אַרבל פֿון דער אַטלעסענער קאַפּאָטע ביז די עלנבויגנס און אננעמענדיק זיך בא דער גרויער באָרד. — זעט איר די באָרד מיינע? זי האָט נישט אַזוי פֿיל האָר האָט זי נישט, וויפֿל שידוכים איך טראָג בא זיך אָט אַ־דאָ־אַ (רב קלמן האָט באוויזן מיט דער האַנט אַפֿן שטערן). האָרכסטו, שמואליק? ...

— וואָס איז שייך? — האָט אים שמואליק איבערגעשלאָגן סאַמע אינמיטן. — ווייס איך וואָס איך קומט אַרויף אַפֿן קאָפּ! מע האָט דאָס נאָך אַפּילו נישט אין זינען!

בא די ווערטער האָט זיך יאָסעלע איבערגעקוקט מיט אסתרן, און עס איז זיי דורכגעלאָפֿן אין דער מינוט אַ מחשבה אין קאָפּ, איין מחשבה באביידן גלייך; אַ נייער געדאַנק, פֿון וועלכן זיי האָבן ביידע ביז אַהער גאָרנישט געוווּסט, אַ געדאַנק, פֿון וועלכן אַ מאַזעפּעווקער מיידל און אַ מאַזעפּעווקער יִנגל ווערן רויט ווי פֿייער און זייער האַרץ ווערט געפּלעפֿט, געפּאַנגען גאָר אומגעריכט. דער נאָמען פֿונעם געדאַנק איז: „חתן־כלה"... דאָס וואָרט „חתן־כלה" איז באַם מאַזעפּעווקער מיידל אָדער באַם מאַזעפּעווקער יִנגל אַ גאַנצער ראָמאַן, אַ פּשוטער, נאָר אַ שיינער, אַ וווּנדערלעכער ראָמאַן, נישט קיין געמאַכטער, נישט קיין געמלאכהטער, נישט קיין אויסגעטראַכטער, נאָר אַן אמתער ראָמאַן, אָן חכמות, אָן קונצן, אַזוי אמת און אַזוי פּשוט, ווי די נאַטור אַליין.

— אַצינד לאָמיר זיך נעמען אָקאָרשט צום איבעריקן ביסל משקה!

— האָט שמואליק אויסגערופֿן, נאָכדעם ווען ער האָט שוין צום מזומן בענטשן פֿאַרזוכט אַ קאַפּעלע און איז אַ ביסל פֿריילעך געוואָרן. — אַנו, ביניש, נעם זיך נאָר, טו אַ פּרוּוו!

ביניש, ווי אַ יונגערמאַן שוין פֿון היינטיקער וועלט אַ ביסל, האָט גענומען עפּענען די פֿלעשלעך, און דער עולם האָט גענומען פֿאַרזוכן פֿון יעדנס משקה צו קאַפּעלעך, טרינקענדיק לחיים און צוּווינטשנדיק זיך איינס דעם אַנדערן אַלדאָס גוטס מיט פּרנסה און מיט ישועות ונחמות אויף כּלל ישׂראל, אַזוי לאַנג, ביז מען איז געוואָרן מבוסם, טאַקע רעכט פֿאַרקלאַפּט. מע האָט גענומען ריידן אַלע אין איין קול, שמייכלען און ביסלעכווייַז אונטערדרימלען, פּיקן מיט דער נאָז אין גלעזל אַריין, שוין כּמעט נישט טרעפֿנדיק צום מויל.

— זעט נאָר, זעט, ווי זיי האָבן זיך דאָס אַ ביסל אונטערגעפּילנעוועט! — האָבן די ווייַבער צווישן זיך געשמועסט, פֿאַרקלייַבנדיק זיך ראַזונדער אין אַ ווינקל און אָנוויַזנדיק מיט אַ גלעכטער אויף די מאַנצבילן. — עס וואָלט נישט געווען קיין עולה, איר זאָלט זיך צולייגן אָפּרוען אַ ביסל, כ׳לעבן!

די מאַנצבילן האָבן דאָס אָבער געהערט, ווי דעם פֿאַראַיאָריקן שניי: זיי האָבן זיך געטאָן זייערס און צוגעווינטשעוועט זיך אַלדאָס גוטס מיטן כּלל ישׂראל און די ווייַבער האָבן זיך שטאַרק פֿאַררעדט וועגן עניני בעל־הבתישקייט, איבעררייַדנדיק איינס דאָס אַנדערע, און קיינער האָט גאָר קיין צייַט נישט געהאַט צו באַמערקן, ווי יאָסעלע האָט זיך דערווייַל צוגערוקט צו אסתרן און האָט איר אויסדערציילט אַלצדינג, וואָס מיט אים האָט פּאַסירט אין די דרייַ יאָר. יאָסעלען איז נאָך קיינמאָל נישט געווען אַזוי אויפֿגעלייגט אויפֿן האַרצן, ווי יענעם שבת; עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער איז אַ גרויסער, אַ גאַנצער מענטש, אַ מענטש, וואָס האָט שוין פֿאַרזוכט גענוג צרות אין זייַן לעבן. די אייגלעך האָבן אים געגלאַנצט, די בעקלעך האָבן געפֿלאַמט. און מאַכנדיק מיט די הענט, ווי אַ גרויסער, האָט ער אין זייַן לאַנגן קאַפּאָטקעלע מיט די פּאָהלעך אויסגעזען פֿונדערווייַטנס, ווי אַ קליין יידעלע, אַ קליינס און אַ קורצס, נאָר מיט אַלע פּאָטעמקעס, מיט אַלע פּישטשעקלעך פֿון אַ ייִדן. יאָסעלע האָט איר דערציילט, ווי ביטער עס זייַנען אים געווען די דרייַ יאָר, וויפֿל צרות ער איז אויסגעשטאַנען דאָרטן, בײַ מ י צ י ן, ביז ער האָט זיך

אַרויפגעשלאָגן אַף אַ שטיקל דרד. לכתחילה האָט אים מיצי אויפגענומען גאַנץ פריַינטלעך, זיך באַרימט מיט זיַין ניַי משוררל פאַר איטלעכן באַזונדער. מ י צ י כ ע אָבער, דאָס הייסט, מיצים וויַיב, איז מיט יאָסעלען נישט אַזוי צופרידן געווען, ווי מיצי; זי האָט אַף אים געקוקט, ווי אַף אַן איבעריקן עסער אין שטוב; זי האָט געהאַט גענוג עסערס אַן אים אויך. זי איז אַליין נישט געווען קיין עקרה און פלעגט צושטעלן מיצין אַ ניַי משוררל אַלע יאָר, אַלע יאָר אַ ניַיעם, אַן אייגנס. מע האָט נישט אַרויסגעזען, אַז דאָס סך קינדלעך אירס זאָל זיַין באַ איר מאַן אָדער באַ איר שטאַרק אָנגעלייגט; גאָרנישט, מהיכא־תיתי, ס׳זאָל זיַין ווינציקער מיט אַ קינד, וואָלט אודאי גליַיכער געווען, נאָר ס׳איז שוין דאָ, לאָז עס זיך שוין וואָלגערן. און עס האָבן זיך דאָרט „געוואָלגערט” קינדער, ווי מיסט, און ביז זיי האָבן זיך אויפגעכאַפּט אַף די פיסלעך, האָבן זיי נעבעך געליטן הונגער, געגאַנגען נאַקעט און באָרוועס, גוט אָפּגעקומען, גוט אויסגעריסן געוואָרן. מע קאָן זיך שוין גרינג פאָרשטעלן, אַז יאָסעלע, אַריַינקומענדיק צווישן אַזוי פיל אָרעמע באַשעפענישלעך, האָט, געוויינלעך, קיין האָניק נישט געלעקט; ער איז פאַרשוואַרצט געוואָרן גליַיך מיט זיי, טראָגנדיק די צרות באַ זיך פאַרבאָרגן. הכלל, יאָסעלען איז באַשערט געווען אין טעטרעוועץ אויך האָבן אַ שטיפמאַמע; זי האָט אים באַנוצט אַף שטוב־מלאכות, אַרומגעשיט אַף אַלע גענג, נאָכטראָגן איר דעם קאָשיק פונעם מאַרק, גיין מיט די עופות צום שוחט, וויגן דאָס קינד און נאָך אַזעלכע אַרבעט טאָן, כאַפּנדיק דערביַי גאַנץ אָפט אַ רעכטן פאַטש, אַ קניפ און אַ סטוסאַק, ווי אַן אייגן קינד, און ליגנדיק זיך גאַנץ אָפט שלאָפן אַ הונגעריקער און אַ דאָרשטיקער. היַינט די יסורים, וואָס ער האָט געטראָגן דאָרטן פון זיַינע חברים די משוררים, וכדומה נאָך אַזעלכע זיַיטיקע צרות! יאָסעלע האָט געהאַט אין טעטרעוועץ דריַי זייער ביטערע יאָר! ער האָט דאָס אָבער איבערגעטראָגן שטילערהייט, נישט דערציילנדיק מיצין קיין מעשה, בכדי ער זאָל נישט אָנווערן די שטעלע, חס ושלום. די שטעלע איז באַ אים געווען זייער טיַיער. ער האָט געלערנט מיט חשק הלכות משורר, דורכגעגאַנגען דעם גאַנצן חדר, געשטודירט אַף חזן, אויסאַרבעטנדיק זיך די שטימע, און ער קאָן אַצינד זאָגן בפירוש, אַז ער באַדאַרף שוין מער נישט מיצים תורה. ער איז קלאָר אין נאָטן, ברוך השם, אַזוי גוט, ווי אַלע משוררים, און איז

שוין מער נישט מחויב צו טראגן מיציכען דעם קאשיק פונעם מארק און וויגן איר דאס קינד. ער קאן שוין אצינד פארטרעטן די פיינסטע שטעלע באם גרעסטן וועלט־חזן, און ווען ער פארט ארויס א ביסל אף דער וועלט, וועט ער געווים נישט שלעכט מאכן.

— אצינד בין איך געקומען אהיים אף א פאר וואכן זיך אפרוען.

— אזוי האט יאסעלע אויסגעלאזט זיין דערציילונג. — נאכדעם וועל איך שוין וויסן וואס צו טאן. איך ווארט נאר אף א בריוול פון איינעם, וואס האט מיר צוגעזאגט מיך נעמען אף זיינע הוצאות — און דערצו מיר צאלן נאך שיין שכירות, אחוץ זייטיקע הכנסות. הכלל, ער וועט מיך גאר גליקלעך מאכן, אבי איך זאל ארויספארן מיט אים אף דער וועלט. יענער ייִד איז אמאל געווען טאקע בא מיצין משורר. „גדליה באס" רופט מען אים. ער האט מיך געהערט זאגן הלל אין טעטרעוועץ, איז ער צו מיר צוגעזאטן געווארן: „וואס טויג דיר, זאגט ער, דאס משוררות? דו ווער בעסער אליין חזן, אזוי ווי יענץ בעל־הביתל, זאגט ער, וואס די וועלט האט מיט אים געקלונגען"... איך האב דאס אלץ צו פארדאנקען דיר, אסתר, וואס דו מיט דיין מאמען האבן מיך דעמאלט אפגעשיקט קיין טעטרעוועץ. ווען נישט איר, וואלט איך נאך באדארפט זיך וואלגערן אט דא, אין דעם וויסטן מאזעפעווקע...

ארויסזאגנדיק די לעצטע ווערטער, ווילט זיך יאסעלען זייער אננע־מען אסתרן בא דער האנט און דערציילן איר דאס אויך, וויאזוי ער האט געבענקט נאך איר אלע דריי יאר כסדר, וויאזוי ער פלעגט בעטן גאט פארן טאטן און פאר איר אויך, וויאזוי זי פלעגט אים אפט קומען צו חלום און ארומנעמען אים, אזוי ווי זי פלעגט אים ארומנעמען דער־מאלט, בשעת זיי זיינען נאך געווען קליינע קינדער. יאסעלע פילט, אז אצינד איז עפעס אנדערש, נישט דאס, וואס אמאל איז געווען... עס וויַזט זיך אים אויס, אז אסתר איז נישט אסתר, וואס פריער. אסתר האט זיך באמת אין די דריי יאר משונה איבערגעביטן, געווארן העכער און שענער, און איר פנים האט אויסגעזען שוין נישט אזוי קינדעריש, ווי פריער. עס האט זיך אים אויסגעוויזן, אז כאטש די אויגן זיינען די זעלבע ליכטיקע, גלאנצנדיקע אויגן, וואס פריער, נאר דער קוק איז נישט דער, וואס פריער, און דאס גאנצע אויסזען אירס איז ווי פון א דער־וואקסענעם, באיארטן מענטשן. אויך דאס ריידן אירס און אלע אירע

פּאַסטעמקעס איז ווי באַ גרויסע, ווי באַ אַ כלה. עס האָט זיך אים אויס־געוויזן, אַז אַף איר ברייטן, ווייַסן שטערן ליגט אַ קנייטשל, ווי באַ אַן עלטערן מענטשן, און דאָס לאַכן אירס איז שוין גאָרנישט דאָס, וואָס אַמאָל. אַמאָל, אַז אסתר האָט געלאַכט, האָט דאָס קול אירס געקלונגען — עס האָט זיך געלאָזט הערן; אַצינד האַלט זי זיך אײַן בשעת זי באַדאַרף לאַכן, גלײַך ווי זי וואָלט שוין געווען אַ באַיאָרטע, אַ ייִדענע...

יאָסעלע זיצט און באַטראַכט זי פֿון קאָפּ ביז די פֿיס. ער וויל געפֿינען אין איר די אייגענע אסתר, מיט וועלכער ער האָט פֿאַרבראַכט כמעט אַלע זײַנע קינדערשע יאָרן, און עס דאַכט זיך אים אויס, אַז זי איז שטאַרק פֿאַרענדערט געוואָרן. און וואָס מער יאָסעלע באַטראַכט זי, מער שעמט זיך אסתר; וואָס מער ער איז זיך צו איר מקרבֿ, מער דערווײַ־טערט זיך פֿון אים אסתר. צווישן די דאָזיקע קינדער, וואָס זײַנען אַמאָל איינאיינעם אַף איין מיסט דערצויגן געוואָרן, איז פּלוצים אויסגעוואַקסן אַ וואַנט, אַ מחיצה, אַ מחשבה פֿון דרך־ארץ־האָבן, פֿון שעמען זיך, האָט זיך אַרײַנגעכאַפּט צו זיי ביידע.

— מיר איז נישט באַשערט געווען צו הערן דיך דאַווענען. — האָט אים אסתר אַ זאָג געטאָן מיט אַ פֿרײַנטלעך שמייכעלע. — ביז איך האָב פֿאַרטיק געמאַכט דעם שבתדיקן טיש, צוגעגרייט אַלע שאַלעמייזען, איז אין שול געוואָרן אַזאַ ענגשאַפֿט, אַז איך האָב מיך נישט געקאָנט דערשלאָגן.

— אוי, טאַקע? ביסט געגאַנגען אין שול אַרײַן? — האָט יאָסעלע אויסגעשריגן און די אויגן האָבן אים פֿאַרוווּנדערט געבלישטשעט. ער האָט פּלוצים דערפֿילט, אַז עס ווילט זיך אים זינגען; עס קיצלט און דראַפּעט אים אין האַלדז; עס טראָגט אים אין דער לופֿטן — ער מוז, ער מוז זיך אויסזינגען!

זינגען האָט יאָסעלע ליב געהאַט נאָר דעמאָלט, ווען עס האָט זיך אים געוואָלט זינגען, און ווען זינגען פֿלעגט יאָסעלע פֿון תמיד אָן נאָר דעמאָלט, ווען ס'איז אים געווען אָדער זייער גוט, אָדער גאָר שלעכט אַפֿן האַרצן, — דעמאָלט, אַז עס פֿלעגט אים צוטרעטן צום האַרצן, פֿלעגט ער זיך צעגיסן אַפֿן האַלדז, ווי אַ סאָלאָוויי. אויך אַצינד, נעבן אסתרן, האָט זיך יאָסעלע געפֿילט, ווי דאָס האַרץ ווערט אים ברייטער און פֿולער, עס ווילט זיך אים זינגען. יאָסעלע איז אויפֿגעשטאַנען פֿונעם

טיש און האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין מיטן שטוב גאָר, און האָט אָנ־געהויבן צו זינגען. דער עולם, וואָס האָט שוין געהאַלטן גוט אונטערן גלעזל, האָט זיך אויפגעכאַפּט ווי פונעם שלאָף און אויפגעשטעלט די אויערן. אויך די ווײַבער האָבן אַוועקגעוואָרפן סאַמע אינמיטן אַ שמועס, בכדי צו הערן יאָסעלעס נגינה.

געזונגען האָט יאָסעלע אַן ווערטער, דאָס וואָס הייסט בלשון החזנים „געמען אַ שטעל״. אַזאַ שטעל פּלעגט אַמאָל דער ווילנער בעל־הביתל זאָגן שבת־צונאַכטס צו די ערשטע סליחות. ייִדן — דערציילט מען — פּלעגן שווימען אין טרערן פון גרויס מתיקות״... אָט אַזאַ מין שטעל האָט אַצינד יאָסעלע גענומען. עס האָבן זיך גלאָט אַזוי געגאָסן זעלטענע קולות, זיסע געזאַנגען פון זײַן האַלדז, אַרויספליִענדיק פון דאָרטן און אָנפילנדיק די גאַנצע שטוב. אָט האָט ער זיך צעגאָסן מיט אַ טרויעריק האַרצרײַסנדיק געזאַנג, מיט אַ רחמנות און מיט אַ געבעט, מאַכנדיק מיטן האַלדז פאַרשיידענע קונצן, גלײַך ווי די קולות וואָלטן זיך טוקן און געגאַנגען פונעם וואַסער אַרויס; און אָט האָט ער זיך צעבייזערט אַזוי, אַז די פענצטער האָבן געקלונגען פון זײַן שטאַרק הילכיק קול; אָט איז ער זיך פאַרגאַנגען אַף זײַן שטילער ווייכער שטימע, אַלע מאָל נידעריקער און נידעריקער, שטילער און שטילער, גלײַך ווי ער וואָלט פאַרפאָרן ער־געץ ווײַט־ווײַט, אַראָפּגעלאָזט זיך ערגעץ גאַנץ נידעריק, זייער־זייער טיף, און פון דאָרטן געשיקט אַהער ווייכע, גלאַטע געזאַנגען, צעשיטנדיק זיך בשעת מעשה אין אַזעלכע דריבנע טרעלן, גלײַך ווי קליינע אַרבעסלעך וואָלטן זיך געקאַטשעט, פאַלנדיק אַראָפּ־אַראָפּ איינס נאָכ׳ן אַנדערע מיט אַ שרעקלעך מהירות... און אָט האָט ער זיך ווידער ווי אויפגע־כאַפּט מיט אַ גוואַלד, מיט אַן אויסגעשריי, מיט אַ בייזער און מיט אַ געבעט, אַפן ייִדישן גאַנג. דער עולם האָט אַראָפּגעלאָזט די נעזער, די קאַרטוזלעך פאַררוקט אַרויף, זיך פאַרטיפט, פאַרזאָרגט, געוועזן אי יום־טובדיק, אי באַטריבט, פאַרוואָגלט, ווי דער שטייגער איז בײַ ייִדן, אַז מע דערהערט שפּילן אָדער זינגען. אויך די ווײַבער האָבן צונויפגעלייגט די הענט אַפן האַרצן, אָנגעצויגן אַ פרום פּנים, ווי אין שול צום דאַווע־נען, בשעת מע דאַרף ענטפערן „ברוך הוא וברוך שמוי, אָמן״... פון שמואליקן שמועסט מען שוין גאָרנישט: ער איז געוועזן גאָרנישט אַף דעם עולם; פון די עטלעכע כוסות, וואָס ער האָט געמאַכט, האָט זיך

אים דאָס פּנים צעפלאַקערט, די אויגן צעברענט, און שמייכלענדיק האָט ער אויסגעזען, ווי אַ מענטש, וואָס האַלט באַם וויינען. דאָס ביסל משקה האָט אים אָנגעמאַכט אין קאָפּ אַ שטיקל מישמאַש: עס האָט זיך אים פאַרגעשטעלט זעלדע זײַן ווײַב, ווי זי שטייט אָט דאָ נישט ווײַט, קוקט מיט טרערן און קוועלט פון יאַסעלען איר בן־יחידל. „נו, זעלדע, — מאַכט צו איר שמואליק — האָסט זיך, אַשטייגער, גערעכט, וואָס איז שייִך, אַף דײַן יאַסעלען, האַ?"... עס שטעלט זיך אים פאַר אין דער מחשבה אַלערליי פּלאַנען; עס דאַכט זיך אים, אַז מע שלאָגט אים אָפּ די טירן — מע וויל יאַסעלען פאַר חזן. די קצבים הלשן, ווילן אים געבן צוואַנציק קערבלעך אַ וואָך, אחוץ הכנסה; די טעטרעוועצער לײַט זײַנען אָבער אויך נישט קיין נאַראָנים: זיי ווילן אים נישט אָפּלאָזן בשום אופן... און פון יאַמפּעלע, פון קאַשפּערעוו פון מאַ־קאַרעווקע און פון אַלע שטעט אַרום און אַרום באַוואַרפט מען אים מיט בריוולעך. „גיט אים נאָר אַהער, רב שמואליק, אַ רענדל אַראָפּ — אַ רענדל אַרויף, אַבי גיט אים אַהער, אײַער יאַסעלען!"... אָט אַזעלכע ליכטיקע און פריילעכע מחשבות און געדאַנקען האָבן זיך געפּלאָנטערט באַ שמואליקן אין קאָפּ, פאַרוויגנדיק און פאַרשלעפערנדיק אים אין אַ זיסן גן־עדן־שלאָף. און יאַסעלע האָט נישט אויפגעהערט צו זינגען, מאַכן קונצן מיטן האַלדז, צעגיסנדיק זיך אַף טויזנטערליי אופנים, ווי דאָס שפּיל־פייגעלע, בשעת עס דערפילט און דערזעט פאַר זיך די שיינע, ליכטיקע, וואַרעמע זון. יאַסעלע האָט דערזען פאַר זיך אסתרן און איז, אַפּנים, פון איר נתפּעל געוואָרן, אַרויסזאָגנדיק זײַן התפּעלות נישט מיט ווערטער, נאָר מיט ווונדערלעכע, געטלעכע געזאַנגען פון זײַן ווונדער־לעכן האַלדז. דער סאָלאָוויי, דערפילנדיק די פרישע, נאָר־וואָס אויפגע־לעבטע וועסנע־צײַט, האָט זיך צעזונגען, צעלאָזט דאָס העלדזל און צע־גאָסן זיך אַף זײַן שטייגער.

XIV.

גדליה באַם פּירט־אַרויס יאָסעלען אַף דער גרויסער פרײַער וועלט

גדליה באַס, אַף וועלכן יאָסעלע האָט אַרויסגעקוקט, איז געקומען גיך, אַ סך גיכער, ווי יאָסעלע האָט גערעכנט. פּאַרפּאַרן איז ער גלײַך צו שמואליק דעם חזן, אָפּגעלייגט באַ אים דאָס פּעקל און צעשפּרייט זיך, ווי אַ מענטש, וואָס איז געקומען גליקלעך מאַכן די וועלט. באַ שמואליקן איז זײַן קומען צו פאָרן געווען שטאַרק אָנגעלייגט, און ער האָט דאָס געהאַלטן פאַר אַ גרויסן כבוד, וואָס מענטשן פאָרן־אַראָפּ לכתחילה צו אים. דערצו איז אים דער אורח זייער געפעלן געווען פאַר אַ לײַטישן מענטשן.

גדליה באַס איז געווען אַזאַ מין פּאַרשוין, וואָס איז זייער שווער געווען צו טרעפן וואָס ער איז. אַ ביסל איז ער געווען פון „הײַנטיקער וועלט״: די קאַפּאָטע אַ ביסל פאַרקירצט, די שוואַרצע גראָבע פּאות פאַר־קאַטשעט הינטער די אויערן און די שוואַרצע געדיכטע באָרד קײַלעכיק, קונציק אַרומגעבויגן, נישט חלילה אַרומגעשוירן. דערפאַר האָט ער זיך צו מעריב אָוועקגעשטעלט שמונה־עשרה אַף אַנאַדערהאַלבן שעה, זיך שטאַרק געשאָקלט און געוואָרפן מיטן קאָפּ אַףביידע זײַטן — רעכטס און לינקס, אַרויסלאָזנדיק אַלע מאָל אַ טיפן זיפץ פונעם האַרצן. „עס ווײַזט אויס, אַ פרומער ייִד״, — האָט זיך שמואליק געטראַכט, בעטנדיק דעם אורח זיך וואַשן און עסן וועטשערע. די גאַנצע צײַט פון דער וועט־טשערע האָט גדליה געשוויגן, באַטראַכט שמואליקן מיט זײַן הויזגעזינד און געענטפערט יאָסעלען נאָך אַ צוויי־דרײַ ווערטער: וואָס מאַכט דער משורר, וואָס מאַכט יענער משורר. ערשט נאָכן בענטשן, באַ וועלכן דער אורח האָט פאַרגלאָנצט די אויגן אַרויף, ציילנדיק די ווערטער, האָט זיך שמואליק אָוועקגעזעצט מיט אים באַזונדער אין צווייען אין אַ ווינ־קעלע שמועסן אַ ביסל מכח דעם ענין, וואָס יענער איז צוליב דעם געקומען.

— ווילט איר, הייסט דאָס, אַפּנים, אַז יאָסעלע זאָל טאַקע פאָרן מיט אײַך? — האָט אים שמואליק אַ פרעג געטאָן, פאַרקוקנדיק אים אין די אויגן אַרײַן.

— וואָס הייסט, איך וויל? — האָט אים גדליה באַם געענטפערט, גלעטנדיק זיך די באָרד. — ער איז באַ מיר איינער, וואָס? איך פאָר, ברוך־השם, מיט זיבעצן פאַרשוין; מע באַדאַרף אויסשטיין אַזאַ חברה, קיין עין־הרע, איז אויך נישט קיין קלייניקייט, ווי מיינט איר, רב שמואליק? איר זענט דאָך יאָ, ווי זאָגט ער...

— אודאי, וואָס שמועסט מען דאָ? — האָט אים שמואליק געענטפערט, ווי אַ מענטש, וואָס איז געניט אין אַזעלכע זאַכן. — איך מיין אָבער דאָס, וועגן מײַן יאָסעלען שמועס איך; למשל, וואָס קאָן ער האָבן דערפון, אַשטייגער?

— וואָס הייסט האָבן? — האָט אים גדליה געענטפערט, ווידער פאַרפאַרנדיק אין אַ זײַט. — האָבן צו האָבן איז דען גלײַך? אַמאָל מאַכט זיך, מע קומט אין אַ שטעטל און מע פאָרט אַוועק צוריק מיט וואָס מען איז געקומען, ווי זאָגט ער, בגפו יבוא בגפו יצא, און אַמאָל מאַכט זיך פאַרקערט, מע כאַפּט דעם טאַטער. הכלל, רב שמואליק, הוצאות שלאָגט מען זיך אויס יאָקאָם; אַט־אַזוי־אַ דרייט מען זיך; איר פאַרשטייט אַן עסק? אײַך באַדאַרף מען דאָך נישט דערציילן.

— יאָ, וואָס איז שײַך. עס רעדט זיך אַזוי. — מאַכט שמואליק.

— איך שמועס אָבער אַקעגן דעם, יעדער מענטש וויל דאָס וויסן, ווי ער האָלט, צי עס טראָגט אים, צי ניין. איר פאַרשטייט?

— וואָס הייסט טראָגן? קאָן מען זאָגן אַף אַ חזן: עס לוינט, צי עס לוינט אים נישט? איך פרעג אײַך, רב שמואליק, איר זענט דאָך אַליין עפּעס, ווי זאָגט ער, נישט פון יענע חזנים. אַ חזן איז תמיד ווי אַ מילנער; כל זמן... איר פאַרשטייט? גאָרנישט, עס דרייט זיך.

— יאָ, טאַקע, איר זײַט, כ׳לעבן, גערעכט; איך באַאַרף דאָך מיר אָבער וויסן מײַנס, איר פאַרשטייט? עלעהיי איר זײַט דער קונה און איך בין דער סוחר; וואָס איז שײַך, איר באַט־אַן אַ פּרײַז, און איך וועל מיך שוין איבערלייגן און באַטראַכטן אַקוראַט. איר פאַרשטייט?

— שײַך זאָגן דערבײַ אַ פּרײַז? — מאַכט גדליה, צענעמענדיק די הענט און שמייכלענדיק דערבײַ זייער אַנגענעם. — עס ווענדט זיך שוין אַ ביסל אין גליק און אַ ביסל אין דעם, אויב מע נעמט־אויס באַם עולם. אונדזערע ייִדן, ווייסט איר דען נישט, רב שמואליק? דעם געפעלט און יענעם נישט. אָט נאָט אײַך פּיצי: שוין, דאַכט זיך, פּיצי אַליין,

פונדעסטוועגן, לאָמיר האָבן די ברכות, וואָס עס מאַכט זיך אים... עט!

— ס'איז אויך אמת! איך מיין גאָרנישט אַזוי ווײַט; איך וואָלט צופרידן געווען מיט האַלב, מיט אַ דריט־חלק פון פּיציז. לעולם איז דאָך מײַן יאָסעלע נישט מער, ווי אַ קינד, וואָס איז שײַך?

— אַ, איר זאָגט אַ קינד, רב שמואליק? באַ אײַך קומט־אויס, אַז אַ קינד באַדאַרף נישט קיין זאַך; די זײַטיקע זאַכן זײַנען דאָ, פאַרשטייט איר מיך, צען מאָל אַזוי פיל, ווי איר קאָנט זיך פאָרשטעלן.

— ניין, איך שמועס נישט פון דעם! — זאָגט שמואליק, פילנדיק, אַז ער איז פאַרקראַכן קיין בוידעריק. — איך האָב געוואָלט זאָגן גאָר אַן אַנדער זאַך.

— וואָס־זשע? איר מיינט אודאי די הנהגה זײַנע? מעגט איר מיר גלייבן, רב שמואליק, אַז...

— חלילה! — שרײַט שמואליק. — נישט דאָס מיין איך! איך רייד גאָר פון עפּעס אַנדערש!

— ע! לאָזט־זשע זיך דינען, מײַן ליבערע ייִד. איך וויל אײַך אויספירן אַקעגן דעם טאַקע, וואָס איר אַליין זאָגט דאָס... איך מיין אַקעגן קינדער...

אָט אַזוי האָט מען זיך געפּלוידערט ביידע ביז גאַנץ שפּעט אין דער נאַכט, און שמואליק האָט זיך געלייגט שלאָפן מיט גאָרנישט. אויף אויף מאָרגן האָט גדליה באַס אָנגעהויבן אונטערטרײַבן יאָסעלע אין וועג אַרײַן; ער האָט אים אונטערגעגעבן היץ און איז אים נאָכגעגאַנגען פּיס־טריט. יאָסעלע פון זײַן זײַט, כאָטש עס איז געווען זייער אָנגענעם צו פאַרברענגען מיט זײַנע ליבע און נוטע פרײַנט, נאָר עס האָט אים גע־צויגן אַהין, אין דער גרויסער, פרײַער וועלט אַרײַן. ער האָט געזען, אַז ס'איז פאַר אים קיין תכלית נישט צו בלײַבן אין מאַזעפּעווקע, צו זײַן געבונדן און געצווונגען. זײַן ציל האָט ער נאָך נישט דערגרייכט; יענע שיינע מעשיות מיט יענע זיסע חלומות וועגן דעם „ייִנגעלע", בעל־הביתל", „קאַנאַריק" וכדומה אַזעלכע האָבן זיך אים ווידער פאַרגע־שטעלט מיט זייער גאַנצן גלאַנץ און מיט אַלע זייערע אַנטיקלעך, און עס האָט אים אַלץ געצויגן אַהין... ער האָט זיך נאָר אָפּגעבעטן באַ גדליה באַס אויף צוויי טעג, נישט מער, צו פאַרברענגען מיט זײַניקע,

אָפּצוגעזעגנען זיך מיט זײַ פּאָר זײַן אַוועקפֿאָרן אין אַזאַ ווײַטער נסיעה אַרײַן.

— ווען זשע, קלערט איר, זאָל ער קומען צוריק אַהיים? — האָט שמואליק אײנעם טאָג פֿון יאַסעלעס אַוועקפֿאָרן אַ פֿרעג געטאָן באַ גדליה באַס, און עס האָט זיך געלאָזט הערן אין זײַן קול אַ מין ציטערניש, ווי אַ מענטש, וואָס וויל וויינען.

— וואָס הייסט אַהיים? — האָט אים דערויף גדליה באַס געענטפֿערט, ווי זײַן שטייגער איז, אָפּקערעווענדיק אין אַ זײַט. — אַפֿנים, מיר פֿאָרן דען ערגעץ אין אײן אָרט אַרײַן? מיר זײַנען דאָך וועלט־מענטשן: הײַנט זײַנען מיר דאָ, און מאָרגן דאָרטן, פּונקט ווי די יריד־לײַט; מע וויים, צי מע וועט מאַכן גוט, צי נײן? גאָרנישט, מע פֿאָרט — פֿאָרט מען זיך.

שמואליק האָט מיט אַ מאָל אָנגעוווירן דעם קוראַזש; ער איז יענעם טאָג געווען צערודערט, שטאַרק לאַ־עליכמדיק. דער געדאַנק: „ווער איז אַט דער גדליה באַס, און וואָס איז מיט אים דער מער?" — איז שמואליקן געקומען אַפֿן קאָפּ שווין צו שפּעטלעך. דערצו האָט אים זלאַטע געפּיקט אין קאָפּ אַרײַן, באַוויזן אים, אַז ער איז, משטיינס געזאָגט, אַ צאַפּ, נישט קײן טאַטע: אַ טאַטע זאָל זיך נישט צעפּרעגן פֿריִער, ווי באַ לײַטן...

און יאַסעלע האָט זיך געקליבן אין וועג אַרײַן. עס איז געוואָרן באַ שמואליק דעם חזן איין שטוב אַ סומאַטאָכע — יאַסעלע פֿאָרט אַוועק! מע האָט אים צוגעגרייט עסנוואַרג אין וועג אַרײַן, אָנגעבאַקן קיכלעך, קאָרזשעס און צוקערלעקעך. זינט יאַסעלע איז געקומען פֿון טעטרעוועץ איז צו אים די שטיפֿמאַמע גאָר איבערגעביטן געוואָרן; זי האָט אָנגעהויבן צו קוקן אַף אים מיט דרך־ארץ, און אַז זי איז געוואָרן גוט, איז שוין צו איר גוטסקייט נישט געווען קײן ברעג. דעם גאַנצן פֿרימאָרגן איז זי נישט אָפּגעטראָטן פֿונעם אויוון, אַלץ געקאָכט און געבאַקט, געבראָטן און געפּרעגלט, אַלץ יאַסעלען אין וועג אַרײַן. דאָס פּנים האָט איר געפֿלאַמט, דאָס טיכל האָט זי פֿאַרבונדן מיט די עקן אַרונטער און האָט אַליין מיט אירע הענט אײַנגעפּאַקעוועט יאַסעלען דאָס פּעקל אין וועג אַרײַן. צוזעענדיק פֿון איר אַזוי פֿיל געטרײַשאַפֿט, האָט איר יאַסעלע מוחל געווען במחילה גמורה אַלע יסורים, מיט די צרות, מיט די פּעטש,

וואס ער האָט פון איר אַמאָל געליטן. ער איז אין דער צײַט גרייט געווען צוּרומנעמען זי, ווי אַן אייגענע מאַמע. יאָסעלעס האַרץ איז פאַר זײַן אוועקפאָרן, געווען ווייך, אָפן און געטרײַ צו אַלעמען, עס האָט אים אויסגעוויזן יעדע זאַך יום־טובדיק. אַלע מענטשן מיט די גאַסן מיט די הײַזער האָבן אויסגעוויזן בײַ אים פײַן, ליכטיק און פריילעך. מאַזעפּעווקע מיט אירע בלאָטיקע, פינצטערע געסלעך, מיט אירע פינצטערע, אײַנגעבויקערטע הײַזלעך און מיט אירע פאַרחושכטע, פאַרזאָרגטע לײַט, האָט אויסגעזען בײַ אים אין די אויגן טאַקע נאָר ווי אַ גן־עדן, וווּ אַלצדינג בליט און שײַנט, וווּ אַלצדינג לעבט און פרייט זיך, און ער איז גרייט אַרומנעמען און אויסקושן יעדן באַזונדער. זײַנע געדאַנקען האָבן אים אַזוי געטראָגן, עס איז אים געווען אַזוי גרינג אויף דער נשמה, אַז עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, ער האָט פליגל; ער איז נישט געגאַנגען, נאָר ער האָט געטאַנצט; ער האָט נישט געקוקט, נאָר געשײַנט און געלײַכט; ער האָט נישט גערעדט, נאָר געזונגען. הכלל, יאָסעלע איז די גאַנצע צײַט אין מאַזעפּעווקע געווען אויפן הימל — ער פאַרט! יאָסעלע האָט גענומען דאָס תפילין־זעקעלע מיטן שטעקעלע און איז אוועקגעגאַנגען אין בית־המדרש אַרײַן דאַווענען. נאָר פאַרבײַגייענדיק האָט ער זיך אַרײַנגעכאַפּט צו זלאַטען אין שטוב אַרײַן, בכדי צו געזעגענען זיך מיט אסתרן.

XV.

ווי יאָסעלע געזעגנט זיך מיט אסתרן עטלעכע מאָל

איין טאָג אַ ליכטיקן האָט אסתר געהאַט אין איר לעבן, אַ גוטן, אַ גליקלעכן טאָג; דאָס איז געווען יענער טאָג, ווען יאָסעלע האָט זיך געקליבן אין וועג אַרײַן. עס איז נאָך געווען גאָר פרי, בשעת יאָסעלע איז מיטן תפילין־זעקל אונטערן אָרעם אַרײַנגעקומען צו זלאַטען אין שטוב אַרײַן זיך געזעגענען. זלאַטע איז געווען אין קלייט, די קינדער מנשה און אפרים זײַנען נאָך געשלאָפן; אין שטוב איז געווען נאָר איין אסתר. זי איז געשטאַנען בײַם פּריפּעטשיק, צעלייגט אַ פײַער און

געקאָכט ציקאָריע אַף אָנבײַסן. דערזעענדיק יאָסעלען, האָט זי אַראָפּגעלאָזט די אַרבל, וואָס זײַנען איר געווען פֿאַרקאַטשעט ביז די עלנבויגנס, אַרויסבאַווײַזנדיק אירע שיינע, ווײַסע הענט, און דאָס פּנים איז איר געווען פֿאַרפֿלאַמט פֿונעם פֿײַער. די האָר זײַנען איר געווען צעפֿלאָכטן, צעוואָרפֿן אַף די אַקסלען און ווי עס איז צונויפֿגענומען פֿון אונטן און אונטערגעשטעקט מיט אַ האָרנאָדל, און דאָס האָט איר צוגעגעבן נאָך מער חן. דאָס ווײַסע פֿאַרטעכל האָט אַף איר געשעמערירט, צוגעבנדיק נאָך מער ליכטיקייט צו איר ליכטיק שײַנענדיק פּנים. די הענט האָט זי צונויפֿגעלייגט אַפֿן האַרצן, און קוקנדיק אַזוי פֿאַרטראַכט אַפֿן פֿײַער, האָט זי אויסגעהערט יאָסעלעס רייד, וואָס ער האָט גערעדט איבער איר גאָר אָן אויפֿהער. אָנגעהויבן האָט ער פֿון דעם, וואָס ער פֿאָרט אַוועק אין אַזאַ ווײַטן וועג אַרײַן, ער וועט זיך דאָס אָנזען אַ וועלט — טאַטעניו! ער וועט זײַן אומעטום: אין מאַקאַרעווקע, אין קאַפּשערעווו, אין גנילאָפּיאַטעווקע, אין גלופּסק, אין דנעפּרעוועץ און אין טונעיאַדעווקע — און ווו נישט? גדליה באַס זאָגט אים צו, אַז ער וועט מיט אים זײַן אין כמעלניצק און אין גאָנטאָיאַרסק אויך, אים ווײַזן דאָס טעאַטער דאָרטן, ווו פּ י צ י ס טענאָר איז הײַנט משורר, דאָס הייסט, ער זינגט אַלע נאַכט אין טעאַטער, און מע זאָגט, ער איז דאָרטן גליקלעך, ווי די גאַנצע וועלט: ער שיקט איבער זײַן טאַטן געלט אָן אַ שיעור. זײַן טאַטע איז חזן אין דער מאַקאַרעווקער קצבישער קלויז, אַן עני ואביון געווען, און הײַנט, זינט זײַן זון איז אַזוי גרויס און געהויבן געוואָרן, איז אים גוט ווי די וועלט... יאָסעלע האָט געזאָגט, ווען גאָט העלפֿט אים כאָטש נאָר האַלב ווי פּ י צ י ס טענאָר, כאָטש אַ צענט־חלק, וואָלט ער נישקשה, באַוואָרנט זײַן טאַטן אַף די עלטערע יאָרן און נישט געלאָזט אים, ער זאָל זיך אײַנרײַסן דאָס געזונט באַם עמוד איינער אַליין: נענוג געהאָרעוועט; ער מעג זיך שוין אָפּרוען, כ׳לעבן".

באַ די ווערטער האָט זיך יאָסעלע שטאַרק צעהיצט; די אויגן האָבן אים געברענט, דאָס פּנים האָט אים געשײַנט. יאָסעלע איז געווען נאָך גאָר אַ קינד, קאָן מען זאָגן, אַ יִינגל פֿון אַ יאָר זיבעצן, נישט מער, נאָר אַ גרויס יִינגל, איינער פֿון די יִידישע יִינגלעך, וואָס וואַקסן אויס און ווערן צײַטיק פֿאַר דער צײַט, פֿאַרטיקע יִידעלעך. אַ דאַנק די צרות, וואָס ער האָט געטראָגן פֿון קליינווײַז־אויף, האָט זיך יאָסעלע אויסגעאַרבעט,

געוואָרן אַ קליין פּאַרטיק ייִדל, געגאַנגען ווי אַן אַלטער, גערעדט ווי אַ בר־דעת, געפירט זיך ווי אַ ייִד. צוהערנדיק זײַנע רייד, האָט זיך אסתּר געחידושט אױף אים: עס האָט זיך איר אויסגעוויזן, אַז ער איז עלטער געוואָרן נישט מיט דרײַ יאָר, נאָר מיט צען יאָר, און קוקנדיק אױף אים, אױף זײַן „אַסאַבע", האָט זי זיך נישט געקאָנט אײַנהאַלטן, זי זאָל זיך נישט צעלאַכן. אסתּר איז עלטער געווען פון אים מיט אַ יאָר אַנדערהאַלבן און האָט תּמיד געקוקט אױף אים, און אויך איצט, ווי אױף אַ קינד, אַ ייִנגל. דערהערנדיק פון אים אַזעלכע ווערטער האָט זי אים גענומען באַ־טראַכטן און האָט אים געלאָזט רײדן, נישט איבערשלאָגנדיק אים, ביז ער וועט נישט אויסלאָזן ביזן סוף. און יאָסעלע האָט גערעדט גאָר אָן אַן אויפהער, וואָס ווײַטער אַלץ מיט מער היץ, פאַרגעלייגט גאָלדענע פּלענער און געקערט די וועלט. אַז יאָסעלע האָט זיך אָפּגעשטעלט אױף אַ מינוט, האָט אים אסתּר אַ זאָג געטאָן מיט זייער אַ פרײַנטלעך שמייכעלע:

— זע־נאָר, זאָלסט נאָכדעם נישט פאַרגעסן, וואָס דו זאָגסט אַצינד, אַזוי ווי זלמן־הערש, מײַן מומע ברײַנעס עלטערער זון, געדענקסט אים? פריִער, בשעת ער האָט באַדאַרפט אוועקפאָרן קיין בראָד, האָט ער איר צוגעזאָגט גאָלדענע בערג, און וויבאַלד ער איז געקומען אָפּן אָרט, האָט ער געשיקט עפּעס צוויי בריוולעך, און נאָכדעם האָט ער אויפגעהערט צו שרײַבן ביז הײַנטיקן טאָג. איך זאָג עס אַקעגן דעם, וואָס צוזאָגן איז קיין מלאכה נישט...

פון די דאָזיקע ווערטער האָט מען געקאָנט אַרויסזען, אַז אסתּר איז אויך נישט שטאַרק צופרידן געווען פון יאָסעלעס אוועקפאָרן; עפּעס איז איר דאָס האַרץ נישט גרינג געווען. אים האָבן די עטלעכע ווערטער, אַפּנים, גוט דערלאַנגט; ער האָט זיך נאָך מער צעהיצט און געזאָגט:

— דו גלײַכסט מיך, אסתּר, צו יענעם שאַרלאַטאַן, צו זלמן־הערשן? זלמן־הערש איז פון תּמיד אָן געווען אַ שייגעץ, אַן עזות־פּנים. עס איז נישט געווען דער טאָג, מע זאָל אים נישט קאַטעווען פאַר זײַנע מיאוסע תּנועות... וואָס גלײַכסטו מיך צו אים? — האָב קיין מורא נישט, איך וועל מײַן טאַטן נישט פאַרגעסן קיינמאָל. איך וועל זײַן דאָרט, און מײַן נשמה וועט זײַן דאָ, באַ מײַנע ליבע און געטרײַע. איך וועל

שיקן אַפּטע ברויולעד. איך וועל דיר שרײַבן, אסתר, אַלע וואָך. וועסט מיר ענטפערן?

אסתר האָט געפּילט, אַז עס ברענט איר דאָס פּנים, און האָט אַראָפּ־געלאָזט די אויגן. שפּעטער, אַז זייערע אויגן האָבן זיך באַגעגנט, האָבן זיי זיך ביידע גאַנץ גוט פאַרשטאַנען, שוין פאַרשפּאַרט איבעריקע רייד. זיי האָבן נישט באַדאַרפט פרעגן איינס באַם אַנדערן קיין הסכמה. קיין ראָמאַנען האָבן זיי ביידע נישט געלייענט. זיי האָבן נישט געוווּסט, וו:אַזוי מען איז זיך נוהג אין אַזעלכע ענינים, און האָבן דאָס נישט באַדאַרפט וויסן: די נאַטור ווייס נישט פון קיין ראָמאַנען. יאַסעלע מיט אסתרן זײַנען פון קינדווײַז אַן געווען אינאייינעם, און עס וואָלט זיי ביידן אַ גרויס חידוש געווען, ווען זיי זאָלן זיך באַדאַרפן צעשיידן אַף תמיד, אַף אייביק. ביז אַהער האָבן זיי דעם דאָזיקן געדאַנק געטראָגן בײַ זיך אין האַרצן פאַרבאָרגן; אַצינד, אַז עס האָט זיך געמאַכט, אַז זיי האָבן זיך אויסגערעדט, נישט מיטן מויל, נאָר מיט די אויגן, מיטן קוק, איז דאָס שוין פאַר זיי ביידע קיין סוד נישט געווען, נאָר ריידן וועגן דעם איז פאַר זיי פונדעסטוועגן געווען אַן איבעריקע זאַך, און טאַקע נישט אַזוי גרינג אויך. נישקשה, עס איז געווען צווישן זיי ווי אָפּגערעדט: חתן־כלה, וואָס איז דאָ פאַראַן וואָס צו שמועסן? זיי זײַנען נאָך ביידע יונגע קינדער. יאַסעלע וועט פריִער אַרויספאָרן אַף דער וועלט; נאָכדעם וועט ער קומען, וועט זי... וועט ער... עס וועט שוין זײַן רעכט!

— נו, דערווײַל לאָמיר זיך, אסתר, געזעגענען. — האָט יאַסעלע אַ זאָג געטאָן, אויסצײַענדיק אסתרן זײַן האַנט, ווי אַ מענטש, וואָס קומט אַן פון אַ גרויסער שטאָט און ווייס די דאָרטיקע מנהגים. — זײַ געזונט, אסתר!

— פאָר געזונטערהייט! — האָט אים אסתר געענטפערט, אויס־צײַענדיק אים איר האַנט דאָס ערשטע מאָל אַף איר לעבן. אסתר האָט געפילט, ווי יאַסעלע קוועטשט איר די האַנט שטאַרק, שטאַרק און האָט איר האַנט בײַ אים נישט אַרויסגענומען. ווער ווייס נישט דעם טעם פון אַזאַ מין האַנט־קוועטשן? ווער ווייס נישט דעם פשט פון אַזאַ מין שלום־עליכם אָפּנעמען?... יאַסעלע מיט אסתרן זײַנען געווען אָפּן זי־בעטן הימל. זיי האָבן זיך ביידע אַף אַ מינוט פאַרגעסן און זײַנען געווען איבערגעגעבן איינס דעם אַנדערן מיטן גאַנצן לעבן. זייערע אויגן האָבן

זיך נאָך אַ מאָל באַגעגנט און געדערט צווישן זיך אַף זייער שפּראַך, אַף שטום־לשון, אַף יענעם לשון, וואָס איז באַקאַנט אַלע יונגע מענטשן אין דער מינוט, ווען עס הייבט זיך אָן באַ זיי אין האַרצן זייער ווּנסנע־צײַט, די גליקלעכסטע צײַט פון דער ערשטער וואָרעמער, אמתער געטלעכער ליבע...

שטייענדיק אַף דער שוועל, האָט זיך יאָסעלע נאָך אַ מאָל אומגעקערט מיטן פּנים צו אסתרן און האָט איר געזאָגט נאָך אַ מאָל „זײַ געזונט". אסתר האָט אים געענטפערט „פאָר געזונט", און יאָסעלע זאָגט ווידער אַ מאָל „זײַ געזונט", און וויל שוין אַנהייבן אַרויסצוגיין; פּלוצים קומט אָן זלאַטע פון הינטער זײַנע פּלייצעס און מאַכט אַזוי:

— שאַ־שאַ, קוק אים אָן! וואָס פאַר אַ „זײַ געזונט" אַזוי פרי? האָר אויס אַ קאַפּעלע, ביז לייזער בעל־עגלה וועט זיך אַמאָל אויסקראַצן קומען מיט זײַנע דרײַ פֿגירות, וועסטו זיך נאָך קאָנען אָפּגעזעגענען זעקס מאָל. גיי נאַר, יאָסעלע, דאַוון־אָפּ און קום צו אונדז אַף אָנבײַסן. דעם לעצטן וואָרמעס באַדאַרפסטו עסן באַ אונדז; דאָס וועט דיר זאָגן יעדער מענטש מיט יושר, אַז עס באַדאַרף אַזוי צו זײַן! הערסטו, אסתר? האָט מיר פרומע־בלומע געבראַכט אין קלייט אַרײַן פיש, וואָס זאָל איך דיר זאָגן?! גיי דערוויײַל אַרויס אין קלייט אַרײַן, איך האָב דאָרט געלאָזט דאָס משרתל אַליין. די פּדיונות זײַנען, ברוך־השם, אַזוי גרויס, באַטש נעם פאַרשלים די קראָם. שונאי ציון, צו אַלדי גוטע יאָר! זיץ־אויס אַזאַ טאָג און פרעגל זיך אַף דער זון, טאָמער ווייסטו וואָס? געדענק זשע, יאָסעלע, אַף וואָרמעס, למען־השם, אַף וואָרמעס! דעם טאַטן מיט דער מומע וועל איך רופן אַליין: ס'איז ראָש־חודש, אַ האַלבער יום־טוב. זיי מעגן קומען.

יענער טאָג, קאָן מען זאָגן, איז געווען דער בעסטער, דער ליכטיקסטער, דער גליקלעכסטער טאָג אין אסתרס לעבן. אַף אַלץ איז אַ צײַט; עס קומט אַ צײַט אויך אַף דעם איינציקן בלימעלע, וואָס וואַקסט אין וואַלד ערגעץ אין אַ ווינקעלע, פאַרוואָרפן, פאַרשטעלט, עלנט און וויסט. עס קומט אָפן עלנטן בלימעלע די גוטע צײַט. עס קוקט־אַראָפּ אַף דעם איין שטראַל פון דער ליכטיקער זון. דאָס אויפגעלעבטע, דערפרישטע בלימעלע הייבט־אויף דאָס קעפּל אַף אַ מינוט, צעלאָזט די בלע־

טעלער, שײַנט און בליט, קוקט אין לויטערן הימל אַרײַן און גיט אַפּ אַ ליבלעכן גרוס דער מילדער נאַטור, וואָס האָט נישט פאַרגעסן אין איר אויך, עלנטע, אָרעמע בלום...

XVI.

ער פאָרט אַוועק און פאַרגעסט דעם „זײַ געזונט"

ווי אַ ליכטיקער שטערן, וואָס פליט דורך אַף דעם טונקעלן הימל, טוט אַ בלישטשע אין די אויגן, לאָזט איבער נאָך זיך אַ לאַנגן ליכטיקן פּאַס און ווערט פאַרשוווּנדן, אַזוי איז אויך יאַסעלע סאָלאָוויי אין דער ייִדישער מוזיקאַלישער, דאָס הייסט, חזנישער וועלט. אָט איז ער געקור־מען אין אַ שטאָט אַרײַן, געמאַכט אַ רעש צווישן די ייִדן, זיך באַוויזן און פאַרחידושט, פאַרכישופט דעם עולם מיט זײַן ווּנדערלעך משונה־זיס קול, מיט זײַן געטלעך דאַווענען און זינגען, — און אָט איז ער פאַר־שוווּנדן געוואָרן, איבערלאָזנדיק די שטאָט פאַרגאַפט און פאַרווּנדערט, זיי זאָלן ריידן פון אים, דערציילן חידושים, אײַנלייגן נאָך אים די וועלט און געדענקען אים מיט זײַן דאַווענען ווײַל זיי וועלן לעבן. נאָך איידער ער איז געקומען צו פאָרן ערגעץ אין אַ שטאָט אַרײַן, פלעגט שוין ווערן, מיט אַ וואָך פריִער, אַ רעש: „ער פאָרט! יאַסעלע סאָלאָוויי פאָרט צו אונדז אַף שבת!" און אַז יאַסעלע סאָלאָוויי איז געקומען, איז געוואָרן אין שטאָט ערד־טרעטעניש — אַלע האָבן געוואָלט הערן דעם מאַזעפּעווקער סאָלאָוויי. צום מײנסטן פלעגט יאַסעלע סאָלאָ־וויי דאַווענען אַף בילעטן, וועלכע דער עולם האָט צעכאַפּט, נאָך פריִער איידער מע האָט זיך אומגעקוקט. מער ווי איין שבת האָט יאַסעלע סאָ־לאָוויי נישט פאַרבראַכט אין קיין שטאָט, מע זאָל אים אפילו אָפּגילטן, מחמת שטעט איז דאָ אַ סך, און מע דאַרף זײַן אומעטום. ערשט נאָך זײַן אַוועקפאָרן פלעגט אָנהייבן צו קאָכן מיט אים די שטאָט, איינער האָט איבערגעגעבן דעם אַנדערן זײַנע געפילן מיט גרויס התפּלות: „וואָס זאָגט איר עפּעס אָפּן סאָלאָוויי?!... וואָס זאָגט איר אַף זײַן שטי־

מע?... האָט איר אים כאַטש אָנגעקוקט רעכט אין פּנים אַריַין?... וואָס זאָגט איר אַף זיַינע משוררים?... נו, מאַזעפּעווקע! ננו, סאָלאָ־וויטשיקל!"... עס האָבן זיך געפונען אַזעלכע ליבהאָבער, וואָס זיַינען אים נאָכגעפאָרן אין דער אַנדערער שטאָט אַריַין, בכדי זיי זאָלן אים קאָנען הערכן נאָך אַ מאָל. אַף דער גאַס, אַז יאָסעלע האָט זיך באַוויזן, זיַינען אים נאָכגעלאָפן אַ גאַנצע כאַפּטע יִינגלעד, וויַיסע־חברהניקעס, מיט אַ געשריי: „דער סאָלאָוויי! דער סאָלאָוויי!" און נישט נאָר קליינע קינדער, נאָר אויך ייִדן מיט בערד האָבן זיך אָפּגעשטעלט אַ קוק טאָן אָפן מאַזעפּעווקער סאָלאָוויי. דאַכט זיך, וואָס איז געווען צו זען דאָרטן. אַ בחורל פון אַ יאָר זעכצן־זיבעצן, מיט רויטע בעקלעך און מיט צוגעגלעטע פּאהלעד, מיט אַ לאַנג קאַפּאָטקעלע, ביז דער ערד, און מיט אַ האָזן־קאַפּעלישל — אָט דאָס איז אינגאַנצן געווען יאָסעלע סאָלאָוויי; נאָר זיַין נאָמען איז געווען אַזוי גרויס, זיַין קול איז געווען אַזוי וווּנדער־לעך, זיַין דאַווענען איז געווען אַזוי געטלעך־זיס, אַז זיַין פּנים האָט אויסגעוויזן מיט אַ באַזונדער חן, און אַ זכיה איז געווען ווער עס האָט אים אָנגעקוקט.

ווי פון יעדן גרויסן מענטשן, האָט מען זיך אָנדערציילט פון יאָ־סעלע סאָלאָוויי מעשיות געגנוג, און עס זיַינען געגאַנגען צווישן ייִדן לעגענדעס וועגן אים אָן אַ שיעור. למשל, מע האָט דערציילט, אַז ער טראָגט באַ זיך אין האַלדז אַזאַ מין אינסטרומענט, אַ האַרמאָנקעלע אָדער אַ פּיַיפּעלע, מיט וועלכן ער מאַכט אַזעלכע קונצן; און עס קאָן גאָר אַנדערש נישט זיַין, דען אַזוי צו זינגען איז גאָרנישט קיין מענטש־לעכער כח. אַנדערע האָבן דערציילט, אַז ס'איז נישט קיין האַרמאָנקעלע, נישט קיין פּיַיפּעלע, נאָר אַזאַ האַלדז פון געבוירן־אָן, וואָרעם בשעת ער איז נאָך געווען אַ קינד באַ דער מאַמע אַף די הענט, האָט ער זיך איינמאָל אַזוי צעזונגען, אַז מע האָט פּאַר אים מורא געהאַט און אָפּגעפירט אים צום רבין; דער רבי האָט אים אַ קוק געטאָן אין האַלדז אַריַין און האָט אים געבענטשט, ער זאָל אַזוי נושא חן זיַין באַ דער וועלט, ווי ער האָט נושא חן געווען באַ אים אין די אויגן. אויך האָט מען דערציילט, אַז יאָסעלע עסט נישט קיין שום זאַך: קיין ברויט, קיין פליייש און קיין פּירות, אחוץ הייסע מילך מיט גאָגלמאָגלס — און פון דעם לעבט ער; ער טרינקט אויס אַ שאָק אייער יעדן טאָג און דערפאַר איז אים דאָס קול

אַזוי ריין און געלײַטערט. „פרום איז ער, — אַזוי האָט מען געזאָגט אָף אים — ווי די וועלט, און לערנט אויסגעצייכנט”. כאָטש קיינער האָט אים נישט פאַרהערט, נאָר מע האָט געקאָנט אַרויסזען נאָך זײַן פּנים, אַז ער באַדאַרף זײַן אַן איידל קינד; „שיין איז ער — אַזוי האָט די וועלט געשמועסט — אַזוי, אַז ס'איז אים נישט אײַן פּנים אַרײַנצוקוקן. פּריצים, שררות, גראַפן און קניאַזן פלעגן זיך שפּיגלען אין זײַן ליכטיקער צורה”.

די אַלע מעשיות האָבן, געוויינלעך, געגרייכט ביז מאַזעפּעווקע און זײַנען געווען פאַר שמואליקן, פאַר זלאַטען און פאַר אסתרן אַ גוטער באַלזאַם, אַ רפואה צו זייערע יסורים, וואָס זיי האָבן געהאַט פון אים: עס איז געווען אָפּגערעדט, אַז אָף סוכות זאָל ער קומען אַהיים זיך אָפּרוען אַ ביסל און פאָרן ווײַטער; צום סוף איז אַוועקגעגאַנגען אי סוכות, אי פּסח, אי שבועות — און יאָסעלע איז נישטאָ; עס איז אַוועקגעגאַנגען נאָך אַ סוכות — און יאָסעלע איז נישטאָ; עס איז אַוועקגעגאַנגען נאָך אַ סוכות — און יאָסעלע איז אַלץ נישטאָ! ער שרײַבט: „אָט קום איך, אָט קום איך” — און קומט נישט. מע זאָל וויסן ווּ אים צו געפינען, וואָלט מען אים געשריבן, זיך דורכגעפאָרן צו אים; אָבער אַז ער פליט אַרום איבער דער וועלט, הײַנט דאָ, מאָרגן דאָרט — גיי זוך אים. אַ שטיקל גליק, וואָס ער שרײַבט כאָטש בריוולעך. שפּעטער האָט זיך אָבער דאָס גליק אויך אויסגעלאָזט; דאָס ערשטע האַלבע יאָר האָבן זיי געהאַט פון אים גוטע פריילעכע בריוולעך; תּחילת גאַנץ אָפטלעך, און נאָכדעם וואָס ווײַטער שוין נישט אַזוי אָפט, ווי פריִער. נאָר דאָך האָבן זיי געהאַט פון אים גוטע ידיעות, אַז ער פאָרט אַרום איבער דער וועלט, ער מאַכט אַ רעש, געפעלט דעם עולם, מאַכט געלט און פאָרט ווײַטער. שמואליק האָט עטלעכע מאָל מקבל געווען פון יאָסעלען אַ פּאַקעט מיט גראָבע עטלעכע קערבלעך, און מאַזעפּעווקע איז געגאַנגען מיט דעם כאַדאַראַם. „וואָס זאָגט איר אָף אונדזער שמואליק דעם חזן? זײַן יאָסעלע שיקט אים איבער אַהערצו געלט גוזמאות! ער וועט ווערן אַ נגיד אָף דער עלטער!”... שפּעטער, אָפּן אַנדערן יאָר, האָט יאָסעלע אויפגעהערט נישט נאָר געלט צו שיקן, נאָר אַפילו אַזוי אַ בריוול פלעגט ער צושיקן איין מאָל אין דרײַ חדשים. אי דאָס — עטלעכע שורות: „ראשית קום איך דיר מעלדן, אַז איך בין, ברוך השם, אין בעסטן גע־

זונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון אײַך צו הערן אָמן סלה!״... און ווײַטער כמעט גאַרנישט. נאָר שפּעטער האָבן זיך די דאָזיקע בריוולעך אויך אויסגעלאָזט, און יאָסעלע איז פאַרפאַלן געוואָרן, פאַרפאַלן, ווי אין וואַסער אַרײַן. נישטאָ יאָסעלע! שמואליק דער חזן נעבעך איז אַראָפּ־געפאַלן מיט אַ מאָל פונעם הימל אויף דער ערד. ער האָט געקלאָגט אויף זײַן טײַערן זון, זײַן אויג אין קאָפּ, זײַן שטיצע אויף די עלטערע יאָרן — פאַרוויסט און פאַרפינצטערט איז ער געוואָרן! ער איז אַרומגעגאַנגען אַז אַ קאָפּ, גאַרנישט ווייסנדיק וואָס מע טוט אַצינד „און וואָס הייבט מען אָן צו טאָן?״ געגנוג וואָס דער אומגליק איז אַזוי גרויס, איז דער בזיון נאָך גרעסער. שמואליק האָט זיך נישט איין מאָל אויסגערעדט זײַן ביטער האַרץ פאַר זײַן גוטן פרײַנט, זלאַטע די צעלניקערן, זיך געהאַלטן מיט איר אַן עצה, „וואָס טוט מען און וואָס הייבט מען אָן צו טאָן?״ נאָר וואָס פאַר אַן עצה האָט איר געקאָנט געבן זלאַטע. אַ ייִדענע און אַן אַלמנה דערצו? זי האָט, ווי געוויינלעך, אײַנגאַנצן אַרויפגעוואָרפן די שולד אויף אים, געזידלט אים, ווי אַלע מאָל, זאָגנדיק, אַז ווען זי זאָל זײַן אַ טאַטע, וואָלט זי זיך אַנדערש נוהג געווען מיט איר קינד, און ווען זעלדע, עליה־השלום, זאָל אַצינד לעבן, וואָלט אַלצדינג געווען גאָר אַנ־דערש!... די אַלע שמועסן צווישן שמואליקן מיט זלאַטען זײַנען פאָר־געקומען פאַר אסתרן, און עס האָט זי נעבעך גוט געקרענקט, נישט קאָ־נענדיק אַרויסזאָגן פאַר קיינעם אירע פאַרבאָרגענע יסורים מיט איר האַרצ־ווייטיק.

שוואַרצע וואָלקנס האָבן זיך אָנגערוקט אויף אסתרס לויטערן הימל, און די וועלט, וואָס איז איר אויף אַ מינוט געווען ליכטיק און ליב, איז איר ווידער געוואָרן פאַרחושכט און פאַרוויסט, נאָך ערגער ווי פריִער. פריִער איז זיך אסתר געווען אין איר ספערע, צווישן איריקע, ווי דאָס קליינע באַשעפעניש אין דעם אייעלע, גאָרנישט ווייסנדיק וואָס אויף יענער זײַט טוט זיך. אסתר וואָלט זיך געווים געקריגן איר גלײַכן, איר אמתן זיווג, זי וואָלט חתונה געהאַט אין אַ מזלדיקער שעה; צי זי וואָלט גע־לעבט גליקלעך, צי אפשר נישט אַזוי גליקלעך, נאָר קיין טענות וואָלט זי נישט געהאַט צו קיינעם, אַזוי ווי אַלע אַנדערע מאַזעפּעווקער מיידלעך. אַצינד אָבער, אַז איר האַרץ האָט פאַרזוכט יענעם הייליקן געפיל, אַצינד, אַז זי האָט זיך אויף אַ מינוט געדערכנט אַזוי גליקלעך מיט איר יאָסעלען,

מיט איר חתן, וואָס קיינער האָט בײַ איר נישט געוווּסט און אַף וועלכן זי האָט אַרויסגעקוקט אַזאַ צײַט, — אַצינד באַדאַרף זי זיך אָפּגעזעגענען מיט דעם געדאַנק און נאָך באַגראָבן זיך, באַהאַלטן זיך, טראָגן די צרות אינעווייניק! אסתר האָט בײַ זיך לאַנג נישט געקאָנט פֿועלן, אַז יאָסעלע זאָל אַזעלכעס טאָן — אַוועקוואַרפֿן, פֿאַרגעסן דעם זײַ־געזונט, פֿאַרגעסן אַף אייביק! ס׳טײַטש, ס׳טײַטש! ער זאָל אַזעלכעס טאָן? ווּ זײַנען זײַנע רייד? ווּ איז זײַן געטרײַשאַפֿט צום טאַטן? ווּ זײַנען אַלע זײַנע שבועות און צוזאָגעכצן? „אַז יאָסעלע קאָן אַזעלכעס טאָן, — אַזוי האָט אסתר געזאָגט צו זיך אַליין — איז שוין עק וועלט!״ נאָר דאָס, וואָס אסתר האָט געליטן אַצינד, איז נאָך געווען גאָלד אַקעגן דעם, וואָס ס׳איז איר פֿאַרגעשטאַנען ווײַטער אין איר לעבן...

XVII.

יאָסעלע סאָלאָוויי איז מרעיש עולם און ווערט אַ חברה־מאַן

צווייערליי מינים נע־ונד איז פֿאַראַן אַף דער וועלט: איינעם טראָגן די צרות זײַנע, רײַסן אים אָפּ פֿון דער היים, פֿון זײַנע ליבע, פֿאַרוואָגלען אים, און איינעם איז דאָס נע־ונד זײַנס אָנגענעם, און מחמת גרויס פֿאַרגעניגן פֿאַרדרייט עס אים פֿאַרשיכורט אים דעם קאָפּ, און ער ווערט געפּלעפּט. אָט אַזאַ מין נע־ונד איז געווען אונדזער יאָסעלע. אַרומפֿאָרנדיק פֿון איין שטאָט אין דער אַנדערער, האָט ער אַליין נישט געוווּסט, ווּ ער איז אין דער וועלט. יאָסעלע האָט נישט באַדאַרפֿט טראָגן אַפֿן קאָפּ קיין שום דאגות, ווּהין צו פֿאָרן און וויאַזוי צו פֿאָרן. דאָס איז שוין געווען נישט זײַן זאַך; דערויף איז געווען אַ גדליה באַס, וואָס האָט אים שוין אַליין פֿאַרזאָרגט מיט אַלצדינג, ווי אַן אייגענער טאַטע. גדליה באַס האָט נאָר געטראָגן דעם נאָמען „באַס״ פֿון אַמאָל; נאָר זינט ער האָט אָנגעהויבן אַרויספֿאָרן אַף דער וועלט מיט יאָסעלע סאָלאָוויי, האָט ער דעם באַס פֿאַרבויגן אין אַ זײַט און האָט זיך גענומען צו אַנדערע מלאכות: פֿאָרן פֿון איין שטאָט אין דער אַנדערער — „באַ־

שטעלן שבתים". בשעת יאָסעלע סאָלאָוויי האָט אין אַ שטאָט ערגעץ געדאַוונט שבת, איז שוין גדליה באַם געווען אין דער אַנדערער שטאָט, זיך געדונגען דאָרטן מיט די גבאים ביזן ביין אַריין, באַשטעלט פאַר יאָסעלען אַ שבת, אָפּגענומען די עטלעכע קערבלעך פּרוער, און אַז יאָ־סעלע איז אָנגעקומען, איז גדליה אַוועקגעפאָרן אין דער דריטער שטאָט באַשטעלן אַ שבת, און אַזוי ווײַטער און ווײַטער. גדליה איז געווען אַ געניטער אין דעם ענין. יאָסעלע האָט זיך, נישקשה, געמעגט פאַרלאָזן אַף אים מיט אַלצדינג; ער האָט שוין אַליין געפירט דאָס גאַנצע רעדל, געדונגען משוררים, געפירט די הוצאה, אַליין זיך גערעכנט אומעטום — אַלץ אַליין. יאָסעלעס עסק איז געווען נאָר קומען, אָפּדאַווענען אַ שבת און פאָרן ווײַטער. באַ גדליהן איז יאָסעלע געווען פאַררעכנט, ווי אַן אייגן קינד. ער האָט אים אָפּגעהיט, ווי דאָס שוואַרצאַפּל פונעם אויג. עס איז יאָסעלען געווען באַ אים, אַן עיןֿ־הרע, גאַנץ גוט, — אַזוי האָט יאָסעלע די ערשטע צײַט אַליין געשריבן צו זײַנע ליבע און געטרײַע. די גוטסקייט זײַנע האָט אָבער יאָסעלע דעמאָלט אַליין נישט פאַרשטאַנען. די חברה משוררים, באַדאַרף מען וויסן, זײַנען אַ גוטע חברה. צום מיינסטן איז דאָס לעבעדיקע, פרייליכע יונגען, נאַר־וואָס באַפרײַטע פונעם ענגען פינצטערן חדר און פונעם ביטערן רבינס קאַנטשיק אָדער פונעם בעל־הביתס רשות. אַרויספאַרנדיק אַף דער גרויסער פרײַער וועלט, זײַנען די דאָזיקע חברה־לײַט, ווי די ווילדע לאַשעקלעך; זיי ווייסן נישט, וואָס זיי זאָלן טאָן פרײַער. דאָס זײַנען צום מיינסטן אַזעלכע יונגלעך, וואָס זײַ־נען ביז אַהער זשעדנע געווען אַ שטיקל ברויט, געווען תּלמוד־תּורהניקעס, שנײַדער־יונגלעך אָדער משרתימלעך. ווער זיי זאָלן נישט זיין, גייט מען זיך באַלד צונויף אַלע אינאיינעם, און עס ווערט באַ זיי יד־אחת, איין דעה, איין שיסל, און אַ לעבן ווי אין גן־עדן. פון ייִדישקייט, געוויינלעך, ווערט מען פּטור, מע טוט וואָס דאָס האַרץ גלוסט. קומענדיק אין אַ שטאָט, נעמט מען זיך באַלד צום עסן; דאָס עסן איז באַ זיי טײַערער פון אַלץ אַף דער וועלט: ווי הונגעריקע וועלף, ווי היישעריקן, באַפאַלט מען דעם בעל־הבית פון דער אַכסניה און מע גיט אים צו לייזן געלט. אין אַ פרײַער צײַט גייט מען אַרום איבער דער שטאָט, מע רויכערט ציגאַרעטן, מע שטיפט און מע אַרבעט — הכלל, עס איז חי־געלעבט!

בשעת יאָסעלע איז געווען באַ מיצין אין טעטרעוועץ, האָט ער

נאָך פאַרט געהאַט אַף זיך אַז עול און איז געווען פאַרנומען מיטן זינגען; דערצו האָבן אים אונטערגעהאַלטן די בריוולעך פונעם טאַטן, וואָס פלעגט אים אָפטלעך דערמאָנען, אַז מע באַדאַרף זײַן אַ ייִד, נישט פאַרגעסן חס־ושלום לייגן תפילין אַלע טאָג, אָפּהיטן אַלע דינים, נישט אײַן זינען האָבן קיין נאַרישקייטן און געדענקען, אַז ער איז נישט גלײַך צו אַלע אַנדערע משוררים, אַז ער איז אַ טאַטנס אַ קינד... די דאָזיקע בריוולעך, וואָס יאָסעלע פלעגט מקבל זײַן פון זײַן טאַטן, זײַנען פאַר אים געווען דער בעסטער מוסר, און ער האָט געפאָלגט דעם טאַטן, אָפּגעהיט ייִדישקייט, און מיט דער חברה זינגערס געהאַט ווינציק־וואָס מגע־ומשא, דען ער האָט דערויף קיין צײַט נישט געהאַט: דעמאָלט, ווען ער איז געווען פרײַ פון זינגען, האָט ער אַף זיך געהאַט אַנדערע אַרבעט — וויגן מיציכען דאָס קינד, טראָגן איר דעם קאַשיק פונעם מאַרק, שײַערן דאָס מעש, וכדומה; יאָסעלע האָט דאָס אָבער אַלצדינג אָנגענומען פאַר ליב, אַבי זינגען בא מיצין. שפּעטער אָבער, אַז יאָסעלע דאָס זינגערל איז געוואָרן „יאָסעלע סאָלאָוויי", אַ מענטש פאַר זיך, און איז אַרײַן צווישן אַן אַנדער חברה, אַ קאָמפּאַניע פון לעבעדיקע פריילעכע יונגען, דורכגעטריבענע, פאַרשלעפּטע קרענק, יונגען, וואָס זײַנען אויסגעווען אַ וועלט און וויסן וואָס באַדײַט לעבן, האָט זיך יאָסעלעס טבע איבערגעביטן. לכתחילה, אַז ער האָט געזען זייערע תנועות, האָט ער דאָס נישט געקאָנט סובל זײַן, און האָט זיך די ערשטע צײַט געקלאָגט פאַר גדליה באַס. גדליה האָט אים אויסגעהערט און געענטפערט מיט אַ שמייכעלע: „ביסט נאָך גאָר אַ קינד, יאָסעלע. מע באַדאַרף קענען די חברה! זיי זײַנען פונעם לעבעדיקן לאַנד"... שפּעטער האָט יאָסעלע באַמערקט, אַז גדליה אַליין היפּערט אַמאָל אויך באַם דאַווענען, פאַרפּעלט אַ מנחה, און דעסגלײַכן. „אַ מנחה איז נישט קיין ציג, זי גייט נישט אין שאָדן" — פלעגט גדליה זאָגן מיט אַ ווערטל, באַמערקנדיק, אַז יאָסעלע חידושט זיך דערויף. אויך דאָס האָט יאָסעלען שטאַרק געוווּנדערט און אַ ביסל פאַרדראָסן אויך, וואָס אַזאַ פײַנער מענטש, אַזאַ לײַטישער ייִד, אַ ייִד מיט אַ טלית־קטן, ווי גדליה באַס איז, זאָל זיך פאַרגינען אַוועקזעצן שפּילן מיט דער חברה משוררים אין „אָקע" אַף אַ גאַנצער נאַכט, אויסהערן זייערע ווערטלעך און צוזען אַלע זייערע מיאוסע גענג. וואָס ווײַטער האָט זיך אָבער יאָסעלע אײַנגעוווינט מיט

דער חברה, געוואָרן מיט זיי חבר און נאָכגעטאָן זיי אַלע זייערע חפציות. ער האָט אָנגעהויבן, ווי זיי, גאַנץ אָפּטלעך פאַרבייגן דאָס דאַווענען און כאַפּן גלייַך מיט זיי אַ קערטל, שפּילן אין אָקע, נאַשן קאָנפעקטן און אַמאָל מאַכן בקאָמפּאַניע אַ כוסה אויך. דאָס קאַפּאָטקעלע האָט ער אונטערגעשניטן, די פּאות פאַרקירצט און פאַרשאַרט אַרונטער די אויערן, די האָר געשמירט מיט פּאָמאַדע, זיך שטענדיק געפּוצט און איז געוואָרן צולעצט אַ גאַנצער שטשאָגאָל. אַף געלט איז יאָסעלע סאָלאָוויי נישט געווען אַזאַ געטרייַער בעל־הבית; אַרום אים האָבן זיך פּאָזשיווועט אַלע משוררים, נאָר מער פון אַלע האָט אָפּגעלעקט אַ ביינדל גדליה באַס. געפּירט האָט זיך יאָסעלע, ווי אַ גרויסער, כאָטש ער איז מער נישט אַלט געווען ווי זיבעצן יאָר. יאָסעלען איז זייער געפעלן געווען, וואָס קומענדיק אין אַ שטאָט אַרייַן, איז מען אים נאָכגעלאָפן, געטייַט אַף אים מיט די פינגער, זיך געחידושט אַף זייַן שיינקייט, אַרויסזאָגנדיק דאָס אים אין די אויגן. און צום מיינסטן מיידלעך און ווייַבלעך. יאָסעלע סאָלאָוויי האָט געהאַט אַ שם צווישן זיי פאַר אַ „פאַרשוין", און ער האָט זיך געמעגט באַרימען נאָכדעם, אַז מע פלעגט אים נאָכלויפן, קושן די טריט זייַנע און וואַרפן זיך אים אַפן האַלדז. אַ שיין פּנימל איז אַמאָל אַ ווילדער חסרון. עס קאָן זייער זייַן, אַז ווען נישט דאָס, עס הייסט, ווען יאָסעלע סאָלאָוויי זאָל נישט געווען זייַן קיין שיין יינגל, וואָלט ער אפשר נישט אַזוי גיך קאַליע געוואָרן. זייַן שיין פּנימל, קאָן מען זאָגן, האָט אים אָוועקגעקוילעט. אַ סך גלייַכער און געזינטער וואָלט געווען פאַר אים, פאַר זייַן טאַטן און פאַר אַלעמען, ער זאָל נישט געווען זייַן אַזאַ פאַרשוין און מע זאָל נישט געווען טייַטן אַף אים מיט די פינגער און מע זאָל אים נישט געווען פאַרדרייען דעם קאָפּ מיט נאַרישע יינגלשע זאַכן... צוליב דעם האָט יאָסעלע פאַרלאָרן זייַן תמימות, זייַן ערלעכקייט, זייַן געטרייַשאַפט צו דער היים מיט אַלע זייַנע פרומדיקע גוטע פּאָסטעמקעס, און ער האָט מיט דער צייַט אָנגעוואָרן דעם גאַנצן גלאַנץ, דעם ברען, דעם כבוד, דעם חן בײַ גאָט און בײַ לייַט.

אַ חזן איז נישט קיין אַקטיאָר. דער ייִד האָט אַוודאי ליב, מע זאָל אים זינגען, באַווייַזן בריהשאַפט, מאַכן קונצן באַם עמוד וכדומה; דער חזן טאָר אָבער נישט פאַרגעסן דאָס אויך, אַז ער הייסט „שליח־ציבור", דאָס הייסט, אַ געשיקטער פון קהל, אַ מליץ־יושר, אַ דעפּוטאַט, און

דעריבער פֿאַדערט פֿון אים דער עולם, ער זאָל זײַן אַ מענטש פֿון גוטע מדות, אַ ליִטישער ייִד, נישט קיין הפקר־יונג, וואָרעם אַ בית־המדרש איז נישט גלײַך צו טעאַטער. דעמאָלט, אַז יאָסעלע סאָלאָוויי האָט זיך געפֿירט ייִדישלעך, ערלעך און פֿרום, ווי עס געהער צו זײַן, האָט זײַן דאַווענען באַם עמוד געהאַט גאָר אַן אַנדער מתיקות, און ער אַליין האָט געהאַט באַ יעדן דעם זיבעטן חן. שפּעטער אָבער, אַז ער האָט זיך אָנגעהויבן פֿירן אַנדערש, האָט ער אָנגעהויבן ביסלעכווײַז נמאס צו ווערן דעם עולם, פּסול און מיאוס: „אַ שיינער בעל־תפֿלה, — האָט מען אָף אים געזאָגט — אַז ער שפּילט גאָר אין קאָרטן, עסט קאַלבאַסן און שפּאַצירט אַרום מיט מיידלעך; אַ ליִטישער בעל־תפֿלה!“... אַזוי ווי באַ אַלע מענטשן אָף דער וועלט, פֿירט זיך אויך באַ ייִדן: כּל זמן מע האַלט פֿון איינעם, איז מען נישט קאַרג אָף קיין שבֿחים, מע פֿאַרגעטערט אים און מע שרײַט וועגן אים אָף אַלע גאַסן; ווײַבאַלד אָבער ער ווערט נמאס דעם עולם, אַזוי הייבט מען אָן צו זוכן אָף אים חסרונות, מע לייגט אַרויף אָף אים די באָד און מע ווערט פּלוצים געוואָר וועגן אים אַזעלכע זאַכן, וואָס די האָר שטעלן זיך קאַפּויר. דאָס איינגענע איז געווען מיט יאָסעלע סאָלאָוויי: אַז ער איז געווען גוט, איז ער געווען גוט אָן אַ שיעור און אָן אַ ערך; קוים אָבער האָט מען אים אַרײַנגענומען אין מויל אַרײַן, האָט מען באַלד אָנגעהויבן דערציילן וועגן אים זייער מיאוסע מעשׂיות. דער האָט דערציילט, אַז ער האָט אַליין געזען מיט זײַנע אויגן, ווי יאָסעלע סאָלאָוויי איז אַרומגעגאַנגען אָף דער סטאַנציע אָן אַ היטל, געזונגען סאָלדאַטסקע לידלעך, געפֿירט אַ „פֿאַרליבעניש“ ערגעץ דאָרטן... און דער אַנדערער האָט דערציילט, אַז מע זאָגט, אַז יאָסעלע האָט אום יום־כּפּור געגעסן אַ חזירל, פֿריש געפּרעגלט אין פּוטער. אַ דריטער האָט דערציילט, אַז ער האָט געהערט, אַז מע האָט יאָסעלען אַראָפּגעפֿירט ערגעץ אין אַ שטאָט פֿונעם עמוד עפּעס פֿאַר זייער אַ מיאוסע מעשׂה... הכּלל, יאָסעלע סאָלאָוויי האָט זיך צולעצט פֿאַרדינט אַזאַ נאָמען, אַז ער וואָלט טאַקע געמוזט אָפּטרעטן פֿונעם עמוד און פֿאַרלאָזן דאָס חזנות, נישט קוקנדיק אָף גדליה באַס, וואָס האָט אים געוואָלט אײַנריידן, ער זאָל זיך נישט צוהערן צו די רייד, וואָס מע רעדט אָף אים. „לאָזן אונדזערע ייִדעלעך ריידן צעזעצטערהייט, אַבי געלט!“ — האָט גדליה באַס געזאָגט.

דאָס נאָכגעבן, וואָס גדליה באָס האָט אַזוי נאָכגעגעבן יאָסעלען, איז געווען נישט אומזיסט. יאָסעלע סאָלאָוויי איז פֿאַר אים געווען אַ ווטע אַרענדע, פֿון וואַנען ער האָט זיך געצויגן זײַן „חיונה”, געהאַט דורך אים פּרנסה בכבוד. חוץ דעם האָט גדליה געהאַט אַ קוק זייער אַ ווײַטן; דער קוק איז געווען — אַ שידוך. גדליה האָט געהאַט אַ טאָכ־טער, אַפֿילו נישט אַזאַ פּאַרשוין, נאָר זייער אַ קלוג מיידל, אַן אונטער־דערוואַקסענע, שוין רעכט אין די יאָרן, אַריבער צוואַנציק, דאָס הייסט, כּמעט דרײַסיק יאָר אַלט. „נישטאָ קיין גליק!” — האָט זיך גדליה אָפּטלעך געקלאָגט פֿאַר די משוררים און יאָסעלען אויך בתוכם. — „נישטאָ קיין מזל און געווג! אַזאַ געראָטן מיידל, ווי באַ מיר איז, און ס'איז שווער צו געפֿינען דאָס גלײַכן אירם; וואָרעם אַבי וועמען וויל זי נישט, און דאָס וואָס זי וויל, איז נישט צו געפֿינען, ווי געוויינלעך, הײַנטיקע מיידלעך”... אָט אַזוי פֿלעגט גדליה באָס אָפּט אונטערשמועסן פֿאַר־שטעלט, ווי זײַן שטייגער איז געווען, תמיד ריידן האַלבע ווערטער, אָפּן וווּנק, יענער זאָל זיך אָנשטויסן. מע האָט באַדאַרפֿט זײַן שוין גאָר אַ גראָבער נאַר, מע זאָל זיך נישט אָנשטויסן, וואָס גדליה האָט געמיינט, ריידנדיק פֿאַר יאָסעלען מכח זײַן טאָכטער. ער האָט דאָס גאַנץ גוט פֿאַרשטאַנען און האָט זיך געמאַכט נישט ווויסנדיק. יאָסעלע איז שוין געוווּנט געוואָרן צו אַזעלכע זאַכן. אין איטלעכער שטאָט, וווּהין ער איז אָנגעקומען און האָט אָפּגעדאַווענט אַ שבת, האָבן נאָכדעם די שדכנים אים אָפּגעשלאָגן די טירן; מע האָט אים געערדט שידוכים איינעם גרעסער פֿונעם אַנדערן, מיט צען טויזנט, פֿופֿצן טויזנט, צוואַנציק טויזנט... עס האָבן זיך געפֿונען צווישן נגידים אַ סך בעלנים, וואָס האָבן געוואָלט שיין באַצאָלן, אַבי צו באַקומען יאָסעלע סאָלאָוויי פֿאַר אַן איידעם, ובפֿרט נאָך אין יענער צײַט, ווען יאָסעלע האָט נאָך נישט אָנגעוואָרן דעם גלאַנץ און האָט זיך געפֿירט ייִדישלעך. געוויינלעך, האָט מען זיך גע־ווענדט נישט צו אים גלײַך, נאָר צו גדליה באָס, ווי צו אַן עלטערן מענטשן. גדליה פֿון זײַן זײַט, ריידנדיק האַלבע ווערטער, אָפּן וווּנק, האָט געזען מיט אַלע מעגלעכקייטן אָפּצושלאָגן, צערײַבן, אָוועקמאַכן מיט דער האַנט, דען עס האָט אים זייער נישט געפּאַסט אַקעגן יענעם קוק, וואָס ער אַליין האָט געהאַט אויף יאָסעלען. עס איז אָבער געקומען די צײַט, ווען גדליה האָט אַרויסגעזען, אַז זײַן קוק איז קיין קוק נישט,

פּוסטע חלומות, וואָס מע דאַרף זיי אַרויסשלאָגן פון קאָפּ און פאַרגעסן, נישט לעבן מיט קיין נאַרישע מחשבות. יאַסעלע האָט אים בפירוש געזאָגט, אַז ער האָט אפילו נישט אין זינען אַ חתן צו ווערן. ער וויל שוין פאָרן אַהיים, זײַן באַשערטע וועט ער זיך געפינען דאָרטן, צווישן זײַניקע. גדליה האָט אַרויסגעזען, אַז די שפּיל איז פאַרן טײַוול... דערצו האָט זיך אונטערגעוואָרפן אַ זײַטיקער עניין, וואָס האָט גדליהן פריטשמעליעט דעם קאָפּ, געפּלעפּט דעם מוח און פאַרבלענדט די אויגן מיט היפּשע עטלעכע קערבלעך, אַף וועלכע גדליה איז תמיד געווען אַ גרויסער בעלן. ומעשה שהיה כך היה:

XVIII.

פערעלע די דאַמע האַלט באַ אַוועקפאָרן פון דער שטאָט סטרישטש, נאָר צוליב יאָסעלען בלײַבט זי איבער

צווישן יאַמפּעלע און צווישן מאַאַקרעווקע, פּונקט אַף דעם מיטוועג, געפינט זיך דאָס געוויסע שטעטל סטרישטש, וואָס איז באַקאַנט אין דער וועלט מיט אירע מיוחסים, אייניקלעך, מקובלים און גלאַט אַזוי שיינע ייִדן, אָרעמע לײַט, וואָס פאָרן אַרום אַף דער וועלט, איטלעכער מיט אַ יחוס־בריוול, אַז כּפי ער איז דעם זיידנס אַן אייניקל, קומט אים דערי־ריבער אַ שיינע נדבה... פון וואָס די ייִדן לעבן דאָרטן — איז שווער צו זאָגן; אַז מע טוט אַ כאַפּ אַ סטרישטשער בעל־הבית און מע פרעגט אים, ווי:אַזוי און פון וואַנען דער ייִד שלאָגט זיך דאָרטן דורך, ענטפערט ער: „אָט אַזוי, ווי איר זעט"... און מיינט, אַז דערמיט איז ער שוין יוצא לכל הדעות. זייער הויפּט־מסחר איז דאָרטן מעקלערײַ; דער פרעמדער, אַז ער קומט אַהין צו פאָרן, ווערט ער נבהל ונשתומם, זעענדיק פאַר זיך אַזאַ מאַכנע פון מעקלערס: מעקלערס פון תבואה, מעקלערס פון געלט פאַרלײַען, מעקלערס פון הײַזער, מעקלערס פון דינסטן, מעקלערס פון חזנים, — כמעט אַלע סטרישטשער בעלי־בתים זײַנען מעקלערס. עס געפינען זיך דאָרטן אַ גוזמא בטלנים און חברות אַלערליי:

א „חברה משניות“, א „חברה תהילים“, א „חברה שומרים־לבוקר“, און נאָך און נאָך חברות אַן אַ שיעור. אויך געפינען זיך דאָרט עטלעכע בתי־מדרשים, אַ חוץ קלייזלעך און מנינים, אַ באָד אַן אייגענע, און צוויי בית־עלמינס, איינער אַן אַלטער און איינער אַ נייער, און ס'איז אַ סברה, אַז מע שמועסט שוין מכח פּאַרנעמען אָרט אויף אַ דריטן בית־עולם... נגידים איז פאַראַן דאָרט געציילטע; מע רופט זיי „די סטרישטשער אַקציזניקעס“. אַפּנים, עס איז זיי פאַרבליבן דער דאָזיקער נאָמען נאָך פונעם אָטקופּ, פונעם אַקציז. די דאָזיקע ברידער, די אַקציזניקעס, לאָזן זיך הערן אויף דער וועלט נישט אַזוי מיט זייער צדקה, ווי מיט זייער גרויס עשירות: „זיי זיינען רייך ממון־קורח, — אַזוי זאָגט מען אין סטרישטש — מע לעבט ווי די שררות, נאָר יענעם גיט מען נישט אַ גראָשן אפילו. גאָט־ברוך־הוא טיילט איין איינעם גאָר און דעם אַנדערן גאָרנישט“... פונדעסטוועגן, אַז איינער פון די ברידער איז געשטאָרבן, זיינען יענעם טאָג געווען צוגעמאַכט די קליטן, און די גאַנצע שטאָט האָט באַוויינט רב משה־וואָלף עם אַקציזניק, ווי עס געהער צו זיין, אַז עס שטאַרבט דער נגיד פון שטאָט. געשטאָרבן איז רב משה־וואָלף אָן קינדער און האָט זיין גאַנץ פאַרמעגן איבערגעלאָזט זיינע יינגערע צוויי ברידער, מאיר־הערש און פּסח־לייב. ואָן אויך אַ היפּשע סומע געלט האָט ער אָפּגעשריבן זיין דריט ווייב, אַ יונגע אַלמנה, וואָס ער האָט נאָר וואָס געבראַכט פון באַרדיטשעוו, אַ פּאָר יאָר פאַרן טויט. אחוץ דעם האָט זיך אָט די יונגע אַלמנה נאָך פאַרן מאַנס לעבן אַראָפּגעשאַרט היפּשע עטלעכע גראָשנס — אַזוי זאָגט מען — און האָט געזאָלט אַרויספירן פון סטרישטש, ווי מע האָט געשמועסט, אַ צוויי הונדערט טויזנט קערבלעך, אוועקפאָרן צוריק קיין באַרדיטשעוו און ערשט דאָרט קריגן איר זיווג, דאָס הייסט, אַ מאַן אַ יונגן, נישט קיין זקן, ווי משה־וואָלף איז געווען. האָט זיך אָבער פונקט אין יענער צייט אונטערגעכאַפּט יאָסעלע סאָלאָוויי, און משה־וואָלפס ווייבל, די יונגע אַלמנה, פּ ע ר ע ל ע ד י ד אַ מ ע, איז געבליבן לעת־עתה אַ דאָרטיקע.

„פּערעלע די דאַמע“ האָט מען זי אין סטרישטש גערופן דערפאַר, ווייל זי איז געווען דאָרטן כמעט די איינציקע, וואָס איז געגאַנגען אָנ־געטאָן ווי אַ פּריצה, אַרויסגעפאָרן אין אַ קאַרעטע, געהאַט בײַ זיך אין שטוב אַ הונט און געשפּילט „אויפן פּאַרטאָפּיאַן“. נאָך בשעת משה־וואָלף

איז געזעסן שבעה, האָט מען שוין אין סטרישטש געשמועסט, אַז אַצינד וועט ער חתונה האָבן פאַר אַ יונגער, וואָס זאָל זײַן פון הײַנטיקער וועלט, וואָרעם פאַרוואָס נישט? געלט האָט ער — מעג ער זיך פאַרגינען אַלצ־דינג... און דאָס שטעטל האָט טאַקע געטראָפן: משה־וואָלף, איבער־וואַרטנדיק שלשים, איז זיך אַוועקגעפאָרן ערגעץ, פאַרשטייט זיך, קיין באַרדיטשעוו, און האָט אין גיכן געבראַכט צו פירן מיט זיך אַ „דאַמע"... וואָרעם זינט סטרישטש איז אַ שטאָט, געדענקט מען נאָך נישט, אַז אַ ייִדענע זאָל האַלטן אַ הונט און זאָל שפּילן אַפן פאַרטאַפּיאַן. געוויינ־לעך, האָט מען, דאָס ערשטע מאָל דערהערנדיק זי שפּילן, באַלאַגערט די גאַס, ווי משה־וואָלף איז געזעסן: „אַ ייִדענע אַ כלי־זמרטע גאָר!" און עס האָבן אָנגעהויבן צו פליִען ווערטלעך אויף אַלע זײַטן וועגן דעם הונט מיטן פאַרטאַפּיאַן.. „די דאַמע", אָדער „פּערעלע די דאַמע" — אַזוי איז פאַרבליבן איר נאָמען שוין אויף תּמיד. אַ סך מענטשן האָבן זיך געשאַרפט די ציין, געגייט זיך אַ בײַטעלע: ס'טײַטש, אַזאַ דאַמע! עס וועט איר דען אָנשטיין צו דינגען זיך? אַ נדבה — שמועסט מען נישט; די לײַט האַלטן פון דעם!"... מע האָט אָבער גיך דערזען, אַז מע האָט זיך אָפּגענאַרט פון אויבן ביז אַראָפּ: פּערעלע די דאַמע, וואָס איז אויסגע־וואַקסן אין אַזאַ מסחר־שטאָט, ווי באַרדיטשעוו, האָט זיך געקאָנט דינגען שענער פון אַלע סטרישטשער ווײַבער די מאַכליאַרקעס, און אַ נדבה געבן האָט זי נאָך ערגער פײַנט געהאַט, ווי איר מאַן. „אוודאי באַדאַרף מען קאָנען צימבלען אַפן טופּטשאַן, — האָבן איר די סטרישטשער ווײַ־בער געזאָגט מיט אַ שטאָך — אוודאי באַדאַרף מען נאָך זײַן אַ צעדראַמטע, אַז מע זאָל אַזוי קאָנען יענעם אויסקאָכן דאָס וואַסער"... אָדער: „פּע־רעלע, זאָלט איר געזונט זײַן! שענקט אונדז אַ ברויט; לאָז זיך אײַך דאַכטן, עלעהיי איר גיט דאָס אַוועק אײַער הונט"...

נאָך בשעת יאָסעלע איז געווען אין מאַקאַרעוווקע, האָט מען אים אײַנגעלאַדן קיין סטרישטש אויף אַ שבת. יאָסעלע האָט זיך אפילו גע־קנייטשט, זייער נישט געוואָלט פאָרן אין אַזאַ העק, אַ שטעטל פון סאַמע קבצנים. אויסערדעם האָט ער גערעכנט פון מאַקאַרעוווקע זיך אַריבערכאַפּן קיין קאַשפּערעוו און פון דאָרטן אַראָפּכאַפּן זיך אַהיים קיין מאַזעפּעווקע. עס איז אים שוין, קאָן מען זאָגן, נמאס געוואָרן דאָס אַרומפאָרן, גע־וגד זײַן, אָפּגעריסן פון דער היים; ער האָט זיך שוין אפילו געגרייט אָנ־

שרייבן אהיים עטלעכע ווערטער (שוין אזא צייט קיין בריוול נישט געשיקט!) — איז אריינגעקומען גדליה, ימח־שמו, מיט זיינע גוטע רייד און האט אים איבערגערעדט, אז ס'איז פיל גלייכער צו מאכן דעם מארשרוט פריער קיין סטרישטש אף „שבת־חזון", פון דארטן קיין פליאסקעדריגעווקע, און ערשט פון דארטן גלייך קיין מאזעפעווקע, אזוי אז מע קאן אויסמיידן קאשפערעווו, פארבייגן דאס אין א זייט. — „וואָרעם ווערליק אקשפערעוו איז זייער א לייטיש ארט אף חזנים, מעג דאס פריער דריי מאל פארשרפעט ווערן, צו־נ־אלדי שווארצע יאר!" — אזוי האט גדליה געעצהט און אזוי איז דאס געבליבן, אן טענות.

אנקומענדיק קיין סטרישטש אף שבת, האט יאסעלע סאלאווי מיט דער קאמפאניע זיינער אנידערגעלייגט א דאווענען, אזוי אז דאס גאנצע שטעטל איז געגאנגען כאדראם, און מע האט באלאגערט די אכסניה, ווו יאסעלע איז געשטאנען, אנצוקוקן כאטש פונדערווייטנס דעם מאזעפעווקער סאלאווי. צווישן די אלע נייגעריקע צו זען יאסעלען איז געווען אויך רב משה־וואלפס יונגע אלמנה, פערעלע די דאמע, וואס האט אים געהערט דאווענען און איז געקומען פון שול אהיים א צעקאכטע, א צעשרויפטע, גאר א געפלעפטע. „איך וואלט אים א בעלנטע געווען אנקוקן אין פנים", — האט פערעלע די דאמע געזאגט צו אירע נאנטע לייט. זי האט זיך שבת באטאג אנגעטאן אין אירע זיידענע מלבושים און באהאנגען זיך מיט איר טייערע צירונג, מיט די פערל, דימענטן און בריליאנטן, און איז ארויסגעגאנגען מיט איר פאקאיאווע שפאצירן איבער דער שטאט, און פונקט פארביי דער אכסניה, ווו עס זיינען געשטאנען יאסעלע מיט זיינע לייט. זומער־לעב, די פענצטער פון דער אכסניה זיינען אפן; אנגעשפארט אף ביידע הענט, שטייט יאסעלע סאלאווי באם אפענעם פענצטער און באטראכט די שטאט סטרישטש מיט אירע לייט. אפן קאפ טראגט ער א יארמעלקעלע, מיט גאלד געשטעפט און מיט א זילבערנעם קאטעם; די לאנגע רוסיאווע האר פארשארט ארונטער און צעווארפן איבער די אקסלען; דאס פנים איז אים לויטערווייס; די קארע אויגן, גרויסע, גלאנצנדיקע, קוקן ארוים שמייכלענדיק פון די געדיכטע ברעמען. ארום אים שטייען די חברה משוררים און מע שפעט און מע לאכט אויס די שטאט סטרישטש מיט אירע לייט.

— וואס זאגסטו אף דעם דאזיקן „טרישטש"? — שמועסן די

חברה־לײַט צווישן זיך. — דאָס שטעטל איז פאַרבליבן פונעם אַלטן עפּוש.

— ווער איז אַט אַ יענע ווײַבל, באַהאָנגען מיט בריליאַנטן פון קאָפּ ביז די פיס? — פרעגט יאָסעלע, באַטראַכטנדיק פּערעלע די דאַמע און באַגעגענענדיק זיך מיט אירע שיינע אויגן. פּערעלע איז נישט קיין מיאוס ווײַבל, אַ דיקע, נאָר גאָר אַ יונגע, ווײַס, ווי אַ געראָטענע בולקע, מיט אַ ווײַסן פעטן גיידער, באַהאָנגען מיט גרויסע פּערל, מיט אַ סך בריליאַנטענע פינגערלעך, מיט בראַסלעטן, קייטעלעך, פּליטערלעך אָן אַ שיעור, אָנגעטאָן זייער רײַך, אײַנגעטונקען אין זײַד און אין סאַמעט נאָך דער לעצטער באַרדיטשעווער מאָדע, און טרעט אַרויס ווי אַ פּאַווע. דורכגייענדיק עטלעכע מאָל פאַרבײַ דער אַכסניה, כאַפּט זי אַ קוק אויף יאָסעלען, און קומענדיק אַהיים, דערפילט פּערעלע, ווי עס ציט איר דאָס האַרץ און עס גייט איר אויס דאָס חיות. נאָך בשעת משה־וואָלף האָט געלעבט, האָט זי נישט איין מאָל געקלערט בײַ זיך אין האַרצן, אַז זי וועט בלײַבן אַן אַלמנה, וועט זי נעמען אַ בחור אָדער אַזוי אַ יונגן מאַן, וואָס זאָל זײַן אַ שיינער, אַ בלאָנדין... און אַן אַלמנה וועט זי דאָך מוזן אַמאָל בלײַבן, דען משה־וואָלף איז געווען אַלט און קראַנק. גענומען האָט ער זי, געוויינלעך, נאָר פאַר איר שיינקייט אַליין. ער האָט זי גאָר גליקלעך געמאַכט; אַ כתובה האָט ער איר געשריבן אויף מאה אלף קערבלעך, און צוגעזאָגט איבער הונדערט און צוואַנציק יאָר זי באַפרײַדיקן, נישט פאַרגעסן זי בשעת דער צוואה... פּערעלע איז געווען נאָך זייער אַ יונג מיידל דעמאָלט. נאָר זי האָט ליב געהאַט זיך שיין אָנטאָן, ווי אַלע באַרדיטשעווער מיידלעך, געהאַלטן פון דער מאָדע, תמיד אַרויס־געקוקט אויף אַ רײַכן חתן. געוויינלעך, איז איר משה־וואָלף נישט געווען צום האַרצן, נאָר די „מאה־אלף" מיט זײַן קאַרעטע, מיט זײַן שיין מעבל, מיט אַלעם מיט אַנאַנדער האָבן איר אַזוי פאַרדרייט דעם קאָפּ, אַז ס'איז בײַ איר גיך געוואָרן רעכט אַלצדינג. נאָר איין זאַך האָט זי נישט געקאָנט איבערטראָגן — דאָס, וואָס די שטאָט הייסט „סטרישטש": „נאָ דיר גאָר סטרישטש! אַ שיינער נאָמען! פע, חלשות!"... אַזוי האָט זיך פּערעלע געקלערט, און עס האָט זי גוט געקרענקט. משה־וואָלף האָט איר אָבער אַ טובה געטאָן — ער האָט תיכף נאָך דער חתונה אָנגעהויבן צו קרענקען, און האָט אַזוי אָוועקגעקרענקט אַ פּאָר יאָר, ביז

ער איז געשטאָרבן, און פערעלע די דאַמע איז אויפגעבונדן געוואָרן. פונדעסטוועגן האָט זי זיך באַגאַנגען, ווי אַן ערלעך ווײַבל, אַ ייִדישע טאָכטער, דהיינו: זי איז אָפּגעזעסן שבעה, איבערגעוואַרט שלשים, ווי עס געהער צו זײַן, און ערשט נאָכדעם זיך גענומען מיט איר שטובמיידל, לאהצי די פּאָקאָיאָווע, זיך צונויפלייגן די מלבושים, זיך קלײַבן אין וועג אַרײַן. געוויינלעך, האָבן זיך צו איר געלאָזט שדכנים פון דער וועלט, אַנשלאָגנדיק איר גרויסע שידוכים; פערעלע די דאַמע האָט אָבער נישט געוואָלט הערן און זען — זי וויל נישט קענען דאָס ווייסטע סטרישטש, זי וואָלט שוין גערן גיכער פון דאַנען פּטור ווערן. זי האָט שוין אַפילו אוועקגעשריבן אַהיים צו איר טאַטע־מאַמע, אַז נאָך שבת, אם־ירצה־השם, פאָרט זי אַהיים קיין באַרדיטשעוו. צום סוף האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז זי איז פאָרט געבליבן אין סטרישטש. און איבער וועמען? איבער יאָסעלע סאָלאָוויי!

— וואָס זאָגסטו אױף דעם יאָסעלען? — מאַכט פערעלע די דאַמע צו לאהצי דער פּאָקאָיאָווע, שפּאַצירנדיק פאַרבײַ דער אַכסניה מיט איר און וואַרפנדיק אַהינצו אַ קוק.

— וואָס זאָל איך זאָגן? — ענטפערט לאהצי די פּאָקאָיאָווע. — ער איז אַוודאי שיין, אַזוי ווי דער מאָרגנשטערן איז שיין, פונקט אַזוי ווי יענער סאָלאָמאָן, וואָס שטייט באַשריבן אינעם ראָמאַנס: הויך געוואַקסן, שיין געבויט און מיט בלאָנדע האָר...

לאהצי די פּאָקאָיאָווע האָט געהאַט ליב געהאַט צו לייענען ביכלעך, פון יענע מעשה־ביכלעך, וואָס אױפן ערשטן בלעטל שטייט אָנגעצייכנט: „אַ העכסט־אינטערעסאַנטער ראָמאַן, נאָכדרוק פאַרבאָטן". די דאָזיקע מעשיות פלעגט לאהצי די פּאָקאָיאָווע לייענען הויך אױף אַ קול פאַר פערעלע דער דאַמע, בשעת משה־וואָלף איז געלעגן אױפן קראַנקן־בעט. פערעלע פלעגט זי בלומשרט אויסלאָכן מיט אירע מעשהלעך און טאַקע בשעת מעשה האָבן פון זיי הנאה... געבראַכט האָט פערעלע די דאָזיקע פּאָקאָיאָווע מיט זיך פון באַרדיטשעוו; איר אַרבעט איז געווען נאָר אָנטאָן די מאַדאַם, גיין מיט איר שפּאַצירן, זײַן שטענדיק נעבן דער מאַדאַם; זי איז געווען באַ איר דער גאַנצער בעל־סוד און האָט גלײַך מיט דער מאַדאַם אַרויסגעקוקט באַ זיך אין הארצן, אַז דער בעל־הבית זאָל זיך שוין גיכער אָפּטראָגן, כאָטש אַרויסריידן דאָס עפנטלעך האָבן זיי זיך ביידע געשעמט.

מע האָט זיך גוט פֿאַרשטאַנען איינס דאָס אַנדערע אָן ווערטער און מע האָט גוט געוואָלט דערלעבן שוין פֿאָרן אַהיים... לאהצי, כאָטש זי איז געווען אַ מיאוסע מויד און אַ געשטופּלטע, פּונדעסטוועגן האָט זי זיך געהאַט איר חתן אין באַרדיטשעוו. געהייסן האָט ער לוי־מאָטל און איז געווען „באַ אַ טיטין־געשעפֿט", דאָס הייסט, ער איז געווען אַ פּאַפּיראָס־ניק. באַ אַנדערע האָט לוי־מאָטל געמעגט הייסן וואָס ער וויל זיך, ער האָט געמעגט זײַן אַן אַלטער פֿרישטשעוואַטער בחור מיט געלע האָר, — נאָר באַ איר אין די אויגן האָט ער אויסגעזען, ווי „אַן ענגעל, הויך גע־וואַקסן, שיין געבויט", און דערפֿאַר האָט זי זיך מיט אים „געליבט", פּונקט אַזוי ווי עס שטייט באַשריבן אין יענע „ראָמאַנסן", וואָס זי לייענט. לאהצי האָט ליב געהאַט איר חתן, זי איז אים געווען אמת געטרײַ, לעצט איבערגעגעבן. ווי זי האָט נאָר ערגעץ אַ קערבל, האָט זי דאָס איבערגעשיקט צו לוי־מאָטלען; דאָס גאַנצע דאַברע־מזל איז באַ איר אַרײַן צו אים; זי האָט זיך נישט פֿאַרגונען מאַכן קיין איבעריק קלייד, קיין בורנוסל, קיין שטיוועלע: „מע באַדאַרף דאָס אַוועקשיקן לוי־מאָט־לען, ער קער אודאי באַדאַרפֿן האָבן געלט!" דערפֿאַר האָט איר לוי־מאָטל געשיקט גוטע בריוולעך אַלע וואָך, און איין בריוול מיטן אַנדערן זײַנען געווען ווי אַ צווילינג, גלײַך ווי איין מאַמע האָט זיי געהאַט.

„און איך גריס דיר" — פֿלעגט איר לוי־מאָטל שרײַבן אַלע וואָך — „און איך דאַנק דיר מײַן ליבע כלה פֿאַר דער מתנה און איך האָב זיך געמאַכט נײַע שטיוול מיט גאַליאָשן און איך ביט דיך שרײַב מיר וואָס מאַכסטו איר דײַן געזונט און צי דײַן בעל־הבית לעבט נאָך און איך בין דאַנקען גאָט געזונט און קײַן אַרבעט מאַכט זיך נישט גילזים קאָסט הײַנט וואָלוול און קיין געלט פֿאַרדינט זיך נישט און שיק מיר מײַן ליבע כלה אַף אַ נײַעם גאַרניטער און יענער גאַרניטער איז שוין אַלט געוואָרן און שרײַב מיר וואָס מאַכסטו אין דײַן געזונט און צי דײַן בעל־הבית לעבט נאָך..." די דאָזיקע בריוולעך זײַנען געווען באַ לאהצין טײַערער ווי דאָס שוואַרצאַפּל פֿונעם אויג. זי האָט געלעבט מיט דעם חיות, אַז לוי־מאָטל טוט זיך אָן וווילטאָג פֿאַר איר געלט און גייט אין איר „גאַר־ניטער" מיט אירע „שטיוול מיט גאַליאָשן".

— נאָר, נאָר! — פֿלעגט איר פֿערעלע די דאַמע זאָגן. — נאַרישע

מויד! ער וועט דיר מסתמא שטעלן א גאָלדענע מצבה, דער חתן דײַנער! ווי מיינסטו?

לאהצי די פּאַקאַיאַווע האָט דערויף נישט-געהאַט וואָס צו ענטפערן; זי האָט זיך געוווּסט אירס: זי האָט געציילט די מינוט, די רגע, זי זאָל שוין דערלעבן קומען אהיים קיין באַרדיטשעוו און שטעלן חופּה מיט לוי-מאַטלען. „וויים איך וואָס זי זאָגט דאָרטן, די מאַדאַם, וואָס איר קומט אוים! איך זאָל איר קאָנען אַרויסנעמען מײַן האַרץ און באַווײַזן, וואָלט זי געוווּסט, וואָלט זי שוין ניט אַזוי צו חוזק מאַכן פון אַזעלכע זאַכן"...

עס איז אָבער געקומען די צײַט, ווען פּערעלע די דאַמע האָט אַנ־דערש געערדט; עס איז געקומען די צײַט, ווען זי איז געוואָר געוואָרן, אַז „ליבע איז נישט קיין מעלקשעפל", ווי לאהצי זאָגט, אַז מע מאַכט דאָס אַוועק מיט דער האַנט, ווי זי האָט געמיינט פריִער. קומענדיק אהיים פונעם שפּאַצירן־גיין, האָט זיך פּערעלע א וואָרף געטאָן אין א פאָטעל אַרײַן, האָט צוגערופן לאהצי די פּאַקאַיאַווע און האָט איר געהייסן צו־לייגן איר האַנט צום קאָפּ.

— דער קאָפּ טוט אײַך, אפּנים, וויי, מאַדאַם? א מכה איז מיר א גרויסע! — האָט לאהצי א זאָג געטאָן.

— דער קאָפּ, זאָגסטו? דאָס האַרץ, נאַרעלע, דאָס האַרץ טוט מיר וויי. איך בין אוים מענטש, עס ברענט מיך, עס ציט מיך, איך גיי אוים, זאָגט זי גאָר דאָס!

— וואָס־זשע איז אײַך, מאַדאַם? דערציילט מיר אויך, לאָמיך אויך וויסן.

— אוי וויי, לאהצי, וואָס קאָן איך דיר זאָגן? ס'איז מיר שלעכט, ס'איז אַן עק פון מײַן לעבן! אַט־דאָ ברענט מיר א פײַער, אַט־דאַ־אַ, אין האַרצן באַ מיר! פון דער ערשטער שעה אָן, וואָס איך האָב אים דערהערט זינגען, און זינט איך האָב אים דערזען, איז אַן עק פון מײַן לעבן!

פּערעלע די דאַמע האָט זיך אַזש צעוויינט פאַר גרויס האַרצווייטיק. לאהצי איז געבליבן שטיין פאַרטיפט אין אירע מחשבות, צוקלערנדיק א פּלאַן, וואָס טוט מען דאָ? לאַנג טראַכטן האָט זי נישט באַדאַרפט, און קיין חכמות האָט זי נישט געוווּסט, האָט זי זיך מיישב געווען און האָט אַזוי געזאָגט:

— ווייסט איר וואס, מאדאם? ווען ערט איר? איר זײַט הײַנט, דאנקען גאט, איין אויפגעבונדענע, און דערצו א גבירטע, אַז עין־הרע, הוץ אײַער שאדן אף מיר געזאגט געווארן. אט פאלגט מיך, נעמט האט פאר אים חתונה.

פערעלע די דאמע איז אזש אונטערגעשפרונגען פונעם פאטעל פאר גרויס התפעלות און האט זיך צעלאכט מיט טרערן אף די אויגן.

— נארישע מויד! וואס הייסט „נעמט אים"? מע דארף דאך אים אויך פרעגן, צי ניין?!

— נו, וואס־זשע האט איר מורא? ער וועט נישט וועלן אפשר? וואס אין? איר זענט אפשר א מיאוס ווײַבל? צי איר זענט חלילה געמיין? אי וואס, איר זענט אן אלמנה? א שיינע כפרה! א סך ווײַבעלעך וואלטן זיך געוווּנטשן זײַן אף אײַער ארט, כ'לעבן! אדער ס'איז אפשר אן עוולה, וואס יאר נעמט א בחור? דאס וועט, דאכט זיך, א משוגענער אויך נישט זאגן! וואס איז? די שיינע וועלט, וואס איר האט געהאט פאר אײַער מאן? אפגעוואלגערט זיך דריטהאלבן יאר אין דעם וויסטן סטרישטש, טאמער ווייסט איר וואס? די גרויסע גליקן, וואס מע האט געהאט? דאכט זיך, אפזײַן מיט א קראנקן מאן אין איין שטוב איז אויך עפעס ווערט... קיינער וויים נישט ווען דער שוך קוועטשט, און גיי דערצייל איטלעכן א מעשה!...

— אך, לאהצי! נשמה מײַנע! הארץ מײַנס! — האט פערעלע די דאמע געזאגט און האט זיך ארײַנגעווארפן צו לאהצין אין די הענט ארײַן.

אין א גרויס וואסער געפינען זיך אלערליי פיש; אין אזא גרויסער שטאט ווי באַרדיטשעוו זײַנען פאראן אלערליי מענטשן. דאס ארט, פון וואנען פערעלע די דאמע האט געשטאמט, איז געווען נישט אזא געהויבן ארט: איר פאטער, מאיר זײַטשיק, איז געווען אַס, וואס מע רופט בא אונדז א „קונה־הכל". אף אלץ אין דער וועלט איז ער אײַך געווען א קונה, און קיין באזונדער געשעפט האט ער נישט געהאט קיינמאל. האט זיך געמאכט, ערגעץ פארקויפט זיך אן אלטער זאוואד, א פאבריק, א שטוב „אף־סנאס", א פאסעסיע, א שלאק, א צרה — איז אהין מאיר זײַטשיק א קונה; אן אלטע קארעטע האט עמעצער ארויסגעפירט, אלט מעבל וכדומה — איז מאיר זײַטשיק געווען דער ערשטער בעלן דערויף,

אבי אַ קערבל צו פאַרדינען. באַ מאיר זײַטשיק האָט איר געקאָנט געפינען אַלצדינג, וואָס אײַער האַרץ גלוסט; ווילט איר אײַזן — איז אײַזן; מעש — איז מעש; פעדערן — איז פעדערן. אַז מע שמועסט אַלץ — איז אַלץ! קיין קאַפּיטאַלן אייגענע האָט ער נישט געהאַט קיינמאָל, זיך געדרייט שטענדיק מיט פרעמדס; אַמאָל געווען פון אויבן און אַמאָל דערונטער, ווי געוויינלעך, אַ סוחר. נאָר געפירט האָט ער זיך מעשה־מענטש, אויף בעל־הבתישן אופן: געבאַרגט, געכאַפּט, געגעבן, גענומען און — געלעבט. די קינדער האָט ער געפירט אויף ייִדישן אופן און האָט אפילו נישט אין זינען געהאַט זיי צו בילדן, לערנען שפּילן פּיאַנע און נאָך אַזעלכע לערנעכצן, ווי דער שטייגער איז הײַנט באַ ייִדן. „צו מײַנע טעכטער — האָט מאיר געזאָגט — באַדאַרף איך נאָר האָבן נדן, צו וואָס טויגן די חכמות?" עס האָט זיך אָבער געמאַכט „על־פּי סלוטשאַי", עס איז אַרויסגעפאַרן אַ פריץ, און מאיר זײַטשיק האָט אָפּגעהאַנדלט באַ אים אַן אַלטן פאָרטאָפּיאַן, וואָלוול, אַ מציאה גדולה. עס האָט זיך אָבער אויף אים אַזוי גיך קיין קונה נישט געפונען, און דער פאָרטאָפּיאַן איז אויף אַ היפּשע צײַט פאַרבליבן שטיין, איבערגעדעקט מיט אַ לײַלעך, ביז מאירן איז איינמאָל אײַנגעפאַלן אין קאָפּ אַזאַ מין געדאַנק: „אַ פאָרטאָ־פּיאַן שטייט; פערעלע וואַקסט אונטער; שיין איז זי אַזוי ווי גאָלד; — פאַרוואָס זאָל זי זיך נישט צולערנען ברומקען? אַ קשיא הײַנטיקע צײַטן — אפשר דורך דעם קאָן זי קומען צו אַ פײַנערן שידוך? ווי זאָגסטו, מלכה? האַ?" מאירס ווײַב מלכה האָט אויך מסכים געווען דערצו, און ס'איז געבליבן נאָר איין זאַך: ווו קריגט מען דערצו אַ לערער, וואָס זאָל קאָסטן אין גלײַכן געלט?

ביסלעכווײַז, ביסלעכווײַז האָט פערעלע אָנגעהויבן צו לערנען זיך שפּילן און האָט דווקא אַרויסבאַוויזן גרויס בריהשאַפט צום פאָרטאָפּיאַן, כאָטש צו אַנדערע זאַכן האָט זי געהאַט אפילו זייער אַ פלאַטשיק קעפּל. איר שפּילן פּיאַנע האָט אָנגעמאַכט באַ מאירן אין שטוב אַ גאַנץ איבער־קערעניש: „דאָרט שפּילט מען פּיאַנע!" — האָבן שכנים געזאָגט. צוליב דעם האָט שוין פערעלע פאַרנומען אין שטוב גאָר אַן אַנדער אָרט. אין דער צײַט, ווען אירע קלענערע שוועסטער זײַנען געווען פאַרנומען מיט שטוב־אַרבעט, פלעגט פערעלע זיצן צוגעפּעגלייגט די הענט, אָדער אָנטאָן זיך שבתדיק און אַרויסגיין שפּאַצירן „אינמיטן מיטוואָך שבת־צו־

גאַכטס". אַלע האָבן איר באַדאַרפט אונטערטראָגן דאָס גרייטע, האָבן פאַר איר דרך־ארץ: „זי שפּילט פּיאַנע — אַ קלייניקייט?" אפילו מאיר מיט מלכהן האָבן אַף איר געלייגט כבוד, און פערעלע האָט אַף זיי גע־קוקט מיט גרויס גדלות, געדעכנט זיך העכער פון זיי אַלעמען. פאַר פרעמדע האָבן זיך די „זייטשיקעס" (אַזוי האָט מען גערופן מאירן מיט מלכהן אין שטאָט) שטענדיק באַרימט נאָר מיט זייער פערעלעס שפּילן.

— שפּיל אונדז אַ ביסל, פערעלע, אפּן פּאַרטאַפּיאַן! — פלעגן זיי זי בעטן, בשעת עס איז געזעסן אַ פרעמדער מענטש, און בעת מעשה אַנקוועלן, ווערן ברייטער ווי לענגער: „פערעלע שפּילט פּיאַנע!"

שפּעטער אָבער, אַז פערעלע איז געוואָרן אַ ביסל עלטער, איז זיי איר שפּילן פּיאַנע אויסגעפּאַלן באָקאָם: זי איז דאָך נישט גלייך צו קיין אַבי וואָסער אַ מיידל; זי מוז דאָך שוין אַרויסגיין פיין אָנגעטאָן, זי מוז האָבן אַ שיין היטעלע, אַ זאַנטיקל, הענטשקעלעך און די אַלע איבעריקע שאַלעמויזן, וואָס אַ „מאַמזעל" באַדאַרף האָבן. נו, אין טעאַ־טער אַריין מוז זי דאָך גיין; ווי געשיקט זיך דאָס, אַז אַ מיידל, וואָס שפּילט פּיאַנע, זאָל נישט גיין אין טעאַטער אַריין? נאָר דאָס איז נאָך געוועזן גאָרנישט אַקעגן דעם, וואָס אירע עלטערן האָבן זיך אָנגעליטן, בשעת עס איז געקומען די צייט איר אַ שידוך ריידן. דעמאָלט ערשט זיינען זיי געוואָר געוואָרן, ווי טייער לעבערלעך, דעם חתן, וואָס זיי האָבן איר געקאָנט געבן, — האָט אַף אים פערעלע געשפּיגן קלעק, און דעם חתן, וואָס איר האָט זיך געוואָלט, — האָבן זיי אים, אוי־ווייי, נישט געקאָנט גרייכן; וואָרעם די חתנים, וואָס פערעלע האָט געוואָלט, האָבן געשמועסט מכח געלט... אָט דעמאָלט ערשט האָבן מאיר מיט מלכהן געוווּסט, וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבן! די טאָכטער האָט זיך מיט זיי גערעכנט זייער מיאוס, עפּעס נישט ווי אַ מאַמזעל, וואָס שפּילט פּיאַנע, נאָר ווי אַ פּשוט באַרדיטשעווער מיידל, וואָס קאָן עפענען אַ מויל אַקעגן דעם טאַטן מיט דער מאַמע. גאָט ווייס, וואָס זיי וואָלטן געטאָן מיט איר, ווען עס זאָל זיך נישט געוועזן אונטערכאַפּן דער שידוך פון סטרישטש, אַזאַ גליקלעכער, גאָלדענער שידוך! מאיר האָט אויפגעהויבן ביידע הענט צו גאָט און האָט געזאָגט „ברוך שפּטרני", פאַרזאָגנדיק שוין אַף קינדס־קינדער מער קיין פּאַרטאַפּיאַן אין שטוב נישט האַלטן.

אַרויסבאַגלייטנדיק די טאָכטער קיין סטרישטש אין אַזאַ גוטן אופן,

האבן זיך אירע עלטערן פון איר נישט פּאַזשיוועט אפילו אַף אַ גראָשן; און אויך פון דאָרטן, שרײַבנדיק זיי גוטע פרײלעכע בריוולעך, האָט זיי פּערעלע נישט אונטערגעהאַלטן אפילו מיט אַזוי פיל, וויפל אַ טרונק וואַסער איז ווערט. זי האָט זיך אָקעגן אירע אייגענע זייער נישט פײַן אויסגעשטעלט.

אַט אַזאַ מין סאָרט „מאַדאַם" איז געווען פּערעלע די דאַמע.

XIX.

אַ נײַער פּאַרשוין באַווײַזט זיך — בערל־אײַזיק הייסט ער — און יאַפּעלע פּאָרט אין אַ קאַרעטע

דער נגיד האָט גליק צו אַלצדינג; לאַ־די וואָס ער איז רײַך און קאָן זיך אָנטאָן „כל הפּאַרגעניגן" אין דער וועלט, איז ער תּמיד צווישן אַ מחנה משרתים, וואָס זײַנען גרייט אים צו באַדינען אומזיסט, מיינענ־דיק, טאָמער וועט זיי עפּעס אַרויסקומען אַ טובה דורך דעם. די נגידים, זעענדיק פאַר זיך אַזוי פיל משרתים, מיינען, אַז עס קומט זיי, מע זאָל זיי באַדינען איטלעכער באַזונדער, מסתּמא זײַנען זיי דאָס ווערט, און דערפאַר קוקן זיי אַף דעם גאַנצן עולם אַ ביסל פון דער הייך, אַזוי ווי עס באַדאַרף צו קוקן אַ פּריץ אַף זײַנע קנעכט. אַט אַזעלכע מיני פּריצים זײַנען בײַ זיך געווען די סטרישטשער נגידים, די אַקציזניקעס, ווי מע האָט זיי דאָרט אָנגערופן. יעדערער פון די דרײַ ברידער האָט געהאַט אַרום זיך זײַן מנין ייִדן, זײַנע חסידים, דאָס הייסט, זײַנע אומזיסטיקע משרתים. איטלעכער משרת האָט זיך געפלייסט זײַן וואָס נענטער צו זײַן נגיד. און אַז דער נגיד האָט עמעצן באַוויזן אַ ביסל מער התקרבות, פּלעגט זיך יענער שמעלצן, אײַנבייגן זיך אין דרײַען און קריכן אין דער ערד אַרײַן. איינער פון די געטרײַסטע און נאָענטסטע אומזיסטיקע משרתים בײַ משה־וואָלף, זאָל האָבן אַ ליכטיקן גן־עדן, איז געווען בערל־אײַזיק. ווער איז געווען דער דאָזיקער בערל־אײַזיק און וואָס איז ער געווען — איז שווערלעך צו זאָגן אַקוראַט, מחמת קיין טועכטס עפּעס האָט ער

נישט געהאַט גאָרנישט; ער האָט זיך געדרייט אַרום משה־וואָלפן, זיך געריבן דאָרט און געהאַט זיך ווי עס איז זײַן אויסקומעניש. ער האָט זיך גערעכנט אפילו מיט משה־וואָלפן שטיקלעך קרובים דאָרטן, געשוועס־טערקינדער; נאָר ער האָט אַרויסגעזען, אַז משה־וואָלף וויל דאָס נישט לײַדן, האָט ער די קרובהשאפט פאַרבויגן אין אַ זײַט — אַ דאגה אַ ביסל, איז נישט קיין קרוב, אַבי אַ נגיד... אַ טבע האָט בערל־אײַזיק געהאַט גיין פּאַוואָלי, קוקן אין אַ זײַט, רײדן שטיל, בנעימותדיק, געציילטע ווער־טער, נישט דעקוטשען יענעם, ווי אַנדערע האָבן ליב, און תמיד אויס־וואַקסן נאָר דעמאָלט, ווען מע האָט אים באַדאַרפט. דערפאַר האָט ער זיך טאַקע בײַ משה־וואָלפן אײַנגעקויפט מער פון אַלע אין שטוב אַרײַן. אַז עס פלעגט זיך מאַכן, ווען מע האָט אים געגעבן אַ פּסק, אויסגעזידלט, פלעגט דער בערל־אײַזיק צונעמען, אַרײַנלייגן אין קעשענע אַרײַן — און שאַ. „אַלע נגידים זײַנען אַזוי", — פלעגט נאָכדעם בערל־אײַזיק זאָגן. — „עס קומט די צײַט, ווען זיי באַדאַרפן שרײַען, מוז מען זיי לאָזן זיך אויסשרײַען"...

אין דער גאַנצער צײַט, ווען משה־וואָלף איז געלעגן קראַנק, איז בערל־אײַזיק נישט אַרויסגעקראָכן פונעם הויף; ווי אַ געטרײַער הונט, האָט ער געהיט די שטוב, אכטונג געגעבן, נאָכגעשמעקט און נאָכגעקוקט איטלעכס ברעקעלע שטילערהייט, גייענדיק פּאַמעלעך און אויסקוקנדיק איטלעכס ווינקעלע. ער האָט געהאַט אַ שטיקל אָנזאָג פון משה־וואָלפס צוויי ברידער, אַז באַם, חלילה, משה־וואָלף וועט האַלטן שלעכט, זאָל ער תיכף ומיד זיי געבן אַ ידיעה, מחמת אַלט און קראַנק איז ער דאָך, און קיין קינדער האָט ער נישט, און פאַרלאָזן זיך אויף איר, אויף דער בחורטע, איז נישט קיין פּלאַן... בערל־אײַזיק פאַרשטייט אַן עסק, קיין פינגער אין מויל באַדאַרף מען אים נישט לייגן. ער האָט זיך זײַנס, ווו ער האָט געקאָנט, אָפּגעטאָן, אַזוי אַז בשעת משה־וואָלף האָט נאָך גע־האַלטן בײַ דער גסיסה, זײַנען שוין ביידע ברידער געווען אין שטוב. נו, געוויינלעך, האָט בערל־אײַזיק דערצו נישט דערלייגט גאָרנישט. פונדעסט־וועגן, אַז משה־וואָלף איז געשטאָרבן, איז זיך בערל־אײַזיק געבליבן בײַ זײַנעם: אַז דער נגיד איז נישטאָ, איז די נגידית אַ נגיד — וואָס פאַר־שטייט מען דאָ נישט? די גאַנצע צײַט פון שבעה און פון שלשים האָט זיך בערל־אײַזיק שטענדיק געפונען אין הויף, נישט אַרויסגעטראָטן פון

דאַרטן אַף קיין מינוט, טאָמער וועט מען אים באַדאַרפֿן. פּערעלע די דאַמע האָט אים אָבער באַדאַרפֿט אַף כּפּרות: יעדער סטרישטשער ייִד איז בײַ איר געווען טריף, נמאס ומאוס. אויך לאָהצי די פּאָקאַיאָווע האָט אים פֿײַנט געהאַט שׂנאת־מות. „אַט דער יונגערמאַן — פֿלעגט זי זאָגן — מיט זײַנע שטילער ריידעלעך און מיט זײַן קוקן אין אַ זײַט זיצט מיר אין האַרצן, איך קאָן אים נישט אָנקוקן!” בערל־אײַזיק האָט דאָס גאַנץ גוט געוווּסט און ער האָט זיך געפֿלייסט, ווי ווײַט מעגלעך, איר צו געפֿעלן, טרעפֿן איר משוגעת: „נישט הײַנט איז מאָרגן, — האָט ער זיך געטרייסט — עס וועט קומען אַ צײַט, — פֿריידע קאָזאַ דאַ וואָזאַ, — ווי זאָגט זיך דאָס”... און עס איז געקומען די צײַט.

יענעם שבת פֿאַרנאַכט, ווען פּערעלע די דאַמע האָט אַנטפּלעקט איר האַרץ פֿאַר איר פּאָקאַיאָווע, האָט זיך לאָהצי גראָד באַדאַרפֿט באַגעגענען מיט בערל־אײַזיקן, ווי ער גייט זיך אַזוי אַרום איבערן הויף שבתדיק, מיט דער פּאַטשיילע אַפֿן האַלדז, אונטערזינגענדיק שטיל אַ לידעלע, ווי דער שטייגער איז, אַז עס קומט שבת פֿאַרנאַכט.

— ווען רעכנט איר, הייסט דאָס, פֿאָרן? — מאַכט בערל־אײַזיק צו לאָהצין, פֿאַרגנבֿענדיק זיך צו איר מיט אַ זײַטיקן קוק.

— פֿאָרן? — ענטפֿערט לאָהצי, אָנגעברוגזט ווי תּמיד. — איר זײַט שוין פֿאַרטיק מיטן פֿאָרן!

וואָס זשע? נאָך נישט אײַנגעגאַנצן צונויפֿגעלייגט? — פֿרעגט ער מיט אַ זיס שמייכעלע און דאָס גאַנצע פּנים ווערט אים אײַן קנייטש.

— וואָסער צונויפֿגעלייגט? — מאַכט לאָהצי מיט כּעס. — עס גייט אים דערינען! ס'איז דאָ נייטיקערס דערפֿון!... הערט נאָר אויס, בערל־אײַזיק! איר זענט דאָך אַ גוטער באַרימער, איך קען אײַך דען נישט? איך וועל אײַך עפּעס פֿרעגן אַ זאַך, איך וועל אײַך עפּעס דער־ציילן. נאָר איר זאָלט מיר פֿריִער שווערן בײַ אײַער ווײַב און קינדער, אַז צווישן אונדז וועט דאָס בלײַבן.

בערל־אײַזיקס פּנים, וואָס האָט ביז אַהער געשמייכלט, איז מיט אַ מאָל געוואָרן ערנסט. לאָהצי האָט ביסלעכווײַז, שטיקלעכווײַז אים אויס־דערציילט די גאַנצע מעשׂה און אים נאָך אַ מאָל באַשוואָרן, אַז קיין פֿויגל זאָל דערפֿון נישט וויסן. בערל־אײַזיק האָט אויסגעהערט, אַ ביסעלע אַ טראַכט געטאָן, וואַרפֿנדיק מיט די קאָסע אייגעלעך זײַנע אַף אַלע

זײַטן, און האָט אַ זאָג געטאָן צו לאַהציןּ: „ס'איז רעכט; הײַנט, נאָך הבדלה, איז ער דאָ".

— געדענקט זשע, בערל־אײַזיק, איר האָט מיר געשוואָרן באַ ווײַב און קינדער, אַז ס'איז אַ סוד.

— אַ סוד, אַ סוד! — האָט איר בערל־אײַזיק אַ זאָג געטאָן און איז פּאַוואָלינקע אַוועקגעגאַנגען אויף דער אכסניה, ווו יאָסעלע סאָלאָוויי האָט געהאַלטן סטאַנציע מיט דער גאַנצער חברה משוררים.

דער שמועס, וואָס איז דאָרטן פאָרגעקומען צווישן בערל־אײַזיקן און גדליה באַס, איז געווען טיף דיפּלאָמאַטיש. מע האָט זיך ביידע גוט געהיט איינס פאַר דאָס אַנדערע, געבויגן זיך אויף אַלע זײַטן, ווי צוויי געלערנטע, געניטע גבורים, אַזוי לאַנג, ביז מע האָט זיך צונויפגעשמו־עסט, אויסגעגלײַכט און ביידע אינאיינעם צוגעקלערט אַ רעכטן פּלאַן, וויאַזוי דעם ענין דורכצופירן, ווי געהעריק איז.

לכתחילה האָט גדליה געזען, אַז יאָסעלע זאָל זיך באַקענען מיט פריער דער דאַמע און זאָל גאָרנישט אָנהייבן צו וויסן צוליב וואָס: „גלאַט, מהיכא־תיתי, — אַזוי האָט אים גדליה געזאָגט שבת־צו־נאַכטס נאָך הבדלה, — ס'איז דאָ אַ נגידית, פריער די דאַמע רופט מען זי, זי איז אַ בעלנטע זיך באַקענען מיט דיר. זי קען זיך מיט אַלע גרויסע חזנים פון דער וועלט און האַלט זייער פון זינגען, שפּילט אַליין אויך פּיאַנע. וואָס קאָן עס דיך אַרן, אַז דו וועסט זיך דורכגיין אַהינצו?"...

יאָסעלע האָט אים געפאָלגט. זיי זײַנען ביידע, ער און גדליה באַס, אַרויפ־געגאַנגען צו פריערלען אַהיים און דערזען פאַר זיך אַ גרויס, ליכטיק הויז, גאַנץ רײַך געמעבלירט, שיין אויסגעפּוצט, מיט סאַמעטענע דיוואַנעס, ווייכע פאָטעלן, קרישטאָלענע און בראָנדזענע הענגלײַכטער, הויכע מורא־דיקע שפּיגלען, וואַזאָנעס פאַרשיידענע מיט בילדער אַלערליי אין גאָל־דענע ראַמען. באַטראַכטנדיק דאָס אַלצדינג כמעט דאָס ערשטע מאָל אין זײַן לעבן, האָט זיך יאָסעלען דער קאָפּ פאַרדרייט. „ווען דו זאָלסט זײַן אַ מענטש, — האָט אים גדליה אײַנגערוימט אַ סוד אין אויער, — קאָן דאָס אַלצדינג זײַן דײַנס"... יאָסעלע האָט אַ קוק געטאָן פאַרוווּנדערט אויף גדליהן, און האָט זיך אַנגעשטויסן, אַז עס האַנדלט זיך דאָ מכח אַ שידוך — און יאָסעלע איז אין דער ערשטער מינוט גרייט געווען פאַר־קערעווען דעם דישעל צוריק און אַנטלויפן פון דאַנען; ער האָט גע־

מיינט, אז ער וועט אין דער ערד אַרײַן פֿאַר פּחד און פֿאַר בושה...
„אַנטלויף, יאָסעלע, פֿון דאַנען, — האָט ער זיך געטראַכט, — אַנטלויף
כּל זמן די פֿיס טראָגן דיך, אַנטלויף אַהיים, אַנטלויף ווו דער שוואַרצער
פֿעפֿער וואַקסט, אַבי גיכער!" נאָר עס איז שווין געווען צו שפּעט:
עס איז אים געקומען אַקעגן פֿערעלע די דאַמע, אַ שיין ווײַבל, אײַנגע־
טונקען אין גאָלד און באַהאָנגען מיט אַ סך צירונג. באַטראַכטנדיק די
דאַזיקע „דאַמע", איז אים געקומען אויף די געדאַנקען אסתּר, די טײַערע
געטרײַע אסתּר, מיט וועלכער ער וועט זיך זען, אם־ירצה־השם, גאָר אין
גיכן, און פֿאַרגלײַכנדיק זי מיט אסתּרן, האָט ער אינעווייניק בײַ זיך
געלאַכט: „ווײס איך? איך וועל אַזעלכעס טאָן? איך וועל נעמען און
וועל פֿאַרבײַטן אסתּרן אויף דער דאָזיקער? ס'אַ משל! אַ פֿאַרגלײַכעניש
אַ ביסל!"... פֿערעלע די דאַמע האָט אים געגעבן די האַנט, אַ קליין
ווײַס הענטל און אַ קאַלטס און ער האָט דערפֿילט, אַז דאָס קאַלטע
הענטל בריט אים, און פֿאַר זײַנע אויגן איז אים עפּעס ווי אַ טומאַן
איבערגעצויגן געוואָרן, אין די אויערן האָט אים געקלונגען, דער קאָפּ
האָט זיך אים ווי געשפּאָלטן, און ער האָט זיך גיך פֿאַרלאָרן.

כּמעט דאָס ערשטע מאָל אויף זײַן לעבן איז יאָסעלען אויסגעקומען
צו הערן שפּילן פּיאַנע. הערן פֿון דער ווײַטן האָט ער געהערט נישט
איין מאָל; נאָר זיצן בשעת שפּילן אַזוי נאָענט נעבן אַ שיין ווײַבל און
קוקן, ווי מיט די קליינע ווײַסע פֿינגערלעך ציט זי אַרויס פֿון דאָרטן
אַזעלכע ווייכע קולות, אַזעלכע שיינע מעלאָדיעס — דאָס האָט ער זיך
קיינמאָל נישט געקאָנט פֿאָרשטעלן. עס איז געוואָרן פֿאַר אים פֿול די
גאַנצע זאַל מיט די דאָזיקע קולות, און פֿערעלע האָט באַקומען אין זײַנע
אויגן נאָך מער חן, ווי פֿריִער. עס באַקומט בײַ אים גיך, ווי אַלע מאָל,
אינגאַנצן גאָר אַן אַנדער פּנים: די שטוב זעט בײַ אים אויס ווי אַ
פּאַלאַץ, און פֿערעלע — אַ פּרינצעסן; ער קומט אַרײַן אַהער עפּעס מיט
חידושים, מיט נסים ונפֿלאות, און הערט די געטלעכע קולות, וואָס שמירן
אים דאָס האַרץ, ווי מיט בוימל, וואָס גלעטן אים די נשמה, געבן אים
אַרײַן אַ נײַעם מיט חיות, און עס ווילט זיך אים מיטהעלפֿן, עס ווילט
זיך אים זינגען גלײַך מיט די קולות אינאיינעם. יאָסעלע סאָלאָוויי הייבט
אָן צו זינגען. אונטערהאַלטן נאָכן טאַקט, צעגיסנדיק זיך אויף זײַן האַלדז,
אויף זײַן זעלטענעם קונציקן האַלדז, אין אַזעלכע זיסע, צאַרטע געזאַנגען,

אַז פּערעלע די דאַמע הערט אויף צו שפּילן און הערט זיך איַין אין זיַין זינגען. נאָר יאַסעלע בעט זי, אַז זי זאָל אים שפּילן נאָך און נאָך. זי שפּילט און ער זינגט, פֿאַנטאַזירט, צעגיסט זיך, פֿאַרגייט זיך, צעשיט יזך און קנאַקט ווי אַ סאָלאָוויי...

גדליה באַס, וואָס איז געזעסן צעלייגט אין אַ ווייכן פֿאָטעל אין דער זיַיט, האָט שוין לאַנג נישט געהערט פֿון יאַסעלען אַזאַ מין זינגען, ווי יענעם שבת־צו־נאַכטס באַ פּערעלע די דאַמע. גדליהס פֿאַרדאַרבענע נשמה, וואָס האָט געוווּסט נאָר געלט, האָט זיך אויך אין דער ציַיט, ווען יאַסעלע האָט זיך צעזונגען, געפֿרייט, ממש מחיה געווען. פֿונדעסטוועגן האָט ער זיך באַטראַכט, אַז ס׳איז אַ סך געזונטער פֿאַר אים אין אַלע אופֿנים, ער זאָל זיך בעסער אָוועקגיין אַף דער אכסניה, און יאַסעלע זאָל בליַיבן דאָ דערוויַיל אַליין, אָן אים. לאַהצי די פּאַקאָיאָווע האָט אים אפֿילו מיט גרויס גדלות צוגעטראָגן אַף אַ זילבערנער טאַץ אַ פֿיַינע גלאָז טיי, נאָר גדליה האָט זיך פֿון דער טיי אָפּגעזאָגט, האָט אַ מרוקע געטאָן, אַז ער באַדאַרף ערגעץ גיין, און האָט זיך פּאַוואָלינקע פֿון דאָרטן אַרויסגערוקט.

ערשט אַרום האַלבע נאַכט, שוין קלויבנדיק זיך גיין אַהיים, האָט זיך יאַסעלע אַרומגעקוקט, אַז גדליה איז נישטאָ. פּערעלע, יאַסעלע און לאַהצי האָבן זיך אַלע דריַי צעלאַכט, און ס׳איז געבליבן, מע זאָל אויפֿוועקן דעם קוטשער, איַינשפּאַנען די קאַרעטע און אָפּפֿירן אים אַהיים. מע האָט אָבער דעם קוטשער פֿאַרשפּאָרט שוין וועקן; ער איז געשטאַנען גרייט מיט דער קאַרעטע באַ דער טיר; אַף דער שוועל איז געזעסן און האָט געדרימלט בערל־איַיזיק. לאַהצי האָט אַ קוק געטאָן אַף זיַין פֿאַר־שלאָפֿן־וואַכנדיק פּנים און האָט צו אים פֿריַינטלעך אַ זאָג געטאָן: „דאָס האָט איר, רב בערל־איַיזיק, צוגעגרייט די קאַרעטע? ע, איר זיַיט דאָך עפּעס גאָר...!"

— נו, ווי מיינסטו, לאַהצי, ער איז מיַינער? — האָט פּערעלע די דאַמע אַ פֿרעג געטאָן באַ איר פּאָקאָיאָווע, שטייענדיק שוין כמעט אַ נאַקעטע און אַ וואָרף טוענדיק זיך אין בעט אַריַין.

— נאָך אַ מין איַיערער! — האָט איר לאַהצי דערויף געענטפֿערט, איבערדעקנדיק די „מאַדאַם" מיט אַ ווייכער אַטלעסענער קאָלדרע. —

נאָך אַ מין אײַערער! איר האָט דען נישט אַרויסגעזען נאָך זײַנע גלאַנ־צנדיקע אויגן, אַז ער איז שוין אָפּגעקאָכט?

— לאָהצי, האַרץ מײַנס, נשמה מײַנע! — האָט איר פֿערעלע גע־ענטפֿערט, אַרומכאַפּנדיק די פּאַקאַיאָווע און צוקוועטשנדיק זי צום האַרצן שטאַרק־שטאַרק!

און יאָסעלע סאָלאָווײ, פֿאַרנדיק פֿון פֿערעלען צו זיך אַף דער אַכסניה און זיצנדיק צעלייגט אין דער ווייכער קאַרעטע, פֿילט עפּעס אַ נײַ מין לעבן אין זיך, און פֿערעלעס געשטאַלט שוועבט אים פֿאַר די אויגן: ער פֿאַרגעסט זיך, ווו ער איז אין דער וועלט; ער קלערט נאָר וועגן איין זאַך: מאָרגן ווידער קומען, ווידער זען פֿערעלען און ווידער הערן זי שפּילן... אויך אַן אַנדער מחשבה פֿליט אים דורך אין קאָפּ: עס שטעלט זיך אים פֿאַר די „ר י " ש א ל פ י ם", וואָס גדליה האָט אים פֿאַרבײַגייענדיק אַ זאָג געטאָן... עס פּיקט זיך אים אין קאָפּ עפּעס אַ פֿלאָן. עס שטעלט זיך אים פֿאַר, אַז ער פֿאַרט דאָס אַרײַן קיין מאָזע־פּעווקע מיט אַ קאַרעטע און מיט פֿיר ברענענדיקע פֿערדלעך. די שטאָט שטייט, קוקט און חידושט זיך. דער טאַטע לויפֿט אַרויס אַקעגן: „ברוך הבא, יאָסעלע!" ער כאַפּט אַרויס אַ פּאַק אַסיגנאַציעס און מאַכט צום טאַטן: „נאַ דיר, טאַטע, צען טויזנט... צוואַנציק טויזנט... וואַרף אַוועק דאָס חזנות, שוין צײַט, כ'לעבן!"...

און אסתר? אין דער מינוט פֿאַרגעסט גאָר יאָסעלע, אַז ס'איז דאָ אַן אסתר אַף דער וועלט, וואָס קוקט אַרויס אַף אים אַזוי לאַנג! און ווען אסתר קומט אים שוין אַרויף אַפֿן זינען, וויל זיך גאָר יאָסעלע נישט קיין פֿרעג טאָן: „וואָס איז דאָ קשה?"...

XX.

ער פֿאַלט אַרײַן אין דער נעץ און קוקט זיך אַרום שוין אַ ביסל צו שפּעטלעך

אַ סך שווערער איז פֿאַר יאָסעלען געווען אַרײַנצוקומען דאָס ערשטע מאָל צו פֿערעלען אין שטוב אַרײַן, ווי איידער צו שרײַבן תנאים און גיין מיט איר צו דער חופּה... גדליה באַס האָט שוין אַליין גענומען

אַף זיך אַלצדינג, אָפּגעשמועסט מיט די רבנים, חזנים, שמשים. ער איז אַליין געלאָפן אומעטום, אַליין באַקומען וואָס מע באַדאַרף און אַלצדינג פּאַרטיק געמאַכט צו דער חתונה. אַ ביסל האָט אים צוגעהאָלפן, געוויינ־לעד, בערל־אײַזיק זײַן שותף. אַ גוט שטיקל אַרבעט האָט אַף זיך גענומען גדליה; ער האָט באַדאַרפט אויסשטיין אַ מלחמה מיט פּערעלעס צוויי שוואָגערס די אַקציזניקעס. זיי האָבן זיך געשטעלט אַקעגן שטאָל־און־אײַזן און האָבן געזאָגט: איין מאָל פאַר אַלע מאָל, בלוט זאָל זיך גיסן אין די גאַסן, זיי וועלן נישט דערלאָזן בײַ זיך אין סטרישטש אַזעלכע בזיונות. „לאָז זי פאַרן געזונטערהייט קיין באַרדיטשעוו — האָבן זיי געזאָגט — און דאָרטן אויפהענגען זיך אַף וועמען איר איז ליב. מיר וועלן נאָך נישט דערלאָזן אַזאַ בזיון פאַר אונדזער געשטאָרבענעם ברו־דער, וואָס דער אָרט זײַנער איז נאָך נישט אָפּגעקילט געוואָרן. וואָס הייסט דאָס? וואָס איז דאָס פאַר אַ הפקרות געוואָרן?!"

גדליה פון זײַן זײַט האָט אָבער אויך נישט געשוויגן. ער האָט גע־האַט אַ כח, מיט האַלבע ווערטער, ווי זײַן שטייגער איז, איבעררײדן אַ האַלבע וועלט מיט מענטשן. ער האָט זיי באַוויזן, אַז, ערשטנס, איז דאָס פאַר זייער ברודער, עליו־השלום, גאָר אַ כבוד, נישט קיין בזיון חלילה, מחמת ווער ווייס, צו וועמען די אַלמנה קאָן אַרײַנפאַלן מיט אַזאַ גוטס הײַנטיקע יאָרן? יאַסעלע איז פאָרט אַ טאַטנס אַ קינד; ער קומט אַרויס פון רבנים און האָט הײַנט אויך צוויי רבנים מיט דרײַ דיינים אין דער משפּחה. והשנית, מיינט ער דאַ חלילה נישט דאָס געלט אירס, מחמת ער איז אַליין אויך גענוג רײַך, אַז עין־הרע, ער האַלט געלט אַף פּריצענט. אַ קלייניקייט, אַזאַ גאָלדשפּינער? און אַ קערבל איז בײַ אים טײַער, ווי דאָס שוואַרצאַפּל פונעם אויג!... גדליה, נישקשה, האָט געוווּסט מיט וואָס מע קאָן נעמען אַ סטרישטשער גביר. דערצו איז ער געוואָר געוואָרן, אַז די אַקציזניקעס האָבן אַ טענה צו דער אַלמנה עפּעס מכח אַ בשותפותדיקן קאָנטראַקט אַף אַ פּריץ, — האָט זיך גדליה אַרײַנגעלייגט און געפּועלט בײַ איר, זי זאָל זיי דעם קאָנטראַקט אָוועקגעבן, כאָפּט זיי דער וואַטנמאַכער! — פּערעלע האָט זיך אַפילו גוט געקנייטשט דערבײַ, נאָר זי איז געווען אַזוי פאַרקאַכט אינעם שידוך, אַז זי האָט מיט אַ שווע־האַרץ דעם קאָנטראַקט אָוועקגעגעבן, און אָפּן דריטן טאָג נאָך די תנאים האָט מען געשטעלט אַ חופּה, און דער עולם איז זיך צעפאָרן איטלעכער

איז זײַן רו אַרײַן. גדליה האָט זיך צערעכנט מיט זײַן חברה משוררים און איז אַוועקגעפֿאָרן אַהיים מיט אַ היבשער „אַפּותיקי", וואָס וועט אים קלעקן אי אױף חתונה מאַכן די טאָכטער, אי איבערלאָזן זיך אויך עטלעכע קערבלעך. אים איז דאָס אָפּגעראָטן אין אַלע אופֿנים אַרום און אַרום. די לעצטע צײַט האָט גדליה באַס געהאַט יסורים פֿון דעם, וואָס יאָסעלעס שטימע הייבט אָן צו פֿאַלשעווען אַ ביסל, און אָט־אָט וועט ער זי אָנווערן אינגאַנצן, ווײַל ס'איז געקומען די צײַט, וואָס „דאָס קול בײַט זיך", און ביז ער וועט באַקומען די רעכטע שטימע, קאָן אַוועקגיין אַ יאָר און צוויי. „אַצינד — האָט זיך גדליה געקלערט — מעג ער שוין באַקומען אַ קול פֿון אַ בת־היענה און זינגען ווי אַ שלײַען, וועל איך מיר אויך נישט זעצן וויינען"... נאָר געזעגנט האָט ער זיך מיט יאָ־סעלען ווי מיט אַן אייגן קינד, צוגעוווּנטשן אים, ער זאָל זיך „מיט איר" עלטערן אין עושר און אין כּבֿוד, און שוין מער נישט באַדאַרפֿן אָנקומען צום עמוד ווײַל ער וועט לעבן.

און פֿערעלע די דאַמע האָט זיך אויפֿגעהאַנגען יאָסעלען אָפּן האַלדז, נישט אָפּגעטרעטן פֿון אים אױף קיין מינוט. לאַהצי די פּאַקאָיאָווע האָט זינגענדיק אײַנגעלייגט די קלומקעס אין וועג אַרײַן. דאָס האַרץ האָט איר געפּלאַצט פֿאַר שׂמחה, דערמאָנענדיק זיך, אַז אין עטלעכע טעג אַרום וועט זי זיך קאָנען זען מיט לוי־מאַטלען. בערל־אײַזיק האָט איר צוגעהאָלפֿן פּאַקעווען, געלאָפֿן, געטאָן, געהאַרעוועט, גלײַך ווי ער געהער זיך עפּעס הײַנט אָן מיט פֿערעלען. „אױף די נגידים — אַזוי האָט זיך בערל־אײַזיק געקלערט — ווערט קיין זאַך נישט פֿאַרפֿאַלן; איך זאָג מיר מײַנס: פֿריידע קאָזאַ דאָ וואָזאַ — צולייגן לייגט מען צו זיי נישט צו"... בערל־אײַזיק האָט אָבער, אוי־ווײ, אַ גראָבן טעות געהאַט. צום געזעגענען זיך דאַט אים פֿערעלע די דאַמע „אַפֿילו אױף דער האַנט נישט אָנגעשפּיגן!"... ווי אַ קעצעלע, ווי אַ נעבעכל, איז זיך בערל־אײַזיק געשטאַנען, דעם קאָפּ אױף אַ זײַט, אַ ביסעלע צוגעשמייכלט און אַלץ געהאָלפֿן, אַלץ באַדינט איטלעכן באַזונדער און צוגעווינטשעוועט שטיל מיט אַ רחמנות־פּנים: „פֿאָרט געזונטערהייט! פֿאָרט געזונט!" און אין האַרצן האָט אים גע־ברענט אַ פֿײַער: „אַזאַ כּלבטע, אַזאַ געשלייערטע האַנדזי — האַלדזן און נאַקן זאָל זי זיך ברעכן אָפּן גלײַכן וועג, רבונו־של־עולם!"... „פֿאָרט געזונטערהייט! פֿאָרט געזונט!" — האָט בערל־אײַזיק געזאָגט צום לעצטן

מאָל, אונטערהייבנדיק דאָס היטל און איַינבייגנדיק זיך אין דריַיען, און די מחשבות האָבן אים אַוועקגעטראָגן צום פּעקל אַסיגנאַציעס, וואָס גדליה האָט אים געגעבן חלק פונעם שדכנות־געלט און וועלכער האָט אים געוואַרעמט דעם בוזעם און געגלעט, ווי עפּעס אַ טיַיערע־טיַיערע זאַך... און אַזוי זיַינען אונדזערע דריַי פּאַרשוינען, פּערעלע, יאָסעלע און לאהצי די פּאַקאַיאָווע, געזעסן אין אַ גרויסן, וויַיכן טאַראַנטאַס, מיט פיר פערד געשפּאַנט, און מען איז געפאָרן פון סטרישטש קיין באַרדיטשעוו מיט פרייליכע הערצער. לאהצי האָט דעם גאַנצן וועג כלומשרט געדרימלט, זי זאָל נישט זען, ווי די „מאַדאַם" הענגט באַ יאָסעלען אָפן האַלדז און מע לאַכט און מע קושט זיך און מע האַליובעט זיך, ווי די טיַיבעלעך... „קוים דערלעבט! — האָט זיך לאהצי געקלערט אין האַרצן. — קיין בינטל גראָז אָפן קבר נאָך נישט אויסגעוואַקסן, די נשמה נאָך נישט אויסגעלייַטערט אַף יענער וועלט, און זי הענגט זיך שוין! און אָפּגעזוכט — טאַטעניו! נישט געקאָנט צוּוואַרטן אַ ביסל, נישט אויפהענגען זיך אַף אַ חזן גאָר, כי־כי־כי! מיַין לוי־מאָטל זאָל דאָ זיַין, וואָלט ער עס געקאָנט לאָכן אַ ביסל! די נגידים וויסן שוין דען וואָס אויסצוטראַכטן! פאַר גרוים ראַסקאַש?... מאָל דיר, מיַין מאַדאַם איז אויך אַ גוטע שטוקע, נישקשה, מיט די גוטע ריידעלעך: נשמהניו, האַרצעניו, ליובעניו — ביז דער קעשענע. איך לייג־צונויף דאָס גרעט אירס, ליבער גאָט, באַטש האַלב אַף מיר געזאָגט געוואָרן; האָב באַטש אַ ברעקל סאָוועסט, נעם אַרויס אַ פּאָר זאָקן, פון יוצא וועגן, צי אַ העמד, צי אַ קליידל אַז אַלמס, צי וועלכע גוטע יאָר, און זאָג: נאַ, לאהצי, האָב פון מיר אַ געד־דעכעניש... ווער, וואָס? אַז אַנדערע אַף מיַין אָרט וואָלט מסתמא געוואָרט אַף כבוד, יאָ־נו? זי וואָלט איר צעטראַסקעט דיביינער, קיין פּאָדעם נישט איבערגעלאָזט. וואָס דען? אַזוי ווי איך בין אַ דורנאָ איז גוט? פון מיינעטוועגן לאָז זי זיך אָנצינדן מיט איר גאַנץ פאַרמעגן, מיט אַלע אירע שמאַטעס, און איך — לאָז מיר גאָט העלפן קומען אַהיים בשלום און קלערן מכח אַ חופּש שטעלן"...

אַזעלכע רעיונות שוועבן אַרום באַ לאהצין אין קאָפּ, בשעת פּערעלע און יאָסעלע קושן זיך, האַלדזן זיך, האַליובען זיך, און די פערד טראָגן דעם טאַראַנטאַס מיט די דריַי פּאַרשוינען, דורכלאָזנדיק פאַרביַי פעלדער און וועלדער, דערפער און שטעטלעך. קיינער פון זיי באַמערקט נישט,

וואָהין די צײַט גייט אַוועק. איטלעכער איז זיך פאַרנומען מיט זײַנע מחשבות, יעדער האָט זיך זײַנע השגות, זײַן פאַרגעניגן. פערעלע איז נאָך קיינמאָל אין איר לעבן נישט געווען אַזוי גליקלעך, ווי אַצינד, פאַרנדיק מיט איר שיינעם „העלד", איר „ענגעל". ער איז אירער, א י ר ע ר! פון דעם איינציקן געדאַנק, אַז אַזאַ „העלד", וואָס נאָר אין אַ ראָמאַן טרעפט זיך אַזעלכן צו באַגעגענען, אַז אַזאַ „ענגעל" איז א י ר ע ר, — ווערט איר דער קאָפּ פאַרדרייט, זי ווערט ווי פאַרשיכורט און זיס פאַרשלאָפן...

און יאָסעלע סאָלאָוויי?

* * *

יאָסעלע סאָלאָוויי, אַז ער האָט זיך נאָכדעם אַרומגעקוקט, ווּ ער איז אין דער וועלט, וואָלט ער געמעגט שווערן, אַז ער געדענקט לחלוטין נישט, וואָס מיט אים האָט זיך געטאָן אין יענער צײַט. ווען, ווּ, ווי־אַזוי האָט ער חתונה געהאַט פאַר פערעלע דער דאַמע, — געדענקט ער נישט. ער געדענקט נאָר, ווי אַ געדיכטער טומאַן האָט אים אַרומגענומען אַרום און אַרום, ווי עס האָבן אים געשעמערירט פאַר די אויגן גאָלד און דימענטן און בריליאַנטן, ווי־אַזוי עס האָבן זיך אַוועקגעצויגן פאַר אים עטלעכע ליכטיקע, פריילעכע, יום־טובדיקע טעג, ווי־אַזוי מענטשן האָבן אים באַדינט, גלײַך ווי ער וואָלט זײַן אַ פּרינץ, אַ בן־מלך, און זי, די בת־מלכה, פערעלע, בײַ דער זײַט, זי טרעט נישט אָפּ פון אים אַף קיין מינוט, הענגט איבער אים, האַלדזט אים, קושט אים, האָליעבעט אים: „יאָסעלע, יאָסעלע מײַן זיס לעבן, נשמה מײַנע, מײַן העלד, מײַן ענגעל!" און נאָך אַזעלכע זיסע ווערטער... און עס דרייט זיך אים דער קאָפּ. ער פילט, ווי ער איז אין אַ טשאַד, ווי פאַרטומלט, פאַרטשמעליעט. און ער געפינט זיך אין אַ מין גן־עדן התחתון, דאָרטן ווּ בשמים מיט אַלערליי געווירצן שמעקן, ווּ עס רינט ווײַן און בוימל און מאַנדלען וואַקסן, ווּ פייגעלעך זינגען און מענטשן גייען אַרום פראַנק און פרײַ. און עס זינגט זיך אים אַזוי געשמאַק און אַזוי זיס, גאָר אָן אַן אויפהער. פערעלע שפּילט פּיאַנאָ און ער זינגט, און די גאַנצע וועלט איז אים פול מיט קולות, מיט געזאַנגען. ער וואָלט אייביק־אייביק אַזוי אַרומגיין פראַנק און

פריי אינעם דאָזיקן גן־עדן און וואָלט נאָר געזונגען און געזונגען... אויך דאָס פאָרן זיינס פון סטרישטש קיין באַרדיטשעוו, אינעם ווייכן טאַראַנ־טאַס, אַף דער וואַרעמער, שמעקנדיקער לופט, מיט פּערעלעך בײַ דער זייט, האָט אויסגעוויזן יאָסעלען ווי אַ זיסער חלום. ער האָט זיך גאָר נישט געוואָלט אָפּגעבן קיין דין־וחשבון. וואָהין ער פאָרט און צו וואָס ער פאָרט; ער האָט נאָר געוואָלט, אַז דער חלום זאָל געדויערן לאַנג־לאַנג, אַז אָן אויפהער, אָן אַ סוף. אַ חלום אָבער דאָ אַף דער וועלט, ווי דאָס לעבן איז נאָר אַ מינוט, אַ רגע, קאָן אייביק נישט געדויערן; אַ חלום מוז האָבן אַמאָל אַ סוף; עס קומט די צייט, מוז מען זיך אויפ־כאַפּן, עס העלפט נישט קיין ווילן דערצו... און אַז ער האָט זיך אויפ־געכאַפּט, האָט ער זיך גענומען אַרומקוקן, ווו ער איז אין דער וועלט, ווי אַ שיכור, אַז ער כאַפּט זיך אויף דעם אַנדערן טאָג אַן אויסגעניכטער־טער, און האָט אָנגעהויבן זיך אַרומצוקוקן אַף אַלע זייטן. „רבונו־של־עולם! — טראַכט ער זיך. — ווו בין איך דאָס!"

ער דערזעט פאַר זיך אַ גרויסע שטאָט, נאָר אַ פינצטערע, אַ וויסטע, אַ בלאָטיקע. ייִדן און ווייַבער שיטן זיך אויף־און־אָפּ. ער הערט אַ געשריי פון בעלי־עגלות, אַ גערײַדערײַ פון קרעמערנס, אַ געשעלטערײַ פון סע־ד'עבעס. די בלאָטע מיט אירע ריחות לאָזט זיך הערן אַזוי שטאַרק, אַז מע מוז פאַרשטעלן די נאָז. ווו איז ער דאָס? — אין באַרדיטשעוו. דער טאַראַנטאַס שטעלט זיך אָפּ בײַ אַ גרויסן בלאָטיקן פיר־גאַרנדיקן מויער, און דורך אַ פינצטערן קאָרידאָר מיט בלאָטיקע טרעפּ קומט מען אַרייַן אין אַ שטוב אַרייַן. יאָסעלע דערזעט פאַר זיך אַ לאַנגן טרוקענעם ייִדן מיט אַ קאַפּעליוש און אַ נידעריקע גראָבע ייִדענע מיט אַ „מושקע" און מיט אַ שטערנטיכל; דער לאַנגער ייִד גיט אים אַף שלום, צעקושט זיך מיט אים, און די גראָבע ייִדענע זאָגט אים „דו", גיט אים אַף „מזל־טוב", און מע קוקט אַף אים אַ ביסל פון דער זייט... דאָס זיינען זיינע שווער־און־שוויגער, וועמען פּערעלע האָט שוין דורך אַ בריוול מודיע געווען, אַז זי פאָרט אַהיים מיט אַ פיינער ירושה און מיט נאָך אַ מער פיינעם מאַן... אַ שמחה, אַ פריייד: די טאָכטער איז געקומען, דאַנקען גאָט, דאַנקען גאָט! חוץ איר שאַדן אַף אַלע ייִדישע טעכטער געזאָגט געוואָרן!... עס קומען זיך צונויף צו פּערעלעס עלטערן אַלע זייערע פרייַנט; מע גיט זיך אַפּ מזל־טוב און מע קוקט אַף יאָסעלען, קיין אויג

נישט אראָפּצולאָזן פון אים. ער קוקט זיך אַרום אויף אַלע זײַטן, ווי אַ קליין קינד בשעת מע ברענגט דאָס דעם ערשטן מאָל אין חדר אַרײַן. עס ציטערט אויף אים דאָס הײַטל, עס זעט אים אויס אַלצדינג עפּעס זייער נײַ און זייער פּריקרע. ער טוט אַ קוק אויף זײַן בת־מלכּה, אויף פּערעלען — גאָרנישט די פּערעלע, וואָס איז סטרישטש; גאָר אַן אַנדער ווײַבל! דאָרט האָט זי אויסגעוויזן בײַ אים מיט אַזוי פיל חן, אירע אויגן האָבן דאָרטן געהאַט גאָר אַן אַנדער מין גלאַנץ, און גערעדט האָט זי מיט אים דאָרט גאָר מיט אַן אַנדער מין שפּראַך; און דאָ איז די פריִערדיקע פּערעלע ווי פאַרשוווּנדן געוואָרן, און גאָר אַן אַנדערע האָט זיך באַוויזן פאַר זײַנע אויגן. הײַנט דאָס לעבן אין באַרדיטשעוו! ער איז גאָרנישט געוווינט צו אַזאַ מין לעבן, צו אַזעלכע שמועסן מיט אַזעלכע ענינים, — אַלץ, אַלץ איז אים געווען פרעמד, און ער אַליין בײַ זיך האָט עפּעס אויך אויסגעוויזן ווי אַ ווילד־פרעמדער. וואָס טוט ער דאָ און וועלכע גוטע יאָר האָבן אים אַהער אַראָפּגעבראַכט? וואָס פאַר אַ מחותּן איז ער מיט מאיר זײַטשיק און וואָס געהער זיך אַן מיט אים זײַן מסחר? וואָס פאַר אַ שײַכות האָבן צו אים פּערעלעס הלוואות מיט די וועקסלען מיטן פראַצענט און מיט אַלע זייערע געשעפטן דאָרטן (פּערעלע, קומענדיק אַהיים, האָט זיך באַלד גענומען פאַרטאָן איר קאַפּיטאַל אין „רעכטע הענט"...), אַז אים ווילט זיך גאָר אַ הײ, אויף דער פרײַער וועלט? אַך, רבונו־של־עולם? צי דען אַזוי האָט ער געקלערט בשעת חתונה האָבן פאַר פּערעלען, אַז ער וועט באַדאַרפן נאָכדעם ליגן ערגעץ אין אַ לאַד, צווישן ווילד־פרעמדע, נישט אָנצוקוקן די ליכטיקע שײַן, נישט צו וויסן פון אַ וועלט צו זאָגן? ווער רעדט גאָר פון זינגען, צי פון שפּילן? אויפגעשטאַנען אינדערפרי — געטרונקען קאַווע. אַ קוק געטאָן אינדרויסן דורכן פענצטער — חושך, וויסט, אַ בלאָטע — זאָל גאָט שומר ומציל זײַן. נאָכדעם אויסגעהערט אַ לאַנגן שמועס פון מסחר — ווידער מסחר, ווידער פראַצענט, ווידער געלט. אָפּגעגעסן מיטאָג — פּערעלע גייט אַוועק מיט דער מאַמע איבער די קלייטן אָפּנאַרן די קרעמער, האַנדלען מציאות. יאָסעלע קוקט זיך צו און ווערט נבהל ונשתומם, צוהערנדיק, ווי פּערעלע שמועסט זיך אויס מיט די ווײַבער אויף זייער לשון, שווערט זיך און זידלט זיך, ווי אַ געניטע סעדעכע. טאָג ווי נאַכט קולות, שבועות, קללות: פּערעלע קריגט זיך מיט די שוועסטער, קוילעט זיך מיט זיי, נעמט־צו און טראַגט־

אַף ספּלעטנים. טאַטע און מאַמע געבן איר תּמיד געדעכט — פּאַרט די נגידית אין דער משפּחה! וואָס ווײַטער ווערט יאַסעלע אַלץ מער אויס־געניכטערט און דערקענט זײַן ווײַבל, וואָס זי איז. קוקנדיק אַף איר, ווי זי ציטערט איבער אַ גראָשן, באַמערקנדיק אַלע אירע מיאוסע תּנועות, קלערט ער בײַ זיך: „שוין זשע איז דאָס יענע פּערעלע, וואָס האָט זיך מיר פאָרגעשטעלט דאָרט פאַר אַזאַ ווילע און אַ גוטע, אַזאַ איידעלע, אַזאַ טײַערע — צום סוף!"... ער פּרוּווט זיך נאָך אַ מאָל אַ רייד טאָן מיט איר מכּח זײַנע פריִערדיקע פּלאַנען: פאָרן קיין אויסלאַנד... שטו־דירן... זינגען... שפּילן... ווער, וואָס? „אַ חזן ווילסטו זײַן? — זאָגט זי צו אים און הענגט זיך אויף בײַ אים אַפן האַלדז. — וואָס טויג עס דיר, נאַרעלע? האָר אויס אַ ביסל, איך וועל „פּאַרטאָן" מײַן געלט אין „רעכטע הענט", וועלן מיר זיך ביידע דורכפאָרן בעסער אין די „בעדער" אַף טרויבן, „אַף דער קור", פאַרשטייסטו מיך, אַהין פאָרן אַלע גבירים, נאַרעלע, — אַז דו זאָגסט גאָר חזנות, שטודירן! פע, נשמה מײַנע, פאַרגעס, מײַן זיס לעבן, פאַרגעס און געב, לאָמיך דיך בעסער אַ גוש טאָן אין דײַנע בריליאַנטענע אויגן מיט דײַנע שיינע בלאָנדע האָר, מײַן ענגעל, טײַערער העלד מײַנער!"...

וואָס ווײַטער זעט יאַסעלע אַלץ מער אַרויס, וואָס ער האָט דאָ געטאָן, וויאַזוי ער האָט זיך געגומען אַליין און האָט זיך געבונדן, גע־פענטעט אַף תּמיד, אַף אייביק. ער פּרוּווט זיך אַ וואָרף טאָן אַהער — אַהין, ווי דאָס פייגעלע, וואָס זיצט פאַרשפּאַרט אין שטײַגל, און זעט, אַז די שפּיל איז פאַרן טײַוול... יענע אַלע זיסע חלומות, וואָס ער האָט געזען פריִער, ווערן ביסלעכווײַז, ווי אַ טומאַן, פאַרשווונדן, יענע גאָלדענע רײַכע מחשבות ווערן, ווי רויך, צעטריבן, און אַף זייער אָרט קומען־אָן אַנדערע מחשבות, אַנדערע געדאַנקען. בישטאָ יענע זיסע קולות וואָס פריִער! ניטאָ יענע שיינע בילדער, וואָס ער האָט זיך פאָרגעשטעלט פריִער! די קאַרעטע, דאָס אַרײַנפאָרן קיין מאָזעפּעווקע, דאָס פאַרוווּנ־דערן זיך פון זײַנע באַקאַנטע און גוטע פרײַנט, דאָס גליקלעך מאַכן דעם טאַטן — אַוועק, אַוועק! אַנדערע בילדער זעט ער, אַז אַנדער לעבן לעבט ער. און אַפן אָרט פונעם פריִערדיקן שמעקנדיקן גן־עדן שטייט פאַר אים די באַרדיטשעווער מוראַדיקע בלאָטע. אַפן אָרט פון פּאַלאַצן — אַ בלאָטיקע שטוב מיט בלאָטיקע מענטשן. אַפן אָרט פון זינגען הערט ער

טאג ווי נאכט: „וועקסל, פּראָצענט, פּרנסה, געלט, הוצאה"... אַפן ארט פון א שיין, ווייס ווייבל — א גראָבע יִדענע, וואָס הענגט אים שטענדיק אַפן האלדז, האלדזט אים און קושט אים און לאָזט אים נישט אָפּ פון זיך. און אַלץ איז אזוי וואָכעדיק! אזוי געמיין! עס ווערט אים נמאס, נמאס ומאוס די וועלט און דאָס לעבן. און הינטער די פּלייצעס הערט ער ריידן וועגן זיך: „אָט דאָס איז ער, יאָסעלע, וואָס האָט גע־נומען די רייכע אַלמנה"... און עס טוט אים א שטאָך אין הארצן. און אזוי, קוקנדיק אַף פּערעלען, דערמאָנט זיך יאָסעלע אין אסתרן, און ער הייבט זיך אָן צו באַרעכענען און גוט באַקלערן, אַז ער האָט דאָ אָפּגעטאָן זייער א מיאוסע מעשה, זיך אַליין אָפּגעשפּילט א חתונה און אויסגע־האנדלט זיך אזוי נישט לייטיש, אי פאַר אסתרן. אי פאַר זיין טאטן, אי פאַר זיך אַליין. ער גייט ארום פאַרזאָרגט, באַטריבט, פינצטער, ווי די ערד.

— יאָסעלע, נשמה מיינע, האר מיינס, מיין טייער סאָלאָוויטשיקל! — זאָגט צו אים פּערעלע זיין ווייב, ווען זי בלייבט מיט אים אַליין, שפּילנדיק זיך מיט זיינע שיינע, לאנגע האָר. — וואָס איז דיר? וואָס ביסטו אזוי צעטראָגן? גייסט ארום פאַרטראַכט און פאַרזאָרגט? זאָג מיר, וואָס פעלט דיר? שווין־זשע האָב איך באַ דיר נישט פאַרדינט, דו זאָלסט מיר זאָגן דעם אמת, וואָס דיר איז? איך בין דיר שווער, איבע־ריק, נמאס? נמאס?...

„נמאס? — קלערט זיך יאָסעלע. — נמאס ומאוס!" נאָר ער האַלט זיך איין, ער שטאַרקט זיך און זאָגט איר א גראָבן ליגן:

— נמאס זאָגסטו? חס ושלום! וואָס הייסט נמאס? — און זיינע מחשבות, זיין קאָפּ און זיין הארץ און אַלע זיינע געפילן זיינען ווייט פון דאַנען; זיי זיינען אים דאָרטן — אין מאַזעפּעווקע.

XXI.

מאזעפעווקע רעדט — און אסתר נעבעך האט צרות

קלוגע מענטשן האבן זיך שוין וויפל מאל געבראכן דעם מוח צו טרעפן, וויאזוי ווערט דאס מאזעפעווקע געוואר פון אלע נייסן, וואס אף דער וועלט טוט זיך? כאטש פון יגאזעטן — דאס ווייסן אלע — האלט מען דארט ווייניק וואס, נאר לאז ווערן א שמועס דארט ערגעץ, אין די הויכע פענצטער, וועגן מלחמה, — אזוי ווייסט מען דאס באלד אין מאזעפעווקע. א נייער זאקאן, נאך איידער ער ווערט געבוירן, קומט ער אראפ אהין, און יידן לערנען דעם פשט, קנייטשן אים אהער און אהין, איטלעכער מיט זיין גאנג. זיי האבן א זעלטענעם חוש הריח, די מאזעפעווקער, און א סך זאכן קומט בא זיי אוים ע ל ־ פ י ד ר ך ה ט ב ע, אז עס ב א ד א ר ף אזוי צו זיין, ווארום ד ע ר ש כ ל א י ז מ ח י י ב.

מע וויים נישט, פון וואנען עס האט זיך גענומען דער קלאנג, אז יאסעלע סאלאוויי האט ערגעץ חתונה געהאט, גענומען מאה־אלף נדן און איז געווארן אוים חזן. דער האט געזאגט, אז א גרויסער גביר האט אים געהארכט דאווענען, האט ער אים פאררופן צו זיך און האט אים געגעבן די טאכטער פאר א ווייב. און דער האט געזאגט, אז יאסעלע האט חתונה געהאט פאר א רייכע אלמנה פון פופציק יאר. אנדערע האבן געדרונגען פארקערט, אז נישט קיין אלמנה, א גרושה האט ער גענומען, און דערביי דערציילט זייער א שיינע מעשה, וויאזוי יאסעלע איז געווען איינגעלאדן צו א גביר אף א מלוה־מלכה; האט דער גביר געהאט דאס אנדערע ווייב פון היינטיקער וועלט, א גאנצע מלומדת, א „צעדאמטע"; בקיצור, אז זי האט אים דערהערט זינגען, האט זי זיך אין אים פארקאכט און האט געוואלט מיט אים אנטלויפן אין עק וועלט; האט זיך מיישב געווען דער גביר און זאגט צום ווייב: „וואס טויג דיר נאך אנטלויפן און מיר אנטאן בזיונות? נא דיר גט און נעמט דיר אים"... וואס טוט זי? זי איז דאך אבער אויך נישט קיין נאר, מאכט זי צו אים אזוי: „ווערסטו מיר געבן די מאה־אלף, איז רעכט, אלא נישט — ווערסטו האבן צו גע־דענקען!" הכלל, אהער, אהין, עס האבן זיך אריינגעלייגט מענטשן און מען איז מושוה געווארן פאר אכציק טויזנט. בקיצור, וויאזוי די מעשה

איז שוין דאָרט, אונדזער יאָסעלע איז אַ לײַט. נאָר פּאַרוואָס ער שיקט נישט דעם טאַטן קיין געלט — איז אַן עולה!...

אַז דער קלאַנג איז אַרויס אױף דער שטאָט, האָבן אַלע געזאָגט, אַז על־פּי דרך הטבע באַדאַרף עס אַזוי זײַן, וואָרום דער שכל איז מחייב, אַז יאָסעלע האָט באַדאַרפט גרייכן אַ גרויסן שידוך; דאָס האָט איטלע־כער אַרויסגעזען נאָך פֿריִער, און ווי האָט דאָס דען געקאָנט אַנדערש זײַן?

— עס קומט אײַך אַ מזל־טוב? — האָט מען זיך געווענדט צו שמואליק דעם חזן אין שול. — מע זאָגט, אַז אײַער יאָסעלע האָט חתונה געהאַט? וואָס, איר ווייסט גאָרנישט? געשיקט זיך עס? אודאי, דערציילט מען, אַז ער איז גאָר גליקלעך, מאה־אלף, זאָגט מען, ריש־אלפים! ווי קומט עס? אַ סברה, אַז ער שרײַבט אײַך גאָר קיין בריוול נישט, רב שמואליק? הײַנטיקע קינדער! גיי, ווער פֿאַרשוואַרצט צוליב אַ קינד, זײַ זיך מפקיר! מע דאַנקט נאָכדעם אָפּ מיט שטיינער. אַ שיינע וועלט הײַנט געוואָרן, נישטאָ וואָס צו ריידן, אַ לײַטיש וועלטל!

שמואליק, אַז ער האָט דאָס דערהערט, איז ער באַ זיך שטאַרק אָראָפּ־געפֿאַלן. „ס׳טײַטש, יאָסעלע זאָל מיר אַזעלכעס אָפּטאָן, אַן אייגענעם טאַטן?!" עס איז אים אַן דעם געווען אַ חרפּה, אַ בושה, פֿאַר לײַטן, וואָס ער האָט כמעט אַ יאָר נישט געהאַט קיין אײַנגעטונקטע פּען פֿון יאָסעלען, נישט ווייסנדיק, וואָס איבערצוטראַכטן, און דאָ — נאָ דיר גאָר אַזאַ נײַס! „אַ מעשה, אַ מעשה! חתונה האָבן, ווערן אַ נגיד און פֿאַרגעסן אַ טאַטן! עס קאָר גאָרנישט זײַן!" דאָס איז געווען שמואליקס איינציקע טרייסט: „עס קאָן גאָרנישט זײַן!" ווען נישט דער בטחון, אַז נישט הײַנט איז מאָרגן, וועט יאָסעלע קומען צו פֿאָרן, וואָלט דאָס שמואליק נישט אויסגעהאַלטן. ער האָט אַזוי אויך געהאַט גענוג צרות; עס איז אים די לעצטע צײַט, פֿון אַ פֿאַרקילונג אָפּנים, די שטימע, מ׳שטיינס געזאָגט, קאַליע געוואָרן. שמואליקס האַלדז, וואָס האָט אַמאָל געשמט אױף דער וועלט, איז געוואָרן געכאַפּט, און זײַן „שאגת־אַריה־קול" איז אים געוואָרן משונה פֿאַרדומפּן מיט אַ הייזעריקייט, ווי אַ קול פֿון אַן אַנגעשפּאַלטענער כלי. דאָרט, ווו שמואליק פּלעגט זיך אַמאָל פֿאַר־קאַטשען אױף זײַן פּיסטל, זינגען טרוילעריש און אָראָפּלאָזן זיך אױף זײַן ביי־קול ביז דער לעצטער „שפּינדע", — האָט זיך הײַנט מיאוס געלאָזט

הערן אַ כאָרכלען פון אַ געקוילעטן אָקס, אָדער אַ קריי פון אַ יונגן, נאָר נישט אויסגעזוונגענעם האָן. שמואליקס דאַווענען האָט אָנגעהויבן צו זײַן געמוטשעט, מחילה, זייער געמלאכהט; וויפֿל ער האָט זיך נישט געבריהט, רײַסנדיק זיך אַף די גלײַכע ווענט — נישטאָ די כחות פֿון אַמאָל! אוים האַלדז, אוים דבור, אוים, אוים שמואליק — ערגער ווי געשטאָרבן! געהאַלטן האָט אים באַם עמוד נאָר דאָס שטיקל חזקה. לאָזן אַ געפֿאַלענעם פֿאַלן, צונעמען באַ יענעם דאָס לעצטע שטיקל ברויט אײַנגאַנצן, אָפּקוילען אַן אָרעמאַן פֿון פּרנסה — דאָס טוען נישט אַזוי גרינג די מאָזעפּעווקער ייִדן, וואָס זײַנען בטבע ווייכע, באַרעמהאַרציקע לײַט, און איבערהויפּט פֿרומע, ערלעכע ייִדן. נאָר זאָגן אַף זיי, אַז זיי זײַנען גאָר צדיקים, מענטשן מיט יושר — דאָס קאָן מען אָבער אויך נישט, דען זיי זײַנען זיך מיט שמואליק דעם חזן באַגאַנגען נישט אַזוי מענטשלעך, נישט גאָר על־פּי יושר; מע האָט אים דעקוטשעט מיט שטעכווערטלעך, געגעבן אים אָנצוהערעניש, געפֿרעגט אים, וואָס מאַכט עפּעס יאָסעלע, געהאַט צו אים טענות פֿאַר זײַן דאַווענען, פֿאַר זײַן זינגען. אמת, מע קאָן זיי, די בעלי־בתים פֿון דער קאַלטער שול, אויך אײַנגאַנצן נישט שולדיק מאַכן: זיי זײַנען אין דעם ענין געבאַלעוועט זייער: זיי זײַנען פֿון תּמיד אָן געוווינט געוואָרן צו רעכטע חזנים, צו שיינע בעל־תּפֿילות; וואָס־זשע זאָלן זיי טאָן? שמואליקס דאַווענען איז פֿאַר זיי געווען על אפּם ועל המתם, און פֿאַר שמואליקן אַליין איז זײַן חזניש לעבן געווען אַ מיאוס געמוטשעט לעבן. נאָר צו די צרות מיטן האַרצווייטיק, וואָס ער האָט געהאַט באַ זיך אין דער היים, איז דאָס נאָך נישט געווען קיין משל אפֿילו, וואָרעם זינט עס איז אַרויס דער שם אין שטאָט, אַז יאָסעלע האָט חתונה געהאַט, האָט שמואליק דעם חזנס ווײַב ווידער אַ מאָל איבערגעביטן איר מיינונג וועגן יאָסעלען און האָט גענומען עסן און טאַטשען שמואליקן נעבעך, שיטן אים זאַלץ אַף די ווונדן מיט אַ פּה קדוש, ווי זי קאָן.

— פּײַן אויסגעשטעלט זיך אָקעגן אַ טאַטן, גאַנץ לײַטיש! נישט אומזיסט זאָגט די וועלט אַ ווערטל: „פֿון אַ חזירשן וויידל קאָן מען קיין שטרײַמל נישט מאַכן!" דײַן יאָסעלע איז געווען אַ שאַרלאַטאַן און איז געבליבן אַ שאַרלאַטאַן. הײַנט פֿאַרשטיי איך שוין, פֿאַרוואָס איך האָב אים פֿון קינדווײַז אָן אַזוי פֿײַנט געהאַט. נישקשה, איך האָב אַ גוטן

חוש־הריח, איך שמעק־אָן באַלד אַ מענטשן, וואָס ער איז; מסתמא איז ער פונעם שורש אַ דער־רוח־ווייסט־וואָס! און איך פאַרשטיי גאַרנישט, וואָס זלאַטע לייגט איין די וועלט נאָך זײַן מאַמען און זאָגט, אַז אַזאַ צדיקות, ווי דײַן זעלדע איז געווען, איז גאָר אױף דער וועלט נישטאָ. לאָז זי מיר דאַרטן מוחל זײַן, ווו זי איז...

שמואליק האָט אויסגעהערט די אַלע רייד און אָראָפּגעשלונגען זיי, ווי אַ ביטערן טראָפּן. אַ סך ערגער איז אים געווען זיך באַגעגענען מיט זײַנע גוטע פרײַנט, מיט זלאַטען און מיט אסתרן: וואָס קאָן ער זיי זאָגן, טאָמער מאַכן זיי מיט אים אַ שמועס מכח זײַן זון? ער האָט אָבער אין דעם אַ גרויסן טעות געהאַט: זלאַטע האָט זיך ווידער צע־קריגט מיט דער חזנטע און איז געווען פאַרנומען מיט אירע עסקים, געהאַט גענוג אייגענע צרות, גענוג אייגענע זאָרג: מע באַדאַרף חתונה מאַכן אַ קינד, אסתר איז שוין, קיין עין־הרע, אַ מיידל צו לײַטן, און ס'איז נישטאָ מיט וואָס: אָן קיין נדן וויל מען הײַנטיקע יאָרן קיין מיידל נישט נעמען; אַ ליאַדע בחורל, אַן אונטערשלאַג, הייסט זיך אַנידערלייגן עטלעכע הונדערט קערבלעך, אַחוץ מתנות — און דאָ דער־ווײַל וואַקסט אסתר, עס גייט איר שוין דאָס צוואַנציקסטע יאָר, ווי געשריגן! עס דרייט זיך אפילו אַ שידוך, נישט אַזאַ גלײַכער, נאָר אַ גליק, אַ פּאַרטיקע זאַך, אַ שמאַלץ־גרוב. גיי, בינד־צונויף, מאַך עפּעס איינע אַליין, אַ ווויסטע אַלמנה מיט פּיצלעך קינדער יתומים!...

און אסתר, אַז זי איז געוואָר געוואָרן, אַז יאָסעלע האָט חתונה גע־האַט, —וואָס האָט זי געקאָנט קלערן בשעת מעשה? ווער קאָן זיך פאַרשטעלן איר באַליידיקט, באַטריבט, פאַרוואַגלט, צעבראָכן האַרץ נע־בעך? עס האָט זיך איר געדאַכט, אַז זי קען יאָסעלען אויסגעבונדן, און האָט אים פון תמיד געגלייבט, און אַלץ וואָס ער האָט געזאָגט איז געווען באַ איר הייליק; צום סוף זאָל ער זי אַזוי מיאוס אָפּנאַרן, אָפּליגנערן פון קאָפּ ביז פּיס? אסתרן האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז אַזוי ליב האָבן און אַזוי געטרײַ זײַן, ווי יאָסעלע האָט ליב און איז געטרײַ דעם טאַטן זײַנעם, איז גאָר דער צווייטער צו אים נישטאָ. נאָך שטייט ער איר פאַר די אויגן, ווי ער האָט זיך איר דעמאָלט געשוואָרן, בשעת אָװעקפאָרן פון דער היים, אַז ער וועט דעם טאַטן נישט פאַרגעסן אױף קיין מינוט אַפילו, און וועט אים גאָר גליקלעך מאַכן; נאָך קלינגען איר אין די

אויערן יענע גוטע ווערטער זײַנע, יענע זיסע געזאַנגען, אין וועלכע ער האָט פאַר איר זײַן האַרץ אויסגעגאָסן, און וואָס האָבן זיך איר געדאַכט, ווי ער זאָגט איר צו אייביק בלײַבן דער יאָכעלע, דער אייגענער יאָסעלע, נישט פאַרגעסן קיינעם נישט פון זײַנע ליבע און געטרײַע. צום סוף גייט אַוועק שוין באַלד אַ יאָר צײַט, און מע הערט נישט און מע זעט נישט פון אים, און פּלוצים — נאַ דיר אַזאַ מין ידיעה! יאָסעלע האָט גאָר חתונה געהאַט! און נאָך אַזוי חתונה געהאַט! גענומען אַן אַלמנה, אַ גרושה — צוליב געלט! און אָפּגעטאָן דאָס בסוד, זיך באַגראָבן!... „גוואַלד, גוואַלד, יאָסעלע זאָל אַזעלכעס קאָנען טאָן?!" אסתר האָט דאָס נישט אַרויסגעזאָגט קיינעם; זי איז געווען רויִק, ווי תמיד, פאַרנומען מיט דער קראָם, אין זינען געהאַט די שטוב, שטיל, פײַן. וואָס האָט זיך אָבער געטאָן בײַ איר אין האַרצן אינעווייניק? — דאָס האָט נישט געקאָנט וויסן קיינער, אַזוי ווי ס'האָט בײַ איר קיינער נישט געוווסט פון יענע זיסע גאָלדענע חלומות, אין וועלכע זי האָט פאַרבראַכט גאַנצע צוויי יאָר, זינט יאָסעלע איז אָפּגעפאָרן פון דער היים. מע קאָן זאָגן, אַז יענע צוויי יאָר זײַנען געווען פאַר אסתרן אַ לאַנגער זיסער חלום; יאָסעלעס געשטאַלט איז פון איר נישט אָפּגעטראָטן אַף קיין מינוט, און וואָס זי האָט נישט פאַרקלערט, און ווו זי האָט זיך נישט געווענדט, איז געווען נאָר יאָסעלע און יאָסעלע. נישט איין מאָל פלעגט זיך מאַכן, אַז זלאַטע האָט איר באַמערקט, אַז זי איז עפּעס נישט אַף ד ע ר וועלט: „וואָס איז דאָס מיט דיר געוואָרן, — פלעגט זי מיט איר טענהן, — וואָס ביסטו געוואָרן אַזוי צעטראָגן? דו מעסט אָפּ דרײַצן אַרשין און רעכנסט נאָכדעם צוועלף, און גדליה מאיר דער צעלניקער הייסט בײַ דיר גאָר מאיר־גדליה, פאַרקערט דאָס שלים־מזל?" אַז אַנדער מאָל פלעגט אסתר, זיצנדיק איבער אַן אַרבעט נעבן דער קראָם אַף אַ בענקעלע, פאַרטראַכטן זיך און צעזינגען זיך תחילת גאַנץ שטיל, און וואָס ווײַטער — אַלץ העכער און שטאַרקער, נאָכמאַכנדיק ווי יאָסעלע זינגט, און גאָרנישט באַמערקנדיק, אַז דאָ נישט ווײַט זיצן מאַנצבילן... די מחשבות פלעגן זי פאַרטראָגן אַמאָל גאַנץ ווײַט אַהין, ווו יאָסעלע געפינט זיך, און דאָרט אינאיינעם מיט אים האָט זי זיך אויך געפונען, געקוקט אַף אים און געהערט זײַן זיס קול, זײַן געטלעך זינגען, פונקט ווי יענעם שבת באַטאָג בײַ שמואליק דעם חזן אין שטוב. און אַמאָל

פלעגט זיך איר אויסוויַיזן, אַז אַט קומט מען איר אָנזאָגן אַ בשורה: „אסתר, דו ווייסט, ווער ס'איז געקומען? יאָסעלע שמואליקס, יאָסעלע סאָלאָוויי איז געקומען!" און אַז אַנדערש מאָל פלעגט איר דורכפליִען אין קאָפּ אויך אַ שלעכטע מחשבה; עס גייט דורך אַ כמאַרע פאַרביַי דער זון און פאַרשטעלט אַף אַ מינוט איר ליכטיקע שיַין — אסתרס גע־דאַנקען באַקומען אַן אַנדער מין מראה, און זי הייבט אָן צו זאָרגן, איי־בערטראַכטן, אַרויסלאָזנדיק אַ זיפּץ פונעם טיפן האַרצן; נאָר די כמאַרע גייט אַוועק און די זון שיַינט ווידער מיט איר חן. אַ שלעכטע מחשבה טריַיבט אסתר אַרויס פונעם קאָפּ, און יענע ליכטיקע געדאַנקען קומען ווידער אָן, און דאָס האַרץ רירט זיך ווידער פון פרייד און פון נחת, און יענע זיסע חלומות קומען ווידער אָן, און עס וועבן זיך איר גאָלדענע פאַנטאַזיעס, און זי זינגט שוין ווידער אַף יאָסעלעס שטייגער. „וואָס איז דאָס מיט דיר געוואָרן, טאָכטער? — פלעגט איר זלאַטע איבערשלאָגן די בעסטע מחשבות אינמיטן. — וואָס פאַר אַ פּנים האָט דאָס, איך פרעג דיך, אַוועקזעצן זיך דאָ אין מיטן דרויסן זינגען? און פאַר פרעמדע מענטשן נאָך!"... אסתר פלעגט זיך אויפכאַפּן ווי פונעם שלאָף און פרעגן פאַרוווּנדערט: „זינגען? ווער זינגט דען?"...

דאָס לעצטע יאָר, וואָס יאָסעלע האָט אויפגעהערט צו שריַיבן בריוו, האָט אסתר, געוויינלעך, געהאַט יסורים דערפון; נאָר זי איז געווען אין אים אַזוי פאַרגלייבט, אַז זי האָט גאָרנישט צוגעלאָזט קיין שלעכטע מחשבה. זי האָט אים אַליין בא זיך פאַרענטפערט: „אַ מענטש פאָרט אַרום כסדר, איז נע־ונד — וואָס איז דאָס חידוש?"... און זי האָט געהאָפט און געהאָפט. פלוצים — נאַ דיר גאָר אַזאַ שלאַק! דערויף האָט זיך אסתר גאָרנישט אָנגעהויבן צו ריכטן. ווי אַ דונער האָט איר די דאָזיקע ידיעה דערלאַנגט אין קאָפּ אַריַין. זי האָט זיך ווי אויפגעכאַפּט פון אַ לאַנגן שלאָף און דערזען, אַז אַלע אירע פרייד מיטן גאַנצן גליק אירס איז אַ חלום, אין וועלכן זי האָט פאַרבראַכט צוויי יאָר כסדר, די בעסטע צוויי יאָר אין איר לעבן. זי איז מיט אַ מאָל געוואָר געוואָרן פון אַזויפיל פאַלשקייט און שלעכטיקייט אַף דער וועלט; זי האָט מיט אַ מאָל דערזען פאַר זיך אַזאַ מיאוס, ביטער, פינצטער לעבן! נאָר ווער האָט דאָס בא איר געקאָנט ווייסן? וועמענס עסק איז דאָס? ווער קוקט זיך אַרום אין מאַזעפּעווקע אַף אַן אָרעם מיידל, וואָס אַט איז זי געווען

גליקלעך ווי די גאַנצע וועלט, און איז זי אַראָפּגעפאַלן פונעם הימל ביז צו דער ערד? אסתר האָט זיך באַנאַכט באַ זיך אַפּן געלעגער גוט אויס־געוויינט שטילערהייט, נישט איין מאָל, נאָר עטלעכע מאָל, געשמאַק אויס־געוויינט. נאָר דאָס וויינען האָט איר אָבער נישט פאַרגרינגערט איר ביטער האַרץ אפילו אַף קיין האָר. דען חוץ דעם, וואָס איר מזל איז געווען אַזוי וויסט און פינצטער, האָט זיך אַף איר געגומען אַ נייַער אומגליק, אַ גאַנס שטראָף, אַ מלאך־המות אַף אירע יונגע יאָרן. דער דאָזיקער מלאך־המות איז געווען — הנגיד רב אַלטער פּעסים!

XXII.

אַלטער פּעסים זיצט אַן אַלמן, און רב קלמן שדכן לייגט איַין די וועלט

אַלטער פּעסים איז אַ פיַינער בעל־הבית. ער האָט זייער אַ טיַיערע, אַ גרינגע פּרנסה אין מאַזעפּעווקע: ער איז זיך אַ בעל־הלוָאה. נאָר ער איז נישט גלײַך צו אַנדערע פּראָצענטניקעס. וואָס ווייסן נישט פון קיין לעבן צו זאָגן. אַ מאַזעפּעווקער פּראָצענטניק גייט אַרום שטענדיק אין איין זאָרג. ער איז אין פּחדים, טאָמער וועט דער אָדער יענער נישט אָפּגעבן, און שלאָפט נישט קיין נעכט. ער ווערט מיט דער צײַט אַ גרויסער מרה־שחורהניק. עס שטעלט זיך אים אַלץ פאָר, אַז יעדער מיינט באַ אים אויסנאַרן, צונעמען, אַוועקראַבעווען, ירשהנען אים באַ זײַן לעבן. עס דאַכט זיך אים אַלץ, אַז איטלעכער שאַרפט אַף אים די ציין, — און וואָס וועט זײַן דער תכלית, אַז עס וועלן אים שוין אַלע אַנזעצן? עס קומט דאָך אים דערמאָלט נאָר נעמען אַ טאָרבע, חלילה, און גיין איבער די היַיזער! אַזעלכע געדאַנקען ברענגען אים, דעם מאַזעפּעווקער פּראָ־צענטניק, דערצו, אַז ער מוז ווערן קאָרג, אַ נהרג על פּחות משוה פּרוטה, גיין קריעה־בליאה, נישט פאַרגינען זיך דאָס שטיקל ברויט, וואָס ער עסט. ניין, אַלטער איז נישט פון דעם מין. ער קען זײַנע ייִדעלעך און ווייס גאַנץ גוט, אַז ער קאָן פון זיי צינזן זײַן באַדערפעניש כסדר. כאָטש

ער ליגט באַ יעדן איז מויל און הינטער די אויגן מאַכט מען פון אים אַ תל, מע רופט אים „עשו", „פּיאַווקע", „המן" און נאָך אַזעלכע צונע־מעניש, — אָבער אין די אויגן, נישקשה, גיט מען אים אָפּ כבוד: „רב אַלטער" רופט מען אים! אַ ברירה האָט מען? ער האָט פּאַרט די קלינגערס, און אַלע דאַרפן צו אים אַנקומען. דערום לעבט זיך אַלטער אַ גוטן טאָג, קוקט אַרײַן אין טעפּל אַרײַן, דאָס עוף זאָל זײַן זיס און דאָס יאַיכל פעט, און היט זיך אָפּ דאָס בײַכל זייער גוט, ניט צולאָזנדיק זיך קיין יסורים פון קיין שום זאַך אויף דער וועלט. ווי דאָס ווערעמל, אַז עס פאַרקלײַבט זיך אינעם בעסטן עפּל אַרײַן, ליגט דאָס זיך דאָרטן רויק, גאַרנישט אַנזיכטיק, זויגט און נאָגט די זאַפט פּאַוואָלינקע, מיט ישוב־הדעת, און וויל גאַרנישט וויסן, וואָס ווײַטער, אויף יענער זײַט עפּל, טוט זיך, — פּונקט אַזוי לעבט זיך אַלטער אויף זײַן געשעפטל אין מאַזעפּעווקע, און וואָס גייט דאָס אים אָן, וואָס יענער זאָגט, צי וואָס יענער רעדט דאָרטן, ווייס איך וואָס? אָפּן הימל אַ ירוד! אבי אים איז וואַרעם... פאַרקערט, טאָמער וועט איר אים זאָגן מוסר: „רב אַלטער, איר דאַרפט מיר אַנוואַזשען, כ'לעבן, און וואָס וועט אײַך שוין אַרויסקומען, אַז איר וועט שוין באַ מיר אַרויסרײַסן נאָך אַ האַלב קערבל, מ'שטיינס געזאָגט? איר וועט שוין דאָ גליקלעך ווערן? איר האָט קאַרג, דאָס ווײַב מיט די קינדער האָבן אײַך באַזעצט?" — וועט ער אײַך אויסהערן גאַנץ קאַלט־בלוטיק, און אויך קאַלטבלוטיק, מיט אַ שמייכעלע, ענטפערן: „כ'קאָן נישט, בנאמנות!" און נאָכדעם מעגט איר שוין ריידן, וויפל איר ווילט. אָדער פּרוּווט וועלן נעמען באַ אים אַ נדבה מער מיט דרײַ גראָשן ווי ער גיט, וועט ער אײַך נאָר ענטפערן אַזוי בנעימות, אַזוי אַנגענעם: „איך גיב נישט מיין, בנאמנות!" — איז דאָס הייליק, איר מעגט שוין זײַן זיכער. — אָט אַזאַ מין ייִדל איז זיך אַלטער.

אַלטער פּעסים איז אַ פּײַן, אויסגעפּוצט ייִדל, אַ געפּאַקטס, שוין אין די יאָרן, נאָר מחמת ער איז זייער געזונט און געלײַטערט אָפּן פּנים, און אַ בערדל האָט ער אַ קליינס, ווײַזט ער אויס נאָך גאָר אַ יונגערמאַנטשיק. ער האָט אַ היפּש בײַכל, פון ייִדיש בלוט — זאָגט מען; דאָס מײַלכל איז באַ אים צונויפגעצויגן, אײַנגעשנירעוועט, די ליפּן רויט און פעט און מסוגל צום זייגן, ווי באַ אַ פּיאַווקעלע; די בעקעלעך זײַנען באַ אים תמיד רויטפאַרביק און אָנגעבלאָזן, ווי די פּאַמפּעשקעס. בכלל איז אַלטער

אַ גאַנץ פֿײַן ייִדל, נאָר אויגן האָט אַלטער נישט קיין שיינע: איין אויג האָט ער אַ גרויס און דאָס אַנדערע אַ ביסל קלענער, און אָט מיט דעם קליינעם אייגל, אַז ער טוט אַ קוק אַף עמעצן, ווערט יענעם פֿאַרקילט אינעווייניק. גיין גייט ער פּאַוואָלי, רעדט שטילערהייט, אַ ביסל מיט אַ קוויטש, שטענדיק מיט אַ שמייכעלע. אַרום זיך האָט אַלטער ליב צו גיין ריין, זויבער; דאָס זײַדענע קאַשקעטל, דאָס ליוסטרינענע קאַפּאָטקעלע און די גאַנצע הלבשה אַף אים זינגט, ס'איז תמיד שפּאָגל־נײַ, די שטיוול גלאַנצן, קיין שפּריינקעלע לאָזט ער אַף זיך נישט פֿאַלן. תמיד איז ער פֿרײַ, שטענדיק צופֿרידן מיט זיך, האָט קיינמאָל קיין עגמת־נפֿש נישט. נאָכן וואַרמעס שלאָפֿט ער זיך אויס און גייט אַרויס אַ ביסל אין מאַרק אַרײַן, גלאַט אַזוי זיך, זען זיך מיט דעם און מיט יענעם. אַ ביסל ריידן, נעמען אַ ציגאַר־טיטון בײַ יענעם. נ ע מ ע ן ב אַ י ע נ ע ם איז בײַ אים דאָס חיות, און כאָטש ער ווייס גאַנץ גוט, אַז הינטער די אויגן רופֿט מען אים דערפֿאַר „ד ב ר ־ א ח ר", נאָר ער האָט דערפֿון אויך קאַרג עגמת־נפֿש: „ס'אַ דאגה אַ ביסל!" — מאַכט ער מיט אַ שמייכעלע, אַז מע קומט צו אים אין שטוב אַרײַן, נעמט ער צו איטלעכן באַזונדער בסבר פּנים יפֿות, מיטן שענסטן כבוד, ווייס גאָרנישט ווי יענעם אַנידערצוזעצן און קאַרגט נישט קיין גוטע, זיסע ריידעלעך קיינמאָל און קיינעם נישט. נאָר פֿונדעסטוועגן האָט מען אים אין מאַ־זעפּעווקע נישט ליב, מע קאָן אים נישט סובל זײַן מיט אַלע זײַנע זיסע געננ. האָבן האָט מען צו אים, דאַכט זיך, גאָרנישט. ער טשעפּעט נישט קיין פֿליג אַף דער וואַנט, פֿונדעסטוועגן האָט מען אים פֿײַנט אין שטאָט ערגער, ווי דעם טויט, אַפּנים, ער מוז זײַ ליגן דאָרטן טיף אין דער לעבער! נאָר אפֿשר מיינט איר, אַז ער ווייס דאָס נישט, צי עס אַרט אים? עס זאָל דאָס אים אפֿילו אָנהייבן צו אַרן! — אָט אַזאַ מין ייִדל איז זיך אַלטער.

„אַלטער פּעסים" רופֿט מען אים נאָך זײַן מאַמע פּעסי, עליה השלום: פּעסי איז געווען אַ בריה אַ ייִדענע, אַ גאַנץ פֿײַנע, און אין די יונגע יאָרן, זאָגט מען, איז זי געווען גאָר אַ פֿאַרשוין, און דורך איר שיינקייט און בריהשאַפֿט האָט מען גאָרנישט אַרויסגעזען דעם מאַן אירן, רב חיים־ישעיהן, וואָס איז כל ימיו געזעסן אין קלויז און געלערנט און געדינט גאָט. די שטוב האָט שוין געפֿירט פּעסי אַליין; איר פּרנסה איז געווען

א שענקל. „עט, אזוי זיך, נישקשה, דאָס שטיקל ברויט שלעפּט זיך", — האָט זי געזאָגט. און פון דעם „עט" האָט פּעסי אָנגעקליבן אַ היבשע קאָפּיקע, אָבער טאַקע גאָר אַ היבשע, אַזוי אַז מיט דער צײַט האָט זי זיך פּאַוואָלינקע אויסגעבויט אַ שטוב, צוגעקויפט אַ פּאָר קליטלעך, זיך דאַביוועט אַ ביסל צירונג, פּאַרליען עטלעכע קערבלעך אויך אַמאָל, אַז מע האָט באַ איר שטאַרק געבעטן, און צום מיינסטן — גלחים; מיט גלחים האָט פּעסי ליב געהאַט צו האַנדלען: „אַ„ כּפּרה — פּלעגט זי זאָגן — דרײַ ייִדן פאַר איין גלח, להבדיל!"... מע האָט אפילו גע־שמועסט אין שטאָט, אַז... נאָר וואָס מע קאָן אין מאָזעפּעווקע אויס־טראַכטן! „אַ בריה נפלאה אָט די פּעסי!" — האָט מען אַף איר געזאָגט, קוקנדיק אַף רב חיים־ישעיהון, וועלכן ס'האָבן מקנא געווען אַ סך ייִדן. — „אַ גוטע בחורטע, איײַערע!" — האָבן חברה צו אים געזאָגט אין קלויז. — „אַ גוטע בחורטע, זי באַשטייט אַקעגן דרײַ מאַנסבילן, איײַער פּלוניתטע"... רב חיים־ישעיה פּלעגט דערויף נישט ענטפערן גאָרנישט, נאָר אַ קוקט טאָן פון אויבן, אַריבער די ברילן, אויפהייבנדיק די געדיכטע ברעמען, אַרויסלאָזן אַ זיפץ, זיך פּאַרטראַכטן, קראַצנדיק זיך מיט דער האַנט אונטערן טלית־קטן, און זיך ווידער נעמען צו דער גמרא. און אָט אַזוי, זיצנדיק אין קלויז, איז זיך רב חיים־ישעיה אַמאָל אַנשלאָפן. גע־וואָרן אַף אייביק שטיל. קיינער האָט נישט געוווּסט די סיבה פון זײַן אַוועקשטאַרבן פּלוצים אין מיטן דרינען: „דאַכט זיך, געווען אַ געזונ־טער ייִד, אַ גבר, — פּלוצים נאָ דיר!" — „נו, מסתמא האָבן זיך אים אויסגעלאָזט די יאָרן, לאָז ער האָבן אַ ליכטיקן גן־עדן דאָרט — אַ ווײַלער ייִד געווען, אַז ערלעכער!" — אַזוי האָט מען געשמועסט אין שטאָט. און רב חיים־ישעיה האָט געהאַט אַזאַ לויה, אַז פיל מענטשן האָבן זיך געווּנטשן איבער הונדערט און צוואַנציק יאָר האָבן נישט קיין קלענערן כּבוד. „אוי־וואַ, אַ ווײַלער ייִד געווען, אַ שטילער זייער און אַ גרויסער למדן!" — „ס'איז אַ סברא, אַז ער איז געווען אַ פּרוש"... — „יאָ אַ פּרוש, צי נישט קיין פּרוש, אַז ערלעכער ייִד, אַ כּשרער ייִד איז ער געווען געווים, כאָטש נישט קיין איבערגעשפּיצטער, לאָז ער מיר מוחל זײַן"... אָט אַזעלכע שבחים האָט מען נאָכגעזאָגט רב חיים־ישעיהון אין שטאָט אַ קליינע צײַט און מע האָט אין אים גיך פאַרגעסן.

פּעסי איז זיך געבליבן באַ איר פּרנסה, ווי פריער, מיט אירע

גלחים גאָר נישקשהדיק, נישט צו פאַרזינדיקן, און קיינער האָט נישט אַרויסגעזען אַף איר, אַז זי איז אַן אַלמנה, דאָס הייסט, זי האָט זיך קיינמאָל נישט געקלאָגט, למשל, ווי אַן אַלמנה קלאָגט זיך אַף איר ווייסט מזל, געוויינלעך. פּעסי איז זיך אָפּגעזעסן נאָך איר מאַן זיין שבעה, פינע שלשים האָט זי אים אויך אָפּגעגעבן, ווי ער האָט באַ איר פאַרדינט, זי האָט דאָס גאַנצע יאָר געטראָגן אַ שוואַרצן פאַרטוך, „קלאָג”, ווי עס באַדאַרף צו זיין, און איז זיך געבליבן די אייגענע פּעסי, וואָס פריער, האַבדיק אין זינען נאָר דאָס געשעפט אירס, די גלחים און, להבדיל, דאָס קינד, — אַלטער זאָל לעבן. פּעסי איז געווען זייער אַ געטרייע מוטער; אַלטער איז באַ איר געווען תמיד טייער, ווי דאָס שוואַרצאַפּל פונעם אויג. פון קינדווייז אָן ביז כמעט דער חתונה זיינער האָט ער זיך געהאַלטן באַ דער מאַמעס פאַרטוך, און פּעסי האָט אויסגעהאָדעוועט אַלטערן אַזוי, אַז אַלע ווייבער האָבן איר מקנה געווען: „זי האָט דאָס אויסגעפּאַשעט דעם בן אירן, קיין בייז זאָל אים נישט שאַטן!” אין אים האָט פּעסי אַריינגעלייגט אינגאַנצן איר ליבשאַפט. „איין אויג אין קאָפּ — האָט פּעסי געזאָגט — און אַנגעקומען איז ער מיר גענוג שווער; כמעט פון העכער זיבן יאָר נאָך דער חתונה האָב איך קיין קינדער נישט געהאַט. איך האָב שוין געמיינט, אַז איך בין אַן עקרה. וויי בין איך נישט אויסגעווען, ביז איך האָב זיך דערלעבט דאָס דאָזיקע? און מיט דעם איז שוין די ערד פאַרשלאָסן געוואָרן”. פּעסי האָט אים נישט אָפּגעלאָזט פון זיך אַף קיין מינוט; צען מאָל אַ טאָג פלעגט זי קומען אין חדר אַריין, זען וואָס דאָס קינד מאַכט, ברענגען אים אַלע מאָל אַן אַנדער מין זאַך: אַן עסנוואַרג, אַ נאַשעריי, אַ לאַקעטקע. אַלע יינגלעך פון חדר האָבן אים מקנא געווען, געשלונגען די סלינע, זיך געווונטשן זיין אַף אַלטערס אָרט... שלאָגן אָדער שמייסן אַ ל ט ע ר ו נ י ו ן האָט דער רבי נישט געטאָרט בשום אופן; אַ פינגער אַז עמעצער האָט געפּרוווט אויפהייבן אַף אים, האָט פּעסי אויסגעריסן די אויגן יענעם. ווינטער אין די גרויסע פרעסט און זומער אין די גרויסע היצן האָט אים פּעסי פון דער שטוב נישט אַרויסגעלאָזט: „די תורה, נישקשה, וועט נישט אַנטלויפן” — האָט זי געזאָגט. צום לערנען האָט אַלטער געהאַט אַן אַלעמען זייער אַ פלאַטשיק קעפּל, און קיין גרויסער מתמיד איז ער אויך נישט געווען. פּעסי האָט געוווסט, אַז קיין רב וועט ער געווים נישט זיין, און

האָט אָבער דערפֿון װינציק־װאָס יסורים געהאַט: „נו, מילא, װעט ער נישט זײַן, װי דער טאַטע זײַנער"... — אַזױ האָט זי געזאָגט און האָט אים צו זעכצן יאָר אָפּגענומען פֿונעם חדר, אױסגעהאַלטן לעבן זיך אַ פּאָר יאָר און דערנאָך חתונה געמאַכט צו מזל.

אַ װײַבל האָט אים פּעסי געגעבן זײַער אַן איידל קינד, אַ „רוחנית"; און װי פּעסי איז געװען אַ גוטע מוטער, אַזױ איז זי נאָך מער געװען אַ גוטע שװיגער. פֿייגל — אַזױ האָט געהייסן אַלטערס װײַב — איז בײַ איר געװען פֿאַררעכנט פֿאַר אַן אייגן קינד, און פּעסי איז אױסגעגאַנגען נאָך אירע טריט, נישט אָפּגעלאָזט זי פֿונעם אױג אױף קײן מינוט: „פֿייגעלע, אפֿשר װילסטו אַט־אַ־דאָס? טאָמער װילסטו יענץ?" גוט װי דער װעלט איז דאָרטן געװען פֿייגעלען, זי איז געװען גאָר גליקלעך; אָבער נישט לאַנג האָט געדױערט איר גליק. אַרום־און־אַרום גוט גאַרנישט זײַן: גאָט האָט פֿייגעלען געשטראָפֿט און האָט איר נישט געגעבן קײן קינדער. אַלטער האָט אַזױ געגאַרט אַ קינד, פּעסי האָט אַזױ געװאָלט אַן אייניקל, אַ נחת פֿון אַלטערן, אַז מע האָט פֿייגעלען פֿאַראומערט דאָס לעבן. פֿרײַער האָט זיך דאָס אָנגעהױבן פֿון אַ װערטל אױף צו כלומרשט, פֿאַר־בײַגייענדיק, אַ זאָג געלאָזט אַזױ: „דו ביסט דאָך אַ בעזדיטניצע, פֿייגל, װאָס האָט מען מיט דיר צו שמועסן?" און נאָכדעם האָט אַלטער אָנ־געהױבן ביסלעכװײַז זיך בלאָזן אױף פֿייגעלען, און פּעסי פֿון איר זײַט האָט זי אָנגעהױבן אונטערטרײַבן, זי זאָל פֿרװון דאָס און פּרװון יענץ, פֿאָרן אַהער און פֿאָרן אַהין, טאָמער װעט פּאַרט עפּעס העלפֿן... „איך האָב אַלײן, טאָכטער מײַנע, אַ צײַט קײן קינדער נישט געהאַט, — האָט מיט איר פּעסי געטענהט, — און אַז איך האָב דערזען, אַז ס'איז שלעכט, האָב איך אװדאי געטאָן כּל המיטלען; איך בין געװען װוּ דו װילסט: אי בײַם טאַטער, אי בײַם רבין, להבדיל, אי בײַ יענער גויע, װאָס איך זאָג דיר, און האָב אין די עטלעכע יאָר אױסגעטרונקען קרײַטער — טאַטעניו! װאָס דען? אַזױ איז גוט? װאָס איז אַ ייִדענע, מ'שטיינס געזאָגט, אַז זי האָט נישט קײן קינדער? אַז מע האָט קינדער, האָט דער מאַן אױך ליב, און אַז נישט, חלילה, פֿאַרדרייט ער מיט דער נאָז, אָדער ער טוט גאָר אַ שפּײַ"... װײַטער־װײַטער האָט פּעסי געאַרבעט אַלץ מער, זי האָט אײַנגעלייגט די װעלט, אױף יעדן טריט פֿאַרזאָפּט פֿייגעלען דאָס בלוט. „װאָס טױג זי דיר, די סאָטע ציג? — האָט פּעסי געטענהט

מיט אַלטערן. — גאָט זי אָפּ און פּטר אַן עסק!״ פייגל האָט דאָס אַלץ געהערט, און עס האָט זי גוט געקרענקט. נאָר זי האָט געטראָגן די צרות אינעווייניק, טיף אין האַרצן באַהאַלטן. זי האָט אָנגעהויבן צו קרענקען, קורירן זיך, טרינקען קרײַטער און פּלעשלעך מיט פּראָשקעס, אַזוי לאַנג, ביז זי איז געשטאָרבן.

פּעסין איז נישט באַשערט געווען צו דערלעבן אַ נחת פון איר קינד. מע האָט אפילו אַלטערן גערעדט שידוכים אַ סך, עס האָט זיך אַלץ געבונדן און געבונדן. עס האָט זיך אָבער גאָרנישט אויסגעבונדן. עפּעס האָט אַלטער קיין גליק נישט געהאַט צו שידוכים, און איז אַזוי אָפּגעזעסן אַן אַלמן אַ היבשע צײַט. פּעסי האָט זיך שוין איבערגעפּעקלט אויף יענער וועלט, און אַלטער זיצט אַלץ אַן אַלמן. נאָר עס זאָל אים טאַקע שטאַרק אַרן, וואָס ער זיצט אַליין — ניין! עס זאָל זיך מאַכן אַ רעכטער שידוך — מהיכי־תיתי, פאַרוואָס נישט? נאָר יאָגן זיך, לויפן נאָך דעם — עט, נישט כדאי!... רב קלבן שרבן שווײַגט אין דעם אפילו נישט און טוט זיך זײַן זאַך גאַנץ פּעסט: ער שרײַבט בריוולעך, רײַסט אײַן די וועלט און פאַלט אָפּט אַרײַן צו אַלטערן מיט אַ גוואַלד:

— ביז וואַנעט איז דער שיעור ביז וואַנעט, רב אַלטער, צו מור־טשען? עס מוז דאָך האָבן אַן עק מוז דאָך עס!

— האָסט טאַקע, אַפּנים, קיין צײַט נישט, חוזק אײנער? — מאַכט צו אים אַלטער מיט אַ שמייכעלע, ווי זײַן שטייגער איז.

— גיט זשע מיר כאָטש עטלעכע גראָשן גיט מיר דערווײַלע, רב אַלטער!

— גראָשנס? פּע!

— אויף הוצאות, רב אַלטער, אויף הוצאות!

— ווייס איך נו! — ענטפערט אים רב אַלטער און מער ענטפערט ער אים שוין הײַנטיקס מאָל קיין וואָרט נישט.

אָט אַזאַ מין ייִדל איז זיך אַלטער פּעסים.

XXIII.

אַלטער איז גראָד קיין נאַר ניט, און די מומע יענטל לייגט זיך אַריין אין געשעפט

אַלצדינג איז ביז אַ צײַט. עס האָט זיך איינמאָל געטראָפן אַזאַ מעשה: אַלטער האָט זיך פאַרשפּאַרט מיט רב קלמן שדכן בא זיך, דאָרט אין יענעם חדרל, וווּ דער קאַסטן שטייט, — דער אָרט, וואָס אַלטער פלעגט תמיד באַנוצן אויף צו ריידן מיט עמעצן אַ סוד־זאַך, און האָט דאָרט מיט אים עפּעס לאַנג געשמועסט, מחמת אַז רב קלמן איז פון דאָרטן אַרויסגעגאַנגען, איז ער געווען אַפן פּנים רויטלעך און האָט אַלץ געסמאַרעט מיט דער נאָז, צושאָקלענדיק מיטן קאָפּ און ריידנדיק צו זיך אַליין: „פײַן, פײַן"... און דאָס איבעריקע, וואָס ער האָט דאָרטן אונטערגע־ברומקעט, ווייס מען נישט. רב קלמן האָט צעלאָזט די פּאָלעס און איז באַלד אַוועק צו זלאַטעס שוועסטער, צו יענטלען. מיט איר האָט זיך רב קלמן געסודעט אַ היבשע צײַט, סמאַרענדיק מיט דער נאָז און הוסטנדיק, ווי אַ מענטש, וואָס וויל עפּעס זאָגן. יענטל איז געשטאַנען די גאַנצע צײַט אינמיטן שטוב, האַלטנדיק דעם קאָפּ אויף דער האַנט, און האָט אַלץ צוגעהערט, ווי רב קלמן לעפּעטשעט מיט דער צונג, ריידנדיק האַלבע ווערטער. און אַז ער האָט זיך שוין אויסגעקוועטשט אינגאַנצן, האָט זיך פּלוצים יענטל אַ פּאַטש געטאָן מיט ביידע הענט איבער די ליטקעס, אויסשרײַ־ענדיק אויף אַ קול מיט אַזאַ כּעס, אַז רב קלמן האָט אין גרויס ציטערניש געמאַכט אַ היבשן „בואי־בשלום" צוריק.

— צי איר זענט משוגע, צי חסר־דעה, צי גלאַט אַזוי פונעם זינען? — האָט יענטל געשאָטן אויף אים מיט פײַער. — וואָס ס'האָט זיך מיר געחלומט יענע נאַכט און הײַנטיקע נאַכט און פאַראַיאָרן ווינטער, זאָל פאַלן אויף מײַנע שונאימס קעפּ! גוט צונויפגעפּאָרט! איך האָב אַלץ געמיינט, איר שמועסט מכח זלאַטען. צום סוף זענט איר גאָר פאַרקראָכן, אַהאַ! ווי זאָגט ער: „קורץ געטראַכט און גוט געמאַכט!" ער איז גאָר קיין נאַר נישט, אײַער אַלטער, אַפּנים? ווייס איך וואָס! משוגע מײַנע שונאים? אַזאַ יונגס, אַ פּיסקליאַ, בלוט און מילך! גוט צונויפ־

געפּאַרט — דעם זומער מיטן ווינטער! אַזאַ פּאַרשוין צו אַזאַ אַלטן כלב, אַ רעטעך, זײַט מיר מוחל, אַ רעטעך!

— אַ רעטעך, זאָגסטו, יענטל, אַ רעטעך? אָבער אַ זאַפטיקער רעטאַך, אַ פעטער, אַ געפּאַקטער, זאָג איך דיר, אָנגעשטאָפּט מיט געלט! לאָמיך האָבן אַזאַ יאָר לאָמיך, וואָס פאַר אַ גליק דאָס איז פאַר דײַן זלאַטקען איז דאָס. לאַ־די וואָס איך וויל איר געבן אַ זאַך, ווי זאָגט מען, אַ שמאַלץ־גרוב, גליקלעך מאַכן, איז זי נאָך ברוגז זי! דו ווילסט נישט, ווי דו ווילסט זיך! איך האָב מיר מײַנס אָפּגעזאָגט איך, און די ברירה איז בא דיר די ברירה.

— אַ שמאַלץ־גרוב? — זאָגט יענטל אַ ביסל ווייכער. — דאָס שמאַלץ רינט אויס, די גרוב בלײַבט איבער. איך האָב מיך אויך געראַ־דעוועט אַף אַ שמאַלץ־גרוב, ווי איר ווייסט דאָך, ווי זאָגט ער: כאַטע פּאַקרישקע... נאָר גאַרנישט, איר ווילט, איך זאָל ריידן מיט מײַן שוועסטער, וועל איך ריידן, אַ וואָרט איז נישט קיין פּאַטש. נאָר איך זאָג אײַך פריִער, רב קלמן, עס וועט נישט גיין. אסתר איז אַן אַנדער מין קינד, נישט גלײַך צו אַנדערע היגע מיידלעך.

— ניין איז ניין. וואָס איז? מען נויט דען דאָ עמעצן חלילה פון קהלה נויט מען דאָ? אַ מיידל איז אַ האַנטעך: יעדער ווישט זיך יע־דערער. און וואָס איז אסתר וואָס? אַ נקבה. נאַ דיר אַ גראָשן נאַ דיר. געוויינלעך, אַז דו וועסט זיך אַרײַנלייגן, וועט מסתּמא זײַן רעכט מסתמא.

— יאָ, — זאָגט יענטל, באַקלערנדיק דאָס געשעפט פון אַלע זײַטן.

— ווי מיינט איר אָבער, פון זײַן זײַט וועט נישט זײַן קיין שום מניעה?

— פון אַלטערס שמועסטו? — זאָגט רב קלמן, צוטרעטנדיק נענ־טער צו יענטלען. — אַ שיינע מעשה, כ׳לעבן! יענער גייט אויס, חלשט, זאָגט זי גאָר אַ מניעה, זאָגט זי!

— נישט דאָס מיין איך דאָך. — זאָגט יענטל. — איך שמועס פון נדן שמועס איך. זלאַטע, ווייסט איר דאָך, איז, צווישן אונדז ריידנדיק, נישט אימשטאַנד אַרויסצונעמען אפילו קיין הונדערט קערבלעך נדן. געווען, אַז זי באַדאַרף הײַנטיקע צײַטן חתונה מאַכן אַ טאָכטער און האָט נישט מיט וואָס נעבעך. ווי זאָגט מען: „עס איז גרינגער אויפצוהייבן אַ שיכור איידער אַ קבצן".

— ווייס איך וואָס דו רעדסט, יענטל, וואָס. אַלטער שטייט טאָקע

אין דײַן זלאַטעס געלט שטײט ער? נישטאָ ווער ס'זאָל לאַכן, כ'לעבן, נישטאָ!

— אויב אַזוי — זאָגט יענטל, אַרײַנלײגנדיק אַ פינגער אין מויל, און פאַרטראַכט זיך — אויב אַזוי, וועלן מיר זען. מע באַדאַרף זיך פּרוּוון: אַז מע קאָן נישט אַריבער, מוז מען אַרונטער.

— ממה־נפשך, יאָ — יאָ, ניין — ניין! — זאָגט רב קלמן, צענע־מענדיק מיט בײדע הענט און אײַנבײגנדיק דעם קאָפּ. — נאָר אַוודאי וועסטו דו ווילסט נאָר דו, וועט דאָס געווים גײן, גאָר נישטאָ וואָס צו רײדן. די צונג פּיקן דאַרף מען דיר נישט, ברוך־השם. מע באַדאַרף זיך נאָר אָנטאָן אַ ביסל אַ כח, און דער עיקר — נישט לאָזן אָפּקילן דאָס, ווי זאָגט ער... אַ גוטן!

— אַ גוטן! —ענטפערט יענטל. — איך וועל מיך נאָך איבער־לײגן מיט מײַן בײנישן, וועלן מיר הערן, וואָס וועט עפּעס בײניש זאָגן דערויף: אין צווייען איז שטאַרקער.

— אויך רעכט! — ענטפערט רב קלמן. — אויב דו ווילסט זיך איבערלײגן מיט אים, איז ווי דו פאַרשטײסט ווי. פאַרט אַ מאַן, ווי זאָגט ער... אַ גוטן!

— אַ גוטן! זעט זשע, רב קלמן, כאַפּט זיך נאָר נישט אַרוים מיט קײן וואָרט פאַר דער צײַט, נישט פאַר זלאַטען, נישט פאַר מײַן בײנישן. עס זאָל נישט אויסקומען אַ סך זמירות — ווינציק לאָקשן, איר פאַר־שטײט?

— פײַן, פײַן! — זאָגט רב קלמן און גײט אַוועק פון יענטלען זײער צופרידן, רײדנדיק צו זיך אַלײן דעם גאַנצן וועג.

דאָס איז אָבער געווען פון יענטלס זײַט נאָר אַ תנועהלע פון אַ דיפּלאָמאַט. עס האָט איר אַזוי געפּאַסט צו זאָגן, אַז זי באַדאַרף איבער־רײדן מיט איר בײנישן. אין אמת רײדנדיק, האָט זי דאָס גאָרנישט גע־טאָרט מגלה זײַן פאַר אים. בײניש האָט איר נאָר געקאָנט קאַלי מאַכן, נישט פאַריכטן. בײניש איז געווען אַזאַ מין סאָרט יונגערמאַן, וואָס האָט זיך אַמאָל גערעכנט פאַר אַ שטיקל משכיל אין מאַזעפּעווקע. אַלײן איז ער געווען אַ קאַשפּערעווער, פון דער גרויכער שטאָט קאַשפּערעווו, און אים האָט דאָס בתיה געקריגן, ווי אַז אַנטיקל, פאַר איר קלענערער טאָכ־טער יענטל. חתנווײַז האָט בײניש געשמט פאַר אַ צאַצקע, אַ יונגל פון

לערנען; נאָר נאָך דער חתונה האָט ער זיך אַרויסבאַוויזן נישט אַזוי פֿײַן: ער האָט דאָס לערנען פֿאַרבויגן און האָט זיך אָפּגעגעבן צו אַנדערע מינים לערנעכצן: צו ביכלעך גאָר. נאָך מען איז פֿון דעם באַצײַטנס געוואָר געוואָרן און מע האָט אים פֿון די ביכלעך אָפּגעריסן. בתיה האָט געגוג געאַרבעט; זי האָט אים געוואָלט נאָר גטן און געגוג: זי דאַרף נישט אַזאַ סחורה. זי האָט זיך פֿאַרנאַרט אינעם „פֿרעדמעט" — האָט זי אַלץ געטענהט, אַרויסרופֿנדיק פֿון קאַשפּערעווע ביינישעס עלטערן און צוזאַמען מיט זיי האָט מען אַזוי לאַנג געאַרבעט, ביז מע האָט ביינישן פּאַרט געשטעלט אַף די פֿיס און געמאַכט אים פֿאַר אַ מענטשן, גלײַך מיט אַלע אַנדערע מאַזעפּעווקער יונגעלײַט. פֿון דער צײַט אָן איז ביניש געוואָרן אַ סוחר און האָט שוין מער קיין ביכל נישט אָנגעקוקט אין די אויגן. דערויף איז יענטל אויך געווען אַ גוטער קאָזאַק און האָט מיט אים געלערנט בלק, — ער זאָל וויסן, וואָס אַ ווײַב באַדײַט, און געדענקען, אַז אַ ווײַב באַדאַרף מען פֿאָלגן. אין האַרצן אָבער איז ביניש פֿאַרבליבן אַ משכיל; ער האָט ליב געהאַט משכילים, ווי דאָס לעבן, און האָט נישט געקאָנט אָנקוקן די אַלע מאַזעפּעווקער לײַט, ובפֿרט אָט איינע שיינע ייִדן, די פּראַצענטניקעס, וואָס גייען אַרום מיט די שטעקעלעך איבערן מאַרק, עסן און טאַטשען דעם אָרעמאַן, ווי די ווערעם, זייגן אַרויס באָם בעל־מלאכה דאָס דם־התמצית.

— אוי, האָב איך זיי פֿײַנט! — פֿלעגט ביניש זאָגן אַף זיי. — איין גאָט ווייס ווויל דעם אמת! איך וואָלט זיי אויפֿגעהאַנגען אַלע אַף איין שטריקל, און פֿריִער פֿון אַלעמען — אָט איינעם פּעמפּיק, רב אַל־טערן, אײַנגעזונקען זאָל ער ווערן!

— וואָס האָט ער אַזעלכס געטאָן? קוק אים אָן אַביסל, ווי ער האָט זיך צעפֿלאַקערט! — פֿלעגט אים יענטל לעשן דאָס פֿײַער. — זײַ נאָר באַ זיך נישט אַזוי גײַציק, ביניש! עס וועט קומען אַ צײַט, וועסטו אַליין באַדאַרפֿן אָנקומען צו אַלטערן לאַסקע, וועלן מיר הערן, וואָס דו וועסט דעמאָלט זאָגן! ווי זאָגט ער: „פֿלי נישט צו הויך, בכדי דו זאָלסט נישט באַדאַרפֿן דערנאָך אַראָפּפֿאַלן"...

יענטל, אוי, האָט געטראָפֿן! אַז ביניש איז שפּעטער מיט דער צײַט געוואָרן אַ סוחר, האָט ער געמוזט אָנקומען צו אַלטערן נאָך אַ הלוואה, און פֿון דעמאָלט אָן האָט ער אים נאָך מער פֿײַנט געקריגן. אַז

מע האָט גערעדט פון אַלטערן, האָט ביניש געציטערט פאַר כעס. יענטלען איז די מעשה זייער געפעלן, און זי פלעגט דווקא אָפּטלען, בפרט נאָך רב קלמנס וויזיט, ריידן פון אַלטערן און וועגן זײַן רײַכקייט, וואָרפנדיק שטעכווערטלעך בייניש אין בוזעם אַרײַן.

— און דווקא אַן ספרים און אַן ביכלעך! — פלעגט יענטל זאָגן, געבענדיק אים דערמיט אָנצוהערן, אַז זי פאַרשטייט אויך אַן עסק.

— אָבער איך בעט דיך, — פלעגט ביניש זאָגן, — רייד נישט מיט מיר פון אָט דעם המן, דעם צורר־היהודים! איך קאָן זײַן נאָמען נישט הערן!

— טאָמער ווייסטו, וואָס האָט ער דיר געטאָן אַזעלכעס! — פלעגט אים יענטל ענטפערן פאַרדרייענדיק דאָס פּיסקל אויף אַ זײַט. — באשר ער איז רײַך, וועמעס עסק איז דאָס? אַ סך וואָלטן געקאָנט רײַך זײַן, ווי אַלטער, ווען זיי זאָלן שׂכל האָבן, אַזוי ווי ער... פּריצענט, נאַרעלע, וואַקסט אַן רעגן...

— אָבער אַז איך בעט דיך, יענטל, דערמאָן מיר ניט זײַן טריפהנעם נאָמען! טו מיר צוליב און דערמאָן מיר אים נישט.

— קוק אים אָן אַ ביסל, ווי דער כהן האָט זיך אין אים צערעדט! ער האָט זיך דאָס אַ ביסל צעשריגן, גלײַך ווי מע ווערט פון אים גליקלעך. וואָס האָסטו מיך דאָ חושד צו זײַן? עס שמועסט זיך וועגן אַלטערן, זאָג איך, אַז ער איז גאָרנישט אַזוי, ווי מע מאַכט. איטלעכער מענטש האָט שונאים, ווי זאָגט מען אַ ווערטל...

— וואָס טויג מיר דײַנע ווערטלעך? זאָג מיר בעסער, יענטל, וואָס האָסטו זיך עפּעס פלוצים אַזוי צערעדט פון אַלטערן? עפּעס מוז דאָ זײַן, ס'איז עפּעס נישט גלאַטיק.

— אַ משל! דאָס איז יאָ ווי מע זאָגט, אַז ציבעלע איז ציבולי איז קנאָבל קנאָבולי. אַ שטומער וואָלט דאָס נישט אויסגערעדט אין קיין יאָר, וואָס דו אין אַ מינוט.

— נײַן, יענטל, איך קען דיך שוין אַ ביסל; מסתמא איז דאָס נישט אומזיסט.

— ווייסטו וואָס, בייניש? אָט ווער בעסער גאָר אָנשוויגן. ווי זאָגט ער: ווינציקער גערעדט און מער געמיינט. אַז אָקס, פאַרשטייסטו מיך, האָט אַ לאַנגע צונג און קאָן, זאָגט מען, קיין שופר נישט בלאָזן...

אַט דאָס איז מיט דיר אויך. טאָמער וואָלט מען יאָ געקאָנט אַמאָל מיט דיר אויספירן אַ זאַך, קומסטו מיט דײַנע אייבערקעפּלעך באַלד. ס'האָט זיך אָפּגעזוכט אַ חכם — ביינ׳יש! אָדם אַ מענטש — קאַטשקע רוק זיך... גיי שוין, גיי, לאָמיך דיך כאָטש נישט אָנקוקן פאַר די אויגן!

אַ מין הצלחה! ביינ׳יש האָט ליב זײַן ווײַב, און דווקא דעמאָלט, ווען זי זידלט אים גוט אויס און שעלט אים דורך, ווערט ער ווייך ווי טייג און לאָזט זיך קנעטן. און יענטל קנעט אים, מאַכט מיט אים, וואָס זי וויל:

— הערסטו, ביינ׳יש, מע בעט פון דיר נאָר איין זאַך: זאָלסט הערן און זען און שווײַגן, ווארום קאָלי מאַכן קאָן אַ קאַץ אויך...

XXIV.

זי אַרבעט ווי עס געהער צו זײַן, און אַלטער ווערט גוט חוץ לדרך הטבע

אַרײַנמישן זיך אין יענעמס געשעפטן, זאָגן אַ דעה דאָרט, וווּ מע פרעגט אים נישט, געבן אַן עצה, ווען מע בעט אים נישט, קוקן, נאָכשפּירן, זען, וואָס בײַ יענעם אין טעפּל קאָכט זיך, וכדומה, — דאָס האָט ליב יעדער ייִד; אַרײַנמישן זיך אָבער אין אַזעלכע ענינים, וואָס זײַנען נוגע אינעם נפש, טראָגן אָפּן קאָפּ דעמס ייִנגל און יענעמס מיידל, געפינען פאַר איטלעכן זײַן גלײַכן, מזווג זיווגים זײַן, ריידן אַ שידוך — דערויף זעט איר, זײַנען די מאַזעפּעווקער גרויסע בריהס, איינע אין דער וועלט. איטלעכער ייִד איז דאָרטן אַ שדכן — נישט צוליב דאָס שדכנות-געלט חלילה; שדכנות-געלט אַז עס מאַכט זיך — מהיכי־תיתי, ווער וואַרפט דאָס אַרויס אַ זײַטיק קערבל? עס זײַנען אָבער דאָ אַ סך אַזעלכע, וואָס קלערן אפילו נישט פון רח״ש, זיי טוען דאָס בפירוש לשם־שמים: מע דערזעט אַ בחור מיט אַ בתולה, אַן אַלמן מיט אַן אלמנה, אַ גרוש מיט אַ גרושה, — פאַלט תיכף אַרײַן אין קאָפּ אַ געדאַנק: „איך וואָלט דאָס געוועזן גלײַך! כ'לעבן, אַ גלײַכער שידוך"...

און מע הייבט אָן באַלד צו אַרבעטן אין געשעפט, טאַקע פון יענעמס טובה וועגן: ד ע ר אַלמן פּאַסט צו י ע נ ע ם מיידל, י ע נ ע ר בחור, נישקשה, מעג נעמען ד י גרושה, און ד ע ר גרוש איז פּשוט אָנגעמאָסטן פאַר י ע נ ע ר אַלמנה. מע פוילט זיך נישט באַ אַזעלכע עסקים, מע פאַרבייגט אַלע געשעפטן און מע גיט זיך אָפּ, מע לייגט זיך אַרײַן. און מע טוט אַלע מעגלעכקייטן, אַז דער שידוך זאָל זײַן אַ שידוך, גלײַך ווי עס איז זיי נוגע אין לעבן אָדער אין פּרנסה. זיי קאָנען נישט לײַדן, עס שלאָגט זיי צו דער גאַל, אַז זיי זעען אַן אַלטן בחור, אָדער אַ דערוואַקסן מיידל: „ביז וואַנען — זאָגן זיי — איז דער שיעור צו זיצן, טאַקע ביז דעם גרויען צאָפּ?” ערגער פון אַלצדינג איז באַ זיי, אַז אַ מיידל פאַרזיצט; מע שעמט זיך מיט איר צווישן לײַטן; מאַנצבילן האַלטן זיך מיט איר פרײַ, ווי מיט אַ זכר, ווײַבער קוקן אַף איר, ווי אַף איבערגעוואַקסענעם כריין, עס קומט עפּעס אוים זייער פּריקרע — מע פאַרדרייט די נאָז. אַלע האָבן אַף איר רחמנות, און ס'איז אַ גרויסע מצוה פאַר גאָט זי צו פאַרשלייערן.

— מעגסט דיר זײַן ברוגז, זלאַטע, נאָר דעם אמת אין אַ זײַט קאָן מען נישט אָוועקלייגן. ווי זאָגט ער: „זאַ פּראַוודו ביוט”. איך בין אַן עלטערע שוועסטער, מעג איך דיר זאָגן אַלץ, וואָס אָפּן האַרצן באַ מיר. דײַן אסתר איז אַוודאי אַ ווױלע, אַ טײַערע און אַן ערלעכע, אַף מיר אַזאַ יאָר; לאָמיך האָבן אַזאַ דאגה מיט פּרנסה, ווי דו האָסט אַ דאגה מיט אַ שידוך; פונדעסטוועגן דאַרפסטו נישט פאַרגעסן, אַז זי הייסט שוין נישט קיין יונג מיידל, דו אין אירע יאָרן האָסט שוין געהאַט צוויי צי דרײַ קינדערלעך... לאָמיך האָבן אַזאַ לעבן, וואָס פאַר אַ שיינעם נאָמען זי האָט אין שטאָט; נאָר אַוודאי, אַז איך הער, מע זאָגט אַף דײַן טאָכטער: „אָן גייט זי, די אַלטע מויד”, — שטעכט דאָס מיך געוויס אין דער זיבעטער ריפּ, וואָס האָט מען דאָ צו קלערן? ווי זאָגט ער: „אַרן אַרט דאָס מיך נישט, נאָר סע בראָט מיך, און סע ברענט מיך”...

אַזוי האָט אײַנגעטענהט מיט זלאַטען איר עלטערע שוועסטער, ברײַנע, די קאָראַלניצע, אַ גראָבע פונדאַמענטאַלע ייִדענע, מיט אַ קול פון אַ מאַנצביל, מיט אַ קאָראַווע פּנים און מיט שוואַרצע וואָנסעס אַף דער אייבערשטער ליפּ; אין שטאָט האָט זי געשמט פאַר אַ גרויסן ברדעת, אַן ערלעכע, אַ פרומע ייִדענע און זייער אַ צוגעלאָזטע צו אָרעמע

לײַט, פֿאַר װעלכע זי פֿלעגט אָפֿט זײַן אַ שתדלן, דאָס הייסט, נעמען אַ פּאַטשיילע און אַרומגיין מיט נאָך אַ ייִדענע צונויפֿנעמען נדבות, פֿאַר אָרעמע קימפּעטאָרנס, אױף הכנסת־כלה, אױף לחם־אביונים וכדומה. מע קאָן נישט זאָגן, אַז אין שטאָט האָט מען זי שטאַרק ליב געהאַט, מחמת זי פֿלעגט זייער דערקוטשען מיט אירע אָפֿטע נדבות קלײַבן. „אַז גייט זי שוין, די גבאיטע מיט דער פּאַטשיילע", — פֿלעגט מען זאָגן, באַמערקנדיק זי פֿון דער װײַטנס. איר מאַן, משה־אברהם זאַליאַזניק, האָט זיך געהאַט זײַן געשעפֿט — אײַזן, און ברײַנע, װאָס איז אױסגעװאַקסן בײַ בתיה דער האַרטאָװניצע, האָט נישט געקאָנט זיצן לײדיק אָן אַ שום באַשעפֿטיקונג, דעריבער האָט זי זיך אונטערגעהאַנדלט אױף איר געלט מיט קאַרעלן. איר מאַן האָט אַפֿילו פֿון אירע געשעפֿטן װיניק װאָס הנאה געהאַט, מחמת דאָס גאַנצע דאַבערע־מזל פֿלעגט בײַ איר אַרײַנקומען אין די אָרעמע לײַט אַרײַן, די אָרעמע קימפּעטאָרנס מיט די אָרעמע כלות, װאָס זי פֿלעגט חתונה מאַכן. נאָר װאָס האָט ער געקאָנט דערצו העלפֿן? בתיהס טעכטער האָבן פֿײַנט געהאַט, אַז דער מאַן זאָל זיי זאָגן דעות. בײַ זלאַטען האָבן ברײַנעס רייד געהאַט אַ גרויסן װערט.

— װאָס זשע זאָל איך טאָן, אַז אַלמנה מיט ברעקלעך קינדער יתומים? — האָט זי זלאַטע געפֿרעגט. — װאָס קאָן איך טאָן דערצו, אַז עס מאַכט זיך פֿאַרט נישט איר גלײַכן? מיט געװאַלד קאָן איך דאָך נישט נעמען, אַז עס קומט נישט אַליין. עס איז מיר, מאָל דיר, גענוג ביטער און פֿינצטער, אַז איר טו אַ קוק אױף אסתרן, קיין עין־הרע... — פֿאַר גרויס עגמת־נפֿש האָט זיך זלאַטע צעװיינט, און ברײַנע האָט איר אױסגערעדט דאָס האַרץ, װי װײַט זי האָט געקאָנט, גערדרונגען איר פֿאַרקערט, אַז אסתר איז גאָרנישט אַזאַ „פֿרעסטאַרעץ", װאָס מע באַדאַרף זיך דאָ אַזוי שלאָגן. אַז עס װעט קומען די צײַט, װעט איר זיװוג קומען, טרעפֿן אַליין דעם אָרט, װאָרעם קיין ספֿק אסתרס איז נישטאָ דאָ אין שטאָט, װאָס זאָל מען זיך דאָ נאַרן? גאָט קאָן העלפֿן, אַז ער װיל נאָר. „װעסט נאָך, אם־ירצה־השם, האָבן אין איר גרויס נחת"...

נישט אַזוי אָבער האָט זיך באַגאַנגען זלאַטעס יונגערע שװעסטער, יענטל; זי האָט זיך גענומען צום עסק גאַנץ געטרײַ, גאָר אױף אַנדערע כלים. זי האָט געקאָנט זיך אַרײַנלייגן אין אַזאַ ענין, װי עס געהער צו זײַן, און צײַט האָט זי געהאַט דערױף גענוג. יענטל איז געװען אַ הײמיש

וויַבל, דאָס הייסט, נישט קיין מאַרק־ייִדענע, ווי ברײַנע אָדער זלאַטע. זי איז געווען די ייִנגסטע פון אַלע דרײַ טעכטער בא בתיה דער האַרטאָוו־ניצע, די מיזינקע, און איז אויפגעצויגן געוואָרן בא בתיהן שוין אַף די עלטערע יאָרן, ווען יענע האָט שוין נישט געקאָנט אַזוי זיך אָפּגעבן מיט איר טאָכטער און זי מאַכן פאַר אַ מענטשן, ווי די עלטערע טעכטער. דערצו איז יענטל פון תמיד אָן געווען אַ פּוילע; זי האָט ליב געהאַט פּרעמדע בענק מיט פּרעמדע געשעפטן, און איבערהויפּט — אַזעלכע ענינים, וואָס געהערען זיך אָן צו חתן־כלה, מאַן און ווײַב, שוועסטער און ברודער. דאָרט האָט יענטל שטאַרק ליב געהאַט אַרײַנצושטעקן אַ נאָז, אַרײַנוואַרפן אַ וואָרט, פאַרקאָכן אַ חתונה, און נאָכדעם, אַז יענע האָבן זיך שוין גוט געריסן פאַר די שלייערס, פלעגט זיך יענטל שטיין פונדערווײַטנס, שטיל, פײַן, גאָט די נשמה שולדיק. עס פאַרשטייט זיך, אַז דאָרט, וווּ מע האָט זי געקענט — און געקענט האָט מען זי אומעטום, ווי אַ בייזן שילינגער! — האָט מען זיך שוין געהיט פאַר איר. אַז צוויי ווײַבער האָבן געטעדט אין מאַרק און יענטל איז אָנגעקומען, איז מען באַלד אַנשווייגן געוואָרן: „שאַ, אַז גייט דער נישטגוטער, כאַטע פּאַ־קרישקע"... אפילו צווישן אירע אייגענע שוועסטער האָט יענטל פאַר־קאָכט אַזעלכעס, אַז ברײַנע מיט זלאַטע פלעגן זײַן צווישן זיך ברוגז יאָרנווײַז. יענטל האָט געהאַט אין זיך אַזאַ כח, אַז זי האָט דערציילט עפּעס אַ זאַך, האָט מען איר געמוזט גלייבן. איר טאַלאַנט איז געלעגן באַהאַלטן אין איר מויל, אין איר מינע, אין אירע אויגן. צײַט האָט זי געהאַט געגנוג, קיין קינדער האָבן זיך בא איר נישט געהאַלטן, מיטן געשעפט איז געווען פאַרנומען בייניש (ער איז געווען אַ מוכר־תבואהניק), און די טירן פון יעדער שטוב זײַנען געווען אָפן: פאָרט בתיה דער האַרטאָווניצעס אַ טאָכטער! קיין נאַר איז יענטל נישט געווען. רב קלמן האָט געוווּסט, וועמען ער האָט אויסגעקליבן פאַר זײַן געשעפט מכח אַלטערן. יענטל האָט אָנגעהויבן צו אַרבעטן אינעם עסק אַזוי בריהש, אַזוי קונציק, אַז זלאַטע, וואָס איז געווען אויך נישט פון יענע, ווי מע זאָגט, וואָס גייען צען אַ גראָשן, האָט דאָ נישט אַרויסגעזען קיין שום סימן פון אַ מאַשינע, פון אַן אונטערפּיסל. אַדרבה, ריידנדיק מיט זלאַטען וועגן אַלטערן, האָט איר יענטל רק אויסגעלאַכט, געמאַכט חוזק פון אים און פון זײַן פּירן זיך.

— אויך מיר א לעבן! — האט יענטל געזאגט, גלאט אזוי בדרך־הליכה. — איינער אליין מיט די פיר ווענט! עסט און טרינקט און ציילט געלט. רייך צו־נ־אלדי שווארצע יאר, ממון־קורח, וואס גייט אים אפ? קאפוויטיק, איך בעט דיך? ער זאל זיין כאטש א ביסעלע יונגער, וואלט מען אים געגעבן א כלה, כאטש אפילו אן געלט.

— געטראפן דעם ארט! — ענטפערט איר זלאטע. — יענער וואלט זיך אליין פארקויפט פאר געלט, זאגט זי גאר דאס!

— האסט א גרויסן טעות, זלאטע. מיר האט קלמן געשווירן אזוי, אז מע מעג גלייבן אפילו א הונט, אז ער זוכט א שידוך פון זיינעטוועגן, און דוקא פון געמיינעם גראד, ס'הייסט פון בעל־הבתישן שטאנד, עס מעג זיין אן געלט, אבי דאס קרן איז א קרן, וועט ער נאך צוצאלן אין בייטל אריין. איך זאג דיר דעם אמת, זלאטע, ווען איך האב קינדער, נישט ווי גאט האט מיך געשטראפט, און כאטש א טאכטער א היפשע, וואלט איך קיין צוויי ווערטער נישט גערעדט. כאפט אים דער וואטנ־מאכער, וואס ער איז א דבר־אחר, אבי פארזארגט א קינד. עי, הערסטו, זלאטע, רוף מיך נאר און געב מיר לעקעך...

אין אזעלכע שמועסן האט יענטל פארבראכט מיט איר שוועסטער גאנץ אפטלעך, נאר תמיד אזוי קונציק ארויסגעקומען אף אלטערן, אז יענע האט זיך בשום אופן נישט אנגעשטויסן אף יענטלס פלאן. איינמאל האט זיך זלאטע נאכדעם פאר איר ארויסגעכאפט מיט א ווארט און האט זיך א זאגט געטאן:

— ווי מיינסטו, יענטל, אשטייגער, מיין אסתר זאל אים וועלן?

— ווייס איך וואס? משוגע מיינע שונאים! — האט איר יענטל געענטפערט. — וואס איז? דיין אסתר איז דא די מיאוסע מויד, וואס מע באדארף זי פטרן? ווייס איך וואס, אבי גערעדעט!

— אי, זאג עס נישט, יענטל! איין גאט איז יודע דעם אמת, וואס איך טראג. ס'איז מיר גוט צו הערן, מאל דיר, די רייד, וואס מע רעדט!

— וואס זשע רעדט מען אזעלכעס, וואלט איך געוואלט ווייסן?

— מאכט יענטל מיט א תמעוואטער מינע.

— וואס האסטו געוואלט זאל מען ריידן? ס'איז געגוג, אז מע רעדט פון אסתרן, אז זי איז שוין א דערוואקסענע, קיין עין־הרע, מע זאגט...

— מע זאָגט? מע רעדט? וואָס טויג מיר, זלאַטע, דער „מע"? מע — איז אַ ציג! לאָזן זיי דיר ריידן פון פֿײַער און פון וואַסער, אָט די אַלע, וואָס ריידן! לאָזן זיי בעסער אַ קוק טאָן אַף זיך אַליין, און לאָז זיי נישט דאַרן דער קאָפּ פֿאַר יענעם! ניין, איך מיין טאַקע באמת, איך קאָן אַזוי נישט לײַדן, אַז מע מישט זיך אַרײַן אין יענעמס געשעפֿטן, אַז איך וואָלט זיי נאָר צעריסן, אָט די אַלע וואָס ריידן! וואָס גייט זיי אָן, וואָס אסתר איז נאָך קיין כּלה נישט? וואָס אַרט דאָס זיי? פֿאַרוואָס אַרט דאָס מיך נישט, אַז לאה־ציפּורהס טעכטערל איז אָנגעשטאָפּט מיט יאָרן, ווי אַ זאַק מיט פּאָלאָווע? פֿאַרוואָס זאָרג איך מיך נישט, וואָס מינצים מויד שמעקט שוין מיט קברות־בלעטלעך? פֿאַרוואָס רייד איך נישט פֿון בנצי דעם רויטנס דרײַ טעכטער, וואָס זײַנען שוין לאַנג אַריבער דעם פּריוויוו, און קיין משוגענער חתן וויל אפילו נישט אַרײַנשמעקן אַהין? פֿאַרוואָס גיי איך נישט אַרום און שרײַ נישט אַף מלכּה־העניס שנור, וואָס האָט פּלוצים אַראָפּגעוואָרפֿן דעם פֿאַריק פֿונעם קאָפּ? וואָס איז? באשר איר מאַן האָט פֿאַרדינט געלט? האָסט מורא, ער וועט אודאי נישט אָנזעצן? און גאָלדע דער קאַראַלניצערס טאָכטער האָט זיך נישט געקושט יענע וואָך מיטן משרת אַפֿן יריד, אונטער דער סטאַיקע? איך קאָן עס נישט סובל זײַן, עס ברענט מיך, עס טראָגט מיך אונטער, אַז איך הער, ווי מע באַרעדט יענעם און מע קוקט נאָר אַף יענעם, נאָר אַף יענעם!...

יענטל צעפֿלאַקערט זיך אַזוי, אַז זי גייט אַוועק אַ צעקאָכטע, פֿאַרגעסנדיק כּלומרשט וווּ זי האַלט. שפּעטער, איז אַ פּאָר טעג אַרום, קומט זי ווידער צו זלאַטען אין קלייט אַרײַן, זעצט זיך נעבן איר אין דרויסן אַף דער באַנק מיט אַן אַרבעט אין דער האַנט און מאַכט צו איר אַזוי:

— הערסטו, זלאַטע, איך האָב מיך באַטראַכט אינדערהיים און גוט איבערגעלייגט זיך מיט מײַן בײַנישן ווענגן יענעם, וואָס דו האָסט מיר אָנומלט אַ זאָג געטאָן; איך האָב זיך באַקלערט, אַז ס'איז גאָרנישט אַזוי קרום, ווי איך האָב געמיינט פֿון דער לכתחילה. ווי זאָגט ער: „קרום ווי אַ קאָטשערע, גלײַך ווי געטראָפֿן"... מע זאָגט דאָך פֿאַרט אַף אים, אַז ער איז רײַך, אָנגעשטאָפּט מיט געלט, און קיין קינדער האָט ער אויך נישט...

— וואָס זשע, ער האָט גאָרנישט געהאַט קיין קינדער? — פרעגט זלאַטע פאַרטראַכט, קראַצנדיק מיטן דרעטל אונטערן שלייער.

— וועלכער רוח! — זאָגט יענטל, אוועקלייגנדיק די אַרבעט אַף א זײַט. — דאָס הייסט, ער האָט יאָ עפּעס געהאַט אַמאָל. זײַן ווײַב איז געווען אַ חלירע, דו געדענקסט נישט פייגלען? זי איז פון תמיד אָן געווען אַ גרינע, לאָז זי מיר מוחל זײַן, אַ דער־רוח־ווייס־וואָס, שטענדיק זיך געדאַקטערט און נאָר געדאָקטערט! זי האָט מפּיל געווען עפּעס אַ פּאָר מאָל און האָט אויפגעהערט צו קינדלען שוין ביזן טויט אַרײַן.

— איך האָב אַ רייד געטאָן מיט אסתרן, — זאָגט זלאַטע מיט אַ זיפץ, — האָט זי אפילו צוגעשוויגן. איך ווייס, וואָס זי מיינט מיט איר שווײַגן? הײַנטיקע קינדער, גיי טרעף, וואָס סע טוט זיך בא זיי! נאָר אסתר איז אַ קינד, קיין עין־הרע, וואָס פאַרשטייט איר תּכלית, און אַקעגן איז זי מיר קיינמאָל נישט געגאַנגען.

— נו, און יענער וויל טאַקע, אַפּנים? — טוט יענטל זיך אַ פרעג גלאַט אַזוי.

— צי ער וויל, פרעגסטו? אַ שיינע מעשה, כ׳לעבן! יענער גייט אויס, ער האָט שוין עטלעכע מאָל אונטערגעשיקט קלמנען, און איז שוין אַליין אויך עטלעכע מאָל געווען בא מיר אין קלייט, בשעת אסתר איז גראָד געשטאַנען נעבן מיר, — און דו פרעגסט, צי ער וויל! יענער וויל זי אַפּגילטן, און זי זאָגט גאָר דאָס!

— אַזוי גאָר? — זאָגט יענטל, גלײַך ווי זי ווייס גאָרנישט פון די אַלע נײַסן, און לאָזט איבער דעם שמועס אַף אַן אַנדערס מאָל, פאַרשלאָגנדיק הײַנטיקס מאָל מיט האַקע־באַקע: גענדז, אײַנגעמאַכטס, געראָטענע חלה אַף שבת און דעסגלײַכן.

* * *

זלאַטע האָט זיך נישט אַוועקגעזעצט ריידן מיט אסתרן מכּח אַ שידוך, מכּח חתונה האָבן, נאָר עס פלעגט בא זיי ביידע אַרויפקומען דערויף ממילא גאַנץ אַפּטלעך. דער גרעסטער פאַרגעניגן זלאַטעס איז געווען, אַז זי האָט געקאָנט אַפּרײַסן אַן איבעריקן גראָשן פון דער הוצאה, בכדי אײַנצוברענגען דער טאָכטער אַף פּאָוועלע צו דער חתונה. בא

זלאַטען אין קאַסטן זיינען שוין געלעגן פון כמה וכמה יאָרן אַנגעגרייט אַ האַלב טוץ העמדער מיט זייער שיינע אויסגענייטע געסטקעס און מיט פּראַשוועס נאָך דער לעצטער מאָדע. ציכלעך געשטיקטע, אַ פּאָר פּיקענע קאָלדרעס און באַוועלעך אַף זאָקן וכדומה. הכלל, דער קאַסטן איז געווען בא זלאַטען אַ מין קאַזנאַטשייסטווע, אַ באַנק, וווּהין זי האָט איינציקוויַיז, ביסלעכוויַיז אָפּגעלייגט איר פאַרמעגן פון אסתרס וועגן.

— וואָס פּראַטעסטו? — האָט צו איר יענטל איינמאָל אַ זאָג געטאָן, דערזעענדיק זלאַטען זיך פּאָרען באַם קאַסטן.

— וואָס איך „פּראַטע"? — האָט איר זלאַטע אָפּגעענטפערט מיט פאַרדראָס. — —מסתמא פונעם אַנדערן מאַנס וועגן, וואָס פאַרשטייסטי דאָ נישט?

— נישט לאַנג געטראַכט און גוט געמאַכט! — האָט איר יענטל געענטפערט מיט אַ גלייכווערטל, ווי איר שטייגער איז. — לאָז עס מיר אָנקומען, וואָס איך ווינטש דיר, האָסטו געהערט? איך זע, דו קלייַבסט, פרעג איך פון וועמענס וועגן. פאַר אַ וואָרט קומט קיין פּאַטש. ווייס איך? לאָז זיין היינטיקס מאָל אַזוי.

— דו ווייסט גאַנץ גוט, צו וואָס זאָלן מיר זיך נאַרן, אַז דאָס איז מייַן אסתרס פאַוועלע צו דער חתונה, גיב גאָט נאָר אינגיכן, רבונו־של־עולם, שוין צייַט!

אסתר, וואָס איז דערבייַ געזעסן, האָט געמוזט אויסדרייען דעם קאָפּ צום פענצטער צו, בכדי מע זאָל נישט זען איר פּנים, אַף וועלכן עס האָט זיך צעגאָסן אַ רויטע פאַרב.

איינמאָל, עס איז געווען אַ ווינטער־נאַכט, איז זלאַטע געזעסן אַף דער לעזשאַנקע איבער אַ זיפּ מיט פעדערן, און בא דער זייַט אַף דער באַנק איז געזעסן אסתר און האָט גענייט ציצענע אַרבע־כנפותלעך פון די קינדערס וועגן, אפרים מיט מנשהן. צווישן זלאַטען מיט אסתרן זיינען שוין לאַנג אויסגעגאַנגען רייד, און זיי זיינען שטיל געווען פאַרטיפט אין דער אַרבעט. קיין שאָרך האָט זיך נישט געהערט, נישט אין שטוב, נישט פון דרויסן. נאָר דער אַלטער גרויער קאָטער האָט צייַטנוויַיז אַרויסגעלאָזט אַ כאָרכלען, דרימלענדיק דאָרט ערגעץ אַפן אויוון. פּלוצים לאָזט זלאַטע אַרויס אַ שטאַרקן טיפן זיפץ, כמעט ווי אַ שלוקערץ, מיט אַ קווייטש און מיט אַן אויסלאָז: „ווייַ־וויי־ווייַ־וויי!"

— וואס איז, מאמע? — פרעגט אסתר ווי דערשראקן.

— וואס „וואס איז"? — פרעגט זלאטע איבער.

— וואס זיפצסטו אזוי שטארק? — פרעגט אסתר, אוועקלייגנדיק די ארבעט.

— וואס איך זיפץ? — זאגט זלאטע. — עס זיפצט זיך — זיפץ איך. אודאי ס'זאל זיין גוט אפן הארצן, וואלט זיך נישט געזיפצט. נישט פאר ווילטאג, וואס זאלסטו דא קלערן? אז מע הייבט זיך אן באַרע־כענען אקוראט ארום־און־ארום, גייען איבער אלערליי מחשבות איבערן קאפ. גארנישט, מע זארגט, מע וויל פארזארגן די וועלט.

— וואס זשע העלפט דאס זארגן? — מאכט אסתר מיט א פריינט־לעכער מינע צו דער מאמע. — זעסט דאך, אז גאט פירט אונדז אויס, ווי אלע ייִדן. אט גייען קראסנע טארגעס* — צו גאט א האפענונג, מע וועט לייזן געלט.

— געלט־שמעלט! — מאכט זלאטע. — ס'איז פארא גרעסערע זארג: מע דערמאנט זיך קינדער. זיי וואקסן, עפעס א תכלית דארף מען דאך, און איך האלט נאך גאר פון פארנט. איך מיין טאקע מיט דיר אליין, וואס — איך בעט דיך? וואס קומט מיר ארויס, איך מיין באמת, פון קלמנס קריכן, וואס ער קריכט? אז קיין נדן, מ'שטיינס געזאגט, איז נישטא, און אז נדן וויל יענער נישט, און הייסן הייסט מען נאך לשון בעלי־בתים, מיינט יענער, אז סע קישעט גאר, קריכט ער: גיי גיב יענעם ארויס, וואס אפן הארצן טוט זיך! און דערווייל די צייט שטייט נישט, און וואס מער א טאג, איז מער א יאר חלילה, איך זאל גארנישט דערלעבן, מע זאל אף מיין קינד זאגן „ביז דעם גרויען צאפ"...

אין דער מינוט עפנט זיך די טיר און עס פליִען אריין אפרים מיט מנשהן פון חדר,ביידע פארפלאמט פונעם פראסט, מיט קאצענע טולופ־לעך און מיט קיילעכיקע גארעסענע היטעלעך און מיט א פאפירענעם לאמטערנדל אין די הענט.

— א גוטן אוונט! — זאגן זיי ביידע אין איין קול, טאנצנדיק און

*) מארק־טעג, ווען די קרעמער לייזן געלט פון די דארפסלייט.

אראָפּוואָרפנדיק פון זיך די טולופּלעד. — עסן! עסן! — שרייט אויס מנשה, שלעפנדיק אסתרן פאַרן קליידל.

— שאַ, שאַ, איך גיב, איך גיב! — זאָגט אסתר, אויפהייבנדיק זיך פונעם אָרט, און דערלאַנגט די קינדער וועטשערע — טייגלעך מיט פאַסאָליעס.

אפרים איז עלטער פון מנשהן נאָר מיט איין יאָר, נאָר ער איז אַ סך סטאַטעטשנער, מענישער פון מנשהן. אַ וויַיסער מיט אַ דאַר אויסגעוויקט פּנימל, מיט צוויי לאַנגע דינע פּאהלעד, זעט ער אויס טאַקע ווי אַ בן־תורה. „ע״ר, עליו השלום, איינגאַנצן ע״ר, נעפּריטשקום, נאָר מיט לענ־גערע יאָר"... — אַזוי פּלעגט אַף אים זאָגן זלאַטע, מיינענדיק איר לויז. און מנשה איז אַ נידעריק, געפּאַקט יינגל, אַ גרויסער וויַיסער־חברהניק, אַ ברען, אַ בעלן צו פאָרן ריַיטנדיק אַף אַ ציג, אַ גרויסער נאַשער, אַ פלאַפּלער, האָט ליב אריינצושטעקן די נאָז אומעטום, איז גרייט איבער־קערן אַ וועלט, נאָר לערנען — נישט אַ לעק.

— מאַמע, מאַמע, דו ווייסט? — זאָגט מנשה, שלינגענדיק די ווערטער איינאיינעם מיט די טייגלעך און מיט די פאַסאָליעס. — דו ווייסט, מאַמע? אפרים זאָגט שוין אַליין אַ „לייענען"! דער רבי האָט אים פאַרגעבן אַף דאָנערשטיק אַ לייענען. און פיני־מאיר־פינים איז דאָך אַ היפשער בחור, איאַ? ווייס עס נישט מה דקאמרי רביצין. נו־נו, האָט מען אים געשמיסן, וויפל ס׳איז אין אים אריַין! זיַין גליק, וואָס צום רבין איז געקומען צו גיין רב קלמן מכח אַ שידוך. דער רבי פירט אַ שידוך, און רב קלמן גייט אַלע טאָג, אַלע טאָג, און זיצט אַוועק דריַי זייגער־שעה, און מיר ווערן צעזעצט פאַר געלעכטער, און פיני־מאיר־פינים האָט זיך דערוויַיל ארויסגעדרייט פון זיַינע הענט און ווייס די גמרא, ווי אַ וואָלף...

— נו, און דו ווייסט די גמרא? — טוט אים אסתר אַ פרעג, האַלטנדיק די הענט צונויפגעלייגט אַפן הארצן און קוקנדיק מיט פאַר־געניגן אַף די יונגע קינדער, ווי זיי עסן אַזוי געשמאַק זייער „פאַרציע" נאָך אַזאַ פאַרברענגען אַ טאָג מיט אַן אָפּדערנאַכט אינעם ענגן חדר באַ אַ דריַיגראַשנדיק ליכטל. און זלאַטע ווערט ברייטער ווי לענגער פאַר שמחה, באַטראַכטנדיק אירע קינדער די בריליאַנטן; איר האַרץ איז פול מיט דאַנק צו דעם, וואָס לעבט אייביק, פאַר זיַינע גרויסע חסדים,

וואָס ע ר טוט מיט איר, אַ וויסטע פֿינצטערע אַלמנה... פֿלוצים ווערט אָבער זלאַטעס פּרייד פֿאַרשטערט: אפֿרים, וואָס איז געזעסן ביז אַהער שטיל, טוט פֿלוצים אַ זאָג צו איר:

— מאַמע, דער רבי האָט געבעטן געלט.

— האַ, יאָ, מאַמע! — כאַפּט אונטער מנשה. — דער רבי און די רביצן האָבן שטאַרק געבעטן געלט. זיי באַדאַרפֿן אויף דירה־געלט און אויף האָלץ און אין מאַרק אַריין. בערל־משה־אַברהמלס האָט געבראַכט צוויי קערבלעך, האָט אים דער רבי גוט מכבד געווען, און פּיני־מאיר־פּינים האָט ער אפֿשר צען מאָל פֿאַרזאָגט, אַז אַז געלט זאָל ער זיך גאָר אפֿילו נישט באַווייזן אויף זיין שוועל. דער רבי און די רביצן האָבן זייער געבעטן, זאָלסט שיקן שכר־לימוד.

„ווידער שכר־לימוד! — טוט זלאַטע אַ קלער, און עס טוט איר אַ שטאָך אין האַרצן. — עס קומט אים שוין אודאי אַ קערבלעך פּופּצן, וויאַזוי שיקט מען אים נישט כאָטש קיין צענערל? און דאָ גייען קראַנע מאַרגעס: ווו עס פֿאַלט אַריין אַ קערבל, גייט עס אַוועק אויף סחורה איינקויפֿן, די קראָם אונטערפֿרישן, — מע קאָן דאָך נישט בלייבן מיט די פֿינף פֿינגער! און צאָלן שכר־לימוד — דאָס מוז מען דאָך!"... און זלאַטעס פּנים ווערט צאָרנדיק. זי לייגט זיך שלאָפֿן אַ דערהרגטע, גלייך ווי מע וואָלט איר אַראָפּגענומען דעם קאָפּ. אַ גאַנצע נאַכט הערט אסתר, ווי די מאַמע קרעכצט און קאַטשעט זיך אויפֿן געלעגער, און איר קאָפּ טראַכט איבער טויזנטער פּלאַנען, וויאַזוי אַרויסצוציִען דער מאַמען פֿון דער נויט. עס פֿאַרשטייט זיך, אַז קודם כל קומט איר אויף דער מחשבה יאָסעלע; זי מיט אים צוזאַמען וועלן שוין צוקלערן עפּעס אַן עצה, און גלאַט אַן אַלעמען, וויבאַלד זי האָט חתונה, ווערט דאָך שוין ממילא זלאַטען גרינגער אין אַלע אופֿנים. זיי וועלן ביידע האָרעווען און וועלן זען, אַז זלאַטע פֿון איין זייט און שמואליק פֿון דער אַנדערער זייט זאָלן זיין צופֿרידן פֿון זיי... די דאָזיקע ליכטיקע געדאַנקען געדויערן אָבער נישט לאַנג. ווי אַ שוואַרצער שאָטן פֿליט דורך פֿאַרביי איר אויך אַ פֿינצטערע מחשבה: „און ווען חלילה נישט — אַזוי קלערט זיך אסתר — און ווען חלילה מיר איז נישט באַשערט קיין גוטס אויף דער וועלט, וועל איך זיך גאָר שטעלן דינען צוליב דער מאַמען; איך וועל אַוועקפֿאָרן פֿון דאַנען ווייס איך וווּהין און וועל זיך שטעלי

אַף אַן אָרט. אַלע זאָגן, אַז איך וואָלט געקאָנט פּאַרטרעטן די גרעסטע שטעלע אין אַ קלייט, אָדער אַזוי באַ אַ געשעפט"... נאָכדעם קומט איר אויס דער דאָזיקער גערנאַק משונה־ווילד: „וואָס הייסט, אַ מיידל פון איר גראַד וועט זיך אוועקלאָזן דינען — גלאַט, אַבי גערעדט? !"...

— „נו, וואָס זשע דען איז דער תּכלית? — טוט זי ווידער צוריק אַ קלער. — חתונה האָבן?"... און עס ווערט איר אי קאַלט, אי הייס פון אַזאַ מין מחשבה: „וואָס הייסט? חתונה האָבן נישט פאַר יאַ־סעלען? ? ! !"

אַף מאָרגן, קלייבנדיק זיך אין מאַרק אַריין און קלינגענדיק מיט די שליסלען פון דער קלייט, האָט זלאַטע אויסגעלאָזט איר ביטער האַרץ צו די קינדער נעבעך, צו אפרים מיט מנשהן, וואָס האָבן איר נישט אָפּגע־טראָטן אַף קיין מינוט: „מאַמע, געלט, מאַמע!" זלאַטע האָט זיי אָנגעשאָלטן וויפל עס איז אין זיי אַריין, און מנשה האָט נאָך געכאַפּט אַ צוויי פּעטש אויך, ער זאָל נישט זיין קיין שאַרלאַטאַן מיט קיין עזות־פּנים קעגן אַ מאַמען. „גאַנצים! נאַיאַמשטשיקעס!" — האָט זלאַטע געשריגן אַף אירע קינדער, די נעבעכיקע „בריליאַנטן", און האָט זיי מיט אַ צערודערט האַרץ אָפּגעגעבן דאָס שכר־לימוד מיטן אָנבייסן און אַרויס־געמשלחט זיי אין חדר אַריין. אסתּר האָט דאָס נישט געקאָנט פאַרלײַדן און האָט זיך אַ זאָג געטאָן אין גוטן מוט:

— איך פאַרשטיי נישט; ממה־נפשך, האָסטו געגעבן געלט, צו וואָס האָסטו נאָך באַדאַרפט אויסרייסן די קינדער אומזיסט און אומ־נישט?

דאָ האָט זיך שוין זלאַטע נישט געקאָנט איינהאַלטן און האָט אויס־געזעצט מיט אַ מאָל; פּילנדיק אַליין גאַנץ גוט, אַז די קינדער זיינען דאָ גאָט די נשמה שולדיק, און אַפן האַרצן איז איר געוועזן אַזוי אויך געגנוג אָנגעזאָליעט פון דעם, וואָס יענטל מיט קלמנען האָבן איר דער־קוטשעט טאָג־טעגלעך, האָט זיך זלאַטע צעלאָזט אַף איר טאָכטער איין מאָל פאַר אַלע מאָל, וואָס ס'וועט זיין וועט זיין, דער בלאָטער מוז אויסזעצן, עס העלפט נישט:

— הער נאָר אויס, דו בעל־רחמניצע, טאָכטער מיינע טייערע! דו שטעלסט זיך אַרויס פאַר די קינדער? האָסט אַף זיי רחמנות? פאַרוואָס האָסטו קיין רחמנות נישט אַף דער מאַמע דיינער, אַ וויסטע, אַ פינצטערע

אַלמנה, אַ מאַמע פון דריַ קינדער און פון אַזאַ טאָכטער ווי דו, אַ דער־וואַקסענע, ברוך־השם, וואָס איז שוין לאַנג ציַיט צו דער חופּה פּירן, און עפּעס אויך אַמאָל דערלעבן אַ שטיקל נחת אויף דער וועלט, האַ? רחמנות האָסטו? פאַרוואָס האָסטו קיין רחמנות נישט אויף מיר, טאַמער טריקנט מיר דער מוח און דער מאַרך פון די ביינער, וויאַזוי דיך צו באַוואָרענען, ברענגען צו אַ שטיקל תכלית, נישט לאָזן זיצן ביז משיח וועט קומען און אַלע זאָלן אויף מיר טיַיטן מיט די פינגער? וואָס, באשר דער טאַטע דיַינער האָט געהייסן לוי רב אברהמל סלאַוויטערס, — איך זאָג דיר, איך וויים נאָך נישט די גאָלדענע שטול, וואָס איך וועל צוליב דעם האָבן אין גן־עדן! איך וויים, אַז איך ווער דערוויַיל אויס־געריסן, פאַרשוואַרצט, שונאי־ציון, און אַז עס קומט צו עפּעס, שטעלט זיך אַנידער דער יחוס פאַפּעריק! וואָס איז? אַט גייט נאָך אַ ייִד אַן אַלמן, אַ גאַנץ פיַינער מענטש, דאַכט זיך, וואָס פעלט אים? כּ׳לעבן, מיט וואָס איז ער אַ מיאוסער איידעם פאַר מיר? אַ ייִד אַ נגיד, חוץ זיַין שאַדן אויף אַלע ייִדישע קינדער, אַן ערלעכער מענטש, קיין קינד, קיין רינד. יענער וויל אַ שידוך טאָן, ער חלשט, חלשט, און זי שטעלט זיך גאָר אַנידער דאָ מיט איר רחמנות! אַ רחמנות, די פּערל זיַינען שיטער! האָסטו געהערט אַ השגה? ! . . .

זלאַטע האָט נאָך לאַנג־לאַנג געפיַיערט, געזידלט, געפּילדערט און געשריגן אויף אסתרן. יענע, געוויינלעך, האָט נישט געענטפערט דאָס אַנ־דערע וואָרט; איר בעסטער ענטפער זיַינען געווען צוויי שנירלעך טרערן, וואָס האָבן זיך געצויגן אויף אירע שיינע באַקן און האָבן פאַוואַלינקע אַראָפּגערונען אַראָפּ־אַראָפּ ... זלאַטע וואָלט נאָכדעם אָפּגעגעבן מי־יודע וואָס פאַר יענעם „וויסטן־פינצטערן” פּרימאַרגן, וואָס זי האָט אָפּגעשפּילט אסתרן, וואָס איז נעבעך גאָט די נשמה שולדיק. זי האָט עטלעכע וואָכן כסדר געחנפט דער טאָכטער, געקוקט איר אין די אויגן אַריַין, זיך גע־סטאַרעט מיט אַלע מעגלעכקייטן צו פאַרגלעטן יענעם „וויסטן־פינצטערן” פּרימאַרגן. נישט איין מאָל האָט זיך נאָכדעם זלאַטע אויפגעכאַפּט באַ־נאַכט פונעם בעט, צוגעגאַנגען צו אסתרן בשעת יענע איז געשלאָפן געשמאַק, און איז, ווי איבער אַ קליין ברעקעלע קינד, געשטאַנען איבער איר און געזאָגט צו זיך אַליין שטילערהייט: „מיר זאָל זיַין פאַר דיר, נשמה מיַינע, מיַין ליכטיקער שטערן, מיַין אויג אין קאָפּ!”...

און אסתר האָט שוין לאַנג פאַרגעסן דעם פּסק, וואָס זי האָט גע־כאַפּט פון איר מאַמען אין יענעם „ווּסטן־פינצטערן" פרימאָרגן; זי איז שוין צו אַזעלכע פרימאָרגנס געוווינט געוואָרן. חוץ לזה איז אסתרס קאָפּ געווען פאַרנומען מיט אַנדערע מחשבות, און איר האַרץ האָט גע־טראָגן אין זיך פאַרבאָרגן אַנדערע דאגות, ווי אויבן איז געשטאַנען. ווער דער אַלמן איז, דער ערלעכער פיַינער מענטש, אַף וועלכן די מאַמע האָט איר געגעבן אַנצוהערעניש, איז זי געוואָר געוואָרן פון דער מומע יענטלען; נאָר בפירוש האָט זלאַטע מיט דער טאַכטער וועגן אַלטערן נישט גערעדט. זי האָט דאָס געהאַלטן אין זיך ביז אַ ציַיט. ביז עס האָט זיך געטראָפן ווידער „אַ וויסטער־פינצטערער" פרימאָרגן, ווען זלאַטע איז געווען שטאַרק צעבייזערט, האָט זי אויסגעשאָסן, ווי פון אַ האַר־מאַט, און האָט אויסגעלאָמרט אסתרן אַלץ, וואָס בא איר איז געווען אַף דער לונג, שוין נישט דיפּלאָמאַטיש פאַרשטעלט, נאָר גאַנץ אָפנטלעך. אסתר איז פון דעם שוין אַ סך מער צופרידן געווען, ווי פון די אַנצוה־ערענישן, און אַזוי ביסלעכוויַיז האָט זי אָנגעהויבן צו געוווינט ווערן מיטן געדאַנק חתונה האָבן פאַר אַלטערן...

בא זלאַטען אַליין אינעווייניק האָבן זיך אַ שטיק ציַיט געשלאָגן צוויי געפילן. ערשטנס: „וואָס הייסט, איך וועל זי פרעגן? איך בין דאָך די מאַמע, און אַז איך זאָג, דאַרף זיַין געזאָגט! וואָס הייסט, זי וועט מיר זאָגן אַ דעה? וואָס איז זי עפּעס — דעם אַפּטייקערס טאָכטער, וואָס שפּאַצירט אַרום מיט בחורים אַפן גאַס, וואָס זי זאָל זאָגן: דעם וויל איך און יענעם נישט? זי איז נישט גליַיך צו קיין אַנדערע, ברוך־השם, זי איז רב אברהמל סלאָוויטערס אַן איינִיקל!"...

און צווייטנס: „פאַרוואָס זאָל איך זי טאַקע נישט אַ פרעג טאָן? טאָמער איז איר טאַקע אַלטער פאַרט נישט ליב? ער איז דאָך פאָרט אַן אַלמן; און אין די יאָרן שוין? אַ מלאכה פאַרשלייערן? למאי זאָל מען נעמען באַגראָבן אַ קינד, אַ יונגנט, אומזיסט און אומנישט? און אַזאַ טיַיער געטריַי קינד, ווי מיַין אסתר איז, לעבן זאָל זי!"... שפּעטער לויפט דורך בא זלאַטען אין קאָפּ אַזאַ מין מחשבה, גאָר אַן אַנדערע: „וואָס

האָט מען מיט איר צו ריידן, מיט אַ קינד, אַז ס׳איז פאַרט פאַר איר אַ תכלית? פאַרט אַ גליק, אַזוי ריַיך און אַן קינדער, וואָס וועט איר אָפּגיין באַ אים? וואָס וועט זי זיך אויסזיצן באַ מיר? דאָס גרויס נדן, וואָס איך וועל איר געבן? דאָס פּאָוועלע, וואָס איך וועל איר מאַכן? ווער וועט זי נעמען, אַן אָרעמע יתומה, היַינטיקע יאָרן? און דערצו נאָך אַ דערוואַקסן מיידל שוין?״... און דאָ איז נאָך אַלטער פּעסים געוואָרן אַזוי ווייך און שטאַרק צוגעלאָזט...

אַלטער איז נאָך קיינמאָל צו קיין מענטשן אַזוי גוט און אַזוי צוגע־לאָזט נישט געוועזן, ווי ער איז פּלוצים גוט און צוגעלאָזט געוואָרן צו זלאַטען דער צעלניקערן. ער האָט זיך כמעט אַליין אָנגעשלאָגן צו איר מיט אַ גמילות־חסד, מיט אַ הלוואהלע. „אַ רחמנות נעבעך, אַן אַלמנה״. — האָט אַלטער אַ זאָג געטאָן אַמאָל צווישן מענטשן. מענטשן האָבן דאָס אָפּגעטראָגן זלאַטען, און זי איז שטאַרק נתפּעל געוואָרן פון אַלטערס גוטסקייט. געוויינלעך, וועט זלאַטע נישט גיין צו אַלטערן אַהיים בעטן באַ אים אַ גמילות־חסד, און שיקן צו אים אסתרן — אוודאי נישט; אַן אַלמן, עס פּאַסט נישט. נאָר באַגעגענענדיק זיך מיט אים איינמאָל אין גאַס, האָט זיך זלאַטע אָפּגעשטעלט מיט אים אַ ביסל אויסריידן דאָס האַרץ.

— אַזוי? — האָט איר אַלטער געענטפערט מיט אַ גוט, ערלעך פּנים. — איך האָב גאָרנישט געוווּסט, אַז ס׳איז דיר אַזוי געענגט אין געלט, קיין שלעכטס! פאַרוואָס זאָלסטו זיך אַמאָל נישט ווענדן צו מיר? מיט דיַין לויזן, עליו־השלום, זיַינען מיר געוועזן גאָר ווי אַנדערע צוויי. אַ שיינע זאַך — ס׳טיַיטש! ס׳טיַיטש! נו, און וואָס מאַכן עפּעס די קינדערלעך דיַינע? האָסט, דאַכט זיך, דריַי?

— דריַי, זאָלן געזונט זיַין. — ענטפערט זלאַטע. — נאָר נחת זייער ווינציק, לעת־עתה.

— נחת? — מאַכט אַלטער מיט אַ פריַינטלעך שמייכעלע. — וואָס האָסטו אַזוי קיין ציַיט נישט? צי אפשר האָסטו יסורים מיט אַ שידוך פאַר דיַין טאָכטער? וועסט קריגן די מציאה! מע זאָגט, דו האָסט אַ גאַנץ פיַינע בתולה?

— געלויבט איז גאָט. מע באַדאַרף אָבער האָבן, רב אַלטער, צו דער בתולה: איך שמועס מכח אכצן און דריַיצן, ווו נעמט מען דאָס?

— עט ! — מאַכט אַלטער. — אָט דאָס איז אַ דאגה ?... נו, על־כל־פנים, זלאַטע, איך מײן דאָס אַף להבא, טאָמער מאַכט זיך, די באַדאַרפסט שטאַרק נייטיק אַ גמילות־חסד, שיק אַרײַן צו מיר ; מהיכא־תיתי... פאַרט, ווי זאָגט מען, גוטע פרײַנט פון אַמאָל... אַ גוטן !

פון יענער צײַט אָן האָט זלאַטע אָנגעהויבן האָבן פון אַלטערן פיל טובות : הן אַ גמילות־חסד צו דער צײַט, הן אַזוי אַ הלואה נישט מיט קיין גרויסער עסקא, על־פי יושר, ווי געוויינלעך, צווישן היימישע מענטשן. די דאָזיקע טובות זײַנען איר אָבער גיך אויסגעפאַלן באָקאָם, און זי איז געוואָר געוואָרן, וואָס הייסט אַ טובה פון אַ מאַזעפּעווקער פּראָצענטניק.

XXV.

אסתּר איז באַ זיך אָפּן קנס־מאָל אַ גאַסט

אָפּטמאָל מאַכט זיך, אַז אין אַ ייִדישער שטוב זאָל זיך אַרײַנכאַפּן, פאַרנאַדיען אַליין אַ נישט־גוטער, נישט דאָ געדאַכט, אָדער אַזוי אַ זײַטיקער פאַרשוין, דער שוואַרצער יאָר ווייס אים פון וואַנען ער האָט זיך גענומען, — און עס ווערט דעמאָלט אָפּגעטאָן דאָס שלום־בית ; מענטשן ווערן בייז, אָנגעבלאָזן, אָנגעברוגזט איינער אַפן אַנדערן, אַליין נישט ווייסנדיק פאַרוואָס און פאַרוועך. אָט אַזאַ מין נישט־גוטער האָט זיך פאַרנאַדיעט צו זלאַטע דער צעלניקערן אין שטוב אַרײַן, — אַלטער פעסים, אַף קיין גוט אָרט זאָל ער נישט שטיין. קאַרג זײַנען געווען פאַר אסתרן יענע נאָך נישט פאַרהיילטע צרות פון יאָסעלען, האָט זיך אָנגעהויבן פאַר איר אַ נײַער גיהנם — אַלטער ! אַף יעדן אָרט, אַף איטלעכן טריט האָט זי געהערט נאָר אַלטער און אַלטער ! עס איז אָבער דאָך פאַר איר געווען אַ סך גרינגער צו הערן פון דער מאַמע גאַנץ אָפּנטלעך, אַז זי וויל און באַגערט דעם שידוך מיט אַלטערן, איידער צו הערן די שטעכווערטלעך מיט די אָנצוהערענישן פון יעדן באַזונדער, ווי ביז אַהער, אויסצוהערן פון דער מאַמען לאַנגע שמועסן וועגן חתונה האָבן און פאַרזאָרגן אַף שפּעטער, ווערן אַליין אַ בעל־הביתטע באַ זיך, אין

אַז אייגענער שטוב, נעמען אַ מאַן מיט געלט אַ סך און האָבן פאַר אים אַ גוטע וועלט, דאָס הייסט: עסן און טרינקען, שיין אָנטאָן זיך, אים האָבן קינדער און וויסן פון אַ לעבן צו זאָגן, נישט אַזוי ווי זי, זלאַטע, רב אַברהמל סלאָוויטערס שנור, וואָס באַדאַרף היינט האַרעווען ווי אַן אייזל, זיין אַ גאַנצע וואָך איינגעשפּאַנט אין דער יאַרמע, און די קינדער זאָלן נישט האָבן אַלץ, וואָס קינדער באַדאַרפן...

— עי, טאָכטער, — פלעגט זלאַטע אויסלאָזן מיט אַ זיפץ — לאָז מיר גאָט העלפן, דו זאָלסט זיין גליקלעכער פון מיר, זיך נישט ראַדעווען אַף קיין יחוס, ווי מיין מאַמע האָט זיך געראַדעוועט, געוואָלט, איך זאָל איינשטיין באַ רב אַברהמלען פאַר אַ שנור, נישט אַנדערש.

— גלייכער אַ לויט גאָלד, איידער אַ פּוד יחוס, — האָט אונטער־געהאַלטן די מומע יענטל, וואָס פלעגט תמיד אָנקומען גראָדע אַף די שמועסן.

איינמאָל אין אַ פרימאָרגן איז אסתר געזעסן אינדערהיים איינע אַליין. זי איז געווען פאַרנומען מיט אַן אַרבעט. זלאַטע איז געווען אין מאַרק און די קינדער אין חדר. פּלוצים קומט אַריין יענטל.

— גוט מאָרגן דיר, אסתר־לעבן!

— גוט יאָר! אַזוי פרי, מומעניו? זיצט.

— אַ דאַנק, איך בין שוין גענוג געזעסן היינטיקן טאָג און זיך גענוג אָנגעלאָפן אויך; איך בין אַזש הייזעריק געוואָרן רײדנדיק, און אַלץ מיט איר, אַלץ מיט איר.

— מיט וועמען איז, מומעניו?

— מיט וועמען, פרעגסטו? מיט דער מאַמען מיט דיינער, דו קענסט זי נישט? און אַלץ איבער דיר.

— איבער מיר גאָר?

— איבער וועמען־זשע האָב איך מיך מיט איר צו קריגן, אַז נישט איבער דיר? תמיד קריג איך מיך מיט מיין שוועסטער? ניין, איך מיין טאַקע באמת, אסתר, די גאַל קאָן צעזעצט ווערן, צוזעענדיק אַזעל־כעס! דו האָסט איין טאָכטער און, דאַכט מיר, גאָרנישט אַזאַ שלים־מזלניצע אויך, וואָס־זשע איז דאָס כאַפּעניש און דאָס לויפעניש אין איין קול: חתונה מאַכן! און טאַקע באַלד חתונה מאַכן! מהיכא־תיתי, חתונה מאַכן, נאָר פאַר דיין גלייכן, אָבער נישט זוכן קיין גליקן, איינ־

שפּאַרן זיך מיט גוואַלד: איך וויל, מײַן טאָכטער זאָל זײַן אַ נגידית, און גיי טו מיר עפּעס! באַשר, זאָגט זי, איך בין נישט אימשטאַנד; די צײַט, זאָגט זי, איז אַזוי שלעכט, אַז נישט נאָר קיין נדן — קיין העמד אפילו איז נישטאָ צו מאַכן! דאָס קינד וואַקסט, זאָגט זי, און די צײַט גייט אַוועק, איך בין שוין, זאָגט זי, אויס מענטש. וואָס איז? אַליין ריידן מיט דיר קאָן זי נישט און ווילן וויל זי זייער, פאַרוואָס זאָל זי נישט וועלן? לאָמיר זיך נישט נאַרן: ערשטנס, איז דאָס טאָקע אַ גליק פאַר דיר אַליין, און דאָס אַנדערע איז טאָקע, ווי זאָגט מען, אַרום אַ פּעטן טאָפּ זאָל מען זיך שמירן... זי פּרעגט מיך, זלאַטע מיין איך, וויאַזוי איז מײַן השגה דערבײַ? איך ווייס, וואָס איך זאָל איר זאָגן? איך זאָג איר, אַז מיט דיר האָט זי זיך נישט וואָס צו קאָפּן: עס וועט זיך אָפּזוכן, זאָג איך, דער בעלן. „ווי־זשע, שרײַט זי, ווו־זשע איז דער בעלן? גיב מיר אים אַהער!" „האָב צײַט, זאָג איך, זלאַטע, ער וועט קומען אַליין!" „אַז געלט, זאָגט זי, אַז מלבושים, אַז לײַב און לעבן, אַ נאַקעטע, אַ באָרוועסע, אַז אָרעמע און אַ דערוואַקסענע דערצו! וואָס איז? רב אברהמלס אייניקל, אור־וואַ, סע טוט זיך אַ ביסל!" „נו, זאָג איך, אַז ער וויל יאָ אַזוי, אַלטער מיין איך, מעג ער דאָך צוּוואַרטן אַ קאָפּ; וואָס איז, ער שטייט אונטערן רעגן?" „ניין, זאָגט זי, ער האָט שוין גענוג געוואַרט, אָבי וועמען וועט ער נישט נעמען, און מחמת דו ביסט דו, וויל ער דיך, יאַקבי, אָפּגילטן, דיך, און די מאַמע, און יעדן באַזונדער, מיט קינדס קינדער". „נאַ דיר אַ גראָשן פאַר די אַלע גליקן, זאָג איך, עס מאַכט זיך קאָרג מאָל, אַז דער טאָכטער איז טאָקע גוט ווי דער וועלט, זאָג איך, און טאַטע־מאַמע הונגערן, ווי זיי שטייט אָן? אוי־אוי־אוי, זאָג איך, איך זאָל האָבן די ברכות!" נו, ברענגט זי מיר אַ ראיה פון בלומעס קינדער, באַשר בלומעס קינדער האַלטן אויס די מאַמע, אַ וויסטע אַלמנה. „ווו־זשע קריגט מען נאָך, זאָג איך, אַזעלכע קינדער?" „אסתר, זאָגט זי מיר, איז אַזאַ קינד, וואָס וועט זיך לאָזן מפקיר זײַן פאַר אירע אייגענע; דו וועסט, זאָגט זי, פון דער מאַמעס וועגן גיין אין וואַסער אַרײַן. דער גאַנצער אומגליק איז, זאָגט זי, וואָס זי קאָן מיט דיר פון אַזעלכע ענינים נישט שמועסן"... „דאָס איז אויך, זאָג איך, אַ נאַרישקייט, וואָס האָט מען זיך דאָ צו שעמען? וואָס קאָן זײַן נאָך נענטער פון אַז אייגן קינד? ממה־נפשך..."

אין די ווערטער איז אַנגעקומען זלאַטע, און שפּעטער אַ ביסל רב קלמן. און די דרײַ, יענטל, זלאַטע און רב קלמן, האָבן צווישן זיך יענעם טאָג לאַנג גערעדט, אײַנטענהנדיק איינער דעם אַנדערן און אַרײַנבראָקנ־דיק אַ גוזמא רייד, מיט אַנצוהערענישן, מיט משלים און מיט מעשיות אָן אַ שיעור. צולעצט האָט זיך זלאַטע גאָר צעוויינט.

— איידער אַזאַ לעבן, איז גלײַכער גיין אַהינצו, ווו מײַן לוי איז אוועקגעגאַנגען פאַר דער צײַט! איך זאָג אײַך דעם אמת, איך בין אים אודאי מקנא, אַז ער פאַרשפּאָרט צוזען די צרות, וואָס איך דאַרף צוזען דורך, אַרום־און־אַרום...

— זינדיק נישט, שוועסטער־לעבן. — האָט זיך יענטל אַרײַנגע־מישט. — דאַנקען גאָט, דו האָסט כאָטש אַזעלכע קינדער, וואָס ווייסן כאָטש און פאַרשטייען זייער טובה און דײַן טובה און גייען דיר נישט אָפּ קינדער־ווידער, ווי עס גיט זיך אוים אַמאָל קינדער צווישן הײַנטיקע מיידלעך...

וואָס האָט אסתר געקאָנט זאָגן דערויף? דערציילן דער מאַמע, אַז זי האָט אַרויסגעקוקט אָפּ יאַסעלען און ער האָט זי אָפּגענאַרט? וואָס פאַר אַ פּנים האָט דאָס? עס פּאַסט טאָקע פאַר אַ ייִדיש מיידל אַזעלכעס נאָך צו דערציילן? צי זי זאָל זאָגן אַ חסרון אָפּ אַלטערן? ווער איז זי, וואָס זאָל זיך שטעלן אויסטענהן מיט אַ מאַמען וועגן אַ שידוך? וויאַזוי עפנט זיך גאָר דאָס מויל פון אַזעלכע זאַכן צו ריידן? און אַז נישט אַלטער, וועט זײַן אַן אַנדער שלים־מזל. איר ביטערע לאַגע באַ־דאַרף איר קיינער נישט דערציילן; זי פאַרשטייט אַליין, וואָס הייסט באַ ייִדן אַן אָרעמע כלה, און „קיין ייִדישער מאַנאַפּטיר איז נישטאָ".... נאָר מער פון אַלץ האָבן זי גענומען דער מאַמעס טרערן, וואָס זי האָט נישט געקאָנט צוזען קיינמאָל, — און זי האָט זיך אונטערגעגעבן אין די הענט פון די, וואָס האָבן געוואָלט, איין מאָל פאַר אַלע מאָל, פאַרזאָרגן איר תכלית, זי גליקלעך מאַכן אָפּ שטענדיק, זי זאָל זיי האָבן צו געדענקען... שטיל, ווי אַ שעפעלע, האָט זיך אסתר געלאָזט בינדן און טאָן מיט זיך אַלץ, וואָס מע האָט פון איר פאַרלאַנגט, נישט איבערקערנדיק קיין צונג, שאַ, שטיל, פּײַן און לײַטיש.

אַלטער האָט זיך פון זײַן זײַט שיין אויסגעשטעלט קעגן זײַנע מחותנים און האָט גענומען דאָס קנס־מאָל מיט אַלע הוצאות אָפּ זיך. ער

איז עפּעס געוואָרן מיט אַ מאָל אַזוי ווייך, מילד און גוט. „כאָטש לייג אים צו אַ מכה”, — האָט אַף אים יענטל געזאָגט, אַרומטאַנצנדיק הין און צוריק און פלאַמענדיק ווי אַ העליש פייער, גלייך ווי זי וואָלט דאָס אָפּגעטאָן מי־יודע וואָס פאַר אַ גליקלעך געשעפט. זלאַטע האָט געקוקט אַף די כלה־מתנות, וואָס אַלטער האָט צוגעגרייט נאָך פאַר דעם קנס־מאָל, זיי עטלעכע מאָל איבערגעהאַלטן אין האַנט, געשאַצט אײנאײנעם מיט ברײנען, מיט יענטלען און מיט נאָך אַנדערע מבינטעס אַף פּערל און אַף גאָלדוואַרג. קיינמאָל איז נאָך אַלטער נישט געווען אַזוי באַריידעוודיק, ווי אַצינד, און מילד איז ער געוואָרן גאָר חוץ לדרך הטבע: די חתונה נעמט ער אַף זיך, מלבושים דער כלה אַף זיך, אַלע הוצאות אַף זיך. „זלאַטע האָט דאָס געטראָפן, קיין עין־הרע נישט!” — אַזוי האָט מען געשמועסט אין שטאָט און מע האָט בפירוש אַרויסגעזאָגט, אַז מען איז איר מקנא. איטלעכער מאַזעפּעווקער ייִד וואָלט זיך געווונטשן אַזאַ גליק, אַזוי טרעפן, ווי זלאַטע האָט געטראָפן מיט איר טאָכטער.

— וואָס שמועסט איר, אויב ס'איז אַ גליק? — האָט מען געזאָגט.

— נישט אַלע פּורים טרעפט זיך אַזאַ נס! נעמען אַ מיידל, ווי זי שטייט און גייט, באַהענגען זי און באַקלענגען, מאַכן פאַר אַ פּאַרטיקע בעל־הביתטע! אָט אַ גליק! אַזוי טרעפן!

— ס'טײַטש אַ גליק! ס'טײַטש געטראָפן!

אַפן קנס־מאָל זײַנען זיך צונויפגעקומען צו זלאַטען די גאַנצע משפּחה און אַזוי גוטע פרײַנט, ייִדן און ווײַבער. די תנאים שרײַבן האָט גענומען אַף זיך שמואליק דער חזן. אַ קוק טוענדיק אַף שמואליקן, ווי ער איז מיט אַ מאָל אַזוי געעלטערט געוואָרן פאַר צרות, האָט זיך בא זלאַטען אָפּגעריסן אין האַרצן. זי האָט שוין גאָרנישט געקאָנט אַפילו צוגיין צו אים און אַ פרעג טאָן, וואָס הערט זיך מכח יאָסעלען. דערצו איז זי געווען פאַרנומען מיט די געסט. עס איז געוואָרן צווישן די ווײַבער אַ געריידערײַ, טאַקע נאָר ווי צווישן ווײַבער קאָן זײַן, אַז זיי קלײַבן זיך צונויף, און נאָך אַף אַ שמחה; זיי האָבן אַלע געהאַלטן אין איין ריידן, איטלעכע האָט דערציילט אַ אַנדער מעשה, און פונדעסטוועגן האָבן זיי אַלע געוווּסט, ווו מע האַלט. די מאַנצבילן, געווײנלעך, האָבן גענוג חוזק געמאַכט פון די ווײַבער: „זעט נאָר, אַקוראַט ווי צווישן די גענדז!” און אַליין האָט מען אויך גענוג גערעדט, גערייכערט און געטרונקען

לחיים, צווינטשעווענדיק זלאטען און אלטערן אלדאס גוטס און ישועות ונחמות אפן כלל ישראל, מיט א זיפץ און מיט פארגלאנצטע אויגן צו דער סטעליע. שמואליק דער חזן, טרינקענדיק צו זלאטען „לחיים“, האט עפעס געוואלט אנהייבן ווינטשעווען איר א מין ווינטשעוואניע: „לאז גאט געבן... אוי!“ און איז איבערגעהאקט געווארן, ארויסלאזנדיק דעם „אוי“ פונעם טיפן הארצן. זלאטע האט דעם „אוי“ פארשטאנען און האט אים געענטפערט „אמן“, גיך אוועקגייענדיק צו דעם איבעריקן עולם, וואס זײַנען געזעסן מיט אנגעגאסענע גלעזלעך און געווארט אף איר, זי זאל צוגיין צו זיי, ענטפערן יעדן באזונדער אף זײַן „לחיים“, ווי דער מנהג איז. נאר איין רב קלמן איז ארומגעגאנגען איבער דער שטוב פראנק און פרײַ, פארלייגט די הענט ארונטער און געשמועסט מיט זיך אליין, ווי זײַן שטייגער איז תמיד, קנייטשנדיק דערבײַ מיטן שטערן און שאקלענדיק מיטן קאפ, ווי א מענטש, וואס איז פארטיפט אין שארפע ענינים. רב קלמן האט זיך קיינמאל נישט אפגעזאגט פון „א ביסל מהכתיתי“; אדרבה, ער האט דעם ביטערן טראפן גארנישט פײַנט געהאט. נאר א מענטש א בר־דעת באדארף וויסן, ווען צו טרינקען און ווען נישט. אף אלץ איז א צײַט: אף א חתונה — זייער פײַן, דעמאלט פארגינט זיך רב קלמן אנטרינקען זיך, ווי עס געהער צו זײַן, און מאכן אלערליי אנשטעלן, קאמעדיאנסקע תנועות; אבער אצינד, באם קנס־מאל, דעמאלט ווען מע באדארף שמועסן מיט בײדע צדדים וועגן אזא עניין, ווי רח״ש, דעמאלט, ווען א שדכן באדארף זיך גוט אונטערגארט־לען, דינגען זיך פארן שדכנות־געלט, — דעמאלט באדארף מען זײַן בא אלע געדאנקען. דער עולם, פארוואס נישט, מעג טרינקען וויפל עס וועט ארײַן, אבער רב קלמן — ער באדארף האלטן קאפ, האבן א לויטערן מוח און וויסן, וואס ער האט צו טאן אף דער וועלט...

מחמת גרויס טארעראם האט מען אפן קנס־מאל די כלה גארנישט ארויסגעזען. אסתר איז זיך געזעסן אין א ווינקעלע מיט ברײַנעס טעכ־טער, פינף שוין דערוואקסענע מיידלעך, נישט קיין איבעריק שיינע, נאר אלע צײַטיקע צו דער חופה פירן. זיי האבן אלע גערעדט, געפיסקלט זיך, געמאכט חנדלעך און געלאכט, בכדי פריילעך צו מאכן די כלה. די כלה אבער, אוי־וויי, איז שווער געווען פריילעך צו מאכן! אסתר איז געווען עפעס משונה פארטראכט, און די אויגן אירע האבן געקוקט ערגעץ ווײַט.

נאָך איר קוקן נאָך האָט מען געקאָנט אַרויסזען, אַז כמעט זי הערט נישט וואָס מע רעדט צו איר און זי זעט נישט וואָס אַרום איר טוט זיך; עפּעס זיצט זי דאָ נישט ווי אַ כּלה באַדאַרף זיצן, נאָר ווי אַ גאַסט, ווי אַ ווילד־פרעמדע... זלאַטע האָט איר צוגעטראָגן די פּערל, וואָס דער חתן האָט איר געקויפט, און אויך די איבעריקע צירונג: אַ גאָרגלקייט אַ טײַערע אַפן האַלדז, אַ טײַערן בראָש, אַ גאָלדן קייטל מיט אַ זייגערל אַ טײַערס, אַ פּאָר בריליאַנטענע אוירינגלעך טײַערע, גאָר אַ חריפות, בראַסלעטן צוויי טײַערע און פינגערלעך טײַערע, שוין אַפילו געטראָגענע, אָפּנים, פאַרמשכונטע, נאָר טײַערע פינגערלעך. אסתר האָט געקוקט גלײַך מיט אַלע אַף די דאָזיקע כּלה־מתנות, וואָס אַלטער האָט איר געשענקט; זי האָט זיי באַטראַכט, ווי גאָר אַ זײַטיקער מענטש, גלײַך ווי עס געהער זיך גאָר מיט איר נישט אָן, גלײַך ווי נישט זי מיינט מען. באַטראַכטנדיק די דאָזיקע כּלה־מתנות, איז איר גאָר דער קאָפּ נישט דערבײַ; זי פאַר־שטייט נאָך נישט, וואָס פאַר אַ ווערט זיי האָבן פאַר איר אין איר מיידלשן לעבן, אַז זי שטייט שוין העבער האַלב אַף יענער זײַט, אַז אָט־אָט גייט זי אַרויס פון דער מאַמעס רשות אין דעם מאַנס רשות, אַז אָט באַלד איז אַן עק צו אירע חלומות, יענע גוטע, גאָלדענע, גליקלעכע חלומות, אין וועלכע זי פאַרברענגט נאָך אַצינד.

מע מוז דעם אמת זאָגן, אַז כאָטש די גאַנצע שטאָט האָט גערעדט פון יאָסעלען, אַז ער האָט חתונה געהאַט ערגעץ אַף דער וועלט, נאָר אסתר האָט פאָרט נישט געגלויבט, דאָס הייסט, זי האָט זיך געוואָלט אַליין אײַנריידן, אַז ס'איז אַן אויסגעטראַכטע מעשה, אַ פּליאָטקע פון די מאַזעפּעווקער פּליאָטקעס. עס האָט זיך איר נאָך אַלץ געחלומט, אַז אָט עפנט זיך די טיר און עס קומט אַרײַן יאָסעלע אַליין, דער אייגענער וואָס איז געווען פריִער — און דעמאָלט וועט זי זיך שוין נישט שעמען פאַר קיינעם; זי וועט די ערשטע דערציילן דער מאַמען, אַז זיי זײַנען שוין לאַנג חתן־כּלה, אַז ס'איז צווישן זיי שוין לאַנג אַן אָפּגערעדטע זאַך... און קלערנדיק דאָס דאָזיקע, שטייט זי גלײַך מיט אַלעמען און באַטראַכט די כּלה־מתנות, וואָס אַלטער האָט איר צוגעגרייט, און זלאַטע שטייט בײַ דער זײַט, קוקט אַף איר און קוועלט: „דאַנקען גאָט דערפאַר. עס ווײַזט אויס, דאָס קינד איז צופרידן; גיב גאָט נאָר אַ גוט לעבן מיט פיל נחת מיט תענוג אַ סך"... די גאַנצע צײַט געפינט זיך אסתר

באַ זיך אַפן קנס־מאָל אַ ווילד־פרעמדע, גלײַך ווי נישט זי מיינט מען. נאָר באַם ערשטן קלאַפּ פון די צעבראָכענע טעפּלעך און טעלער דערפילט אסתר, גלײַך ווי עס וואָלט זיך איר עפּעס אָפּגעריסן אין האַרצן. די כלה־מתנות פאַלן אַרויס פון אירע הענט, און זי פאַרשטייט דעם פשט פונעם קלאַפּ, און זי פילט, אַז פון דער מינוט אָן איז אַ סוף, אַ סוף צו איר פרײַ לעבן, אַ סוף צו אירע יענע גליקלעכע, טײַערע, זיסע חלומות. און אַ נײַע וועלט, אַ נײַ לעבן שטייט איר פאָר אַצינד.

XXVI.

עס ווערט דאָ געבראַכט די מעשה וועגן דער טאָכטער פון יפתח הגלעדי

געדענקט איר די מעשה, וואָס ווערט דערציילט וועגן י פ ת ח ה ג ל ע ד י ס טאָכטער?

„ו י ד ר י פ ת ח נ ד ר — האָט יפתח געטאָן אַ נדר צו גאָט, אַזוי שטייט דאָרט אין פּסוק געשריבן, ו י א מ ר — און ער האָט אַזוי געזאָגט: ווען דו וועסטו מיר געבן, ליבער גאָט, דעם פײַנט, די בני־עמון, אין מײַנע הענט, זאָג איך דיר צו, ווען איך וועל קומען בשלום אַהיים, אַז דער ערשטער, וואָס וועט אַרויסגיין פון שטוב אַקעגן מיר, איז ער דײַנער, איך וועל דיר אים שענקען פאַר אַ קרבן עולה. און עס איז טאַקע אַזוי געווען: און יפתח האָט די בני־עמון געשלאָגן און האָט זיי אײַנגענומען אין דער מלחמה; און אַרײַנפאָרנדיק אין שטאָט אַרײַן, איז אים זײַן איינאונאיינציקע טאָכטער אַרויסגעגאַנגען אַקעגן מיט אַ שמחה און מיט אַ געזאַנג: „דער טאַטע איז געקומען! דער טאַטע!" און יפתח האָט זי דערזען, איז אים געוואָרן וויסט און ביטער אַפן האַרצן; און ער האָט צעריסן אַף זיך די קליידער און האָט געזאָגט: „ווײ איז צו מיר, טאָכטער מײַנע, פאַרפינצטערט בין איך געוואָרן! האָסט דאָך מיך אומגליקלעך געמאַכט! ס'טײַטש, איך האָב דאָך אַ נדר געטאָן פאַר גאָט, אַז דער ערשטער, וואָס וועט מיר אַקעגן קומען, איז ער זײַנער אַ קרבן,

— גוואַלד, טאָכטער, וואָס טוט מען ?!" — „האָסטו אַזוי געזאָגט, טאַטע האַרציקער, — אַזוי האָט אים די טאָכטער געענטפערט — באַדאַרפסטו מקיים זײַן דײַנע רייד, נאָכדעם, אַז גאָט האָט זיך אַזוי נוקם געווען אין דײַנע פײַנט; איין זאַך בעט איך פון דיר, ליבער פאָטער, גיב מיר צײַט נאָר צוויי חדשים, בכדי איך זאָל מיר קאָנען גיין אַף די בערג און דאָרטן וויינען אַף מײַנע יונגע יאָרן, איך מיט מײַנע חברטעס". און דער פאָטער האָט זי אָפּגעלאָזט, זי זאָל גיין אַף די בערג וויינען אַף אירע יונגע יאָר, זי מיט אירע חברטעס. און אַז עס זײַנען איבערגעגאַנגען די צוויי חדשים, האָט זי זיך אומגעקערט צוריק צו איר פאָטער, און יפתח האָט געטאָן מיט איר, אַזוי ווי זײַן נדר איז געווען. און פון דעמאָלט אָן איז געווען אַ חוק בײַ ייִדן, אַז אַלע יאָר פלעגן אַרויסגיין ייִדישע טעכטער אַף די בערג צו באַוויינען און באַדויערן די אומגליקלעכע טאָכטער פון יפתח הגלעדי"...

יענער מנהג איז שוין לאַנג פאַרגעסן געוואָרן, און ייִדישע טעכטער האָבן הײַנט אַנדערע מנהגים. עס שמועסט זיך דאָ וועגן דעם „פאָר־שפּיל" מיטן „חתן־מאָל", וואָס מע מאַכט אין מאַזעפּעווקע פאַר איטלעכער ייִדישער חתונה בײַ דער כלה נאָר לכבוד דער כלה און לכבוד אירע חברטעס, די מיידלעך, בכדי זי זאָל זיך קאָנען מיט זיי זיך אָפּגעזעגענען און אָפּטאַנצן דעם לעצטן טאַנץ. דאָס „פאָרשפּיל" ווערט גע־מאַכט דעם שבת, וואָס פאַר דער חופּה, בײַ דער כלה אין שטוב. די מיידלעך אַליין זינגען־צו און מע טאַנצט אַ שער, אַ קאַדריל, אַ ליאַנסיי אָדער אַ פּאָלקע, מע זינגט, מע טאַנצט, מע קנאַקט ניסלעך און מען איז משמח די כלה דאָס לעצטע מאָל. זי געזעגנט זיך אָפּ מיט אירע מיידלשע יאָרן און מיט אירע חברטעס די מיידלעך, אַזוי ווי זי ווערט דאָך באַלד אַ ווײַבל און קומט אַרײַן צווישן די ווײַבער. דאָס אייגענע קומט פאָר דעם טאָג פון דער חופּה, אויך בײַ דער כלה אין שטוב: מיידלעך האַלטן דאָס פאַר אַ מצוה צו קומען אָפּטאַנצן מיט דער כלה דעם לעצטן טאַנץ, און ווײַבער שטייען בײַ דער זײַט און פּליעסקען־צו מיט די הענט. אָט דעם מנהג היט מען אָפּ אין מאַזעפּעווקע פון תמיד אָן, און אויך בײַ אסתרן אַף דער חתונה האָט מען, געוויינלעך, אָפּגעהיט אַלע מנהגים. ניִשט דורכגעלאָזט קיין קלייניקייט אפילו.

אסתר האָט אָפּגעטאַנצט דעם לעצטן טאַנץ, און אַלע מאַזע־

פּעוּוקער מיידלעך האָבן זיך גאָר זאַט נישט געקאָנט אָנקוקן אין איר שיין פּנים, כאָטש זי איז געווען שרעקלעך בלאַס, טויט ווי אַלע טויטע, נאָר עס מאַכט נישט אויס, אַ כלה באַדאַרף זײַן בלייכלעך: ערשטנס, פּאַסט אַ כלה, און, צווייטנס, האָט טאַקע אַ כלה וואָס צו זאָרגן — ווער ווייס דאָס נישט? צום לעצטן מאָל האָט איר די מומע ברײַנע געמאַכט קוטשערעס, גרײַזעלעך פון אירע שווארצע שיינע האָר, דערבײַ גערעדט מיט איר פון עניין החתונה, צוגעגרייט זי ביסלעכווײַז צום ווײַבערשן שטייגער. די דאָזיקע גרײַזעלעך גיבן־צו איר שיין פּנים אַזאַ מין חן, אַז ברײַנע קאָן זיך גאַרנישט אײַנהאַלטן און גיט איר אַ קוש אין שטערן, זאָגנדיק בשעת מעשה:

— אָן עבירה, כ׳לעבן, אַאַז ליכטיק פּנים מיט אַזאַ גאָלדענעם קאָפּ איבערדעקן. נאָר נישקשה, אסתר, דו האָסט נאָך מזל, דו פּאַלסט אַרײַן אין זייער אַ גוט אָרט אַרײַן, וואָרעם, צווישן אונדז ריידנדיק, דײַן מאַמעס שטאַנד אַצינד באַדאַרף איך דיר נישט דערציילן — דו ווייסט דאָס בעסער פון מיר. אַ מאַמע וויל אוודאי, דאָס קינד זאָל זײַן גליקלעך, אַ מאַמע שטייט אויס געגנוג ווייטיקן, די אויגן קריכן איר גוט אַרויס, ביז זי דערלעבט צו זען איר קינד אונטער דער חופּה; וועסט זײַן אם־ירצה־השם, אַליין אַ מאַמע, וועסטו פילן דעם טעם... און דײַן מאַמע, נישקשה, האָט פאַרדינט בײַ דיר, אַז זי זאָל דורך דיר געהאָלפן ווערן און צעפירן זיך די הענט אַ ביסל. נעבן אַ שווערן וואָגן זאָל מען זיך תמיד רײַבן, און פון נגידים, אסתר, קומען אַרויס נגידימלעך...

נאָך אַ סך גוטע ווערטער האָט ברײַנע געזאָגט צו אסתרן, בשעת זי האָט איר צורעכט געמאַכט די האָר צום „חתן־מאָל". נאָכן חתן־מאָל, אַז אסתר האָט אָפּגעטאַנצט איר לעצטן טאַנץ, האָט איר די מומע ברײַנע אונטערגעטראָגן איר קרבן־מנחה, אָנווײַזנדיק איר, וואָס זי באַ־דאַרף דאַווענען און וואָס נישט.

— צו על־חטא, טאָכטער מײַנע, — האָט איר די מומע ברײַנע געזאָגט — צו על־חטא זאָלסטו וויינען. אַ כלה, אַז זי וויינט צו על־חטא, בעט זי אויס בײַ גאָט אַ גוט לעבן באַם מאַן און גוטע קינדער. עס איז בײַ דיר הײַנט, טאָכטער מײַנע, אַ יום־הדין, ווי, להבדיל, יום־כּפּור; מע דאַרף וויינען פאַר גאָט, ער זאָל זיך דערבאַרעמען, אָנצייכענען אַ גוטע דאָליע, פאַרגיבן די זינד...

אסתר האָט זיך אָוועקגעשטעלט מנחה דאַווענען מיט האַרץ, ווי עכ

באדארף צו זײַן, און האָט דערבײַ געשמאַק געוויינט; נאָר נישט אַף אירע זינד, ווי די מומע ברײַנע האָט איר געהייסן, דען אסתר האָט אין זיך נישט געפילט קיין שום זינד, נישט אַקעגן גאָט און נישט אַקעגן לײַטן. נאָר דערפאַר האָט אסתר געוויינט, ווײַל דער קוואַל פון טרערן האָט זיך בײַ איר געעפנט; עס האָט זיך געוויינט גאָר אַליין, און אַזוי געשמאַק, אַזוי גרינג! אסתר האָט געהאַט וואָס צו וויינען: ווי זי האָט זיך אַ וואָרף געטאָן, איז איר געווען וויסט, ביטער און פינצטער, און קלאָגן זיך אַף וועמען, עמעצן שולדיק מאַכן האָט זי נישט געקאָנט. וואָס איז שולדיק די מאַמע, וואָס זי האָט אַזוי געוואָלט אַלטערן פאַר אַ איידעם? זי איז אַ מאַמע און איר גאַנצער ווּנטש איז, איר טאָכטער זאָל זײַן אַ רײַכע בעל־הביתטע. אפֿנים, זי האָט זיך דען געפּרוּווט זאָגן דער מאַמען, אַז זי וויל נישט דעם שידוך? און וואָס הייסט, זי וועט דאָס זאָגן דער מאַמען? ... אַף דערויף וויינט אסתר, וואָס איר מזל איז אַזוי גיך אונטערגעגאַנגען, וואָס איר גליק האָט זיך אַזוי גיך אויסגעלאָזט, וואָס יאָסעלע האָט זי מיאוס אָפּגענאַרט. ווער וואָלט זיך עס אונטערגענומען זאָגן אסתרן פריִער מיט אַ פּאָר יאָר, אַז עס וועט זיך אַזוי אויסלאָזן? ...

אסתר שלאָגט זיך על־חטא אין האַרצן, באַגיסט דעם קרבן־מנחה מיט הייסע טרערן, קלערנדיק בשעת מעשה נישט וועגן אירע זינד, נאָר וועגן יאָסעלען. ס'טײַטש, יאָסעלע, וואָס זי האָט אין אים אַזויפיל געגלויבט, אַזויפיל געשטעלט אַף אים, און וואָס זײַן וואָרט איז בײַ איר געווען אַזוי טײַער, אַזוי הייליק, האָט זיך אַזוי מיאוס באַהאַנדלט אַקעגן איר: אוועקגעפאָרן און פאַרגעסן דעם זײַ־געזונט; ער זאָל דאָס כאָטש אַ וואָרט צושיקן, כאָטש פאַרענטפערן זיך פאַר איר, אָדער וואָס ס'ניט איז... אַזוי מיאוס באַהאַנדלען, ווי ער האָט זי באַהאַנדלט! זי האָט זיך ערשט הײַנט אַרומגעקוקט, ווי טײַער, ווי ליב, ווי אײַנגעבאַקן יאָסעלע איז געווען בײַ איר אין האַרצן. זי האָט זיך געשלאָגן על־חטא דערויף, זי האָט זיך מודה געווען פאַר זיך אַליין, אַז זי האָט אים באמת ליב געהאַט, זי האָט אים ליב געהאַט די גאַנצע צײַט, וואָס זי האָט אים געקענט, נאָך פון קינדווײַז אָן — און איצט באַדאַרף זי זיך אָפּגעזעגענען מיט אים אַף אייביק, אַרויסטרײַבן און אַרויסרײַסן אים בײַ זיך פונעם האַרצן, און פאַרגעסן, פאַרגעסן! ... פון יאָסעלען ווערן אירע געדאַנקען אַריבערגעטראָגן צו

אַלטערן, און עס ווערט איר פֿאַרקילט דאָס בלוט: אָט דער אַלטער, וואָס עס איז נישטאָ איין מענטש אין דער גאַנצער שטאָט, וואָס זאָל אים נישט פֿײַנט האָבן, פֿאַר גאָרנישט, נאָר דערפֿאַר וואָס ער איז אַלטער, — אָט דער אַלטער באַדאַרף זײַן איר מאַן! מיט אים באַדאַרף דאָס אסתּר פֿאַרברענגען אירע יאָר און טעג, מיט אים באַדאַרף זי דאָס אָפּלעבן אַ וועלט, דאָס גאַנצע לעבן, פֿאַרבינדן זיך אַף תּמיד, אַף אייביק! אַלטער וועט זי ברענגען אין שטוב אַרײַן, ער וועט איר באַלד איבערגעבן אַלע שליסעלעך, און אסתּר וועט ווערן אַליין אַ בעל־הביתטע פֿאַר זיך. ער וועט איר אַרויסגעבן געלט אין מאַרק אַרײַן, זי וועט אײַנקויפֿן עופֿות, פֿאַרוואַרפֿן זיי אין שטײַג אַרײַן, האָדעווען. זיי זאָלן ווערן „פֿעט קאַפּי־טאַל", און קאָכן אַ יויך פֿון זײַנעטוועגן. אַ גאַנצע וואָך וועט זי זען פֿאַר זיך די פֿיר ווענט, הערן, ווי ייִדן קומען אָן צו אים לײַען געלט אַף אַ משכּון, אַכטונג געבן, ער זאָל האָבן אַלצדינג צו דער צײַט, אויפֿשטיין גאַנץ פֿרי, לויפֿן אין מאַרק אַרײַן, קריגן גוטע פֿיש מיט פֿעט פֿלייש מיט אַ גוטן צולאָג מיט אַ „פּיסנאָגע" אַף שבת, — דערפֿאַר אָבער שבת וועט זי זיך אָנטאָן אין דעם זײַדענעם קלייד, זיך אויסשלייערן, נעמען אַף זיך דאָס סאַמעטענע „מאַנטל אַף שליאַמעס" און וועט קומען אין שול אַרײַן, זיך זעצן אויבנאָן אַף דעם אָרט, ווו פֿייגל איז אַמאָל געזעסן... פּלוצים דערמאַנט זיך אסתּר, וואָס זי האָט אַמאָל, נאָך קינדווײַז, געהערט, וואָס מע האָט געשמועסט אין שטאָט, אַז דאָס ערשטע ווײַב אַלטערס, פֿייגל, איז דורך אים פֿון דער וועלט געגאַנגען. אסתּר דערמאָנט זיך די מעשׂיות, וואָס זי האָט זיך אָנגעהערט וועגן אַלטערס ווײַב, וועגן פֿייגלען נעבעך, שטעלן זיך איר די האָר קאַפּויר. מע האָט דערציילט דעמאָלט, אַז אַלטער האָט זי אַלץ געטריבן אין דער וועלט אַרײַן, זי זאָל האָבן קינדער, און די מאַמע זײַנע, וואָס האָט נאָך דעמאָלט געלעבט, האָט איר געטאָן, וואָס מע טוט קיין ייִדן נישט: זי האָט זי געהאַלטן גאַנצע טעג אין הייסע ביטלעך, געטריבן פֿון איר דעם שוויס, געפּויעט זי מיט האָפּן, געפּײַניקט ביזן טויט אַרײַן... פֿאַר דער חתונה האָט אסתּר אַ פֿרעג געטאָן בײַ דער מומע יענטלען, צי ס'איז אמת, וואָס מע פֿלעגט דערציילן פֿון פֿייגלען, האָט זיך איר יענטל אָפּגעשוואָרן מיט דער גאַנצער תּוכחה, אַז ס'איז שקר וכזב, קיין וואָר וואָרט נישטאָ אפֿילו „דו ווייסט נישט, וואָס מע קאָן אין מאַזעפּעווקע אויסטראַכטן? — האָט צו איר יענטל

געזאגט. — למאי זיי האבן זיך פארגונען אויסטראכטן אף מיר, אז איך טרייב מיין ביינישן אין דער ערד אריין?... דאכט זיך, איך ווייס? דאכט זיך, אזא לעבן, ווי צווישן מיר און צווישן מיין ביינישן איז, אף אלע מיינע ליבע, רבונו־של־עולם! וואס מע קאן אין מאזעפעווקע אויס־טראכטן, זאג איך דיר, אז ס׳איז מיר א גרויס חידוש, וואס מע האט נאך נישט אויסגעטראכט אף דיין חתן, אז ער האט זיך געוואלט שמדן, א קשיא אט אף די הולטאיעס? בראש איז דאס א שטאט, איינגעזונקען זאל זי ווערן! טאג און נאכט האט מען צו טאן נאר מיט יענעם, נאר באריידן יענעם, זוכן חסרונות אף דער גאנצער וועלט, כאטש אליין איז מען כל־בו, נישטא איינער א ליטישער, און עס דארט דער קאפ נאר פאר יענעם. איך זאג דיר, די שטאט איז מיר עפעס אזוי נמאס, זי ליגט מיר אין די גרגרת, — פע, א פאסקודסטווע א שטאט! מאל דיר, אז מע קאן אויסטראכטן אזעלכע מעשיות, ווען יענע ליגט שוין לאנג אין דער ערד... און וואס איז דאס גלאט הפקר א וועלט? דו האסט, דאנקען גאט, א מאמע ביז הונדערט און צוואנציק יאר, וואס קאן השגחה געבן: אף דיר אזוי, אז עס זאל דיר נישט געמינערט ווערן אפילו א האר! אונדזער משפחה, דאנקען גאט, לעבט. היינט וואס איז פאראן וואס צו ריידן? ביסט נאך גאר א קינד, אסתר, כ׳לעבן, ביסט א ציגל, לאמיך אזוי זיין געזונט!״...

און דערמאנט זיך אסתר אין די אלע רייד, ווערט איר פארקילט דאס בלוט; און דערמאנט זיך אסתר אין פייגלען, ווערט איר נישט גוט אף צו חלשן; זי זעט פאר זיך מענטשן דרייען זיך, כלי־זמר שפילן, ווייבער טאנצן; עס דרייט זיך איר דער קאפ, זי פאלט אקארשט נישט מיטן פנים צו דער ערד.

— וואס איז די כלה אזוי טויט? — פרעגט א מחותנתטע. — זי האט, אפנים, א שווערן תענית?

— נישקשה, — רופט זיך אפ די אנדערע מחותנתטע — לאז זי פאסטן און אויסבעטן באם רבונו־של־עולם א גוט לעבן מיט איר מאן...

XXVII.

די כלה האָט נעבעך זייער אַ שווערן תענית

נאָך אַ מנהג איז פאַראַן אין מאַזעפּעווקע, וואָס איז שייך צו דער כלה; דעם מנהג היט מען דאָרט אָפּ כמעט ווי אַ דין. דאָס איז דאָס ליכטבענטשן פאַר דער חופּה. נישקשה, לאָז זיך אַ כלה געוווינען ביס־לעכווייז צו מצוות, לאָז זי וויסן, אַז אָט באַלד, אין אַ פּאָר שעה אַרום, וועט זי שוין צו מזל אַ יִדענע און איז מקבל אויף זיך על־פּי דין די דריי מצוות, וואָס זיינען שייך צו דער יִדענע, און די מצוה פון ליכטבענטשן לאָז זי שוין טאַקע באַלד פאַרזוכן, לאָז זי וויסן, וואָס פאַר אַ טעם עס האָט.

די מומע יענטל טראָגט איר אונטער צוויי ליכט, אין זילבערנע לייכטער אַריינגעשטעלט, און די מומע ברײנע רוקט איר אונטער פון איר זייט אַ תחינה, וואָס האָט געמאַכט „האשה הרבנית מרת בת טובים, וואָס האָט פאַרבאָרגן איר נאָמען“, זאָגנדיק דערביי צו דער כלה מיט גרויס ליבשאַפט:

— זאָג, טאָכטער מיינע, פריִער אָט די תחינה, און ערשט נאָכדעם וועסטו זאָגן די ברכה, מאַכן „שהחינו“. עס שאַדט נישט, טאָכטער, אַז מע וויינט זיך אויס אַ ביסל צו ליכטבענטשן דאָס ערשטע מאָל.

און אסתר הייבט אָן צו זאָגן די תחינה שטילערהייט, נישט פאַר־שטייענדיק קיין איינציק וואָרט: „דו האר פון דער גאַנצער וועלט און פון אַלע וועלטן מיט די גלגלים פון אויבן און מיט די טיפע אָפּגרונטן פון אונטן זאָלסט טאָן אַראָפּנייגן פון דיין הארבעריג און לוגן אויף דעם קאָפּ פון דיין דינסט די דאָ שטייט פאַר דיר מיט דיינע אַלע ליבע קינ־דער ישראל דאָס מיר זיינען שולדיק ערלעך צו האַלטן מיט אַלע זאַכן אַזוי ווי אַ מלך דערהאַלט ערלעך זיין מלכה אָדער ווי אַ חתן זיין כלה דען איך דיין דינסט האָב שוין ליכט געצונדן דאָס ערשטע מאָל צוויי ליכט די דיינע חכמים האָבן געהייסן און באַהיט אונדז פון אַלע באַ־געגעניש און אויך פון אַלע געשעעניש און מיינע ליכט די דאָ איך צינד אַז זאָלן העל און ליכטיק ברענען צו פאַרטרייבן די בייזע רוחות און שדים ומזיקים ב ת מ ח ל ת אַלע די דאָ קומען פון ל י ל י ת דאָס זיי

זאָלן אוועקפליִען און דײַן דינסט די דאָ שטייט פאַר דיר זאָל זוכה זײַן אינעם זכות פון אונדזער מוטער ר ח ל וואָס אַז מען האָט די קינדער ישראל געפירט אין גלות אַרײַן האָט מען זיי געטאָן פירן נישט ווײַט פון דער מוטער רחלס קבר און ווען די קינדער ישראל זײַנען געקומען אַפן קבר די דאָרט רחל ליגט און האָבן געטאָן שרײַען מוטער מוטער ווי קאָנסטו דאָס צוזען אַז מען זאָל אונדז טאָן פירן אין גלות אַרײַן איז די מוטער רחל אויפגעשטאַנען צו השם יתברך מיט אַ ביטער געשריי און האָט געטאָן אַזוי צו שפּרעכן רבונו של עולם דו ביסט דאָך אַן אל רחום וחנון דאָס טײַטש עטץ ביסט מיט גרויסערע רחמנות פונעם מענטשן פונדעסטוועגן האָב איך דאָך רחמנות געהאַט אַף מײַן שוועסטער ל א ה וואָס זי האָט געטאָן וויינען טעג און נעכט זי זאָל נישט אַרײַנפאַלן אין ע ש ו ס גורל אַרײַן ביז אירע אויגן זײַנען איר טונקל געוואָרן פאַר גרויס געוויין היינט מכל־שכן דו גאָט..."

אסתר דערמאָנט זיך אין יענער טרויעריקער געשיכטע פון ל א ה ן, וואָס די מאַמע פלעגט איר שבת באַטאָג לייענען פונעם טײַטש־חומש, און וויינט נישט אַף לאהס גורל, וואָס האָט מורא געהאַט, זי זאָל נישט אַרײַנפאַלן צו עשון, נאָר אַף איר אייגן פינצטער מזל, וואָס זי פאַלט אַרײַן צו אַלטערן אין די הענט אַרײַן, — אַ מין עשו האָט זיך גענומען אַף אירע יונגע יאָר!... און זי וויינט, באַוואַשט זיך מיט טרערן... און וועמען גייט דאָס אָן, וואָס זי וויינט? דערויף איז זי אַ כלה, זי זאָל זיך אויסוויינען אַ ביסל פאַר דעם „באַדעקנס". — כלי־זמר שפּילן, מיידלעך טאַנצן, ייִדן און ווײַבער דרייען זיך אַרום, מחותנים לויפן איינס פאַרן אַנדערן. ברײַנע מיט יענטלען — די אונטערפירערנס — נעמען אסתרן אונטער די הענט, באַזעצן זי אין מיטן שטוב אַף אַ בענקעלע און מע הייבט אָן, ווי דער מנהג איז, צו צעפלעכטן איר די האָר. די כלה זיצט צווישן אַלע ווײַבער, ווי אַ פרינצעסן, מיט אַ ווײַס זײַדן קלייד, די צעפּ צעפלאָכטן. ווײַבער קלײַבן זיך צונויף אַרום־און־אַרום. מע נעמט די האָר, אסתרס גאָלדענע האָר, מע האַלט זיי אין די הענט, די כלי־זמר הייבן אָן צו שפּילן אַ וויינענדיקס צום „באַזעצן" די כלה, און עס ווערט אַ יאָמערלעך געוויין צווישן די ווײַבער. מע קוקט אַף דער כלהס צעפלאָכטענע האָר און מע שנײַצט די נעזער אין די פאַר־טוכער, מע קוועטשט די אויגן און מע וויינט. זלאַטע ווערט שיער נישט

צעגאַסן פאַר געוויין; דאָס האַרץ רײַסט איר, אַף איר קינד נעבעך: גאָט ווייס, אין וואָסערע הענט זי פאַלט אַרײַן, אַזאַ קינד, אַזאַ טײַער קינד, ווײ־ווײ געשריגן! און יענטל ווײנט אויך: ווי אַזוי זאָל זי נישט וויינען, אַז קיין קינדער האָלטן זיך בײַ איר נישט, נישט דאָ געדאַכט, שוין געווען וויפל מאָל בײַם רבין — עס העלפט נישט! און ברײַנע ווײנט, וואָס אַלע האָבן חתונה, נאָר אירע טעכטער זיצן און קוקן אַרויס אַף חתנים, פינף דערוואַקסענע טעכטער, ווײ איז מיר!... יונגע ווײַבלעך קוקן אַף דער כלה, באַוויינען זי און זיך זעלבסט: זיי ווייסן גאַנץ גוט, וואָס הייסט „מע באַדעקט אַ כלה", מע פאַרבינדט אַ יידישע טאָכטער, מע מאַכט זי חתונה — זי גייט אַרויס פון איין רשות צום אַנדערן, פונעם טאַטנס רשות אינעם מאַנס רשות... די, וואָס קענען גוט דעם חתן און געדענקען זײַן ערשט ווײַב, פייגל נעבעך, באַוויינען אסתרן אַצינד: זיי ווייסן, אַז אסתר וועט בײַ אים קיין האָניק נישט לעקן... און אַנ־דערע וויינען דערפאַר, ווײַל זיי דערמאָנען זיך, אַז דער טאַטע אָדער די מאַמע איז געשטאָרבן, אָדער אַ קינד ליגט אינדערהיים טויט־קראַנק און ס'איז נישטאָ מיט וואָס צו ראַטעווען. און אַנדערע וויינען גלאַט אַזוי, ווײַל די כלי־זמר שפּילן אַ וויינענדיקס — וויינט זיך. הכלל, אַלע וויינען, און בפרט אסתר — זינט זי לעבט האָט זי נאָך אַזויפיל נישט געוויינט, ווי אַצינד. זי באַהאַלט איר ליכטיק שיין פּנים אין ווײַסן טיכעלע אַרײַן, בכדי מע זאָל נישט זען אירע טרערן. פונעם תענית, פונעם טרויעריק שפּילן, פונעם געוויין, וואָס אַרום־און־אַרום, און פון פאַרשיידענע פינצ־טערע מחשבות ווערט בײַ איר אין קאָפּ אויסגעמישט. זי פילט, אַז עס לאָזן זיך איר אויס די כחות, עס גייט איר אויס דאָס חיות. פּלוצים ווערט איר פינצטער אין די אויגן; גרויסע און קליינע, שוואַרצע, געלע, רויטע און גרינע רעדעלעך דרייען זיך פאַרבײַ איר, און נאָכדעם, וואָס ווײַטער־ווײַטער, ווערט אַלץ ליכטיקער און לויטערער, צום סוף ווערט איר שטאַרק ליכטיק, גרינג און גוט, זייער גוט! עס שטעלט זיך איר פאָר דער מו־טער רחלס קבר, ווי ער עפנט זיך און עס גייט אַרויס פון דאָרטן אַ מת אין ווײַסע תכריכים און מאַכט צו איר מיט דער האַנט און רופט זי צו זיך, צו זיך... אסתר וויל אַ געשריי טאָן „שמע ישראל" — און קאָן נישט: עס ווײַזט זיך איר אויס, אַז זי איז געשטאָרבן; זי ליגט אַף דער ערד, מיט אַ שוואַרצער דעק איבערגעצויגן. די מאַמע שטייט איבער

איר, און ברעכנדיק זיך די הענט און שלאָגנדיק זיך קאָפּ אין וואַנט, באַווײנט זי איר בת־יחידה נעבעך. נאָכדעם פילט זי, ווי מע הייבט זי אויף און מע טראָגט זי איבער דער שטאָט פּאַרבײַ קלייטן, שרײַענדיק אַף אַ קול און קלינגענדיק מיט דער פּושקע, מיט דער געוויסער פּושקע: „צדקה תציל ממות!" און אַזוי ברענגט מען זי אַפן הייליקן אָרט. דאָרט שטעלט מען איבער איר מטה אַ שוואַרצע חופּה, ווי דער מנהג איז בײַ ייִדן, אַז עס שטאַרבט אַ כּלה, און מע לייגט זי אַרײַן אין דער ערד, אין קבֿר, און עס לאָזט זיך הערן עפּעס זייער אַ באַקאַנט קול. זי הערט זיך אײַן אינעם קול, און עס דאַכט זיך איר אויס, אַז יאָסעלע סאָלאָוויי זינגט: דאָס זאָגט יאָסעלע נאָך איר קדיש, און דער גאַנצער עולם ענטפערט אָמן. אסתּר הערט זיך אײַן אין יעדן וואָרט, ווי יאָסעלע זאָגט איבער איר קדיש און דער עולם ענטפערט אָמן... פּלוצים הערט זי, ווי עמעצער טוט אַ פּאַל אַף איר קבֿר און עטלעכע מענטשן הייבן אָן שרײַען: „נעמט אים צו, נעמט צו דעם טאַטן, דעם טאַטן נעמט צו פֿון דאַנען!"... אסתּר כאַפּט זיך אויף און דערזעט, ווי זי זיצט אַף יענעם בענקל, ווו מע האָט זי באַזעצט צום באַדעקנס, און אַרום איר שטייען ווײַבער און אויך מאַנצבילן, מע שרײַט, מע ליאַרעמט, מע שפּריצט איר וואַסער אין פּנים אַרײַן און מע רײַבט זי בײַ דער נאָז און בײַ די אויערן; מע צעשפּיליעט זי, מע צעגאַרסעוועט זי, און זלאַטע שרײַט: „אסתּר! טאָכטער מײַנע! גאָט איז מיט דיר! די כּלה חלשט! לאָז מען אָנהייבן פֿירן צו דער חופּה! לאָז מען פּטרן דאָס באַדעקנס, אין גאָטעס ווילן!"

— שאַט, מחותּנתטע, שרײַט נישט! — רופֿט זיך אָפּ אַ ייִדענע.

— שרײַט נישט, אַז גייען די מחותּנים, אַז גייט דער חתן, שרײַט נישט, שאַ!

אַלטער פּעמים גייט צו אַן אויסגעפּוצטער, אַן אויסגעצוואָגענער, אַ יום־טובֿדיקער, אַ געזונטער, מיט אַ געגאָלטן קאַרק און מיט אַ היבש בײַכל, דאָס בלוט שפּריצט אים אָקאָרשט נישט פֿון די באַקן אַרויס, און דאָס פּיסקעלע האַלט ער צונויפֿגענומען. פֿון ביידע זײַטן ביידע מחותּנים, ביינישׂ און משה־אַבֿרהם זאַליזניק, אונטערפֿירערס מיט זײַדענע קנאַקנדיקע נאָקידקעס אַף די פּלייצעס, מיט געפֿלאָכטענע הבֿדלות אין די הענט. דער חתן האַלט אין די הענט אַ פּרוכת, ער גייט־צו צו אסתּרן און טוט איר אַ וואָרף דעם פּרוכת אַפן קאָפּ, און אַלע ווײַבער באַשיטן אים מיט

האָפֿן, מיט האַבער, שרײַענדיק: „מזל־טוב! מזל־טוב!” נאָך דער חופּה כאַפּן די כּלי־זמר אָפּ אַ פּרײלעכס, אַלע ווײַבער הייבן אָן צו פּליעסקען, און זלאַטע כאַפּט אַ טענצל. זי איז גאָר גליקלעך: גאָט האָט אָפּ איר רחמנות געהאַט, זי האָט דערלעבט אסתרן חתונה מאַכן. זלאַטע טאַנצט אַ פרײלעכס, העפּעט און דרייט זיך, די הענט פּאַדבאָקאָם און דאָס פּנים שײַנט איר, ווי, געוויינלעך, אַ מחותנתטע, בשעת זי מאַכט חתונה דאָס ערשטע קינד. אַף איר קוקנדיק, כאַפּן זיך יענטל מיט ברײַנען פאַר די הענט (ביז אַהער האָבן די צוויי שוועסטער נישט גערעדט צווישן זיך אַ יאָר דרײַ, זיך געווען שונאים, איינס מיט דאָס אַנדערע אָפּ מעסער־שטעכן) און זײַנען ביידע אַוועק אַ האַצקעלע אָקעגן זלאַטען; דערבײַ האָט יענטל צוגעזונגען:

> האָפּטשיק, ברײַנע,
> איך האָב צו דיר אַ טענה:
> דו ביסט נישט מײַנע,
> איך בין נישט דײַנע!

די כּלי־זמר שפּילן. זלאַטע, יענטל און ברײַנע טאַנצן, נעמען זיך אַרום אַלע מינוט, קושן זיך און שמאַצקען זיך. אַלע ווײַבער פּליעסקען, העצקען זיך אונטער אָפּ איין אָרט און שרײַען: „שטאַרקער! שטאַרקער!” פּלוצים וואַקסט אוים רב קלמן שדכן מיט פאַרקאַטשעטע אַרבל ביז די עלנבויגנס; ער צעלאָזט די פּאָלעס און שטעלט פּיס, מאַכט פּול־קעס און שפּרינגט ביז דער סטעליע. אָפּ אים קוקנדיק, כאַפּט ביינישׁ זײַן שוואָגער משה־אַברהם דעם זאַליאַזניק, און ביידע צעלאָזן זיי זיך אָפּן ייִדישן שטייגער, לייגן אַרויף איינער דעם אַנדערן די הענט אָפּ די אַקס־לען, וואַרפֿן מיטן קאָפּ, מיט צוגעמאַכטע אויגן, אַרויף און אַראָפּ, און טופּען מיט די פּיס, דרייענדיק זיך אָפּ איין אָרט. מנשה מיט אפרימען, זלאַטעס צוויי ייִנגלעך, ווײַסע־חברהניקעס, קאָנען זיך אויך נישט אײַנ־האַלטן; זיי שפּרינגען אַרײַן אין קאָן אַרײַן און וואַרפֿן מיט פּיסלעך, בריקעווען ווי די קעלבלעך — העץ־העץ־העץ! וואָס ווײַטער ווערן מער טענצער, ביז מע נעמט זיך אַלע פאַר די הענט און מע גייט גאָר אַ קאַ־ראַהאָד, שרײַענדיק צו די כּלי־זמר: „לעבעדיקער! שטאַרקער!” אַלע העפּען, טאַנצן, פּליעסקען און העצקען זיך. עס ווערט אַ מישמאַש, אַ דרייעניש, אַ טומל, אַ געפּילדער, ווי געוויינלעך אַ ייִדישע חתונה.

XXVIII.

אַ יאַמפּעלער בעל־עגלה גיט איבער לייזערן אַ משונה־מאָדנע פאַרשווינדל

זינט לייזער דער בעל־עגלה פירט פאַרשווינען פון מאַזעפּעווקע קיין קאַשפּערעוו און פון קאַשפּערעוו קיין מאַזעפּעווקע, האָט זיך אים נאָך נישט געטראָפן אַזאַ גאָלדן פאַרשווינדל, ווי גאָט האָט אים צוגעשיקט איינמאָל אַרום חצי־אלול דורך אַ יאַמפּעלער בעל־עגלה, ספּאַסיבאָ אים. שמירנדיק דעם וואָגן, האָט אים לייזער צוגעזאָגט ברענגען קיין מאַזע־פּעווקע פאַרפרי, נאָך איידער די זון וועט זיך זעצן; ער מעג זיך פאַר־לאָזן אַף זײַנע פערדלעך, פאַנקעוועז זיי וועט ער אויך נישט, וואָרעם וויבאַלד מע באַדאַרף פאָרן גיך, איז דאָך קיין תירוץ נישט.

— דאַליבוג, פאַניטשו, טאַ פּראַוודאַ יעסט! — האָט אים פּאַטאַ־קעוועט דער יאַמפּעלער בעל־עגלה, אויסשמועסנדיק זיך מיטן פאַרשווינדל אַף פּויליש, און האָט טאַקע באַלד אַ מאַך געטאָן צו לייזערן שוין אַף יידיש:

— וואָס טויג מיר מעשיות, רב לייזער, איך האָב אײַך גאָר דער־הרגעט מיט אַ קניש — אַ גוט העכטל! איר וועט פון אים, נישקשה, הנאה האָבן. באַ די לײַט איז דאָס קערבל אַ ממזר. ווו דערטאַפּ איך אַזאַ סטים אויך צוריקוועגס, רב לייזער?

— יהודי בלאָ! צו וואָס טויג דאָס דברן! — האָט אים לייזער אָפּגעענטפערט אַף לשון־קודש.

— וואָס איז דען, רב לייזער?

— וואָס איז דען? דו זעסט דאָך, ווי דער אדון שמייכלט, ווי אַ פּגר אומגעוואַשן; טאָמער איז ער מבין כל דבור?

— ווי לאַנג שמײַסט מען אים! ער פאַרשטייט מער פון אַ טויטן. אַז איר וועט איבערלאָזן די שוואַרצע מיל, רב לייזער, מעגט איר אײַך הייסן געבן אַ הוספה, נישקשה, ער איז נישט קראַנק. שוין אלול־צײַט, דער וועג איז, מחילה, געדריפּעט. איך האָב מורא, אַז איר וועט האָבן

אַז איבערשלאָג, רב לייזער, וואָרעם איך זע, איַיערער, יענער וואָס אַפֿן דראַנזשיק, מאַכט מיר עפּעס לעמל. נו, פּאַרט־זשע געזונטערהייט, רב לייזער, און פֿאַרפֿירט מיר נישט מײַן מאַהאַריטש, וואָרעם גאָט איז גאָט און בראַנפֿן איז בראַנפֿן, פֿאַרשטייט איר מיך... בוואָיטע זדראָווע, אַפֿניטשו! — האָט דער יאַמפּעלער בעל־עגלה אַ מאַך געטאָן צום פֿאַר־שווינדל, אַרונטערהייבנדיק דאָס היטל.

אַרויספֿאַרנדיק פֿון קאַשפּערעווו און נעמענדיק זיך אַפֿן מאַזעפּעוו־קער שליאַך, האָט לייזער בעל־עגלה אַ פֿרעג געטאָן בײַ זײַן פֿאַרשווינדל, צי ער איז נישט פֿון דער סעמענאַריע? מחמת פֿאַראַיאָרן אין דער צײַט האָט ער אויך געפֿירט צוויי פֿאַרשווינדלעד, פֿאַניטשלעך פֿון דער סעמע־נאַריע, זייער ווױלע מענטשן. פּלוצים הערט לייזער פֿון דער קעלניע, ווי עמעצער מאַכט צו אים אַף ייִדיש:

— איר האָט מיך גאַרנישט דערקענט, רב לייזער?

לייזער בעל־עגלה איז שיער פֿון דער קעלניע אַראָפּגעפֿאַלן פֿאַר שרעק: ער האָט זיך גענומען אַרומקוקן אַף אַלע זײַטן, געכאַפּט אַ קוק אונטערן וואָגן, פֿאַרריסן דעם קאָפּ אַרויף, און האָט גאַרנישט געקאָנט פֿאַרשטיין, פֿון וואַנען גייט עס דאָס קול?

— רב לייזער! כאַ־כאַ־כאַ! איר האָט מיך גאַרנישט דערקענט? קוקט זיך נאָר גוט אײַן! — מאַכט צו אים נאָך אַ מאָל דאָס פֿאַרשווינדל און צעלאַכט זיך אַף אַ קול. לייזער בעל־עגלה איז געוואָרן אויסער זיך; ער האָט אָפּגעשטעלט די פֿערדלעך און האָט זיך גענומען באַטראַכטן דאָס פֿאַרשווינדל זײַנס, אויסשטעלנדיק אַף אים אַ פּאָר אויגן.

— כאָטש נעמט שינדט מיר די פֿעל, הרגעט מיך דאָ אַפֿן אָרט, — זאָגט לייזער — געדענק איך נישט! עפּעס זײַט איר מיר יאָ קענטלעך און נישט קענטלעך. זײַט איר טשאַסאַם מנשה דעם זייגערמאַכערס שוואָ־געריק?

— וואָסער זייגערמאַכער? וואָסער שוואָגעריק? איך בין שמואליק דעם חזנס זונדל, יאָסעלע בין איך, יאָסעלע סאָלאָוויי.

— אָ־אָ־אָ?... וואָס־זשע מאַכסטו גוטס? נאָ דיר אָפּ שלום! און איך, בהמה, שטיי, ווי אַ טעלעצע, און קוק און קוק — אָט אַ קאָזשׂ! וואָס־זשע מאַכסטו עפּעס? וויאָ, וויאָ, אַדלערס מײַנע! הייבט פֿיסלעך, פּגירות מײַנע! אַ גאַסט, אַ גאַסט! ס'טײַטש, אַ גאַסט! ביסטו דאָס שמואליקס

זונדל? מע זאָל מיר אָראָפּנעמען די פֿעל, וואָלט איך נישט געזאָגט, אַז דו ביסט אַ ייִדיש קינד. טראָגסט לאַנגע האָר, האָב איך געמיינט אַז דו ביסט פֿון דער סעמענאַריע. ביסטו דאָס יאָסעלע סאָלאָווײ, הייסט דאָס? נו־נו! מער מע לעבט, מער עסט מען! איך געדענק נאָך דאָס דאַווענען דײַנס אין דער קאַלטער שול. אײַ, יאָסעלע! און איך, בהמה בצורת פֿערד, שטיי און קוק, כאַטש מאָל מיך אוים! איך ווייס זייער? ער זאָגט אַ פֿאַניטשל, לאָז זײַן אַ פֿאַניטשל. גיי ריכט זיך אָף אַ שלאָק! אײַ, יאָסעלע! וויא, מײַנע ציטעריקע! וויא־וויא, פּגירות איינע!

לייזער בעל־עגלה און יאָסעלע סאָלאָווײ האָבן זיך ביידע דערפֿרייט, מחיה געוועזן איינס מיטן אַנדערן. יאָסעלע איז אַרויף צו לייזערן אָף דער קעלניע און האָט באַ אים אויסגעפֿרעגט אַלצדינג, וואָס אינדערהיים טוט זיך, נישט דורכגעלאָזט קיינעם. לייזער האָט אָף אַלצדינג געענטפֿערט אַלץ וואָס ער ווייס, נישט פֿאַרלייקנט קיין זאַך; אפֿילו פֿון די פֿרײַעריקע פֿערד־לעך זײַנע, וואָס ער האָט אויסגעביטן אין קאַשפּערעוו אָפֿן יריד און האָט זיך דווקא אָפּגענאַרט, מחמת די פֿערדמעקלערס דאָרט זײַנען גרויסע מאַ־שעניקעס...

— אַזעלכע ממזרים, זאָג איך דיר, וואָס מע קריגט זיי גאָרנישט, מע זאָל אויספֿאָרן די גאַנצע וועלט: זיי קאָנען דיר פֿאַרדרייען דעם גרעסטן סוחר, זיי פֿאַרשאַלאָמאָנען דעם קאָפּ אַזוי, אַז דו וועסט בלײַבן פֿריטשמעליעט, פֿאַרצאַמט — נישט רעכטס, נישט לינקס! ערגער פֿון די ציגײַנער, איך זאָל אַזוי גליקלעך זײַן, אַז זיי זײַנען ערגער טויזנט מאָל פֿון די ציגײַנער!... וויא, אַ פּגירה זאָל אָף אײַך קומען, חלירעס מײַנע! האָבער ווילט זיך אײַך? מײַנע צרות וועל איך אײַך געבן מיטן דלות אַ צוגאָב, ברענען זאָל די פֿעל אײַערע!

— וואָס־זשע מאַכט דאָרטן אונדזער שכנה, זלאַטע די צעלניקערן?

— פֿרעגט יאָסעלע, און דאָס האַרץ קלאַפּט אים.

— וואָס זאָל זי מאַכן? — ענטפֿערט לייזער. — זי מאַכט חתונה.

— וואָס הייסט זי מאַכט חתונה? וועמען מאַכט זי חתונה?

— די טאָכטער מאַכט זי חתונה.

— די טאָכטער? — פֿרעגט יאָסעלע און טוט זיך אַ וואָרף צו לײַ־זערן. — ווו? וואָס? ווען?

— זי מאַכט חתונה די טאָכטער אירע, — ענטפֿערט לייזער —

וויאַזוי הייסט זי דאָרטן? איך האָב שוין פאַרגעסן, וויאַזוי זי הייסט: דער קאַשפּערעווער יריד מיט די מעקלערס האָבן מיר אַזוי דעם קאָפּ דער־שלאָגן, אַז פון דאַנען אַהין פאַרגעס איך... שרפהנען זאָלן די ביינער אייערע, פגירות מיינע, וויאַ!

— אסתר הייסט זי. נו? האָט זי חתונה? ווו? ווען? פאַר וועמען?

— פאַר... וויאַזוי רופט מען אים, אַט דעם המן דעם פּראַצענט־ניק, ווייסט דער רוח די נשמה זיינע?

— יאַנקל מאיר־פּינים? בערל משה־ליפּעס? איצל אברהמס? שמחה־דן? געצל־מנשה?

— ניין! — זאָגט לייזער, קראַצנדיק זיך מיט דער בייטש באַ דער פּאַטילעצע. — אַד, וויאַזוי הייסט ער, צו־נ־אַלדי רוחות? בראָש ליגט ער מיר אַף דער צונג! ער איז רייך, צו־נ־אַלדי שוואַרצע יאָר, אָנגע־שטאָפּט מיט געלט. אַ גראָבער איז ער, אַ בעזדיטניק, זיין שטוב איז די דריטע פונעם נייעם בית־המדרש, אויב דו ווייסט.

— אפשר אַלטער פּעסים?

— אַלטער, אַלטער, אַ מיתה מהומה זאָל אַף איים קומען! אַלטער, אַלטער!

— נו, האָט זי חתונה פאַר דעם אַלטערן, רב לייזער? ווו? ווען? ווי אַרום?

— איך וויים ווי אַרום? צי דאָ אַרומער, צי דאָרט אַרום? איך האָב געהערט, אַז ער נעמט זי. למאי איך האָב געהערט, אַז דו האָסט חתונה געהאַט און ביסט גאָר גליקלעך? איז דאָס אמת, יאַסעלע־סערדצע? וויאַ, פגירות, האָב איים אַכציק שוואַרצע יאָר! ווי מיינסטו, מיר וועלן היינט האָבן אַ ליכטיקע נאַכט? ס'איז אפילו חצי אלול, האַ? גאָט זאָל געבן, מיר זאָלן כאָטש קאָנען איינפאָרן ביז טאָג צו דער גע־מויערטער קרעטשמע.

— וואָס הייסט ביז טאָג, רב לייזער? איר האָט דאָך מיר צוגע־זאָגט ברענגען מיך אַף באַנאַכט קיין מאַזעפּעווקע, — וואָס הייסט דאָס, רב לייזער?

— איך האָב צוגעזאָגט? דאַכט זיך, דו זעסט אַליין, מע שטייט נישט; מע פאָרט, דאַכט זיך, כסדר?

— טרײַבט־זשע טאַקע אונטער, רב לייזער, די פערדלעך, לאָזן זיי גײן אַ ביסל גיכער, איך בעט אײַך.

— אַ ביסל גיכער? איר קומט, אַפּנים, פונעם גיכן לאַנד, יונג־געדמאַן? עס איז גרינג צו זאָגן יענעם, ער זאָל לויפן אַ ביסל גיכער! איך וואָלט אַ בעלן געווען, דו זאָלסט זײַן אַ פערדל, און זען, וויאַזוי וואָלסטו געפלויגן אַרויף אַ באַרג.

— וואָסער אַרויף אַ באַרג? מע זעט נאָך גאָר קיין באַרג נישט! איר האָט בײַ מיר, רב לייזער, נאָך אַ דרײַערל, אַ פינפערל האָט איר, אַבי פאַרט גיכער: איך דאַרף, פאַרשטייט איר מיך, וואָס גיכער.

— מהסתם ווילסטו ספּיעשען וואָס גיכער? האָסט דאָס בײַ מיר אויך געפּועלט... וויאָ, מײַנע אַדלערס! נאָך אַ פינפערל, אײַנגעזונ־קען זאָלט איר ווערן! פּאַשאָל! פּאַשאָל! ס׳וועט זײַן ר־ע־ע־כט!

לייזער שמײַסט די פערדלעך, קאַראַדאַשעט זיי די פעל, טײלט זיי אײַן שטעקנס געגוג און קאַראַנײַעט בשעת־מעשה דעם קאָשפּערעווער יריד מיט די דאָרטיקע פערדמעקלערס, און יאָסעלע ליגט אין בײַדל מיט ביידע הענט אונטערן קאָפּ, שטאַרק פאַרטיפט אין זײַנע מחשבות, און הערט גאָרנישט לייזערס קללות, מיט לייזערס פײַפן, מיט לייזערס טרײַבן די פערדלעך געשמאַק, מיט לייזערס צוזינגען אַף זײַן בויך־שטימע עפּעס אַ טרויעריק לידל, אָן אַן אָנהייב און אָן אַ סוף.

מחשבות, געדאַנקען, חלומות, — דאָס האָט יאָסעלע סאָלאָוויי גע־האַט, ווי מיר ווייסן שוין, נאָך פון קינדווײַז אָן. ער האָט תמיד ליב געהאַט צו פליִען אין הימל אַרײַן, פאַנטאַזירן, פאַרשטעלן זיך גאָלדענע בערג. אַרויסרײַסנדיק זיך קוים מיט צרות פון באַרדיטשעוו אַף עטלעכע טעג און פאַרנדיק אַהיים, האָט ער זיך פאַרגעשטעלט, וויאַזוי ער וועט אַרײַנפאָרן אין שטאָט און קיינער וועט אים נישט דערקענען. ער וועט זיך הייסן צופירן צו שמואליק דעם חזנס שטיבל. שמואליק וועט אים אָנקוקן פאַרוווּנדערט: „וועמען דאַרפט איר האָבן?“ — וועט ער אים פרעגן. — „האָסט מיך נישט דערקענט, טאַטע? דאָס בין איך!“ — וועט ער אים ענטפערן, פאַלנדיק דעם טאַטן אַפן האַלדז. נאָכדעם וועט ווערן אַ ליאַרעם: „יאָסעלע איז געקומען!“ זײַן שטיפמאַמע, די חזנטע, וועט געוויים ווערן פאַרדינען אַ מצוה, וועט זי לויפן אָנזאָגן זלאַטען מיט אסתרן אַ בשורה: „איר ווייסט, וואָס פאַר אַ גאַסט מיר האָבן? אונדזער

יאָסעלע איז געקומען!" נאָר יאָסעלע וועט זי נישט לאָזן לויפן. ער וויל בעסער אַליין זיך דורכגיין אַהין און מאַכן מיט זיי אַן אויסרייד, ווי אַ ווילד־פרעמדער. ער וועט זיך שוין געפינען אַן אויסרייד דאָרטן. ער וועט מאַכן מיט זיי אַ שמועס וועגן יאָסעלע סאָלאָוויי און דערווייל קוקן אסתרן אין פּנים אַרײַן, וואָס וועט זי זאָגן. נאָכדעם וועט ער זיך מיט אַ מאָל אַנטפּלעקן פאַר זיי, ווי יוסף פאַר זײַנע ברידער אין מצרים, און וועט זאָגן: „דאָס בין איך, יוסף!" אסתר וועט ווערן אָנגעצונדן, און עס וועלן זיך שטעלן טרערן בײַ איר אין די אויגן. נאָכדעם, אַז ער וועט בלײַבן מיט איר אַליין, וועט ער איר אויג אויף אויג אויסדערציילן אַלצדינג, וואָס בײַ אים אויפן האַרצן טוט זיך, אַלץ וואָס מיט אים האָט זיך אָפּגעטאָן ביז אַהער. ער וועט פון איר נישט לייקענען גאָרנישט. ער וועט איר אַלץ אויפדעקן, און אסתר וועט אים מוחל זײַן. ער וועט איר דערציילן, ווי אַזוי ער האָט זיך די גאַנצע צײַט געריסן אַהיים, נאָר גדליה באַס, ימח שמו, האָט אים נישט דערלאָזט, געשלעפּט אים פון איין שטאָט אין דער אַנדערער, אַלץ אָפּלייגנדיק אויף שפּעטער! נאָכדעם, ווי אַזוי ער איז שוין גרייט געווען צו פאָרן אַהיים, האָט זיך אונטערגעכאַפּט דאָס אומגליק, פערעלע די דאַמע, און ער איז אַרײַנגעפאַלן אין דער נעץ, אין דער שאול תחתיה אַרײַן, אַרומקוקנדיק זיך שוין אַ ביסל צו שפּעט... ער ווייס, ווי נאַריש ער האָט געטאָן, ווי מיאוס ער האָט זיך באַגאַנגען אַקעגן אַלעמען, נישט אָנפרעגנדיק זיך בײַ קיין עלטערע. אָפּטאָן אַזאַ מעשה אָן אַ טאַטן, אָן אַ שום טאַלק! ער ווייס דאָס גאַנץ גוט — נאָר וואָס קומט אַרויס, אַז דער שכל קומט תמיד נאָך די יאָרן? ער וועט נישט לייקענען פאַר אסתרן, אַז אַ ביסל פערעלע מיט איר שפּילן און אַ ביסל מיט איר געלט האָבן אים גאָר דעם קאָפּ פאַרדרייט, און ער פאַרשטייט דאָס גאָרנישט, ווי אַזוי האָט ער גאָר געקאָנט פאַרגעסן אין זײַנע ליבע און טײַערע? ווי אַזוי האָט ער גאָר געקאָנט פאַרבײַטן אסתרן אויף פערעלען? און צוליב וואָס? שווין־זשע צוליב געלט? צו וואָס טויג אים דאָס געלט אירס? יאָסעלע וועט איר דערציילן, ווי אַזוי ער האָט געליטן, וואָס ער האָט איבערגעטראָגן אין דעם חודש; ווי אַזוי עס איז אים אָנגעקומען שווער זיך אַרויסצורײַסן אַהיים; ווי אַזוי פערעלע האָט נאָר געוואָלט פאָרן מיט אים אינאיינעם, נישט אַנדערש; ווי אַזוי ער האָט זיך קוים אײַנגעבעטן, געוויינט פאַר איר,

זי זאָל אים לאָזן אַליין; וויִאַזוי עס איז אים נמאס דאָס לעבן, ענג, דושנע, פּוסט און פינצטער די גאַנצע וועלט; וויִאַזוי דאָס האַרץ ציט אים אַהיים, צו איר, צו אסתרן, און צוליב איר איז ער גרייט אַף אַלצ־דינג, אַפילו שטאַרבן! און לאָז זי וויסן אַלץ און לאָז זי זאָגן, וואָס צו טאָן. ער וועט זי פאָלגן אַלץ, וואָס זי וועט אים הייסן. צוליב איר איז ער גרייט אין פייַער און אין וואַסער, אַנטלויפן מיט איר אין עק וועלט אַרייַן אַפילו!...

און יאָסעלע הייבט־אָן צו פאַנטאַזירן, וויִאַזוי ער אַנטלויפט מיט אסתרן אין עק וועלט אַרייַן... ער ווערט אַנשלאָפן באַם יאַמפּעלער בעל־עגלה אַפן וואָגן און כאַפּט זיך אויף ערשט דעמאָלט, ווען מע פאָרט אַרייַן קיין קאַשפּערעווו, און ביידע בעלי־עגלות באַגעגענען זיך. פון לייזערן דערהערט יאָסעלע אַ פינצטערע, ביטערע בשורה, און זייַן פאַנטאַזיע הייבט־אָן צו אַרבעטן שוין גאָר אין אַן אַנדער זייַט אַרייַן.

XXIX

לייזער טרייַבט די פערדלעך און ברענגט יאָסעלען אַהיים שוין שפּעט אין דער נאַכט

אַנדערע מחשבות, אַנדערע געדאַנקען האָבן זיך געפּלאָנטערט באַ יאָסעלען אין קאָפּ, נאָכדעם ווי ער האָט דערהערט פון לייזערן די גוטע בשורה, אַז אסתר האָט חתונה פאַר אַן אַנדערן, פאַר אַלטערן גאָר! אַלע זייַנע פריִערדיקע חלומות זייַנען מיט אַ מאָל אַוועק, פאַרשווונדן געוואָרן. ער איז געוואָרן אַנגעצונדן אַף אַלטערן, אַף זלאַטען און אויך אַף אסתרן; אַלע זייַנען אויסגעקומען באַ אים משונה־ווילד, שולדיק אַרום־און־אַרום, חוץ ער אַליין. עס איז אים גאָר אַף די געדאַנקען נישט געקומען, ער זאָל זיך אַ פרעג טאָן: אפשר איז ער דאָ דער גאַנצער חייב? ער האָט שוין אַרויסגעקוקט די מינוט, די רגע, ער זאָל שוין דערלעבן קומען אַהיים. יעדע רגע איז אים געווען אַ יאָר.

— ס'איז נאָך ווייַט? — האָט ער אַ פרעג געטאָן באַ לייזערן,

אַרויסשטעקנדיק אַף אַ מינוט דעם קאָפּ פון בויד און אָנרירנדיק אים באַ דער האַנט.

ליזער האָט עפּעס אַ מורקע געטאָן אונטער דער נאָז און האָט אויסגעשפּיגן. עס האָט אויסגעוויזן, אַז ליזער איז געווען נישט אַזוי צופרידן, וואָס מע האָט אים איבערגעשלאָגן סאַמע אין בעסטן שלאָף. אויך די פערדלעך האָבן געהאַלטן אין מיטן דרימלען, געליאַמעוועט מיט די פיסלעך, זיך געמאַכט גלייַך ווי זיי לויפן. אינדרויסן שמעקט שוין מיט אלול־צייַט. די זון האַלט באַ זעצן זיך. איין עק הימל האָט זיך באַפאַרבט מיט אַ ברייטן רויטן פּאַס, ווי מיט בלוט צעגאָסן זיך איבערן גאַנצן מערב־זייַט. אַ קיל ווינטעלע פאַרגנבעט זיך צו יאָסע־לען אין בויד אַרייַן, רירט אים אָן באַ זייַנע לאַנגע, געקרייַזלטע האָר, טוט אים אַ גלעט, אַ שמיר איבערן פּנים. ער שפּאַרט זיך אָן אין בייַדל און הייבט־אָן צו דרימלען. דאָס ווינטעלע בלאָזט, די בויד טרייסלט זיך, די גלעקעלעך קלינגען, די פערדלעך שמייַסן מיט די ווידלען, און ליזער גענעצט, ציט אַלץ דאָס אייגענע טרויעריקע לידל, וואָס האָט נישט קיין אָנהייב און נישט קיין סוף, — און דאָס אַלץ וואַרפט־אָן אַף יאָסעלען נאָך אַ גרעסערע מרה־שחורה, און ער ווערט אָנשלאָפן.

יאָסעלע ווערט אָנשלאָפן, און עס ווייַזט זיך אים אויס, אַז ער איז נאָך אַ קינד. ער געפינט זיך אין מאַזעפּעווקע באַ יענעם הויכן באַרג, וואָס פלעגט אים קינדווייַז אויסווייַזן מוראדיק הויך, כמעט ביז דער כמאַרע. דאָרטן אָפן שפּיץ באַרג — אַזוי פלעגט מען דערציילן אין חדר — וואַקסן טייַערע שמעקנדיקע בשמים מיט אַלערליי געווירצן, און עס ליגט דאָרט באַהאַלטן, פאַרגראָבן אין אַ ווינקעלע, יענער אוצר, וואָס מאַזעפּאַ האָט אים דאָרטן באַגראָבן, נישט אויסזאָגנדיק קיינעם דעם אָרט פון אים. אויך איז דאָרט פאַראַן אַ קריסטאַלענער פּאַלאַץ, — אַזוי האָט ער געהערט אין חדר — און דאָרט אין פּאַלאַץ זיצט אַ פאַרזינדיקטע בת־מלכה איינע אַליין; אַלע נאַכט, ווען די לבנה גייט אויף, הערט מען, ווי זי וויינט און רופט צו זיך מיט אַ טרויעריק קול פון אַ פוהאַטש. און דעמאָלט איז אַ סכנה צו גיין איינער אַליין אָן אַ שומר... עס ווייַזט זיך אים אויס, אַז ער קריכט אָפן באַרג, ער קלעטערט, ער דראַפּעט זיך העכער און העכער, און צום שפּיץ באַרג איז נאָך וויַט. ער הייבט־אָן צו קריכן אַף אַלע פיר גיך־גיך, טאַקע נאָר ווי אַ שרעטעלע, ער פליט

אלץ העכער און העכער, און צום שפּיץ באַרג איז נאָך אַלץ ווײַט. ער כאַפּט אַ קוק אַראָפּ און ווערט פאַרציטערט פאַר שרעק, דערזעענדיק, וואָס פאַר אַ מהלך רב ער איז שוין אָפּגעגאַנגען — און צום שפּיץ באַרג איז נאָך אַלץ ווײַט. עס באַשלאָגט אים אַ קאַלטער שוויס, ער זעט, ווי ווײַט ער איז פאַרקראָכן. ער זעט פאַר זיך קיין לעבעדיקן מענטשן, קיין הײַזער, קיין ערד אפילו, נאָר באַרג און הימל, הימל און באַרג. ער פילט, ווי עס גייען אים אויס די כוחות, עס ווערט אים נישט גוט טאַקע נאָר אַף חלשן...

ער כאַפּט זיך אויף און ווערט תיכף ווידער אַנשלאָפן, און עס דאַכט זיך אים, ער איז אין אַ געדיכטן שאָטנדיקן וואַלד. ער ליגט אויסגעצויגן אַפן גרינעם גראָז, אין איין האַנט האַלט ער אַ טעלערל מיט שלח־מנות, מיט דער אַנדערער גלעט ער אסתרן איבערן קאָפּ, און אסתר זינגט אים שטיל אַ לידל פון דער „יונגער נשמה", איינס פון „גאָלדענפאָדעמס" לידלעך, וואָס זיי פּלעגן ביידע קינדווײַז אָפט זינגען:

„געשלאָפן איז אַלעס, האַלבע נאַכט איז געווען,
עס האָט זיך קיין בריאה גערירט.
די זילבערנע לבנה האָט זיך אַליין
צווישן די שטערן שפּאַצירט"...

פּלוצים דערזעט ער פונדערווײַטנס, ווי אַ גרויסע ווײַסע קאַץ גנבעט זיך צו אים. מיט אירע גלאָטע פיס שטעלט זי שטילע טריט און רוקט זיך צו צו אים וואָס ווײַטער אַלץ נענטער און נענטער. זי גייט־צו צו אים גאַנץ נאָענט און שטעקט אים אַרײַן אירע נעגל אין האַלדז אַרײַן און הייבט אים אָן צו דושען און צו וואַרגן. ער פילט, ווי עס כאַרכלט אים אינעווייניק אין גאַרגל, ער וויל שרײַען און קאָן נישט. ער קוקט דער קאַץ אין די אויגן אַרײַן, און עס דאַכט זיך אים, אַז זי שמייכלט. ער קוקט זיך אײַן נאָך בעסער, און דערקענט אין איר פּערעלען... ער וויל שרײַען, און קאָן נישט... אַ מוראַדיקער, אַ שוואַרצער קודלאַטער הונט שטייט איבער אים און סיפּעט אים און בײַסט אים. ער קוקט זיך גוט אײַן און דערקענט אין אים גדליהן... ער טוט זיך אַ ריס מיט אַלע כוחות און טוט אַ געשריי נישט מיט זײַן קול: „אוי, טאַטע!"

— אוי, טאַטע! — שרײַט אויס יאָסעלע אַף אַ קול און כאַפּט זיך

אויף פּונעם שלאָף ווי אַ צעדולטער. — טפו־טפו־טפו! ווו זײַנען מיר, רב לייזער?

— ווו מיר זײַנען, פרעגסטו? — ענטפערט אים לייזער מיט אַ ברוגזדיק קול, גייענדיק שוין צופוס גלײַך מיט די פערדלעך, שעלטנדיק זיי מיט טויטע קללות. — אָה, מיר זײַנען שוין גאַנץ ווײַט, אַ פּגירה זאָל אָף אײַך קומען, כלירעס! שוין לאַנג אריבערגעפאָרן כמעט העכער אַ האַלבן באַרג, אַ מיתה־פּאַהיבל אָף אײַך, ווי איך האָב מיך דאָ אַ ביסל אַנגעמאָרדעוועט! אפשר וואָלט געוועזן אַ סברה, זאָלסט זיך מטריח זײַן אַ קאַפּעלע אַראָפּקריכן און מוחל זײַן אונטערגיין אַט דאָ באַ דער זײַט, טאָמער וועט זײַן פּאַרט אַ ביסל גרינגער פאַר די פערדלעך, שרפהנען זאָל די פעל. אײַערע!

— אָבער ס'איז באַלד די שטאָט, רב לייזער? — פרעגט יאָסעלע מיט אַ וויינענדיק קול.

— באַלד, באַלד, פאַרשטייט זיך, באַלד. אַט דאָ נאָכן באַרג בלײַבט איבער אַ שטיקל זאַמדיק אָרט, נאָכדעם אַ וועלדל, נאָכדעם ווידער זאַמד, און נאָכדעם גייט שוין אַ גלײַכער וועג מיטן פּאָטשטאָווע טראַקט גלײַך אין שטאָט אַרײַן.

וואָס קאָן מען טאָן? יאָסעלע נעמט זיך אָן מיט האַרץ און גייט־נאָך נאָך דער בויד. דער קאָפּ איז אים שווער, די פיס ברעכן אים און אין האַלדז פילט ער אַן ענגשאַפט. די פערדלעך נעבעך שלעפּן דעם וואָגן אַרויף אַ באַרג גאָר אָן חשק. זיי וואָלטן זיך בפירוש אָפּגעשטעלט אַט־אָט־דאָ, גאָרנישט קוקנדיק אָף לייזערס קללות, וואָס ער שיט אָף זיי; ער גיט זיי אָבער אָנצוהערעניש מיט דער בײַטש, אַז מע דאַרף גיין ווײַטער. די לבנה, וואָס האָט זיך אויסגעשניטן פונעם עק הימל, שוועבט אַלץ העכער און העכער. דאָס ווינטעלע ווערט נאָך קילער, און יאָסעלע גייט באַם וואָגן גאַנץ געשמאַק, ווי אַ מענטש, וואָס האָט אָף זיך מקבל געווען דעם גלות...

— אַצינד קריך אַרײַן, זײַ מוחל, צוריק אין וואָגן אַרײַן. — זאָגט צו אים לייזער, אָפּשטעלנדיק זיך אָף אַ מינוט. — עס וועט נישט גע־דויערן אפילו וואָס אַ טרונק וואַסער באַטרעפט, וועלן מיר שוין זײַן אינדערהיים.

אַ נײַע נשמה האָט לייזער אַרײַנגעזעצט אין יאָסעלען מיט די דאָזיקע

עטלעכע ווערטער. ער זאָל זיך נישט שעמען פאַר זיך אַליין, וואָלט ער אים אַרומגעכאַפּט קושן, און כאַטש עס האָט געדויערט אַ סך מער „וואָס אַ טרונק וואַסער באַטרעפט”, פונדעסטוועגן איז מען פאָרט אַמאָל גע־קומען קיין מאַזעפּעווקע.

קיינמאָל האָט נאָך יאָסעלע אַזוי נישט אַנגעקוועלט פון דער שטאָט מאַזעפּעווקע מיט איר שמעקעדיקער בלאָטע און מיט אירע קליינע, פּינצ־טערע, פאַרשלאָפענע שטיבלעך, ווי אַצינד. ער האָט זיך געפילט, ווי אַ שׂרה, וואָס פאָרט אַריין צו זיך אין זײַן גוטס, קלײַבנדיק נחת פון איטלעכס ברעקעלע. ער האָט שוין נישט געקאָנט אײַנזיצן אָפּן אָרט און האָט אַרויסגעשטעקט די נאָז פון בויד אַרויס, נאָר ער האָט זי געמוזט פאַרשטעלן מיט דער האַנט... ווי אַ קליין קינד, איז ער אונטערגעשפּרונ־גען פאַר פרייד, ריידנדיק צו זיך אַליין: „אָט איז זלמן־אלי־דעם־שוחטס שטוב! אָט איז צמח־דעם־נגידס שטוב! אָט איז אַרקע־דעם־שוסטערס שטוב, און אָט זײַנען די קלייטן... שאַ! אָן איז די אַלטע קלויז און אָן איז זלאַטעס שטוב, וווּ דער טאַטע זיצט... וואָס לײַכט זיך עס דאָרטן, אוי? רב לייזער, טוט נאָר אַ קוק, זײַט מוחל, ווי עס איז ליכטיק דאָרט בײַ אונדז! אוי, וויי איז מיר, מיר דאַכט, עס נעצט?!

— ווער נעצט? וואָס נעצט? — האָט אים לייזער געענטפערט, טרײַבנדיק די פערדלעך, ווי אַ רוצח. — עס הייבט אפילו נישט אָן צו נעצן! וואָס נאָך ווערסטו אויסטראַכטן?

— וואָס־זשע דען איז דאָרט אַזוי ליכטיק? שאַ, מיר דאַכט, אַז כּלי־זמר שפּילן? עס לאָזט זיך הערן דער פּויק מיט די טאַצן! וואָס איז דאָס? אַ חתונה, צי וואָס? רב לייזער, איר הערט אַ חתונה?

נאָר לייזער ענטפערט שוין מער נישט קיין וואָרט. ער שנײַדט און בראַקט די בידנע פערדלעך, וועלכע זײַנען שוין אַליין אויך צופרידן, וואָס זיי האָבן זוכה געווען צו קומען אַהיים זיך שוין אָפּרוען אַ קאָפּ: געגנוג אַנגעלאָפן זיך! זיי פאַררײַסן די ווידלען און צעלאָזן זיך מיט די לעצטע כּוחות, צושאַקלענדיק בײַ יעדן שמיץ מיט די קעפּ, ווי איינער רעדט: „אַלטער נאַר! וואָס שמײַסטו אונדז? מיר פאַרשטייען אַליין ווען מע באַדאַרף לויפן און ווען נישט”... מיט אַ חוזק און מיט אַ טראַסק שטעלט זיך אָפּ לייזערס בויד נעבן שמואליק דעם חזנס פענצטער, שיער נישט אַרײַנפאָרנדיק אַהין מיטן דישעל. יאָסעלע שפּרינגט אַראָפּ

און לויפט־צו צו דער שטוב. אין דער האַלב, וואָס שמואליק זיצט, איז שטאָק פינצטער, און אויף דער טיר הענגט אַ שלאָס — אַ סימן, אַז מען איז נישטאָ אינדערהיים. דערפאַר איז אין דער אַנדערער האַלב, דאָרט ווו זלאַטע די צעלניקערן וווינט, שטאַרק ליכטיק און פריילעך. כלי־זמר שפּילן, און עס הערט זיך, ווי מע טאַנצט, מע טופּעט און מען שרייַט: „שטאַרקער! שטאַרקער!” בײַ דער טיר איז אַן ענגשאַפט פון דעם צונויפגעלאָפענעם פּשוטן עולם, וואָס שטייען, קנאַקן סעמיטשקעס און לאַכן. ער גייט צו און טוט אַ פרעג בײַ דער צונויפגעלאָפענער חברה: וואָס איז דאָ אַ עזלכעס:

— צע זשידיווסקי וויסיליע! — ענטפערן זיי אים מיט אַ געלעכטער און ווײַזן אים אַז מיט די פינגער אַהין, אין שטוב אַרײַן. יאָסעלע שפּאַרט זיך דורך מיטביידע עלנבויגנס, קומט־אַרײַן אין שטוב אַרײַן און דערזעט פאַר זיך אַ בילד, פון וועלכן עס ווערט אים פינצטער אין די אויגן.

XXX.

בעל־כרחם זײַנען זיך ייִדן משמח, און יאָסעלע קומט אָן אין דער רעכטער שמחה

„על־כרחך, זאָגן אונדזערע חכמים, אתה חי — מיט גוואַלד לעבסטו!” מיט גוואַלד קומט אויס דער ייִד דאָס שטיקל וועלט, מיט גוואַלד מאַכט ער חתונה קינדער, מיט גוואַלד פרייט ער זיך. אַ ייִד, אַז ער וויל זיך פרייען, דאָס הייסט, אַרויסבאַווײַזן זײַן שמחה, באַדאַרף ער זיך נעמען מיט גוואַלד אָנטאָן אַ כח. „ייִדן, — שרייַט ער דעמאָלט — ייִדן, לאָמיר פריילעך זײַן!” און מע נעמט זיך אַלע צונויף און מע מאַכט אַ כוסה, מיט גוואַלד, וואָרעם נישט אין דער טבע פונעם ייִדן איז אַ כוסה צו מאַכן. און ווער עס קאָן נישט טרינקען, גיסט מען אים אַרײַן מיט גוואַלד אין האַלדז אַרײַן, דאָס הייסט אויף לשון־השכורים: „מע האַקט אַרײַן אַ גאָלקע”, און ער מוז פריילעך ווערן, כאָטש עס ווילט זיך

אים נישט. ער מוז טאַנצן, כאָטש עס טאַנצט זיך אים נישט. אַ מחיה אַנצוקוקן, ווי ייִדן קלײַבן זיך צונויף אַף אַ שמחה און תיכף נאָך די ערשטע צוויי „גאָלקעס” הייבט מען אָן צו פּליעסקען און צו זינגען:

לאָמיר טרינקען, חברה, וויַין,
שנײַדן גאָלקעס אין האָלדז אַרײַן;
דער רבי האָט געהייסן פריילעך זיַין
ביזן ווײַסן טאָג אַרײַן!

און טאַקע באַלד ווערט די קאַפּאָטע אַזוי שווער, אַז מע מוז זי אַראָפּוואַרפן און בלײַבן אין די הוילע תחתונים, מחילה, מיטן טלית־קטן, להבדיל פון אויבן; עפּעס טאַנצט זיך גאָר דעמאָלט אַנדערש, און אַלע אינאיינעם גייען זיי אַ קאַראַהאָד, צוהאַלטנדיק איינער דעם אַנדערן מיט דער האַנט. די כלי־זמר שפּילן שוין דעמאָלט אַ נאָטן, מע רײַבט גלאָט אַזוי אין דער וועלט אַרײַן. ייִדן טופּען און שפּרינגען, פאַרוואַרפנדיק דעם קאָפּ אַרונטער, מיט פאַרגלאַנצטע אויגן צו דער סטעלי, פּונקט ווי מע וואָלט גאָר געהאַלטן אין דאַוונען, נישט אין טאַנצן. און ווער עס שפּאַרט זיך איַין און וויל נישט גיין טאַנצן, שלעפּט מען אים מיט גוואַלד אין קאָן אַרײַן און ער מוז טאַנצן, דאָס הייסט, דרייען זיך און מאַכן מיט מיט די פיס. אָט אַזאַ מין טאַנץ איז געגאַנגען שמואליק דער חזן באַ אסתרן אַף דער חתונה. ווער עס האָט אים נישט געזען דעמאָלט, דער האָט גאָר קיין טרויעריקע סצענע אַף זײַן לעבן נישט געזען. אוי, איז דאָס געווען אַ ביטערער טאַנץ! שמואליקן האָט זיך נאָר געגלוסט וויינען פונעם ביסל בראַנפן, וואָס מען האָט אין אים אַרײַנגעגאָסן. ער איז געוואָרן נאָך ערגער מרה־שחורהדיק ווי פריִער. זלאַטעז האָט דאָס פונדעסטוועגן זייער הנאה געטאָן, וואָס שמואליק טאַנצט אויך אין קאָן גלײַך מיט איטלעכן. דערזעענדיק, ווי ער מאַכט אויך מיט די פיס, האָט זי זיך אָפּגעשטעלט דאָ, צווישן אַלע מאַנצבילן, וואָס זײַנען געווען, מחילה, אין הוילע תחתונים; נאָר נישקשה, אַף אַ שמחה מאַכט נישט אויס, אַז אַז אומגליק. זלאַטע האָט זיך אָפּגעשטעלט צופּליעסקען און צוזינגען שוין מיט אַ הייזעריק קול, ווי געוויינלעך אַ מחותנתטע:

קוגל הייסטו,
אין אויוון שטייסטו,
און אין מויל צעגייסטו.

קוגל הייסטו,
אין אויוון שטייסטו,
און אין מויל צעגייסטו...

עס איז שווער צו וויסן, צי פונעם טרינקען, צי פון די עטלעכע „גאָלקעס", וואָס מע האָט אים אַרײַנגעגאָסן מיט גוואַלד, צי גלאַט אַזוי פון זיך אַליין, — נאָר עס איז שמואליק דעם חזן מיט אַ מאָל אָנגעקומען אַזאַ קוראַזש אַף צו פריילעך זײַן, אַז ער האָט זיך אַוועקגעזעצט מיט די מחותנים, מיט רב קלמן שדכן אינמיטן, טרינקען משקה, אָבער גאָר אַף הפקר, פאַרבײַסנדיק בשעת מעשה מיט זויערע אוגערקעס — זייער אַ טײַערע סגולה פון שכרות. מע האָט אַזוי לאַנג געטרונקען משקה און פאַרביסן מיט זויערע אוגערקעס, ביז שמואליק האָט אַ קוק געטאָן אַף רב קלמנען און האָט דערזען צוויי רב קלמנס מיט אַ מאָל; רב קלמן פון זײַן זײַט האָט אויך געזען צוויי שמואליקס, און פון יעדער איינציקער זאַך איז בײַ זיי געוואָרן צוויי זאַכן. דאָס האָט צוגעגעבן שמואליקן נאָך מער קוראַזש, און עס האָט זיך אים געגלוסט נאָר לאַכן און געגוג. עס איז אים אַלצדינג מיט אַ מאָל געוואָרן זייער לעכערלעך. ער האָט אַ קוק געטאָן אַף זלאַטען, ווי זי זינגט „קוגל הייסטו, אין אויוון שטייסטו", און האָט זיך אַזוי צעלאַכט, אַז זלאַטע האָט אויפגעהערט צו טאַנצן און צו זינגען. זי האָט עפּעס אַ מורקע געטאָן זיך אונטער דער נאָז, און איז אַפּגעטראָטן אַף אַ זײַט, און שמואליק האָט זיך אָנגעכאַפּט מיט ביידע הענט באַם בויך און האָט זיך געקאַטשעט פאַר געלעכטער. אַף אים קוקנדיק, האָבן רב קלמן מיט די מחותנים אויך געלאַכט, און עס איז באמת געוואָרן איטלעכן אַזוי פריילעך אַפּן הארצן, אַז מע האָט זיך געביטן מיט די היטלען און מיט די יאַרמעלקעס. זלמן־בער דער שוחט האָט ערגעץ געקראָגן אַ קאַפּעליוש, דערצו האָט ער אונטערגעבונדן די קאַפּאָטע מיט אַ פּאַסיקל ביזן גאַרטל, און די באָרד (זלמן־בער האָט די גרעסטע באָרד אין מאַזעפּעווקע) האָט ער פאַרבונדן מיט אַ פּאַטשיילע, און איז געגאַנגען „אַ דײַטש", צוזינגענדיק דערבײַ:

זײַנען מיר דײַטשן,
טרינקען מיר שנאַפּסן!

און שמואליק מיט רב קלמנען מיט די מחותנים ווערן צעגאַנגען פאַר געלעכטער. ביז עס נעמט אַז אַלחנן דעם שמש אויך אַ חשק צו

באוויַיזן זײַנע שטיק, פּאַרקאַטשעט ער די פּאות אונטער די אויערן, בלאָזט אָן די באַקן און, גלאַנצנדיק מיט די אויגן, גייט ער „אַ פּאַני", צווינגענ־דיק אַ רוסיש לידל מיטן נוסח פון „היום תאמצנו". און אויך שמשון־יענקל דער טאַבאַטשניק קערט איבער די ווײַעס פון די אויגן אַרויף, זינגט ער אַ בעטלער:

„אַי, ביוו סאַבי סוויאַטעיי לאַזאַר"...

און רב קלמן שדכן קאָן זיך אויך נישט אײַנהאַלטן און באַוויַיזט זײַנע קאָמעדיאַנטסקע שטיק: ער טוט אָן אַ קליידל און פאַרשטעלט זיך פאַר אַ קימפּעטאָרן און באַוויַיזט זײַנע אָנשטעלן... הכלל, מען איז זיך משמח באַ זלאַטעס טאַכטער אַף דער התונה, און שמואליק הערט גאָרנישט אויף צו לאַכן, גיסנדיק איין גאַלקע נאָך דער אַנדערער. פּלוצים ווערט זלמן־בער דער שוחט פון אַ דײַטש גאָר אַ חזן, און שמואליק מיטן איבעריקן עולם ווערן באַ אים משוררים; זלמן־בער טוט אָן אַ ווײַסע שאַל פאַר אַ טלית און שטעלט זיך אַוועק באַ דער וואַנט זינגען מיטן טרויעריקן ניגון פון נעילה אַף אַ קול:

דו אַלטער,
דו קאַלטער,
אַז דו ווייסט נישט,
און דו קאָנסט נישט,
און טויגסט נישט, —
הײַנט וואָס־זשע נעמסטו זיך אונטער?

און שמואליק, שמשון־יאַנקל, רב קלמן און אלחנן דער שמש האַלטן אים אונטער, ווי די משוררים, מאַכנדיק מיטביידע הענט, און שרײַען מיט מוראדיקע קולות און מיטן נוסח פון נעילה:

אוי, אוי, אוי, אוי, אוי!
אַי — אַי!

און דער גאַנצער עולם קוועלט, ווערט צעשמאָלצן פאַר געלעכטער.

יאָסעלע סאַלאָוויי שטייט און באַטראַכט די דאָזיקע סצענע, זוכנדיק עמעצן מיט די אויגן. די, וואָס יאָסעלע האָט געוואָלט זען, זײַנען שוין נישט געווען... דער עולם איז געווען אַזוי פאַרקלאַפּט, אַז קיינער האָט נישט באַמערקט יאָסעלען, ווי ער שטייט זיך אַזוי אין אַ ווינקעלע, אָנ־געשפּאַרט באַ דער וואַנט, באַטראַכטנדיק יעדן באַזונדער. יאָסעלע האָט

דערפילט, ווי עס קלאַפּן אים די שלייפן אין קאָפּ, עס ברענט אים דאָס פּנים; די גאַנצע, שטוב דרייט זיך אים, ווי אַ ראָד; אין די אויגן שעמערירט און פינקלט אים, ווי אַ רעגן פון קליינע גאָלדענע טראָפּן, און ער פילט, ווי שאַרפע קאַצענע נעגל שטעכן זיך אים אַריין טיף אין גאָרגל און דושען אים, און וואַרגן אים. יאָסעלע כאַפּט זיך אָן באָם האַלדז און לויפט אַרויס אינדרויסן.

. . . .

די נאַכט האָט אָנגעהויבן וואָס ווייַטער פינצטערער צו ווערן. קליינע שוואַרצע וואָלקנס האָבן אָנגעהויבן זיך אָנצורוקן אַפן הימל, אַריינשלינגענדיק אין זיך די לבנה און ווידער אַרויסשפּייַענדיק זי. אַ קיל אלול־ווינטל האָט אונטערגעבלאָזן. אַ טרויעריק הודזיען, אַ וויינענדיק פּייַפן האָט זיך געלאָזט הערן, ווי אין רעכטן אָסיען, און עס איז שוין געווען גאַנץ קיל. נאָר יאָסעלען איז געווען וואַרעם, אַזוי וואַרעם, אַז ער האָט זיך געווישט מיט די פּאָלעס דעם שוייס פונעם פּנים און ער האָט געפילט, אַז עס ברענט אַף אים דאָס לייַב. אין איין אָטעם איז ער געלאָפן פון דער חתונה, ער זאָל נישט הערן דאָס שפּילן פון די כלי־זמר, דאָס טאַנצן מיטן זינגען, וואָס האָט אַרייַנגעגאָסן גיפט אין זייַן האַרצן אַרייַן, און געברענט און געבראָטן, ווי מיט אַ העליש פייַער. יאָסעלע איז געלאָפן, און אים האָט נאָכגעיאָגט דער וויינענדיקער ניגון פון נעילה, מיט די פריילעכע ווערטער, וואָס האָבן זיך געלאָזט הערן פון דאָרטן. יאָסעלע האָט זיך פאַרשטעלט די אויערן, ער זאָל נישט הערן דאָס זינגען, און איז געלאָפן פון דאָרטן, ווי אַ משוגענער, גאָר אַליין נישט וויסנדיק וווהין ער לויפט.

XXXI.

שמואליק זאָגט שבע־ברכות מיט זייער אַ ווייַנענדיקער שטימע

אויסגעשלייערט, ווי געוויינלעך אַ מחותנתטע, איז זלאַטע געווען אַף מאָרגן צום שלייער־וואָרמעס. אַרום איר האָבן זיך אַרומגעדרייט אירע שוועסטער, בריינע און יענטל, און נאָך ווייַבער מחותנתטעס, אויך אויסגעשלייערט און אָנגעטאָן יום־טובדיק. פון די מאַנצבילן איז נאָך נישט געווען קיינער: די מחותנים זיינען אַוועקגעגאַנגען אין שול אַריין דאַוונען מיטן אַנדערן מנין, און די פּרעמדע, די געריפענע, הייסט דאָס, האָבן זיך נישט געבאַפּט צו קומען אַפן שלייער־וואָרמעס, אַרויסגייענדיק דערוויַיל אין מאַרק אַריין, טאָמער וועט מען עפּעס כאַפּן, טאָמער וועט גאָט צושיקן עפּעס אַ פּאַרדינסטל. דער שמש מיט דער שמשטע, נישקשה, מעגן קומען נאָך אַ מאָל רופן. נאָר די היימישע ווייַבער זיינען געקומען העלפן גרייטן צום טיש, אָנשנייַדן לעקעך און גלאַט אַזוי משמח זיין די כלה. און מחמת עס איז דאָך דאָ דער היימישער עולם אַליין, באַדאַרף מען נעמען צו שטיקלעך לעקעך און טרינקען צו דער מחותנתטע לחיים. די סאַרווערנס נעמען לעקעך און ווינטשן זלאַטען מיטן גאַנצן האַרצן:

— לאָז גאָט געבן, זלאַטעניו, איר זאָלט האָבן גרויס נחת אין אייַער טאָכטער, קיינמאָל פון קיין צער נישט וויסן, זי זאָל זיך מיט אים עלטערן אין עושר און אין כבוד, און אם־ירצה־השם, איבעראיאָר, אַפן ברית, זאָלט איר אונדז נישט פאַרגעסן, זלאַטעניו, מיר זיינען, נישקשה, גוט אַפן פּאַטשאַטאַק: דאָרט, ווו מיר זיינען אַף אַ חתונה, איז תמיד אַף איבעראיאָר אַ ברית; ס'איז אַזאַ האַנט בּאַ אונדז, אַ געבענטשטע האַנט...

— אמן, הלואי! — האָט זיי זלאַטע געענטפערט מיט אַ פרומער מינע.

בריינע האָט אַ קוק געטאָן אַף יענטלען, יענטל אַף בריינען, און זלאַטע אַף זיי ביידע. די דריי שוועסטער האָבן צווישן זיך גערעדט מיטן קוק מער ווי אַנדערע מיטן מויל. מע האָט זיך, נישקשה, גוט פאַרשטאַנען איינס דאָס אַנדערע...

שפּעטער האָבן זיך אָנגעהויבן צונויפקלייַבן די בעלי־בתים און

זעצן זיך אַרום טיש, נעמען צו ביסלעך בראַנפֿן און טרינקען לחיים מיטן חתן, מיט זלאַטען און מיט די איבעריקע מחותנים און מחותנתטעס. אַלטערס פּנים האָט געלויכטן און אַרויסגעשײַנט פֿון אונטער דעם נײַעם סאַמעטענעם קאַרטוזל. ער האָט אויסגעזען ווי יונגער מיט עטלעכע יאָר, גאָר בחורדיק... נישט אַזוי איז אָבער געווען די כּלה. אויסגעשלייערט און אָנגעטאָן, ווי אַ שיינע פּאַננע, האָט אסתר אויסגעזען עפּעס נישט אַזוי פֿריילעך. איר פּנים איז געווען שוין צו ווײַס, אַ ביסל געלבלעך. און קיין איינציקן טראָפּן בלוט האָט מען אין איר נישט אַרויסגעזען. אירע שוואַרצע אויגן אונטער די לאַנגע ברעמען זײַנען אַצינד געווען אַז אַ שום פֿײַער, אַז אַ שום גלאַנץ, און זיי זײַנען בײַ איר גרעסער געוואָרן. די באַקן זײַנען איר אַ ביסל אײַנגעפֿאַלן. דער נײַער שלייער אויפֿן קאָפּ איז בײַ איר געווען פֿאַרפּוצט מיט פּערל און דימענטן און האָט אויסגעזען אויף איר ווי אַ קרוין, און אין איר טײַער זײַדן קלייד, מיט סאַמעט און מיט שמוק אַרומגעפּוצט און באַהאַנגען מיט צירונג פֿון אויבן ביז אַראָפּ. — האָט אסתר אויסגעזען אין דער מינוט ווי אַ פּרינצעסן, אַ בת־מלכּה. די לעבעדיקע, די פֿריילעכע אסתר איז מיט אַ מאָל געוואָרן אַזוי סטאַטעטשנע, אַזוי געלאַסן, אַזוי שטיל און ערנסט. „טאַקע נאָר ווי אַ כּלה" — האָבן זיך געטראַכט די ווײַבער, שפּיגלענדיק זיך אין איר שיין, ליכטיק פּנים.

— וואָס פֿאַר אַ שיינע פּאַננע דאָס איז, קיין בייז אויג זאָל איר נישט שאַטן! — האָבן די ווײַבער צווישן זיך געשמועסט, אָנקוקנדיק אויף דער כּלה. — זי איז קלאָר, ווי געפּאָלענער שניי. אַ צירונג אַזעלכעס אין שטוב צו האָבן. זאָגט שוין איר אַליין, פֿרומע־שרהניו, זאָלט איר מיר געזונט זײַן!

פֿרומע־שרהניו איז בפֿירוש מסכּים, אַז ס'איז טאַקע נאָר אַ צירונג אַזעלכעס אין שטוב צו האָבן, וואָס שמועסט מען דאָ? און דער עולם דערווײַל הייבט זיך אָן צו וואַשן, איבערגעבנדיק איינס דעם אַנדערן די גרויסע קופּערנע קוואָרט מיט אויערן און איבערנעמענדיק איינס בײַ דעם אַנדערן דעם נאַסן שוואַרצן האַנטוך. פּלוצים קומט אַרײַן שמואליק דער חזן אין שטוב אַרײַן.

— ברוך־הבא, רב שמואליק! — זאָגט זלאַטע גאַנץ פֿרײַנטלעך.

— וואָס עפּעס אַזוי שפּעט? גייט וואַשט זיך, זײַט מוחל, און זעצט

זיך צום טיש. איר האָט זיך גאָר פאַרגעסן, אַפּנים, אַז מע באַדאַרף אײַך האָבן צו שבע ברכות? ווו איז די חזנטע אײַערע, רב שמואליק? עפּעס זײַט איר מיר הײַנט זייער צעפּלאָכטן. וואָס איז די מעשה?

— איך האָב אַ גאַסט, — מאַכט שמואליק מיט אַ זויערער מינע, — אַ גאַסט האָב איך, מײַן זון איז געקומען צו פאָרן.

— יאַסעלע? — האָבן אַלע מיט אַ מאָל אויסגעשריגן. — יאַסעלע איז דאָ? גאָט ליב אײַך מיט אײַער גאַסט! ווו־זשע איז ער?

— וואָס איז שייך ווו? אינדערהיים איז ער. — ענטפערט שמואליק, שטייענדיק אַף איין אָרט. — ער האָט עפּעס קיין כח נישט. געקומען צו פאָרן איז ער נאָך נעכטן באַנאַכט, נאָר אַהיים איז ער גע־קומען ערשט פאַרטאָג, דאָס הייסט, מיטן טאָג גלײַך שוין. ער האָט, אַפּנים, געכאַפּט אַ פאַרקילונג, מחמת ער קלאָגט זיך אַלץ, אַז דער קאָפּ טוט אים וויי. אַצינד ליגט ער אין איין העליש פײַער, פּאַכט מיט דער נשמה. מיר האָבן אים שוין געלייגט קאַלט וואַסער, געריבן די שלייפן — עס העלפט נישט.

— שוויצן! — האָבן זיך אָפּגערופן עטלעכע מיט אַ מאָל. — די בעסטע רפואה איז אָפּשוויצן. זיצט, רב שמואליק, וואָס זענט איר אַזוי צעטראָגן? עס מאַכט זיך, אַ מענטש כאַפּט אַ ווינטל. ער וועט, אם־ירצה־השם, זײַן געזונט.

שמואליק שטעלט זיך אַוועק מיט זלאַטען און דערציילט איר עפּעס. זלאַטע קוקט אַף אסתרן און שאָקלט מיטן קאָפּ. און אסתר האָט זיך באַדאַרפט אײַנגעמען מיט אַלע כוחות, זי זאָל נישט אַרונטערפאַלן אונטער׳ן טיש, דערהערנדיק, אַז יאַסעלע איז דאָ. זי איז געוועזן שטאַרקער פון אײַזן, אַז זי האָט זיך געקאָנט אײַנהאַלטן און נישט אַרויסלויפן פונעם טיש מיט אַ גוואַלד: „ס׳טײַטש, יאַסעלע?!” זי האָט נאָר אַ פרעג געטאָן בײַ שמואליקן, און בשעת מעשה האָבן זיך אירע אויגן אָנגעצונדן מיט זייער שטענדיק פײַערל:

— אַליין איז ער געקומען?

— אַליין, — האָט שמואליק געענטפערט, אַלץ שטייענדיק, ווי אַ דערהרגעטער, נעבן זלאַטען, נישט וויסנדיק וואָס צו טאָן.

ווי אַז אָפּגעבריטע פון אַ דונער, האָט זיך אסתר אויפגעכאַפּט פונעם אָרט און האָט זיך אָבער באַלד צוריק אַוועקגעזעצט. עס האָט זי אַ טראָג

געטאָן אין דער לופטן און באַלד צוריק אַפּגעלאָזט, און זי איז געבליבן זיצן אַף איר אָרט אויבנאָן טויט ווי די לעם, גלייך ווי עס וואָלטן איר אין דער צייט אָפּגעשטאָרבן אַלע חושים. אסתר האָט אין דער איינער מינוט איבערגעלעבט אַ סך מער, ווי מע לעבט איבער אַ מאָל אין אַ גאַנץ יאָר. אַ שלעכטע מחשבה איז איר דורכגעלאָפן אין קאָפּ אַף אַ רגע; זי איז גרייט געווען זיך אויפכאַפּן, איבערלאָזן דאָ דעם עולם, מיט דער חתונה, מיט אַלצדינג אַרום־און־אַרום, און אַריינלויפן צום חזן אין שטוב אַריין אַ קוק טאָן אַף יאָסעלען. עס האָט זי געצויגן אַהין, ווי מיט צוואַנגען, געשלעפּט, געריסן, אַהין, אַהין!... די דאָזיקע מחשבה האָט אָבער געדויערט נאָר אַ רגע, נישט מער. זי האָט זיך באַלד צוריק באַטראַכט: זי איז דאָך אַ כלה, אַ ווייבל, אַן אשת־איש!... די מלחמה, וואָס אסתר איז אויסגעשטאַנען אין דער מינוט, איז געווען איבער אַלע מאָסן; עס האָבן זיך אין איר געשלאָגן צוויי דעות, צוויי כחות: פון איין זייט דער שטן־מקטרג שטייט און רעדט איר איין: „נאַרישע אסתר! וואָס הערסטו זיי? יאָסעלע איז געקומען צו פאָרן, ליגט קראַנק. ער קוקט אודאי אַרויס אַף דיר, און דו זיצסט דאָ, — צוליב וועמען? אָט פאָלג מיר, אסתר; ביסט יונג, ביסט שיין, דאַרפסט לעבן, לעבן דאַרפסטו, לעבן!!”... און פון דער אַנדערער זייט הערט זי אַנדערע ווערטער: „אַ יידישע טאָכטער? רב אברהמל סלאָוויטערס אַן איניקל? ליבע? אַ כלה? הרי את מקודשת, פאַרבונדן, פאַרקניפּט, אַן אשת־איש!!”... און יענער, דער שטן־מקטרג, טומט זיך זיינס: „ווער איז שולדיק? מע האָט דיך פאַרבונדן, געבונדן, געפּענטעט. נאַרישקייטן! ביסט אַ מענטש, דאַרפסט לעבן! פאָלג מיר, אסתר!”...

און אסתר זיצט באַם טיש סטאַטעשנע, ווי געוויינלעך אַ כלה צום שלייער־וואַרמעס; נאָר בלייך איז זי מוראדיק, טויט ווי די וואַנט, אַז אַ טראָפּן בלוט, און שיינט אַרויס פונעם שלייער, און די צירונג אַף איר לייכט און פינקלט און גיט איר צו פיל חן. און די ווייבער שפּיגלען זיך אין איר, קוועלן אַז, קלייבן תענוג פון דער שיינער, ליכטיקער, חנעוודיקער כלה.

טרויעריק, וויינענדיק איז געווען דאָס קול פון שמואליק דעם חזנס „שבע־ברכות”, און עס האָט זיך אסתרן געדאַכט, אַז דאָס קול זיינס גייט פון אונטער דער ערד, פון יענער וועלט. דאָס זיינען געווען ביטערע שבע־

ברכות. האַלטנדיק דעם כּוס אין איין האַנט, מיט דער אַנדערער האַנט האַלטנדיק זיך באַם גאַרגל, ווי דער שטיינער איז באַ די אַלטמאָדישע חזנים, און פאַרוואַרפנדיק דעם קאָפּ אַרויף, מיט צוגעמאַכטע אויגן, האָט זיך שמואליק געציקלט, פאַרגאַנגען אַף זײַן אַלטער אַנגעשפּאַלטענער שטימע, מיט אַ וויינענדיק קול, אויסלאָזנדיק דעם „משמח חתן עם הכלה" אַזוי טרויעריק, אַז עס האָט צענומען דעם עולם. איטלעכער איז געבליבן זיצן פון דער שמחה פאַרזאָרגט, פאַרוואָגלט און באַטריבט, אַליין נישט ווויסנדיק די סיבה פאַרוואָס... אַזוי ווערן ייִדן פאַרזאָרגט אַפן אָרט פון פריילעך זײַן, משמח זײַן דעם חתן מיט דער כּלה, — רבונו־של־עולם! וואָס ליגט דאָס אַזעלכעס אינעם ייִדישן זינגען מיטן ייִדישן שפּילן, וואָס תּמיד רופט דאָס אַרויס נאָר טרויעריקע מחשבות!?...
און די ווײַבער, שטייענדיק באַ דער זײַט און ענטפערנדיק „ברוך הוא וברוך שמו, אָמן", האָבן געלאָזט אַ טרער, קוקנדיק אַף זלאַטען, ווי זי וויינט און קלאָגט. עס איז קיינעם קיין חידוש נישט, וואָס זלאַטע וויינט: אַלע ווייסן, נישקשה, דעם טעם פון חתונה מאַכן אַ קינד...
— פונדעסטוועגן, — זאָגן די ווײַבער און ריידן זיך אַליין אויס דאָס האַרץ — לאָז גאָט געבן, מע זאָל חתונה מאַכן קינדער און דערלעבן גיין איינס צום אַנדערן אַף שמחות!
— אָמן, הלואי! אָמן, הלואי!
די ווײַבער שטייען אויף, געזעגענען זיך אָפּ מיט דער מחותנתטע, קושן זיך מיט דער כּלה, צוווינטשעווענדיק איר, זי זאָל דערלעבן באַ אירע קינדער אַף שמחות, און אסתּר קוקט אַף זיי ווי פאַרוווּנדערט; איר קאָפּ און איר האַרץ זײַנען ווײַט פונדאַנען; זי וואָלט גערן דערלעבן, אַלע זאָלן זיך צעגיין, זי זאָל בלײַבן אַליין און קאָנען זיך רעכט אויס־וויינען כאָטש, און דאָ די ווײַבער קריכן קושן זיך און ווינטשעווען איר צו אַלדאָס גוטס.

גאָט האָט געהאָלפן, דער פאַרמעדער עולם איז זיך שוין אַ ביסל צע־גאַנגען, און אסתּר האָט געקאָנט אַרײַנגיין צו זיך אין אַלקער אַרײַן און זיך אָפּרוען פונעם טומל, וואָס זי האָט איבערגעלעבט אין דעם דאָזיקן טאָג. באַ זלאַטען אין שטוב זײַנען געבליבן נאָר די היימישע לײַט, די מחותּנים און אויך רב קלמן שדכן. ווי געוויינלעך, נאָך אַ חתונה, איז

אין שטוב געווען אַ שטיקל מישמאַש מיט אַ גערודער: אַפּן לאַנגן טיש זײַנען געשטאַנען ליידיקע פלעשלעך, איבערגעקערטע גלעזלעך, שטיקלעך קוילעטש, אָפּגעלעקטע ביינדלעך, און עטלעכע בענק זײַנען געלעגן מיט די פיסלעך אַרויף. אַ צווייי־דרײַ אָרעמע לײַט, וואָס האָבן פּאַרשפּעטיקט צום שלייער־וואָרמעס, האָבן געהאַלטן באַם אויסלעקן די טעלער, רוקנדיק אין בוזעם אַרײַן די איבערגעבליבענע שטיקלעך קוילעטש, און די שמשים, וואָס האָבן שוין צום סוף געכאַפּט אַן איבעריקע כוסה, זײַנען געשטאַנען און האָבן זיך געטיילט מיט זייער רח״ש. וואָס איז זיי געפאַלן אין זייערע בידנע טעלערלעך פון די חתונה־לײַט, נישט קוקנדיק דערויף, וואָס זלאַטע, ברײַנע און יענטל האָבן זיי אונטערגעטריבן, זיי זאָלן שוין גיין געזונ־טערהייט, שוין צײַט אויפראַמען, מאַכן אַ שטיקל לאַד. מער פון אַלע איז געווען פאַרטאַרעראַמט זלאַטע, ווי געווײנלעך אַ מחותנתטע; דאָס זײַ־דענע טיכל איז איר געווען פאַרבונדן מיט ביידע עקן אַרונטער, דאָס פּנים האָט איר געפלאַמט און דאָס קול איז איר געוואָרן אַזוי הייזעריק, אַז מע האָט קוים געהערט פון איר אַ וואָרט. פונדעסטוועגן האָט זי נישט גערוט, אַלץ אַרומגעפּאָדקעוועט אַרום איטלעכן באַזונדער, געפּאַראַדקע־וועט, געזעגנט זיך מיט איטלעכן מיט די אויגן, נישט מיטן מויל, מחמת קיין ווערטער האָט מען פון איר נישט געקאָנט הערן. באַטראַכטנדיק דע־מאָלט זלאַטען, האָט מען געקאָנט מיינען, אַז זי האָט איבערגעקערט בער״ג און אָפּגעטאָן מי יודע וואָס פאַר אַ גליקלעכן עסק. גאָט ווייס, אויב זלאַטע האָט זיך אַליין אָפּגעגעבן דין־וחשבון, וואָס זי האָט דאָ אויפגעטאָן מיט איר טאָכטער, מיט איר איינציקער, טײַערער און געטרײַער טאָכטער, פאַר וועמען זי האָט זי אַוועקגעגעבן, פאַרבונדן, פאַרקויפט אַף אייביק! ווו האָט דען זלאַטע צײַט געהאַט צו באַקלערן אַקוראַט, אַז אַט האָט מען געשמועסט מכח אַ שידוך, אַט איז געווען קנס־מאָל און אַט די חתונה — אַ קלייניקייט עפּעס אַ חתונה פּראַווען?! זלאַטע בתיה דער האָר־טאַווניצעס וועט נישט מאַכן קיין חתונה ווי עפּעס אַבי ווער; מע קומט נישט אַרויס, ברוך־השם, נישט פון קיין שנײַדערס און נישט פון קיין שוסטערס. און אַז גאָט האָט זי געשטראָפט און זי איז געבליבן אַן אַלמנה, און אַן אָרעמע דערצו, איז זי דאָך פאָרט עפּעס רב אַבּרהמל סלאַוויטערס אַ שנור, הײַנט ווי געשיקט זיך עס, אַז איר בת־יחידה זאָל גיין צו דער חופּה נישט מיט קיין זײַדן קלייד, און באַ אסתרן אַף דער־

חתונה זאָל נישט זײַן קײן עולם מענטשן אַרום טיש, אַזוי אַז די גאַנצע שטאָט זאָל טאַקע נאָכדעם ריידן פֿון דער חתונה? — „רבונו־של־עולם! — קלערט זיך זלאַטע. — איך זאָל דערלעבן בײַ מײַנע קלענערע קינדער נישט קײן ערגערע חתונה"...

און דאָרט, צווישן די מחותנים, איז אַ שטאַרקער שמועס, עפּעס אַ לאָדעניש, אַ פּאַרלאָזעניש: רב קלמן שדכן האָט טענות צום חתן, צו אַלטערן; רב קלמן רעדט מיט אַלע כלים, צוהאַלטנדיק מיט איין האַנט משה־אַברהם דעם זאַליאַזניק בײַ דער באָרד און מיט דער אַנדערער פֿאַרשטעלנדיק אַלטערן דאָס מויל, ער זאָל נישט ריידן. אַלטער שוויצט, וויל עפּעס זאָגן, און רב קלמן לאָזט אים נישט. „לאָזט זיך דינען, לאָזט זיך!" — שרײַט ער. — „אָט קאָנטשע איך אָט, און נאָכדעם וועט איר אײַך ריידן וועט איר!" משה־אַברהם און בייניש (ביידע שוואָגערס) און אויך אַ פּאָר מחותנים פֿון חתנס צד לייגן זיך אַרײַן, ווילן געפֿינען אַ מיטל אויף אויסצוגלײַכן ביידע צדדים, נאָר ס'איז אַרויסגעוואָרפֿן: אַלטער איז האַרט ווי שטאָל, לאָזט זיך נישט בייגן אויף קיין פֿאַל, כאָטש שנײַד אים, כאָטש בראָק אים! „נו, זאָגט שוין איר אַליין, רב שמואליק, איז דאָס יושר איז דאָס, אַז מע זאָל אַזוי אַביזשאַיען אַ שדכן זאָל מען, האַ?" שמואליק דעם חזן, וואָס זיצט בײַ דער זײַט באַטריבט, טרויעריק, וויל אודאי מיט אַלע מעגלעכקייטן צוהעלפֿן רב קלמנען, מהיכא־תיתי, אַ טובה טון אַ ייִדן; נאָר רב קלמן אַליין פּאַלט אים אַרײַן אין די רייד און לאָזט אים מער נישט אַרויסריידן ווי דאָס געוויינלעכע וואָרט זײַנס „וואָס איז שײַך?" און שלאָגט אים איבער אינמיטן: „אָט דאָס איז דאָך טאַקע אינגאַנצן דער פֿאַרדראָס אָט דאָס, — טענהט נעבעך רב קלמן, — איך פֿאַרשטייט אַן עסק פֿאַרשטייט איר? מע שמועסט אויף בפירוש שמועסט מען לכתחילה, ווי זאָגט ער, ס'זאָל זײַן ווי געוואונטשן, צום סוף נאָ דיר אַ האַרצוואַייטיק נאָ דיר, מע זאָל גאָר דאַרפֿן ריידן מכח רח"ש זאָל מען, ובפֿרט — ע, רב אַלטער, לאָזט־זשע זיך דינען, רב אַלטער!"...

— שוין צײַט מנחה דאַווענען! — זאָגט משה־אַברהם, אַ קוק טוענדיק אין דרויסן אַרויס, וווּ די זון האַלט בײַ זעצן זיך, און געבנדיק אַ שמיר מיטן האַנט איבערן פֿענצטער. דער גאַנצער עולם שטייט אויף, מע גאַרטלט זיך אַרום די קאַפּאָטעס מיט פּאַטשיילעס און מע ציילט, צי ס'איז דאָ אַ מנין אויף צו מאַכן אַ קדושה. דער חתן, שמואליק דער חזן,

ביידע שוואָגערס משה־אַברהם און ביניש, די דרײַ מחותנים פֿון חתנס צד, אַלטערס קרובים, רב קלמן שדכן און ביידע שמשים — אַקוראַט אַ מנין! מע וואַשט די הענט, מע זאָגט אַפּ קטורת, אשרי, און שמואליק שטעלט זיך אַוועק מיטן פּנים צו דער וואַנט און הייבט אָן אַף זײַן פּאַר־דומפּענער צעבראַכענער שטימע די שמונה־עשרה, און די ווײַבער, זלאַטע, ברײַנע און יענטל, הערן דערוויַל אַ קדושה, גלײַך ווי געפונען... אויך אסתר, דערהערנדיק פֿון איר חדר שמואליקס טרויעריק קול, גייט־צו צו דער טיר, שטעקט אַרויס דעם קאָפּ און דערזעט, ווי די ייִדן און די ווײַבער שפּרינגען „קדוש, קדוש, קדוש" — בלײַבט זי שטיין, נישט וויסנדיק וואָס צו טאָן: עפּעס איז זי שוין, דאַכט זיך, אויך אַ ייִדענע גלײַך מיט אַלע. אַף איר איז דאָך שוין אויך חל... ברײַנע ווינקט צו איר פֿון דערווײַטנס, באַווײַזנדיק איר מיט די פֿינגער אַפֿן שטערן. אסתר פֿאַר־שטייט נישט, וואָס יענע וויל, און ווערט רויט. נאָך דער קדושה גייט צו איר צו די מומע ברײַנע און ווײַזט איר אָן אַף די האָר — עס זעט זיך אַרויס באַ איר אַ האָר פֿון אונטערן טיכל... אסתר האָט אַראָפּ־געוואָרפֿן דעם שלייער מיט דער גאַנצער צירונג, אָנגעטאָן אַ זײַדן טיכל אַפֿן קאָפּ און אַן אַנדער קליידל אַף זיך — און אסתר דאָס מיידל איז געוואָרן אסתר דאָס ווײַבל... זי איז נאָר עפּעס ווי קלענער געוואָרן און זיך איבערגעביטן גאָר אינגאַנצן. אַף איר שיין ליכטיק פּנים האָט זיך מיט אַ מאָל אָנגערוקט אַ כמאַרע, און זי האָט אויסגעזען פֿון אונטערן טיכל עלטער מיט עטלעכע יאָר; נאָר אירע גלאַנצנדיקע אויגן האָבן אַרויסגעלויכטן פֿון דער פֿינצטער, ווי צוויי ליכטיקע שטערן אַפֿן הימל, און זי האָט אין דער מינוט אויסגעזען נאָך חנוודיקער ווי פֿריִער.

— אויב דו ווילסט, — האָט צו איר זלאַטע אַ זאָג געטאָן אַף איר הייזעריקער שטימע, — אויב דו האָסט צײַט, קום אַרײַן צו דער חזנטע מבקר־חולה זײַן יאַסעלען.

פֿון אַ האַרמאַט ווען מע זאָל אויסשיסן, וואָלט זיך אסתר נישט באַדאַרפֿט אַזוי איבערשרעקן, ווי זי האָט זיך דערשראָקן פֿון די דאָזיקע עטלעכע ווערטער. ערשט מיט איין מינוט פֿריִער האָט זי וועגן דעם געוויינט געטראַכט, וואָזוי געפֿינט מען זיך אָן אַף אויסרייד אַף אַרײַנצוקומען צו דער חזנטע, אַ קוק טאָן אַף יאַסעלען? און דאָ קומט פּלוצים די מאַמע מיט אַזאַ גדולה! נאָר אסתרס פּנים האָט נישט אַרויסבאַוויזן, ווי דאָס

האַרץ קלאַפּט און צאַפּלט בײַ איר אין דער ברוסט, טאָקע נאָר אױף אַרױס־צושפּרינגען. זי האָט געענטפערט דער מאַמען גאַנץ רויִק און שטיל: „נו, קום, אויב דו ווילסט"... און אין האַרצן האָט זי געוואָלט אַרויס־פאַלן דער מאַמען אויפן האַלדז און אויסקושן איר אַלע גלידער. „מאַמעניו, האַרצעניו, טײַערע, טײַערע מאַמע!" — אַזוי האָט זיך געטראַכט אסתר און איז פּאַוואָלינקע דורכגעגאַנגען מיט אַלע ווײַבער איבער דער „זאַל", ווו די מאַנצבילן זײַנען געשטאַנען מיטן פּנים צו דער וואַנט שמונה־עשרה און געשאָקלט זיך אויף אַלערליי אופנים. „מאַמעניו, ליובעניו!" — האָט זיך אסתר געטראַכט אין האַרצן און איז געגאַנגען פּאַמעלעך, פּילנדיק, ווי עס טראָגט זי אין דער לופטן.

בײַ שמואיליק דעם חזן אין שטוב איז געווען שוין שטאָק־פינצטער, צווישן טאָג און נאַכט. קיין ליכט האָט מען נאָך נישט אָנגעצונדן. אין אַ ווינקל, אויף אַ בעטל, אונטערגעבעט און איבערגעדעקט מיט אַ סך קישנס, איז געלעגן יאָסעלע סאָלאָוויי, און נעבן אים אויף אַ בענקל איז געזעסן די חזנטע.

— שששאַ, ער שלאָפט! — האָט די חזנטע געזאָגט, בשעת די ווײַבער זײַנען מיט געריידערײַ אַרײַנגעקומען צו איר אין שטוב אַרײַן.

— ניין, איך שלאָף נישט! — האָט געזאָגט יאָסעלע און האָט זיך אויפגעזעצט אויפן בעטל, גלײַך ווי דאָס האַרץ האָט אים געזאָגט, אַז דאָ נישט ווײַט שטייט אסתר.

— וואָס מאַכסטו גוטס? — האָבן צו אים אַלע דרײַ ווײַבער מיט אַ מאָל געזאָגט מיט אַ ניגון, באַטראַכטנדיק אים פֿון דער ווײַטנס.

— מיר איז נישט באַשערט, אַפּנים, — האָט זיך אָנגערופן די חזנטע צו זלאַטען, — זײַן בײַ אײַער אסתרן אויפן שלייער־וואָרמעס. גיי רעכט זיך אויף אַזאַ שלאַק, נאַ דיר גאָר אַזעלכעס, טאַמער איז קאָרג! סומט אַזאַ גאַסט, ווערט ער דיר גאָר פאַרשלאָפט אינמיטן דרינען! זיצט, זלאַטעניו! ברײַנע־סערדצע, יענטל־קרוין, זיצט, זעצט זיך, זיצט! זיץ, אסתרל, וואָס שטייסטו?

די ווײַבער האָבן פריִער אַ ביסל באַטראַכט יאָסעלען פֿון דערווײַטנס, צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ, געגעבן איטלעכע באַזונדער אַן אַנדער מין רפואה, וואָס איז באמת אַ טײַערע סגולה צו קאַפּוויטיק, צו ברעכעניש, צו שטעכעניש און צו אַלדאָס בייז, און נאָכדעם האָט מען זיך אוועקגעזעצט

באַם פענצטער אַף דער באַנק, און ס'איז גיך פאַרבונדן געוואָרן צווישן די וויַבער אַ וואַרעמער שמועס, געוויינלעך, וועגן דער חתונה, וועגן דער חופּה־וועטשערע, וועגן דעם שלייער־וואַרמעס, וועגן דעם דרשה־געשאַנק, וואָס איז געפאַלן פון חתנס צד און פון כלהס צד. און כאָטש זלאַטע איז געווען הייזעריק, ווי די וואַנט, נאָר גערעדט האָט זי מיט פייַער, דאָס איבעריקע דערמאַכט מיט די הענט, געבראַכן זיך די פינגער אַף דעם, וואָס פרומע־שרה — מאַלט אייַך פרומע־שרה! איר קענט פרומע־שרהן? — איז פרומע־שרה אַ בעלנטע געווען צו זאָגן, אַז בּאַ איר קלענערער טאָכטער אַף דער חתונה איז געווען צוויי מאָל אַזויפיל עולם, און דרשה־געשאַנק, זאָגט זי, איז געפאַלן גאָר תרפ"ט אלפים! נו, פרעג איך אײַך, וויאַזוי האַלט מען דאָס אויס?

— וואָס טויג אייַך, זלאַטעניו, פרומע־שרהס רייד? איך וועל אייַך בעסער דערציילן, וואָס ציפּה־רייזל דערציילט פון איר מיזינקע הייַנט; רבונו־של־עולם, ווי איך האָב ערגעץ אַ שונא, טאַטעניו!...

וואָס וויַטער ווערט דער שמועס צווישן די פיר וויַבער אַלץ מער אינטערעסאַנט און אַלץ הייסער, אַזוי לאַנג, ביז מע פאַרגעסט אַגעם חולה, אָן יאָסעלען. יאָסעלע זיצט אַפן בעטל, מיט אַ האַנטוך דעם קאָפּ פאַרבונדן, אָן אַ היטל; פון אונטערן האַנטוך הענגען אַראָפּ זייַנע לאַנגע געקרייַזלטע האָר; דאָס פּנים איז באַ אים טויט, אַ ביסל געלבלעך, נאָר די אויגן ברענען מיט זייער שטענדיקן גלאַנץ. דערזעענדיק אסתרן אַרייַנגיין, איז ער גרייט געווען אַראָפּצושפּרינגען פונעם בעט, נאָר ער איז עפּעס ווי צוגעקאָוועט געוואָרן צום אָרט, פאַרגליווערט געוואָרן, נישט צו קאָנען אַרויסלאָזן אַ וואָרט פונעם מויל. אסתר פון איר זייַט איז געבליבן שטיין, באַטראַכט אים אַ היבשע ווייַלע פון דערווייַטנס, און ערשט נאָכדעם, אַז די וויַבער האָבן זיך שטאַרק פאַררעדט אין זייערע ענינים, איז אסתר צוגעגאַנגען נאָענט צום בעט און האָט צום ערשטן אים אַ פרעג געטאָן:

— וואָס מאַכסטו עפּעס?

די דאָזיקע עטלעכע ווערטער זייַנען געזאָגט געוואָרן אַזוי ווייך, אַזוי אמת געטרייַ, מיט אַזויפיל ליבשאַפט, ווי טאָקע נאָר אַ שוועסטער קאָן זאָגן צו אַן אייגענעם ברודער. יאָסעלע האָט איר דערויף נישט געענטפערט גאָרנישט, נאָר זייַן קוק, זייַן ביטער שמייכעלע, האָבן איר

געזאָגט געגנוג. זי איז צוגעגאַנגען צו אים נאָך נעענטער און גלײַך ווי עס וואָלט צווישן זיי שוין געווען אָפּגערעדט פֿון פֿריִער, האָט זי זיך אָני־דערגעזעצט נעבן אים אויפֿן בענקל, ווי פֿריִער איז געזעסן די חזנטע.

אסתרן האָט זיך אויסגעוויזן, אַז יאָסעלעס אויגן זײַנען גרעסער געוואָרן און קוקן אויף איר עפּעס ווילד, נישט אַזוי פֿרײַנטלעך, ווי אַמאָל.

— וואָס־זשע מאַכסטו? — האָט זי אים אַ פֿרעג געטאָן נאָך אַ מאָל.

— אוי, אסתר! — האָט ער איר געענטפֿערט, אַנגעמענדיק זיך מיט דער האַנט באַם קאָפּ.

אין די צוויי ווערטער האָט זיך געלאָזט הערן אַ קלאָג פֿון אַ מענטשן, וועלכן עס האָט געטראָפֿן אַ גרויס אומגליק, אַזאַ אומגליק, וואָס נישט כיט קיין ווערטער קאָן מען עס אַרויסגעבן. אסתר האָט געפֿילט, אַז עס איז אים שלעכט, נאָר אין וואָס די שלעכטיקייט באַשטייט — האָט זי נישט געוווּסט. ווען און וויאַזוי דאָס האָט זיך געטראָפֿן — געדענקט אסתר נישט, נאָר איר האַנט האָט זיך געפֿונען אין זײַן האַנט. עס האָט זי געבריט, ווי מיט פֿײַער, און עס האָט זיך איר געדאַכט, אַז דאָס גאַנצע לײַב ברענט אויף איר. עס האָט זי ווי צוגעצויגן צו אים, צוגעשלעפּט ווי אַ מאַגנעט, און ווידער אַ שלעכטע מחשבה איז איר דורכגעפֿלויגן אין קאָפּ; עס האָבן זיך ווידער געראַנגלט אין איר יענע צוויי כּחות: פֿון איין זײַט דער שטן־מקטרג האָט איר אײַנגערוימט אַ סוד אין אויער, אַז איצט איז נאָך דאָ צײַט, זי קאָן נאָך גליקלעך זײַן, זי איז יונג און גע־זונט און פֿריש, זי טאָר זיך נישט באַגראָבן, זי דאַרף לעבן, לעבן, לעבן! און פֿון דער אַנדערער זײַט הערט זי אַן אַנדער קול: „אַ ווײַבל, אַ כּלה, ערשט פֿון דער חופּה, זלאָטעם טאַכטער, אשת־איש, אַנטלויף!" — און איר האַנט איז אַלץ אין זײַן האַנט, און עס בריט זי, עס בריט זי, ווי מיט פֿײַער... באַ יאָסעלען האָט זיך מיט אַ מאָל אויפֿגעבונדן די צונג, און ער האָט זיך צערעדט; ער האָט גערעדט, ווי מע זאָגט, פֿאַר פֿײַער און פֿאַר וואַסער; און אַלץ עפּעס אַזוי אויסגעמישט, פֿאַרכאַפּט איינס פֿאַר דאָס אַנדערע, עס האָט זיך כמעט נישט געקלעפּט אַ וואָרט צו אַ וואָרט, און אַלע מינוט האָט ער זיך געכאַפּט מיט דער האַנט באַם קאָפּ. פּלוצים האָט זיך אים דאָס פּנים ווי אָנגעצונדן, די אויגן צעברענט, דעם האַנטוך פֿונעם קאָפּ האָט ער אַראָפּגעוואָרפֿן, זיך צוגערוקט צו אסתרן נאָך נעענטער

און האָט צו איר געזאָגט מיט היץ, נאָר גאַנץ שטיל, אַזוי אַז מע זאָל נישט דערהערן:

— ס'איז בלאָטע, אסתר, דו ביסט געבונדן, צי איך בין געבונדן! נאַרישקייטן, אסתר, כ'לעבן, נאַרישקייטן! זיי זאָגן, זיי זאָגן, איך בין קראַנק; ווער קראַנק? זאָג מיר נאָר איין וואָרט, אַז דו ביסט מרוצה, אַזוי שטיי איך אויף און ווער געזונט און פאָר אַוועק מיט דיר פון דאַנען, פון דעם ווילדן מאַזעפּעווקע! דו פאָלג מיך, לאָמיר פאָרן, כל זמן ס'איז נאָך דאָ צייט. מע וועט אונדז נאָכפאָרן? ווער הערט זיי? אוי, לאָמיר נאָר אַרויספאָרן פון דאַנען, זיינען מיר פריי, און נאָכדעם וועט שוין זיין רעכט! איך וועל דיך אַוועקפירן ווייט־ווייט פון דאַנען, און דו וועסט זיין מיינע, אַף אייביק מיינע, מיינע! אסתר! אוי, אסתר, אסתר!

אסתר האָט קיין צייט נישט געהאַט אפילו אַף צו באַקלערן די דאָזיקע ווערטער אַקוראַט. עס האָט זי עפּעס ווי צוגעצויגן צו אים אַ שרעקלעכער כח, און זי איז גרייט געווען אין דער מינוט זיך אַ וואָרף טאָן צו אים אין די הענט אַריין און אַנטלויפן מיט אים אין עק וועלט אַריין. יענער פיינער יונג, דער שטן, האָט זיך ווידער פאַרשטעלט פאַר איר אין אַ געשטאַלט פון אַ גוטן מלאך, אַ מליץ־יושר, און האָט איר ווידער גענומען איינרוימען אַ סוד אַפן אויער: „נאַרישע, נאַרישע אסתר! אָט האָסטו דיר דיין גליק פאַר דיינע אויגן, דיין מזל איז בײַ דיר אַצינד אין די הענט! נעם קלייב דיר אויס איינס פון די ביידע: אָדער אַ לעבן ווי אין גן־עדן, אַ זיס לעבן, אַ גוט לעבן, אין דער גרויסער פרייער וועלט, מיט אַ ליבן, אַ גוטן פריינט, מיט איר, מיט יאָסעלען, אַף תמיד, אַף אייביק... אָדער אַ ווילסט פינצטער לעבן אָט דאָ, אין דער בלאָטע, מיט אָט דעם גראָבן, אָט דעם פּאַסקודניאַק, מיט אַלטערן, — נאַרישע, נאַרישע אסתר!"... דער גוטער נפש, דער שטן, מיט זיינע זיסע ריידעלעך, פון איין זייט, און יאָסעלע מיט זיינע פייעריקע אויגן, מיט זיינע ברענענדיקע ווערטער, פון דער אַנדערער זייט, האָבן כמעט איבערגערעדט אסתרן, כמעט געפּועלט. נאָך קיינמאָל האָט זיך איר אַזוי נישט געוואָלט לעבן און גליקלעך זיין, ווי אין די דאָזיקע עטלעכע מינוט. נאָך קיינמאָל האָט די וועלט בײַ איר נישט געהאַט אַזאַ חן, ווי אַצינד. אסתר האָט געציטערט מיט אַלע אברים. זי איז גרייט געווען צו לויפן אין דער וועלט אַריין, צו פליען אין הימל אַריין, צו

פאַלן אין דער שאול תחתיה אַריַין, פאַרלאָזן, פאַרגעסן אַלעמען און אַלץ אויף דער וועלט — אַבי מיט אים, מיט יאָסעלען!... און יאָסעלע האָט נישט אויפגעהערט צו ריידן איבער איר וואָס וויַיטער מיט מער היץ. זיַינע אויגן האָבן זי געברענט, דורכגעשטאָכן דורך און דורך. „אוי, אסתר, אסתר!" — האָט ער אויסגעשריגן, אָבער אַזוי שטיל, כמעט געשעפטשעט. — „אוי, אסתר! אסתר!" און האָט זיך אָנגעבויגן צו איר, אויסגעצויגן ביידע הענט און זי געוואָלט אַרומנעמען. אסתר האָט אים דערפילט אַזוי נאָענט נעבן זיך, אַז זי האָט זיך אַ וואָרף געטאָן צוריק, אויפגעכאַפּט זיך פונעם בענקל און נישט ווילנדיק זיך אַ כאַפּ געטאָן מיט דער האַנט באַם קאָפּ, באַם צוגעדעקטן קאָפּ... ווי אַ חלום, ווי אַ בליץ, איז אַנטלאָפן פון איר יענע שלעכטע מחשבה, און אסתר דאָס וויַיבל, אסתר די ייִדישע טאָכטער איז איר ווידער אויסגעוואַקסן פאַר די אויגן, און זי האָט דערזען נעבן זיך די מאַמע...

— גייען מיר? — האָט צו איר געזאָגט זלאַטע. — מיר האָבן זיך אַ ביסל פאַררעדט אָט דאָ! נישט אומזיסט זאָגט מען אויף אונדז, אַז מיר האָבן אין זיך ניַין מאָס רייד.

פאַרן אוועקגאַנג האָט זלאַטע געגעבן דער חזנטע נאָך עטלעכע רפואות פונעם חולהס וועגן, און בריַינע פון איר זיַיט האָט געזאָגט, אַז מע זאָל קאָנען אויספירן, אַז שכנא דער שוחט זאָל נאָך היַינט קאָנען אָפּשפּרעכן אַן עין־הרע, וואָלט געוועזן גאָר אַן אַנטיק אין דער וועלט.

שטייענדיק שוין באַ דער טיר, האָט אסתר אויסגעדרייט נאָך אַ מאָל דעם קאָפּ אַהין, וווּ יאָסעלע איז געזעסן אויפן בעט, און עס האָט זיך איר אויסגעוויזן פון דערוויַיטנס, אַז זי זעט דאָס פיַיערל פון זיַינע אויגן, וואָס קוקן אויף איר ווי מיט גרויס רחמנות. עס האָט זיך אין איר אַ ריר געטאָן דאָס האַרץ, עס האָט זיך אין איר האַרץ דערוועקט אַ ניַיער מין געפיל, אַ געפיל פון אַ מענטשן, וואָס האָט געזען אַ געפאַלענעם און האָט אים נישט געוואָלט אויסציִען די האַנט אויפצוהייבן אים. עס האָט זיך איר אויסגעוויזן, אַז ער זיצט אַלץ אין דער אייגענער פּאָזע וואָס פריִער, מיט אויסגעשטרעקטע הענט צו איר, און זיַינע טרויעריקע רייד קלינגען נאָך אין אירע אויערן: „אוי, אסתר, אסתר!"... זי בליַיבט שטיין אויף אַ רגע באַ דער טיר. יענע שלעכטע מחשבה פליט שוין ווידער דורך באַ איר אין קאָפּ; יענער גוטער פאַרשוין וואַקסט

שוין ווידער אויס פֿאַר אירע אויגן מיט זײַנע זיסע ריידעלעך: „צוריק, אסתר, צוריק, אַט אױף דער מינוט שטייט די וועלט! איין וואָרט, קינד איינס, איין וואָרט, גיי צו און זאָג אים דאָס איינע וואָרט, — זענט איר ביידע גליקלעך!”... — — — — „מיטן קאָפּ אין דר'ערד, דו אַשמדאי!” — ענטפערט אין איר אַן אינעווייניקסטער קול. — גיי, ווײַטער, האָסט נישט געטראָפן דעם אָרט! אַ ייִדישע טאָכטער טוט דאָס נישט! אַ ייִדישע טאָכטער וועט גיכער אַ כפּרה זײַן, אַ קרבן פֿאַר פֿרעמדע זינד, איידער אַפּטאָן אַזאַ מעשה, מיט אַ... און נאָך אַן אשת־איש דערצו! אַנטלויף, אסתר, אַנטלויף!”... אסתר טוט זיך אַן אַ כח, מיט גוואַלד רײַסט זי זיך אויס פֿונעם „ניטגוטנס” הענט און גייט נאָך דער מאַמען צו זיך אַהיים.

דורכגייענדיק דורך דער „זאַל”, האָט זי געטראָפן דעם גאַנצן פּרוּעריקן עולם זיצן בײַם טיש און טענהן איבער אַלטערן.

— טו אַ קוק, — האָט זיך אַנגערופֿן איינער פֿון חתנס צד, אָנ־ווײַזנדיק אױף אסתרן מיט די אויגן. — טו אַ קוק. אַלטער, איבער וואָסער אַ סחורה דו דינגסט זיך נאָך אױף אַזעלכע פּופּציק ווערעמיקע שמאַרדאָ־ווענצעס!

ווי אױף הייסע קוילן איז אסתר איבערגעלאָפֿן דורך דער „זאַל”, האָט זיך אַרײַנגעכאַפּט צו זיך אין אַלקערל אַרײַן, און דאָרט, אױף איר בעט, גאַנץ טיף מיטן פּנים אין קישן, אױף אַ קלאָר ווײַס ציכל, האָט זיך דורך הייסע־הייסע טרערן אויסגעגאָסן אַ ריין, לויטער האַרץ פֿון אַ ריינער, אַן ערלעכער, נאָר אַן אומגליקלעכער, זייער אַן אומגליקלעכער, ייִדישער טאָכטער.

. . . .

. . . .

XXXII.

יאָסעלע סאָלאָוויי געפינט זיך אין אַ שיינעם אופן, און לייזער בעל־עגלה שמועסט זיך אוים ווי אַ פילאָזאָף

דריי וואכן, שווערע, מוראדיקע, האָט יאָסעלע סאָלאָוויי איבערגע־לעבט, ליגנדיק אַפּן קראַנקן בעט. מע האָט זיך שוין גאַרנישט געריכט, אַז ער זאָל בלייבן לעבן. שמואליק האָט דאָס גאַרנישט געקאָנט פאַר־שטיין, ווי נעמט זיך עס בײַ אַ מענטשן אַזאַ כח אַזויפיל ווייטיקן אי־בערצוטראָגן און אַזויפיל אויסשרײַען, וויפיל יאָסעלע האָט אויסגעשריגן. „נעמט זי צו פון מיר, די קאַץ! — האָט ער געוואָלדעוועט. — איר זעט זי דען נישט? זי קריכט צו מיר און וויל מיך אָננעמען בײַם גאָרגל און דערשטיקן, דערוואָרגן מיך!" אַז אַנדערש מאָל הייבט ער גאָר אָן צו שרײַען: „גיט מיר אָפּ מײַן אסתרן, זי איז מײַנע!" שמואליק פלעגט אים ענטפערן דערויף: „וואָס שרײַסטו, נאַרעלע? אָט איז זי דאָ, אסתר. זי שטייט אָט דאָ מיט אונדז, נאַרעלע!" און ער אָף אַ קול: „אסתרן! גיט מיר אָפּ מײַן אסתרן! וואָס לאָזט איר זי אָפּ אַליין אין וואַלד? דאָרט איז דאָ אַ הונט!"... און אַן אַנדער מאָל פלעגט ער זיך צעזינגען אַף אַ קול, מאַכן חזנישע שטיק, פאַררײַסן דעם קאָפּ צו דער סטעליע און זאָגן: „איר הערט, איר הערט, ווי מע שפּילט אין קאַסטיאָל? אין קאַסטיאָל שפּילט מען גוט, מחיה נפשות, אײַ־אײַ־אײַ!" און דערבײַ זיך וואַרפן און צאַפּלען, גאַרנישט צום אויסצושטיין. טאַקע נאָר אַ טאַטע איז אימשטאַנד איבערצוטראָגן די צרות, וואָס שמואליק האָט אי־בערגעטראָגן פון זײַן זון אין די דאָזיקע דרײַ וואָכן. ער איז נישט גע־שלאָפן קיין נעכט, כסדר געזעסן נעבן אים, געלייגט אים אײַז צום קאָפּ. דער רופא, יודל דאָקטער, אַ גרויסער מומחה אין מאַזעפּעווקע, האָט געזאָגט, אַז ס'איז אַ מין פײַער בײַ אים אין קאָפּ, „וואָספּאַליעניע מאָזגאַ" רופט זיך דאָס אין בלשון הדאָקטאָריע, און ס'איז, זאָגט ער, אַ מסוכן חולאַת. וואָס האָט שמואליק נישט געטאָן? געפאַסט, געגאַנגען אַפּן הייליקן אָרט צו זעלדען אַפּן קבר, עטלעכע מאָל באַשטעלט אין שול אַ מנין, מע זאָל זאָגן תהילים, ביז גאָט האָט אים געהאָלפן. די שלאָפקייט האָט זיך איבערגענומען, און יודל דאָקטער האָט געזאָגט, אַז וויבאַלד ער איז דאָס איבערגעקומען, איז ער שוין אַ מענטש, העכער האַלב אַף דער

ויעלט. פֿאַר שמחה האָט זיך שמואליק צעוויינט, ווי אַ קליין קינד, און אַף אים קוקנדיק — אַלע אין שטוב; עס איז געוואָרן אַ יללה, ווי באַ אַן אומגליק חלילה. אסתר, וואָס פֿלעגט קומען עטלעכע מאָל אין טאָג געוואָר ווערן צו דעם חולה, דערזעענדיק יאָסעלען זיצן אין בעט, האָט ז' זיך אויך נישט געקאָנט איינהאַלטן, און עס האָבן זיך איר אַ גאַס געטאָן די טרערן מיט אַ מאָל, כאָטש דאָס פּנים האָט באַ איר געלאַכט...
אסתר פֿלעגט זיך אַרויסכאַפּן אַלע מאָל צו דער מאַמע, געוואָר ווערן צו די קינדער, אירע ברידערלעך כלומרשט, און זיך אַרייַנגנבֿענען צו שמואליק דעם חזן אין שטוב אַרייַן, זיצן עטלעכע מינוט, ביז אַלטער פֿלעגט שיקן נאָך איר זי רופֿן אַהיים. מיט וואָס פֿאַר אַ האַרץ אסתר איז געגאַנגען אַהיים — ווייס נאָר איין גאָט דעם אמת. „אסתרל, פֿאַרוואָס טרינקסטו נישט? — האָט זיך אַלטער צו איר צוגעשמייכלט. — למאי עסטו נישט, אסתרל?" טאָג אַז זי פֿלעגט דערלעבן, איז זי געווען גליק־לעך, שוין גיכער לויפֿן אַהין, קומען און ווידער אַ מאָל לויפֿן אַהין. „ביסט מיר עפּעס זייער אַן אָפּטער גאַסט באַ דער מאַמע, האַרצעלע!" — פֿלעגט איר אַלטער זאָגן מיט אַ ליבלעך שמייכעלע, וואָס האָט זי געשניטן, ווי מיט אַ מעסער. — „אַן אָפּטער גאַסט, נשמהלע, ווערט נמאס, כע־כע! אַ בעל־הביתטעלע באַדאַרף זיצן אינדערהיים, אַכטונג געבן, אַכטונג געבן!" נאָר אסתרן האָבן די ווערטער אפֿילו נישט אָנ־געהויבן צו רירן. איר קאָפּ איז די גאַנצע צייַט געווען פֿאַרנומען נאָר מיט איין מחשבה — יאָסעלע; נאָר איין זאַך האָט אסתר געוואָלט פֿון גאָט — יאָסעלע זאָל זייַן געזונט! זיצנדיק שבת אין שול איבער דעם קרבן־מנחה, האָט אסתר בפּירוש אין זינען געהאַט אויסבעטן באַ גאָט, מע זאָל אים שענקען יאָרן. באַנאַכט, ליגנדיק באַ זיך אָפּן בעט, האָט אסתר נישט איין מאָל געוויינט, געבעטן גאָט פֿאַר יאָסעלען: „גיב אים, גאָטעניו, כח! יאָרן שענק אים, רבונו־של־עולם, יאָרן!"... און גאָט האָט צוגעהערט דאָס געבעט פֿון אסתרן, און יאָסעלע איז איבערגעקומען, די שלאָפֿקייט האָט זיך איבערגענומען, און צו גאָט אַ האָפֿענונג, ער וועט, אם־ירצה־השם, זייַן געזונט. אסתר האָט נישט געהאַט קיין ווערטער, ווי־אַזוי אָפּצודאַנקען דעם רבונו־של־עולם פֿאַר זייַן גרויס גענאָד, וואָס ער האָט דאָ געטאָן. קומענדיק אַהיים, האָט זי אַלטער דערזען, ווי זי שייַנט און דאָס פּנים לייַכט איר, — האָט ער זיך ממש מחיה געווען.

— אַט אַזוי האָב איך ליב, — האָט איר אַלטער געזאָגט, פאַרקוקנ־דיק איר אין פּנים אַרײַן מיט אַ ליבלעך שמייכעלע, — אַט אַזוי באַ־דאַרף זײַן אַ ווײַבעלע דרײַ וואָכן נאָך דער חתונה. פּיַנטשיק, אַט אַזוי, אַט אַזוי!

אסתר האָט אָפּגעכאַפּט דעם וואָרמעס, געזעסן די גאַנצע צײַט ווי אויף שפּילקעס, זיך וואָרגנדיק מיט יעדן ביסן, און האָט קוים דערלעבט די מינוט, די רגע, וואָס זי האָט זיך געקאָנט אַרויסכאַפּן פון דער היים. זינט יאָסעלע האָט אויפגעלעבט, זיך אויפגעזעצט אָפּן בעטל, איז מען שוין פון אים נישט אָפּגעטראָטן אויף קיין מינוט. גוטע פרײַנט האָבן זיך צונויפגעקליבן אַרום זײַן בעט און מע האָט אים אויסגעפרעגט ווי־אַזוי פילט ער זיך אַצינד אין זײַנע קרעפטן? וואָס האָט ער אַזוי גערעדט, געפּלאָפּלט די גאַנצע צײַט? וואָס האָט זיך אים אויסגעוויזן אַזעלכעס, וואָס ער האָט אַלץ געשמועסט פון פייגעלעך, פון קאַסטיאַלן, פון קאַ־רעטעס, פון הינט און פון קעץ וכדומה? וואָס איז די מעשה?... יאָ־סעלע האָט אָבער נישט געענטפערט קיינעם אַ וואָרט; עפּעס איז ער געווען שטאַרק מורה־שחורהדיק, און די אויגן זײַנע האָבן עפּעס געקוקט מיט אַ משונה טומפּיקן קוק...

— לאָזט אים צורו! — האָט זיך יודל דאָקטער צעבייזערט און צעטריבן דעם עולם. לאָזט אים צורו! ער באַדאַרף האָבן „ספּאָקאָי־סטווע”, און איר דולט אים דעם ספּאָדעק.

— וואָס־זשע טוט מען אים דאָ אַזעלכס? מע פרעגט אים אַ צוויי ווערטער, איז אַן אומגליק אַ גרויסער?

— עס איז דיר אָבער אַן אַנטיק מיט אַ ייִדן! — זאָגט יודל דאָקטער שוין אין כעס. — האָסטו געהערט אַז אַקציע? מע זאָגט אײַך, אַז ער באַדאַרף איצטער האָבן ספּאָקאָיסטווע, ווי אַ קימפּעטאָרן נע־פּריטשקאָם. ריידן וועט איר מיט אים שפּעטער. איר גיט אים בעסער עפּעס אין מויל אַרײַן, אַ גלעזל טיי, אַ ביסל יויך, אַ קאָפּ מילך, צי וואָס.

„דער חולה בעט עסן!” — דאָס איז געווען פאַר איטלעכן אַזאַ בשורה, אַז אַלע מיט אַ מאָל האָבן זיך אַ וואָרף געטאָן: „וואָס גיט מען אים אין מויל אַרײַן?” די חזנטע איז אַוועקגעגאַנגען צו די שכנים, טאָמער וועט זי קאָנען לײַען ערגעץ אַ פערטל עוף. שמואליק פון

זייַן זייַט האָט גענומען אַרומלויפן איבער דער שטוב, זוכן עפּעס אַזעל־כעס, וואָס מע זאָל קאָנען געבן דעם חולה אין מויל אַריין. און אסתר איז אַרייַנגעלאָפן צו זלאַטען און האָט אַליין מיט אירע הענט צעלייגט אַ פּייַערל און צוגעשטעלט קאָכן אַ יאַיכל. שטייענדיק אַזוי באַם פּריפּעטשיק מיט צונויפגעלייגטע הענט אַפן האַרצן און קוקנדיק אַפן פּייַער, ווי עס ברענט, און צוהאָרכנדיק זיך צום טעפּל, ווי עס זידט, האָט זיך אסתר פאַרטראַכט און זי האָט זיך דערמאָנט, אַז ערשט פאַריאָר מיט אַ יאָר צוויי־דריטהאַלבן איז זי זיך אויך געשטאַנען דאָ באַ דעם פּריפּעטשיק, און דאָ באַ דער זייַט איז געשטאַנען יאָסעלע — וואָס פאַר אַ חילוק עס איז פון דעמאָלט ביז הייַנט! וויפל נייַס האָט זיך איבערגעטאָן, וויפל וואַסערן זייַנען איבערגעלאָפן, וויפל יסורים, וויפל צרות, וויפל ווייטיקן איז זי אויסגעשטאַנען אין די דריטהאַלבן יאָר? זי וואָלט זיך גערעכט, אַשטייגער, דעמאָלט, ווען יאָסעלע האָט איבער איר גערעדט, — אַז זי וועט אַצינד זייַן אַן אשת־איש, אַלטערס אַ ווייַב? זי דערמאָנט זיך, ווי־אַזוי יאָסעלע האָט זי דעמאָלט אָנגענומען באַ דער האַנט, זי לאַנג־לאַנג געהאַלטן און געקוועטשט, און די אויגן האָבן אים געגלאַנצט, געבליש־טשעט דורך טרערן, און ער האָט איר געשוואָרן, ער וועט אייביק־אייביק זייַן דער אייגענער יאָסעלע וואָס תמיד!... „דער אייגענער וואָס תמיד? — קלערט זיך אַצינד אסתר. — גאָט ווייס, גאָט ווייס!" אין דער גאַנצער צייַט, זינט יאָסעלע איז געקומען צו פאָרן און איז געלעגן שלאָף, האָט זיך אסתר אָט דאָ דאָס ערשטע מאָל גענומען באַטראַכטן יאָסעלעס חפציות מיט זייַנע אַלע געננ ביז אַהער. זי האָט גאָר קיין צייַט נישט געהאַט אַ קלער צו טאָן וועגן עפּעס אַנדערש, אַ חוץ דעם, וואָס יאָסעלע איז קראַנק. איר קאָפּ איז געווען פאַרנומען דערמיט נאָר: וואָס טוט יאָסעלע? ווי־אַזוי גייט די שלאָפקייט? וואָס זאָגט עפּעס יודל דאָקטער? וויפל גראַד היץ האָט ער? וויפל טעג באַדאַרף נאָך געדויערן, ביז ער וועט אָנהייבן צו שוויצן? וכדומה אַזעלכע ענינים. מע קאָן זאָגן, אַז אסתר איז אין יענער צייַט איבערגעגעבן געווען אינגאַנצן צו איין מחשבה: „יאָסעלע איז שלאָף" — און דאָס איז שוין געווען גענוג, עס זאָל אַרויסשטויסן פון איר קאָפּ אַלע אַנדערע געדאַנקען, ובפרט אַז די מאַמע, די מומע ברייַנע, די מומע יענטל און פיל אַנדערע געניטע האָבן געשמועסט, אַז ער איז זייער מסוכן, אַז באַם חלילה עס וועט נישט אי־

בערבערעכץ צו דער צײַט און ער וועט, חס ושלום, נישט אָפּשוויצן, איז ער אַ פֿאַרפֿאַלענער... דערהערט אַזעלכע דבורים, האָט אסתר געפֿילט, ווי עס ווערט איר קאַלט אין אַלע אבֿרים, אין האַרצן ווערט איר משונה ענג און שווער און פֿינצטער אין די אויגן... און ווי גליקלעך איז זי געווען, אַז זי האָט דערהערט, אַז דער חולה שוויצט שוין, דאַנקען גאָט! „נאָך אַ מין שוויצן! — זאָגט יודל דאָקטער. — אַ מין שוויצן! וואַרט צו, איר וועט ערשט זען, וואָס שוויצן הייסט! בײַ מיר אַ חולה, אַז ער גייט נישט אָפּ מיט דרײַ עמער שווייס, הייסט דאָס נישט געשוויצט, פֿאַר־שטייט איר מיך!" גאָט ווייס, אויב יודל דאָקטער האָט אַמאָל געהאַט אַזאַ אמתן גוטן פֿרײַנט, ווי אסתר איז אים געווען אין יענער מינוט פֿאַר זײַנע טײַערע, זיסע ווערטער! און ווער שמועסט אַצינד, אַז יאָסעלע האָט זיך אויפֿגעזעצט און בעט שוין עסן! — „אַ דאַנק דיר, אַ דאַנק דיר, גאָטעניו! — אַ דאַנק דיר, ליבער, האַרציקער, געטרײַער פֿאָטער!"... פּלוצים עפֿנט זיך די טיר צו זלאַטען אין שטוב אַרײַן און עס שטעקט זיך אַרײַן אַ קאָפּ פֿון אַ נקבֿה, פֿאַרפּוצט מיט אַ מאָדנע היטעלע און מיט אַ וואָל איבערגעצויגן, און מאַכט אַזוי:

— דאָ זיצט שמואליק דער חזן?

— דאָ, אין דער אַנדערער האַלב. קומט, איך גיי אויך אַהין. — ענטפֿערט אסתר, און נעמט דאָס טעפּל יויך אין ביידע הענט און גייט מיט איר צו שמואליקן.

— וואָס מאַכט ער, שמואליק דער חזן? — פֿרעגט יענע, גייענדיק מיט אסתרן.

— וואָס זאָל ער מאַכן? — ענטפֿערט אסתרן. — געזונט, דאַנקען גאָט, מע לעבט, נאָר קיין צרות איז מע נישט זשעדנע.

— געזונט? — מאַכט יענע, חידושט זיך, באַטראַכט דערבײַ אסתרן און קלערט בשעת מעשה: „וואָס פֿאַר אַ שיין ווײַבל דאָס איז!" — יאָסעלע האָט דאָך מיר פֿאַרן אוועקפֿאָרן געזאָגט, אַז שמואליק איז שטאַרק שלאַף, גאָר מסוכן.

— האָ? — זאָגט אסתר, אַנקוקנדיק יענע פֿאַרוווּנדערט, און עס פֿליט דורך בײַ אים אין קאָפּ אַ מחשבֿה: „ווער קאָן דאָס זײַן אָט דאָס ווײַבל?" — ניין, איר האָט אַ טעות: דאָס איז יאָסעלע געווען מסוכן, נישט שמואליק.

— יאַסעלע! ? — טוט יענע מוראדיק אַ געשריי. אסתר בעט זי, זי זאָל זײַן שטיל, מחמת אַט איז די טיר און אַט איז ער, דער חולה אַליין.

— אסתר גייט אַרײַן מיטן טעפּל אין די הענט, און יענע נקבה לויפט פאַר איר, אויסגעשטרעקט בײדע הענט אַף צופריער; נאָר זיי בלײַבן בײדע שטיין אין מיטן שטוב, ווי די העלצער, נישט וויסנדיק וואָס מיט זיי טוט זיך. אויסגעדרייט מיטן פּנים צו דער וואַנט, זיצט יאַסעלע סאַלאָוויי אַפן בעט און זינגט, מאַכט חזנישע העויות, אונטער־האַלטנדיק זיך מיטן גראָבן פינגער אונטערן גאָרגל, אַפן אַלטן חזנישן שטייגער, און דער גאַנצער עולם אַרום־און־אַרום שטייט פאַרגאַפט, פאַר־ציטערט, פאַרשטוינט און צעמישט, נישט וויסנדיק וואָס דאָס באַדײַט...
דאָס זינגען יאַסעלעס איז משונה ווילד, מוראדיק זיס און שרעקלעך טרויעריק; עס לאָזט זיך הערן ווי מיט אַ זיפץ פונעם האַרצן, עס צע־גייט זיך אין אַלע גלידער און רירט אָן ביז דעם מאַרך פון די ביינער; עס האָט נישט קיין געשטאַלט, קיין סדר פון קיין זינגען, נאָר עס גיסן זיך גלאַט זעלטענע קולות, נישט קיין געוויינלעכע, גאָרנישט קיין מענטש־לעכע, נאָר צוקערזיסע, גלאַטע און ווייכע, נאָר ווילדע, משוגענע קולות. פּלוצים לאָזט ער אויס מיט אַ מין שרעקלעכן קריי: „קו־קאַ־רי־קו!!!" און צעלאַכט זיך מיט אַזאַ ווילדן, הילכיקן „כאַ־כאַ־כאַ!", אַז עס שטעלן זיך בײַ איטלעכן די האָר קאַפּויר, און מע שטייט, ווי געלעמטע, קוקנדיק איינס אַפּס אַנדערע.

— אַ? זי איז דאָ, די קאַץ! די קאַץ! — שרײַט אויס יאַסעלע, אָנווײַזנדיק מיט דער האַנט אַף יענער נקבה (עס פאַרשטייט זיך, אַז דאָס איז געווען פערעלע זײַן ווײַב). — איר זעט? זי איז שוין ווידער דאָ! זי איז שוין ווידער דאָ! כאַפּט זי! טרײַבט זי! יאָגט זי! זי וויל מיך דערוואָרגן, דערשטיקן! וואָס שווײַגט איר? האַוו־האַוו־האַוו!!!

און יאַסעלע שפּרינגט אַראָפּ אַ האַלבנאַקעטער פון בעט און וויל זיך לאָזן לויפן צו פערעלען, וואָס שטייט הינטער אסתרן און האַלט זיך אָן מיט בײדע הענט אין יענערס פּלייצעס, און זיי ציטערן בײדע, ווי די לעמעלעך. יודל דאָקטער לויפט־צו צו אים, נעמט אים אָן פאַר בײדע הענט און וויל אים צוריק אַנידערזעצן אַפן בעט. נאָר יאַסעלע לאָזט זיך נישט. ער ראַנגלט זיך מיט אים און רײַסט זיך אויס פון זײַנע הענט.

ער לויפֿט־צו צו אסתרן, כאַפּט אויס בײַ איר פֿון די הענט דאָס טעפּל זודיקע יויך און גיסט אויס אויף יודל דאָקטאָר.

— ער איז געווירט! — שרײַט אויס יודל דאָקטער. — וואָס שטייט איר, ווי לײמענע גולמס? נעמט בינדט אים, קרעמפּעוועט אים! איר זעט דאָך, אַז ער איז פֿונעם זינען!!!

. . . .

. . . .

אין עטלעכע טעג אַרום האָט שמואליק דער חזן נעבעך אַליין גע־מוזט בינדן זײַן זון, אים „קרעמפּעווען”, ווי יודל דאָקטער האָט געהייסן, און אָפּפֿירן אים קיין מאַקאַרעווקע צום רבין. ווער עס האָט נישט אָנ־געקוקט דעמאָלט שמואליקן אינעם ציצן כאַלאַטל מיט דער גרינער שאַל אויפֿן האַלדז, צוהאַלטנדיק יאָסעלען מיט בײדע הענט, ער זאָל זיך פֿון בויך נישט אַרויסוואַרפֿן, — ווער עס האָט דאָס אַלץ נישט געזען, דער באַדאַרף לעבן מער מיט צען יאָר. „אַ מענטש באַדאַרף זיך טאָקע אײַ־בערנעמען!” — האָבן געשמועסט די, וואָס האָבן באַגלייט די דאָזיקע אומגליקלעכע פֿאַרשווינדלער.

לייזער בעל־עגלה האָט זיך נישט געריכט, אַז אין דער אייגענער בויך, וואָס ער האָט מיט אַ חודש פֿריער געבראַכט יאָסעלען אַ פֿרישן, אַ געזונטן, וועט ער אים דאַרפֿן פֿירן צוריק אין אַזאַ אופֿן. ער האָט זײַן גאַנץ ביטער האַרץ אויסגעלאָזט צו די פֿערדלעך נעבעך, און גייענדיק מיט שמואליקן צופֿוס אַרויף אַ באַרג בײַ דער זײַט פֿון וואָגן, האָט לייזער געהאַלטן אַ גאַנץ לאַנגע דרשה, אויסלאָזנדיק מיט די דאָזיקע ווערטער:

— הערט איר, רב שמואליק? ס'איז דאָך נאַריש; אונדזער בעל־עגלהשע פּרנסה ווייסט איר דאָך מסתמא; ווי זאָגט ער, מע זעט זיך איבער אַ וועלט מיט מענטשן אַלערליי; מע פֿאָרט, מע לויפֿט, דער אַהער, דער אַהין, ס'איז אַ יריד! איך שווער אײַך, מעגט איר מיר גלייבן, איך בין שוין אַ ייִד פֿון אייניקלעך, זאָלן געזונט זײַן, ווי זאָגט ער, אַ זיידע; אַז מע וויל זיך נאָר רעכט באַטראַכטן, ווי עס געהער צו זײַן, זעט מען ערשט אַרויס, אַז ס'איז אַ פּאַסקודנע וועלט; פֿע, כּ'לעבן!

עפּילאָג

— איך ווייס גאָרנישט, וואָס מײַן אסתר איז אַזוי נישט מיט אַלע־מען! — זאָגט זלאַטע, זיצנדיק אין מאַרק מיט אַ גאַנץ רעדל ווײַבער קרעמערקעס, און איר שוועסטער יענטל אויך אין מיטן. — פון נאָך איר חתונה זע איך פון איר נישט קיין פריילעכע מינע. זי גייט אַלץ צוריק און צוריק. איך ווייס? אַזאַ לעבן, ווי זי האָט בײַ איר מאַן — קיין עין־הרע נישט! ווייס איך, וואָס דאָס איז?

— אַ נײַעס אַ ביסל! — רופט זיך אָפּ איינע פונעם רעמל. — אַלע ווײַבלעך זײַנען אַזוי: כּל־זמן אַ מיידל, איז דאָס אַ גאַנצער קאָזאַק; קוים האָט עס חתונה, ווערט עס אין דעם גלאַנץ מיטן קאָליר, עס ווערט אַ שמאַטע, נאָט אײַך אַ גראָשן פאַר איינגאַנצן!

— און איך זאָג אײַך, — מאַכט די אַנדערע — אַז ס'איז נאָר פּאַסטעווקעס און געגוג! מײַן יינגערע שנור, איר געדענקט אירע באַקן? זי איז נאָר פאַרגאַנגען אין טראָגן, איז זי געוואָרן, ווי איך האָב ערגעץ אַ שונא! ס'איז פּאַסטעווקעס, זאָג איך אײַך.

— נעפּריטשקאָם! — רופט זיך אָפּ די מומע יענטל. — פון אײַער מויל אין גאָטס אויערן; שיינע פּאַסטעווקעס! אַז איך וועל זען, וועל איך אים זאָגן!

— וואָס־זשע גלייבסטו זיך דאָ נישט אַזוי? — שלאָגט איר איבער אַן עלטערע ייִדענע. — מיר האָבן שוין אַזעלכע זאַכן געזען. אַ ווײַבל זיצט אָפּ יאָרן אָן קינדער און, אַז גאָט העלפט, הייבט זי אָן קינדלען, שיט און שיט, ווי אַ קוואָטשקע. גאָט נאָך קאָן העלפן, זלאַטע, איבער אַ יאָר אָף אַ ברית.

— אָמן! — —ענטפערט יענטל. — אַ קאָץ וואַשט זיך, אַ גוטער פרײַנט בענטשט...

קיינער ווייס נישט, וואָס אסתרן איז אַזעלכעס. מע זעט נאָר, אַז וואָס אַ טאָג דאַרט זי, טריקנט און צאַנקט ווי אַ ליכט. אַלטער קאַרגט נישט קיין האַלב־קערבל: ער שיקט רופן דעם רופא. יודל דאָקטער באַ־

טראַכט זי און זאָגט: „זי איז פֿראַסט נישט געזונט; עס טוט איר ווי „די בלאַט" פֿונעם האַרצן און סע שפּאַרט איר אונטערן לעפֿעלע". ער גיט איר טרינקען טראָן, „שאַלווי", ליפּאָווע צוויט" און אַנדערע קרײַטער, און הייסט איר נישט קילן דעם הוסט. „אַ הוסט, זאָגט יודל, אַז מע קילט אים צו, איז זייער נישט גוט!" ער הייסט איר טרינקען אַ סך מילך, עסן פּוטער אַ סך און האָבן שטענדיק באַ דער האַנט גוטע „נאַס־טאַיקע", הכלל — זיך אַנטאָן ווילטאַג. אסתר אָבער טריקנט אָפּ, צאַנקט ווי אַ ליכט, און קיינער ווייס נישט, וואָס איר איז...

שמואליק דער חזן ליגט שוין לאַנג אָפּן נײַעם בית־עולם. עס איז צוגעקומען אין מאַזעפּעווקע נאָך עטלעכע הונגעריקע נפֿשות, אַ וויסטע אַלמנה מיט עטלעכע פּיצלעך קינדער. געוויינלעך, לאָזט מען זיי נישט פֿאַלן: זלאַטעס עלטערע שוועסטער ברײַנע האָט גענומען אַ פּאַטשיילע און איז נאָך מיט אַ ייִדענע אַ גבאיטע אַרויסגעגאַנגען אָף דער שטאָט מאַכן אַ נדבה פֿאַר דער אָרעמער חזנטע מיט אירע קינדערלעך.

פֿערעלע די דאַמע איז געבליבן אַן אַלמנה חיה. נאָר מע זאָגט, אַז זי לעבט דוקא גאָרנישט שלעכט; געלט האָט זי און פֿאַרט אַלע יאָר קיין פֿראַנצעסבאַד... איר פֿאָטער, מאיר זײַטשיק, איידער ער רײַסט אַרויס באַ איר אַ הונדערטער, קומט אים אָן שווערלעך: „ווי באַ אַ הונט פֿון די ציין" — זאָגט מלכּה זײַן ווײַב.

לאַהצי די פּאַקאַיאָווע האָט אויך נישט גוט אָפּגעשניטן פֿון איר ליבע. איר חתן לוי־מאָטל מיט די לאַנגע הויזן, מיט די שטיוול און „גאַ־ליאַשן", האָט מיאוס אויסגענאַרט באַ איר די עטלעכע גראָשנס און זיך געקריגן אַן אַנדער כּלה, נישט קיין געשטופּלטע ווי זי, און לאַהצי נעבעך האָט אָפּגעדינט נאָך אַ יאָר דרײַ און האָט חתונה געהאַט פֿאַר אַ שוסטער. יענע העכסט־אינטערעסאַנטע „ראָמאַנסן" האָט זי שוין לאַנג פֿאַרגעסן. זי לעבט אַצינד גאַנץ נישקשהדיק, איז זיך אַליין אַ בעל־הביתטע. עס פֿעלט איר נאָר אַ קו. זי האָט אַפֿילו געפּרוּווט אָוועקשרײַבן צו דער „מאַדאַם" אַ גאַנץ גרויסן בריוו און בעטן, זי זאָל איר באַהילפֿיק זײַן, נאָר זי האָט נישט קיין תשובה פֿון דאָרטן עד היום נאָך.

—פֿרגוו, גיי זיך דורך נאָך אַ מאָל צו הענזל דעם שרײַבער, — זאָגט צו איר הענעך, דער מאַן אירער, — לאָז ער דיר אָנשרײַבן אַן אַנדער בריוול. אפֿשר איז דאָרט ווינציק געווען אָנגעשריבן?

רב קלמן שדכן לעבט נאָך. ער איז שוין זייער אַלט און טויב ווי די וואַנט. נאָר עס פּלאָנטן זיך אים נאָך אין קאָפּ שידוכים פאַרשיידענע. עס חלומען זיך אים נאָך בחורים פאַרזעסענע מיט מיידלעך דערוואַקסענע, מיט אַלמנות און גרושות אָן אַ שיעור.

גדליה באָס פּאָרט דאָרט ערגעץ אַרום מיט די שעדלעצער חזנים. ער קוקט אויס, טאָמער וועט אים גאָט צושיקן עפּעס אַ מין אַנטיקל, ווי יאַסעלע סאַלאַוויי. עס האָבן זיך שוין אָבער אויסגעלאָזט די גליקן, און אַזעלכע אַנטיקן, ווי יאַסעלע, איז הײַנטיקע יאָרן שוין נישט צו באַקומען.

די שטאָט סטרישטש שטייט אַף איר אָרט. און בערל־אײַזיק איז דאָרט הײַנט אַ ייִד אַ בעל־הבית פון אַן אייגענער שטוב מיט אַ גאַנץ פיין קלייטל. ווינטער טראָגט ער אַ שיינעם פעלץ מיט פּיקסן, און אין קלויז האָט ער אַ שטאָט אין מזרח. ער איז דאָרט גאָר אַ גאַנצער יש: „ס'טײַטש, בערל־אײַזיק!"...

* * *

אין דער ייִדישער שטאָט מאַקאַרעוועקע האָט מען אַ צײַט מיט יאָרן געקאָנט באַגעגענען אין שול און אין גאַס אַ הויכן, אַ דאַרן יונגנמאַן, מיט לאַנגע שיטערע האָר, מיט אַ גרויסן געלן טלית־קטן אַפן צעבראַסטעטן האַרצן און מיט אַ מאָדנעם קאַפּעליוש אַפן קאָפּ; דער האַלדז תמיד פאַרבונדן מיט אַ וואַרעמער פאַטשיילע, אַף די אויגן אַ פּאָר בלויע ברילן און אַף די פיס איין שוך און איין שטיוול. זײַן עובדא איז געווען אַרײַנקומען אין אַ שטוב אַרײַן, נישט ריידן קיין וואָרט, זיך שטילערהייט וואַשן, זאָגן „שאו ידיכם", זיך זעצן צום טיש און וואַרטן, ביז מע וועט אים דערלאַנגען עפּעס עסן. נאָכדעם אָפּבענטשן, אויפשטיין און אַוועקגיין אָן ווערטער. זעלטן האָט זיך געמאַכט, ער זאָל אויסריידן מיט עמעצן אַ וואָרט. נאָך מער זעלטן פלעגט זיך טרעפן, אַז ער פלעגט זיך אַוועקשטעלן מיטן פּנים צו דער וואַנט און פּלוצים זיך צעזינגען, אָבער אַזוי זיס, אַזוי געשמאַק, מיט אַזוי פיל האַרץ און אַזוי בריהש, אַז נישט איין מאָל פלעגן מענטשן, פאַרבײַגייענדיק, אַוועקוואַרפן אַלע געשעפטן, זיך אָפּשטעלן און האָרכן, ווי דער משוגענער פראַוועט חזנות, שטעלט אויס אַ „ועל־המדינות־בו־יאמר", אַז ס'איז אַ מחיה נפשות, זאָגט „יעלות", אַז עס צעגייט זיך

פשוט אין אַלע אבֿרים. נאָר עס האָט זיך זייער זעלטן געטראָפֿן, אַז ער זאָל אָפּזינגען ביזן סוף, ווי אַ מענטש; סאַמע אינמיטן זינגען, פֿאַרקאַ־טשענדיק זיך אַפֿן האַלדז און צעשיטנדיק זיך אין דריבנע טרעלן, — פֿלעגט ער זיך פֿלוּצים צעלאַכן, אַנהייבן מיאַוקען ווי אַ קאַץ, האַווקען ווי אַ הונט, אָדער אַ פּאַטש טאָן מיט ביידע הענט, ווי אַ האָן מיט די פֿליגל, און אויסשרײַען אַף אַ משונה־נאַריש קול: „קוקאַ־ריקו!!!" אַזוי, אַז אַלע פֿלעגן בלײַבן טויט פֿאַר שרעק. ווײַבער האָבן געקוקט אַף אים, געשאָקלט מיטן קאָפּ, אויסגעווישט זיך די פֿאַרווייִנטע אויגן און געקרעכצט אַף אַ תּחינה־קול: „מ'שטיינס געזאָגט געוואָרן, אויך מיר אַ גאָטס באַ־שעפֿעניש, אַ זינדיקער מענטש, דערבאַרעמיקער פֿאָטער! נעמט אײַך אַראָפּ אַ מוסר, ייִדישע קינדער! אַזאַ כּלי — און עס ליגט אין איר אַ דבוק, נישט דאָ געדאַכט, נישט פֿאַר קיין ייִדן געדאַכט! אָד און ווײַ איז דער מאַמע אָדער דעם טאַטן דאָרטן! זאָלסט מיך שטראָפֿן ליבערסט מיטן טויט, איידער מיט אַזאַ שטראָף, ליבער גאָט!"... ייִדן האָבן אַף אים שטאַרק רחמנות געהאַט, פֿלעגן אים תּמיד געבן עסן און טרינקען, אַמאָל אַן אַלט העמד, אַן אָפּגעניצעוועט מלבוש, אַמאָל אַ גראָשן. נאָר פֿון ייִנגלעך, קונדסים, פֿלעגט דער משוגענער לײַדן נעבעך, האָבן צרות אַפֿן פּוד. ווײַסע־חבֿרהניקעס פֿלעגן אים נאָכלויפֿן טיטשקעסווײַז, אים דע־קוטשען, שטורכען און קנײַפּן, צופּן און שנעלן אין נאָז אַרײַן און שרײַען אַף אַ קול: „סאָלאָוויי! וואָס ביסטו — אַ סאָלאָוויי, צי אַ האָן, צי גאָר אַ טשערנאָהאָז? זינג אונדז עפּעס, טשערנאָהאָז!" ער האָט דאָס אָבער אַלצדינג איבערגעטראָגן קאַלטבלוטיק, אַפֿילו זיך קיין קנייטש נישט געטאָן, קיינעם נישט געענטפֿערט דאָס צווייטע וואָרט, און אַלץ געגאַנגען דעם קאָפּ פֿאַרריסן אַרויף, קוקנדיק אַף אַלעמען דורך די בלויע ברילן מיט גרויס גדלות, גלײַך ווי די גאַנצע וועלט איז זײַנע...

עס פֿאַרשטייט זיך, אַז דאָס איז געווען יאָסעלע סאָלאָוויי.

אין שטורעם

אַ ראָמאַן אין צוויי טיילן

געשריבן אין יאָר 1907.

א י נ ה אַ ל ט

ערשטער טייל

פּסח, פּסח און פּסח — — — — — — — — — — 227
קינדער און עלטערן, עלטערן און קינדער — — — — 243
מאַשאַ באַשעוויטש — — — — — — — — — — 256
יאַשקאַ וואָראָנאַ — — — — — — — — — — — 261
די קליינע קאַמונע — — — — — — — — — — 263
געשאָסן דעם פויגל און ניט געטראָפן — — — — — 265
מאַשאַ זוכט אַ טעריטאָריע — — — — — — — — 273
מאַשאַ באַשעוויטש בא טאַמאַראַ שאָסטעפּאַל — — — 281
ער האָט זיי געפּאַקט! — — — — — — — — — — — 288
דער זונטיק — — — — — — — — — — — — — 292
טאַמאַראַ באַפרײַט — — — — — — — — — — 295
פון צער און צאָרן — — — — — — — — — — 298

צווייטער טייל

טאַטעס און קינדער — — — — — — — — — — 311
פּסח צום סדר — — — — — — — — — — — 323
דעם שוסטערס אורח — — — — — — — — — — 331
איציקל שאָסטעפּאַל גייט אַרום אָן אַ קאָפּ — — — — 349
אַ שטילע טראַגעדיע מיט אַ רעשדיקן סוף — — — — 359
אַ ביטער שטיקל צײַט — — — — — — — — — 367
אַלצדינג רוט — — — — — — — — — — — — 380
מזל־טוב! גוט יום־טוב — — — — — — — — — 384
פאַרשטערט דעם יום־טוב — — — — — — — — 389
וואָס טאַמאַראַ האָט געזען און געהערט — — — — — 398
דער שטורעם פאַרשפּרייט זיך — — — — — — — 400
אייביקע וואַנדערער — — — — — — — — — — 407

ערשטער טייל

קאפיטל א.

פּסח, פּסח און פּסח

דרײַ פאַרשיידענע פּסחן האָט מען צוגעגרייט אינעם הויז נומער 13, וואָס אַף וואַסילטשיקאָווער גאַס.

דאָס הייסט, דער פּסח איז איינער, די מצות, דער מרור, די הגדה — אַלץ, אַלץ די זעלבע, נאָר די אַרט צוגרייטן, דאָס פּאַרברייטן, דאָס ריכטן זיך איז נישט אומעטום גלײַך. ווײַל די מענטשן, וואָס אינעם הויז נומער 13 אַף וואַסילטשיקאָווער גאַס, זײַנען פאַרשיידענע מענטשן מיט פאַרשיידענע כאַראַקטערן, מיט פאַרשיידענע מיינונגען.

דרײַ זײַנען זיי דאָ אינעם הויז נומער 13, וואָס אַף וואַסילטשיקאָווער גאַס, און יעדער פון די דרײַ מיינט, אַז נאָר זײַן גאָט איז אמת, אַז נאָר זײַן מיינונג און ריכטיק און אַז נאָר צוליב אים איז באַשאַפן געוואָרן אַט דאָס וועלטל.

אפשר מיינט איר, אַז די דרײַ זײַנען מענטשן פון פאַרשיידענע גלויבנס, פון פאַרשיידענע עלטערן און פון פאַרשיידענע לענדער?

חלילה! אַלע דרײַ גליבן אין איין גאָט, אַלע דרײַ קומען אַרויס פון איין יחוס און אַלע דרײַ געהערן צו איין לאַנד.

דאָס זײַנען דרײַ רוסישע ייִדן, וועלכע דער פּאַרפאַסער פון דעם ראָמאַן האָט די ערע פאָרצושטעלן פאַר זײַנע לעזער: איציקל שאָסטעפּאַל, סאַלאָמאָן סאַפּראָנאָוויטש און נחמיה דער שוסטער.

איציקל! — דער נאָמען אַליין זאָגט אײַך שוין, אַז דאָס דאַרף זײַן אַ ייִד פון דער אַלטער וועלט, אַ ייִד, וואָס האַנדלט מיט וואַלד, מיט גוראַלניס, מיט ברויט, מיט פּאַדראַדן; אָדער ער האָט אַ שאַרפע קראָם, אַ מאַנופאַקטור־געשעפט, אָדער אַ פאַבריק פון גלאַזוואַרג; אָדער ער שטעלט צו פּראָוויאַנט אין די טורמעס מיט די קאַזאַרמעס, טיילט זיך מיטן סמאָטריטעל און מיט די אינטענדאַנטן אַף דער האַלב און האָדע־

וועט די אַרעסטאַנטן און די סאָלדאַטן מיט קדחת און מיט קרענק; אָדער אויב נישט, איז איציקל אַ ייִד אַ בעל־הלוואה, חלילה נישט קיין פּראָצענטניק, קיין וואָכערניק, נאָר מעשה באַנקיר מיט אַנוויַיזונגען און טראַטן, יאָגט זיך נישט נאָך גרויסע פּראָצענטן, זוכט בטוחים, פאַרליַיט געלט אַף הײַזער, סאָלידע וועקסעלער וכדומה.

יעדנפאַלס, איז איציקל פאַררעכנט אין שטאָט פאַר איינעם פון די פײַנסטע, פאַרנעמסטע און אַנגעזעענסטע מענטשן. אומעטום באַגעגנסטו אים אויבן אָן, אומעטום הערסטו: איציקל שאַסטעפּאָל! איציקל שאַסטעפּאָל! איז ערגעץ אַ שמחה, אַ פאַרזאַמלונג, אַן אונטערהאַנדלונג וועגן שטאָט־זאַכן — איז איציקל שאַסטעפּאָל. איז, חלילה, אַ צרה, אַ לויה, אַן אומגליק, אַ שׂרפה, אַ מגפה, אַ פּאָגראָם — איז איציקל שאַסטעפּאָל. קלײַבט מען געלט — איז איציקל שאַסטעפּאָל. דאַרף מען שרײַען — איז איציקל שאַסטעפּאָל. און פון אמת קאָן מען נישט אַוועקגיין: שרײַען קאָן איציקל שאַסטעפּאָל זייער גוט. געבן גיט ער נישט אַזויפיל, ווי ער שרײַט און פּילדערט און טאַראַראַמט...

אַז איר וועט קומען אַמאָל צו פאָרן אין מײַן שטאָט אַרײַן, אָדער אַז איר וועט פאָרן אַמאָל אין באַן און וועט באַגעגענען אַ צעטראָגענעם נפש מיט רויטע גלאַטע בעקלעך, מיט שטאַרק גלאַנצנדיקע שוואַרצע (איצט שוין גרויליכע) האָר, מיט אַ געקרײַזלט בערדל, וואָס ער לאָזט דאָס נישט צו רו און פּלעכט דאָס און דרייט דאָס און צופּט דאָס, מיט גרויסע שיינע שוואַרצע ייִדישע אויגן, וואָס ווען אַ פרוי פאַרמאָגט אַזעלכע אויגן, זײַט איר נאָך איר די כפּרה, מיט אַביסל אַן אויסגעבויגענער עכט־ייִדישע נאָז, מיט אַ קאַפּעליושל, וואָס איז תמיד פאַררוקט אַרונטער אַף יענער זײַט קאָפּ, מיט האַלב־פאַרקאַטשעטע אַרבל און מיט אַ שירעם אונטערן אָרעם סײַ זומער סײַ ווינטער, — אַז איר וועט באַגעגענען אַזאַ נפש, מעגט איר צוגיין צו אים גלײַך, אַף מײַנע אחריות, איר זאָלט גאָר קיין מורא נישט האָבן, און זאָגן צו אים: — שלום עליכם, רב איציקל!

וועט ער אויפשטעלן אַף אײַך זײַנע שיינע שוואַרצע ייִדישע אויגן, געבן אַ האַלבן שמייכל, אויסציִען אַ ווײַסע, אַ שיינע, אַ ווייכע האַנט און אײַך ענטפערן: עליכם שלום אײַך, וואָס מאַכט איר?

ער וועט בײַ אײַך נישט פרעגן, ווער איר זײַט, און וויאַזוי איר הייסט: וואָרעם אַז איר זײַט אים מכבד מיט אַ שלום־עליכם, קענט איר

אים מן־הסתם. און ווער קען אים נישט? פונעם קלענסטן אָרעמאַן ביזן גרעסטן גביר און אַריסטאָקראַט, און צוריק — פונעם לעצטן קאַלבאַסניק ביזן שטרענגסטן פּרומאַק קענען זיך אַלע מיט איציקל שאַסטעפּאַל, און איציקל שאַסטעפּאַל קען זיך מיט אַלעמען, שטימט מיט אַלעמען, זאָגאַר באַפריַינדעט מיט אַלעמען, און אויסגעבונדן מיט דער גאַנצער וועלט.

און די „גאַנצע וועלט" האָט ליב אַזעלכע מענטשן. די „גאַנצע וועלט" האָט ליב אַ מענטשן, וואָס בייגט יענעם און בייגט זיך אַליין; די „גאַנצע וועלט" האָט ליב אַ מענטשן, וואָס שמייכלט און לאָזט זיך שמייכלען, וואָס נאַרט אָפּ און לאָזט זיך נאַרן, וואָס טרעט און לאָזט זיך טרעטן. די „גאַנצע וועלט" גייט מיט דעם גאַנג, אַז פּרינציפּן, אידעאַל: וּכדומה אַזעלכע זאַכן זיַינען גוט אויף פּאַפּיר; אינעם לעבן זיַינען זיי נאַרישקייטן, קינדעריַיען, יינגלשע זאַבאַבאָנעס... פאָלג מיך, לעזער, גיב אַהער די האַנט, לאָמיר גיין וויַיטער, מיר האָבן אַ סך — אַ סך צו גיין!

דער צווייטער פּאַרשוין, וואָס וווינט אינעם הויז נומער 13, וואָס אויף וואַסילטשיקאָווער גאַס, איז סאַלאָמאָן סאַפּראָנאָוויטש דער אַפּטייקער, אַ טיפּ פון יענעם מין אַפּטייקערס, וואָס עסן אַ קאַלבאַס איַינגעטונקען אין סמעטענע אין אַ היטל אומגעוואַשן פאַרן דאַווענען יום־כפור איבּ־ דערפרי און האָבן פיַינט אַ ייִדן בתכלית השנאה, און נאָר דערפאַר, וואָס קיין אומה ולשון פאַרמאָגט נישט אַזויפיל סוביעקטן מיט געלע האָר, ווי דאָס ייִדישע פאָלק. און כמעט קאָן מען זאָגן, אַז ער האָט רעכט. איך האָט געזען עפּעס אַ סך רויטע גויים מיט געלע האָר? אַליין איז ער אַ געלער, אַ טאַטן האָט ער געהאַט אַ געלן, אַ שוועסטער האָט ער — איז זי אַזש אַ רויטע; ער האָט אַ זון, סאַשאַ הייסט ער (מיר וועלן זיך באַלד מיט אים באַקענען), איז ער אַ געלער.

מאַלט איַיך, סאַלאָמאָן אַליין פאַרבט זיך, גאָלט זיך, לאָזט נישט. מע זאָל אַרויסזען די געלע האָר פונעם קאָפּ מיטן באָרד. וואָס־זשע טוט מען אָבער מיט די ברעמען? וויפל וואָלט סאַלאָמאָן סאַפּראָנאָוויטש אָוועקגעגעבן, ער זאָל געווען געבאָרן ווערן אַ שוואַרצער!

דאָס איז אָבער אַלץ געווען אַמאָל; איצט איז אונדזער סאַפּראָנאָ־ וויטש שוין נישט מער קיין געלער: ער איז שוין אַ וויַיסער — ער איז גרוי.

און גרוי איז ער געוואָרן פאַר דער צײַט פון צער־גידול־בנים, איבער צרות פון קינדער!

איין קינד, איין־און־איינציק שטיקל סאַשאַ — און אַזויפיל צרות! און פון וואָס, מיינט איר, צרות? אַ שלעכט קינד? וויל נישט לערנען? אַ פאַרשטאָפּטער קאָפּ? — חלילה, אומגעקערט. אַ יינגל איז סאַשאַ געווען אַ ווילם; אַ קעפּל אַ גוטס; לערנען האָט ער געוואָלט זייער; צו צען יאָר איז ער געווען גרייט אַרײַנצוטרעטן נישט נאָר אין ערשטן — אין דריטן קלאַס גימנאַזיע. איז אָבער דער חסרון, וואָס מע האָט אים נישט געוואָלט צונעמען איבער די פּראָצענטן! איך מיין, אַז איך דאַרף מײַנע לעזער נישט געבן צו פאַרשטיין, פון וואָסערע פּראָצענטן עס רעדט זיך דאָ. אַלע ווייסן, ברוך השם, אַז בײַ אונדז אינעם געבענטשן רוסישן לאַנד האַנדלט מען מיט אַ ייִדן אויף פּראָצענטן: אין די גימנאַזיעס און אוניווערזיטעטן נעמט מען צו וואָס ווייניקער ייִדישע קינדער, דערפאַר אָבער אַז עס קומט צום פּריזיוו, צום מיליטער, נעמט מען בײַ ייִדן אָן פּראָצענט. זיי זאָלן חלילה קיין פאַריבל נישט האָבן...

אַך, האָט זיך נעבעך סאָלאָמאָן סאָפּראַנאָוויטש געפּלאָגט, געערגערט זיך, אויסגעריסן געוואָרן! ס׳טײַטש, זײַן זון, זײַן סאַשאַ וויל מען נישט צונעמען אין גימנאַזיע! ערשטנס, איז ער נישט גלײַך מיט אַלע ייִדן, איז באַקענט מיטן דירעקטאָר פון גימנאַזיע, קען זיך גוט מיט די לערער, שפּילט מיט זיי אין פּרעפּעראַנס און אין ווינט.. מיט איינעם אַ לערער, ראָמאַנענקאָ הייסט ער, האָט ער געהאַט אַ שמועס וועגן זײַן זונדל סאַשאַ, און האָט געכאַפּט פון אים אַ מיאוסן אַפּשניט. ער, דער לערער ראָמאַנענקאָ, האָט אים אָנגעשניטן אַפן גויִישן שטייגער: — וואָס ווילט איר? ווּהין קריכט איר? וואָס פאַר אַ שייכות האָט איר, יהודים, מיט אונדזערע שולן, גימנאַזיעס, אוניווערזיטעטן? דאָרטן, אין אײַער לאַנד, אין ארץ־ישראל, וועט איר געבן אײַערע קינדער שטודירן! דאָ וועט איר זיי לערנען האַנדלען, וואַנדלען, שאַכער־מאַכער!...

אַ צעקאָכטער איז אַוועק פון אים אונדזער אַפּטייקער, נישט געוווּסט, וווּ זאָל ער אַהינטאָן די גרויע אויגן מיט די געלע ברעמען אונטער די בלויע ברילן. ערגער פון אַלץ האָבן אים געשטאָכן די ווערטער: „אײַער לאַנד"... „ארץ־ישראל"... ער, סאָלאָמאָן סאָפּראַנאָוויטש, איז אַזאַ מחותן מיט ארץ־ישראל, אַזוי ווי ראָמאַנענקאָ איז אַ מחותן מיט יושר...

אדרבה, איך שטאט ווייסן אַלע, אַז סאַפּראָנאָוויטש דער אַפּטייקער איז אַ געפּערלעכער אַנטיציוניסט „פּאָ פּרינציפּו“, האָט פֿײַנט די נײַנגעבאָרענע יִדישע סעקטאַנטן, וואָס רופן זיך נאַציאָנאַליסטן, אַ סך ערגער, ווי איציקל שאַסטעפּאַל האָט פֿײַנט די וויַסע־חברהניקעס, וואָס ווילן זיך צעטיילן מיט זײַן ביסל אָרעמקייט — די סאָציאַליסטן.

און מערקווירדיק, ווי גאָט פירט די וועלט! באַדאַרף זיך טרעפן אַזוי, אַז דווקא בײַ דעם אַפּטייקער, דעם געוועזענעם קאַלבאַסניק און איצטיקן אַנטיציוניסט, שפּרינגט אַרויס אַ זון סאַשאַ, אַ הייסער פֿײַערדיקער נאַציאָנאַליסט! און בײַ דעם בורזשואַזנעם איציקל שאַסטעפּאַל, וואָס האָט מורא פֿאַר אַ סאָציאַליסט ערגער ווי פֿאַר אַ רוסישן זשאַנדאַרם, וואַקסט אויס אַ טעכטערל טעמע אָדער טאַמאַראַ, אַ פֿאַרברענטע, אַ פֿאַרקאָכטע סאָציאַליסטקע!

דער דריטער פּאַרשוין, וואָס וווינט אינעם הויז נומער 13, איז נחמיה דער שוסטער.

נחמיה דער שוסטער איז אַ שלים־מזל. אַזוי רופט אים זײַן ווײַב זיסל — אַ קליין שוואַרץ ווײַבעלע מיט קליינע שוואַרצע ברענענדיקע אייגעלעך, פֿון פֿאַרנט נישט איין צאָן. אַז מע טוט אַ קוק אויף דעם קליין־דאַר־טרוקן ווײַבעלע, און אויף אירע צוויי בנים חיים און בעני, צוויי הויכע, געזונטע, געפּאַקטע כלאַפּאַקעס, ווילט זיך בשום אופֿן נישט גלייבן, אַז דאָס איז די מוטער און דאָס זײַנען אירע קינדער. אויך דער פֿאָטער, נחמיה, האָט ווינציק ענלעכעס מיט זײַנע זין. נחמיה איז אַ קאָרענאַסט יידל, אַ באַוואַקסנס מיט אַ ברייטער ברוסט, מיט ברייטע ביינעריקע פּלייצעס, מיט אַ ברייט ביינעריק פּנים, מיט אַ צוגעפּלעצטע נאָז, און האָט ליב צוויי זאַכן: אַ ביסל בראָנפֿן און אַ סך ריידן. אַ גאַנצן טאָג מאַכט זיך אים נישט צו דאָס מויל. און זאָל ער נעמען אַ ביסל בראָנפֿן, אַזוי ווערט ער אָנשווינגן, אומעטיק און דערשלאָגן.

פּונקט דער היפּוך פֿון זײַן פֿרײַנט יודל קטנתי.

יודל קטנתים פּראָפֿעסיע איז שנײַדערײַ, נאָר פֿאַרנעמען פֿאַרנעמט ער זיך מער מיט פּאָליטיק, מיט זײַטיקע ענינים, מיט שטאָט־זאַכן; אויף אונדזער היימיש לשון ווערט דאָס אָנגערופֿן: אַ מענטש וואָס קהלט זיך. און קהלן קהלט ער זיך דערפֿאַר, וואָס ער זיצט, מיינסטנטייל, אַן אַ שטאָך אַרבעט, און מהאי טעמא איז ער אַ קבצן, און מהאי טעמא האָט

ער איז זיך נײַז מאָס רייד. און קטנתי רופט מען אים איבער זײַן לשון־קודש ריידן; כמעט נאָך יעדע צוויי־דרײַ ווערטער יִדיש מוז ער אַרײַנוואַרפֿן איין וואָרט אַ לשון־קודשדיקס, וואָסער־נישט־איז, צי עס פּאַסט זיך, צי נייז, אַבי לשון־קודש. פֿאַראַן אַ סך מענטשן אַזעלכע, וואָס האָבן ליב באַפּוצן און אויסמישן זייער שפּראַך מיט פֿרעמדע ווערטער. איך קען אײַנעם אַ קליינשטעטלדיקן משׂכּיל, אַ „אינטעליגענט", וואָס שפּריצט מיט פֿרעמדע ווערטער אַף אַלע זײַטן, האָט מען אים אַ נאָמען געגעבן „ישראליק ציוויליזאַציע" — און דאָס קליינע שטעטל, אַז עס גיט אַ נאָמען, איז דאָס אָנגעמאָסטן, ווי יודל קטנתי זאָגט: אָ ג י ל ו א ש מ ה —צוגעשניטן און אויפֿגענייט...

אַ משונה־מאָדנע רירנדע גוטפֿרײַנטשאַפֿט הערשט צווישן די צוויי ווילד־פֿרעמדע נפֿשות, ציווישן יודל קטנתי און נחמיה דעם שוסטער. ס'איז נישטאָ דער טאָג, וואָס יודל זאָל נישט קומען צו נחמיה דעם שוסטער „אַ ביסל זיצן", און אַ ביסל זיצן הייסט אַ ביסל שמועסן, און אַ ביסל שמועסן הייסט אַ ביסל באַריידן די שכנים, די שטאָט, די גאַנצע וועלט... נאָך אַז יודל איז אַף יענער זײַט שוועל, קאָנט איר שוין הערן אַ הוסט מיט אַ „רוח אין זייער טאַטן אַרײַן, עמך, אונדזער פֿאָלק, ס'זאָל אַף זיי קומען אַ פּאַהיבל, אַ חלירע, אַ שׂרפֿה, אַ מגפֿה מיט כּל ישׂראל אחיהם"... ענטפֿערט אים נחמיה מיט אַ ניגון:

— ונאמר אמן! וואָס איז די מעשׂה, יודל, וואָס דו ביסט אַזוי, אַזוי...

— אַזוי וואָס? ברפֿידימדיק? — כאַפּט אים אונטער יודל קטנתי.

— ס'זאָל אַ רוח אין זייער טאַטנס טאַטן אַרײַן ביז אדם הראשון געפֿלויגן געוואָרן פֿאַר זייער יפֿיש חייכון ויסני יומיכון, ווי זיי פֿאַראומערן אונדז די יאָרן און טעג מיט זייערע פּאַראַדקעס און מיט זייערע מנהגים און מיט זייערע בעלי־טובֿות און מיט זייער רחמנות האָבן אויף אָרעמע לײַט נעבעך, וואָס האָבן נישט מיט וואָס דעם פּסח אַרײַנצופֿירן...

— שוין! — מישט זיך אַרײַן דעם שוסטערס ווײַב זיסל. — צוויי שלים־מזלען האָבן זיך צונויפֿגעסקאָמפּאַניעט און מע זאָרגט זיך וואָס אָרעמע לײַט האָבן נישט אַף פּסח. נו, און איר זײַט שוין באַוואָרנט מיטן גאַנצן פּסח? גייט אײַך געזונטערהייט. אם ירצה השם, יום־טובֿ

וועט איר קומען צו גיין, אָדער חול המועד, דעמאָלט איז נישטאָ וואָס צו טאָן, וועט איר זיך אָנריידן, ווי די פויקן...

און זיסל דעם שוסטערס ווײַב איז משלח דעם שנײַדער קטנתי מיט כבוד און נעמט זיך צו דער אַרבעט, רוימען, קערן, שמירן, וואַשן, קראַצן; צי ס'איז דאָ אַף פּסח, צי ס'איז נישטאָ אַף פּסח — פּסחדיק אין שטוב, כשר, ריין, זויבער — דאָס מוז זײַן, סײַ באַם גביר, סײַ באַם אָרעמאַן, און אפילו באַם לעצטן עני־שבעניים מוז זײַן פּסח גלײַך כשר, ריין און זויבער. באַ אַלעמען, באַ אַלע ייִדן גלײַך, באַ אַלע ייִדן אין איין צײַט, באַ אַלע ייִדן איין מצה, באַ אַלע ייִדן ארבע כוסות —פיר, נישט מער און נישט ווינציקער... אין דער גלײַכהייט ליגט אַ שטיק סאָטיס־פאַקציע, אַ באַלוינונג פאַר דעם געמיינעם מאַן נעבעך, ער זאָל זיך נישט מתקנא זײַן אָן דעם נגיד.

— האָט דען איציקל שאָסטעפּאַל אַנדערע מצות, ווי מיר? — אַזוי טישעט זיך נחמיה דער שוסטער און באַקומט פון זיין סקעפּטישער זיסל אַ יברכך:

— ס'אַ משל! האָט דאָך שוין איציקל שאָסטעפּאַל די מצות אין שאַפע, און מיר האָבן אַ קדחת!

— וועלן מיר האָבן מצות אויך. זיסל, דאגה נישט, אַלע ייִדן וועלן האָבן מצות אַף פּסח, קיין חמץ וועט קיינער חלילה נישט עסן!

— שלים־מזל! נו, און אייער? און שמאַלץ? און עופות? האָסטו פאַרגעסן?

— עט־נו, למאי אַ גאַנץ יאָר האָט ער דען נישט די זעלבע אייער און שמאַלץ און עופות? — אַזוי פּרוּווט דער שוסטער באַקעמפן דעם סקעפּטיציזם פון זײַן ווײַב און ברענגט איר אַ נײַעם אַרגומענט:

— צי אַ שטייגער, אָט וועלן מיר זיך אַלע זעצן אין איין צײַט צום סדר. אַלע וועלן מיר זאָגן פון איין הגדה, אַלע וועלן מיר דערציילן די זעלביקע נסים פון דעם זעלביקן מצרים, אַלע וועלן מיר טרינקען צו פיר כוסות. צי אפשר רעכנסטו, זיסל, אַז מיר וועלן טרינקען נאָר דרײַ כוסות, און איציקל שאָסטעפּאַל וועט טרינקען פינף כוסות?

— וואָס איך רעכן, ווילסטו וויסן? איך רעכן, אַז ער האָט שוין די אַרבע כוסות לאַנג אַנגעגרייט אין קעלער, און דו האָסט זיי דערווײַל נאָר אינזינען...

— וואָס אַרט מיך, אַז אינזינעז, נאַרעלע? וואָס איז מיר שלעכט, אַז איך טראַכט מיר איצט פון אַביסל משקה, פון אַ גוט ביסל ווײַן, אַז אמת אַ בעסאַראַבער גלעזל ווײַן, אַ געשמאַקס, אַ שטאַרקס, אַ שטשי־פּעדיקס?...

— וואָס זאָגט איר אױף דעם שלים־מזל?

די ווערטער זײַנען געזאָגט געוואָרן שוין צו די קינדער, צו חיימען און צו בעניון, וואָס זיצן באַם ווערקשטאַט מיט די האַמערס אין די הענט און קלאַפּן פּלעקלעך אין די פּאַדעשוועס אַרײַן.

— וואָס זאָלן מיר זאָגן? — ענטפערט איר דער עלטערער חיים פאַר זיי ביידן. — מיר קאָנען נאָר זאָגן, אַז דער וואָס האָט נישט וואָס צו עסן האָט פול רעכט צו דענקען וועגן עסן, און נישט נאָר צו דענקען פון דעם אַליין, נאָר צו טראַכטן וועגן דעם, וויאַזוי מאַכט מען, אַז אַלע זאָלן עסן גלײַך...

— וועגן דעם האָט אונדז שוין באַוואָרנט משה רבינו, — זאָגט נחמיה דער שוסטער, וואָס האָט זיך אָנגענומען מיט תורה פון יודל דעם שנײַדער.

— משה רבינו איז געווען אַ גאַנץ גוטער מענטש, — מישט זיך אַרײַן דער קלענערער זון בעני — ער האָט אונדז געשענקט אַלעמען גלײַך איין ברויט אױף פּסח מיט איין הגדה מיט איינע פיר כוסות; פאַרוואָס־זשע האָט ער שוין אין איינוועגס נישט געמאַכט, אַז אַלע זאָלן טאַקע האָבן די אַלע דרײַ זאַכן? דערווײַלע ווייסן מיר, אַז מצות און ארבע כוסות האָט איציקל שאַסטעפּאַל, און מיר האָבן נישט מער ווי די הגדה...

— זיי האָבן אונדז אײַנגעטיילט די הגדה, — מאַכט חיים, — בכדי מיר זאָלן האָבן וואָס צו זאָגן, און זיי וועלן דערווײַל עסן די פּאַ־לירטשיקעס מיט די כרעמזלעך...

— אויסקרענקען זאָלן זיי, רבונו של עולם! — שטעלט אַרײַן דער־ווײַל אַ קללה זיסל.

— פאַרוואָס קומט זיי שילטן? — פרעגט נחמיה. — וואָס זײַנען זיי, חכמה מײַנע, שולדיק אין דעם, וואָס מיר האָבן נישט אױף פּסח?

— אָט מיט דעם, וואָס זיי האָבן און מיר נישט, זײַנען זיי שול־דיק!... — אַזוי גיט אים צו פאַרשטיין זײַן ווײַב זיסל, ווי אַ רבי גיט צו פאַרשטיין דעם תלמיד. — זאָלסט נישט זײַן קיין שלים־מזל, וואָלסטו

אליין פארשטאנען, אז זיי זאלן האבן ווינציקער, וואלטן מיר געהאט מער, דעמאלט וואלטן מיר זיך אלע אויסגעגלייכט.

— די מאמע איז א מארקסיסטקע! — באמערקט חיים צו בעניז, און בעני ענטפערט אים:

— מע וואלט זי באדארפט נעמען אמאל אף א דיסקוסיע... מאמע, וועסט גיין מיט אונדז אף א דיסקוסיע?

— אין דער ערד וועל איך אייך גיין! איר פארגעסט, אז ס׳איז ערב־פסח, און איך האלט נאך גאר פון פארנט!... דער שלים־מזל זאל זיך עס דערמאנען, אז א חוץ קארטאפל האבן מיר נאך גארנישט נישט, נישט קיין ביסל שמאלץ, נישט קיין אייער, נישט קיין עוף... א קיש־קיש, קיש־קיש!...

דער דאזיקער „קיש" געהערט צום האן, וואס איז די גאנצע צייט געזעסן שטיל פארבארגן אונטערן אויוון און געפיקט די ברעקלעד, און דערהערט פון דער שוסטערן אזעלכע ווערטער, האט דאס אים א פנים פארדראסן:

— קא־קא־קא־קא־קא — מיט וואס בין איך נישט קיין עוף?

— אין דער ערד אריין, קיש־קיש־קיש־קיש־קיש! שוין צעבראכן א טעפל, א חלירע!

— א! זעסטו? — מאכט נחמיה דער שוסטער צום ווייב. — נאר וואס האסטו געזאגט, אז ס׳איז נישטא בא דיר קיין עוף אף פסח, און וואס איז דאס?

— א גדולה אף דער באבע! — ענטפערט אים זיסל. — שיינע זאכן וועסטו האבן פון דעם דאזיקן עוף! דריי פונט ביינער און א האלב פונט פאדעשווע, פלייש ווי א גומעלאסטיק פון אן אלטן קאלאש. אפילו קיין פלאסטערל נישט אף אונטערצושמירן די סקאווורעדע, טאמער וועט זיך פארגלוסטן די קינדער א לאטקע, א שטיקל צוגעפרישטע מצה... זאלסט אנקוקן בא איציקל שאסטעפאל גייען ארום צוויי אינדיקעס, אז אינדיק מיט אן אינדיטשקע, ס׳זאל אים נאר פארשטערט ווערן, רבונו של עולם, גאט זאל טאן א נס, זיי זאלן אים טרפה ווערן ביידע מיטאמאל, וואלט איך מיך מחיה געווען! א שטיק געזונט וואלט מיר צוגעקומען!...

— וואס וואָלט אָבער דיר אַרויסגעקומען דערפון? — פרעגט דער מאַן.

— אַ מצוה! פאַרוואָס קומט אים, אַז זײַן טאָכטער, וואָס איז געוואַקסן מיט מײַן טאָכטער אין איין הויף, אונטער איין דאַך, זאָל זי שטודירן אין די קלאַסן, שפּילן אױף פּאַרטעפּיאַנעס, און אונדזער טאָכטער זאָל זיצן אײַנגעבויגן אין דרײַען איבער דער מאַשין, טאָמער וועט זי קוים פאַרדינען אױף אַ קליידל?

— צו ווּעמען האָסטו טענות? — שלאָגט איר איבער נחמיה און קוקט אױף איר דורך אַ מאָדנע בריל, וואָס באַשטייט פון איין גלעזל און פון איין לעכל.

— נישט צו דיר, שלים־מזל, צו גאָט האָב איך טענות...

— נישט צו גאָט, צו מענטשן דאַרפסטו טענהן. — מישט זיך אַרײַן דער עלטערער זון חיים. — גאָט אַליין האָט באַשאַפן די וועלט פאַר אַלעמען גלײַך, נאָר די מענטשן האָבן זיך מיט איר שלעכט אײַנגעטיילט...

— איינעם גאָר, דעם אַנדערן גאָרנישט, — לייגט צו דער יונגערער בעני.

זיסל פאַרטראַכט זיך, לייגט אַוועק אױף אַ מינוט די אַרבעט, ווישט אויס די הענט אין פאַרטעך און טוט אַ פרעג בײַ די קינדער גאַנץ ערנסט:

— וואָס־זשע טוט מען דערצו?

— וואָס מע טוט דערצו? — ציט אויס חיים. — עקספּראָפּריאַציע!

— עקס וואָס? — פרעגט זיסל.

— עקספּראָפּריאַציע, — זאָגט איר בעני.

זיסל וויל נאָכזאָגן דאָס וואָרט און קאָן נישט, טוט זי אַ שפּײַ, נעמט זיך צוריק צום בענעם, און ביידע זין שיסן אויס אַ געלעכטער.

* * *

אַביסל איז דעם שוסטערס ווײַב גערעכט, וואָס זי פּײַערט אַזוי: נישט נאָר אײַנדיקעס אַ פּאָר דרייען זיך אַרום בײַ איציקל שאַסטעפּאַל אין הויף און פאַרהאַקן דעם קאָפּ מיט זייער געפּילדער „האַלדער! האַלדער!” און פאַרפּאַסקודיקן דעם הויף מיט איבערלאָזן סימנים אױף יעדן

טריט און שריט, — מע באדארף זיך פארגינען א קוט טאָג, וואָס פאַר א שטײַנ מיט עופות דאָרטן זיצן און פּיקן און גרייטן צו שמאַלץ פאַר זייער בעל־הביתטע, איציקל שאַסטעפּאַלס ווײַב, שיווקע די נגידיתטע, און אויב איר פּוילט זיך נישט אַרײַנקוקן צו איר אין דער „שפּיזאַרני", וועט איר זען די טעפּ שמאַלץ פּסחיקע, מיט די סלאָיעס אײַנגעמאַכטס פּסחיקן, און אין קעלער די דייזשקעלעך געזײַערטע אוגערקעס, געמאַרענירטע עפּל, מן המובחר! און בראַנפן פּסחיקער, און קאָניאַק, עכטער „כרמל קאָניאַק" פון ארץ־ישראל נאָך פון פּאַראַיאָרן צוגעגרייט. ווי גוט עס מוז זײַן אַפן הארצן, ווי ריין עס דאַרף זײַן דער קאָפּ, ווי לויטער עס דאַרף זײַן דער מוח, אז מ'זאָל אינזינען האבן איבערצולאָזן קאָניאַק פון איין יאָר אויפן אנדערן! און רעדט מיט איציקל שאַסטעפּאַל, וועט ער אײַך נישט אויפהערן צו זיפצן און צו קרעכצן אַף צרות ישראל, און זאָגן, אז מע לעבט גאַרנישט אַף דער וועלט!

אויך שיווקע זײַן ווײַב האַלט אין איין קלאָגן און וויינען אַפן ייִדישן גלות. „פון די אָרעמע לײַט, זאָגט זי, איז נישט אויסצושטיין! ווי־אַזוי האַט מען כח, זאָגט זי, צו צוזען דעם דלות וואָס אין שטאָט? מע דאַרף האָבן, זאָגט זי, א האַרץ פון א טאַטער, אַז מע זאָל קאָנען דורכ־גיין די ייִדישע גאַס פאַר פּסח, ווו אָרעמע לײַט נעבעך שלעפּן פאַר די פּאָלעס! נאָר א גזלן, זאָגט, זי, קאָן גיין אין שול־גאַס און אויסהערן אַלע געשרייען מיט די געוויינען פון די אָרעמע לײַט, וואָס בעטן מצות אַף פּסח! איך גיי, זאָגט זי, דעריבער פון שטוב נישט אַרויס, איך זאָל נישט צוזען די צרות מיט די יסורים מיט די ווייטיקן פונעם ייִדישן פאָלק. וויפל איך האָב געקאָנט, זאָגט זי, האָב איך געגעבן... אין פּאַדראַד האָב איך געשיקט צעטילן אנדערהאַלבן רובל, א פּאָר אַלטע שיך האָב איך אָוועקגעשענקט צו דער חברה „מלביש־ערומים", דעם שנײַדער האָב איך אויסגעבאָרגט א פּאָר רובל אַף אַפּצונייען, נדבות טיילט מען אַלע טאָג, הײַנט ווו איז „מעות־חטים"? מײַן מאַן אַרבעט טאָג ווי נאַכט אַרום די „מעות־חטים", גאָט זאָל מיר העלפן, מײַן טאָכ־טער זאָל מיר קומען בשלום אהיים, וועל איך האָבן, אם ירצה השם, א כשרן און פרייליכן פּסח"...

אַזוי טראַכט זיך איציקל שאַסטעפּאַלס פרוי, שיווקע, קוקט אין פענצטער אַרײַן, אין דער וואָסילטשיקאָווער גאַס, ווו עס ווערט ערב־פּסח־

ציִט אַ טוואַן ביז האַלדז, אָרעמע לײַט שפּאַנען אַרום איבער דער בלאָטע שטאַרק פאַרפּאָרעט און פאַרשוויצט, מע זוכט עפּעס יעדער אַ פּאַרדינסטל אויף פּסח; מיט זיי אינאיינעם ווערן פאַרשוואַרצט די פערד־לעך נעבעך, אויסגעדאַרטע, הונגעריקע, פאַרשוויצטע, מיט אײַנגעפאַלענע זײַטן און מיט צעלאָזטע נעזלעכער — גאָט וויים, אויף וועמען עס איז דאָ אַ גרעסערער רחמנות: צי אויף די דאָזיקע אויסגעמוטשעטע פיר־פיסיקע שטומע באַשעפענישן, וואָס דינען אַזוי געטרײַ זייערע אָרעמע בעלי־בתים, צי אויף זייערע צווייפיסיקע נישט מער גליקלעכע טיראַנען, וואָס גייען נאָך פון הינטן און הוקען און טיוקען און וויוקען, און שמײַסן און קאַטעוועןן און שנײַדן זיי די אָפּגעקראָכענע פאַרווּנדעטע פעל? — וואָס הוקעט איר? וואָס טיוקעט איר? וואָס וויוקעט איר? וואָס שמײַסט איר? וואָס קאַטעוועט איר? וואָס שנײַדט איר די פעל? נאַ־רישע מענטשן! זעט איר דען נישט, אַז מיר ווילן גיין, מיר ווילן שלעפּן, נאָר מיר קאָנען נישט, קוים וואָס מיר פּלאָנטן מיט די פיס?!

און שיווקע די נגידותטע קוקט אין פענצטער אַרײַן, זעט דאָס אַלץ, הערט דאָס געשריי מיטן טאַרעראַם, וואָס אינדרויסן — נאָר דער קאָפּ אירער איז נישט דאָ; אירע מחשבות זײַנען דאָרטן, מיט איר טאָכטער, וואָס פאָרט אַהיים אויף פּסח. שוין דאָ אַ דעפּעש, אַז הײַנט פאַרנאַכט קומט זי צו פאָרן מיטן קוריער־צוג אַהיים.

„דער אייבערשטער זאָל העלפן (אַזוי טראַכט זיך שיווקע שאַסטע־פּאַל), דאָס קינד זאָל קומען געזונטערהייט, אָוועקוואַרפן די נאַרישקייטן — שטודירן, בילדן, שוין בלײַבן בעסער אַ היגע. דאָ וועט זי אַ כּלה ווערן, אָדער פאַר שמשון בערנשטיינס אַ זונדל, אָדער פאַר לוי האַלפּערינס אַ זונדל, — ביידע ווילע בחורימלעך, שיינע, געזונטע, רײַכע, און ביידע פון פײַנע עלטערן — זי וויים אַליין נישט, וועמען פון די צוויי זאָל זי וועלן בעסער?"...

— געקומען דער ייִד פונעם האַלץ און וויל אײַך זען.

— וואָס וויל פון מיר אָט דער שלים־מזל? אָט באַלד גיי איך...

און שיווקע שאַסטעפּאַל גייט אַרויס צו ייִדן פונעם האַלץ, ליפּאַ הייסט ער. אַליין איז ער אַ קליינער, נאָר אַ באָרד טראָגט ער, ווי אַ בע־זעם, און עס דאַכט זיך איר אויס, אַז ער איז אַביסל אַ חושימדיקער. עפּעס דולט ער איר אַ קאָפּ. ער האָט אַ טאָכטער, וואָס זיצט, און

אזוי ווי איר טאַכטער טאַמאַראַ איז געווען באַקאַנט מיט זײַן טאַכטער, לכן איז ער געקומען אָפּנעמען אַ גרוס. אָט דער חושים ליפּאַ האָט זי געמאַכט נערוועז, און זי פּאַלט אָן אָף אים, טאַקע נאָר ווי אַ נגידית קאָן אָנפּאַלן אָף אַן אָרעמאַן:

— ערשטנס, ווער זײַט איר, וואָס אײַער טאַכטער זאָל זײַן באַקאַנט מיט מײַן טאַכטער? און צווייטנס, וואָס פּאַר אַ מחותן איז זי מיט איר, אַז איר אַליין שעמט זיך נישט און זאָגט, אַז אײַער טאַכטער זיצט?...

— וואָס זאָל איך מיך שעמען? — ענטפערט איר דער ייִד פון האַלץ און גלעט זיך דעם בעזעם־באָרד מיט גדלות. — זי זיצט חלילה נישט פאַר קיין גנבה. זי איז אַ... „פּאָליטיטשעסקע"...

דאָס וואָרט „פּאָליטיטשעסקע", איידער ער רעדט אַרויס, קוקט ער זיך אַרום אָף אַלע זײַטן, און אַז ער האָט דאָס שוין אַרויסגערעדט, זעט מען, אַז עס טוט אים אי הנאה, אי ער האָט חרטה...

— גייט אײַך געזונטערהייט און לאָזט אונדז צורו מיט אײַערע פּזמונות דאָרטן. מײַן טאַכטער איז ווײַט פון די זאַכן, און מיר אודאי...

— ווײַט, זאָגט איר? המ... איך מיין, איר האָט אַ טעות...

— אזוי ענטפערט איר ליפּאַ. נאָר שיווקע הערט אים שוין נישט; זי האָט אים געלאָזט דאָ שטיין אַליין מיט זײַן בעזעם־באָרד און איז פאַרשווונדן געוואָרן איך קיך אַרײַן צו די דינסטן, זיי געבן אַ פּינצטערן סוף, זיי זאָלן נישט אַרײַנלאָזן יעדן שלעפּער אין שטוב אַרײַן מיט די בלאָטיקע שטיוול!... און אַליין זעצט זי זיך אַוועק צוריק צום פענצ־טער און קוקט אַרויס אָף איר טאַכטער, וואָס דאַרף באַלד קומען צו פאָרן.

* * *

נאָך איין מענטש זיצט אין דער זעלבער צײַט באַם פענצטער אינעם זעלבן הויז נומער 13, וואָס אָף דער וואַסילטשיקאָווער גאַס, און קוקט אַרויס אָף אַ גאַסט, אָף אַ זייער אָנגעלייגטן גאַסט — דאָס איז סאָלאָמאָן סאַרפּאַרנאָוויטש דער אַפּטייקער. ער האָט אויך געהאַט אַ דעפּעש פון

זײַן זונדל סאשא, אַז ער פֿאָרט מיטן קוריער־צוג און קומט פֿאַרנאַכט אַהיים.

סאשא לערנט אין אוניווערזיטעט, שטודירט מעדיצין. שוין באַלד אַ יאָר, אַז דער פֿאָטער האָט אים נישט געזען. בריוו האָט ער פֿון אים זייער אָפֿטע און זייער גוטע, און דער אַפּטייקער איז מיט זײַן זון העכסט צופֿרידן. נאָר פֿון אַ צײַט, אַז אינעם זונס בריוולעך האָבן זיך אָנגעהויבן דורכוואַרפֿן מאָדנע ווערטער. סאשא האָט אָנגעהויבן צו דערמאָנען זייער אָפֿט די ווערטער: „ייִד"... „פֿאָלק"... „נאַציאָנאַליזם"... „חוב"... „היסטאָריע"... ווי קומט דאָס צו סאשאַן? און צו וואָס דאַרף ער דאָס? סאָלאָמאָן סאָפּראָנאָוויטש האָט זיך צוליב זײַן קינד, קאָן מען זאָגן, מפֿקיר געווען איידער ער האָט אים דערלעבט זען ענדיקן די גימנאַזיע און אַרײַנגעטרעטן אין אוניווערזיטעט. דער אַפּטייקער האָט געהאַט פֿאַר זיך נאָר איין ציל: אַז זײַן סאשא זאָל זײַן אַ דאָקטער, מער פֿאַרלאַנגט ער נישט! דאָס הייסט, עס רעדט זיך נאָר אַזוי... פֿאַרלאַנגען פֿאַרלאַנגט ער נאָך עפּעס, למשל: אַ שיינעם קאַבינעט, אַ פֿערדל אַז אייגענעם מיט אַ פֿאַעטאָנדל אַ שיינס אַף אַרומצופֿאָרן איבער די קראַנקע... נו, און צו דערצו דאַרף מען געלט, און געלט קאָן מען באַקומען דורך אַ שדוך, און אַ שדוך דאַרף מען טאָן אַ געהויבענעם, אַ רײַכן, מיניִמום פֿינף און צוואַנציק טויזנט!... און עס פֿליט אים דורך אַ מחשבה: איציקל שאַסטעפּאַלס טעכטערל... אַ שיין מיידל... אַ ברונעטקע מיט פֿײַעריקע אויגן... געלט איז אַפֿילו דאָ, און אַ סך, נאָר עס איז אַ פֿראַגע, אויב דער חזירוק, אָט דער איציקל שאַסטעפּאַל, וועט ווען געבן פֿינף און צוואַנציק טויזנט?... „כאַפּט אים דער וואַטנמאַכער, וועט ער נישט וועלן, דאַרף מען נישט! איך דאַרף אים אַף כּפּרות, דעם חסידינע, דעם צבֿועק, דעם ייִדאַש מיטן שירם!"...

אַזוי זיצט זיך אונדזער אַפּטייקער באַם פֿענצטער, קוקט דורך די בלויע ברילן און טראַכט וועגן זײַן זון סאשא און בויט לופֿט־שלעסער פֿון זײַנעטוועגן. און זײַן זון סאשא? — סאשא זיצט אין וואַגאָן צווייטע קלאַס מיט איציקל שאַסטעפּאַלס טעכטערל טאַמאַראַ און דיסקוטירט מיט איר איבער דער פֿראַגע פֿון נאַציאָנאַליזם און קאָסמאָפּאָליטיזם, און קוקט איר בשעת מעשה אין די קלוגע שוואַרצע ווייבע אויגן, וואָס נעמען

איך דורך און דורך, לאכן פון איך, גלעטן איך צו גלייכער צייט און ציען איך צו צו זיך מיט אן אומפארמיידלעכער קראפט.

— וואס ווילט איר פון מיר? — זאגט צו אים טאמארא האלב לאכנדיק. — איך זאל אויפגעבן דעם גרעסטן אידעאל פון דער וועלט, איך זאל פארשטעלן די אויערן און נישט הערן די געשרייען פון די הונדערט מיליאן מענטשן, וואס שרייען „ברויט און פרייהייט", צוליב א הויפן מענטשן, וואס ליידן נישט מער און נישט ווינציקער פון אלע אנדערע — וואס איז? באשר זיי זיינען מיט מיר פון איין פאלק און זיי האבן מיט מיר איין היסטאריע און מיר מיט זיי טראגן אלץ איינע נעמען!...

— און האבן אלץ איינע אויגן און זיינען געשטעמפלט מיט אלץ איינע נעזער, — ענדיקט פאר איר סאשא סאפראנאוויטש.

— איצט איז נישט קיין צייט צו קוקן אף אזעלכע זאכן, — ענטפערט אים טאמארא.

— און דאך קוקט מען — זאגט סאשא — אף אזעלכע זאכן זייער שטארק. אט וועל איך איך דערציילן, וואס איך שטיי אוים אין אוניווערזיטעט פון מיינע חברים איבער דער פארב פון מיינע האר...

— אי־אי־אי! — שלאגט אים איבער טאמארא. — זיי האבן איך אודאי געזאגט, אז איר זענט א רויטער? ערשטנס, איז דאס אמת (לאכט), און צווייטנס, וואס פאר א ווערט האט דער בזיון מיט די ליידן קעגן די בזיונות מיט די ליידן, וואס דאס גאנצע רוסישע פאלק טראגט איבער פון דעם רעזשים?!

— אויב דאס גאנצע רוסישע פאלק טראגט איבער בזיונות מיט ליידן, טראגן מיר, יידן, די זעלבע בזיונות און צרות טאפלט, ערשטנס, אלס מענטשן, און, צווייטנס, אלס יידן.

— וועלכעס איבערוועגט בא איך, מאסיע סאפראנאוויטש: די אלגעמיינע מענטשלעכע ליידן, צי אייערע אייגענע יידישע צרות?

— עס לאזט זיך נישט אפשאצן און איבערוועגן, פריילין שאפטעפאל, פונקט ווי איר וואלט מיך פרעגן אלס מעדיקער: וועלכע שמערצן איבערוועגן, צי דער ווייטיק פון אן אפגעשניטענעם פינגער פון דער האנט? צי דער ווייטיק פון אן אפגעשניטענעם פינגער פון דעם פוס? דערויף וואלט איך איך געזאגט: ביטער איז דעם, וואס מע האט אים

אפּגענומען אַ פינגער פון דער האַנט, צוויי מאָל ביטער איז דעם, וואָס מע האָט אים אָפּגענומען צוויי פינגער, פון דער האַנט און פון דעם פוס... און אויב איר ווילט פריילין שאַסטעפּאַל, וועל איך אייך אויס־זאָגן אַ סוד, אַז מיינע יידישע צרות ערגערן מיך מער אַלס מיינע אַלגע־מיינע מענטשלעכע שמערצן. ווייסט איר פאַרוואָס? ווייל צו די צרות ווערט נאָך צוגעזעצט אויך אַ פאַרדראָס, אַ האַרצווייטיק: למאַי זאָלן מיר, אַלס יידן, זיין פאַרפאָלגט באַ פאַרפאָלגטע, פאַרשקלאַפט באַ פאַר־שקלאַפטע?...

טאַמאַראַ שאַסטעפּאַל כאַפּט זיך אויף, און אירע שיינע שוואַרצע אויגן צינדן זיך אָן, ווי צוויי ליכט.

— נישט אמת! הער סאַרפּראַנאַוויטש, נישט אמת! איר הערט וואָס איך זאָג? איך זאָג, אַז איר און אַלע אייערע קאָלעגן, די נאַציאָ־נאַליסטן, האָבן אויסגעטראַכט אַ ליגן, אַז מיר ווערן פאַרפאָלגט פונעם רוסישן פאָלק! ס'אַ ליגן — מיר ווערן פאַרפאָלגט פון דער ביוראָקראַטיע, נישט פונעם פאָלק! איר זייט אָדער גרויסע ליגנערס, אָדער גרויסע טפשים!

— וויבאַלד אַזוי, האָב איך מיט אייך נישט וואָס צו ריידן! — זאָגט סאַשאַ סאַפּראַנאַוויטש און קערט זיך אָפּ פון איר און קוקט אין פענצטער פונעם וואַגאָן.

— כאַ־כאַ־כאַ! כאַ־כאַ־כאַ! — צעלאַכט זיך טאַמאַראַ און רוקט זיך צו צו אים און פאַרקוקט אים אין די אויגן אַריין. — נישט אייך האָב איך געמיינט, נאָר אייערע חברים; אייך האָב איך אויסגעשלאָסן...

— איך דאַנק אייך זייער! — ענטפערט איר סאַשאַ און קוקט איר נישט ווילנדיק אין די אויגן אַריין און טראַכט זיך בעת מעשה: וועלכע פאַרבאָרגענע קראַפט ליגט אין די דאָזיקע צוויי שוואַרצע פענצטערלעך, וואָס זיי האָבן אים אַזוי פאַרכשופט, באַצויבערט און פאַרשקלאַפט, אַז ער איז גרייט איבערצוטראָגן אַלע מינים באַליידיקונגען אַף דער וועלט, אַבי זען פאַר זיך אָט די צוויי גרויסע שיינע שוואַרצע טיפע קלוגע אויגן?...

קאפיטל ב.

קינדער און עלטערן, עלטערן און קינדער

איך זאָל וועלן כאַראַקטעריזירן דעם ראָמאַן פון סאַשאַ סאַפּראַנאַ־וויטש און טאַמאַראַ שאַסטעפּאַל אין דרײַ ווערטער, וואָלט איך געזאָגט דאָס, וואָס מיר זאָגן בשעת קדוש לבנה: כשם שאני רוקד כנגדך ואיני יכול לנגוע בך — ווי איך שפּרינג קעגן דיר און קאָן דיך נישט אָנרירן... אַלע זײַנע יונגע יאָרן לויפט סאַשאַ נאָך טאַמאַראַן, שפּרינגט אַקעגן איר — און קאָן זי נישט כאַפּן...

פריִער, אַז סאַשאַ איז נאָך געווען אַ ייִנגל אין פינפטן קלאַס גימ־נאַזיע און האָט געבחורט זיך, געזוכט וואָנסעלעך אויף דער אייבערשטער ליפּ, האָט ער זיך נישט איין מאָל באַגעגנט מיט איציקל שאַסטעפּאַלס טאָכטער אויף די טרעפּ, זיך פאַרקוקט אויף אירע שוואַרצע גלאַנצנדיקע ווייכע שיינע אויגן, וואָס האָבן אַלעמאָל געלאָזט אויף אים אַן אײַנדרוק, גלײַך ווי זי לאַכט אויס אים און מסתמא אויס זײַנע געלע האָר, וואָס ער האָט געירשנט פון זײַן פאָטער דעם אַפּטייקער. און דאָך האָט ער חשק געהאַט זיך אָפּשטעלן מיט איר ריידן, זיך באַקענען, אַביסל שמועסן, ריידן וועגן אַ ביכל, אָדער גלאַט אַזוי פּלאַפּלען אין דער וועלט אַרײַן, ווי געוויינלעך אַ בחור מיט אַ מיידל. איז דאָס אָבער אים קיינמאָל נישט געראָטן, ווײַל טאַמאַראַ איז געוואַקסן אין אַזאַ הויז, וווּ אַ מיידל שטעלט זיך נישט אָפּ און שמועסט נישט און פּלאַפּלט נישט מיט קיין אומבאַ־קאַנטן בחור, און באַקענען זיך מיט איר פּאַסט דאָס נישט פאַר איר פאָטער.

איציקל שאַסטעפּאַל וווינט אינעם הויז נומער 13, וואָס אויף דער וואָסילטשיקאָווער גאַס, שוין היבשע עטלעכע יאָר, און איז מיט סאָלאָמאָן סאַפּראַנאָוויטש כמעט נאָך נישט באַקאַנט, אַ חוץ וואָס ער שיקט אַמאָל אַרײַן צו אים אין דער אַפּטייק נאָך אַ רפואה, אָדער ער כאַפּט זיך אַרײַן צו אים נאָך אַ נדבה אויף שטאָט־זאַכן.

— באַ איציקל שאַסטעפּאַל האָט סאָלאָמאָן סאַפּראַנאָוויטש קיין אַנדער נאָמען נישט, נאָר „אַפּטייקער”.

— גוט מאָרגן אײַך, אַפּטײקער.

— רב אַפּטײקער! גיט עפּעס אַ נדבֿה אַף אַ נייטיקער זאַך.

און אָפּגענומען באַם אַפּטײקער די נדבֿה און אַרויסגעגאַנגען פֿון דער אַפּטײק, קען ער אים שוין מער נישט.

וואָס פֿאַר אַ מחותּן איז ער מיט אים, אַז שבת — אַזוי דערציילט שיווקע — קאָכט מען באַם אַפּטײקער פּונקט ווי אינדערוואָכן, ערבֿ יום כּפּור קיין כּפּרות שלאָגט מען נישט באַ אים, און אַ פּסח איז באַ אים... גאָט זאָל נישט שטראָפֿן פֿאַר די רייד!

שיווקע שאָסטעפּאַל וויל נישט ריידן קיין לשון־הרע אַף אַ ייִדן, נאָר פֿאַרדריסן פֿאַרדריסט זי, און קאָכן קאָכט זי זיך:

— ס'טײַטש פּסח! אַזאַ הייליקער יום־טובֿ פּסח!...

וואָס פּסח? ווער פּסח? — דאָס זאָגט זי נישט, נאָר מע באַדאַרף שוין אַליין פֿאַרשטיין, וויפֿל גאַל עס שטעקט אין די ווערטער.

אויך דער אַפּטײקער האָט פֿײַנט איציקלען, ווי אַ כּשרער ייִד האָט פֿײַנט חזיר, נאָר ער באַווײַזט נישט אַרויס זײַן פֿײַנטשאַפֿט און איז מיט אים, אַדרבה, פֿרײַנטלעך, ווי מיט אַלע שכנים; וואָס זאָל מען טאָן? די וויסטע פּרנסה!... הינטער די אויגן הייסט באַ אים איציקל שאָס־טעפּאַל „גאָטס גנבֿ", „היפּאָקריט", „ייִדאָש", וכדומה אַזעלכע נעמען, אין די אויגן אָבער הייסט ער באַ אים: „גאָספּאָדין שאָסטעפּאַל", און אַמאָל נאָך: „מנאָגאָוואַזשאַיעמי גאָספּאָדין שאָסטעפּאַל"... פֿאַרוואָס קומט דאָס אים — ווייס ער אַליין נישט. וויפֿל יאָר זיי זײַנען שכנים האָט נאָך דער אַפּטײקער נישט געהאַט פֿון איציקל שאָסטעפּאַל קיין טובֿה אַף אַט אַזויפֿיל — און פֿונדעסטוועגן זעט איר דאָך, מנאָגאָוואַזשאַ־יעמי!...

סאַשאַ דעם אַפּטײקערס זון איז געווען אַ וווּיל ייִנגל און איינער פֿון די בעסטע שילער אין גימנאַזיע. ער האָט זייער גוט געלערנט, אַ סך געלעזן, נישט אײַנזינען געהאַט דאָס וואָס אַנדערע בחורים, נאָר זינט ער האָט זיך באַקאַנט מיט טאַמאַראַס שיינע שוואַרצע גרויסע אויגן האָט ער אָנגעהויבן אָפּט צו פֿאַרטראַכטן זיך, באַקומען חשק צו באַגעגענען זיך מיט זיי נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל — ביז זיי זײַנען געקומען צו אים מיט אַ וויזיט איינמאָל באַנאַכט אין חלום.

און געקומען זײַנען זיי צו אים מיט אַ פֿײַער, מיט אַן אימפּעט,

האבן אים ארומגענומען מיט זייער פראכט און גלאנץ, האבן זיך צעגאסן מיט אזויפיל חן, פריינטלעכקייט, מיט לייד און ליבשאפט, האבן ענדלעך אריינגענידערט צו אים אין הארצן אזוי טיף און באזעצט זיך בא אים אין דער נשמה אזוי פעסט, אז מער פארגעסן זיי האט ער שוין נישט געקאנט, וויפל ער האט זיי פון זיך נישט געטריבן!

סאשא האט אליין נישט געקאנט פארשטיין, וואס פאר א כח עס ציט אים אפצושטיין לאנג־לאנג און ווארטן אף די טרעפ, טאמער וועט זיך באווייזן איציקל שאסטעפאלס טאכטער און טאמער וועט ער זיך באגעגענען מיט אירע שווארצע שיינע קלוגע אויגן, — און האט ער זיך דערווארט אף איר, און האט ער זיך באגעגנט מיט איר פייעריקן קוק, האט ער געטאן נישט מער, ווי אויפגעהויבן די רגלים און געמאכט ויברח, אנטלאפן צו זיך אהיים, צו די אוראקן, צו די ביכער, זיך פאר־טיפט און פארטראכט און ווידער געחלומט פון איציקלס טאכטער, פון איר שיינער פיגור פון אירע שווארצע גרויסע קלוגע אויגן, און ווידער אפגעווארט זי אף די טרעפ, און ווידער באגעגנט זיך און ווידער א ויברח!

— און אזוי א לאנגע צייט, ביז דאס פייער האט אויסגעבראכן, און דעם אפטייקערס זון האט זיך איינגעשטעלט, פארבונדן א געשפרעך מיט איציקל שאסטעפאלס טאכטער.

איציקל שאסטעפאל האט נישט געוואלט, אז זיין טאכטער זאל גיין מיט אלע מיידלעך אין גימנאזיע; ער האט אבער נישט געשפארט פאר איר קיין געלט צו דינגען איר די בעסטע לערערס מיט די בעסטע גובער־נאנטקעס זי צו אונטעררעכטן, און די בעסטע לערער — אזוי האט גע־רעכנט איציקל — זיינען גויים, נישט יידן. א יידישער לערער איז קודם כל אן אפיקורס און מאכט זיינע שילער און שילערנס אויסגעלאסן, און א גוישער לערער ווייס זיך נאר זיין זאך — מע צאלט אים געלט, דארף ער לערנען.

מיט דעם גאנג איז געגאנגען איציקל שאסטעפאל, און האט זיך נישט געפוילט אריבערגיין אין גימנאזיע צום בעסטן לערער, צו ראמא־נענקאן, זיך אן עצה האלטן מיט אים: אזוי ווי ער, שאסטעפאל, האט א טאכטער זייער א געראטענע, זאל ער, ראמאנענקא, אים רעקאמענדירן עפעס א רעכטן רעפעטיטאר.

האט אים ראמאנענקא אויסגעהערט און געזאגט:

— אויב דו ווילסט א רעכטן לערער, א געטריַיען, קאָן איך דיר רעקאָמענדירן מיַין אייגענעם זון, ער איז א געצייכנטער פּעדאַגאָג, א געוועזענער סטודענט, וואָס האָט זיך צעקריגט מיט די פּראָפעסאָרן און איז איצט בא מיר אַן א שום באַשעפטיקונג.

דאָס איז זיכער, אַז ווען ראַמאַנענקאָ זאָל זיַין א יִידיש קינד, א „געוועזענער" סטודענט, וואָלט אים אַזאַ מין איציקל שאַסטעפּאַל געווים נישט אריַינגעלאָזט צו זיך אין שטוב אַריַין, נאָר פאַר א גוי האָט א ייִד דרך־ארץ, ער מעג זיך זיַין וואָס ער וויל זיך, אַבי א גוי.

אונדזערע שונאים, וואָס ווייסן נישט דאָס ייִדישע לעבן אין גלות און קענען נישט זיַין גלות־פּסיכאָלאָגיע, שטעלן זיך פאָר, אַז א ייִד פאַר־האַסט א גוי און פאַראַכטעט אים. זיי ווייסן נישט פון דעם סוד, אַז אַלץ וואָס פרעמדס איז בא ייִדן טיַיערער ווי אייגנס. אַז א ייִד וויל עפּעס דערציילן א זאַך, וואָס מען זאָל אים גלייבן, זאָגט ער „דאָס האָב איך געהערט פון א קריסט, נישט פון קיין ייִדן"... זיי קוקן זיך נישט צו, ווי דאָס גאַנצע שטרעבן פון א פאַרמעגלעכן ייִדן איז צו געווינען די געזעלשאַפט פון די קריסטן, די גוטע מיינונג פון א קריסט; איין גויעשער קאָמפּלימענט איז בא זיי טויזנט מאָל טיַיערער פון צען טויזנט ייִדישע קאָמפּלימענטן... בא קיין אומה ולשון האָט איר נישט אַזאַ אויסדרוק, ווי: „אונדזערע ייִדעלעך", „מיט א ייִדן איז גוט קוגל עסן", „ייִדישע גליקן", „ייִדישע מעשיות", „ייִדישע זאַבאַבאָנעס" און נאָך כדומה אַזעל־כע שענדלעכע אויסדרוקן, וואָס האָבן זיך געקאָנט אויסבילדן נאָר בא א פאָלק, וואָס לעבט אַזויפיל הונדערט יאָר אַן א היים אין גלות.

אַז ראַמאַנענקאָס זון, דער געוועזענער סטודענט, איז געקומען צו טאַמאַראַן צו דער ערשטער לעקציע, האָט איציקל שאַסטעפּאַל, פון זיַין כבוד וועגן, אַראָפּגעכאַפּט דאָס היטל און אָנגעטאָן א קיַילעכיק ייִדן יאַרמעלקעלע — שיַיך, א פריץ! און אַזוי איז שוין געווען א חוק אַלע טאָג: איז אריַינגעקומען ראַמאַנענקאָ — איז דאָס היטל אַרונטער; איז אַוועקגעגאַנגען ראַמאַנענקאָ — איז אַרונטער די יאַרמולקע.

און ראַמאַנענקאָ דער לערער, דער געוועזענער סטודענט, האָט גע־טאָן זיַין אַרבעט געטריַי: ער האָט מיט טאַמאַראַן געלערנט, מיט טאַ־מאַראַן געלעזן, טאַמאַראַן אַנטוויקלט און האָט זיך אין טאַמאַראַן פאַר־ליבט, און טאַמאַרא האָט זיך פאַרליבט אין ראַמאַנענקאָן...

נישט ראמאנענקא, נישט טאמארא האבן זיך ווען עס איז דער־קלערט אין זייערע געפילן, אדער אפילו מזכיר געווען וועגן דעם. דאס איז געווען א שטילער צוזאמענשטויס פון צוויי ברענענדיקע שטערן, וואס האבן זיך געטראגן מיט אן אומגעהייערן כח איינס אקעגן דאס אנדערע, און ביידע צוזאמען האבן זיי געשוועבט אין דער אומענדלעכ־קייט פון זייערע אידעאלן, נישט אפצוגעבן זיך דין וחשבון, וואס זיי טוען, וווּהין זיי גייען און וואס קאן זיין דערפון דער סוף...

דער, וואס ווייס די געשיכטע פון די געשעענישן אין דער לעצטער ציַיט, וועט פארשטיין דעם פשט פון די ווערטער: „געוועזענער סטו־דענט". דאס איז געווים איינער פון די בעסטע קינדער פונעם לאנד, וואס האבן א ווארעם ליבנדיק הארץ, מיט א ריינעם געוויסן, מיט א הויכן אידעאל, מיט א גוטן ווילן צו טאן עטוואס גוטס, נוצלעכעס פארן אומ־גליקלעכן הונגעריקן פאלק... קורץ, ראמאנענקא איז געווען נישט נאר א סאציאליסט און א רעוואלוציאנער, נאר אויך אן אנפירער, אן ארגא־ניזאטאר פון א גאנצער חברה, און אט דער בחור איז געווען געצוווּנגען א געוויסע ציַיט צו פארברענגען אינדערהיים, און אים האט דאס אונ־דזער איציקל שאסטעפאל אויסגעזוכט אלס דעם איינציקן רעפעטיטאר פאר זיַין איינציקער ציטערדיקער טאכטער טאמארא, און ווי גליקלעך האט זיך געשעצט אונדזער איציקל, אז ער האט געהערט פון ראמאנענ־קאן אליין, פון א קריסט, אז זיַין טאכטער לערנט גוט און קאן גוט און איז אליין גוט — ארום און ארום גוט!

נישט איין מאל האט זיך איציקל שאסטעפאל בארימט צווישן ייִדן, וואס פאר א טיַיערן לערער ער האט, א קריסט, און וואס דער לערער דער קריסט זאגט וועגן זיַין טאכטער! און אז ער, איציקל, וועט זען, אז זיַין טאכטער זאל זיך לערנען און לערנען, עס ארט אים נישט, אז זי זאל אפגעבן עקזאמען אף אלע אכט קלאסן גימנאזיע. אין גימנאזיע גיין — דאס טאקע נישט, אבער אפגעבן עקזאמען, ברענגען אן אטעסטאט, פאר־וואס נישט?

און איציקל האט אויפגעפירט זיַינס: זיַין טאכטער איז אין די קלאסן נישט געגאנגען, זיך אליין געלערנט, רעפעטירט פון ראמאנענקאן, געהאלטן עקזאמען אף אלע אכט קלאסן גימנאזיע און געבראכט צו טראגן אהיים אן אטעסטאט! — דאס איז געווען פאר אונדזער איציקל

שאַסטעפּאַל אַ גליקלעכער טאָג, אַ טריומף. זײַן טאַמאַראַ האָט אַן אַטעס־טאַט פֿון אַכט קלאַסן, און דווקא נישט געגאַנגען אין גימנאַזיע!

— האַ, וואָס זאָגסטו, שיווקע?

— וואָס זאָל איך זאָגן? — ענטפֿערט אים שיווקע. — ס'איז צײַט איצט צו טראַכטן וועגן אַ שדוך.

— האַ? וואָס? אַ שדוך זאָגסטו? אַזוי פֿרי? — מאַכט צו איר איציקל און דרייט און פּלעכט און קרײַזלט זיך דאָס שוואַרצע געקרײַזלטע בערדל. — וואָס האָסטו אַזוי קיין צײַט נישט? און אפֿשר, האַ? אפֿשר ביסטו גערעכט, שיווקע? טאַקע צײַט שמועסן וועגן אַ שדוך.

און איציקל שאַסטעפּאַל באַטראַכט זײַן טאָכטער, ווי־אַזוי זי איז אויסגעוואַקסן, געוואָרן אַ פּאַרשוין, קיין עין־הרע, אַ יפֿת־תּואר; אַלע זאָגן אַ יפֿת־תּואר, אפֿילו קריסטן...

און טאַמאַראַ לייענט ביכער, לערנט ווײַטער, זעט זיך אַלע טאָג מיטן לערער, מיט ראָמאַנענקאָן. און די פֿאָטער און מוטער פֿאַרשטייען נישט, וואָס נאָך האָט זי צו לערנען? ביז וואַנען איז דער שיעור צו לערנען? און וואָס גייט אַהער אַלע טאָג דער לערער? און דער פֿאָטער וואַרט אָפּ אַ טאָג און צוויי און דרײַ און רופֿט צו צו זיך טאַמאַראַן און זאָגט צו איר:

— טאָכטער מײַנע, וואָס טוט דאָ דער לערער?

— גאָרנישט, ענטפֿערט אים די טאָכטער — מיר לייענען אינאיינעם ביכער, מיר שמועסן.

— ביז וואַנען איז דער שיעור? עס מוז דאָך האָבן אַ מאָל אַ סוף, צי ניין?

— וואָס מוז האָבן אַ סוף? — פֿרעגט אים די טאָכטער.

— דאָס לערנען מוז האָבן אַ סוף, — ענטפֿערט איר דער פֿאָטער.

— לערנען האָט קיין סוף נישט, — זאָגט אים טאַמאַראַ.

— די תּורה האָט נישט קיין גרונד? — באַמערקט איר מיט אַ שפּאַס דער פֿאָטער.

— געוויס נישט. — מאַכט צו אים טאַמאַראַ אויך מיט אַ שפּאַס.

— איך האַלט ערשט באַ מה טובו.

— נאָך גאָר פֿון פֿאָרנט? — שפּאַסט ווײַטער דער פֿאָטער. — ווען־זשע וועסטו קומען צו גאָט?

— אַז איך וועל ענדיקן אוניווערזיטעט און פּראַקטיצירן פּריוַער אַ פּאָר יאָר אין קליניק און אין האָספּיטאַל, וועל איך ערשט דעמאָלט אָנהייבן מײַן פּראַקטישע אַרבעט, וועלכע וועט זײַן פאַר מיר אַ נײַע שול אויף צו שטודירן . . . .

. . . .

איציקל טאַסטעפּאַל איז געבליבן אָפּהענטיק, צעשטערט און אָן לשון. ער האָט דער טאָכטער אויף איר פאָרשלאַג נישט געענטפערט גאָרנישט. ער האָט זיך נאָר אויפגעכאַפּט פונעם בענקל, פאַרלייגט די הענט אַרונטער, דעם קאָפּ אַראָפּ, און גענומען שפּאַנען איבער דער שטוב. נאָכדעם האָט ער זיך אָוועקגעשטעלט אַקעגן זײַן טאָכטער, און זייערע ביידנס גרויסע שוואַרצע אויגן האָבן זיך באַגעגנט, געקוקט נישט גלײַך, נאָר פון אונטן אַרויף, און שאַרף, און אַז ווערטער, געפֿײַערט ווי צוויי ווילדע חיות, וואָס זײַנען גרייט זיך אַ וואַרף טאָן איינס אויף דאָס אַנדערע... דער פאָטער האָט אויסגערעדט מיט אַ פעסטער שטימע:

— טאַמאַראַ! דו וועסט טאָן אָט דאָס, וואָס א י ך וועל דיר הייסן!...

דערויף האָט אים טאַמאַראַ געענטפערט אויך מיט אַ פעסטער קלאָרער שטימע:

— טאַטע! דו האָסט אַ טעות! איך וועל טאָן אָט דאָס, וואָס א י ך וויל!...

— וואָס? וואָס האָסטו געזאָגט? זאָג נאָכאַמאָל!

— איך וועל דיר זאָגן נאָך צען מאָל, נאָך הונדערט מאָל: איך וועל טאָן דאָס, וואָס א י ך וויל!...

— אַנו, לאָמיר זען!...

— מירן זען!...

* * *

נאַרישקייטן! איציקל שאַסטעפּאַל איז געגוג קלוג אויף צו פאַרשטיין, אַז ס'איז נישט די יאָרן, ניט די צײַטן, וואָס מע האָט געקאָנט אַ קינד צווינגען, עס זאָל טאָן דעם רצון פון די עלטערן. די צײַטן האָבן זיך אויף אַזוי ווײַט געביטן, אומעטום אויף דער גאַנצער וועלט, אונטער די ייִדן ווייניקסטנס, אַז עלטערן זײַנען צופרידן, ווען זיי זײַנען ניט געצוונגען צו טאָן דאָס, וואָס זייערע קינדער ווילן... איציקל שאַסטעפּאַל

האָט בכבודו ובעצמו אָפּגעפירט די טאַטער זײַנע קיין פּעטערבורג, איר באַשטעלט קוואַרטיר און קעסט בײַ אַ זײַנע אַן אייגענע, אַ דרוקערס אַ ווײַב, אַליין געגאַנגען מיט איר אײַנקויפן ביכער, קליידער, פּאַפּיר וכדומה. און אַז ס'איז געקומען צום געזעגענען און צום קושן זיך, האָט זיך דער פאָטער געוואָלט צעוויינען, האָט אים די טאָכטער אַנגענומען בײַ די הענט:

— פע, טאַטע, ווי קומט דאָס צו דיר, דאָס פּאַסט פאַר אַ ייִדענע!... דו קאָנסט גאַנץ רויִק פאָרן אַהיים... דו ווייסט, אַז דײַן טאָכטער איז שוין נישט מער קיין קינד, וואָס מע דאַרף איבער דעם ציטערן... פאַראַן, דאַנקען גאָט, אַ פּאָסט, וואָס טראָגט בריוו הין און צוריק... אויף יום־טוב וועל איך מסתמא זיך דורכפאָרן אַהיים... פאַר געזונט און גריס דער מאַמע גאָר פריינטלעך!

אַ גאַנץ וועג, צוריקפאָרנדיק, זיצט איציקל שאַסטעפּאַל אין וואַגאָן און טראַכט זיך:

— וואָס טוט זיך דאָ? מײַן טאָכטער, מײַן איין־און־איינציק קינד, וואָס איבער הונדערט צוואַנציק יאָר איז מײַן פאַרמעגן אירס, — צו וואָס דאַרף זי שטודירן, לערנען זיך?... אַ פּראָפעסיאָ, זאָגט זי, וויל זי האָבן... סאַמאָסטאָיאַטעלנע, זעלבסטשטענדיק וויל זי זײַן... אַ מענטש פאַר זיך... נננו!!! גאָט איז איך אַזעלכעס! און ווער איז שולדיק, אַז ניט איך אַליין? עס האָט זיך מיר געגלוסט זי לערנען, בילדן, מאַכן זי פאַר אַ ווױלקענעווודיקע — אַ מצוה אויף דיר!

אַזוי טראַכט זיך איציקל שאַסטעפּאַל און דרייט און פּלעכט און ציפּעט דאָס געקרײַזלטע בערדל זײַנס, און טרייסט זיך כאָטש דערמיט, וואָס זײַן טאָכטער האָט אים נישט אָפּגעטאָן קיין ערגערע זאַך... למשל, וואָס וואָלט זײַן, ווען טאַמאַראַ פאַרליבט זיך אין אַ שלים־מזל, אָט, אַ שטייגער, אין דעם אַפּטייקערס זונדל, וואָס דרייט זיך אים אַלעמאָל פאַר די אויגן?...

און עס קומט אים אויפן זינען דער געלער סאַשאַ סאַפּראַנאָוויטש, וואָס איז אויך געבליבן אין פּעטערבורג שטודירן און וואָס דעם גאַנצן וועג האָט ער זיי געפּלאָנטעט זיך פאַר די פיס, נישט געהאַט די העזה צוצוגיין צו זיי צו נאָענט...

— וואָס טוט דאָ דעם אַפּטייקערס בחורל? — האָט איציקל געהאַט

א פרעג געטאָן בא דער טאָכטער און באַקומען ענטפער:

— ער פאַרט שטודירן.

— שטודירן? אַלע שטודירן? אַף וואָס שטודירן?

— אַף דאָקטער.

— מיט דיר אינאיינעם?

— וואָס פאַר א מחותן איז ער מיט מיר?...

די לעצטע ווערטער האָבן דעם פאָטער אביסל בארויִקט. און דאָך איז ער געקומען צופאַרן אהיים א צעקאָכטער, אויסגעלאָזט זײַן גאַנץ ביטער האַרץ אַפן ווײַבס קאָפּ, ווי געוויינלעך א מאַן, אז ער קומט אהיים צעטראָגן און צערודערט... א קלוג ווײַב, וואָס קען איר מאַן און פאַרשטייט אים, לאָזט זי אים צורו, „ביז דאָס משוגעת וועט איי־בערגיין”... שיווקע איז אבער נישט פון דער קאַטעגאָריע קלוגע ווײַ־בער. דאָס, וואָס איר האַרץ פילט און דער קאָפּ דענקט — דאָס זאָגט איר מויל...

קוים דערלעבט זען דעם מאַן צוריק, גייט זי אים אקעגן:

— נו? וואָס הערט זיך?

— וואָס זאָל זיך הערן?

— וואָס מאַכט דאָס קינד?

— וואָס זאָל זי מאַכן?

— אָפּגעפירט קיין פּיטערבאָרג?

— ניין, איך האָב זי איבערגעלאָזט אין וועג.

— באַשטעלט א קוואַרטיר?

— ניין, געלאָזט אינדרויסן.

— וואָס ביסטו אַזוי כּהנדיק?

— דול מיר נישט קיין יאַרמעלקע!...

א קלוג ווײַב, וואָס קען איר מאַן און פאַרשטייט אים, אַז זי כאַפּט פון אים א פּעטשאַטעק, ווישט זי אָפּ די ליפּן און מאַכט א שווײַג. שיווקע איז אבער, ווי געזאָגט, נישט פון די איבערגעשפּיצטע ווײַבער, וואַרט זי אָפּ א ווײַלע און פאַרבינדט א נײַעם שמועס:

— געפעלט דיר אונדזער שכן?

— וואָסער שכן?

— דער אַפּטייקער.

— וואָס איז שוין ווידער?

— ער באַגעגנט מיך נעכטן אַף די טרעפּ און מאַכט צו מיר: אוועקגעפֿאָרן איַיער מאַן קיין פּעטערבורג?... זאָג איך: אוועקגע־פֿאָרן קיין פּעטערבורג... זאָגט ער: אָפּגעפֿירט די טאָכטער?... זאָג איך: אָפּגעפֿירט די טאָכטער... און איך האָב, זאָגט ער, מײַן זון אָפּגעשיקט אַליין...

— טוט מיר הנאה! — זאָגט איציקל צום ווײַב און שטעלט אַוועק אַף איר אַ פּאָר גרויסע שוואַרצע אויגן. — אַקעגן וואָס דערציילסטו מיר?

— אַקעגן גאָרנישט, — זאָגט שיוועקע, — גלאַט אַזוי... נאָכדעם מאַכט ער צו מיר, דער אַפּטייקער הייסט עס: מײַן זון קען זיך מיט איַיער טאָכטער...

— טוט מיר נאָך מער הנאה! צו וואָס דאַרף איך דאָס וויסן?!

— שרײַט שאָסטעפּאַל.

— וואָס האָסטו זיך צעשריגן? גלאַט אַזוי, דו ביסט געקומען פֿון וועג, דערצייל איך דיר...

— איך פֿרעג דיך דען?

— זע נאָר, ווי ער האָט צעלאָזט דעם כּהן!

— לאָז מיך צורו! און דול מיר נישט מײַן קאָפּ! און טשעפּע זיך אָפּ פֿון מײַן לעבן!!!

און איציקל שאָסטעפּאַל כאַפּט דעם שירעם און אַנטלויפֿט פֿון שטוב און באַגעגנט זיך אַ נאָז קעגן אַ נאָז מיטן אַפּטייקער. קאָן מען נישט זײַן אַזוי גראָב און נישט אָפּענטפֿערן אַפֿן גוט־מאָרגן מיט אַ גוט־יאָר, און אַז יענער פֿרעגט: וואָס מאַכט אי ר — מוז מען זיך אָפּשטעלן און זאָגן: אַ דאַנק, וואָס מאַכט אי ר? און אָט אַזוי פֿאַרבינדט זיך, נישט ווילנדיק, אַ שמועס צווישן אונדזערע צוויי שכנים.

אַפּטייקער: ווען קומט איר פֿון פּעטערבורג?

איציקל: הײַנט.

אַפּטייקער: אָפּגעפֿירט די טאָכטער אַף די קורסן?

איציקל: אָפּגעפֿירט די טאָכטער אַף די קורסן.

אַפּטייקער: שטודירט מעדיצין?

איציקל: שטודירט מעדיצין.

אַפּטייקער: מײַנעם האָב איך אָפּגעשיקט אַליין.

איציקל: אליין...
אפטייקער: א זון איז נישט קיין טאכטער.
איציקל: נישט קיין טאכטער...
אפטייקער: מײַנער קען זיך מיט אײַערע זייער גוט...
איציקל: זייער גוט... האט קיין פאריבל נישט, איך האב קיין צײַט נישט!

און איציקל שאסטעפאל גייט אוועק נאך מער צעקאכט און טראכט זיך: וואס וויל פון מיר אט דער אפטייקער? וואס דרייט ער מיר א מוח מיט זײַן זון, אז ער קען זיך מיט מײַן טאכטער? האט ער נישט עפעס א מיין דערבײַ? באמבלט זיך נישט בא אים א שדוך?... א שיינער מחותן סאפראנאוויטש דער אפטייקער, כא־כא־כא!...

אזוי לאזט אוים איציקל שאסטעפאל זײַנע טרויעריקע מחשבות מיט א ביטער געלעכטער און באגעגנט זיך מיט א נײַער פריטשעפע, מיט ליפאן.

ליפא, אדער, ווי מע רופט אים, דער ייִד פון האלץ, איז געוואר געווארן, אז איציקל שאסטעפאל איז געקומען פון פעטערבורג, איז ער געקומען צו לויפן אפנעמען א גרוס, טאמער האט ער זיך ערגעץ באגעגנט דארטן מיט זײַן טאכטער?

— שלום־עליכם אײַך, רב איציקל, איך לויף אײַך שוין נאך א האלבע שעה! — אזוי זאגט צו אים ליפא דער ייִד פון האלץ און גלעט דעם בעזעם־בארד.

— וואס וועט איר זאגן גוטס? — פרעגט אים שאסטעפאל.

— איך האב אײַך געוואלט פרעגן, אפשר האט איר באגעגנט דארטן מײַן מאשע?

— וואסער מאשע?

— מײַן טאכטער מאשע!

— ווו האב איך זי באגעגנט?

— דארט, אין פעטערבורג איז זי דאך, אינאיינים מיט אײַערער... זי איז א גוטע בחורטע!

— ווער?

— די טאכטער מײַנע, מאשע הייסט זי... זי קאן זיך מיט אײַערער זייער גוט... ווייסט איר, ווער זיי האט באקענט?

— ווער ?
— דער לערער.
— וואסער לערער ?
— ראמאנענקא. ער איז א רעכטער חברה־מאן...
— וואס הייסט א חברה־מאן ?
ליפא דער ייִד פון האלץ גלעט זיך דעם בעזעם־בארד און קוקט זיך ארום אף אלע זײַטן, רעדט שטיל:
— ער איז א צעצעליסט !...
— א וואס ?
— א צעצעליסט... פון די צעצעליסטן, וואס קאטארי... (ער קוקט זיך ארום, רעדט שטיל). ער האט זיי אלע געמאכט פאר צעצע־ליסטקעס, מײַנע און אײַערע...
— מײַנע ? מײַן טאמארא ? אבער גאר לא !... האט קיין פאר־איבל נישט, איך האב קיין צײַט נישט...
און איציקל שאסטעפאל לויפט ווי א משוגענער, גלײַך ווי עמעצער יאגט אים נאך. „וואס פאר אן אנשיקעניש ! — טראכט ער זיך. — אלע בארימען זיך, אז זיי קענען זיך מיט איר !... נו, קענען זיי זיך מיט איר ! געזונטערהייט ! לאזן זיי זיך קענען !”...
דאס איז אבער נישט אמת. א ווארעם האט זיך פארקליבן צום פאטער אינעווייניק אין הארצן און עסט אים און טאטשעט אים, און עס פארדריסט אים זייער גוט, וואס ווו ערגעץ א שלים־מזל קען זיך מיט זײַן טאכטער און האלט זי אין מויל ! און מער גיפט פון אלע האט אים ארײַנגעלאזט אט דער בארד־ייִד ליפא מיט זײַן „צעצעליזם”... עפּעס האט שאסטעפאל געכאפט נאך פריִער; עפּעס האט מען אים ארײַנגעלייגט א גריל ; עפּעס האט ער געהערט די טאכטער פלעטשן: „ארגאניזאציע”... „וסעאבשטשע זאבאסטאווקע”... „קאנסטיטוציע”... וכדומה אזעלכע דבורים האט ער זיך אנגעהערט פון איר, ווען עס פלעגט קומען צו רייד. און ער, דער נארישער פאטער, פלעגט הערן, קוקן איר אין די אויגן ארײַן און קוועלן, ווערן ברייטער ווי לענגער: „א מאגנס־בילשער קאפ אף איר. — פלעגט ער זיך טראכטן. — וואס וועט פון איר אויסוואקסן ? אן עבירה, וואס זי איז נישט געבארן א ייִנגל !”
און דער גליקלעכער פאטער האט געבויט לופט־שלעסער ווען זײַן גע־

ליבטער טאַמאַראַ, זיך פאַרגעשטעלט, אַז עס קומט צו פאָרן צו אים אַ מיליאָנער, אַ מין פּאַליאַקאָוו פון פּעטערבורג, און שדכנט זיך צו זיין טאָכטער, און די טאָכטער שיקט אים אָפּ צום טאַטן, און ער, דער טאַטע, נעמט אויף פּאַליאַקאָוון פאַר אַ גאַסט אין דער גרויסער זאַל, זיצט מיט אים באַם קיילעכיקן טיש, אַ קרעסלע קעגן אַ קרעסלע, און מע רעדט פון אייזנבאַנען, פון בריקן, פון צוקער־פאַבריקן, וואַלד־קלעפּקע, רעלסן, נעכטיקע טעג, ביז מע קומט אַרויף אַף דעם רעכטן ענין: אַף זיין טאַמאַראַ.

— איך האָב געהערט, הער שאַסטעפּאַל, אַז איר האָט זייער אַ נערראַטענע טאָכטער. — זאָגט צו אים פּאַליאַקאָוו און שפּילט זיך מיטן קייטל פונעם זייגער.

— וווּ? אַזש דאָרט אין פּעטערבורג? — מאַכט צו אים איציקל שאַסטעפּאַל, און דאָס האַרץ זיינס שפּרינגט שיער נישט אַרויס פאַר פרייד און גדלות.

— גוטס — זאָגט צו אים פּאַליאַקאָוו — לאָזט זיך הערן גאַנץ וויַיט... איך האָב זי שוין געזען, גערעדט אויך, זי געפעלט מיר זייער, איך בין, דאַרפט איר וויסן, פּאַליאַקאָווס אַ זון... און פאַרמעגן, דאַנקען גאָט...

— אָ! — שלאָגט אים איבער שאַסטעפּאַל. — פון אייער פאַרמעגן האָבן מיר געהערט, אַף מיר געזאָגט געוואָרן... דער עיקר איז זי, די טאָכטער מיין איך, אויב איר זיַיט איר געפעלן?...

און איציקל שאַסטעפּאַל קוועלט, דאָס האַרץ וואַקסט אים פאַר פרייד, פאַר גדלות און פאַר גליק! אַ קלייניקייט — האָבן פּאַליאַקאָוון פאַר אַן איידעם! ס'איז פּאַוואַלינקע עטלעכע און דריַיסיק מיליאָן! עס וועט אַ רוח אין איַיערע פאָטער און מוטער אַריַין, דער גאַנצער שטאָט, דער גאַנצער וועלט!!!

אָט דאָס זיַינען געווען די זיסע חלומות פונעם נארישן פאָטער, און די דאָזיקע חלומות זיַינען צעשלאָגן געוואָרן מיטאַמאָל, אין איין טאָג, אין איין אויגנבליק, אין דעם מאָמענט, וואָס טאַמאַראַ האָט אים דער־קלערט, אַז איר איינציקער צוועק איז לערנען, שטודירן מעדיציַן, ענדיקן דאָקטער, פּראַקטיציַרן, זיַין אַ נוצלעכער מענטש פאַרן לאַנד, פאַר דער מענטשהייט, וכדומה אַזעלכע מאָדנע דבורים... ווער שדוך? וואָס

חתונה האָבן? פון דעם קיין חצי דבור נישט אַפילו, זי דערמאָנט גאָר־נישט און וויל נישט הערן!...

פון דער אַנדערער זײַט אָבער, פּאַטערליבע זוכט אַ זכות אױף אַ קינד, ווײַל זײַן אַ מליץ־יושר, געפינט אַ טרייסט:

— נישטאָ נאָך אַ צווייטע טאַמאַראַ, ווי מײַן טאַמאַראַ!... נישטאָ נאָך די אַנדערע אַזאַ געראָטענע, אַזאַ שיינע, אַזאַ קלוגע, אַזאַ טײַערע און אַזאַ געטרײַע טאָכטער, ווי מײַן טאָכטער!

און דער דערמאָנט זיך, ווי זי האָט זיך מיט אים געזעגנט און וואָס זי האָט אים געזאָגט, און עס ווערט אים אַביסל גרינגער אַפּן האַרצן, און ער טרײַבט אַוועק פון זיך אַלע טונקעלע מחשבות מיט אַלע איבעריקע רייד מיט די אַלע זײַטיקע פּאַרשוינען, וואָס פּלאַנטען זיך אים פאַר די פיס, און ער לאָזט אַרײַן צו זיך אַ האָפענונג, אַז זי קאָן אַנדערש ווערן, אַז זי קאָן אויך דאָרטן זיך באַגעגענען מיט אַ מין פּאַליאַקאָוו, און עס קאָן זיך איבערדרייען די גאַנצע מאַשינעריע מיטן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פיס אַרויף, אַז דער אייבערשטער זאָל נאָר וועלן געבן אַ קוק... „נישט געזאָרגט זיך! נאָר נישט געזאָרגט זיך! בטחון! גוואַלד, בטחון! האָפענונג! אמונה אין הקדוש־ברוך־הוא! ער, אַז ער וויל, קאָן ער!”...

קאַפּיטל ג.

מאַשאַ באַשעוויטש

ליפּאַ באַשעוויטש, אָדער דער ייִד פונעם האָלץ, איז אַ ייִד, וואָס שטעלט צו האָלץ אין אַלע הײַזער — און פון דעם לעבט ער, דערציט קינדער, גיט זיי בילדונג.

„דערציט קינדער, גיט זיי בילדונג”... עס רעדט זיך נאָר אַזוי, וואָרעם ווי איז דאָס אימשטאַנד אַזאַ, איך בעט איבער אײַער כבוד, אַן עני ואביון, ווי ליפּאַ באַשעוויטש, צו געבן בילדונג זײַנע קינדער און דערציִען זיי, אַז דער קאָפּ איז אים גאָר פאַרטאָן אין אַנדערע זאַכן: ער זוכט ברויט אַ שטיקל פאַר זיך, פאַר זײַן ווײַב און קינדער, ער זוכט און זוכט און קאָן עס נישט געפינען! אויף אַלע זײַטן וואַרפט זיך נעבעך

דער אָרעמער באַשעוויטש, פון שטוב צו שטוב גייט ער אָנשלאָגן האָליץ, אַ גוטע מאָס, אַז אמתער קלאָפּטער, דריַי מיט אַ פערטל אַף דריי מיט אַ פערטל, צוויי און פופציק ווערשאָק!... און אַף אויסצוצאָלן! איר הערט? אַף אויסצוצאָלן, סך הכל אַ קערבל אַ וואָך!...

און נאָך די אַלע גליקן, אַז מען געפינט שוין און מע האָט זיך שוין אויסגעדונגען פאַרן פּריַיז, און מע האָט אים שוין צוגע־שטעלט דאָס האָליץ, און מע האָט שוין אויסגעמאָסטן דעם קלאָפּטער דריַי מאָל אין דער ברייט, און ער האָט אָראָפּגעשיקט דעם איידעם, ער זאָל אויך אָנקוקן און אויסמעסטן דאָס האָליץ (דער איידעם איז אַ יונגערמאַן אַ בעל־חשבון, אַ מאַטעמאַטיקער, פאַרשטייט אַלגעברע), און דעם שכן האָט מען אויך אַ בעט געטאָן, ער זאָל כאַפּן אַ קוק אַפן קלאָפּטער האָליץ, און מע האָט שוין, ברוך השם, דאָס האָליץ צעהאַקט אויך, און צונויפ־געלייגט אויך, און מע הייצט שוין מיטן האָליץ אַ גאַנצע וואָך, — קומט מען צו גיין נאָכן ערשטן קערבל, באַפּט מען ערשט אַ פּעטשאַטעק פון דער בעל־הביתטע, פון דער מאַדאַם, אַז עס ווערט פינצטער אין די אויגן:

— אַ שיינעם קלאָפּטער האָליץ האָט איר מיר געגעבן! אַזאַ מזל אַף מיַינע שונאים! עס איז דען האָליץ? איידער מע דערלעבט זען אַ שטיקל פיַיער, קריכן אַרויס, שונאי ציון, די אויגן פון קאָפּ!...

— וואָס רעדט איר, מאַדאַמעניו, זאָלט איר מיר זיַין געזונט און שטאַרק! — טענהט נעבעך דער אָרעמער האָליץ־ייִד. — ס'איז גאָלד, נישט קיין האָליץ! ס'איז אמתע באַרלינער האָליץ, נישט פּלאָטאָווע האָליץ, טרוקן האָליץ, ווי פעפער, גאָלד, נישט קיין האָליץ!...

— אַ מאָדנער ייִד איר זיַיט! — מישט זיך אַריַין דער מאַן. — מע זאָגט איַיך, אַז דאָס האָליץ איז נאַס האָליץ, דאָס האָליץ וויל נישט ברענען, קומט איר צו גיין און זאָגט, אַז דאָס האָליץ איז טרוקן האָליץ!

— דאָס האָליץ מוז זיַין פון אַזאַ בוים אַ נאַסן, — שטעלט אַריַין אַ וואָרט אויך דער איידעם, דער בעל־חשבון, דער מאַטעמאַטיקער, וואָס פאַרשטייט אַלגעברע.

די נסים, וואָס אַ ייִד שטייט אויס אין דער ענגער, פינצטערער, חושכדיקער, שמוציקער, אַזוי־גערופענער „טשערטאַ", וווּהין דער גלות האָט ייִדן פאַרוואָרפן און צונויפגעפּאַקט אַלע איינאיינעם, זיַינען אַזוי

גרויס און אזוי ווּנדערלעך, אַז יעדער איינציקער וואָלט געהאַט צו דער־ציילן יציאת־מצרים, ווי־אַזוי גאָט האָט מיט אים געפירט, ער האָט דורכ־געלעבט אַ יאָר, און נאָך אַ יאָר, און נאָך אַ יאָר, און האָט אויפגעצויגן און חתונה געמאַכט אַ קינד, און נאָך אַ קינד, און נאָך אַ קינד, — חדושים ונפלאות!

ליפּאַ באַשעוויטש וואָלט געהאַט צו דערציילן מער פון אַלעמען. אַכט קינדער האָט אים גאָט געגעבן, און אַלע אַכט געראָטענע, געצייכנטע קעפּ. אַלצדינג קאָנען זיי, אַלץ ווייסן זיי, און פרעגט זיי, ווען און ווו האָבן זיי געלערנט? צי האָבן זיי אָנגעקוקט ווען אַ חדר? (אַ חוץ דעם, וואָס ער אַליין פלעגט מיט זיי באַנאַכט אַ מאָל אונטערקנעלן.) צי האָבן זיי געזען ווען אַ לערער? (אַ חוץ דעם, וואָס איינער האָט געלערנט מיטן אַנדערן.) און פונדעסטוועגן, אַז ס'איז באַשערט, זיינען זיי אַלע אַריין אין גימנאַזיע, אַלע גוט געלערנט און אויסגעצייכנט זיך אַזוי, אַז דער לערער דער אַנטיסעמיט ראַמאַנענקאָ (דער פּאַטער) האָט געפּועלט, מע זאָל זיי באַפריַיען פון געצאָלט און מע זאָל זיי נאָך אַרויסגעבן אַף קליי־דונג און אַף שטיוועלעך, מחמת ליפּאַס קינדער האָבן אַ טבע: ביז פופצן יאָר גייען זיי האַלב־נאַקעט און אינגאַנצן באָרוועס...

ליפּאַ באַשעוויטש זאָל זיך פאַרלאָזן אַף דער וועלט, ביז עמעצער וועט זיך אַ מאָל דערמאָנען זאָגן אַ גוט וואָרט איבער זיינע קינדער, וואָלט ער באַדאַרפט לאַנג וואַרטן. און דאָ וואַקסט בא אים אַזאַ מאַשאַ, וואָס „זינט גאָט האַנדלט מיט מאַשעס האָט ער נאָך אַזאַ מאַשע נישט געהאַט"...

— ערשטנס, איר טאָן, איר אַרבעטן, גאָלדענע הענט! היינט איר לערנען!... גאָלע פינפן!... איר האָט געזען איר אַטעסטאַט? ניין נאָך? איך האָב אייך נאָך נישט געוויזן? אַט וועל איך אייך וויַיזן, וועט איר זען אַן אַטעסטאַט! און אַליין, אַליין פון זיך. אַז איך זאָג אייך, ס'איז אַ מאַשע פון גאָט! שוין איין מאָל אַ מאַשע!

אַזוי האָט געקלונגען ליפּאַ באַשעוויטש איבער אַלע שכנים און באַ־קאַנטע, פאַרשלאָגן אַלעמען דעם קאָפּ מיט זיין מאַשאַ. און ווער שמועסט, אַז מאַשאַ האָט געענדיקט גימנאַזיע און האָט געבראַכט אַהיים אַ גאָלדענע מעדאַל, איז דער אַרעמער פּאַטער שיער נישט אַראָפּ פונעם זינען און האָט שיער נישט משוגע געמאַכט אַלע שכנים מיט אַלע באַקאַנטע און

אומבאקאנטע. איטלעכן באזונדער האט ער אפגעשטעלט, געוויזן די מעדאַל און דערציילט, וויאזוי זיין מאשא לערנט, וויאזוי זי האט אויסגענומען באם דירעקטאר און בא די לערער און וויאזוי זי טוט און ארבעט אין שטוב, לערנט מיט די קלענערע קינדער, און וואס פאר א פאפיר זי האט אוועקגעשיקט צום מיניסטער, וואס זי, מאשא, אליין האט געשריבן... און נישט לאנג געטראכט, כאפט ער ארויס א פאפיר און לייענט אייך בקול רם און מיט א קוועטש און מיט אן אפזעץ:

„יעווא וויסאקאפרעוואסכאדיטעלסטוו גאספאדינו מיניסטרו נאראדנאהא פראסוועשטשעניא..."

פריי האבן אפגעטעמט די שכנים און באקאנטע פון ליפא באשעוויטש, אז זיין טאכטער מאשא איז אוועקגעפארן קיין פעטערבורג. איצינד, האבן זיי גערעכנט, וועט זיי ליפא לאזן צורו מיט זיין מאשאן. זיי האבן אבער געהאט א מיאוסן טעות; זיי האבן געמוזט באקענען זיך מיט איר קארעספאנדענץ, מיט די בריוו, וואס מאשא שרייבט צו אירע עלטערן פון פעטערבורג. מערקווירדיקע בריוו! זי ארבעט שווער און ביטער, נייט גרעט, אום צו פארדינען איר אויסקומעניש, און שטודירט אף דאקטער. היינט שרייבט זי פון א נייעם לעבן, וואס וועט גיך איינטרעטן אין גאנצן לאנד, א לעבן פון פרייהייט, פון גלייכהייט — קאנסטיטוציע! אין יעדן בריוו רעדט זי פון קאנסטיטוציע; עס הייבט זיך אן בא איר מיט קאנסטיטוציע און עס לאזט זיך אויס מיט קאנסטיטוציע... עס איז דערגאנגען אזוי וויַט, אז די שכנים האבן אים א נאמען געגעבן „קאנסטיטוציע", דאס הייסט, אנשטאט ליפא באשעוויטש האט מען אים אנגעהויבן רופן „ליפא קאנסטיטוציע"...

חכמים האבן זיך געווערטלט איבער ליפא באשעוויטשעס טאכטער מיט איר קאנסטיטוציע. און ליפא באשעוויטשעס טאכטער האט געחארבעט מיט דער גאל גארנישט אף קאטאוועס איבער דער קאנסטיטוציע און געגלויבט, אז נישט היינט איז מארגן האבן מיר זי, די שיינע, די ריינע, די געווינטשטע קאנסטיטוציע! מע וועט זי אונדז געבן, האט מאשא באשעוויטש געטענהט, א מבול פון בלוט וועט פארגאסן ווערן! דער מבול וועט פארטרינקען די זינדיקע ערד און אפשווענקען דעם גאנצן שמוץ, און עס וועלן זיך אויסלייטערן די הימלען, און עס וועט ארויסשיינען די זון, און עס וועט ווערן ליכטיק אין דעם גאנצן לאנד!

אזוי האָט געפּריידיקט מאשאַ באַשעוויטש אַף יעדן טריט און שריט צווישן יונגוואַרג און צווישן אַרבעטער. און האָט באַקומען אַ נאָמען אין די געוויסע קרײַזן און איז געוואָרן באַליבט פונעם פּראָסטן פאָלק. „אונדזער מאַשאַ" — אַזוי האָט זי געהייסן אין די געוויסע קרײַזן, און אַ סך זײַנען געווען גרייט צו גיין מיט איר אין פײַער און אין וואַסער און אין עק וועלט...

קיין בריווטרעגער אין דער גרויסער שטאָט פּעטערבורג האָט נישט אַזויפיל אויסגעמאַרשירט אַ טאָג, ווי אונדזער מאַשאַ באַשעוויטש. אויפ־געשטאַנען אינדערפרי און אָנגעשריבן אַ פּאָר צענדליק בריוו צו פאַר־שיידענע חברים איבער פאַרשיידענע אָנגעלעגנהייטן, האָט זי זיך גע־לאָזט גיין פון עק שטאָט היפּשע עטלעכע מײַל אין אינסטיטוט, פון אינסטיטוט ווידער אַ היפּשער מהלך אין דיעשאָווקע, ווו מען קאָן קריגן צו יעדער צײַט דעם ביליקסטן מיטאָג, און פון דאָרטן ווידער אַ מײַל צען צו דער פאַבריק אַף דער אַרבעט, און פון דאָרטן צו באַקאַנטע, פון די באַקאַנטע צוריק אַהיים אין עק וועלט אַרײַן, מערסטנטייל צופוס. וואָרעם אַף צו פאָרן אומעטום באַדאַרף מען האָבן רויטשילדס פאַרמעגן מיט קורחס עשירות... אַזוי האָט געזאָגט מאַשאַ באַשעוויטש און האָט געשפּרײַזט איבער פּעטערבורג, ווי אַ גוט פערד, זיך נישט אָפּצושטעלן אַף קיין מינוט.

אין וואָס איז באַשטאַנען מאַשאַ באַשעוויטשעס אַרבעט — האָט, אַ חוץ איר פּאַרטיע, אי דאָס די גאַנץ נאָענטע, קיינער נישט געוווּסט און נישט געדאַרפט וויסן — קאָנספּיראַציע... נאָר פּאָליציי האָט דווקא געוווּסט, געוווּסט אַלע אירע שטיקלעך אַרבעט, וואָס זי האָט אָפּ־געטאָן, און געזוכט זי מיט ליכט און נישט געקאָנט געפינען. — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

נאָר איינער האָט זיך אונטערגענומען זי אויסזוכן. דאָס איז געווען אַ באַרימטער שפּיק מיטן נאָמען י א ש ק א וו א ר א נ א.

קאפיטל ד.

יאַשקאַ וואָראָנאַ

אין די פּאַפּירן שטייט ער פאַרשריבן „יאַקאָוו וולאַדימיראָוויטש וואָראָנין, צוויי און דרײַסיק יאָר אַלט". דער אמתער נאָמען זײַנער איז: „יאַנקל וואָרענער", פון אַ קליין שטעטל אין גראָדנער גובערניע. זײַן ביאָגראַפיע איז אינטערעסאַנט, און מיר גיבן זי איבער אַזוי קורץ, ווי ווײַט ס'איז נאָר מעגלעך.

...דער פאָטער אַ מלמד... די מוטער אַ בעקערן... ביז פינף יאָר געליטן הונגער... פון פינף יאָר געהאָלפן ברענגען די קינדער עסן אין חדר אַרײַן, פאַרדינט אַ גראָשן, געקויפט בײַ דער מוטער אַ בייגל אַף אָנבײַסן... פורים געטראָגן שלח־מנות... זומער געגאַנגען באָרוועס ביז דרײַצן יאָר... נאָך דער בר־מצוה נישט געוואָלט דאַווענען... געשלאָגן פונעם פאָטער, צעבראָכן אַ האַנט... אַנטלאָפן קיין גראָדנאָ... געשלאָפן אינדרויסן... געלערנט פון אַ משוגענעם רוסיש און מאַטעמאַטיק... גע‏גנבעט אַ גמרא, אין שול, פאַרזעצט פאַר אַ האַלבן ברויט... אַנטלאָפן קיין מיר אין דער ישיבה... זיך פאַרשטעלט פאַר אַ פרומען, געדאַוונט פון פרי ביז נאַכט... געגעסן טעג... געגנבעט שטיקלעך בולקע פונעם טיש... שבת געכאַפּט מיט אַ פּאַפּיראָס אין בית־הכסא... געשלאָגן... אַנטלאָפן קיין ביאַליסטאָק... געוואָרן אַ לערער... גענומען אַ גילדן אַ וואָך פאַר צוויי שעה אין טאָג... געהונגערט... געוואָרן אַ חתן פאַר אַ מיידל, טויב ווי די וואַנט... גענומען פינף און פופציק רובל נדן... געקויפט אַ פאָר שטיוול (דאָס ערשטע נײַע פאָר שטיוול!)... אַנטלאָפן קיין ווילנאַ... אָפּגעגעבן עקזאַמען אַף זעקס קלאַסן... זיך באַקאַנט מיט בונדיסטן... געשריבן דראַמעס אין זשאַרגאָן... געטראָגן פאַרקויפן צו אַ פאַרלעגער... פאַרגעלייגט אַ פרײַז אַף דער וואָג: צוויי גילדן אַ פונט... די דראַמעס צעריסן, אָנגעשריבן אַ סאַטירע אַפן פאַרלעגער... באַוויזן פאַר די חברים... אַלע געוועזן אַנטציקט... אַוועקגעשיקט אין אַ יידיש בלאַט... פאַרפאַלן ווי אין וואַסער... זיך פאַרליבט אין אַ מיידל... מיאוס אַנטזאָגט...

זיך געוואָלט טרינקען אין ווילייקאַ... באַקומען אַ ידיעה, אַז דער פֿאָטער איז טויט, די מוטער הונגערט... זיך געגעבן דאָס וואָרט אויס־שטודירן אַדוואָקאַט... אַרײַן אין אַפּטייק... אָפּגעוועזן צוויי יאָר... געשיקט דער מוטער געלט, אַ רובל אַ וואָך... אויף יום־טוב צוויי רובל... דער אַפּטייקער זיך געטשעפּעט, אַז ער טײַלט אַרעמע מיידלעך פֿאַרפֿומען אומזיסט... אַ אינטריגע פֿונעם אַפּטייקערס פֿרוי... אַנטלאָפֿן קיין פּעטערבורג... געוואָלט שטודירן מעדיצין... שטאַרק געהונגערט... געוואָלט דערשלאָגן זיך צום באַראָן גינזבורג... אויסגעשטאַנען שעהנ־לאַנג אויף פֿראָסט... געצויגן די אויפֿמערקזאַמקייט פֿון דער פּאָליציי... אַרעסטירט... געוואָלט אַרויסשיקן מיטן עטאַפּ קיין גראָדנאָ... זיך געשמדט... פֿאַרלאָרן די האָפֿענונג אויפֿן באַראָן גינזבורג... דער מוטער קיין געלט נישט געקאָנט מער שיקן... אַליין אויך געהונגערט... זיך געשטעלט אין אַרסענאַל פֿאַר אַן אַרבעטער... געהערט לעקציעס אין אוניווערזיטעט... זיך געריבן אויף אַלע פֿאַרזאַמלונגען... זיך געקענט מיט אַלע סטודענטן און אַרבעטער... די שמד פֿאַרבאָרגן... געווען פֿאַרמישט אין אַ סקאַנדאַל מיט דינאַמיט... שיער נישט באַקאַנט זיך מיט סיביר... געגאַנגען אויף קאָמפּראָמיס... אויסגעגעבן אַ פּאָר חברים, גיך באַפֿרײַט געוואָרן... געוואָלט הענגען זיך... באַקומען אַן אײַנלאַדונג, פֿאַרגעלייגט אַ שטעלע אַלס שפּיאָן... מיט פֿרייד דערזען דעם ערשטן הונדערטער... זיך פֿאַרליבט אין אַ גויע אַ וועשערן... חתונה געהאַט... האָט צוויי קינדער... דינט געטרײַ... נאַטשאַל־סטווע העכסט צופֿרידן... געקויפֿט אַן אייגן הײַזל... גייט אַלעמאָל העכער... באַ אייניקע אַרבעטער פֿאַרדאַכטעט... באַקומט אַ גרוס פֿונעם מלאך־המות... היט זיך די ביינער... געהאַט די ערע אַ פּאָר מאָל צו ראַפּאָרטירן פּערזענלעך פֿאַר אַ הויכן נאַטשאַלניק... באַקומען אַ קאָמאַנדיראָווקע קיין וואַרשאַ... אויסגעפֿילט זײַן מיסיאָן אויפֿן בעסטן אָרט... באַקומען אַ שיינע מתנה מיט אַ שטענדיקן פּאָסטן אין פּע־טערבורג... וואָלט געקאָנט זײַן פֿולשטענדיק צופֿרידן, ווען די אַרבעטער זאָלן נישט שרעקן מיטן טויט...

עד כאן ביאָגראַפֿיע פֿון יאַשקאַ וואָראָנאַ.

* * *

יאשקא וואראנא האט געמוזט מודה זיין, אז אזא שווער שטיקל אר־בעט, ווי די דאזיקע פארבארגענע „מאשא” האט אים פארגעבן, האט ער נאך נישט געהאט קיינמאל און אז ער וועט זי האבן צו געדענקען וויל ער וועט לעבן! א חשד האט ער געהאט אף א מיידל מיט קורצע האר, וואס איז געגאנגען איינמאל פון א פארזאמלונג מיט א גאנצער כאליאסטרע, שוין שפעט אין דער נאכט איז דאס געווען, זיך אפגע־שטעלט אלע ווײַלע און דיסקוטירט (ס'איז געווען אין יענע גליקלעכע טעג, ווען דרײַ מענטשן האבן נאך געקאנט אין גאס ריידן פראנק און פרײַ). אפגעזעגנט זיך מיט דער כאליאסטרע, האט דאס דאזיקע מיידל גענומען א דראזשקע און געהייסן זיך פירן אף איינע פון די פינצטערע געסלעך פון דער גרויסער שטאט פעטערבורג. זעלבסטפארשטענדלעך, אז יאשא האט באלד אויך גענומען א דראזשקע און האט זיך אויך געהייסן פירן אף דער זעלבער גאס, און אז דאס מיידל האט זיך אפגעשטעלט, צעצאלט זיך, אראפגעקראכן, אנגעקלונגען און ארײַנגעגאנגען אין הויף ארײַן, האט אונדזער אגענט אפגעווארט א ווײַלע, אנגעקלונגען צום דווארניק, ארײַנגעגאנגען אין הויף ארײַן, באוויזן דעם דווארניק זײַן אגענט־צייכן און געהייסן זיך ווײַזן די ביכער ווו עס ווערן ארײַנגעשריבן אלע די, וואס וווינען אין הויף. יאשקא האט דורכגעבלעטערט אלע ביכער עטלעכע מאל הין און צוריק און אפגעשטעלט זיך אפן נאמען מרים גיטל באשעוויטש... וווינט בא א ארשער מעשטשאנין משה מאלקין...

— א? ? ? מאלקין? ... א קענטלעכער נאמען... בא אים וועל איך שוין עפעס אויסגעפינען...

קאפיטל ה.

די קליינע קאמונע

מאלקין איז געווען באקאנט דער פאליציי שוין פון לאנד — דורך זײַן כלאפאטשען וועגן פראוואזשיטעלסטווא און דורך זײַנע אפטע פראַ־שעניעס מיט זײַן דולן א קאפ. עס האט נישט געהאלפן קיין זאך, קיין ארעסטירן, קיין ארויסשיקן מיטן עטאפ — מאלקין האט זיך אײַנגע־

שפּאַרט איינמאָל פאַר אַלעמאָל: אָרשע איז פאַר אים צו קליין, ער וויל זײַן אַ פּעטערבורגער — און ער האָט אויסגעפירט. ער האָט געבראַכט צו פירן פון אָרשע אַן „אַטעסטאַט" פון אַ בעל־מלאכה (אַ שוואַקסמאַכער) און האָט זיך באַזעצט אין פּעטערבורג.

צוויי כחות האָבן געאַרבעט פאַר מאַלקינען, ער זאָל ווערן אַ פּעטערבורגער תושב: איין כח האָט אים געטריבן פון אָרשע, ווײַל אין אָרשע איז נישטאָ וואָס צו טאָן. דער אַנדערער כח האָט אים געצויגן קיין פּעטערבורג, ווײַל אין פּעטערבורג, האָט ער געהערט, ווערן ייִדן רײַך, אומגעהייער רײַך. פון דער מלחמה (דאָס איז געווען אין דער מלחמה־צײַט מיט יאַפּאַן). מאַלקין האָט אָבער אַביסל פאַרשפּעטיקט. איבער דעם כלאָפּאָטשען וועגן פּראַוואָזשיטעלסטווא און איבערן גיין מיטן עטאַפּ האָט ער דורכגעלאָזט די סאַמע בעסטע, די גאָלדענע צײַט, און איז אָנגעקומען קיין פּעטערבורג דעמאָלט, ווען מע האָט שוין גאָר אָנגעהויבן שמועסן וועגן שלום — און אונדזער שוואַקסמאַכער האָט זיך אומזיסט אויסגעבראַכט, און ער וואָלט געשטאָרבן פון הונגער, ווען זײַן ווײַב זאָל אים נישט קומען צו הילף מיט איר קאָנען גוט קאָכן פיש און באַקן חלה. ער האָט געעפנט אַ וואָלוועלע קיך מיט בעטלעך פאַר נישט קיין רײַכע לײַט און אויסגעהאָנגען אַ צעטל — און עס האָט אים מצליח געווען: אין גאָר אַ קורצע צײַט איז מען געוואָרן איש מפּי איש, אַז בײַ מאַלקינען עסט מען געשמאַקע פיש מיט פרישע חלה אַלע טאָג, און נישט טײַער — און מאַלקינס קוואַרטיר, וואָס איז געווען אונטערן סאַמע הימל, אױפֿן אייבערשטן עטאַזש, איז גיך געוואָרן באַזעצט דורך שטענדיקע קוואַרטיראַנטן, יונגע מענטשן פון פאַרשיידענע פּראָפעסיעס, אָדער, בעסער געזאָגט, מענטשן אָן פּראָפעסיעס, דאָס, וואָס מע רופט אָן „אינטעליגענטע פּראָלעטאַריערס", אַזעלכע מענטשן, וואָס וואָלטן אַ בעלן געווען עפּעס טאָן, אַרבעטן, האָרעווען, אַבי פאַרדינען זיך דאָס שטיקל ברויט. נישט צוליב געלט חלילה, נאָר אום צו דערהאַלטן די נשמה, בכדי מע זאָל קאָנען פאַרזעצן די גרויסע אַרבעט פון דער הייליקער אידעע, וועלכע האָט זיי אַלע צונויפגעקליבן דאָ, אונטערן כאַמע הימל, בײַ מאַלקין דעם שוואַקסמאַכער...

ואלה שמות — אָט זײַנען די נעמען פון די קוואַרטיראַנטן, וואָס בײַ מאַלקינען אונטערן הימל.

מאיר פרידעל — צוויי און צוואנציק יאָר, אַ בונדיסט. געלערנט אין דרײַ גימנאַזיעס, נישט געענדיקט איינע אַפילו, איבער מאַטעמאַטיק. ווײַל מאַטעמאַטיק איז אַ בורזשואַזנע חכמה. צעקריגט מיט די עלטערן. אַנטלאָפֿן קיין פּעטערבורג, זיך פֿאַרשריבן פֿאַר אַ זעצער אין דרוק, אַרײַן אין אוניווערזיטעט. נידעריקע וווּקס, שוואַרץ, געשטופּלט, אַ נידעריקע ראיה.

חיים ברוידאָ — פֿיר און דרײַסיק יאָר. געווען אַ מלמד. אַליין זיך אויסגעלערנט שפּראַך. פֿיל געלעזן. אַ געפֿערלעכער אַנטי־ציוניסט און אַנטי־נאַציאָנאַליסט. לייענט שטילערהייט דעם „השלח"... פֿאַרשריבן פֿאַר אַ שנײַדער. פֿון וואָס ער לעבט ווייס נאָר גאָט און ער... אַ הויכער, אַ דינער, רעדט הייזעריק, דאַכט זיך, אַ קאַנדידאַט אויף טשאַכאָטקע, און אפשר נישט...

מישאַ בערעזניאַק (דער אמתער נאָמען זײַנער איז משה פֿידלער) — קרוב צו פֿערציק. אַן אַנטלאָפֿענער פֿון סיביר. געענדיקט צוויי פֿאַקולטעטן. אַ זעלטענער גבור. אַז ער רעדט, הודעט ער. שטאַרק געזוכט פֿון פּאָליציי. לעבט פֿון דעם, וואָס ער זינגט אַלע זונטיק אין „כאָר". שווער צו דערקענען אין אים אַ ייִדן. גרויס, באַוואַקסן, זעט אויס ווי אַ דיאַק. אַ ווילדער בעל כעסן.

ניסל אווּרוטים — אַ ייִנגל פֿון נײַנצן יאָר. נישט געלערנט אין ערגעץ. זעלטענע פֿעיִקייטן. שרײַבט שירים אין די בעסטע רוסישע צײַטונגען, חתמעט זיך „קאַליברי". אַ פֿײַעריקער אַנאַרכיסט. פֿאַרשריבן אַ פֿאַרבער. ווײַס ווי אַ מיידל, פּוכקע בעקלעך.

עטקע ווייראַד — פֿיר און צוואַנציק יאָר. אַ ליטוויטשקע פֿון באָברויסק. פֿאַרשריבן פֿאַבריקמאַכערן. געענדיקט גימנאַזיע. שטודירט אויף דענטיסטן. לעבט פֿון קלעפּן קאָראָבקעס. שוואַרץ, נאָר חנעוודיק. אויגן — פֿײַער.

חוה וואָל — איין און צוואַנציק יאָר. שטאַמט פֿון גרויסן יחוס: דער פֿאָטער באַרימט זיך, אַז ער קומט אַרויס פֿונעם ייִדישן־פּוילישן קעניג שאול וואָל. אַוועקגעוואָרפֿן אַ חתן אַ גביר. זיך אויסגעלערנט מאַסאַזש. פֿאַרשריבן היטלמאַכערן. אַ מסוכנע רעוואָלוציאָנערקע. נישט קיין שיינע.

מאַשאַ באַשעוויטש — קענען מיר.

אַצינד וואָלט מען נאָך באַדאַרפֿט פֿאַרשטעלן אײַך מאַלקינס דרײַ

עלטערע בנים. „בנים", נישט „זין" — איז די משמעות, אַז דאָס זײַנען דרײַ הויכע געזונטע קלאָפּערס, מיט הויכע רגלים, מיט געזונטע ידים, וואָס קאָנען גוט אַרבעטן און גוט אַכלען; זיי האָבן אַן אַפּעטיט, וואָס מיליאָנערן מעגן זיי מקנא זײַן. אַף זיי קוקנדיק, עסט זיך גאָר אַנדערש. אַ כּפּרה זיבעצן יום־טובדיקע סעודות מיט אַכצן חופּה־וועטשערעס, מיט הונדערט ראָוטן, דינערס און באַנקעטן פֿון פּילפּאַכע מיליאָנערן, פֿאַר איין וועטשערע אינדערוואַכן באַם שוואַקסמאַכער דאָרטן אין דער הייך, אונטערן סאַמע הימל, בײַ דעם אינטעליגענט־פּראָלעטאַרישן געזינדל, — נישטאָ קיין צערעמאָניעס! נישטאָ קיין אויבן־אָן! מע זעצט זיך אַוועק און מע רעדט און מע עסט אַלע אינאיינעם, מײַנס און דײַנס און שותּפֿות־דיק — אַ מין קאָמונע...

מיט דער צײַט איז דאָ טאַקע געוואָרן אַ שטיקל קאָמונע — אַ דאַנק דער נײַער קוואַרטיראַנטקע מאַשאַ באַשעוויטש. אַז מאַשאַ באַשעוויטש איז געקומען צום ערשטן מאָל באַשטעלן זיך דאָ קוואַרטיר און קעסט, האָט זי זיך פֿון דער ערשטער מינוט אָן געפֿילט, אַז זי איז אינדערהיים. באַקענט זיך מיט דער גאַנצער קאָמפּאַניע און מיט אַלע פּאַרשוינען באַם נאָמען, האָט מאַשאַ אַראָפּגעוואָרפֿן פֿון זיך דאָס היטעלע מיטן מענטעלע, פֿאַרקאַטשעט די אַרבל און אַוועקגעשטעלט זיך העלפֿן דער פֿרוי מאַלקין וואַשן דאָס געפֿעס. מאַלקין אַליין האָט זיך אַפֿילו געפּרוּווט פּראָטעסטירן, האָט אים מאַשאַ אָפּגעשניטן:

— עס איז נישט אײַער עסק! קוים האָב איך צײַט, דאַרף איך אײַך העלפֿן; ווען איך קיין צײַט נישט האָבן, וועט איר מיר העלפֿן... אָט, למשל, האָט זיך בײַ מיר צעריסן אַ שוך, איר זעט? זײַט זיך מטריח, הער מאַלקין, נאָט אײַך מײַן שוך און טראָגט אים אַרײַן צום שוסטער, איך האָב געזען דאָ אין הויף בײַ אײַך אַ שוסטער; באַדינגט זיך מיט אים, וואָס ער וועט וועלן פֿאַר דער רעפּעראַציע, און זײַט מוחל טאַקע אין איין וועגס באַצאָלט אים דאָרטן, וואָרום איך בין הײַנט נישט בײַ געלט...

שפּעטער מיט עטלעכע מינוט האָט מאַשאַ דערהערט קוויטשען אַ קינד פֿון הינטערן אויוון אַרויס, האָט זי זיך אָנגערופֿן צו דער פֿרוי מאַלקין:

— דאָס איז אײַערס? אַנו, ווײַזט נאָר אַהער אײַער ווײנענדיק

באשעפענישל, וועלן מיר זען, וואס גייט דעם אפ? ... — און מאשא האט גענומען דאס קינד צו זיך אף די הענט, אים א נאמען געגעבן „פעמפעק", געדרייט און געטרייסלט און געטאנצט מיט דעם, אזוי לאנג, ביז דאס וויינענדיקע באשעפענישל אדער פעמפעק האט ארויסגעשטעלט א רויט צינגל מיט זעקס נארוואס אויסגעשניטענע ציינדלעך און האט זיך פארגאנגען פון געלעכטער.

— וואס זיצט איר, ווי די כלות, צונויפגעלייגט די הענט? — האט מאשא צעשריגן אף די צוויי קווארטיראנטקעס, די מיידלעך, וואס שטודירן איינע אף דענטיסטן, די צווייטע מאסאזש.

— וואס זאלן מיר טאן? — פרעגן די מיידלעך מיט א געלעכטער.

— וואס זאלט איר טאן? — ענטפערט זיי מאשא. — כאפט אן אויטאמאביל און פארט זיך דורך אביסל איבער „ניעווסקי"! ... אט ליגט א בעזעם, נעמט מען און מע פארקערט די שטוב.

עס פארשטייט זיך, אז דעם ערשטן אפדערנאכט, צו דער ערשטער וועטשערע, האבן זיך אלע געוואלט אויספיינען פאר מאשא באשעוויטש. איטלעכער מיט זיין פריידענקען און מיט זיין שיין ריידן, און מע האט פארבונדן א דיסקוסיע איבער א פרינציפיעלע עקאנאמישע פראגע, און עס האבן זיך א גאס געטאן ווערטער: „קארל מארקס ... לאסאל ... פראלעטאריאט ... קויטסקי ... קלאסנקאמף"...

— שאט, קינדערלעך! — האט אויסגעשריען מאשא באשעוויטש און האט זיך פארשטעלט די אויערן. — ווילט איר פירן א דעבאטע נישט ווי געגדז, נאר ווי מענטשן, דארפט איר דאס מאכן פארלאמענטאריש, אויסוויילן א פרעזידענט, זיך מעלדן צום ווארט. היינטיקס מאל ביז איך איער פרעזידענט ... הער בערעזניאק, איר האט דאס ווארט! ...

און אט אזוי איז דאס במילא געווארן בא מאלקינען א קליינע קאמונע, און איר פירערן איז געווען מאשא באשעוויטש.

קאפיטל ו.

געשאסן דעם פויגל און ניט געטראפן

עס איז נאך נישט געווען רעכט נאכט, עס זיינען נאך נישט אלע גאסן געווען באלויכטן, אז די קליינע קאמונע, וואס געפינט זיך הויך אונ־

טערן דאָד, באַ מאַלקינעס אין וווינונג, האָט זיך אָנגעהויבן אייניציקווייז צונויפגיין און איבערגעבן איינס דעם אַנדערן די פּאַסירונגען פונעם טאָג. איטלעכער פון זיי האָט געהאַט פּעק מיט נײַעס צו דערציילן: דער פון אַ געהיימער פאַרזאַמלונג, דער פון אַן איבערפאַל איבער אַרבעטער, דער פון אַ נײַעם שטרײַק, וואָס ווערט געפּלאַנט, און איטלעכער האָט געוואָלט, מע זאָל אים אויסהערן פריער. האָט זיך אַרײַנגעמישט דער בעל־הבית, מאַלקין אַליין, און האָט זיך אָנגערופן צו דער חברה בזה הלשון:

— ווייסט איר, וואָס איך וועל אײַך זאָגן, קינדער? אָט הערט מיך אויס, וועל איך אײַך דערציילן אַ שיינס. ערשטנס, בין איך עלטער פון אײַך, — פון דעם, וואָס איך בין דאָ בעל־הבית, רייד איך שוין נישט, באַ אײַך שפּילט דאָס וואָרט „בעל־הבית" אַ קנאַפּע ראָלע, — און צווייטנס, זאָג איך אײַך צו, אַז איר וועט לאַכן.

— אויב לאַכן, זײַט איר פאַרהאַנט, הער מאַלקין, איר האָט דאָס וואָרט!

זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז די ווערטער געהערן צום שטענדיקן פּרעזידענט פון דער קאָמונע, צו מאַשאַ באַשעוויטש, וואָס איז די גאַנצע צײַט געזעסן פאַרטראַכט, צערודערט, געפּויקט מיט די פינגער איבערן טיש — אַ סימן, אַז זי איז נישט אויפגעלייגט... און דער בעל־הבית מאַלקין הייבט אָן צו דערציילן זײַן מעשה:

— אינדערפרי, אַז איר אַלע זײַט זיך צעגאַנגען ווי זאַלץ אין וואַסער, און איך בין געבליבן איינער אַליין מיט אָט דעם קליינעם פּעמפּעק (ער ווײַזט אויפן מיזיניקל, וואָס זיצט באַ דער מאַמאַזשיסטקע אויף די הענט און רײַסט זי באַ דער נאָז), עפנט זיך אויף די טיר און עס קומט אַרײַן צו מיר אַ פּאַקנטרעגער מיט ביכלעך און זעצט זיך אַוועק מיט מיר פּלאַפּלען, און דער קליינער פּעמפּעק לאָזט נישט אויסריידן אַ וואָרט, ווי זײַן שטייגער איז. ביקצור, היסטאָריעס, מעשיות, געשיכטעס, עס לאָזט זיך אויס, אַז ער איז אַ חברה־מאַן, און נאָך אַ פאַרברענטער דערצו, פאַרקויפט טרפה ביכלעך און האָקט מיר אַרײַן בשעת מעשה אַ גאַלקע, אַז די מאַשאַ, וואָס האָט זיך אַרײַנגעכאַפּט אין די טיפּאָגראַפיעס און האָט אָפּגעדרוקט די פּראָקלאַמאַציעס, איז דאָס זײַן טאָכטער... נו? האָב איך אײַך געזאָגט, אַז איר וועט לאַכן?

— נו? וואָס־זשע האָט איר געזאָגט? — פרעגט אים מאַשאַ באַשעוויטש.

— וואָס זאָל איך אים זאָגן? — מאַכט מאַלקין. — איך האָב אים געזאָגט, אַז ער איז מחילה אַ גרויסער שקרן. האָט ער געוואָלט מיך איי־בערשפּאָרן און איינריידן, אַז ס'איז פּאַרט זיין טאַכטערס אַרבעט, האָט דאָס מיך שוין אונטערגעטראָגן, האָב איך אים אויסגעבטלט אַלע בייזע חלומות און האָב אים מגלה געווען דעם סוד, אַז די מאַשאַ איז גאָר. אַן אַנדער מאַשאַ, און אַז איך קען זי, און אַז זי וווינט דאָ טאַקע בא מיר אין שטוב...

גלייך ווי אַ בייזע פליג האָט איר דערלאַנגט אַ ביס, אַזוי האָט זיך מאַשאַ באַשעוויטש אויפגעכאַפּט! געגעבן אַ פּליעסק מיט די הענט און אויסגערופן צו מאַלקינען:

— וואָס האָט איר געטאָן? איר זייט דאָך אַ יינגל, אַן אַלט יינגל און אַ נאַריש יינגל! ווער האָט אייך געבעטן, איר זאָלט פּלאַפּלען מיט דער צונג? אַך, מאַלקין! מאַלקין!...

און מאַשאַ באַשעוויטש האָט גענומען לויפן איבערן שטוב, פייערן און וואַרפן זיך, און אַכקען און אייקען און ברעכן די הענט. די גאַנצע קאַמונע און מאַלקין אַליין האָבן זיך פּשוט דערשראָקן פאַר איר; זינט זיי קענען זיך מיט מאַשאַ באַשעוויטש האָבן זיי זי נאָך נישט געזען אַזוי אויפגערעגט און צעטראָגן, ווי אַצינד. עס האָט נישט געהאָלפן קיין באַ־רויקן, קיין אויסריידן דאָס האַרץ. מאַשאַ באַשעוויטש האָט זיך נישט געלאָזט איבעררײדן. און אויף מאַלקינען האָט זי געפייערט, געשוועבלט.

— וואָס פאַר אַ רעכט האָט איר געהאַט אַרויסצוגעבן פאַר אַ ווילד־פרעמדן מענטשן, וואָס איר קענט אים נישט און ווייסט אים נישט, אַזעלכע זאַכן, וואָס געהערן זיך מיט אייך נישט אָן? איך בין איבער־צייגט, אַז דאָס איז אַ חברה־מאַן פון דעם גוטן אָרט... אונדזער דוואָר־ניק האָט מיר עפּעס געפּלעטשעט היינט אינדערפרי, אַז נעכטן באַנאַכט, נאָך מיין קומען אַהיים, איז דאָ געווען עפּעס אַ נפש און האָט זיך נאָכגעפרעגט אויף עמעצן, ער ווייס נישט, צי אויף מיר, צי אויף אַן אַנדער באַרישני... ווייסט איר, קינדער, וואָס איך וועל אייך זאָגן? איך פאָר־אַריבער אויף אַן אַנדער קוואַרטיר, און טאַקע באַלד, קינדער! פּרוּווט נישט מיך איבעררײדן, וואַרפט אַוועק אַלע אייערע גרימאַסן מיט די

טרויעריקע רײדלעך. העלפט מיר בעסער צונויפנעמען מײַן „באגאזש“, און זאָל אײנער פון אײַך זיך מטריח זײַן צום דוואָרניק מיך אויסשרײַבן פון די ביכער, אַז איך בין אַרויסגעפאָרן פון פּעטערבורג אין ווילנא... אויב זײ וועלן מיך וועלן זוכן, זאָלן זײ זיך כאָטש דרײען דעם קאָפּ... זײַט געזונט, קינדער, אין אַ פּאָר טעג אַרום וועט איר האָבן פון מיר אַ ידיעה... זײַ געזונט, קלײנער פּעמפּעק, געב אַהער די אויסגעשמירטע מאָרדע דײַנע, איך ווינטש, דו זאָלסט וואַקסן און זײַן כאָטש אַביסעלע קליגער פון דײַן טאַטן... אַדיע!

אַז אײגענע שוועסטער דאַרף מען אַזוי וואָרעם נישט אַרויסבאַגלײטן, ווי וואָרעם די קלײנע קאָמונע האָט אַרויסבאַגלײט איר פּרעזידענט מאַשאַ באַשעוויטש. אַלע זײַנען געווען גערירט, דערשלאָגן פון אַזאַ אומדערוואַרטן סוף. די מאַדאַם מאַלקין האָט זיך נישט געקאָנט אײַנהאַלטן און האָט זיך צעווײנט. און די צוויי מײדלעך, די קוואַרטיראַנטקעס, די דענטיסטן מיט דער מאַסאַזשיסטן, האָבן זיך צוגעגרײט גײן באַגלײטן זי, האָט אָבער מאַשאַ פּראָטעסטירט קעגן דעם, און אַז זי האָט שוין געהאַלטן אַף יענער זײַט טיר, האָט זי זיך אומגעקערט צו דער קאָמונע מיטן פּנים און האָט צו זײ אַזוי געזאָגט:

— וואָס נאָך, קינדער, האָב איך אײַך פאַרגעסן זאָגן? יאָ, טאָמער דערהערט איר, אַ קשיא אַף אַ מעשה, אַז מע האָט מיך געפּאַקט, זאָלט איר זיך נישט דערוועגן קײנער פון אײַך גײן צו מיר צו גאַסט, און פאָלגט מיך, אין אויוון הײצט זיך, זײַט מבער חמץ, זוכט אויס, ווען איר האָט ערגעץ אַ בריוול, אַ שטיקל פּאַפּיר, אַ פּראָקלאַמאַציע, אַ ביכל, און פאַרברענט דאָס געזונטערהײט, און ווער עס פילט, אַז ער דאַרף נישט זײַן דאָ, זאָל ער באַצײַטנס בעסער זיך אָפּטראָגן... זײַט געזונט אַלע! זײַ געזונט, קלײנער פּעמפּעק! נאָך דיר וועל איך בענקען...

זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז תיכּף נאָך מאַשאָס אַוועקגײן האָט איבער דעם זיך פאַרבונדן אַ הײסע דעבאַטע צווישן די מיטגלידער פון דער קאָמונע. אײניקע האָבן שאַרף קריטיקירט מאַשאָס אַנטלויפן און מאַשאָס באַהאַלטן זיך; אײניקע האָבן זי פאַרענטפערט און האָבן זיך גענומען צו דער אַרבעט: ברענען בריוו און ביכלעך, און מאַלקינס בנים האָבן געהאָלפן. דער פרוי מאַלקין האָט הנאה געטאָן, וואָס מע האָט פאַרשפּאָרט האָלץ, און דער קלײנער פּעמפּעק האָט געקוועלט, נישט אָראָפּגעלאָזט

קיין אויג פונעם פייער, געמיינט, אַז דאָס ברענט מען פון זיין כבוד וועגן...

* * *

דאָס פייער אין אויוון האָט שוין לאַנג אויסגעלאָשן, די אַש פון די פאַרברענטע פּאַפּירן האָט די פרוי מאַלקין שוין לאַנג פאַרשאַרט, און די איבערגעבליבענע מיטגלידער פון דער קאָמונע זיינען זיך צעגאַנגען איטלעכער אין זיין ווינקל אָפּצורוען פון דער אַרבעט און זאָרג פון דעם גאַנצן טאָג. נאָר איין מאַלקין מיטן ווייב זיינען געזעסן אינצווייען נעבן דעם קליינעם פּעמפּעקס וויגעלע און געבראָכן זיך דעם קאָפּ, ווי וועלן זיי נעמען מאָרגן אין מאַרק אַריין? דער מאַן האָט געפרעגט באַם ווייב, דאָס ווייב האָט געפרעגט באַם מאַן: ווו נעמט מען געלט? „נישט גוט!" — האָט געזאָגט מאַלקין. „נישט גוט!" — האָט צוגעבאָמקעט פרוי מאַלקין... און סאַמע אין דער מינוט הערט זיך אַ קלאַפּ אין טיר, און נאָך אַ קלאַפּ, און נאָך אַ קלאַפּ, וואָס אַ מאָל שטאַרקער און שטאַרקער.

— ווער איז דאָרט? — פרעגט מאַלקין.

— היימישע! — ענטפערט אַ קול פון יענער זייט טיר.

— וואָס רעכנסטו, זאָל דאָס זיין, אַז אַבלאַווע? — פרעגט מאַלקין באַ זיין ווייב און קאָן זיך נישט דערוואַרטן אַף איר תשובה, ווייל איידער די פרוי מאַלקין עפנט אויף דאָס מויל צו ענטפערן, טוט אַ טרעשטשע די טיר און עס קומען אַריין געסט: אַ פּריסטאַוו מיט נאָך אַ פּריסטאַוו, עטלעכע פּאָליציסטן און זשאַנדאַרמען, צווישן זיי איינער אַן אָפיציר. פאַר גרויס אימפּעט האָט זיך מאַלקין צוגעזעצט צום טיש, און די פרוי מאַלקין איז צוגעגאַנגען צו פּעמפּעקס וויגעלע.

— זדראַווסטוווי, גאָלובטשיק! — אַזוי האָט אויסגערופן צו מאַלקינען דער פּריסטאַוו, וואָס האָט אים נישט איינמאָל געזען באַ זיך אין אוטשאַסטאָק. — וואָס־זשע מאַכסטו עפּעס, מיין טייערער? ווי גייטס דיר אין די געשעפטן?

מאַלקין איז געווען אַזוי איבערראַשט, אַז ער האָט נישט געקאָנט עפענען דאָס מויל... און די איבעריקע חברה, די פּאָליציסטן מיט די זשאַנדאַרמען מיטן אָפיציר און מיטן צווייטן פּריסטאַוו, האָבן דערווייל געטאָן זייער אַרבעט: זיי האָבן אויפגעוועקט די גאַנצע קאָמונע, אַראָפּ־

געשלעפּט זײַ מחילה פֿון די בעטלעך — איך בעט איבער אײַער כבוד — האַלב נאַקעט, צוגעשטעלט צו יעדן אַ סאָלדאַט, און עס האָט זיך אָנ־געהויבן אַן אונטערזוכונג.

— מאַשאַ באַשעוויטש! — האָט אויסגערופֿן דער זשאַנדאַרמסקי אָפּיציר, נאָך גאָר אַ יונגערמאַנטשיק, בלוט און מילך, מיט צוויי שיינע געקרײַזלטע קאַטלעטלעך אױף די באַקן אַ לאַ פּושקין. — װעלכע פֿון אײַך איז דאָ מאַשאַ באַשעוויטש?

— מאַשאַ באַשעוויטש איז נישטאָ. — האָט זיך אײַנגעשטעלט מאַלקין אַרויסריידן די ערשטע דרײַ ווערטער.

— וואָס הייסט, זי איז נישטאָ?

— אַרויסגעפֿאָרן.

אַז עמעצער זאָל געוועזן וואַרפֿן אַ באָמבע, וואָלט זי נישט באַדאַרפֿט האָבן קיין שענערן עפֿעקט און וואָלט נישט געקאָנט זײַ מער איבעראַשן, ווי עס האָט זיי איבעראַשט די ידיעה, אַז די, צוליב וועלכער זיי זײַנען געקומען אַהער אױף זיכער, איז נישטאָ.

— אַרויסגעפֿלויגן אײַער פֿייגעלע! — האָט זיך מיט אַ ביטער שמייכעלע אָנגערופֿן דער זשאַנדאַרמסקי אָפּיציר מיט די קאַטלעטן אַ לאַ פּושקין צו איינעם אַ פֿאַרשוין, וואָס איז געשטאַנען בײַ דער טיר גאַנץ אומבאַמערקט, אָנגעטאָן אין אַן אויבערראָק פֿון אַזאַ קאָליר, וואָס איז שווער צו זאָגן, צי איז דאָס גרוי, צי איז דאָס געל, צי איז דאָס געלבלעך; גיכער קאָן מען זאָגן, אַז עס איז אַלע דרײַ קאָלירן צוזאַמען. די גאַנצע צײַט איז דער אומבאַמערקטער פֿאַרשוין אינעם דרײַקאָלירנדיקן אויבער־ראָק געשטאַנען, ווי אַ מענטש אַ זײַטיקער, ווי איינער, וואָס מע וואָלט אים אַרײַנגערופֿן פֿאַר אַן עדות. דערהערט אָבער, אַז מאַשאַ באַשעוויטש איז נישטאָ, האָט דער פֿאַרשוין מיטאַמאָל אויפֿגעלעבט, צוגעגאַנגען צום טיש, אַ וואָרף געטאָן מיט די אַש־קאָלירנדיקע ברילן אױף אַלע זײַטן, דאָס פּנים איז אים געוואָרן טויט, די הענט האָבן געציטערט. ער איז צוגע־גאַנגען צו מאַלקינען גאַנץ נאָענט, אַרײַנגעקוקט אים טיף אין די אויגן אַרײַן און מיט אַ שטילער, נאָר ענערגישער שטימע האָט ער צו אים אַ זאָג געטאָן אױף ייִדיש:

— מאַלקין! ווּ איז מאַשאַ באַשעוויטש?... איך ווייס, אַז איר

ווייסט... עס וועט זײַן געזונטער פֿאַר אײַך אַלעמען, אַז איר וועט זאָגן דעם אמת...

מאַלקין האָט דערקענט דעם אינדערפֿריאיקן גאַסט, דעם פֿאַקנ־טרעגער.

דאָס איז געווען יאַשקאַ וואָראָנאַ.

קאַפּיטל ז.

מאַשאַ זוכט אַ טעריטאָריע

אַז מאַשאַ באַשעוויטש האָט זיך אָפּגעזעגנט מיט דער „קליינער קאָ־מונע", וואָס בײַ מאַלקינען אונטער הימל, האָט זי גענומען איר „באַגאַזש", אַ טשאַכאָטעטשנעם טשעמאָדאַנטשיקל, איבערגעבונדן מיט אַ שטריקל, געכאַפּט אַ דראָזשקע און געהייסן זיך פֿירן אויף איינע פֿון די ווײַטע גאַסן פֿון דעם גרויסן צעוואָרפֿענעם פּעטערבורג. מחמת דער וועג איז געווען אַביסל ווײַטלעך, האָט זיך מאַשאַ אַרײַנגעלאָזט אין אַ שמועס, ווי איר שטייגער איז, מיטן איזוואָזטשיק, אַ געזונטן אָרלאָווסקן מוזשיק מיט אַ פּנים פֿון אַ בער, און איז געוואָר געוואָרן פֿון אים, אַז ער האָט אין אָרלאָווער גובערניע אַ שטיקל ערד, וואָס עס קלעקט אים נישט אויף טרוקן ברויט, מוז ער קוטשירן, און דאָס ווײַב מוז וואַשן גרעט, און די קינ־דער... עד, די קינדער! דרײַ זין האָט ער מיט אַ טאָכטער, איז איי־נער, דער עלטערער, אַ זאַפּאַסנאַי, געהרגעט געוואָרן אין מאַנדזשוריע, דער אַנדערער איז אַוועק הײַנטיקס יאָר פֿאַר אַ סאָלדאַט...

— צו וואָס טויג דיר אַזויפֿיל סאָלדאַטן? — פֿרעגט אים מאַשאַ.

— שטעלסט צו סאָלדאַטן צו דער רוסישער אַרמיע?

— וואָס־זשע זאָל מען טאָן? — ענטפֿערט איר דער איזוואָזטשיק.

— מע הייסט, דאַרף מען געבן.

דער איזוואָזטשיק דרייט אויס צו איר זײַן פּנים, קוקט זיך אײַן, ווער דאָס רעדט מיט אים, טאָמער איז דאָס אַן אונטערגעשיקטע. מאַשאַס פּנים אָבער זאָגט, אַז זי איז נישט פֿון די אונטערגעשיקטע, און אויף דעם איזוואָזטשיקס פּנים באַווײַזט זיך אַ מין גרימאַסע, וואָס מע מוז דאָס אָננעמען פֿאַר אַ שמייכל, און ער צערעדט זיך מיט איר, גיט איר אָנצו־

הערעניש, אַז ער איז נישט אַזאַ פּינצטערער פּאַרשויז, ווי זי מיינט, אַז ער ווייס אויך וואָס סע טוט זיך איצט אויף דער וועלט; ער אַליין טאָקע לייענט נישט קיין ביכלעך, מחמת ער קאָן נישט, נאָר אַנדערע לייענען אים, סילוועסטער לייענט אים און פּאַרטייטשט אים איטלעכס וואָרט. ווער איז דער סילוועסטער? סילוועסטער איז אַן אַרבעטער פון אַן אייזנפאַבריק, וווינט מיט אים אויף איין פּלאַץ, שלאָפן ביידע אויף איין ערד. דערציילט אים סילוועסטער, וואָס אויף די פאַבריקן טוט זיך: מע גרייט זיך צו אַ שטרייק. אַפילו ער מיט זיין פערדל וועט מוזן שטרייקן אַזוי לאַנג, ביז דער פאָטער גאַפּאָן וועט הייסן.

— ווער איז דער גאַפּאָן? — פרעגט אים מאשאַ, אום צו איבערצייגן זיך, אויף וויפל איז דער איזוואָזטשיק אינפאָרמירט פון דעם, וואָס טוט זיך אויף די פאַבריקן.

— דער פאָטער גאַפּאָן — גיט איר דער איזוואָזטשיק צו פאַרשטיין אויף זיין שפּראַך — דאָס איז דער גלח, וואָס איז געשיקט געוואָרן צו מלחמה האַלטן מיט דער שוואַרצער קליפּה, מיטן אַנטיכריסט, וואָס האָט זיך בײַ אונדז אין לאַנד אַריינגעכאַפּט און וויל פון דאָרט נישט אַרויס. וויפל מע האָט אים נישט אונטערגערייכערט מיט ווייראַך, וויפל תפלות מע האָט נישט אָוועקגעלייגט אויף אים, מיט קללות, מיט תוכחות, מיט באַשווערונגען — ער רירט זיך נישט פון אָרט, אָט דער שוואַרצער כח, דער אַנטיכריסט, ס'זאָל אויף אים קומען אַ כאָלערע!...

בײַ די ווערטער דערלאַנגט ער דעם פערדל דאָס, וואָס ער וואָלט וועלן דערלאַנגען אַנטיכריסטן, און מאשאַ וויל אַרויסבאַקומען פון דעם נפש, ער זאָל איר געבן צו פאַרשטיין, ווער איז, נאָך זיין מיינונג, דער אַנטיכריסט?

— ווייסט אים דער רוח! — ענטפערט ער איר. — איך מיין, אַז ער דאַרף שטאַמען פון יידן.

— וואָס עפּעס פון יידן? — פרעגט אים מאשאַ דערשטוינט.

— פונוואַנען דען, אַז נישט פון יידן? — ענטפערט איר דער פויער, ווי אַ בר־סמכא. — אַלצדינג וואַקסט פון יידן. און די מלחמה איז דען נישט פון יידן?

— פונוואַנען ווייסטו דאָס?

— איך ווייס נישט, איך מיין אַזוי...

דאָ שטייט פאַר מאַשאַן אַ שווערע אויפגאַבע: אויפקלערן דעם דאַזיקן נפש, ווער איז גאָפּאָן, און ווער איז אַנטיכריסט, און וואָס זיינען די ייִדן, און ווער האָט אַרויסגערופן די מלחמה? אַ שווער שטיקל אַר־בעט איז דאָס געווען! האָקן האָלץ איז אַ סך גרינגער דערפון! און דאָך איז זי צופרידן מיט איר אַרבעט, וואָרעם אַז זיי זיינען צוגעפאָרן אַהין, ווו זי האָט באַדאַרפט, און האָט זיך צעצאָלט מיטן איזוואָזטשיק פאַר די אַנדערהאַלבן שעה, וואָס זיי זיינען געפאָרן, האָט אַף זיין בעריש פנים געשפּילט אַ ברייט לויטער שמייכל, וואָס האָט געקאָנט זאָגן:

— אַצינד איז פאַר מיר אַלץ ווי אַף אַ טעלער!...

* * *

צוגעפאָרן צו אַ הויכן גרוי־געפאַרבטן מויער, האָט מאַשאַ באַשע־וויטש אַנגעקלונגען אין טויער, און עס האָט זיך באַוויזן אַ דוואָרניק מיט אַ ווייסן פאַרטעך און מיט אַ וויים בלעכל אַפן היטל, און מאַשאַ איז געוואָר געוואָרן פון אים אַ טרויעריקע בשורה, אַז דער פאַרשוין, אַף וועלכן זי פרעגט זיך נאָך, איז אַרעסטירט, און זי קאָן דאָ נישט בלייבן, מחמת דער בעל־הבית פונעם הויף האָט אים אַנגעזאָגט, אַז ער זאָל קיין סטודענטן מיט יונגע „באַרישנים" קיין צימער נישט פאַרדינגען. „זאָלן זיי בעסער, זאָגט ער, שטיין לײדיק, אָדער זאָלן זיי, זאָגט ער, דריי מאָל ברענען אַפן פייער, איידער די פּאָליציי זאָל מיר זאָגן, אַז מיין הויף איז אַ נעסט פון סטודענטן, גנבים, זשוליקעס און סאָציאַליסטן!"...

מאַשאַ האָט נעבעך געמוזט נעמען איר „באַגאַזש", דאָס טשאַכאַ־טעטשנע טשעמאָדאַנטשיקל, און גיין זוכן אַ טעריטאָריע ערגעץ אַנדערש, אַף דער דריטער גאַס פונדאַנען. אַף איר קלונג האָט זיך באַוויזן אַ פרוי מיט אַ רויטער פּאַטשיילע מיט גרינע קווייטן, דעם דוואָרניקס ווייב, און האָט איר געזאָגט מיט אַ ניגון, זי זאָל גיין פונדאַנען וואָס גיכער, וואָרעם ס'איז אַ פולער הויף מיט פּאָליציי. זיי זוכן עמעצן...

אודאי האָט אונדזער העלדן געמוזט פאַרקירעווען דעם דישעל און „נעמען לינקס", און טאַקע שטעלן פיס, וואָרעם באַקענען זיך מיט דער פּאָליציי וועט זי נישט פאַרשפּעטיקן, זי האָט נאָך זייער־זייער אַ סך צו טאָן!... פלוצים (אַלע גוטע מחשבות קומען אָן פלוצים) טוט איר אַ

שייַן אַ מחשבה אין קאָפּ: „טאַמאַראַ!... טאַמאַראַ שאַסטעפּאַל!"...

מאַשאַ באַשעוויטש און טאַמאַראַ שאַסטעפּאַל, כאָטש זיי זייַנען געווען חברטעס פון איין שטאָט, מיט אַטעסטאַטן פון איין גימנאַזיע, דאָך האָבן זיי זיך זעלטן באַגעגנט, נישט ווייַל מע האָט עפּעס געהאַט איינע צו דער אַנדערער, נאָר זיי קאָנען אַליין נישט זאָגן פאַרוואָס. באַ זיך אין האַרצן האָט זיך מאַשאַ מודה געווען, אַז זי האָט נישט ליב טאַמאַראַס בורזשואַזנע עלטערן מיט זייער בורזשואַזנע שטוב. מאַשאַ געדענקט, וואָס פאַר אַ שווערן אייַנדרוק זי פלעגט אַרויסטראָגן פון טאַמאַראַס שטוב אַלעמאָל, ווען זי איז אַהין געקומען. טאַמאַראַס מוטער פלעגט איר הייסן דערלאַנגען אַ גלאָז טיי מיט אַזאַ נוסח, גלייַך ווי איינער איז זיך מפקיר פון עמעצנס וועגן, ברענגט אַ קרבן על־פּי נויט. וואָס זאָל מען טאָן? מע מוז אַ מאָל געבן יענעם אַ גלאָז טיי!... און אַלע מאָל האָט דאָס דינסטמיידל פאַרגעסן אַרייַנוואַרפן צוקער, און אַלע מאָל האָט זי גע־שאָלטן דאָס מיידל, למאי זי פאַרגעסט אַרייַנצוּוואַרפן צוקער.

און איר פאָטער, איציקל שאַסטעפּאַל? — אים האָט זי גאָר פייַנט געהאַט, זי געדענקט אַ סצענע, ווי אַזוי זי איז אַמאָל געקומען צו טאַמאַ־ראַן, נישט געטראָפן זי אינדערהיים און באַגעגנט זיך מיטן פאָטער אויף דער שוועל.

— ווער איז דאָס מיידל? — האָט איציקל אַ פרעג געטאָן באַם ווייַב און האָט זיך אַ קראַץ געטאָן אונטערן קאָלנער.

— טעמעס אַ חברטע, — האָט דאָס ווייַב געענטפערט, נישט גע־וואָלט אָנרופן זי באַם נאָמען, ווער זי איז. מאַשאַ איז שוין געווען דע־מאָלט אין זעקסטן קלאַס גימנאַזיע און האָט זיך שוין געקאָנט אויס־טענהען מיט אַ גרעסערן פון איציקל שאַסטעפּאַל. האָט זי מיט שטאָלץ געזאָגט צו אים:

— איך בין ליפּאַס טאָכטער.

— וואָסער ליפּאַ? — פרעגט איציקל.

— ליפּאַ באַשעוויטש, — ענטפערט אים מאַשאַ.

— וואָסער באַשעוויטש? — פרעגט ווייַטער איציקל, נעמט נישט צו די האַנט פונעם קאָלנער.

— דער ייִד פונעם האָלץ, — מישט זיך אַריין טאַמאַראַס מוטער, און איציקל דרייט זיך אויס צו מאַשאַן מיטן הינטן, און מאַשאַ גייט

אוועק פון דאָרט אַ צעקאָכטע און גיט דאָס וואָרט, מער צו טאַמאַראַן אַהיים נישט גיין. באַגעגנט זי אָבער טאַמאַראַ און שטייט־צו צו איר און רעדט אַזוי לאַנג, ביז זי רעדט זי איבער.

איינמאָל האָבן זיי זיך באַגעגנט אין פּעטערבורג אויף אַ פאַרזאַמלונג, און טאַמאַראַ האָט גענומען שטראָפן מאַשאַן פאַרוואָס זי קומט נישט צו איר. האָט איר דערויף מאַשאַ געענטפערט:

— פאַרוואָס קומסטו נישט צו מיר? — און האָט זיך באַלד פאַר־כאַפּט. — איבעריקנס, קאָנסטו צו מיר נישט קומען...

— פאַרוואָס?

— ווייל מאַלקינס רעזידענץ, דאָרט וווּ איך וווין, אונטערן הימל, איז צו קליין פאַר דיר!...

דאָס האָט שוין טאַמאַראַן פאַרדראָסן, און זי איז דווקא געקומען צו איר, זיך באַקענט מיט מאַלקינען און מיט דעם גאַנצן פּראָלעטאַרישן געזינדל, געפירט אַפילו אַ דיסקוסיע מיט דער קאָמונע און פאַרליבט אין זיך די גאַנצע קאָלאָניע, פונעם יונגסטן אוורוטים ביזן אַלטן סיבירניק בערעזניאַק, — אַלעמען איז טאַמאַראַ געפעלן, אַפילו די צוויי מיידלעך פון דער קאָמונע, עטקע און חוה.

— אַצינד האָב איך, אַז דו וועסט זיין בײַ מיר אויך? — זאָגט טאַמאַראַ צו מאַשאַן.

— בײַ דער ערשטער געלעגנהייט, — זאָגט מאַשאַ, און אַזוי ווי טאַמאַראַ איז אַוועקגעגאַנגען, אַזוי האָט זי שוין אָן איר פאַרגעסן. דער־מאָנט האָט זי זיך אָן טאַמאַראַס איינלאַדונג אין דער מינוט, ווען זי איז געגאַנגען מיט איר באַגאַזש אין די הענט איבער דער גרויסער שטאָט פּעטערבורג זוכן אַ טעריטאָריע.

אָפּגעגאַנגען נאָך עטלעכע מייל, האָט אונדזער העלדין אָפּגעשטעלט זיך בײַ אַ געלן מויער און האָט אָנגעקלונגען בײַ דער פּאַראַדנע טיר. אויף איר קלונג האָט זיך באַוויזן אַ קליין באָרוועס שיקסל מיט גרויסע קאַרעלן אויפן האַלדז און מיט אַ פּאַרטיקן געלעכטערל אויפן פּנים. מאַשאַ האָט איר איבערגעגעבן דעם באַגאַזש און האָט זי אַ פרעג געטאָן, וויאַזוי מע רופט זי.

— מיך רופט מען מאַשאַ, — זאָגט דאָס קליינע שיקסל מיט די גרויסע קאַרעלן און לאַכט.

— אויב אזוי, האבן מיר שוין צוויי מאשאס, — האט מאשא באַשעוויטש זיך אנגערופן צו דער קליינער מאשא און האט זיך געהייסן אריינפירן צו דער „באַרישני” (טאמארא שאסטעפאל) אין צימער אריין.

— ווער איז דארטן? — האט זיך געלאזט הערן פון צווייטן צימער

— ס'איז איך! — האט אים געענטפערט מאשא באשעוויטש, אויסגעפאקט דאס טשעמאדאנדל און צעליינט זיך בא טאמאראן אין צימער, אזוי ווי בא זיך אינדערהיים.

— ווער איז געווען דער איך? — האט זיך געלאזט הערן נאכאמאל די זעלבע מאנצבילישע שטימע, און נישט באקומען מער קיין ענטפער, האט זיך באוויזן דער מאנצביל אליין, א פארשוין פון א יאר פערציק, א צעקאטשמעטער, א צעבורשעטער, אז א העמד, מיט א פידזשאקל פארשפילעט ביז ארויף, אז הויזנטרעגער, און דערפאר, אפנים, האבן זיך די הויזן שטארק געשלעפט אף דער ערד, און דערפאר, אפנים, האט ער זיי אונטערגעהאלטן באם בויך מיט ביידע הענט, געגעבן אלעמאל א שלעפ ארויף און צו גלייכער צייט געהאט צו טאן מיט די פענסנע, וואס האבן בשום אופן נישט געוואלט האלטן זיך אף דער נאז, נישט קוקנדיק דערויף, וואס די נאז איז בא אים אן אויסגעבויגענע יידישע נאז. שולדיק זיינען דא, אפנים, די ברילן, נישט די נאז און אפשר דער בעל־הבית פון דער נאז, וואס שיינט א צעטראגענע בריאה צו זיין, איינער פון די נפשות, וואס זיינען שטענדיק פארהארעוועט, פארטאראמט, הייבן אן צוואנציק טויזנט ארבעטן און לאזן קיינמאל נישט אויס, גאט וויים ווען זיי ווערן פארטיק!...

דערזען בא טאמאראן אין צימער אן אומבאקאנטן מענטשן, האט זיך דער צעקאשמעטער פארשוין מיט די לאנגע פאלנדיקע הויזן געגעבן א כאפ צוריק און א בייג איין אף וויפל עס האבן אים דערלויבט די ברילן, און א זאג געטאן די געוויסע באנאלע פראזע:

— מיט וועמען האב איך די עהע? (אנשטאט א רי״ש קומט אוים בא אים א חי״ת).

— די ערע איז נישט אזא גרויסע. — האט אים מאשא אפגעענטפערט פראסט, ווי איר שטייגער איז, און האט זיך געטאן דערוויל איר ארבעט: צונויפגעלייגט די האנטיכלעך, די קעמלעך, די בערשטלעך מיט די טיכעלעך מיט די קעלנערלעך, ווי בא זיך אינדערהיים. — איך ביז

טאמאראס א חברטע פון דער היים; מיין נאמען איז מאשא באשעוויטש.

ווי אן עלעקטרישער שטראם איז דער נאמען „מאשא באשעוויטש" דורכגעלאפן דורכן גאנצן גוף פון דעם צעקאשמעטן פארשוין. א פריינטלעד שמייכל האט זיך צעגאסן איבער זיין גאנצן פנים. אן אנדער מענטש איז ער געווארן! ער האט זי אנגענומען בא דער האנט און נישט ארויסגעלאזט זי די גאנצע צייט, וואס ער האט גערעדט. און גערעדט האט ער לאנג און א סך און אן אפשטעל, געקייטלט איינס אינעם אנדערן אזוי קונציק, אז איבערצוהאקן אים איז אוממעגלעך, סיידן אוועקגיין אינמיטן אדער איבערשרייען אים מיט א טאן העכער. די, וואס קענען אים, טוען דאס טאקע, — מע האט קיין אנדער ברירה נישט...

זייט איח דאס די מאשא באשעוויטש? אי־אי־אי? טאמאחא וועט קומען, וועט זי זיך אויפהענגען פאר פחייד! מיח העחן פון אייך אלע טאג, דחיי מאל א טאג. צען מאל א טאג! איח זייט א העלדן! א גחויסע העלדן! נישט אלע קאנען דאס, וואס איח קאנט! מיח דאחפן אלע בא אייך זיך לעחנען! מיח זיינען קינדעח, חדח־יינגלעד קעגן אייך! מיין נאמען איז אבחאם מאחקאוויטש! אבחאם מאחקאוויטשן קענען אלע! מיין פחאפעסיע איז דחוקעחיי, נאח אליין בין איך א שטיקל מאלעח, א שטיקל קינסטלעח, א שטיקל שחייבעח, א שטיקל דיכטעח, א וועגעטאחיאנעץ און א טאלסטאוועץ. וויאזוי האלט איח פון טאלסטאי? איך האלט פון אים זייעח שטאחק! איח זאגט מסתמא, אז עח איז מעח דיכטעח אלס פילאזאף? איך בין מיט אייך נישט איינפאחשטאנדען!...

אויב מאשא באשעוויטש איז געווען איינפארשטאנדען מיט אבראם מארקאוויטשעס מיינונג איבער טאלסטאיס פילאזאפיע אדער נישט — דאס איז א באזונדערע פראגע, נאר אז מע דארף ארויסנעמען די האנט פון זיין האנט — דאס האט זי געזען און האט דאס באצייטנס געטאן, און האט אים געוואלט איבעררייסן אינמיטן, איז אבער געווען אוממעגלעך, מחמת אבראם מארקאוויטש האט געהאלטן סאמע אין רעכטן שמועס, און ס'איז פאשעט א ראכמאנעס אים איבערצורייסן ווי ס'איז א רחמנות אויפוועקן א מענטשן, למשל, ווען ער האלט אין רעכטן געשמאקן שלאף. א גליק, וואס ס'איז אנגעקומען טאמארא שאסטעפאל.

און אז טאמארא איז אנגעקומען, האט זי אבראם מארקאוויטשן

גאַנץ פֿײַן משלח געווען פֿון איר צימער, געהייסן זאָגן ראָזען, אַז זי האָט אַ גאַסט צו דער טיי...

— נישט צו דער טיי, — פֿאַריכט זי מאַשאַ — נאָר אױף אַ גאַנצע וואָך, אָדער אױף צוויי וואָכן, ביז איך וועל מיר קריגן אַ מקום־מנוחה. איך האָף, אַז דו האָסט גאָרנישט קעגן דעם, מע זאָל אַרײַנטראָגן אַהער נאָך אַ בעטל?

טאַמאַראַ איז געוואָרן אַביסל רויטלעך: איציקל שאַסטעפּאַלם טאָכ־טער איז נישט געווען געניג דעמאָקראַטיש, זי זאָל קאָנען איבערטראָגן אַזוי לײַכט אַזאַ מין באַנעמונג, ווי עס האָט זיך דערלויבט די עכטע דעמאָקראַטן מאַשאַ באַשעוויטש. טאַמאַראַ האָט איר געזאָגט, אַז מיט פֿאַרגעניגן וועט זי זי האַלטן נישט נאָר צוויי־דרײַ וואָכן, אַפֿילו צוויי־דרײַ חדשים, דעם גאַנצן ווינטער, און איז אַריבער באַלד אױף אַן אַנדער שמועס, וועגן דער קאַמונע: וואָס מאַכט די קאָמונע? וואָס מאַכט מאַלקין? און וועגן אַבראַם מאַרקאָוויטש, וואָס פֿאַר אַ פּלאַפּלער ער איז, אַ גוטער מענטש, אַ דימענט, נאָר אַ פּלאַפּלער, און וועגן זײַן פֿרוי ראָזע, וואָס איז אירע, טאַמאַראַס, אַ קרובה.

— נישט דערפֿאַר, ווײַל זי איז מיר אַ קרובה, — זאָגט טאַמאַראַ — נאָר אַז דו וועסט זיך מיט איר נענטער באַקענען, וועסטו אַליין זאָגן, אַז דאָס איז נישט קיין פֿרויענצימער, נאָר אַ מלאך פֿון גאָט! און אַ קינד האָבן זיי, דאָס הייסט, זיי האָבן אַ סך קינדער, נאָר איין קינד האָבן זיי, זיוזיא הייסט ער, אַ ייִנגל פֿון פֿיר יאָר, ווייס איך נישט, וואָס פֿון אים וועט אויסוואַקסן! קלוג ווי אַ שד, גוט ווי אַ מלאך, און שיין איז ער! האָסט געזען אַמאָל ראַפֿאַעלס בילד, אַראָפּגענומען פֿון אים זעלבסט? אַ! איך האָב גאָר פֿאַרגעסן, אַז ד'ו ביסט אַ... אַ... אַז דו האַלסט נישט פֿון קונסט!...

— האָסט אַ גרויסן טעות, טאַמאַראַ! אמתע קונסט האָב איך ליב, און קליינע קינדער אויך... — אַזוי זאָגט מאַשאַ, און טאַמאַראַ ענטפֿערט איר דערויף מיט אַ זיפֿץ; זי דערמאָנט זיך, אַז אָט איז זי, טאַמאַראַ שאַסטעפּאַל, אין פּעטערבורג שוין אַ היפּש שטיקל צײַט — און האָט נאָך דערווײַל נישט געטאָן גאָרנישט... און זי איז מקנא איר חברטע מאַשאַ, שטאַרק מקנא, נאָר אַרויסזאָגן דאָס האָט זי קיין מוט... עפֿנט זי אויף די טיר, שטעקט אַרײַן דעם קאָפּ און רופֿט אויס אױף אַ קול:

— זיוזיאַ! ניאַניאַ! נישטאָ קיינער! — און באַלד נאָך דעם זאָגט זי ווידער צו מאַשאַן: — האָסטו עפּעס בריוו פֿון דער היים? וואָס שרײַבט מען דיר?

— זייער אָפּט! — ענטפֿערט איר מאַשאַ און צעלאַכט זיך. — שוין צו אָפּט! כמעט אַ טאָג איבער אַ טאָג האָב איך פֿון מײַן קאַפּעליע בריוועלעך, פֿון די שוועסטערלעך, פֿון די ברידערלעך, פֿון דער מאַמען און פֿונעם טאַטן, און איבערהויפּט — פֿונעם טאַטן! ער שרײַבט צו מיר אַלע צוויי טאָג, און איך אים מוז שרײַבן אַלע צוויי טאָג. און נישט גלאַט אַזוי בריוועלעך, נאָר בריוו, גאַנצע מגילות, באַשרײַבונגען פֿון אַלצדינג, וואָס סע קומט פֿאָר, און מער, געוויינלעך, פֿון דער „רעוואָלוציע". ער איז בײַ מיר אַ רעוואָלוציאָנער, אַ געפֿערלעכער רעוואָלוציאָנער!...

אַזוי לאָזט אויס מאַשאַ און צעלאַכט זיך מיט איר גוטן אויפֿריכטיקן געלעכטער און באַווײַזט אירע געזונטע ווײַסע שיינע ציין, וואָס קיין דענטיסט אין דער וועלט האָט נאָך נישט געהאַט די זכיה זיך צורירן צו זיי מיט זײַנע גלאַנצנדיקע שטאָלענע אינסטרומענטן. און ווידער אַ מאָל איז איר טאַמאַראַ מקנא, סײַ אַף דעם, וואָס זי שרײַבט זיך איבער אַזוי אָפּט מיט איר „קאַפּעליע", סײַ אַף אירע ווײַסע ציין...

— שוין דערלאַנגט דעם סאַמאָוואַר! — זאָגט דאָס קליינע באָרוועסע שיקסל מיט די גרויסע קאַרעלן, וואָס מע רופֿט זי אויך מאַשאַ.

קאַפּיטל ח.

מאַשאַ באַשעוויטש בײַ טאַמאַראַ שאַפּטעפּאַל

שוין לאַנג האָט זיך מאַשאַ נישט געפֿילט אַזוי גוט, ווי בײַם טיש פֿון טאַמאַראַ שאַפּטעפּאַלס בעלי־בתּים. אַ גאַנץ געזינדל האָט זי דאָרט געטראָפֿן, אַ נעסט, אָדער אַ קוואָקע, מיט קליינע הינדעלעך ארומגערינגלט. אַפֿן טיש איז געשטאַנען ברויט אָנגעשניטן און קעז און פּוטער און אײַנגעמאַכטס. נאָענט צום סאַמאָוואַר איז געזעסן אַבראַם מאַרקאָוויטשעס ווײַב, ראָזע, נאָך גאָר אַ פֿרישע און אַ שיינע פֿרוי, אַרומגערינגלט מיט אַ גאַנצער כאַליאַסטרע קינדער, איינס קלענער פֿונעם אַנדערן. איטלעכס קינד איז זיך אַ וועלטל פֿאַר זיך. יעדער מיט זײַן קאַפּריז, מיט

זײַן השגה, מיט זײַן מאַגנדל און מיט זײַן יצר־הרעלע. און די מוטער, די גליקלעכע קוואָקע, ראָזע, זיצט באַם סאַמאָוואַר און קוקט וואָס יעדן פעלט, און מערקט וואָס יעדער וויל, און אַלץ ווערט אין איין מינוט באַשאַפן, און עס נעמט זי נישט קיין קאַפּריזן; און צעשלאָגן זיך צווישן זיך אַ פּאָר קינדערלעך, צענעמט זי זיי; און צעוויינט זיך ווער פון זיי, ווערן אויסגעווישט די טרערן; און צעלאַכט זיך אַ קינד, לאַכט די מוטער מיט און קוועלט און וואַקס און לעבט מיט זיי צוזאַמען.

וועמען פון די אַלע האָט די מוטער מער ליב? עס וועט נישט זײַן קיין פּאַראַדאָקס, ווען איך וועל זאָגן, אַז זי האָט יעדער קינד מער ליב פונעם אַנדערן, דען יעדער קינד האָט אין זיך עטוואָס אַזעלכעס, וואָס דאָס צווייטע האָט דאָס נישט. דאָך איז אין דער שטוב פאַראַן אַ צענטרום, אַ מיטלפּונקט, אַרום וועלכן אַלץ דרייט זיך, ווי אַרום אַ זון, און וועלכעס אַלע האָבן ליב אָן אַ ברעג, און אַרום וועלכן און צוליב וועלכן אַלץ לעבט און געפינט אַ באַזונדערן אינטערעס צום לעבן. דאָס איז זיוזיאַ!

טאַמאַראַ שאַסטעפּאַל האָט בײַ זיך אַ גאַנצע קאָלעקציע פון פאָטאָ־גראַפישע בילדער פון דעם דאָזיקן קינד. אבראַם מאַרקאָוויטש האָט אַליין זויפל מאָל געוואָלט אַראָפּנעמען זיוזיאַן אױף פּאַפּיר (אבראַם מאַרקאָוויטש איז אַ שטיקל קינסטלער), האָט זיך אָבער די גאַנצע פאַמיליע, אַ חוץ ראָזען, אַרײַנגעמישט, שטאַרק געפּראָטעסטירט קעגן דעם, נישט דער־לאָזט, אַז דער פאָטער זאָל אַוועקנעמען באַם קינד דאָס, וואָס די מילדע נאַטור האָט דעם געשענקט. דעם פאָטער האָט דאָס געפרייט און גע־קרענקט; געפרייט, וואָס ער איז דער פאָטער פונעם קינד, און געקרענקט, וואָס מע גלייבט נישט אין זײַן קינסטלערישן טאַלאַנט. האָט ער זיך מיישב געווען און האָט אים באַשריבן אין אַ ליד, אַ גרויס ליד. איז אָבער דאָס ליד אויסגעקומען נאָך ערגער פון דעם געמעל. דאָס ליד איז קיינעם נישט געפעלן, אויסער איין ראָזע. נאָר פון ראָזען איז קיין ראיה נישט; איר איז אַלץ געפעלן; וואָס אבראַם מאַרקאָוויטש זאָל נישט ריידן, אָדער שרײַבן, איז דאָס גוט, איז דאָס זיס, איז דאָס פּראַכטפול! קיינער גלייבט נישט אַזוי אין אבראַם מאַרקאָוויטשעס טאַלאַנטן, ווי זײַן ווײַב ראָזע. ער אַליין גלייבט נישט אַזויפיל אין זיך, וויפל ראָזע. בײַ איר איז „אבראַשאַ" אַ זשעניע, וואָס קיינער פאַרשטייט אים נישט און קיינער שעצט אים נישט, ווארעם אַז אַלע זאָלן אים פאַרשטיין און שעצן

אזוי ווי זי, וואָלט ער נישט באַדאַרפט אָפּגעבן אַזויפיל גאָלדענע צײַט צו דער דרוקערײַ, וואָס גיט זיי קוים־קוים צום לעבן. די וועלט זאָל זײַן אַביסל מער מבין, — אַזוי דענקט ראָזע — וואָלט זיך שוין לאַנג געפונען אַ פאַרלעגער, וואָס וואָלט אַרויסגעגעבן אַלע זײַנע לידער, וואָס ער האָט ווען געשריבן פון זינט ער איז פאַר איר אַ חתן געוואָרן. די וועלט זאָל זײַן אַביסעלע מער מבין, — דענקט ווײַטער ראָזע — וואָלט זיך שוין לאַנג געפונען אַ בעלן, וואָס וואָלט אָװעקגעקױפט אָט די אַלע בילדער, וואָס ער מאָלט און מאָלט פון זינט זי קען אים. און ראָזע כאַפּט אַ קוק אַף די ווענט, וואָס זײַנען פאַרהאָנגען מיט עטיודן און מיט בילדער, מערסטנטײל, נישט־געענדיקטע, און זי דערמאָנט זיך, אַז אַפן בוידעם ליגן נאָך דרײַ מאָל אַזויפיל, אויך נישט־געענדיקטע... און זי דערמאָנט זיך, וויפל לידער, פּאָעמען און נישט־געענדיקטע ראָמאַנען עס ליגן אין אַלע שאַפעס און אין אַלע טישקעסטלעך, און אַפילו אין די „קאַרזינעס" פון דעם גרעט ליגן גאַנצע פּעק מיט מאַנוסקריפּטן. גאָט זאָל היטן פון אויסרוימען, אַרויסוואַרפן אָדער פאַרברענען! וואָס איז? איר האָט מורא, אַז ראָזע איז נישט באַקאַנט מיט די אַלע אומשטערבלעכע ווערק? צי איר מיינט, אַז ראָזע האָט נישט געלייענט אָט די אַלע פּאָעמען, מיט די באַלאַדן, מיט די סקיצן, מיט די דערציילונגען און ראָמאַנען? דאָס הייסט, זי אַליין האָט זיי נישט געלייענט; ער, דער מאַן, האָט זיי איר געלייענט, און נישט איינמאָל — אַ סך מאָל! ס'איז אַ סברה, אַז ראָזע איז אין איר מאַנס ווערק מער קלאָר, ווי ער, דער פאַרפאַסער אַליין. וויפל מאָל מאַכט זיך, אַז אַבראַם מאַרקאָוויטש פרעגט בײַ ראָזען, וואָזוי הייסט בײַ אים דער און דער העלד פון דעם און דעם ראָמאַן? איאָ, זילבער־שטיין? — ניין, נשמה מײַנע! — ענטפערט אים ראָזע. — דו האָסט אַ טעות!"...

בײַ אַבראַם מאַרקאָוויטשן איז ראָזעס אויטאָריטעט און ראָזעס קריטיק די בעסטע, די קליגסטע און די אויפריכטיקסטע. פאַר די אַלע אַנדערע קריטיקער טאָר מען קיין ווערק נישט ווײַזן. די בעסטע זאַך מאַכן זיי אײַך צונישט, געוויינלעך מחמת קנאה; זיי פאַרגינען נישט!... ווי קאָן מען פאַרגלײַכן אַ פרעמדן צו אַן אייגן ווײַב? למשל, וועט זיך אַ פרעמדער אָוועקזעצן טרייסטן אַ מענטשן, אים אויסריידן דאָס האַרץ, ער זאָל זיך נישט זאָרגן, וואָס די וועלט אָנערקענט אים נישט?

— ווארט צו, מײַן לעבן, עס וועט נאָך קומען אַ צײַט, וואָס די וועלט וועט זיך אַרומקוקן אױף דיר אויך! — אַזוי האָט אים ראָזע אויס־געדעדט דאָס האַרץ. — אָט האָבן זיי איצטער צו טאָן מיט טאָלסטאָי, מיט גאָרקי, עס קערט די וועלט! זאָלן נאָר אַרויס די ערשטע לידער דײַנע אױף דער וועלט — ווי האַלסטו מיט זיי? ביסט נאָך נישט פאַרטיק? וויפל ביכלעך דרוקסטו? אינגאַנצן צוויי טויזנט? לעבערלעך! צוויי הונדערט טויזנט, צום ווייניקסטן!

און ביידע זעצן זיך אַוועק, מאַכן אַ חשבון, וויפל קאָנען זיי פאַר־דינען, ווען זיי זאָלן, צום בײַשפּיל, אַרויסלאָזן אױף דער וועלט די „זעמט־לעכע לידער" פון אבראַם מאַרקאָוויטש? דער חשבון איז אויבנאויף, ווי אױף אַ טעלער: די באַפעלקערונג פונעם לאַנד איז הונדערט פערציק מיליאָן. ווען מיר זאָגן, אַז נאָר אַ צענט־חלק קאָן לעזן — אַלזאָ, האָבן מיר פערציק מיליאָן לעזער. ווען מיר זאָגן, אַז נישט אַלע קאָנען קויפן ביכער, דאָס הייסט, איינער וועט קויפן און צען וועלן לייענען, — האָבן מיר, אַלזאָ, אַריבער אַ מיליאָן קויפערם? וויפל עס דאַרף קאָסטן אָפּ־דרוקן אַ ביכל — דאָס ווייס שוין אבראַם מאַרקאָוויטש: ער האָט דאָך אַ דרוקערײַ... נאָר דאָס אַליין איז בלאָטע. דער עיקר איז דאָך דער כבוד, דער נאָמען!...

און דאָס גליקלעכע פּאָר טראָגט זיך אַוועק אױף די גרינגע פליגלען פון דער רײַכער פאַנטאַזיע אין עולם הדמיון, אין גן־עדן, וואָס זיי אַליין האָבן אים אויסגעבויט... און דערווײַל האָט אבראַם מאַרקאָוויטש גע־נומען דרוקן באַ זיך אין דער אייגענער טיפּאָגראַפיע די „ערשטע לידער" זײַנע אין אַ ביכל מיטן נאָמען „די יונגע האַרפע", געהאַט צו טאָן קודם מיטן צענזאָר, וואָס האָט אים געגעבן מאַטעריאַל צו ריידן און שרײַען אױף אַנדערטהאַלבן יאָר נאָכאַנאַנד, ביז גאָט האָט רחמנות געהאַט, דער צענזאָר האָט דאָס דורכגעלאָזט בשלום, און די „יונגע האַרפע" איז אַרויס פון דרוק, גאַנץ שיין אילוסטרירט מיט אַ האַרפע און מיט אַ האַנט, וואָס שפּילט אױף דער האַרפע, — נאָר אַז ס'איז נישטאָ קיין מזל, העלפט נישט קיין חכמה! טאָלסטאָי און גאָרקי און טשעכאָוו און די איבעריקע אַלע גייען אין די צענער הונדערטער טויזנטער, און די „יונגע האַרפע" פון אבראַם מאַרקאָוויטש ליגט אױף אַ בוידעם (פון 2.000 ליגן נישט געריוט 1.941!). נו, קאָן נישט צעזעצט ווערן די גאַל? זאָל אבראַם מאַרקאָ־

וויטש נישט ברענען, נישט פייערן? א גליק, וואס ער האט אזא ווייב, ווי ראזע, און וואס זיי האבן אזא קינד א צאצקע, ווי זיוזיא.

— וואס זאגט איר אף אונדזער זיוזיאן? — רופט זיך אן אבראם מארקאוויטש צו זייער גאסט, צו מאשאן.

דערזען דאס ערשטע מאל זיוזיאן, האט זי אים שיער נישט אויפגעגעסן. נישט נאר ער האט זי געגומען מיט זיין ווייס מארמאל מלאכיש פנימל, לאנגע זיידן־קאלירענע לאקן, טיפע הימל־בלויע אויגן, אויסגעטאקטע נעזל, קליין מיילעכל, אנטיטשנע מארדעלע, קלאסיש געשטאלט און אויסערגעוויינלעכע גראציע; ער האט זי באצויבערט מיט זיין באנעמען זיך, מיט זיין האלטן זיך, מיט זיין ריידן און מיט זיין שפראך. ער האט איר פארגעבן אזעלכע פראגן און האט איר געענטפערט אזוי קלוג און שארף, אז מאשא איז ארוים פון די כלים. זי איז צום קינד צוגעזאדן געווארן, און איר ליבשאפט צום קינד איז נאכדעם געוואקסן פון שעה צו שעה, פון טאג צו טאג, ביז זי האט זיך איינמאל מודה געווען פאר טאמאראן, אז זי פילט זיך צום קינד צוגעבונדן מער ווי צו אירע אייגענע שוועסטערלעך און ברידערלעך, און אז זי קאן זיך גארנישט פארשטעלן, אז זי זאל זיך ווען קאנען שיידן מיט דעם זיוזיאן, וואס האט פארנומען בא איר אין הארצן גאר אומגעריכט אזא גרויסן פלאץ! ווי זי האט געהאט ערגעץ א פרייע מינוט, האט זי דאס אוועקגעגעבן זיוזיאן. מיט זיוזיאן לערנען, מיט זיוזיאן ריידן, מיט זיוזיאן פארברענגען, מיט זיוזיאן שפילן זיך — איז בא איר געווען איינס פון די גרעסטע פארגעניגנס. איז מאשא געקומען אהיים, איז דאס ערשטע געווען זיוזיא! איז מאשא אויפגעשטאנען פון שלאף — איז זיוזיא! אינעם גרעסטן פאליטישן שמועס איז געווען זיוזיא! א תענוג איז געווען בא מאשאן אוועקזעצן זיך דערציילן זיוזיאן מעשיות. אף מעשיות דערציילן איז מאשא געווען א בריה, און מעשיות איז געווען בא זיוזיאן דאס חיות, דאס לעבן! און מאשא האט זיך אוועקגעזעצט דערציילן אים איין מעשה נאך דער אנדערער, און זיוזיא האט אויפגעעפנט זיינע אויסגעטאקטע ליפעלעך, זיינע הימל־בלויע אייגעלעך, און האט געקוקט אף מאשאן מיט גרוים פארשטאנד, ווי אז אמתער בר־דעת, און ווי אז אמתער בר־דעת געשטעלט אפטמאל א פראגע, און ווי אז אמתער בר־דעת געלאכט דארט, ווו מע דארף לאכן, און געוויינט דארט, ווו מע דארף וויינען.

קוקנדיק אַף דעם יונגן באַשעפעניש, אַף דעם געראָטן נפשל, וואָס איז פול מיט לעבן, האָט קיינער נישט געקאָנט זיך ריכטן, אַז דאָס וועט זײַן דער ערשטער קרבן אינעם אויסגוס פונעם גרויסן שטורעם...

* * *

אין דער קורצער צײַט, וואָס מאַשאַ האָט פאַרבראַכט מיט טאַמאַראַ שאַסטעפּאַל אלס גאַסט, האָט זי טאַמאַראַ ליב געקריגן, ווי אַן אייגענע שוועסטער, און איז צוגעבונדן געוואָרן צו איר מיט לײַב און לעבן. מאַשאַ האָט נישט געדאַרפט וואַרטן ביז איר חברטע וועט „אַנטפּלעקן" פאַר איר איר נשמה, אויסגיסן איר האַרץ; זי איז געווען קלאָר אין טאַמאַראַס לעבן, מע קאָן זאָגן, אַף אויסווייניק. טאַמאַראַ איז געווען איבערראַשט, ווען זי האָט דערפאַרן, אַז מאַשאַ ווייס פון איר ראָמאַן מיטן יונגן ראָ־מאַנענקאָ... דאָס איז געווען אַפן אַנדערן טאָג נאָך מאַשאַס באַזעצן זיך בא טאַמאַראַן. זי האָט דערזען בא טאַמאַראַן אַפן טיש אַ פּאָרטרעטל אין אַ קליין זילבערן רעמל.

— אַ! — האָט אַ זאָג געטאָן מאַשאַ, נאָר אַ קוק געטאָן אַפן פּאָרטרעט. — דאָס איז ער, ראָמאַנענקאָ. ער וועט הײַנט ריידן אין גרויסן מאַניעזש... שאַדע, וואָס איך קאָן דאָרט הײַנט נישט זײַן, איך בין פאַרנומען אין אַן אַנדער אָרט... ער ווייס, אַז איך וועל נישט זײַן...

— דו האָסט זיך געזען מיט ראָמאַנענקאָן? — האָט טאַמאַראַ אַ זאָג געטאָן, און סע האָט זיך נישט ווילנדיק אַרויסגעריסן פון אירע ווערטער אַ געפיל פון... אײַפערזוכט? ניין! צו הייליק איז בא איר ראָמאַנענקאָ, צו גרויס איז בא איר מאַשאַ!... וואָס דען איז דאָס געווען?... מאַשאַ האָט זי אָבער גיך אַרויסגעפירט פון פאַרלעגנהייט. זי האָט צו איר אַזוי געזאָגט:

— דאַרפסט זיך נישט וווּנדערן. איך קען ראָמאַנענקאָן פריער פון דיר און בעסער פון דיר... אַז ער האָט דיך ליב — איז אַ פאַקט... דו פאַרגעטערסט אים, און ער פאַרדינט דאָס... אָבער איך מוז דיר זאָגן אויפריכטיק — דו ווייסט, אַז אַנדערש קאָן איך נישט זאָגן: — גליקלעך וועט איר קיינמאָל נישט זײַן, נישט דו, נישט ער... דו ווילסט

וויסן, פאַרוואָס? דו פאַרגעסט, אַז ער געפינט זיך אויף אַ „ווולקאַן", און דו ביסט באַשאַפן געוואָרן צו אַן אַנדער לעבן...

דאָס איז געזאָגט געוואָרן אַזוי ערנסט און מיט אַזאַ ווייכן צערטלעכן טאָן, אַז טאַמאַראַ שאַסטעפּאַל האָט זיך נישט געקאָנט געפינען באַלייב־דיקט. זי האָט רויק געזאָגט:

— דו ווילסט מיר זאָגן, אַז איך בין נישט קיין העלדין און בין נישט ווערט, אַז...

— האָסט אַ טעות! נישט דאָס האָב איך דיר געוואָלט זאָגן! — שלאָגט איר איבער מאַשאַ די רייד. — איך האָב דיר נישט געוואָלט דער־נידעריקן. אַדרבה, איך האָב ליב אַזעלכע ווי דו; דו ביסט דאָס לעבן אַליין, און צום לעבן ביסטו באַשאַפן. איך וואָלט אויך געוואָלט זיין דאָס, וואָס דו... איך וועל דאָס אָבער נישט זיין קיינמאָל; שולדיק איז אין דעם די צייט. אין אַ ביטערע צייט לעבן מיר... און די אומ־שטענדן האָבן זיך פאַר מיר צונויפגעלייגט אַזוי, אַז איך ווייס נישט היינט, ווו איך וועל מאָרגן זיין... דאָס זעלבע איז אויך מיט אים, מיט ראָמאַנענקאָן. הלוואי איך זאָל האָבן אַ טעות, נאָר איך זע אים ווייט־ווייט פונדאַנען!...

— פאַר מיר איז נישטאָ קיין ווייט! — זאָגט טאַמאַראַ מיט היץ.

— ווו ער, דאָרט בין איך! נישטאָ די קראַפט אין דער וועלט, וועלכע זאָל מיך אָפּהאַלטן און קאָנען צעשיידן מיט דעם מענטשן, סיידן דער טויט...

— יעדע אַנדערע אויף דיין אָרט וואָלט אויך אַזוי געזאָגט. עס מאַכט דיך נאָר הויך אין מיינע אויגן. — זאָגט איר מאַשאַ. — איך קאָן מיך אָבער נישט איינהאַלטן און מוז דיר זאָגן גאַנץ אָפן דאָס, וואָס איך מיין: איך באַדויער דיך, טאַמאַראַ, און נישט אַזוי דיך, ווי דיינע עלטערן.

— מיינע עלטערן? (טאַמאַראַס אויגן צינדן זיך אָן מיט פייער). לעבן מיר דען צוליב די עלטערן? פאַרוואָס באַדויערסטו נישט דיינע עלטערן?

— פונוואַנען ווייסטו, אַז ניין?...

בא די ווערטער קומט אָן אַבראַם מאַרקאָוויטש, און זייער שמועס ווערט איבערגעריסן אינמיטן.

קאפיטל ט.

ער האט זיי געפאקט!

בא אבראם מארקאוויטשן איז שטוב האבן אלע, פון אבראם מארקאוויטשן ביזן קליינעם שיקסל מיט די גרויסע קארעלן און ביזן קליינינקן זיוזיא, געהאלטן אין סאמע זיסן שלאף, ווען דער גוטער זיסער מלאך קומט און פלאנטעט זיינע גוטע זיסע חלומות... אך, חלומות! יעדער זעט אין חלום דאס, וואס ער וויל, דאס, וואס ער זוכט. למשל, אבראם מארקאוויטשן האבן זיך געפלאנטעט ביכער און בילדער אין די אלפים, אין די מיליאנען!... מע שלאגט אים אפ די טירן!... אלע ווילן זיינע לידער, די „יונגע הארפע" — ער האט שוין נישט קיין הענט פאקנדיק, ער שיקט זיי אפ צו ראזען... און ראזע זעט נאך א שענערן חלום: א מאסע מענטשן... א פראצעסיע... אינמיטן גייט אבראם מארקאוויטש מיט אלע קינדער... זיוזיא אף צופריער מיטן טאטנס „יונגע הארפע" אין די הענט... דאס פאלק שטורעמט און שרייט: לעבן זאל דער אומשטערבלעכער פארפאסער פון דער אומשטערבלעכער „הארפע!"... גאר הינטן גייען נאך מיט אראפגעלאזטע קעפ גראף טאלסטאי, מאקסים גארקי, אנטאן טשעכאוו, געטע, שילער, שעקספיר, מארק טווען און אנדערע בארימטע שריפטשטעלער, און וויינען... טאמארא שאסטעפאל זעט אין חלום ראמאנענקאן מיט גרויסע אותיות „קאנסטיטוציע!"... און מאשא באשעוויטש, וואס שלאפט אקעגן טאמאראן אף א קורצפיסיקער סאפע, חלומט פון א פארלאמענט, און זי זעט זיך אליין אין פארלאמענט שטיין אף דער פלאטפארם מיט די הענט ארונטער, און די ווענט זיינען באהאנגען מיט פראקלאמאציעס: „לעבן זאל די פרייהייט!"... מאשא דעם קליינעם שיקסל מיט די גרויסע קארעלן חלומען זיך רויטע, גרינע, בלויע, ווייסע, געלע קארעלן, אן א שיעור קארעלן!... זיוזיאס ניאניא חלומט, אז זי זיצט אף א לאנגער באנק אין קינדער־גארטן מיט א סך ניאניס און מע רעדט... און זיוזיא אליין זעט פאר זיך וועלאסיפעדן און זייגערלעך, זייגערלעך און וועלאטיפעדן קאטשען זיך, רעדלען זיך, דרייען זיך, פליען, פליען...

פלוצים — סטוק־סטוק־סטוק! טראַד־טאַראַראַד! עס קלינגען די פענצטער, עס פּלאַצן די טירן. נאָך איין מינוט — און די שטוב איז פול מיט פּאָליציי. אַלע וואַכן אויף, זיינען טויט ווי די טויטע, עס ציטערן די ציין אין מויל. די אַלטע ניאַניאַ צלמט זיך. רופט גאָט צו הילף. אַפילו דער קליינער זיוזיאַ, וואָס האָט נאַרוואָס געזען אַזויפיל וועלאָסיפּעדן מיט אַזויפיל זייגערלעך, האָט זיך אויפגעזעצט אַפן בעטעלע, אויפגעעפנט די גרויסע טיפע הימל־בלויע אויגן און אַ פרעג געטאָן בא דער אַלטער שטיל:

— ניאַנאַ! עס ברענט?...

— ניין קינד, עס ברענט נישט, עס ברענט נישט, גאָט איז מיט אונדז!

— וואָס דען? גזלנים? — פרעגט זיוזיאַ און דעקט זיך אַפּ און וויל אַריבערשפּרינגען מיט אַ פוס אַף יענער זייט בעטעלע.

— ניין, קינד, נישט קיין גזלנים! — ענטפערט אים די ניאַנאַ און דעקט אים איין. — נאַ דיר גאָר גזלנים!

— וואָס דען איז?

— פּאָליציע! — ענטפערט אים די אַלטע ניאַניאַ, צלמט זיך און רופט יעזוסן צו הילף.

— וואָס־זשע גאָר באַנאַכט? — הערט זיוזיאַ נישט אויף צו שטעלן איין פראַגע נאָך דער אַנדערער, און וויל נישט פאַרלגן די אַלטע ניאַניאַ, וויל זיך נישט לייגן. זיוזיאַ וויל זען, וואָס איז דאָס אַזעלכעס פּאָליציע, און וואָס טוט זי דאָ, און וואָס עפעס באַנאַכט? און זיוזיאַ זיצט און קוקט, און זעט, ווי אָפיצירן מיט גלאַנצנדיקע עפּאָלעטן מיט גאָלדענע קנעפּ עפענען אַלע שאַפעס, מיט אַלע קאַסטנס, מיט אַלע טישן און טישקעסטלעך, און מע בלעטערט ביכער, און מע פּאַקט פּאַפּירן, דעם פּאַפּאַס ביכער מיטן פּאַפּאַס פּאַפּירן... און דער פּאַפּאַ אַליין שטייט און ציטערט, און די מאַמע רייבט אים דעם שטערן... און אָט איז די טיאַטיאַ טאַמאַראַ — שטייט נעבן דער טיאָטיאַ מאַשאַ און קוקט אַף איר אַזוי, גלייך ווי זי וואָלט האַלטן באַם שטאַרבן... און די טיאַטיאַ מאַשאַ שטייט שוין גרייט אָנגעטאָן מיטן היטעלע אַף די אונטערגעשאָרענע האָר, האַלט די הענט אַרונטער און רעדט מיט אַ שיינעם אָפיציר מיט שוואַרצע באַקנבאַרדן, ווי קאָטלעטן, און בא דער זייט שטייט אַ שוואַרצער יונגערמאַנ־

טשיק מיט אַן אַרבעס־קאַלירענעם אויבערראָק און רײַבט זיך אַ האַנט אַן אַ האַנט...

און די טיאָטיאַ מאַשאַ גייט־צו צו זיוזיאַן און נעמט אים אַרום און דריקט אים צו צום האַרצן שטאַרק־שטאַרק, און קושט אים אין בײדע אויגן, אין שטערן, אין קאָפּ, און עס ווײַזט זיך אים אויס, אַז אירע הענט זײַנען קאַלט און אירע אויגן זײַנען נאַס, און זי זאָגט צו אים מיט אַ שמייכל:

— זיוזיאַ! דו וועסט נישט פאַרגעסן די טיאָטיאַ מאַשאַ?

און זיוזיאַ כאַפּט אַרום דער טיאָטיאַ מאַשאַס ווײַסן האַלדז מיט בײדע הענטעלעך און קושט זי איין מאָל און צוויי מאָל און צען מאָל און צוואַנציק מאָל, און נאָך איין מאָל, און נאָך אַ האַלבן מאָל, און דעם לעצטן מאָל, און עס הערט זיך אַ שאַרף־שנײַדנדיקע שטימע פון אַן אַפּיציר:

— פאַרטיק!...

און אַלע שטייען אויף, און אַלע זײַנען גרייט, און אַלע גייען אָפּ, אַלע אַפּיצירן מיט די גלאַנצנדיקע עפּאָלעטן מיט די גאָלדענע קנעפּ, און בײדע טיאָטים גייען אָפּ, און די קליינע מאַשאַ מיט די גרויסע קאָרעלן לײַכט זיי צו, און דער פּאַפּאַ איז געבליבן זיצן, ציטערט ווי אַ בלאַט, און די מאַמע האַלט אים צו און וויינט, און אַלע קינדער זײַנען געבליבן שטיין און טרייסלען זיך און גענעצן, ווילן שלאָפן, און נאָר די טיאָטיאַ טאַמאַראַ מיט דער טיאָטיאַ מאַשאַ זײַנען נישטאָ, און די אַלטע ניאַניאַ צלמט זיך, רופט יעזוסן צו הילף. און דער קליינער זיוזיאַ פאַלט מיטן שיינעם ווײַסן פּנים אין די קליינע ווײַסע קישעלעך און וויינט און וויינט און וויינט, ווי אַ פּירוערק פאַרשטענדיק געראָטן קינד קאָן וויינען...

* * *

עס האָט שוין באַלד געשאַריעט אויף טאָג, און אַבראַם מאַרקאָוויטש האָט נאָך אַלץ נישט געקאָנט באַרויִקן זיך, וויפל ראָזע האָט אים נישט געמאַטערט, געריבן די שלייפן, אויסגעגאָסן אויף אים דעם גאַנצן אָ־דע־קאָלאָן. ער האָט זיך גאָרנישט געוואָלט גלייבן, אַז ער איז פרײַ, און האָט

אַלע מינוט זיך געווענדעט צו זײַן ווײַב מיט דער זעלבער פראַגע:

— ראָזע! איך בין פרײַ?...

— דו ביסט פרײַ, אַבראַשאַ, ביסט געווען פרײַ און פרײַ וועסטו מיר זײַן תמיד, שטענדיק און אייביק!...

ווי אַ ציטעריק קינד, ווי אַ געפּעסטעטער, אַ געבאַלעוועטער בן־יחיד, איז געווען בײַ איר אַבראַשאַ. אַלץ האָט ער בײַ איר אויסגעפּירט. קיין זאַך איז פאַר איר נישט געווען צו שווער, אַבי אַבראַשאַ זאָל זײַן צו־פרידן. דאָס בעסטע און דאָס שענסטע און דאָס ערשטע, וואָס עס איז געווען אין שטוב, איז אַוועקגעגעבן געוואָרן אים, אַלץ אים, און אַבראַם מאַרקאָוויטש האָט דאָס אָנגענומען אַלצדינג, ווי אַ מענטש, וואָס ווייס, אַז אים קומט דאָס. און טאָמער איז אַזוי גיך נישט געווען דאָס, וואָס ער וויל, וואָס אים איז געפעלן און וואָס ער דאַרף, האָט ער שטאַרק נישט געוואָלט לײַדן, זיך געשמיצט און געוואָרפן און אויסגעלאָזט דעם גאַנצן כעס — צו וועמען? נו, געוויינלעך, צו ראָזען. און ראָזע האָט דאָס אָנגענומען פאַר ליב, אים אָפּגעגעבן דעם גערעכט. טאַמאַראַ האָט נישט געקאָנט צוזען זײַנע גענג, און אַלס ראָזעס אַן אייגענע, האָט זי געפּרוּווט אַ פאַר מאָל פאַרהאַלטן אים, האָט זיך ראָזע אײַנגעשטעלט פאַר איר מאַן און האָט אים פאַרענטפערט, ווי דער בעסטער אַדוואָקאַט... אין דער קורצער צײַט, וואָס מאַשאַ האָט געגאַסטירט בײַ טאַמאַראַן, איז זי איר געקומען צו הילף, און ביידע מיידלעך האָבן זיך גענומען אויף אַבראַם מאַרקאָוויטשן, אים אַ נאָמען געגעבן „סאַטראַפּ", „דעספּאָט" און נאָך אַזעלכע נעמען, אים דערגאַנגען די יאָרן, און דווקא מיט גוטע רייד, ביז ער איז זיי געוואָרן אַ דם־שונא, אַרומגעגאַנגען אָנגעבלאָזן, ווי אַן אינדיק, און אויסגעלאָזט זײַן ביטער האַרץ — צו וועמען? נו, געוויינלעך, צו ראָזען! און ראָזע האָט אויך דאָס אָנגענומען פאַר ליב, אויסגעוויינט זיך שטילערהייט, אויסגעווישט די אויגן — און שאַ, ווידער די זעלבע שיינע, פרישע, בליִענדיקע ראָזע, אַרומגערינגלט מיט איר כאַליאַסטרע עגאָיִסטלעך, איינס גרעסער פון דאָס אַנדערע...

פונדעסטוועגן, און נאָך דעם אַלעמען, אַז מע האָט צוגענומען טאַ־מאַראַן מיט מאַשאַן, איז אַפילו דער עגאָיִסט אַבראַם מאַרקאָוויטש געווען געקרענקט מיט סכנת־נפשות. ער איז נאָכדעם אַרומגעגאַנגען גאַנצע טעג, ווי אַ משוגענער, געפּײַערט (פאַר ראָזען) אויף דער פּאָליציע, גערעדט (פאַר

ראָזען) אַף דער רעגירונג כל הפּסלנות שבעולם, געזאָגט (ראָזען): אַט לױפט ער צום פּראָקוראָר, צום מיניסטער — פאַר װעמען האָט ער מורא? ער איז אַ ריינער מענטש, אין זײַנע ביכער און אין זײַנע כתבים איז נישטאָ גאָרנישט.

— גאָרנישט, אַבראַשאַ, גאָרנישט! — ענטפערט אים ראָזע, און אים שמעקט דאָס נישט, פאַרכאַפּט ער זיך:

— װאָס הייסט, גאָרנישט? עס איז פאַראַן באַ מיר אין די לידער גענוג מאַטעריאַל, נאָר פאַרשטעלט. האַ, ראָזע?

— געװיס, פאַרשטעלט! — גיט אים נאָך ראָזע, און עס בלײַבט, אַז נישט שפּעטער װי מאָרגן לױפט אַװעק אַבראַם מאַרקאָװיטש עפּעס טאָן פאַר די געפאַנגענע... און עס גייט אַװעק דער מאָרגן, און נאָך איין מאָרגן, און נאָך צװיי מאָרגנס, און אַבראַם מאַרקאָװיטש קאָכט זיך, שפּריצט מיט פײַער!

װאָס ער צערעדט! אַ גליק, װאָס אַחוץ ראָזען הערט דאָס קיין בן־אָדם נישט!... און טאַמאַראַ שאַסטעפּאַל און מאַשאַ באַשעװיטש דערװײַל זיצן, און אַבראַם מאַרקאָװיטש טוט גאָרנישט פון זייערטװעגן...

קאַפּיטל י.

דער זונטיק

נאָך פון שבת באַנאַכט אַז האָבן אָנגעהױבן אַרײַנטרעטן מיליטער. גאַנצע עסקאַדראָנען האָבן זיך פאַרשפּרייט הינטער דער שטאָט און מע האָט געװאַרט...

טױזנטער אַרבעטער האָבן זיך אָנגעטאָן יום־טובדיק, מיטגענומען מיט זיך די װײַבער מיט די קינדער און באַװאָפנט זיך מיט הייליקע ביל־דער און איקאָנעס... קאָזאַקן זײַנען אַרומגעפלױגן אַף די פערד הין און צוריק אַף די הױפּט־גאַסן פון דער שטאָט. אַלע בריקן װאָס איבער דער „ניעװאַ" זײַנען געװען באַדעקט מיט קאָזאַקן, אולאַנער, דראַגונער און אַנדערע מינים חיל. אַפילו די פעסטונג פון דער שטאָט איז געװען גרייט, װי עס געהערט צו זײַן.

פונקט ניין אַזייגער אינדערפרי האָט זיך אָנגעהױבן צו ציִען אַ

שנירל פון מענטשן פון אַלע „זאַסטאַוועס" און געגאַנגען מיט די הייליקע בילדער, מיטן גלח אינמיטן, אָנגעטאָן אין גלחשע קליידער מיט אַ פּאַפּיר אין דער האַנט. קוקנדיק אויף דער פּראָצעסיע פון פרידלעכע מענער, פרויען און קינדער, האָט מען געקאָנט מיינען, אַז דאָס איז עפּעס אַ הייליקער, אַ פּאַטריאַטישער יום־טוב.

עס איז דאָ אַ שפּריכוואָרט: „וואָסער אַ גוט יום־טוב — אַזאַ גוט יאָר". איצטיקס מאָל איז דאָס נישט מקוים געוואָרן. דער „גוט יום־טוב" איז געווען אַ פרידלעכער און אַ פרייַנטלעכער; דער „גוט יאָר" איז געווען אַ בייזער, אַ מוראַדיקער, אַ פייַעריקער און אַ בלוטיקער.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

די אַלטע אַבראַם מאַרקאָוויטשעס ניאַניאַ האָט לכּבוד זונטיק אָנגעטאָן זיוזיאַן אין זייַנע יום־טובדיקע מלבושימלעך אַ־לאַ־פּאַני, וועלכע האָבן אים צוגעגעבן אַ באַזונדערן חן, און איז געגאַנגען מיטן קינד אויפן שפּאַציר, ווי אַלע טאָג. דערזען מענטשן גייען אויף בײדע זייַטן טראָטואַרן, האָט זיך די אַלטע ניאַניאַ געלאָזט מיטן קינד אַהין, וווּ אַלע גייען. און וואָס ווייַטער זיי זייַנען געגאַנגען, אַלץ גרעסער איז געוואַקסן דער שטראָם פון מענטשן, און עס האָט זיך געבילדעט אַ ים פון קעפּ. דער ים האָט זיך געצווייגט און געטראָגן די מענטשן אַזוי ווי כוואַליעס, איינס איבערן אַנדערן, אַלץ ווייַטער און ווייַטער. און אַז די אַלטע ניאַניאַ האָט געוואָלט גיין צוריק, איז שוין געווען כּמעט אוממעגלעך, און זי האָט זיך געטראָגן מיטן קינד קעגן איר אייגענעם ווילן אַהין, וווּ אַלע. אויף איר פראַגע: וווּהין גייט מען דאָס? האָט זי באַקומען אַן ענטפער פון אַן אַרבעטער, וואָס איז געגאַנגען יום־טובדיק אויך מיט אַ קינד פון אַ יאָר זעקס בײַ דער האַנט:

— מיר גייען בעטן.

— וואָס־זשע איז אַזויפיל סאָלדאַטן? — פרעגט אים ווייַטער די ניאַניאַ.

— פון אונדזער כּבוד וועגן, אַלטיטשקע, פון אונדזער כּבוד וועגן!

אזוי ענטפערט איר דער ארבעטער און ווערט פארטראגן מיט דער כוואַליע מענטשן דורך אַן אַנדער כוואַליע, און די אַנדערע כוואַליע ווערט פאַרשוואונדן דורך אַ דריטער כוואַליע מענטשן. און די אַלטע ניאַניאַ האַלט צו מיט דער לינקער האַנט זיוזיאַן און מיט דער רעכטער האַנט צלמט זי זיך און רופט יעזוסן צו הילף. דאָס האַרץ זאָגט איר נעבעך, אַז זי איז דאָ נישט גוט אַריַין, זייער נישט גוט... און זי שטעלט זיך אָפּ, די אַלטע ניאַניאַ, מיטן קינד, בײַ דער גרויסער בריק, און נעמט דאָס קינד אויף די הענט, און זי דערזעט הייליקע בילדער טראָגט מען, און אַ גלח גייט גלחיש אָנגעטאָן, און הייליקע לידער, הערט זי, זינגט מען, — צלמט זי זיך, די אַלטע און רופט יעזוסן צו הילף.

— וואָס איז דאָ, ניאַניאַ? — פרעגט בײַ איר זיוזיאַ און קוקט זיך איַין מיט זיַינע טיפע בלויע אויגן אין דעם ים פון קעפּ.

— בעטן גייט מען, קינד מיַינס.

נאָר זיוזיאַ דערהערט פּלוצים — מע שיסט; פרעגט ער בײַ דער ניאַניאַ, וואָס זאָל דאָס באַדיַיטן, וואָס מע שיסט? ענטפערט אים די אַלטע, אַז ס'איז אַ מנהג, אַלע יום־טוב שיסט מען... און זיוזיאַ קוקט זיך איַין מיט זיַינע טיפע בלויע אויגן און זעט, ווי מענטשן ליגן זיך, פרעגט ער בײַ דער ניאַניאַ, וואָס זאָל דאָס באַדיַיטן, וואָס מענטשן ליגן זיך? ענטפערט אים די אַלטע, אַז ס'איז אַ מנהג, אַז מע בעט, דאַרף מען קניִען... און זיוזיאַ קוקט זיך איַין מיט זיַינע טיפע בלויע אויגן און זעט, ווי מענטשן פאַלן, פאַלן... פרעגט ער בײַ דער ניאַניאַ, וואָס זאָל דאָס באַדיַיטן, וואָס מענטשן פאַלן? און איידער די אַלטע ענטפערט אים, דערפילט זי אַ זעץ פון הינטן, אַ קלאַפּ פון פאָרנט און אַ דריקעניש, אַ שטיקעניש פון אַלע זיַיטן. און זי דערזעט, ווי מענטשן לויפן, שטופּן זיך, שפּרינגען איינס איבער דאָס אַנדערע, און זי דערהערט אַ מאָדנעם הילד, אַ געשריי, אַ געוויינעריַי מיט אַ קוויטשעריַי, מיט אַ הוקען, מיט אַ טיוקען און מיט אַ פּייפן, און זי צלמט זיך, די אַלטע, און רופט יעזוסן צו הילף. און מיט דעם זעלבן כח, מיט דעם זעלבן שטראָם, וואָס עס האָט זי געבראַכט אַהער צו טראָגן, טראָגט דאָס זי צוריק, און זי האַלט דאָס קינד צוגעדריקט צום האַרצן, און זיוזיאַ האַלט זיך מיט ביידע הענטלעך בײַ דער ניאַניאַס האַלדז, קוקט צוריק און הערט נישט אויף צו פרעגן קשיות: למאַי מע לויפט, למאַי מע שריַיט, למאַי מע שטופּט

זיך, למאי מע וויינט? און די אלטע קאן אים נישט ענטפערן דערויף גארנישט... זי פילט, אז נישט די פים אירע, נאר די מענטשן טראגן זי. וואהין — ווייס זי נישט. און אט האבן זיך אריינגעשניטן אין דעם שטראם פון מענטשן גרויסע געזונטע פערד מיט ברייטע הינטנס און טרעטן אף די מענטשן... און סאלדאטן זיצן אף די גרויסע געזונטע פערד מיט מוראדיקע פנימער און מיט בלויזע שווערדן און מע שיסט, און מענטשן פאלן, פאלן... און זי דערהערט, די אלטע ניאניא, א זעץ פון אויבן, און א מאדנער קוויטש רייסט זיך ארויס פון זיוזיאן, און ער לאזט אפ איר האלדז, און בייגט אן דאס קעפל אראפ, אראפ. און א ווארעם פליסיקייט דערפילט זי אף איר האלדז, און בלוט, דערזעט זי, גיסט זיך פון איר האנט אראפ, און זי ווייס נאך נישט וועמעס בלוט דאס איז, און זי זעט נישט, אז זיוזיאס קאפ איז צעהאקט, צעשפאלטן, און עס ווערט איר פינצטער אין די אויגן, און זי פאלט אנידער מיטן טויטן קינד אף דעם וויסן קאלטן שניי, וואס איז פארפארבט מיט רויטן אומשולדיקן בלוט...

אט אזוי האט זיך אנגעהויבן דער דאזיקער זונטיקדיקער טאג, וואס איז פארבליבן אין דער רוסישער היסטאריע אונטערן נאמען „דער רויטער זונטיק"...

קאפיטל יא.

טאמארא באפרייט

תחילת איז פאר טאמאראן געווען איר ארעסט א שטיקל באפרידיקונג, מען קאן זאגן, א מין הנאה, א גדלות, וואס זי איז ליטנגלייך, זיצט גלייך מיט מאשאן און מיט אלע אנדערע פאליטישע... איר איז מער אנגעגאנגען, וואס וועלן זאגן אנדערע ווען איר זיצן, איידער דאס, וואס טאמער וועט זי דארפן אפזיצן דא א קורצע צייט. דאס איז געווען א צייט פון מלחמה, די גאנצע לופט איז געווען פול מיט „קאמף", און ס'איז געווען כמעט א בזיון, א מיידל זאל זיצן אין פעטערבורג, אינזינען

דאַבן נאָר לערנען תורה לשמה און טאָן זאָל זי גאָרנישט... וואָס ווײַ־טער האָט איר אָבער דאָס זיצן אַנגעהויבן זיך צועסן, און מער פון אַלצדינג דאָס, וואָס זי ווייס נישט, איינגטלעך, פאַרוואָס זי זיצט... און זי האָט גענומען טראַכטן, איבערלייגן אין זכרון, ווען און אַף וואָס פאַר אַ פאַרזאַמלונג זי איז געווען? און געווען איז זי אַף אַ סך פאַר־זאַמלונגען. יענעם ווינטער איז נישט אַוועקגעגאַנגען אַ טאָג אָן אַ פאַר־זאַמלונג... דאָס איינציקע, פון וואָס זי האָט יסורים געהאַט, איז געווען — טאַמער זיצט זי איבער איר נאָענטער באַקאַנטשאַפט מיט ראַמאַנענקאָן, און ווער ווייס, ווו ער איז און וואָס מיט אים איז?...

נאָר אָט האָט מען זי אַרויסגערופן און אויסגעפרעגט, וואָס ווייס זי וועגן מרים גיטל באַשעוויטש? טאַמאַראַ האָט דערויף געענטפערט, אַז וועגן מאַשאַ באַשעוויטש קאָן זי זאָגן נאָר דאָס, אַז זי איז מיט איר פון איין שטאָט, האָט געענדיקט מיט איר איין גימנאַזיע, געוווינט מיט איר די לעצטע צײַט אינאיינעם אַף איין קוואַרטיר, — און ווײַטער ווייס זי גאָרנישט ניט. דערנאָך האָט מען זי אַרויסגערופן נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל — און אַלץ וועגן מרים גיטל באַשעוויטש; און סוף כל סוף האָט מען זי אַרויסגעלאָזט.

ווי איינער, וואָס שטייט אויף פון אַ לאַנגן שלאָף אָדער אַ שלאָפ־קייט, אַזוי האָט זיך געפילט טאַמאַראַ שאַסטעפּאַל, אַז זי איז געשטאַנען אַף דער פרײַער לופט, אונטערן פרײַען הימל, באַפרײַט פון דער געדיכטער געשטיקטער טורמע־אַטמאָספערע. אַ נײַע וועלט! אַ נײַער הימל! נײַע לופט! אַ נײַע הויט אַף איר! זי איז פרײַ! פרײַ! פרײַ!

טאַמאַראַ שאַסטעפּאַל האָט זיך אַרויפגעזעצט אַף דער ערשטער דראָזשקע, וואָס זי האָט דערזען פאָרן, און האָט זיך געהייסן פירן. די רעזידענץ־שטאָט האָט נאָך אויסגעזען, ווי אַ שלאַכט־פעלד, וואָס דער פײַנט האָט דאָס איבערגעלאָזט און איז אַוועקגעגאַנגען ווײַטער... אַף דער „מאַיקע", אַף „יעקאַטערינינסקי קאַנאַל" און ערטערוויַיז אַף „ניעוו־סקי פּראָספּעקט" האָט מען געקאָנט זען ווו־נישט־ווו שפּאַצירן פּאַטרולן און קאָזאַקן, צופוס און אַף פערד. עס איז שוין געווען נישט פרי, און קיין עלעקטריע האָט מען נאָך נישט געזען אין ערגעץ. די פּרעכטיקע שטאָט פּעטערבורג איז געווען ווי אײַנגעטונקען אין אַ פינצטערניש און באַדעקט מיט אַ טרויער. טאַמאַראַ האָט געוווּסט נאָך איין אויטשאַסטאָק,

אז אין שטאט טוט זיך עפּעס; זי האָט נאָר נישט געקאָנט וויסן, וואָס עס טוט זיך... אַלעמאָל האָט זי געזען דורכן קליינעם איינציקן פענצ־טערל, ווי עס ווערן געבראַכט פּאַרטיעסווייַז אַרבעטער און סטודענטן. זי האָט גערעכנט, אַז ס'איז פּאַרגעקומען אַן אויסערגעוויינלעכע דעמאָנס־טראַציע, און עס האָט איר שטאַרק באַנג געטאָן, וואָס זי האָט נישט געקאָנט זייַן אויף דער שמחה... וואָס וויַיטער האָט זי אָבער אַרויסגעזען אַלץ מער סימנים פון אַ געשלעג, און זי האָט זיך אַרייַנגעלאָזט אין אַ שמועס מיטן איזוואָזטשיק, נאָך גאָר אַ יונגער פון אַ יאָר זיבעצן־אַכצן, מיט אַ היטשקעלע און מיט אַ צו גרויס היטל, וואָס פאַלט אים אַלעמאָל אויף די אויגן, אַזוי אַז ער מוז דאָס אַלע מינוט געבן אַ רוק אַרויף.

— וואָס איז דאָ פאַרגעקומען? — פרעגט זי באַם איזוואָזטשיק.

— גאָרנישט, באַרישני, איז פאַרגעקומען! — ענטפערט ער איר מיט אַ שאַרפער קינדערשער שטימע און טוט אַ רוק אַרויף דאָס גרויסע היטל. — מע האָט נאָר דורכגעבוויקערט אַביסל אונדזערע ברידער, דורכ־געבראַכן די ביינער. — לייגט ער צו מיט אַ שמייכל.

— פאַרוואָס?

— פונוואַנען זאָל איך וויסן? מע זאָגט, אַז דערפאַר, וואָס מענטשן זייַנען געגאַנגען בעטן.

— נו?

— נו, האָט מען זיי נישט געלאָזט.

— נו?

— נו, האָט מען אָנגעשיקט אויף זיי קאָזאַקן מיט דראַגונער...

— נו?

— האָבן זיי גענומען לייגן און לייגן, לייגן און לייגן!... — דער איזוואָזטשיק באַווייַזט מיט דער האַנט, וויאַזוי מע האָט גענומען לייגן.

— אַ סך האָט מען אויסגעלייגט? — פרעגט אים טאַמאַראַ.

— נישקשהדיק! — ענטפערט ער איר און טוט אַ רוף אַרויף דאָס היטל.

— וויפל? — פרעגט אים טאַמאַראַ. — צען מענטשן? צוואַנציק? פופציק? הונדערט?...

— נעם העכער! — ענטפערט ער מיט זייַן שאַרפער קינדערשער שטימע.

— צוויי הונדערט? פינף הונדערט?

— נעם העכער!

— טויזנט?

— נעם העכער!

— צוויי טויזנט?

— נאָך העכער!

טאַמאַראַ מיינט, אַז זי האָט צו טאָן מיט אַזעלכן, וואָס קאָן נישט ציילן מער פון צען. הערט זי אויף מיט אים צו שמועסן און פאָרט־צו צו איר קוואַרטיר, צעצאָלט זיך מיטן איזוואָזטשיק, קלינגט אָן באַ זיך אַף דער טיר, און עס קומט אַרויס דאָס קליינע שיקסל מיט די גרויסע קאַרעלן, נאָר אָן אַ געלעכטער אַפן פּנים, ווי תמיד, און מיט שטאַרק פאַרוויינטע אויגן.

— וואָס האָט זיך געטראָפן? — פרעגט זי טאַמאַראַ אומרויִק.

— אונדזער פּאַניטשל!... — ענטפערט איר דאָס קליינע שיקסל און קאָן מער נישט ריידן.

און אַז טאַמאַראַ איז אַריינגעקומען און געטראָפן אַבראַם מאַרקאָ־וויטשן מיט ראָזען מיט אַלע קינדער זיצן אין די זאָקן מיט די טויטע פּנימער אַף דער ערד, האָט זי שוין פאַרשטאַנען, וואָס דאָ איז, און זיי האָבן איר שוין איבערגעגעבן אַלצדינג, אַלצדינג...

* * *

שפּעטער איז זי געוואָר געוואָרן, אַז ראָמאַנענקאָ איז פאַרשוווּנדן געוואָרן — מע ווייס נישט וווּהין... אייניקע האָבן געזאָגט — אַרעס־טירט, אייניקע האָבן געזאָגט — אוועקגעפאָרן...

קאַפּיטל יב.

פון צער און צאָרן

עלנט, פאַרזאָרגט, צעשרויפט, צערודערט און פאַרטראַגן איז טאַ־מאַראַ שאָסטעפּאַל געגאַנגען איבער פעטערבורג, דורכגעוואָרפן אין די געדאַנקען אַלץ, וואָס זי האָט איבערגעלעבט אין דער דאָזיקער גרויסער טומלדיקער שטאָט פון זינט זי איז אַהער געקומען ביז הייַנטיקן טאָג, —

אלע פאסירונגען, אלע בילדער, אלע באגעגענישן, אלע פארשווינען: זיוזיא, ראמאנענקא, מאשא... נאר איין בילד, נאר איין פארשווין איז איר ארויסגעפלויגן פונעם קאפ, גלייך ווי ער וואלט גאר קיינמאל אף דער וועלט נישט געווען. און דער דאזיקער פארשווין האט פון טאמאראן געטראכט, עס קאן זיין, מער פון אלע אנדערע. דאס איז געווען דער סטודענט סאשא סאפראנאוויטש, — און ער איז דאס איר איצט געקומען אקעגן מיט א פריינטלעך שמייכל אף די ליפן און מיט א רויטלעכן פארב אף די בעקלעך, וואס האבן, אפנים, געוואלט קאנקורירן מיט די רויטע האר פונעם קאפ און מיטן רויטן בערדל, וואס סאשא האט זיך די לעצטע צייט פארלאזט.

פון סאשאס פנים איז געווען ארויסצוזען, ווי ווייט צופרידן און גליקלעך דער מענטש איז, וואס ער האט זיך באגעגנט מיט דער, וואס ער זוכט, וואס ער וויל און וואס ער באגערט.

— קיינמאל טרעפט מען אייך נישט אינדערהיים!...

אזוי זאגט צו איר סאשא, און טאמארא איז איצטיקס מאל צופרידן, וואס זי האט זיך באגעגנט מיט סאשאן, און זי דערציילט אים אויס, ווי א גוטן פריינט, אלצדינג, וואס זי האט איבערגעלעבט פאר דער צייט; די געשיכטע מיט מאשא באשעוויטש, וואס איז געפאנגען געווארן, און די געשיכטע פון איר אייגענעם ארעסט דערציילט זי אים מיט אלע איינצלהייטן און מיט אלע קלייניקייטן און מיט אלע באגעגענישן און טרעפענישן, און די גרויסע טראגעדיע פונעם קליינעם זיוזיא דערציילט אים טאמארא. זי קאן נישט צוזען דעם צער פון דער מוטער. יעדער טאג זיין דארטן איז שטוב קאסט זי געזונט...

דאס איז אבער נישט אמת: נישט דאס איז די הויפט־סבה פון איר דערשלאגנקייט. די הויפט־סבה באדארף מען זוכן ערגעץ אנדערש... טיפער... סאשא סאפראנאוויטש רעדט איר אויס דאס הארץ, טרייסט זי, אז קרבנות מוזן זיין. אז קרבנות קאן מען צו קיין אידעאל נישט גרייכן... און ער ברענגט איר טויזנט ראיות, ווי אלעמאל, פון דער יידישער געשיכטע און ער לייענט איר פאר א גאנצע לעקציע פון דער אלטער יידישער היסטאריע און לאזט אויס מיט די ווערטער: די אידעע פון יושר, פרייהייט, גלייכהייט און גערעכטיקייט — דאס אלץ שטייט בא אונדז אזוי הויך, אז אפילו אין די תפלות ווילן די יידן איינריידן

גאָט, אַז ער פירט זײַן וועלט מיט יושר און מיט גערעכטיקייט; און וואָס פאַר אַ געטלעכע גערעכטיקייט וואָלט דאָס געווען, ווען נישט אַלע מענטשן זאָלן זײַן גלײַך?

ווי בוימל האָט זיך סאַשאַ סאַפּראַנאַוויטש צעגאָסן אין זײַן ריידן מיט פרײַלן שאַסטעפּאַל. עס האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז שוין לאַנג האָט זי נישט אויסגעהערט אים מיט אַזאַ אינטערעס, ווי הײַנט. טאַמאַראַ האָט אים דוקא איצטיקס מאָל געהערט אַ סך ווינציקער ווי אַלעמאָל; אַצינד איז איר קאָפּ געווען ווײַט פונדאַנען... מיט איין אויער האָט זי אויסגעהערט דעם דאָזיקן סטודענט, דעם פאַרברענטן ייִדישן נאַציאָנאַליסט — און האָט אים מקנא געווען, אַזוי ווי זי האָט מקנא געווען איר חברטע מאַשאַ באַשעוויטש, וואָס יענע איז אַ טוערן, און זי נישט...

אין דער גאַנצער צײַט, וואָס די יונגע לײַט האָבן זיך געפונען אין פּעטערבורג, האָבן זיי זיך זעלטן ווען באַגעגנט, און אַז זיי האָבן זיך באַגעגנט, האָט טאַמאַראַ קיין צײַט נישט געהאַט צו פאַרברענגען מיט מאַשאַן מער אַלס אַ האַלבע שעה. און אַלעמאָל האָט זיך סאַפּראַנאַוויטש אומגעקערט צו זײַן טעמע: ייִדנטום, די ייִדישע היסטאָריע, די ייִדישע שפּראַך. דערהויפּט פלעגט ער איר שטענדיק פאַרהאַלטן, למאַי זי לערנט נישט קיין ייִדיש. „פאַרוואָס לערנען מיר אַלע פרעמדע שפּראַכן, — פלעגט ער צו איר טענהן — נאָר מיט אונדזער אייגן לשון שעמען מיר זיך?"... טאַמאַראַ פלעגט אים דערויף ענטפערן מער נישט נאָר אַף אַפּטשעפּען זיך: ווו קאָן זי דאָ, אין פּעטערבורג, לערנען ייִדיש? ווער וועט זיך אונטערנעמען?... לאָז זי נאָר זאָגן — ענטפערט איר דערויף סאַפּראַנאַוויטש — לאָז זי נאָר זאָגן, אַז זי וויל לערנען די שפּראַך, וועט זיך שוין געפינען אַזעלכער, וואָס וועט מיט איר לערנען"...

קוים וואָס מע שטויסט זיך, אַז דאָס מיינט ער זיך! איז אָבער טאַמאַראַ שטענדיק פאַרנומען... נישטאָ קיין צײַט... געשעפטן... „פ ר ע מ ד ע ג ע ש ע פ ט ן" — רופט עס אָן סאַרפאַרנאַוויטש און ברענגט איר אַ פּסוק פון שיר־השירים:

שמוני נוטרה את הכרמים —

כרמי שלי לא נטרתי...

„מע האט מיך געמאכט פאר א היטערן איבער ווײַנגערטנער — מײַן אייגענעם ווײַנגארטן האב איך נישט פארהיט”...

דעם דאזיקן פסוק האט ער איר איבערגעחזרט עטלעכע מאל, אזוי אז זי האט דאס שוין אויסגעלערנט אויסווייניק.

טאמארא האט ליב געהאט אפשפעטן פון דעם רויטן סטודענט, דעם פארברענטן נאציאנאליסט. זאגט זי צו אים אויך איצט מיט א געלעכטער:

— וואזוי זאגט איר דארט? „מע האט מיך געמאכט פאר א היטערן אף פרעמדע גערטנער — מײַן אייגענעם גארטן האב איך פארלאזט”...

— נישט איך זאג, — ענטפערט איר סאפראנאוויטש — דאס האט געזאגט אמאל שלמה המלך אין זײַן שיר־השירים. אך, פרײַליין שאס־מעפאל! עס וואלט שוין צײַט געווען, איר זאלט אביסל בעסער וויסן אונדזערע אייגענע ליטערארישע ווערטן... ווילט איר, וועל איך אײַך עפעס ווײַזן א זאך, וואס וועט אײַך געפעלן. דאס איז א פאעמע, א בלוטיק געזאנג, נו, א פאגראם־ליד פון... פון איינעם א בארימטן יידישן דיכטער... איך וועל עס אײַך לייענען אין אונדזער אלטער קלינגענדיקער שפראך — און טאקע באלד איבערזעצן עס אײַך, איר זאלט עס פארשטיין.

און סאשא סאפראנאוויטש ווארט נישט ביז מע וועט אים שטארק בעטן, נעמט ארויס פון בוזעם־קעשענע עטלעכע בלעטלעך, אויסגעריסן פון א ביכל, און לייענט הויך, אף א קול, די שטארקע מעכטיקע סטראפן פון שטארקן מעכטיקן ליד, וואס האבן נישט (אזוי מיינט סאפראנאוויטש) קיין גלײַכן אין דער וועלט־פאעזיע, אין דער שיינער קלינגענדיקער שפראך, וואס האט נישט (אזוי מיינט סאפראנאוויטש) איר גלײַכן אין דער וועלט־ליטעראטור! און ער שפריצט בשעת ער לייענט, און ער זעצט איבער איטלעכס ווארט צוליב טאמאראן, און ער מאכט מיט די הענט, אפנים, זי זאל בעסער פארשטיין, און נישט איין פארבײַגייער שטעלט זיך אפ אפן טראטואר באטראכטן דאס פארל.

... פון שטאל און אײַזן, קאלט און הארט און שטום,
שמיד אויס א הארץ פאר זיך, דו מענטש, און קום:
קום גיי אין שחיטה־שטאט, זאלסט זען מיט דײַנע אויגן,

זאלסט אָנטאָפּן מיט דײַנע אײגענע הענט,
אַף צוימען, סלופּעס, טויערן און ווענט,
אַף שטײנער פון דער גאַס, אַף אַלע העלצער,
דאָס שוואַרץ־פּאַרטריקנט בלוט מיט די געהירן
פון דײַנע ברידערס קעפּ און העלדזער.
און אומבלאָנדזשען זאַלסטו צווישן חורבות,
דורך ווענט צעבראָכענע מיט אויסגעקרימטע טירן,
פאַרבײַ צעשטיפּירצטע אויוונס, האַלבע קוימענס,
אָנטבלויזטע שוואַרצע שטײנער, האַלב־פאַרברענטע ציגל,
וווּ פײַער, האַק און אײַזן האָבן נעכטן
אַף דער בלוט־חתונה אַ ווילדן טאַנץ געשפּילט...

טאַמאַראַ שאַסטעפּאַל הערט זיך אײַן אין די ווערטער. אירע שײנע גרויסע שוואַרצע אויגן זײַנען ערנסט. און סאַשאַ מישט איבער אַ בלעטל פון דער בלוטיקער פּאָעמע און לײענט ווײַטער מיט דעם זעלבן נוסח און מיט נאָך מער היץ:

...אַנטלויפסט? אַנטלויף!
באַהאַלט זיך אין אַ הויף!
אומזיסט!...
אַט איז אַ בערגל מיסט!
דאָ האָט מען צוויי געטויט: אַ ייִדן מיט אַ הונט...
אינמיטן הויף האָט נעכטן זיי אַ האַק געקעפּט,
און הײַנט האָט זיי אַהער אַ שווײַן פאַרשלעפּט,
געשנאָרכט, געגריבלט זיך אין זייער אויסגעמישטן בלוט...
שאַ, מאָרגן וועט אַ פרישער רעגן קומען
און אָפּשווענקען דאָס בלוט אין רינשטאָק, סיזאָל נישט שרײַען
צום הימל „גוואַלד!" פון מיסט אַרויס; און אפשר
איז שוין דאָס אײַנגעזונקען אין דעם תהום דעם שטומען
און זויגט די דערנער אָן באַ אַ פּלויט אַ קרומען,
און מאָרגן וועט די זון, ווי הײַנט, ווי נעכטן,
ווי אַלע טאָג, אַ ליכטיקע אַרויסגײן
פון מזרח זײַט, געמײנערט ניט אַ האָר נישט,
און שאַ, און שטיל, און גלײַך ווי גאָרנישט...

טאַמאַראַס שיינע שוואַרצע גרויסע אויגן ווערן נאָך גרעסער און נאָך שענער, און זי דערמאָנט זיך אינעם „זונטיק“, וואָס דאָ אין פּעטערבורג, וואָס זי אַליין האָט אים נישט בייגעוווינט, נאָר אָנגעהערט זיך פון אַנדערע, און זי רופט זיך אָן צו סאַשאַן:

— וויאַזוי הייסט ער, אייער פּאָעט?

— מ י י ן פּאָעט — ענטפערט איר סאַשאַ מיט אַ ביטער שמייכעלע — הייסט ביאַליק, חיים נחמן ביאַליק.

— אָט דער ביאַליק איז אַ פּאָעט! אַ דיכטער!... אַנו, לייענט נאָך אַביסל.

אודאי דאַרף מען סאַשאַ סאַפּראַנאָוויטש בעטן, ער זאָל לייענען ביאַליקן נאָך אַביסל! סאַשאַ טוט איר די טובה, מישט נאָך אַ בלעטל פון דער דאָזיקער בלוטיקער פּאָעמע און לייענט ווייטער:

און דו פאַררייסט דעם קאָפּ — נישטאָ קיין הימל!
אַ דאַך, אַ שטומער דאַך מיט שוואַרצע שינדלען;
אָט הענגט אַ שפּין — גיי פרעג דעם גרינעם שפּין,
ער האָט אַלצדינג געזען, ער איז אַן עדות,
איין לעבעדיקער עדות אויף דעם בוידעם.
לאָז ער זשע דיר דערציילן אַלע מעשיות:
אַ מעשה פון אַ בויך מיט פעדערן געפילט,
פון נעזלעכער מיט נעגל, קעפּ מיט האַמערס,
פון מענטשן נאָכן קוילען, קאָפּ אַראָפּ, ווי גענדז,
צום באַלקן פונעם בוידעם אויפגעהאַנגען,
און פון אַ קינד אַן איינגעשלאָפנס מיט זיין מאַמעס
צעשפּאָלטענער און טויטער ברוסט אין מיילכן,
און נאָך אַ קינד אַ לעבעדיקס צעריסן
איינאיינעם מיט זיין לעצטן שריי אויף צווייען —
אַ האַלבער מאַ...!

און טאַמאַראַ דערמאָנט זיך אין זיוזיאַס טויט, וואָס די אַלטע ניאַניאַ האָט איר דערציילט, און עס שטעלן זיך איר טרערן אין די אויגן. און סאַשאַ מישט איבער נאָך אַ בלעטל פון דער בלוטיקער פּאָעמע און לייענט ווייטער:

ארויס־קריך, מענטש, קום ווײַטער, כיוועל דיר ווײַזן
באהעלטענישן — שטאלן פון חזרים,
און זע מיט דײַנע אויגן אלע מיסטן,
ווו דײַנע ברידער, חשמונאימס יורשים,
די אייניקלעך פון אייביקע קדושים,
אין יעדער לאך צו דרײַ מנינים האבן
אין יענעם שחיטה־טאג זיך אויסבאהאלטן...
איצט גיי אראפ אין טאל, דארט גרינט א גארטן.
אין גארטן שטייט א שטאל, די טויטע שטאל, —
עס ליגן דא אין שטאל צעווארפן רעדער,
צעבראכענע, מיט בלוט און מארך פארשפריצט,
מיט שפיצן אפענע און אויסגעשטרעקטע,
ווי פינגער מערדערישע צו עמעצנס א האלדז.
ווארט אויס, פארנאכט, ווען פײַערדיק און בלוטיק
וועט אונטערגיין אין מערב־זײַט די זון —
זאלסטו זיך שטיל ארײַנגנבענען אין שטאל
און ווער פארפאלן דארט אין תהום פון שרעק...

— נו, און ווײַטער? קיין אײַנציקער ליכטיקער שטראל? קיין אײַנציקער פרײלעכער אקארד? קיין ברעקל האפענונג אף מארגן?...

אזוי זאגט טאמארא שאַסטעפאל צו סאשא סאפראנאוויטש. אנ־שטאט צו ענטפערן איר, מישט ער איבער נאך א פאר בלעטלעך פון דער בלוטיקער פאעמע און לייענט ווײַטער:

און מארגן גיי ארויס אין גאס, בן־אדם,
און זע א מארק, א מארק פון לעבעדיקן בראכווארג!
דערשלאגענע, האלב־טויטע מענטשן־ווערעם,
צעבראכענע און אויסגעקרימטע רוקנס,
פארוויקלטע אין שמאטעס הויט און ביינער,
מיט קינדער וויסטע קאליקעס, מיט ווײַבער,
צום טויט פארמאטערטע און אײַנגעדארטע,
א הייזעריק, סוף־זומערדיקע פליגן,
באפאלן טיר און טויער, אלע פענצטער,
באלאגערן די שוועלן פון הײַזער

און שטרעקן אויס, געלערנטע־צו־בעטלען, קרומע הענט
מיט אויפגעדעקטע רינענדיקע ווונדן,
און יעדערער שרייט אויס זיין פעקל סחורה,
פארדרייסנדיק די לויזע אויגן צו די פענצטער,
ווי קנעכט, ווי הינט געשלאגענע צום בעל־הבית.
א גראשן פאר א ווונד! א גראשן פאר א ווונד!
א גראשן פאר א טאכטער א געשענדטע!...

— אט דאס איז דער טרייסט? א שיינע פערספעקטיווע! א גלענצנדיקע צוקונפט פאר א פאלק! — זאגט טאמארא, און סאשא לייענט ווייטער:

צום בית הקברות מיט די טארבעס, שלעפער!
אהינצו גייט, גראבט אויס די ווייסע ביינער
פון אייערע קדושימס פרישע קברים.
שטאפט אן די טארבעס, יעדערער זיין טארבע,
און לאזט זיך אין דער וועלט אריין, און שלעפט זיך
פון שטאט צו שטאט, ווו ערגעץ א יריד,
און אונטער אלע פרעמדע הויכע פענצטער
זינגט הייזעריקע בעטלערשע ניגונים — — —

— שוין זשע קיין שום האפענונג אף שפעטער, אף אמאל? שוין זשע קיין שום ווונק אף נקמה?

אזוי זאגט טאמארא שאסטעפאל, און די גרויסע שיינע אויגן אירע ברענען... און סאשא, אנשטאט צו ענטפערן איר, מישט ער איבער נאך א בלעטל פון דער בלוטיקער פאעמע ביאליקס און לייענט ווייטער:

...א ווּיסטער מדבר איז זיין הארץ געווארן;
קיין איינציק גרעזל האס, קיין קערנדל נקמה!
דו הערסט? זיי קלאפן זיך אין ברוסט „אשמנו"!
זיי בעטן, א י ך זאל ז י י די זינד פארגעבן...
צי זינדיקט דען א שאטן אף די ווענט —
א שארבן א צעבראכענער, א טויטער ווארעם? —
וואס בעטן זיי? וואס שטרעקן זיי די הענט?
א פויסט ווו איז? ווו איז א גרויסער דונער,
וואס זאל זיך אפרעכענען פאר אלע דורות,

און אײַנלײגן די װעלט, צערײַסן די הימלען,
מײַן שטול, מײַן כסא־כּבֿוד איבערקערן!...

— אַ? דאָס איז װערטער! — רופֿט אױס טאַמאַראַ מיט באַגײַס־טערונג. — אײַער ביאַליק איז אַ דיכטער! אַ גרױסער דיכטער!

— מײַן ביאַליק איז אױך אײַער ביאַליק! — זאָגט איר סאַשאַ. און דאָ ציט זיך אָװעק באַ זײ אַ שמועס, װעגן דאָס ייִדישע פֿאָלק און װעגן זײַנע האָפֿענונגען, און װעגן זײַנע אױסזיכטן, און װעגן זײַנע נבֿיאים, און װעגן משיחן.

— גלײבט איר אין משיחן אױך? — פֿרעגט אים טאַמאַראַ.

גװיס! — ענטפֿערט איר סאַשאַ און איז גליקלעך, װאָס ער האָט אַ טעמע צו דיסקוטירן מיט טאַמאַראַן, און ער גיט איר צו פֿאַרשטײן, װאָס ער מײנט משיח, און דערקלערט איר, פֿאַרװאָס משיח קאָן נישט קומען. ער װיל זי איבערצײַגן, אַז אין אַזאַ צײַט, װען אין אַ פֿאָלק קומען פֿאָר אַזױפֿיל שפּאַלטונגען, קאָן נישט קומען משיח. משיח קאָן קומען נאָר דעמאָלט, װען אַלע זאָלן אים װעלן הערן און אַלע זאָלן אים װעלן פֿאַרשטײן... משה רבינו, צום בײַשפּיל, קאָן איצט באַ ייִדן נישט אױסנעמען דערפֿאַר, װײַל עס עקזיסטירט נישט קײן גאַנץ ייִדיש פֿאָלק, װאָס זאָל זײַן פֿאַראײניקט און װאָס זאָל פֿאַרשטײן, אַז נאָר אין דער פֿאַראײניקונג איז זײַן קראַפֿט...

און סאַשאַ איז צופֿרידן מיט זיך אַלײן און מיט זײַן גלענצנדער רעדע, און ער איז זיכער, אַז איצטיקס מאָל האָט אים געגאָלטן מער װי אַלע מאָל, און ער איז איבערצײַגט, אַז טאַמאַראַ האָט אים געהערט און ער האָט אַף איר געװירקט, און ער פֿילט נישט קײן פֿראָסט, און ער שפּירט נישט, אַז עס האָט זיך אױפֿגעהױבן אַ װינט פֿון דער „ניעװאַ", װאָס ברענט דאָס פּנים, סמאַליעט די נאָז און קריכט אין די בײנער אַרײַן, און ער באַמערקט נישט, אַז זײ בײדע שטײען באַ דער טיר פֿון טאַמאַראַס קװאַרטיר, און ער זעט זיך אַרום ערשט דעמאָלט, װען טאַמאַראַ טוט אַ צי באַם גלעקל.

— קומט אַרײַן, איר זײַט אַן איבערגעפֿרױרענער! — זאָגט צו אים טאַמאַראַ און באַשענקט אים מיט אַ קוק פֿון אירע שײנע שװאַרצע אױגן, און עס װײַזט זיך אים אױס, אַז אַזױ האָט נאָך אַף אים טאַמאַראַ קײנמאָל נישט געקוקט...

* * *

עס איז שוין געווען נישט פרי, אַז סאַשאַ סאַפּראַנאָוויטש האָט זיך געשליטלט אַהיים איבערן סקריפּענדיקן גלאַנצנדיקן שניי, אַף די שיין באַלייכטע גאַסן פון פּעטערבורג. פון דער „ניעווא" האָט געבלאָזן אַ קאַלט שניידנדיק ווינטל, וואָס האָט דעקוטשעט מער ווי דער ברענענ־דיקער פראָסט, צו וועלכן די מענטשן זיינען דאָרט געוווינט געוואָרן. סאַשאַס רויט פּנים איז געוואָרן בלוי און די אויערן האָבן געסמאַלעט. די נאָז האָט אויך געגנוג געליטן פון קעלט, און עס האָט נישט געהאָלפן קיין רייבן און קיין פאַרשטעלן זיך און קיין הילן זיך אינעם וואַרעמען שמויסן קעלנערל פון עם וואַרעמען ווינטערדיקן פּאַלטאָ. נאָר וואָס פאַר אַ ווערט האָט דאָס אַלץ געהאַט באַ דעם גליקלעכן מענטשן אַקעגן איין וואַרעמען גוטן קוק פון טאַמאַראַס שיינע גרויסע שוואַרצע אויגן, וואָס איז געווען גענוג אַף צו פאַרטרייבן דעם שאַרפסטן ווינט, אַף אַפּצושוואַכן דעם גרעסטן פראָסט?... סאַשאַ האָט איבערגעחזרט באַ זיך נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל איטלעכס וואָרט, וואָס טאַמאַראַ האָט אים היינט געזאָגט, דערמאַנט יעדע באַוועגונג אירע, יעדן קוק, — און עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַדער ער האָט זיך געוואָלט איינריידן, אַז קיינמאָל איז נאָך צו אים טאַמאַראַ נישט געווען אַזוי גוט, אַזוי פריינטלעך און אַזוי צוגע־לאָזט ווי היינט, און ער האָט אוועקגעפירט פון דאָרט איצ־טיקס מאָל אַזויפיל האָפענונג, ווי נאָך קיינמאָל נישט ביז אַהער!...

סוף פונעם ערשטן טייל.

צווייטער טייל

קאפיטל א.

טאַטעס און קינדער

אינעם סאַמע אָנהייב פון אונדזער ראָמאַן, אין קאַפּיטל א, האָבן מיר איבערגעלאָזט איציקל שאַסטעפּאַל און זײַן ווײַב שיווקע, און אויך דעם אַפּטייקער סאָלאָמאָן סאַפּראָנאָוויטש, אַרויסקוקן אויף זייערע קינ־דער, אויף טאַמאַראַן און אויף סאַשאַן, וואָס זײַנען געפֿאָרן אויף פּסח אַהיים.

— טאַמער וואָלסטו זיך דורכגעפֿאָרן אָפּן וואָקזאַל?...

אַזוי זאָגט שיווקע צו איר מאַן איציקל שאַסטעפּאַל און קוקט אָפּן זייגער.

— ס'אַ משל! נו, וואָס וועט זײַן? וועט די טאָכטער, הייסט דאָס, פֿרײַער קומען? ווו איז דער שכל? — אַזוי ענטפֿערט איר אָפּ דער מאַן מיט אַ היפּשער פּאַרציע ביטערניש, ווי געוויינלעך אַ מאַן, בשעת ס'איז אים נישט גוט אָפּן האַרצן. און טאַקע באַלד לייגט ער זיך איבער באַ זיך אין קאָפּ, אַז אפֿשר איז דאָס אַ פּלאַן, ער זאָל זיך טאַקע דורכפֿאָרן צו דער באַן. וואָס וועט ער אָנווערן? און ער נעמט אויף זיך דעם אויבעררעק מיטן שירעם און לאָזט זיך גיין.

— וווּהין איז? — פֿרעגט אים שיווקע.

— אין ערגעץ נישט, — ענטפֿערט איר דער מאַן. — איך רעכן זיך דורכפֿאָרן אויף אַ ווײַלע צו דער באַן, זען וואָס איז די מעשה, וואָס אַזוי שפּעט...

— האָב איך דאָך דיר נאָך פֿרײַער געזאָגט דאָס אייגענע!

—ס'אַ משל! נו, אם כן, אַז דו האָסט געזאָגט, איז וואָס? וואָס האָב איך דאָ פֿאַרשפּעטיקט?

און איציקל שאַסטעפּאַל כאַפּט אַ דראָזשקע און לויפֿט צו דער באַן.

דאָס זעלבע האָט געטאָן אויך דער אַפּטייקער סאַפּראָנאָוויטש, נאָר אַז ישוב הדעת מיטן ווײַב, פּשוט מחמת דעם, וואָס ער איז שוין פופצן יאָר אַז אַלמן. אונדזער אַפּטייקער, ווי ער אַליין זאָגט אָף זיך, איז נישט פון די ייִדעלעך, וואָס לויפן חתונה האָבן דאָס צווייטע מאָל: ערשטנס, האָט ער קיין צײַט נישט; צווייטנס, איז דאָ אין שטאָט נישטאָ פאַר אים קיין גלײַכן; און דריטנס, אָף וועמען וועט ער לאָזן די אַפּטייק?

אַז איציקל שאַסטעפּאַל איז געקומען אַפּן וואָקזאַל, האָט ער שוין געטראָפן דעם אַפּטייקער אַרומשפּאַצירן מיטן שטעקעלע אין די הענט און מיט די בלויע ברילן אָף די אויגן. נאָר ער האָט זיך געמאַכט, ווי ער באַמערקט אים נישט, און האָט זיך גענומען אויסגלײַכן זײַן זייגער מיטן גרויסן זייגער וואָס אַפּן וואָקזאַל. דאָס זעלבע האָט געטאָן אויך דער אַפּטייקער; ער האָט אויך אַרויסגענומען זײַן גאָלדענעם זייגער און האָט זיך אָנגעקגעשטעלט אַקעגן דעם וואָקזאַל-זייגער, געקוקט דורך די בלויע ברילן אַרויף און אַראָפּ, באַמערקט, אַז זײַן גאָלדענער זייגער לויפט כמעט אָף אַנדערהאַלבן מינוט. דאָס אייגענע האָט באַמערקט אויך שאַסטעפּאַל אָף זײַן זייגער, אַז ער לויפט אָף כמעט פינף מינוט. די עטלעכע מינוט אונטערשייד האָבן אַרויסגערופן צווישן אונדזערע צוויי שכנים אַ אומגעריכטן געשפּרעך, וועלכן מיר געבן איבער פּינקטלעך, נאָר מיר קאָנען נישט זאָגן גענוי, ווער פון די צוויי האָט אָנגעהויבן צו ריידן דער ערשטער.

— קיינמאָל נישט געגלייבט, אַז מײַן זייגער לויפט.

— איך אוודאי נישט!

— אַ חידוש, מײַן זייגער גייט ריכטיק נאָכן שטאָט-זייגער.

— אַפּנים, פאַרשפּעטיקט דער פאָיעזד?

— ווי קומט דאָס, דער שנעל-צוג זאָל פאַרשפּעטיקן?

— עס מאַכט זיך... איר וואַרט אָף עמעצן?

— און איר?...

און ביידע פּאַטערס לייגן אַרײַן די זייגערס אין די טאַשן, צעגייען זיך, איינער אַהער און דער אַנדערער אַהין, געפינען נישט מער קיין שמועס-מאַטעריאַל.

מאַלט אײַך, ער רעדט זיך נאָר אַזוי. זיי זאָלן וועלן, זיי זאָלן נישט זײַן קיין גדלנים און קיין עקשנים, וואָלטן זיי שוין געפונען מאַטעריאַל

אַף צו ריידן. יעדער פון זיי וואָלט שוין געהאַט וואָס צו דערציילן און צו דערציילן. יעדער פון זיי האָט געהאַט אַ האַרץ פול מיט ווייטיקן, וואָס האָבן זיך געבעטן אַרויסגערעדט צו ווערן, אויסגיסן זיך, נאָר יעדן פון זיי איז נישט אָנגעשטאַנען דאָס צו טאָן פריִער פאַרן צווייטן.

„וואָס פאַר אַ מחותן איז מיט מיר אָט דער אָרעמער אַפּטייקער?"

— האָט זיך געטראַכט שאַסטעפּאַל און געמאַכט מיטן שירם.

„איך האָב פיַינט אָט דעם ייִדאַש מיטן שירם און מיט די שוואַרצע אויגן, וואָס קוקן גלייַך אין דער נשמה אַריַין!" — האָט זיך געטראַכט סאָפּראַנאָוויטש דער אַפּטייקער, און ביידע האָבן זיי שפּאַצירט איבערן ברייטן וואָקזאַל, דער אַהער און דער אַהין, איטלעכער מיט זיַין „פּעקל", פאַרבאָרגן טיף בא זיך אין האַרצן.

אין וואָס, אַשטייגער, האָט געקאָנט באַשטיין איציקל שאַסטעפּאַלס „פּעקל", אַז די געשעפטן זיַינע, ברוך־השם, גייען גוט? ער האָט היַינטיקן ווינטער געהאַט אַ ווילע טורמע, דאָס הייסט, ער איז, חס ושלום, נישט געזעסן אין טורמע, ער האָט נאָר צוגעשטעלט אַהין פּראָוויאַנט, און האָט אָנגעטראָפן אַף אַ גוטן סמאַטריטעל, אַ „גוי וואָס נעמט אַ קערבל"... היַינט האָט ער צוגעשטעלט האָלץ אין די קאַזאַרמעס, דאָס איז אויך געווען קיין מעשה נישט פון אַ „פּאָדריאַד". איז אָבער „קאַזנאַ" — צופיל הענט און אַלע נעמען: דער „אונטער" נעמט, דער „אָבער" נעמט, דער קאַפּיטאַן נעמט, דער קאָמאַנדיר נעמט, דער אַדיוטאַנט נעמט, דער גע־נעראַל נעמט — נעמען זאָל זיי די כאָלערע, וואָרעם לאָ די זיי נעמען צו דאָס געלט, נעמען זיי נאָך אַרוים דאָס געזונט, — „קאַזנאַ"... היַינט האָט ער געהאַט אַ פּאָר עסקימלעך, לאָדעניש. איציקל שאַסטעפּאַל, דאַרפט איר וויסן, איז אַ ייִד, וואָס האָט ליב זיך לאָדן מיט דער וועלט. בעת ער מאַכט אַ געשעפט, מאַכט ער דאָס לכתחילה אַזוי, אַז ער זאָל קאָנען נאָכדעם לאָדן זיך. אַז ער שריַיבט אַ קאָנטראַקט, פאַרדרייט ער אים און פאַרפּלאָנטעט זיך אַליין טאַקע, נאָר אַזוי, אַז קיין צען אַדוואָ־קאַטן קאָנען אים נאָכדעם נישט אַרויספּלאָנטן. איין אַדוואָקאַט האָט אים אַמאָל געפרעגט: — „פּאַני שאַסטעפּאַל! דאַרפט איר שריַיבן אַליין דעם קאָנטראַקט און קומען נאָכדעם צו מיר, איך זאָל אייַך אויספּלאָנטן, אַמער, קומט מען לכתחילה צו אַן אַדוואָקאַט, וועט ער אייַך שריַיבן דעם קאָנטראַקט אַזוי, אַז איר וועט פאַרשפּאָרן נאָכדעם לאָדן זיך!"

דערויף ענטפערט אים שאַסטעפּאַל גאַנץ ערנסט:

— שרײַבן אַ קאָנטראַקט באַ אַן אַדוואָקאַט קאָסט געלט.

— און לאָדן זיך קאָסט קיין געלט נישט?

— וואָס זאָל איך טאָן? איך מוז דאָך ראַטעווען מײַן געלט!

אַזוי ענטפערט איציקל שאַסטעפּאַל און „ראַטעוועט" זײַן געלט, דאָס הייסט, עס קאָסט אים אָפּ דרײַ מאָל אַזויפיל, ער ווערט אָפּט בדיל הדל, פאַרלירט טוויזנטער, לאָדט זיך אָפּ יאָרנלאַנג, קוילעט זיך אָף מע־סערס, אום צו געווינען אַ פּראָצעס, און דאָס פאַרשאַפט אים חיות אָף לאַנג! נצחון, אַמביציע — איז אַ גרויסע זאַך! פאַר זײַן אַמביציע וועט איַיך איציקל שאַסטעפּאַל גיין ביזן האַלדז אין בלוט! זײַנס זאָל איבערגיין — דאָס איז נישטאָ. איציקל קאָן זיך באַרימען, אַז אים האָט נאָך קיין מענטש נישט גובר געווען. דער איינציקער מענטש אָף דער וועלט, וואָס האָט אים גובר געווען, איז טאַמאַראַ!... נאָר וואָס זאָל מען טאָן? אַ טאָכטער און אַ בת יחידה, און נאָך אַ געראָטענע דערצו, און ליב האָט ער זי דאָס חיות מיט דער נשמה, ממש עד כלות הנפש! וויפל מאָל האָט ער זיך שוין אויפגעכאַפּט אינדערפרי פונעם שלאָף מלא גזלן און געהייסן פּאַקעווען דעם טשעמאָדאַן.

— ווּהין איז? — פרעגט אים שיווקע.

— קיין פּעטערבורג!... וואָס פאַר אַ זיצן דאָרט? וואָס פאַר שטודירן? וואָס פאַר קורסן? וואָס פאַר מעדיצין? וואָס פאַר דאָק־טוירים? נאַ דיר שוין מיידלעך דאָקטוירים! טאָמער איז קאַרג!?

אַזוי טענהט איציקל שאַסטעפּאַל צו זײַן ווײַב שיווקע, גלײַך ווי זי וואָלט דאָ געווען דער גאַנצער חיוב, און ער היצט זיך און ער שמיצט זיך אַזוי לאַנג, ביז ער זעצט זיך אַוועק שרײַבן איר אַ בריוו, אויסלומרן אַזוי, אַז זי זאָל אים האָבן צו געדענקען. און נעמט ער נאָר די פּען אין האַנט, און שטעלט ער נאָר אַוועק די ערשטע צוויי ווערטער: „בתי היקרה — טײַערע טאָכטער", אַזוי גייט אים אָפּ דער כעס, און ער דער־ציילט איר, ווי ליב און טײַער זי איז אים, ווי שטאַרק ער בענקט נאָך איר, און זי זאָל אים, למען השם, שרײַבן פון איר געזונט, און וואָס איר פעלט, און טאָמער דאַרף זי געלט... און עס ציט זיך באַ אים אַזוי ווי האָניק, און עס גיסט זיך באַ אים אַזוי ווי בוימל, און די געפילן פונעם האַרצן פליסן, פליסן — אַ מאָדנער פאָטער אַט דער איציקל שאַסטעפּאַל!

יאַ, אַ מאָדנער פּאַטער! עס ברענט אין אים אודאי אַ פּיַיער, וואָס ער, איציקל שאַסטעפּאַל, דאַרף זיַין איצט אַפּן וואַקזאַל גליַיך מיט דעם אַפּטייקער און אַרויסקוקן אַף זיַין קינד, וואָס פּאַרט אודאי אינאיינעם מיטן אַפּטייקערס קינד פון איין שטאָט, זיצן אודאי אין איין וואַגאָן און שמועסן!... פון וואָס קאָנען זיי שמועסן? אפשר זיַינען זיי שוין אַזוי שטאַרק באַקאַנט, אַז מע שמועסט שוין גאָר וועגן אַ שדוך?... אַ קשיא אַף היַינטיקע קינדער!... און עס באַשלאָגט אים אַזש אַ שוויים פון דעם געדאַנק, און ער הייבט אָן שפּאַנען נאָך גיכער און מאַכן מיטן שירם נאָך שטאַרקער, און ער טראַכט זיך:

— ווי קומט צו מיר אַזאַ טאָכטער?...

* * *

די זעלבע קשיא, וואָס איציקל שאַסטעפּאַל האָט געפרעגט אַף זיַין קינד, האָט סאָלאָמאָן סאַפּראַנאָוויטש געפרעגט אַף זיַין קינד:

— ווי קומט צו מיר אַזאַ זון?

דעם אַפּטייקערס געשעפטן גייען אויך נישט שלעכט. די אַפּטייק האָט זיך אים שוין לאַנג אויסגעצאָלט, און ער קאָן שוין אָפּלייגן אַמאָל אַן איבעריק קערבל אין באַנק, און ער קלערט שוין וועגן אַ היַיזל אַן אייגנס, טאַקע נישט וויַיט, אַף דער זעלבער וואָסילטשיקאָווער גאַס. דאָס היַיזל געהערט צו אַן אַלטער מויד אַ קריסטן, וואָס קומט אריַין צו אים אין אַפּטייק כמעט אַלע טאָג מיט אַ גרויסן הונט („העקטאָר" רופט מען דעם הונט), קויפט אַ נארישקייט פאַר פינף גראָשן און רעדט אָפּ אַ האַלבע שעה און אַמאָל נאָך מער. זי רעדט אים צו, ער זאָל קויפן איר שטוב מיטן גאָרטן, זייער אַ טיַיערער גאָרטן, — ווּ איז נאָך דאָ אַזאַ גאָרטן מיט אַזעלכע וויַינשל און מיט אַזעלכע באַרן, מיט אַזאַ קעלער, מיט אַזעלכע שטאַלן, ווי באַ איר?

סאָלאָמאָן סאַפּראַנאָוויטש האָט ליב סאַשאַן און האַלט זיך מיט אים גרויס, פאַרגעטערט אים און פאַרשטייט אים נישט... ער שריַיבט זיך איבער מיט זיַין זון וועגן אַלצדינג און האָט פון אים זייער אָפטע בריוו, זייער שיינע בריוו, אָבער אַזעלכע מאָדנע בריוו, וואָס ער פאַר־שטייט זיי נישט. סאַפּראַנאָוויטש פאַרשטייט נישט זיַין זון. ער האָט

שוין לאנג געוואלט ארויסבאקומען פון אים, וואס איז דאס, וואס ער האלט זיך אזוי פעסט אין יידישקייט? וואס איז דאס? צי איז דאס בא אים א רעליגיעזע איבערצייגונג? צי איז ער פרום געווארן? אויב אזוי, איז דאס נישט מער ווי א פסיכאז (ער האט נישט געוואלט אנרופן דאס מיטן נאמען „משוגעת"). האט אים דערויף סאשא בארוזקט, אז עס האט נישט צו טאן מיט רעליגיע, נאר מיט נאציאנאל־געפיל, מיט ליבע צום פאלק, מיט אמתן ריינעם פאטריאטיזם...

א פארקערטע וועלט געווארן! סאלאמאן סאפראנאוויטש, וועלכער האט זיך אזויפיל געפלאגט איבער בילדונג, געלעגן ערגעץ בא זיינע פינצטערע פאנאטישע עלטערן אף א בוידעם און געשטודירט לאטיין, אנטלאפן פון דער היים א בארוועסער, געהונגערט און אפגעגעבן עקזא־מען אף פארמאציע, קוים דערלעבט ווערן א פראוויזאר, פריער גוט פאר־שווארצט געווארן איידער מע האט אים צוגעלאזט צום עקזאמען, און איצט, אז גאט האט אים געהאלפן, ער איז שוין אן אפטייקער, מיט א נאמען, מיט א רענאמע, פארקערט צווישן קריסטן (פון יידן אנטלויפט ער), דארף ער, סאפראנאוויטש, האבן א זון, וואס שרייבט אים אזעלכע בריוולעך:

„ליבער פאטער! שרייבט סאשא אין איינעם פון זיינע בריוולעך צום פאטער. — דו מוזט אננעמען, אז די צייטן בייטן זיך. די ראלע פון זינגען „מה יפית" פארן פריץ איז אריבער! די מאדע פון קריכן אף די קני פאר אלע, וואס איז נישט יידיש, איז אויס מאדע"...

אין אן אנדער בריוו צום טאטן שרייבט סאשא כמעט אזוי:

„ליבער פאטער! עס איז, כ'לעבן, א שאנדע, וואס איך באדארף רוסישן פאלק, דארפן מיר זיי נישט וויזן, אז מיר זיינען בעסער אדער ערגער פון זיי; מיר דארפן זיי נאר וויזן, אז מיר זיינען אזוי גוט, אזוי ווי זיי... און דעמאלט בין איך איבערצייגט, אז אויב דער קאמף, וואס דאס פאלק פירט, וועט געראטן, וועלן מיר נישט דארפן קיין זכות אבות מיט קיין רחמנות מיט קיין טובות"...

אין א דריטן בריוו שרייבט סאשא צום טאטן גאר אזוי:

„ליבער פאטער! עס איז, כ'לעבן, א שאנדע, וואס איך באדארף זיך איבערשרייבן מיט דיר נישט אף יידיש. דו ווייסט גאנץ גוט, אז איך האב ליב די רוסישע שפראך מיט דער רוסישער ליטעראטור. נאר

למאי זאלן מיר נישט באנוצן זיך מיט אונדזער אייגענער נאציאנאל־שפראך, אז מיר האבן זי? פארוואס זאלן צוויי דייטשן, פראנצויזן אדער פאליאקן יא קאנען זיך צונויפריידן מיט זייערע אייגענע, ווען זיי קומען זיך צונויף ערגעץ אין אמעריקע, אדער ווייס איך ווו, אין עק וועלט, — און מיר נישט? מיר, וואס זיינען מער עמיגראנטן פון אלע עמיגראנטן אין דער וועלט, מיר, וועלכע עמיגרירן פון אברהם אבינון אן, דארפן אונדזער נאציאנאל־שפראך האבן א סך נייטיקער פון אלע אנדערע פעלקער! שטעל דיר פאר, ליבער פאטער, אז איך וואלט גע־וואקסן פון קינדוויייז אויף ערגעץ אין אן אנדער לאנד און זאל איצטער קומען צו פארן אהיים, וואלטן מיר ביידע, א זון מיט א פאטער, נישט געקאנט זיך אויפריידן! איך בין א בעלן געווען זיך אנפרעגן בא מיינע דייטשע און פוילישע חברים, אף וואס פאר א לשון זיי שרייבן זיך איבער מיט זייערע עלטערן, האבן זיי מיך אויסגעלאכט און האבן מיר געענטפערט צוריק מיט א פראגע: אט ביסטו א ייִד, וויאזוי שרייבסטו צו דיין פאטער, נישט אף יידיש?... דו פארשטייסט דאך שוין, ליבער פאטער, אז איך בין געווארן נאך רויטער, ווי איך בין"...

דער אפטייקער קאן נישט פארשטיין: ווי קומט צו אים אזא זון?... און ער באשולדיקט זיך אליין, וואס ער זיצט פופצן יאר אן אלמן, וואס איבער דעם איז סאשא געוואקסן אן א מוטער, זיך צונויפ־געקומען ווער ווייס מיט וואסערע חברים אין גימנאזיע... און ער דערמאנט זיך, אז צו סאשאן פלעגן קומען די ארעמסטע שילער, יינגלעך אפגעריסענע, וואס האבן געלערנט פריער אין דער תלמוד־תורה", צווישן זיי איינער דעם שוחטס אדער דעם רבס א זונדל, קאטלער אדער קעסלער איז זיין נאמען — ער האט שוין פארגעסן. ער געדענקט נאר אז די גימנאזיאלע אוניפארם האט זיך צו דעם קאטלערן אדער קעסלערן אזוי געפאסט, ווי צו א חזיר א נאזבאנד, אז בסך־הכל זיינען די הערעלעך בא אים געווען געקרייזלט, דער רוקן איינגעבויגן, דאס היטעלע פלעגט ער טראגן תמיד ארויף, און ריידן האט געגעדט מיט „דער חית", אונטער־געכארכלט: „סאפחאנאוויטש"... חוסקאיא היסטאחיא"...

„א חרפה און א בושה פאר גויים! — אזוי פלעגט זיך טראכטן דער אפטייקער און ווערן רויט ביז אף יענער זייט אויערן! — אלעמען,

אַלע „ייִדלאַקעס“, גלוסט זיך שטודירן!... אַלע קבצנים קריכן אין גימנאַזיע!“...

און אונדזער אַפּטייקער איז בייז סכנות אַף די „ייִדלאַקעס־קבצנים“, וואָס קריכן אין גימנאַזיע און ווילן שטודירן... ער האָט גאָר פֿאַרגעסן, אַז ער איז אַליין אַ „ייִדלאַק“, אַליין געווען אַן אָרעמאַנס אַ קינד, אַליין געשטודירט לאַטיין אַף אַ בוידעם...

* * *

באַם אָנקומען פֿון אונדזערע יונגע העלדן איז דאָס באַגעגעניש געווען נישט אַזוי, ווי עס וואָלט באַדאַרפֿט צו זײַן. עפּעס האָט דאָ גע־פֿעלט, אַז אַלע, סײַ די טאַטעס, סײַ די קינדער, זאָלן זיך פֿילן פֿולשטענדיק גוט און באמת גליקלעך. טאַמאַראַ שאַסטעפּאַל איז דוקא אַרויפֿגעפֿאַלן אַפֿן פֿאָטערס האַלדז און האָט מיט אים צעקושט זיך. סאַשאַ סאַפּראַ־נאָוויטש האָט זיך דוקא אויך אַרומגענומען מיטן אַפּטייקער, ווי אַ זון באַדאַרף זיך אַרומנעמען מיט אַ פֿאָטער, — אָבער ער האָט באַ די ביידע נעפֿעלט די אמתע פֿרײַנטלעכקייט, די גליקלעכע שמחה, די נישט־געמאַכטע התפּעלות, דאָס נאַטירלעכע אויפֿגערעגט זײַן, אַז אַלע און אַלץ זאָל זיך דרייען פֿאַר די אויגן, דער קאָפּ זאָל זײַן צעטומלט, דאָס האַרץ זאָל זײַן איבערפֿולט און עס זאָל זיך אַזש גלוסטן וויינען פֿאַר פֿרייד...

ביידע טאַטעס האָבן באַטראַכט זייערע קינדער. איציקל שאַסטעפּאַל האָט באַטראַכט זײַן טאָכטער מיטן קליינעם שוואַרצן איינפּאַד־ביליקן היטעלע (אָן פֿעדערן) אַף די שיינע געדיכטע שוואַרצע געקרײַזלטע האָר, מיטן קליינעם שוואַרצן רײַזנטאַשל, מעשה מאַנצביל, אָנגעטאָן איבער דער הויכער ברוסט, און מיט אירע גרויסע שיינע שוואַרצע אויגן, וועלכע זײַנען איצט געווען איבערגעצויגן מיט אַ מאָדנע מעלאַנכאָלישן טרוי־עריקן ערנסט, און אויסגעוואַקסן איז זי, אויסגעוואַקסן!... און ער האָט זיך געטראַכט:

— אַט דאָס איז מײַן טאָכטער?...

דאָס זעלבע האָט געטראַכט אויך דער אַפּטייקער, באַקוקט דורך די אַז אויסגעבויגענע נאָז, אַז אמתע ייִדישע נאָז!... דער אַפּטייקער וויל בלויע ברילן זײַן סאַשאַן, ווי ער איז דאָס אַביסל אויסגעוואַקסן, ווי שיין ער איז געוואָרן. מערקווירדיק: געלע האָר, אַ שפּיצעדיק געל בערדל,

נעמען באַם זון דאָס גרעלע טשעמאָדאַנטשיקל; סאַשאַ לאָזט נישט, ער קאַן אַליין.

— דו קענסט זיך נישט מיט אונדזער שכנס טאָכטער, פרײַלין שאַס־טעפּאַל? — מאַכט סאַשאַ צום פאָטער און שטעלט אים פאַר טאַמאַראַן, וועלכע שטעלט פאַר סאַשאַ סאַפּראַנאָוויטש פאַר איר פאָטער און זי זאָגט צו אים:

— דאָס איז דעם אַפּטייקערס זון. מיטן פאָטער ביסטו דאָך באַקאַנט פון לאַנג?

און אַלע פיר ווייסן נישט וואָס צו טאָן, ווער און וועהין עמעצער זאָל גיין פריִער. און אַלע פיר זאָגן איינס צו דאָס אַנדערע:

— נו? פאָרן מיר?

און אַלע פיר ענטפערן איינס דעם אַנדערן:

— פאָרן מיר.

און קיינער פון די פיר וויים נאָך נישט, וויאַזוי מע וועט פאָרן, און אַז מע קומט אַרויס פונעם וואָקזאַל, און די טרעגער כאַפּן די פעקלעך אונטער די הענט, און די עקיפּאַזשן־פירערס מיט די איזוואָזטשיקעס געוואַלדעווען, און די פּאָליציסטן קאָמאַנדעווען, פאַרט צו אַ פאַעטאָן, און איידער מע קוקט זיך אַרום, ליגן שוין די פעקלעך פון אויבן אויפן פאַעטאָן. מע דאַרף מער נישט ווי איין פאַעטאָן — מע זיצט אין איין הויף, צו וואָס זאָל מען אויסברענגען אומזיסט געלט?

אין פאַעטאָן גאַנץ אויבן זיצן איציקל שאַסטעפּאַל און סאָלאָמאָן סאַפּראַנאָוויטש, און אַקעגן זיי, אויף אַ בענקעלע — זייערע קינדער: טאַמאַראַ און סאַשאַ. און דער פאַעטאָן קאַטשעט זיך איבער די נאָר־וואָס אָפּגעדעקטע שטיינער, און די רעדער שפּריצן די נאָך נישט צוגעטריקנטע ערב־פּסחדיקע בלאָטע, און דאָס ווינטל, וואָס בלאָזט, איז אַ מילד וואַרעם ווינטל, אַן ערב־פּסחדיקס, און די לופט שמעקט מיט ערב פּסח, מיט דעם באַקאַנטן ליבן ריח פונעם ליבסטן טײַערסטן יום־טוב, וואָס איז ליב יעדן ייִדן מיט זײַן היסטאָרישער באַדײַטונג, מיט זײַן באַפרײַונגס־גײַסט און מיט זײַן צוזאַמענקומען זיך מיט דער צײַט פון באַנײַונג אין דער נאַטור.

— אינדרויסן שמעקט שוין מיט פּסח, — באַמערקט איציקל שאַס־

טעפּאַל, נישט געפינענדיק קיין אַנדער טעמע אַף צו מאַכן אַ רייד מיט זײַן נישט־אַנגענעמען שכן.

— עס וועט שוין באַלד אָנהייבן גרינען, — וואַרפט אַרײַן דער אַפּטייקער אַ וואָרט, אום נישט צו זיצן, ווי אַ ברוגזער מחותן.

— לעבן זאָל דער ייִדישער פּסח! — רופט אויס סאַשאַ מיט באַגײַסטערונג.

— לעבן זאָל דער פרילינג! — פאַרריכט אים טאַמאַראַ.

— לעבן זאָל דער יום־טוב פון באַפרײַונג! — זאָגט ווײַטער סאַשאַ.

— לעבן זאָל די פרײַהייט אַליין! פאַרריכט אים ווידער טאַמאַראַ.

און עס פאַרקײַטלט זיך אַ שמועס צווישן די קינדער. די עלטערן זיצן און הערן זיך אײַן, און באַוווּנדערן זיי, יעדער לויט זײַן השגה, און יעדער פון זיי טראַכט בײַ זיך אין האַרצן אַן אַנדער מחשבה.

— אַ קלוגע וועלט געוואָרן! — זאָגט האַלב איראָניש, האַלב מיט גדלות איציקל שאַסטעפּאַל, און קוקט אַפן ענטל פונעם שירם מיט אַן אַפּיקורסיש שמייכעלע.

— אַ פאַרקערטע וועלט! — ענטפערט אים דער אַפּטייקער און קוקט דורך די בלויע ברילן אַרויס, אַף די הײַזער.

און דער פאַטעאָן מיט די פיר פאַרשווינען פאַרט צו מיטן קנאַק גלײַך צום הויז נומער 13, וואָס אַף דער וואַסילטשיקאָווער גאַס.

* * *

אַנזאָגן אַ בשורה — איז איינע פון די גרעסטע מצוות בײַ ייִדן: עס טוט הנאה, קיינעם שאַדט עס נישט און קיין געלט קאָסט דאָס נישט.

אַז דער פאַעטאָן מיט די פיר פאַרשווינען: איציקל שאַסטעפּאַל מיט זײַן שכן דעם אַפּטייקער, מיט זייערע קינדער טאַמאַראַ און סאַשאַ, איז צוגעפאָרן צום הויז נומער 13, וואָס אַף דער וואַסילטשיקאָווער גאַס, האָט דאָס די ערשטע דערזען נחמיה דעם שוסטערס ווײַב זיסל, וואָס זיצט אינעם זעלבן הויז נומער דרײַצן.

זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז דעם שוסטערס דירה איז אונטן, אינעם סאַמע קעלער; און מחמת די פענצטער גייען אַרויס גלײַך אַפן טראָטואַר, דערפאַר האָט דער שוסטער אַ גרויסן שאַנס צו זען יעדן דורכגייער און

יעדן דורכפאַרער פרײַער און נעענטער פון אַלע אַנדערע אײַנוווינער וואָס אין הויז.

— זע נאָר, ווער איז דאָס צוגעפאָרן צו אונדז אַזוי ברייט? — רופט זיך אָן נחמיה דעם שוסטערס ווײַב זיסל און פליט אַרויס אינדרויסן, בשעת נחמיה דער שוסטער מיט זײַנע צוויי בנים זײַנען פאַרטיפט אין דער אַרבעט, שלאָגן פלעקלעך אין די נײַע באָטינקעס, וואָס שיווקע שאָס־טעפּאַל האָט זיך באַשטעלט לכבוד פּסח. און ביידע בנים, חיים און בעני, בייגן זיך גלײַך מיט דער ערד און קוקן זיך אײַן אינעם פאַעטאָן, פון וועלכן סאַשאַ איז אַראָפּגעשפּרונגען דער ערשטער, נאָך אים טאַמאַראַ, און נאָך טאַמאַראַן שוין ביידע שכנים: דער אַפּטייקער מיטן שטעקעלע און איציקל מיטן שירם.

— מיר האָבן געסט! — זאָגט חיים, און בעני כאַפּט אים אונטער:

— ציוניזם, סאָציאַליזם, בורזשואַזיע און פּראָלעטאַריאַט!

— וואָס הייסט דאָס? — פרעגט דער פאָטער, און זײַנע ביידע זין געבן אים צו פאַרשטיין, אַז דאָס זײַנען געקומען פיר פאַרשטייער פון פיר פאַרשיידענע פראַקציעס. און צווישן פאָטער מיט די קינדער גייט אַוועק אַ שמועס וועגן ציוניזם, סאָציאַליזם, קאַפּיטאַל און פּראָלע־טאַריאַט, און נחמיה דער שוסטער קאָן נישט פאַרשטיין, וואָס פאַר אַ פּראָלעטאַריער איז סאַפּראָנאָוויטש דער אַפּטייקער? אַ פּראָלעטאַריער ווערט אָנגערופן באַם שוסטער אַז אָרעמאַן, און אַז אָרעמאַן קאָן זײַן נאָר דער, וואָס האָט נישט אַף פּסח. ענטפערט אים דערויף דער עלטערער זון חיים, אַז מע קאָן האָבן אַף פּסח און דאָך זײַן אַ פּראָלעטאַריער.

— אַ פּראָלעטאַריער ווערט אָנגערופן יעדער, וואָס אַרבעט פאַר געלט צוליב דער באַקוועמלעכקייט פון דער בורזשואַזיע, אַזוי, אַז אַ פּראָוויזאָר איז אַלץ איינס, וואָס אַ שוסטער.

— להבדיל! — זאָגט דער פאָטער און קלאַפּט אַרײַן אַ טשוואָק אין אַן אָבצאַס פון אַ שטיוול, און פּונקט צו דעם וואָרט „להבדיל" קומט אָן אונדזער אַלטער באַקאַנטער, דאָס פרייִלעכע שנײַדערל יודל קטנתי, מיט אַ פּאַרטיקן פּסוק און מיט אַ קללה נאָך אַף דער שוועל:

— על ישראל ועל רבנן — ס'זאָל אַ רוח אין זייער טאַטן אַרײַן, אונדזערע ייִדעלעך מיט אונדזערע רבנים, די קאַזיאָנע מיין איך, — דאָס גיי איך פון אים טאַקע, פונעם ראַבינער, — דערפאַר וואָס מע

טיילט נישט קיין מעות־חטים, ווי ס׳געהערט צו זײַן; דעם, וואָס מע דאַרף, דעם גיט מען נישט, און ווער עס האָט אַ צד אין באַד, און ווער ס׳איז אַ שטיקל שמעלקע, דער נעמט, נעמען זאָל זיי אַ כאָלערע! וואָס טויג אײַך? איך האָב אים געגעבן מכל הבא בידי — וואָס ס׳איז מיר געקומען אין מויל אַרײַן, האָב איך אים געזאָגט, דעם שיינעם רב: „ממה נפשך, זאָג איך, האָבן מיר אײַך אויסגעקליבן, זאָג איך, פאַר ראַבינער אין שטאָט, דאַרפט איר, זאָג איך, אינזינען האָבן אָרעמעלײַט, אַלאַ נישט, זאָג איך, איז דאָך למה זה אנכי, זאָג איך, מאַכט רש״י: שאַ מיני מיקיטאַ זאַ טשולאַוויק?!״...

דעם שוסטערס ווײַב זיסל איז געלאָפן אַרויף צו דער נגידות שיוועק שאַסטעפּאַל אָנזאָגן איר אַ בשורה, אַז איר טאָכטער איז געקומען, נישט מחמת זיסל די שוסטערן איז אַזאַ גוטע פרײַנדין מיט דער נגידיתטע, נאָר פּשוט ווײַל ס׳איז אַ מצוה באַ ייִדן אָנזאָגן יענעם אַ גוטע בשורה: „גאָט ליב אײַך מיט אײַער גאַסט, אײַער טאָכטער איז געקומען!״ — האָט זי אָבער פאַרשפּעטיקט (דער קבצן האָט קיין גליק נישט!). די מצוה האָט אויסגעכאַפּט חוה די ייִדענע, וואָס איז געלאָפן צוריק פון די טרעפּ אַראָפּ.

— שוין, שוין, אומזיסט אײַער טרחה! מע ווייס שוין!...

און אַז די שוסטערן איז געגאַנגען צוריק, האָט זיך טאַמאַראַ שוין געקושט מיט דער מוטער, און די מוטער האָט געוויינט אויף דער טאָכטערס האַלדז, זייער שטאַרק געוויינט! זי האָט, אַפּנים, געוואָלט אויסוויינען אויף דער טאָכטערס האַלדז אירע אַלע צרות, וואָס זי האָט דאָ איבערגעטראָגן פון דער צײַט, וואָס די טאָכטער איז אַוועקגעפאָרן. צרות פון בענקען, צרות פון בזיונות פאַר לײַטן, צרות פון עלנט, צרות פונעם מאַן, וואָס לאָזט אויס זײַן ביטער האַרץ אַלעמאָל צו איר — און אַ קשיא וואָס אַ מאַמע קאָן וויינען!...

שיוועק שאַסטעפּאַל האָט זיך נאָך נישט אָנגעקוקט זאַט אין איר טאָכטער, איז שוין געקומען כאַסקע דאָס שטוב־מיידל מיט אַ נײַעס:

— דער ייִד פונעם האָלץ איז דאָ, ער וויל זיך זען מיט טאַמאַראַן.

— אָט האָסטו דיר די אַנדערע טעג יום־טוב! אין דער ערד אַרײַן! — זאָגט שיוועק.

— רוף אים אַרײַן! — זאָגט טאַמאַראַ און עס קומט אַרײַן ליפּאַ באַשעוויטש מיטן בעזעם־באָרד אַפּנעמען פון טאַמאַראַן אַ גרוס פון זײַן

טאַכטער מאַשאַ, און טאַמאַראַ נעמט איִם אויף זייער פריַינטלעד, פירט איִם אַריַין באַזונדער אין אַ חדר, און זעצט זיך אַוועק מיט איִם שמועסן וועגן זיַין טאַכטער מאַשאַ. און איציקל שאַסטעפּאַל בליַיבט איבער מיט זיַין פרוי שוויקע אינצווייען, קוקן זיך איבער אַז ווערטער, און יעדער פון זיי לאָזט אַרויס אַ זיפץ פונעם טיפן, טיפן האַרצן...

קאַפּיטל ב.

פּסח צום סדר

ווער איז אַט דער שיינער קעניג מיט די גרויסע שוואַרצע אויגן, מיט דעם שיינעם שוואַרצן געקריַיזלטן באָרד, אין די וויַיסע זיַידענע קליידער, מיטן וויַיסן זיַידענעם היטעלע און מיט די וויַיסע זיַידענע שיכלעך, וואָס זיצט אויבנאָן אָנגעלענט אָף דעם עסעבעט אַזוי רויק, און אַזוי מילד, און אַזוי גוט, און אַזוי פריַינטלעך צו יעדן? זאָל דאָס זיַין איציקל שאַסטעפּאַל, דער שטענדיק פאַרטראַגענער, צעטראַגענער, פאַרהאָוועטער, פאַרטאַרעראַמטער איציקל שאַסטעפּאַל? ווו איז אַהינגעקומען זיַין אומרויִק פּנים, זיַין איַילעניש, זיַין לויפעניש, זיַינע געשעפטן מיט זיַינע דרייעניש, פאַרדרייעניש און לאַדענישן מיט „קאַזנאַ", מיט מענטשן און מיט דער גאַנצער וועלט?

ווער איז אַט די פּרעכטיקע קעניגן, וואָס זיצט איִם בּאַ דער רעכטער האַנט מיט אַזאַ גדלות, אויסגעצירט מיט פּערל און מיט בריליאַנטן, וואָס בלישטשען און פינקלען קעגן דעם פינקלדיקן וויַין, וואָס אין די גלאַנצנדיקע פלעשער, און געבן צו איר אַמאָליקן שיין פּנים אַזויפיל חן און גדלות, אַז ס'איז גאַרנישט צו דערקענען אין איר די שטענדיק פאַרזאָרגטע און פאַרצאַרנטע שיוועקע שאַסטעפּאַל, וואָס ווערט פאַרשוואַרצט בּאַ איר מאַן דעם דעספּאָט אין עושר און אין כבוד?...

ווער איז אַט די גלענצנדע, מאַיעסטעטיש שיינע פּרינצעסן, מיט די גרויסע שיינע שוואַרצע אויגן און מיט די גלענצנדיקע שוואַרצע געקריַיזלטע האָר, וואָס פּאַסן זיך אַזוי צו דעם וויַיסן קלייד, וואָס די מוטער האָט מיט טרערן געפּועלט בּאַ איר, זי זאָל דאָס אָנטאָן כאָטש איין מאָל

צוליב איר און צוליב דעם הייליקן יום־טוב, און זי האָט איר צוליב געטאָן, נישט געקאָנט צוזען דער מאַמעס טרערן?...

דאָס איז געשען באַלד נאָך ליכטבענטשן. דער פֿאָטער איז נאָך געווען אין שול, די מוטער איז געשטאַנען אַן אויסגעצירטע אין זייַד, אין פּערל און אין בריליאַנטן, אַקעגן אַ האַלב טוץ גרויסע שיינע זילבערנע לייכטער, מיט אַן אַלטן זיבנערדיקן קאַנדעלאַבר אינמיטן, מיט אויפֿגעהויבענע הענט צו די צוגעמאַכטע אויגן, געבענטשט ליכט און שטילערהייט געוויינט, אַזוי שטיל און פֿאַרבאָרגן, אַז נאָר ע ר אַליין, גאָט ברוך־הוא, זאָל הערן... און טאַמאַראַ איז זיך געזעסן באַם טישל אַן אַ זייַט אין איר געווייגלעד שוואַרץ וואַכעדיק קלייד איבער אַ ביכל און האָט געלייענט, און אפֿשר איז זי געזעסן אַזוי און האָט געטראַכט...

אָפּגעבענטשט ליכט, איז די מוטער צוגעגאַנגען צו דער טאָכטער, אויסגעקנאַקט זיך אַלע פֿינגער און אַוועקגעזעצט זיך נעבן איר און גענומען ריידן איבער איר, חלילה נישט געשטראָפֿט, נאָר אַזוי מיט גוטן אויסוערעדט זיך דאָס האַרץ פֿאַר איר קינד, איר איינציקער טרייסט אויף דער גאַנצער וועלט, איבערגעגעבן אין האַלבע ווערטער און מער אָפּן ווונק אַלץ, וואָס זי שטייט אויס פֿון איר מאַן... זי באַשולדיקט אים חלילה נישט און באַקלאָגט זיך נישט אויף אים, הלוואי זאָל איר קינד נישט האָבן קיין ערגער לעבן, ווי זי האָט באַ איר מאַן, נאָר אַ מאַן איז דאָך נישט מער ווי אַ מאַן, ובפֿרט נאָך אַזאַ פֿאַרטראַגענער באַשעפֿטיקטער מענטש ווי ער, וואָס לעבט אַליין נישט אויף דער וועלט, אַחוץ שבת און אַ חוץ יום־טוב, און וואָס לאָזט אויס תמיד זייַן ביטער האַרץ צו איר, צו דער מוטער, פֿאַר אַלצדינג: פֿאַר דעם, וואָס דער סאַמאָוואַר איז נישט אַזוי גיך פֿאַרטיק, און פֿאַר דעם, וואָס דאָס לאָדעניש האָט זיך נישט איינגעגעבן, און פֿאַר דעם, וואָס די טאָכטער איז אין פּעטערבורג, — פֿאַר אַלצדינג, פֿאַר אַלצדינג קומט אויף זי, די מוטער, און אַלצדינג נעמט זי אַן פֿאַר ליב, ווארעם מסתמא הייסט גאָט אַזוי, און אַקעגן גאָט קאָן מען נישט גיין...

אַזוי קלאָגט זיך שיווקע פֿאַר איר טאָכטער און ווישט די אויגן, און די אויגן ווילן נישט אויפֿהערן צו וויינען. און טאַמאַראַ וויל איר דערקלערן, אַז נישט גאָט, זי אַליין איז שולדיק, וואָס זי לאָזט זיך טרעטן מיט די פֿיס... און די מוטער הערט נישט אויף אויסצוגיסן איר

פארביטערט האָרץ פאַר איר טאַכטער, וועלכע זי וואָלט וועלן זען גליק־לעך, ווייס זי נישט וויאַזוי... זי וואָלט זיך וועלן מפקיר זײַן פאַר איר, אוועקגעבן אַט די גאַנצע צירונג אירע, אַט די פּערל מיט די דימענטן, מיט די בריליאַנטן, מיטן גאַנצן לעבן אירס, אויב עס זאָל זײַן נאָר אין דעם די מניעה... צוליב איר קינד וואָלט זי, שיווקע שאָסטעפּאַל, אי־ציקל שאָסטעפּאַלס ווײַב, זיך געשטעלט דינען...

אַזוי זאָגט די מוטער, און טאַמאַראַס האַרץ איז גערירט און די נשמה איז צעווייקט, און זי וויל באַרויִקן איר מוטער און זי קאָן דאָס נישט טאָן. זי ווייס נישט, וויאַזוי. זי איז אַזוי ווײַט, אַזוי אָפּגעריסן פון איר מוטער!... און די מוטער הערט נישט אויף צו באַקלאָגן זיך אויף איר פינצטער מזל, וואָס זי האָט נישט פאַרדינט בײַ גאָט, אַז איר איינציק קינד, איר אויג אין קאָפּ, זאָל נישט קאָנען ברענגען פאַר איר מאַמע אַ קלײנעם קרבן, איר צוליב טאָן אַף אַט אַזויפיל, פאַרשאַפן איר מוטער כאָטש אַ קאַפּל פאַרגעניגן, כאָטש אַף אַ פּאָר שעה נישט מער... זי פועלט בײַ איר טאָכטער, זי זאָל זיך אָנטאָן אין אַ ווײַס קלייד, „צוליב איר און צוליבן הייליקן יום־טוב" — און ס'איז נישטאָ אין דער גאַנצער וועלט קיין גליקלעכערע מוטער, ווי שיווקע שאָסטעפּאַל, די פּרעכטיקע קעניגן אין דער דאַזיקער נאַכט!... און אַז דער פאָטער קומט פון שול מיטן ברייטן „גוט יום־טוב!" און דערזעט טאַמאַראַן אָנגעטאָן יום־טובדיק, ווערט זײַן קייזערלעכע מאַיעסטעט נאָך מער מאַיעסטעטיש און זײַן פאָטערלעך האַרץ נאָך מער גליקלעך, און ער איז איר מוחל אַלע יסורים מיט אַלע בזיונות מיט אַלע נישט־דערשלאָפענע נעכט מיט אַלע צרות, וואָס ער איז איבער איר אויסגעשטאַנען ביז היינטיקער נאַכט!...

— ווער וועט בײַ מיר פרעגן די פיר קשיות? — זאָגט איציקל שאָס־טעפּאַל אין אַ שפּאַס צו דער טאָכטער, און באַקומט פון איר אַזאַ מין ענטפער:

— די פיר קשיות וואָס איך וועל בײַ דיר פרעגן, וועסטו מיר נישט קאָנען פאַרענטפערן...

— גוט, מיר וועלן זען! — זאָגט דער גליקלעכער פאָטער און גרייט זיך צו צום סדר, לייגט אוועק פאַר איטלעכן אַ הגדה, אַפילו פאַר חוה די יִדענע און פאַר כאַסקע דעם שטובמיידל, וואָס זיצן, נאָך דעם אַלטן ייִדישן מנהג, באַם סדר גלײַך מיט אַלעמען, ווײַל פּסח צום סדר זײַנען אַלע

גלײַך, נישטאָ קיין בעל־הבית, נישטאָ קיין דינסט, נישטאָ קיין האַר, נישטאָ קיין קנעכט — פֿרײַ איז מען, פֿרײַ, ווי בשעת מען איז אַרויסגעגאַנגען פֿון מצרים!... און איציקל שאַסטעפּאַל זעצט זיך אַוועק אָפּריכטן דעם סדר מיט דעם גאַנצן פּראַכט און גלאַנץ, ווי זײַן טאַטע האָט געטאָן, און ער מאַכט דעם שיינעם ברייטן יום־טובדיקן קידוש, ווי זײַן טאַטע האָט געמאַכט, און ער זינגט די הגדה מיט דעם זעלבן ניגון, ווי זײַן טאַטע האָט געזונגען, און אַז ער זאָגט שוין אָפּ אַלץ, וואָס ווערט געזאָגט פֿאַרן עסן, און אַז ער וואַשט זיך צו דער סעודה און מאַכט די ברכה „על אכילת מצה", און עס האַלט שוין בײַ די פֿיש, בײַ די זיסע פֿעפֿערדיקע געפּאַפּרי־צירטע צוקערדיקע שמעקעדיקע פֿיש מיט דער אונטערגעווייקטער מצה, רופֿט זיך אָן איציקל שאַסטעפּאַל צו טאַמאַראַן מיט אַ שפּאַס:

— נו, אַצינד קאָנסטו מיך פֿרעגן די פֿיר קשיות.

— משוגע מײַנע שונאים! — זאָגט שיווקע צום מאַן. — דאָס קינד וויל עסן, הייסט עס איר גאָר פֿרעגן די פֿיר קשיות.

— נישקשה, מאַמע, עס מאַכט נישט אויס, איך קאָן עסן און צו גלײַכער צײַט פֿרעגן דעם טאַטן די פֿיר קשיות.

אַזוי זאָגט טאַמאַראַ צו דער מוטער מיט אַ שמייכל און ווענדט זיך צום פֿאָטער, אַזוי צו זאָגן:

— טאַטע, איך וועל דיך פֿרעגן פֿיר קשיות — אַזוי, דאַכט זיך, דאַרף מען פֿרעגן די פֿיר קשיות?

— אַזוי, אַזוי, טאָכטער, — ענטפֿערט איר דער גליקלעכער פֿאָטער. און די מוטער קוועלט, ווערט ברייטער ווי לענגער. און טאַמאַראַ זאָגט:

— אַט ריכטן מיר אָפּ דעם סדר — אויף וויפֿל איך פֿאַרשטיי פֿון מײַן רוסישער הגדה, וואָס דו האָסט מיר צוגעגרייט, פּײַערן מיר אַ יום־טוב פֿון באַפֿרײַונג, און מיר האָבן ווידעראַמאָל באַפֿרײַט צו ווערן פֿון דעם גלות, אין וועלכן מיר געפֿינען זיך איצט, און מיר ווינטשן זיך, איבעראַיאָר זאָלן מיר אַלע זײַן זעלבסטשטענדיק בײַ זיך אין אונדזער לאַנד, אין אונדזער ירושלים. אַזוי, דאַכט זיך? נו, וועל איך דיך פֿרעגן: ע ר ש ט נ ס, זאָג מיר, וואָס האָבן מיר געטאָן ביז אַהער צוליב דער דאָזיקער באַפֿרײַונג? איך מיין, איך און דו, און דײַנע עלטערן, און אונדזערע אור־אור־עלטערן פֿון יענער צײַט אָן ביז הײַנטיקן טאָג? צ ו ו י י ט נ ס, וואָלט איך וועלן וויסן, צי אַלע ייִדן פֿון דער גאַנצער

ויעלט ווילן, אז ס'זאל קומען משיח און זאל אונדז פירן אהין, אינעם געבענטשטן לאנד? אדער עס געפינען זיך אזעלכע, און אפשר נאך א סך אזעלכע, וואס האבן נישט חשק, קיין קאפ חשק נישט, אז ס'זאל קומען משיח און זאל זיי צונעמען פון א ציוויליזירט לאנד, פון שיינע הייזער, פון רייכע גיטער, און אוועקפארן אין אזא מדינה, וואס שטייט נאך ניד־דעריקער פון אונדזער מדינה, און אונטער אזא רעזשים, אזא רעגירונג, וואס איז נאך ווילדער פון אונדזער רעגירונג?... שלאג מיך נישט איבער, טאטע, איך האב דיך ערשט געפרעגט צוויי קשיות, און פרעגן דארף איך דיך פיר? אלזא, איז געבליבן נאך צוויי קשיות. דריטנס, וויל איך וויסן, זאלסט מיר זאגן, אבער אויפריכטיק, צי איז די געשיכטע מיט משהן און מיט ירושלים נישט מער ווי אן אלטע תפלה פון אן אלטן סדור, וואס מע האט אמאל, פארצייטן, אנגעשריבן פאר אונדזערע אור־אור־עלטערן? און, פערטנס, אויב ס'איז יא אזוי, היינט צו וואס נוצט אונדז די גאנצע קאמעדיע? האב קיין פאריבל נישט, טאמער האב איך דיר מיט מיינע נארישע קשיות געשטערט דיין יום־טוב, און, אויב דו קאנסט, גיב מיר אף זיי א תירוץ.

* * *

זאגן אז דער פאטער האט נישט געהאט וואס צו ענטפערן דער טאכטער אף אירע פיר קשיות, וואלט געווען נישט ריכטיק. איציקל שאסטעפאל האט דוקא יא געענטפערט, און דוקא א סך געענטפערט, און שטארק געהיצט זיך, און שטארק געמאכט מיט די הענט, ווי זיין שטייגער איז, און געגעבן אגב דער טאכטער א פסק, פארוואס זי רופט אן דעם הייליקן סדר פונעם הייליקן יום־טוב מיטן נאמען „קאמעדיע"... ער האט געפייערט, געשפרונגען פון איין ווארט איבערן אנדערן, אנגעהויבן איינס, נישט געענדיקט און אריבער צום אנדערן, — מיט איינעם ווארט, איציקל שאסטעפאל האט זיך פארענטפערט, ווי ווייט ער האט געקאנט, אן א סיסטעם, ווי א מענטש, וואס איז נישט געוווינט צו דיסקוסיעס, צו שלאגן זיך; אזא מענטש טוט דאס בעסטע, וואס ער קאן: ער שפרינגט, ער דרייט זיך, דערלאנגט א זעץ פון הינטן, צעלאזט זיך און פאלט פון זיך אליין, כאפט זיך אויף און שפרינגט ווייטער — אזא

מענטש קאָן נישט געווינען דעם „קריג", אַזאַ מענטש, ווי ער זאָל נישט זײַן געזונט און קרעפּטיק, מוז געשלאָגן ווערן...

טאַמאַראַ האָט געלאָזט דעם פּאַטער ריידן, געקוקט אויף אים מיט אירע גרויסע שיינע קלוגע אויגן, ווי ער פּלאָנטעט זיך, און אַ גרינג שמייכעלע איז געשטאַנען אויף איר שיין פאַרזאָרגט פּנים, וואָס די מוטער האָט זיך נישט געקאָנט זאַט אָנקוקן אָן דעם, געוואָרן ברייטער ווי לענגער, און שיוועקע האָט געטראַכט מיט אַ געפיל פון נקמה:

„אָט אַזוי אַ!... זאָל ער וויסן!... זאָל ער זיך פאַרענטפערן פאַר זײַן אייגן קינד!... ער מיינט, ס'איז אים איך!... אַ, זאָל זי מיר נאָר זײַן געזונט און זאָל זי שוין נאָר זײַן אינדערהיים, וועט זי זיך שוין רעכענען מיט אים פאַר מיר אויך!"...

איציקל שאַפּטעפּאַל האָט געכאַפּט אַ קוק אויף שיוועקעס פּנים, האָט פאַרשטאַנען, אַז זי האָט איז אים אַ נקמה, האָט ער פּלוצים איבערגעריסן און אַ זאָג געטאָן:

— טאַ! מילא, מע קאָן אַזוי אָוועקזיצן און אָוועקפּלאַפּלען ביז טאָג... מע דאַרף זיך נעמען צו דער הגדה, אָפּריכטן דעם אַנדערן האַלבן סדר!...

* * *

סאַשאַ סאַפּראָנאָוויטש האָט פּײַנט געהאַט רועז, זיצן ליידיק. ער איז נאָר אַראָפּ פון דער פור, האָט ער געלאָזט וויסן זײַנע חברים, אַז ער איז דאָ, — האָבן אָנגעהויבן זיך שיטן צו אים אַלטע חברים, פרײַנט און באַקאַנטע, ציוניסטן, מאָדערנע משכילים, „אינטעליגענטן", לערערס און גלאַט יונגעלײַט, מייסטנטייל קבצנים.

זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז דער אַפּטייקער האָט דערפון געהאַט ווייניק וואָס נחת, האָט אָבער מורא געהאַט צו פּראָטעסטירן, עס זאָל נישט אַרויס קיין קאָנפליקט צווישן אים און צווישן זײַן זון. אַ קליינער קאָנפליקט איז שוין אַרויסגעקומען צווישן זיי, בעת סאַשאַ האָט זיך איבערגעטאָן צום יום־טוב. דער פאָטער האָט זיך געוואָלט אויספּײַנען פאַר זײַן זון, אַז ער איז נישט קיין פּראָווינציאַל, און אַז ער לייענט אַלע פּעטערבורגער בלעטער, און אַז ער נעמט אָנטייל אין דער באַפרײַונגס־באַוועגונג,

דאס הייסט, ער אליין טוט גארנישט, ווג האט ער צייט? נאר ער סימ־פאטיזירט...

— סימפאטיזירסטו אויך מיט דער באפרייאונג פון אונדזער פאלק?

— האט אים סאשא געפרעגט, פארקעמענדיק ארויף זיינע געלע האר.

— פון וואסער פאלק? — פרעגט אים דער פאטער, און דער זון ענטפערט אים:

— פון אונדזער אייגן יידישן פאלק.

— זיינען מיר דען אויך א פאלק? — פרעגט דער פאטער נאיוו, און דער זון שטעלט אוועק אף אים פארוואונדערטע אויגן:

— וואס דען זיינען מיר?

— איך וויים וואס מיר זיינען? מיר זיינען יידן...

און ביידע, דער פאטער מיטן זון, צעלאכן זיך.

— וועסט נישט האבן קיין פאריבל, טאטע, וואס איך וועל דיר זאגן? — מאכט סאשא צום פאטער.

— זאג, זאג, דו קענסט דאך מיך, איך בין נישט פון די, וואס באליידיקן זיך! קאנסט זאגן וואס דו ווילסט. וועסט אודאי זאגן, אז... וואס וועסטו זאגן?

— איך וועל זאגן, אז בא קיין אומה ולשון, בא קיין פאלק וועט זיך נישט געפינען אזעלכע, וואס זאלן אפלייקענען זיך אליין, זאגן אף זייער אייגן פאלק, אז ס׳איז קיין פאלק נישט.

— נו, יא! — שרייט אוים דער אפטייקער טריומפירנד און מיט א קוויטש. —ווייסטו, פארוואס? ווייל אט אזא פאלק זיינען מיר!

— אט אזוי דענקען נאר שקלאפן! — זאגט סאשא מיט פארדראס.

— שקלאפן, קנעכט, וועלכע האבן אונטער דער אייזערנער רוט פון זייערע פארפאלגער פארלארן אינגאנצן זייער זעלבסטבאוווסטזיין, אינגאנצן זייער ערע צו זיך אליין.

און עס ציט זיך בא זיי א דעבאטע אף א גאנצע שעה, פון וועלכער דער פאטער זעט ארוים, אז ער איז צו שוואך, ער זאל קאנען ביי־קומען זיין זון, און עס מאלט זיך אים אוים, אז זיין זון זעט זיין שוואכקייט, און ער פילט זיך, ווי עס דארף זיך פילן א גרויסער מענטש, וואס ליגט פון אונטן צוגעקוועטשט מיטן פוס פון א פיל קלענערן פון אים...

פסח אפנדערנאכט, צום ערשטן סדר, אז דער אפטייקער איז גע־

קומען פון דער אַפּטייק אַהיים, האָט ער געטראָפן בא זײַן זון אַ יונגנ־מאַנטשיק מיט אויסגעריבענע עלנבויגנס. נאָך די געקרײַזלטע שוואַרצע הערלעך מיטן אויסגעבויגענעם רוקן האָט ער דערקענט סאַשאַס חבר פון גימנאַזיע.

— מײַן חבר שמעון קעסלער.

אַזוי האָט אים סאַשאַ פאָרגעשטעלט פאַר זײַן פאָטער, און דער אַפּטייקער האָט דערלאַנגט קעסלערן אַ פּאָר פינגער פון זײַן קאַלטער אַפּטייקערשער האַנט און אַ זאָג געטאָן:

— עס פרייט מיך זייער...

סאַשאַ האָט נאָכן פאָטערס זויערע מינע אַרויסגעזען, אַז דער קעסלער איז עפּעס נישט אַזאַ אַנגעלייגטער גאַסט, האָט ער זיך צוגעאײַלט אים פאַרצושטעלן נאָכאַמאָל:

— קעסלער, דאַרפסטו וויסן, איז אַ אינזשעניער (קעסלער האָט געוווּנען באַם אַפּטייקער אין די אויגן גוטע פופציק פּראָצענט!), און אַ באַרימטער מאַטעמאַטיקער (קעסלערס אַקציעס האָבן זיך אויפגעהויבן מיט נאָך פערציק פּראָצענט!), און נאָך מער — אַ באַרימטער ציוניסט! (דאָ האָבן קעסלערס אַקציע געגעבן צוריק אַ פאַל אַראָפּ באַם אַפּטייקער אין די אויגן אַף אַלע נײַנציק פּראָצענט מיטאַמאָל). איך רעכן, פּאַפּאַ, אַז דו וועסט נישט האָבן גאָרנישט קעגן דעם, וואָס מײַן חבר שמעון וועט בלײַבן בא מיר איבער פּסח.

נאַטירלעך, האָט דער אַפּטייקער געזאָגט, אַז עס וועט אים זייער פרייען, וואָס זײַן זונס חבר וועט בא זיי האַלטן פּסח. און אַזוי איז אונ־דזער נײַער באַקאַנטער שמעון קעסלער געבליבן אַ תּושב, אַ היימישער מענטש באַם אַפּטייקער אין שטוב.

סאַשאַ האָט געפּועלט באַם פאָטער, געוויינלעך, נאָך אַ לאַנגער דע־באַטע אין בריוו הין און צוריק, ער זאָל הײַנטיקן פּסח מאַכן בא זיך אַ ייִדישן פּסח, מיט מצות, מיט כשר געפּעס, מיט אַ סדר און מיט אַלע זיבעצן זאַכן. ביז אַהער פלעגט ער יוצא זײַן נאָר מיט מצות אַליין, דאָס הייסט, ער האָט צוליב געטאָן דעם בעקער, וואָס איז זײַנער אַ קונה אין דער אַפּטייק און וואָס דעקוטשעט זייער, אַז עס קומט ערב פּסח, מע זאָל באַשטעלן מצות בא אים, נישט בא קיין אַנדערן. דערפאַר אָבער אַף זייער „פּאַסכאַ" איז שוין געווען בא אים צום טיש אַ הויכער אַ

שיינער פּאַסכאַ־קוילעטש אויך נאָר פון יוצא וועגן, צוליב דער דיִטשקע דער קריסטן, וואָס דרייט זיך אַרום אין שטוב. אַט דאָס ווערט אָנגערופן אַ מענטש, וואָס וויל זיך נישט קריגן מיט דער וועלט!

מע האָט זיך אַוועקגעזעצט די ערשטע נאַכט צום סדר זאַלבעדריט: דער אַפּטייקער, זײַן זון סאַשאַ און זײַן חבר שמעון קעסלער. דער פּאַ־טער האָט אויסגעזען בײַ זיך אין שטוב ווי אַ פרעמדער, ווי אַ גאַסט; ער האָט זיך אָנגעטאָן אין אַ שוואַרצן ראָק, פאַרשפּילעט פון אויבן ביז אַראָפּ, צוגעמאַכט אַלע לאָדן פון די פענצטער, מע זאָל חלילה נישט דערזען פון דרויסן, אַז בײַ סאַפּראַנאָוויטש דעם אַפּטייקער ריכט מען אָפּ דעם סדר, האָט געהויבן אַלע מינוט דעם צילינדערהוט און געווישט דעם שוויים, געזאָגט, אַז ער איז נישט געוווינט צו זיצן אין שטוב מיט אַ צוגעדעקטן קאָפּ, און האָט זיך באַרויִקט ערשט דעמאָלט, אַז ער האָט אַרויסבאַגלייט זײַן „דיִטשקע" די קריסטן, וואָס איז געווען די בעל־הביתטע בײַ אים אין דער שטוב. ער האָט זיך גאָרנישט געקאָנט פאָר־שטעלן, אַז זײַן „דיִטשקע" זאָל זען אים, דעם אינטעליגענט סאַפּראַ־נאָוויטש, איבער אַ ייִדישן סדר...

קאַפּיטל ג.

דעם שוסטערס אורח

אויב דער ליבער גוטער יום־טוב איז פאַר די נגידים אַ תענוג, איז ער פאַר אָרעמעלײַט אַ גן־עדן.

אַז אָרעמער בעל־מלאכה, אַ מלמד, אַ קרעמער, אַ הענדלער, אַ טענדלער איז אײַנגעשפּאַנט אַ גאַנץ קײַלעכיק יאָר אין דעם יאָך, ווייס נישט פון קיין שום פאַרגעניגן אין דער וועלט, אַחוץ דעם איינציקן טאָג שבת, וואָס ער קאָן זיך פאַרגינען אָפּשלאָפן דעם גאַנצן טאָג, ווייס נישט, ווי־אַזוי גאָט צו דאַנקען, אַז עס קומט דער גוטער ליבער פּסח, וואָס מע וועט קאָנען רוען גאַנצע אַכט טאָג דורכאַנאַנד, נישט טראָגן אָפן קאָפּ קיין שום דאגות פרנסה, וואָרעם וואָס — וואָס, מיט מצה איז מען באַ־וואָרנט אָף אַ גאַנצע וואָך. און ווער שמועסט, אַז צו דער מצה העלפט נאָך גאָט אַ זעקל קאַרטאָפלעס מיט אַ דריזשקעלע פּסחדיקן באָרשט, —

דעמאָלט מעג שוין רויטשילד זיצן אין פּאַריז, קיינער וועט זיך מיט אים נישט בײַטן, און נחמיה דער שוסטער אודאי נישט.

נחמיה דער שוסטער האָט דעם טאָג וואָס פֿאַר ערב פּסח אָפּגעטראָגן די אַרבעט צו שיווקע שאַסטעפּאַל, און זײַנע צוויי בנים האָבן אָפּגעטראָגן אַרבעט צו די איבעריקע נגידים, און אַלע דרײַ האָבן געבראַכט צו טראָגן אַהיים געלט אַ פֿולן היטל. עס איז געווען איבערגענוג סײַ אויף אַרבע כוסות, סײַ אויף אויסצולייזן די יום־טובדיקע מלבושים פֿונעם לאָמבאַרד, און ס'איז נאָך געבליבן אַ פּאָר גראָשנס אין קעשענע אויך — אַנו, זאָל איצטער פּרוּוון רויטשילד זאָגן, אַז ער וויל זיך בײַטן מיט נחמיה דעם שוסטער!

— קינדער! צו דער אַרבעט! — האָט אַ זאָג געטאָן נחמיה צו זײַנע צוויי בנים און האָט אָװעקגעלייגט דאָס גאַנצע שוסטער־געצײַג אויף אַ זײַט.

נחמיהס צוויי זין, חיים און בעני, אַרבעטן מער אויפֿן פֿאָטער, ווי אויף זיך. „דער אַלטער" — אַזוי הייסט ער בײַ זיי. אויף זיך גיבן זיי אויס ווינציק; וואָס דאַרפֿן אַזעלכע בחורים? גאָרנישט מיט גאָרנישט. אַ אַנצוג, אַ פּאָר שטיוול, אַ פּאַפּירענעם קאָלנער מיט אַ מאַנישקע — און פֿאַרטיק. סײַדן אַ פּאַרזאַמלונג, אַ ביכל, אַ חבר — דאָס איז דאָך זעלבסט־פֿאַרשטענדלעך... ביכלעך (פֿאַרבאָטענע) האָבן זיי בײדע ליב. חברה־לײַט צווישן „חברה" זײַנען זיי בײדע, נאָר דער עלטערער איז צו דער „אידעע" איבערגעגעבן מער אַלס דער ייִנגערער. דער ייִנגערער, בעני, איז נאָר מיט ווערטער. דער עלטערער אָבער, חיים, איז צווישן די אַר־בעטער איינער פֿון די בעסטע. אַמאָל מאַכט זיך, אַז חיים ווערט פֿאַר־פֿאַלן אויף אַ טאָג, אָדער אויף צוויי; קיינער ווייס נישט, ווּ ער איז געווען, און מיט וועמען ער האָט זיך געזען, און וואָס ער האָט געטאָן... די ערשטע צײַט פֿלעגט די מוטער עסן דעם פֿאָטער, פֿרעגן אים: „שלים־מזל! וואָס פֿאַר אַ טאַטע ביסטו?"... דער פֿאָטער האָט אַ פּאָר מאָל געפּרוּווט זיך באַקלאָגן פֿאַר זײַן גוטן פֿרײַנט יודל קטנתי: „וואָס טוט מען, ברודער?" דערויף האָט יודל קטנתי געענטפֿערט מיט אַ לשון־קודש־וואָרט, ווי געוויינלעך: „י ע ל ה ו י צ מ ח — זאָל ער גיין, זאָל ער לויפֿן, נחמיה, דו וועסט גאָרנישט טאָן דערצו, ס'איז הײַנט אַזאַ וועלט געוואָרן, וואָס די אייער זײַנען קליגער פֿון די הינער... ס'איז

באַ מיר די אייגענע מכּה מיט מײַן בנימטשיקן; איך בעט זיך באַ אים, ווי מע בעט זיך באַ אַ גזלן: „בנימיז, זאָג איך אים, לאָז צורו, אַ רחמנות, זאָג איך, אַף דיר!"... הערט ער מיך, ווי המן דעם גראַגער... ברודער נחמיה, ווייסטו, וואָס איך וועל דיר זאָגן? — פּתח שין שאַ"...

און יודל קטנתּי לייגט צו צוויי פינגער צום מויל, אַז נחמיה זאָל שווײַגן, און נחמיה פאָלגט אים און שווײַגט. ער בעט נאָר גאָט פאַר צוויי זאַכן: אַז חיים זאָל נישט אַרײַנפאַלן, און אַז ער זאָל באַטש נישט קאַליע מאַכן דעם יינגערן ברודער — בעני.

בעני, ווײַל ער איז דער קלענסטער, איז ער באַם פאָטער טײַער, און באַ דער מוטער איז ער דאָס אויג אין קאָפּ, ציטעריק, ווי אַ בן־יחידל. חיים מאַכט פון אים חוזק, כאָטש ער האָט אים ליב. ער רופט אים מיט אַ מיידלשן נאָמען „בונצי". בעני, געוויינלעך, וויל דאָס נישט לײַדן, איז ברוגז פאַרן מיידלשן נאָמען „בונצי" און איז גרייט זיך לאָזן אָפּשנײַדן ביידע הענט פאַר זײַן ברודער חיים.

אָט אַזאַ מין געזינדל איז דאָס.

— קינדער, צו דער אַרבעט!

אַזוי האָט אויסגעקאָמאַנדעוועט נחמיה דער שוסטער, און דאָס האָט באַדאַרפט באַדײַטן, מע זאָל זיך גרייטן צום סדר. און אַלע האָבן זיך גענומען גרייטן צום סדר: נחמיה, זיסל, חיים, בעני און דער אורח, אַ געזונטער יונג אַ שוואַרצער, אַ באַוואַקסענער ווי אַ בער, מיט אַ באַסאָווער שטימע, וואָס הודיעט ווי אַ גלאָק. דעם „אורח" האָט געבראַכט צו פירן חיים פון גאַס, דאָס הייסט, נישט פון גאַס, נאָר פון אַ „חבר", וואָס האָט אים אַ זאָג געטאָן אַפן אויער:

— ער איז אַן „אַנטלאָפענער"... נעם אים, זאָל ער זײַן באַ אײַך אַ בעל־מלאכה...

חיים האָט באַטראַכט דעם פאַרשוין, און ער איז אים געפעלן. ווי־אַזוי ער הייסט — האָט ער אים נישט געפרעגט; ער האָט אים נאָר אַ פרעג געטאָן:

— ווי־אַזוי זאָל מען אײַך רופן?

— רופט מיך מישאַ נײַדיטש, — האָט דער אַנטלאָפענער אויסגעהודיעט אַף זײַן באַס־שטימע.

נחמיה דער שוסטער האָט דאָס נישט געקאָנט איבערטראָגן: וואָס

היסט, ער הייסט זיך רופן מישא ניידיטש?... האט ער אים גענומען צום עקזאמען: „פונוואנען איז א ייד? וואס איז אייער טועכץ? צי זייט איר א באוויבטער?" און אזוי ווייטער, ווי געוויינלעך. האט אים אבער דער זון, חיים, איבערגעהאקט אינמיטן:

— דאס איז נישט דיין באבעס דאגה, אלטער! דו פרעג אים בעסער, צי וויל ער עסן, אדער אפשר וועלן מיר גיין פריער אין באד אריין?

און ס'איז געבליבן, מע זאל גיין פריער אין באד אריין. און אלע פיר, דער פאטער מיטביידע בנים מיטן אורח, האבן זיך געלאזט אין באד אריין.

דערנאך איז מען געקומען און מע האט זיך אוועקגעזעצט צום סדר זאגן די הגדה. געזאגט האט נאר דער אלטער, און די איבעריקע האבן געהערט, אריינגעקוקט איטלעכער אין זיין הגדה.

* * *

— טאמער וואלט געווען גענוג זאגן סליחות? — האט א זאג געטאן חיים דעם שוסטערס עלטערער זון און האט צוגעמאכט די הגדה. אף אים קוקנדיק, האבן צוגעמאכט די הגדות אויך דער יינגערער ברודער בעני און דער אורח, און אף זיי קוקנדיק — שוין דער פאטער אויך, נחמיה דער שוסטער אליין, ווארעם דער עולם האט זיך געפילט שטארק אויסגעהונגערט נאך דעם לאנגן תענית און נאכן הייסן באד, און אגב האט זיך פונעם פריפעטשיק געלאזט הערן א געשמאקער ריח: דאס האבן געריסן די נאז די הייסע שמעקעדיקע געפילטע פיש מיט א סך פעפער, און די פרישע קניידלעך מיט שמאלץ, און נאך אזעלכע גוטע זאכן, וואס נאר פסח האבן זיי דעם אמתן טעם גן־עדן. און עס האט לאנג נישט גענומען, און עס האט זיך געלאזט הערן א טרישטשען פון טרוקענע מצה אונטער געזונטע שטארקע ציין, און אז מע האט איבערגעכאפט דעם ערשטן הונגער, און אז מע האט פארזוכט א פאר פון די ארבע כוסות, האט זיך דער שווייגנדיקער אורח אנגערופן, אז ער האט שוין לאנג נישט פארזוכט דעם טעם פון פסחדיקער משקה מיט פסחדיקע פיש מיט פסחדיקע קניידלעך, ווייל דעם גרעסטן טייל פון זיין לעבן האט ער פארבראכט אין די טורמעס און אסטראגן.

— וויפל טורמעס זענט איר דאָס אויסגעוועזן? — פרעגט אים נחמיה דער שוסטער, וועלכער איז נאָך נישט אַזוי שטאַרק מלא פון די אַרבע כוסות, נאָר פרייליכער פילט ער זיך.

— איך האָב שוין פאַרגעסן דעם חשבון, — ענטפערט דער אורח מיט זײַן גראָבער שטימע, און נחמיה דער שוסטער כאַפּט אים אונטער:

— פונקט אַזוי ווי גדליה־לייב דער גנב, עליו השלום, ער איז שוין אַף דער אמתער וועלט. גדליה־לייב פלעגט זאָגן אַף זיך אַליין: „אַז מע זעצט מיך אײַן אין אָסטראָג, ווייס איך נישט — איך ווייס, אַז איך וועל אַרויס, און אַז מע לאָזט מיך אַרויס, טאָנץ איך אויך נישט — איך ווייס, אַז מע וועט מיך אײַנזעצן נאָכאַמאָל"...

— שלים־מזל! — רופט זיך אָפּ די שוסטערן זיסל צום מאַן מיט אַ טאָן פון אַ קאָמפּלימענט. — דו וואָלסט בעסער זען, אַז דער אורח זאָל עפּעס נעמען אין מויל אַרײַן.

דער אורח האָט שוין אָבער גענוג „גענומען אין מויל אַרײַן", אײַבערגעקערט די פינפטע פון די אַרבע כוסות אויך, און ער האָט זיך גע־פילט אַזוי גוט און וואַרעם, אַז עס האָט זיך אים אויפגעבונדן די צונג און ער האָט אויסגעהודיעט אַף זײַן באַסאָווער שטימע:

— אויב איר ווילט, וועל איך אײַך דערציילן די געשיכטע פון מײַן לעצטן אַנטלויפן פון אָסטראָג.

— איז די משמעות, אַז לויפן פון אָסטראָג איז בײַ אײַך גאָר קיין נאָווינע נישט? קומט דאָך אויס ווידעראַמאָל, ווי גדליה־לייב דער גנב, עליו השלום, האָט געזאָגט...

אַזוי באַמערקט נחמיה דער שוסטער, און זײַן ווײַב זיסל האַקט אים איבער:

— שלים־מזל! טאָמער וואָלסטו אײַנגענומען אַביסל שטומע־ניש?...

— איך שווײַג, ווי אַ פיש! — מאַכט צו איר דער שוסטער. און אַלע גרייטן זיך צו האָרכן די געשיכטע פונעם אורח, וואָזוי ער איז דעם לעצטן מאָל אַנטלאָפן פון דער טורמע.

* * *

אנטלויפֿן פֿון טורמע איז בײַ מיר, מײַנע ליבע פֿרײַנט, נאַפּליע־וואַט!

אַזוי האָט אָנגעהויבן צו דערציילן זײַן געשיכטע דער אורח, דער באַוואַקסענער האַריקער נפֿש מישאַ נײַדיטש, אַף זײַן גראָבער באַסאָ־ווער שטימע, וואָס הודיעט ווי אַ גלאָק.

— איך בין שוין געלאָפֿן, מײַנע ליבע פֿרײַנט, נישט פֿון איין טורמע, איך בין שוין געלאָפֿן פֿון סיביר אויך. נישט איין מאָל, נאָר צוויי מאָל. שוין געלעגן אין אַ וואָגן מיט פֿלייש, אויבן דאָס פֿלייש, אונטן איך. געגאַנגען מיט באַגאַמאַלצעס טויזנט וויאָרסט צופֿוס. פֿגרן דרײַ טאָג דורכאַנאַנד פֿון הונגער, פֿון קעלט, אַז שטיוול — נאַפּליעוואַט. צום געזונט ווערט דאָס מיר נישט שאַטן. פֿאַרשטעלן זיך, אַז מע דאַרף, קאָן איך אויך. ביטער איז נאָר מיט דער שטימע. אַביסל אַ צו גראָב קול בײַ מיר. דאָס איז אָבער אַלץ געווען פֿון פּראָווינציעלע טורמעס. קײַ און שפּײַ. נישט אַזוי איז אין דער רעזידענץ. דאָרט אַז מע כאַפּט זיך אַרײַן — איז האַלט זיך! איר מעגט זיך שוין געזעגענען. אַז איך בין אַרײַן, האָב איך געפּלאָנעוועט, זיך צונויפֿגערעדט מיט אַ פּאָר חברה־לײַט — אַ נעכטיקער טאָג. מע לאָזט נישט זען זיך. ריידן — אוממעגלעך, סײַדן מיט סימנים דורך דער וואַנט. מע האָט מיר געגעבן צו וויסן, אַז צוזאַמען מיט מיר, אַ וואַנט נעבן אַ וואַנט, זיצט מײַנע אַ באַקאַנטע. מאַשאַ הייסט זי, אַ טוערן, אַ פֿירערן און זייער־זייער אַ וויכטיקע פּער־זאָן. געוואָלט זי זאָל אַרויס, ווי מע וויל לעבן. שוין געהאַט אַ פּלאַן פֿאַר איר. זיך אויפֿגערעדט מיט איר דורך דער וואַנט. פּלוצים קומט מען צו גיין און מע פֿירט מיך איבער אין אַן אַנדערע טורמע. ביטער! עס גייט אַוועק אַ טאָג דרײַ. איך ווער געוואָר פֿון חברים, אַז מאַשאַ איז אויך מיט אונדז. בראַוואָ! איך הייב מיך אָן דערשלאָגן — אַ צרה: זי איז אין דער „אָדינאָטשקע". ווייסט איר, וואָס דאָס הייסט? פֿיר הוילע ווענט, נישטאָ אַפֿילו וווּ זיך אויפֿצוהענגען. אָפּגעשניטן פֿון דער גאַנצער וועלט. ביטער! אַליין בין איך אויך אַף צרות. אַ טאָג איבער אַ טאָג שלעפּט מען מיך צום פֿאַרהער. זיי ווילן דערגיין, ווער איך בין. זיי ווילן וויסן, וואָס איך האָב געטאָן. בײַ מיר ציט מען נישט קיין ווערטער. אַ געשלאָגענער הונט. איר האָט געזען אין באָד בײַ מיר אַ לײַב? איר זעט אַז איבערגעבראָכענעם פֿינגער? איר זעט אָט דאָ אַ דרײַ אויסגעשלאָ־

גענע ציין? נאַפּליעוואַט! יאַ, מײַנע ליבע פרײַנט! ס'איז אַ ווילע דינסט, נאָר נישט קיין גרינגע. דער געדאַנק פון אַנטלויפן לאָזט מיך נישט אָפּ. ווו עסן? ווער שלאָפן? אַנטלויפן דאַרף מען! און נישט אַליין. מיט איר, מיט מאַשאַן! נאָר ווי אַזוי? איך ווער משוגע. ווו זײַנען אַהינגעקומען אַלע חברים? גוטע ברידער? פרײַנט? אַ סך צעשטעקט אין די טורמעס, אַ סך פאַרשיקט קיין סיביר. ווער שמועסט נאָכן רויטן זונטיק! אַז מע הענגט אַלע פאַרטאָג דאָ בײַ אונדז טאָקע אין טורמע — דאָס ווייסן מיר. אַלע טאָג ווערן מיר געוואָר שוין נאָכדעם, אַז איינער אָדער צוויי פון אונדזערע חברים זײַנען געהאַנגען געוואָרן. מע פרעגט נישט: ווער? יעדער איינציקער פון אונדז פרעגט נאָר: ווען וועל איך?... אַ קלאַפּ אין טיר — אַ קלאַפּ אין האַרצן. אַ קלונג מיט די שליסל — אַ קעלט אין בלוט. טפו — דער רוח זאָל דאָס ווייסן! איך בין נאָך קיינמאָל נישט געווען אַזוי צעשראָקן, ווי אַצינד. נערוועז! קיינמאָל נישט געוווּסט פון קיין נערוון. איינמאָל, ס'איז געווען נאָך האַלבע נאַכט. פינצטער. שטיל. לאַנגזאַם לאָזט זיך הערן דער טיק־טאַק אין הויף. דאָס איז דער פּאַטרול, וואָס מעסט די טריט איבער די שטיינער. פּלוצים הער איך אַ רעש פון טריט. אַ סך טריט. וואָס קאָן דאָס זײַן? עס קליניגען שליסלען. עס הערן זיך קולות. אַ פײַערל פון אַ לאַמטערן טוט אַ שײַן אַרײַן צו מיר אין קעמערל און ווערט פאַר־שוווּנדן. סקריפּ־סקראַפּ! עס ריגלט זיך אָפּ דער לאַנגער אײַזן. מיט אַ קרעכץ עפנט זיך די טיר. אָפּן שוועל דערזע איך אונדזער אויפזעער. דאָס פײַערל פון לאַמטערנע באַלײַכט זײַן פאַרקילט פּנים. הינטער אים דער פּאַטרול־סאָלדאַט, עטלעכע וועכטער.

— נעמט צונויף די זאַכן און קומט.

איך טראַכט מיר: דאָס איז אַ גרוס פונעם מלאך־המות... איך טו אָן די שטיוול. מיר גייען. פרעגן בײַ די לײַט איז נישטאָ וואָס, זיי זײַנען שטום. אַ לאַנגער שפּאַציר איבערן קאָרידאָר. מיר זײַנען אין הויף. אַ קאַלטער שטראָם פון פרישע לופט. איך באָד מיך אין דער קילער לופט, ווי אין אַ ביטל. מיר גייען דורך דעם טורמע־הויף. די וועכטער שפּאַנען, קוקן אויף אונדז קאַלט, מיט אויסגעלאָשענע אויגן. זיי טראַכטן נישט וועגן מענטשן, וואָס מע פירט זיי צו דער תליה. זיי טראַכטן וועגן זייער שלאָף. מיר זײַנען שוין אין צווייטן הויף. דאָרט איז די „קאַנצע־

לאַריע״ און דאָרט וווינט דער אויפזעער. ער האָט אַ פרוי, איך האָב זי געזען. איר פּנים זאָגט, אַז זי געפינט זיך נישט אין טורמע. די טורמע איז באַ איר אַ גרויסע שטיק. די אַרעסטאַנטן זײַנען גענדז. אַלע טאָג קומען צו פרישע גענדז. די גענדז האָדעוועט מען און מע טראָגט זיי אַפּ צום שוחט. ווער קימערט זיך פון דעם? ווער האָט רחמנות אַף אַ גאַנדז? ווער האָט טענות צו אַ שוחט? דערויף זײַנען זיי גענדז, מע זאָל זיי שעכטן. דערויף איז אַ שוחט, ער זאָל שעכטן... זי האָט אַ קינד, אַ יינגעלע פון אַ יאָר פינף. מע רופט אים „וואַניאַ״. איך האָב דאָס געהערט פון דער באַנגע. די באַנגע שײַנט צו זײַן אַ פּוילישע. נאָך די האָר און נאָך די אויגן האָב איך דאָס דערקענט. שיינע האָר, בלויע אויגן. אַ קול באַ איר ווי אַ פידל. אַז זי זאָגט „וואַניאַ״ — זינגט זי און אַביסל אונטער דער נאָז. וואָס טראַכט וואַניאָס קעפּל וועגן די מענטשן־גענדז, וואָס זיצן דאָ? וויים ער, אַז דאָ זיצן מענטשן, נישט קיין גענדז? וואָס זאָגט אים די באַנגע? זי מוז דאָס וויסן; זי זעט דאָך אַמאָל טרערן. זי הערט דאָך אַמאָל געשרייען. און דאָס קלינגען פון די שווערע קייטן, — וואָס פאַר ווערטער זאָגט דאָס איר? ווער וויים, אפשר האָט זי אַליין אַ ברודער, וואָס זיצט ערגעץ אין אַ טורמע, וואָס ס׳וואַרט אַף אים אַ תּליה?... איצטער שלאָפט זי דאָ אין שטוב אַף אַ ווייך געלעגער. וואַניאַ — נעבן איר אין אַ וויגל. ער וועט אויסוואַקסן אַמאָל, מע וועט אים דערציילן, אַז זײַן פאָטער איז געווען אַ תּלין. וואָס וועט זאָגן דעמאָלט „וואַניאַ״? און אפשר וועט ער אויך זײַן דאָס זעלבע, וואָס דער פאָטער?...

איך האָב אַביסל אָפּגעקערעוועט אַן אַ זײַט. ווו האַלט איך? באַם אויפזעער אין שטוב. ס׳איז ליכטיק אין צוויי פענצטער נאָר. דורכן פענצטער זע איך אַ הויכע פיגור אין זשאַנדאַרמסקי קליידער. — גרויסע וואָנסעס, גאָלדענע ברילן. נאָך די עפּאָלעטן שײַנט דאָס צו זײַן אַ קאַפּיטאַן אָדער אַ ראָטמיסטער. זיצט אַ פוס איבער אַ פוס, רייכערט אַ פּאַפּיראָס. אַקעגן אים — אַ שרײַבער, אַנגעבויגן איבער אַ פּאַפּיר. אָפּן גאַנעקל זיצן פינף סאָלדאַטן פרעמדע אין פאַרשיידענע פּאָזן. איינער ציט אַ פּאַפּיראָסל פונעם אַרבל. שלינגט דעם רויך, מע זאָל נישט זען. ריידן זיך איבער שטיל. עס הערט זיך אַ סמאַצקען מיט די ליפּן, און באַלד נאָך דעם — אַ טאַפּען פון פערד. עס קאַטשען זיך רעדער. דאָס

איז צוגעפאָרן די באַקאַנטע גרויסע קאַרעטע גלײַך צום גאַנעק. אפֿן קוטשער־זיץ האָב איך דערקענט סעליוואַן דעם קוטשער. אַ געוועזענער אַרעסטאַנט, אַ באַוווּסטער רשע. פֿונדערווײַטן זע איך גיין אונדזער אויפֿ־זעער מיט די וועכטער. די שליסל קלינגען. די פֿינף פֿרעמדע סאָלדאַטן טוען זיך אַ כאַפּ אויף פֿון די ערטער: סמירנאַ!!! מע פֿירט־צו צו דער קאַרעטע נאָך פֿאַרשווינען. איך קוק מיך אײַן — צוויי באַקאַנטע פֿיגורן: איינע מאַשאַ... די אַנדערע פֿיגור — אַ יונגער בחור פֿון אַ יאָר נײַנצן מיט רויטע פּוצקע בעקלעך, בלוט און מילך, אַוורוטיס רופֿט מען אים. נאָך איינער — אַן אומבאַקאַנטער אַרעסטאַנט. אַוורוטיס האָט ערשט פֿריִער מיט אַ טאָג צוויי באַקומען אַ ידיעה, אַז מע באַשולדיקט אים אין אַ שווערן פֿאַרברעך, דאָס שמעקט אפֿשר מיט יענער וועלט... ער איז אַ ווילער בחור. ער האַלט זיך, ווי מע דאַרף. אַביסל נאָר האָט ער זיך אין די צוויי טעג אויסגעבליכט. אַוועק די פֿאַרב פֿון די פּוצקע בעקלעך. און עפּעס הילט ער זיך מיר צו שטאַרק אין די קליידער. אפֿשר — ווײַל ס׳איז קיל אינדרויסן? און אפֿשר געזעגנט ער זיך איצט במחשבה מיט דער מאַמע. ער האָט אַ מאַמע, וואָס האָט אים זייער ליב. איך האָב אַמאָל געזען אירע ליבע־בריוו צו אים. אַ ים פֿון מוטער־ליבע, אַ וועלט מיט געפֿיל. אַ מבול פֿון טרערן. ער פֿלעגט כלומרשט לאַכן פֿון אירע בריוו. אַליין אָבער, אַז ער האָט זיך אַוועקגעזעצט איר שרײַבן, האָט מען אים נישט געקאָנט אָפּרײַסן. אין גראַמען האָט ער צו איר געשריבן. ער איז אַ פּאָעט. שרײַבט נישט שלעכט. ער איז אין דער מינוט אַזוי געווען פֿאַרטיפֿט אין זיך, אַז ער האָט מיך נישט באַמערקט. מאַשאַ אָבער — די האָט מיך באַלד דערזען. זי האָט זיך געגעבן אַ ציִ צו מיר. איך קוק אַף מאַשאַן, איך וויל זען, וואָס זי טוט. קוים וואָס איך זע איר פּנים. רויִק — נאַפּליעוואַט!... „סטראַסיאַ!" — הערט זיך אַ קול פֿונעם „אונטער". אַלע פֿרעמדע סאָלדאַטן ציִען זיך אויס. זיי רינגלען אונדז אַרום. אונדזער אויפֿזעער גייט אַרויס מיטן זשאַנדאַרמסקי קאַפּיטאַן אַפֿן גאַנעקל. דער שרײַבער לײַכט זיי צו. דער קאַפּיטאַן ציט אויס די האַנט דעם אויפֿזעער. דער אויפֿזעער טרייסלט אים די האַנט. ער בייגט זיך אונטערטעניק, זייער אונטערטעניק. ער בעט זיך באַם קאַ־פּיטאַן, ער זאָל אים מוחל זײַן, וואָס סע האָט אַזוי געדויערט, און זאָל אים פֿאַרענטפֿערן. דער קאַפּיטאַן איז שטרענג. ער זאָגט אים אָן, אַז

דאָס אַנדערע מאָל זאָל ער זײַן פֿאַרזיכטיקער: „יעוואָ וויסאָקאָפּרעוואָס־כאָדיטעלסטוואָ האָט פֿײַנט אַזעלכע זאַכן!”... דער אויפֿזעער פֿאַרענט־פֿערט זיך. ער געזעגנט זיך מיטן קאַפּיטאַן דאָס לעצטע מאָל. ער זאָגט אים, ער זאָל זײַן זייער, זייער פֿאַרזיכטיק מיט דער חברה, וואָס ער פֿירט, און באַזונדער מיט דעם „בער”. דאָס מיינט ער מיך. דער קאַפּיטאַן ענטפֿערט אים, ער זאָל זײַן רויִק: פֿאַר אַ בער האָט ער קיין מורא ניט, און בײַ אים אַנטלויפֿט מען ניט...

מיר זיצן שוין אין קאַרעטע. מיר מיט פֿיר סאָלדאַטן מיט בלויזע שווערדן אויף די בענק אינעווייניק, פֿון פֿאָרנט. אין דער צווייטער אָפּטייל — לונג פֿון דער קאַרעטע דער קאַפּיטאַן. אויפֿן קוטשער־זיץ סעליוואַן מיט אַ סאָלדאַט. עס ווערן פֿאַרהאַקט די אײַזערנע טירלעך. עס הערט זיך דאָס לעצטע מאָל „סמירנאָ!” סעליוואַן טוט אַ סמאַצקע מיט די ליפּן. עס הערט זיך אַ טאָפּען פֿון פֿערד, פֿיר פּאָר פֿיס. די רעדער קאַטשען זיך לאַנגזאַם איבער די שטיינער. אויף יענער זײַט טורמע צעלאָזט סעליוואַן די פֿערד. די רעדער קאַטשען זיך גיכער. די קאַרעטע פֿליט מיט אַ רעש איבער די שטיינער.

מיר זיצן אויף לאַנגע בענקלעך אין דער לענג פֿון דער קאַרעטע איינס קעגן דאָס אַנדערע. נעבן יעדן אַ סאָלדאַט מיט אַ בלויזן שווערד. איך קוק אויף מאַשאַן. קוים וואָס מע זעט איר פּנים. זי לאָזט ניט אַראָפּ קיין אויג פֿון דעם יונגן אוורוטים. ריידן טאָר מען ניט. וווּהין מיר פֿאָרן — ווייס קיינער ניט פֿון אונדז, נאָר איטלעכער פֿילט עפּעס, אַז ס'איז ניט צום גוטן. אַזוי פֿירט מען קעלבלעך אין אַ וואַגאָן צו דער יאַטקע. פֿילן זיי עפּעס?... וויפֿל צײַט מיר פֿאָרן — ווייס איך אויך ניט. אָט דאַכט זיך אַ מינוט, און אָט דאַכט זיך אַ גאַנצע נאַכט. אַ נאַכט — — אַ יאָר.

פּלוצים — סטאָפּ! די קאַרעטע האָט זיך אָפּגעשטעלט. ס'איז שטיל. מע הערט די פֿערד פֿאַרשקען, שמײַסן מיט די עקן. עס הערט זיך דעם קאַפּיטאַנס קול. ער איז אַרויסגעשפּרונגען פֿון דער קאַרעטע. ער איז הינטער אונדז. ער בייזערט זיך אויפֿן קוטשער. סעליוואַן קריכט אַראָפּ מיט אַ מי־שבֿרך פֿונעם קוטשער זיץ און פֿרעגט, וואָס איז דאָ? „זעסט ניט וואָס דאָ איז? די אויגן זײַנען דיר אַרויס: בייג זיך אײַן. טו אַ קוק אַהער!” — אַזוי קאָמאַנדעוועט דער קאַפּיטאַן. וואָס האָט זיך

דארט געקאָנט טרעפֿן, אשטייגער? און עס קומט אַזאַ מחשבה אין קאָפּ: אַד, ווען עס פּלאַצט, למשל, אַן אַקס! אָדער אַזוי עפּעס אַ צרה זאָל זיך טרעפֿן: עס זאָל ווערן אַ בהלה, אַ שטיקל מהומה. ער, באַפֿאַלט מען! דעמאָלט די סאָלדאַטלעך, מע ווערגט זיי אויס אייגציקווייַז. איך אַליין נעם זיך אונטער דרייַ דערשטיקן, ווי די קעצלעך... די סאָלדאַטלעך אָבער זייַנען באַקאַנט, אַפּנים, אונדזערע מחשבות. זיי זיצן שטרענג מיט די בלויזע שווערדן. זיי לאָזן נישט אַראָפּ קיין אויג פֿון אונדז. מיטאַמאָל הערט זיך אַ פֿאַל אַף דער ערד. נאָכן פֿאַל הערט זיך אַ כראָפּען. עמעצער רעדט: „בינד אים צונויף!... אַט אַזוי... דעם זאַק פֿון אויבן.... אַט אַזוי, אַט אַזוי"... לאָמיר אים נעמען... חברה, אין קאַרעטע אַרייַן... אַט אַזוי, אַזוי"... איידער מיר קוקן זיך אַרום, עפֿנט זיך אויף דאָס אייַזערנע טירל פֿון דער קאַרעטע. עס ווערט אַרייַנגעוואָרפֿן עפּעס אַ שווערע זאַך אין אונדזער אָפּטיילונג פֿון דער קאַרעטע. אין אַ מינוט זיצן שוין אַפֿן זאַק דרייַ סאָלדאַטן. דער קאַפּיטאַן שפּרינגט אַרייַן צו אונדז. ער טוט אַ ריס פֿון זיך די גרויסע וואָנסעס מיט די גאָלדענע ברילן. ער רופֿט זיך אָן צו אונדז:

— חברים! איך באַגריס אייַך, איר זייַט פֿרייַ!

— גרישאַ! — שרייַ איך אויס.

— טסס! — מאַכט ער צו מיר און ווייַזט אַפֿן זאַק.

* * *

נחמיה דער שוסטער האָט זיך אויסגעדרייט מיטן פּנים צו די קינדער. די נאָז זייַנע האָט געשייַנט און געגלאַנצט. ער האָט אַ זעץ געטאָן מיטן קולאַק אין טיש אַרייַן און מיט גרויס התפּעלות אויסגערופֿן:

— איך האָב געוווּסט, ווי איך בין אַ ייִד, אַז ס'איז אַ פֿאַרשטעלטע זאַך!

— שלים־מזל! וואָס־זשע האָסטו געשוויגן? — זאָגט צו אים זייַן ווייַב זיסל, וואָס איז אויך געווען אויסער זיך פֿון אויפֿרעגונג. חיים און בעני — די, קאָן מען זאָגן, זייַנען גאָרנישט געווען בהאי עלמא; עס האָט זיי געטראָגן אינדערלופֿטן. עס האָט זיך זיי אויסגעדאַכט, אַז זיי זייַנען דאָרטן צוזאַמען מיט דער אורח מישאַ נייַדיטש, אין דער גוטער

קאַרעטע, און זיי ברענען, ווילן שוין וויסן דעם סוף, ווער איז דער גרישאַ? און ווו איז די מאַשאַ? און וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט דעם יונגן אוורוטים און מיט די איבעריקע אַרעסטאַנטן?

און דער אורח הוסט זיך אויס און דערציילט ווײַטער.

— אַלזאָ, ווו האַלטן מיר? באַ גרישאַן. איך האָב אים דערקענט. איר ווילט וויסן, ווער ער איז? ס'איז נישט וויכטיק, ס'איז מײַנער אַ חבר. געגנוג פאַר אײַך. דערווײַל דאַרף איך אײַך ענדיקן מיט דער קאַ־רעטע. די קאַרעטע איז געפאָרן ווײַטער. געקומאַנדירט האָט דער סאָלדאַט, אויך פון אונדזערע לײַט, געוויינלעך. סעליוואַן איז געלעגן אין זאַק אַ געבונדענער, ווי אַ באַראַן, מיט אַ טיכל אין מויל, ער זאָל שטומען. צוויי סאָלדאַטן (אויך אונדזערע לײַט) זײַנען געזעסן אויף אים רײַטנדיק. עס איז געווען אַ ישוב, וואָס מע זאָל מיט אים טאָן: הרגענען — פאַר קיין געלט נישט! גרישאַ האָט געזאָגט: „אַז איין טראָפּן בלוט!” איינער האָט אַפילו אַרויסגעוואָרפן אַ הכמה: זאָל מען אים דערשטיקן, וועט נישט פאַרגאָסן ווערן קיין בלוט. האָט אויף אים גרישאַ געגעבן אַ קוק, איז ער געוואָרן שטיל. פאַר גרישאַן האָט מען דרך־ארץ.

נאָר לאָמיר זיך אומקערן צו אונדזערע. ווער עס האָט נישט געזען דעם יונגן אוורוטים, דער האָט קיין פרייד נישט געזען. פרייד, גליק, הימל, גן־עדן — דאָס אַלץ איז שוואַכע ווערטער. ער האָט געזונגען, געוויינט, ער האָט געקושט זיך. מיט איטלעכן באַזונדער האָט ער זיך געקושט. איין עק הימל איז שוין געווען העל, עס האָט שוין אָנגעהויבן טאָגן. מיר זײַנען נאָך אַלץ געפאָרן. אויף אונדז האָט מען געוואָרט אין אַ הויף הינטער דער שטאָט. דאָרט זײַנען געווען „חברה”. דאָרט איז געווען צוגעגרייט פאַר אונדז קליידער, עסנוואַרג, פּעסער און געלט. פון דאָרטן וועלן מיר זיך אַריבערכאַפּן קיין פינלאַנד. און פון פינלאַנד איז שוין נאַפּליעוואָט! אונדזער קאַרעטע איז אַרײַנגעפאָרן אין אַ גרויסן הויף אַרײַן. ווײַט אין הויף, פאַרשטעלט מיט ביימער, זעט זיך אַ ווײַסע שטוב. הינטן אַ גרויסער גאָרטן. פאַרנט אַ שטאַל. דאָ האָבן מיר זיך אָפּגעשטעלט. אַקעגן אונדז זײַנען אַרויס „חברה”, אַלע אונדזערע.

ס'איז געוואָרן אַ קושערײַ. גרישאַ האָט נישט געלאָזט לאַנג פרייען זיך. מיר האָבן זיך אַלע איבערגעטאָן. אַלע אונדזערע אַרעסטאַנטסקי, אויך סאָלדאַטסקי קליידער אַרײַן אין קאַרעטע אַרײַן. סעליוואַנען האָט מען

ארויפגעלייגט גאנץ אויבן אף די קליידער. מע האט אים אנגעזאגט, ער זאל נישט דערוועגן זיך טאן א פיפס. דער אנזאג איז געווען איבעריק. ער איז געווען באווארנט, געבונדן הענט און פיס, דערצו אנגעטאן אפן קאפ א זאק און צוגעקרעמפעוועט צו דער קארעטע. ער וועט שוין שטומען, ווי א הונט.

עס איז אף אונדז אנגעלאפן א הונגער. פונוואנען האט זיך גענומען אזא אפעטיט? בולקעס, סערדעלן, קאלבאסעס. דער עולם האט געפאקט. גרישא האט נישט געלאזט עסן. ער האט געטריבן האלדז און נאקן. ער האט אונדז ארויסגעגעבן פעסער, געלט, מארשרוטן, איטלעכן אן אנדער מארשרוט. איך, מאשא און אוורוטים אף איין וועג. מיר האבן זיך געזעגנט, געביטן מיט די אדרעסן. איינציקווייז איז מען זיך צעגאנגען פונעם הויף. גרישא איז געבליבן דער לעצטער.

גיך האט זיך באוויזן די זון. דער שניי האט געבלישטשעט, געסקריפעט אונטער די פיס. מיר זיינען געגאנגען פאוואלי. אנגעטאן זיינען מיר געווען, ווי ארבעטער. איך בין געווען א פלאטניק מיט א האק אף די פלייצעס. אוורוטים — א מוליער, מיט אויסגעשמירטע קליידער אין קאלך. מאשאן האט מען אנגעטאן, ווי א דארפשיקסע: קארעלן, רויטע שיך, א גרינע פאטשיילע און א האן אונטערן ארעם אף צו פארקויפן. אף איר אנטאן זיך האט גרישא מער אכטונג געגעבן, ווי אף אלעמען. ער האט זי באטראכט מיט דער גרינער פאטשיילע, מיט די רויטע שיך, מיט די קארעלן און מיטן האן און איז געווען צופרידן.

מיר אלע דריי האבן באדארפט האלטן זיך אינאיינעם און באזונדער. דאס האט געהייסן, יעדער באזונדער גייט זיך אומבאקאנט, נאר אלע אין איין וועג. מיר האבן באגעגנט ארבעטער. זיי האבן אונדז געגריסט. עס זיינען אנגעפארן דראזשקעס, איזוואזטשיקעס. דינגען א דראזשקע — האבן מיר נישט געטארט. ארבעטער פארן נישט אף קיין דראזשקעס. מיר האבן געמוזט א גרויסע שטרעקע גיין צופוס. ס'איז אבער זיכער. קיין טראמוויי האט מען נאך נישט געזען.

עס לויפט אן דער טראמוויי. ער שטעלט זיך אפ. מיר אלע דריי קריכן ארויף גאנץ אויבן. פראלעטאריער פארן אויבן. אלעמאל שטעלט זיך אפ דער טראמוויי. עס קריכן אראפ און עס גייען ארויף פאסאזשירן. נישט וויַט פון אכטינסקא-גאס איז ארויף א פארשוין, א גאנץ געוויינלעך

מענטשל. אַף די אויגן האָט ער געטראָגן אַשקולירענע ברילן. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט אַקעגן אונדז מיט אַ פּאַפּיראָס אין מויל געוואָרפן אַף יעדן פון אונדז אַ קאַלטן בליק און פאַרקוקט זיך אַז אַ זײַט. פּלוצים, איך טו אַ קוק — מײַן פאַרשווינס אַשקולירענע ברילן קוקן עפּעס צו שטאַרק אַף מאַשאַן. מאַשאַ אַליין האָט נישט באַמערקט, אַז מע קוקט אַף איר. איך זאָל דאָס איר זאָגן — פּאַסט נישט. דער טראַמוויַי האָט זיך אָפּגעשטעלט. דער פאַרשווין מיט די אַשקולירענע ברילן איז אַראָפּ־געקראָכן. עס איז מיר אַראָפּ אַ שטיין פון האַרצן. מיר זײַנען געפאָרן ווײַטער. איך האָב דערציילט מאַשאַן פונעם פאַרשווין מיט יד אַשקולירענע ברילן. מאַשאַ האָט זיך אויסגעלאַכט. „נישט אַף מיר, זאָגט זי, האָט ער זיך פאַרקוקט, נאָר אַפן האָן"... אין דער מינוט האָט זיך דער וואָגאָן אָפּגעשטעלט עפּעס ווי מיטאַמאָל. אין איין רגע איז שוין געווען פון אויבן ווידער דערזעלבער פאַרשווין מיט די אַשקולירענע ברילן. ס'איז מיר פאַר־קילט געוואָרן דאָס בלוט. הינטער אים זײַנען שוין געשטאַנען זשאַנ־דאַרמען, פּאָליציאַנטן, סאָלדאַטן. אַלע האָבן זיך געגעבן אַ נעם צו מאַשאַן... איך מיט אוורוטיסן זײַנען געזעסן פאַרהאַקט אין אַ ווינקל. וואָס האָבן מיר געקאָנט טאָן? כאַפּ איך זיך אויף — זײַנען מיר ביידע פאַרפאַלן!

קאַלט האָבן מיר געקוקט אַף דער סצענע, אַזוי ווײַט ווי מיר האָבן געקאָנט. און מאַשאַ? זי האָט אַפילו קיין איינציקן קוק נישט געטאָן אַף אונדז. זי האָט מורא געהאַט, מיט איר קוק זאָל זי נישט אַרויסגעבן אונדז אויך. שטיל, פּאַוואָלי, ווי אַן אונטערטעניק שעפעלע, האָט זי זיך אַראָפּ־געלאָזט מיט זיי אַראָפּ פונעם וואָגאָן. דער טראַמוויַי איז אַוועק זײַן וועג. מיר ביידע זײַנען שוין געזעסן אין געהאַקטע וווּנדן. נישט געטאָרט זיך אויסדרייען אַפילו אַ קוק טאָן אין יענער זײַט, וווּ די אומגליקלעכע מאַשאַ איז פאַרשוווּנדן געוואָרן. מיר האָבן נישט גערעדט קיין וואָרט. מיר האָבן אַפילו נישט געקוקט איינס אַף דאָס אַנדערע. וואָס דער יונגער וועוורוק האָט זיך געטראַכט ווייס איך נישט. איך בין אים געווען אין דער מינוט אַ דם־שונא. נמאס איז ער מיר געוואָרן! און זיך אַליין בין איך געוואָרן נמאס און מאוס. ס'טײַטש, ווי אַזוי האָב איך געקאָנט בלײַבן זיצן אַזוי רויִק בשעת מאַשאַס לעבן איז אין אַזאַ געפאַר?

— פונוואַנעט און ווער איז זי, אַט די מאַשאַ? — טוט אים אַ פרעג בעני.

— פונוואַנען זי איז — ווייס איך נישט. — ענטפערט דער אורח.

— איך ווייס נאָר, אַז זי הייסט „מאַשאַ" און איר פאַמיליע איז באַשעוויטש.

— באַשעוויטש? — רופן אויס אַלע מיטאַמאָל.

— באַשעוויטש, וואָס איז דען? — פרעגט דער אורח.

— אַ שיינע מעשה נאָר אַ קורצע! — זאָגט נחמיה דער שוסטער.

— ס'טייַטש, דער פאָטער אירער איז מייַנער אַ גוטער באַקאַנטער, ליפּאַ באַשעוויטש הייסט ער, אָדער דער „הילצערנער ייִד". ערשט געזעגן זיך מיט אים ערב יום־טוב טאַקע דאָ אויף די טרעפּ. ער איז געגאַנגען צו אונדזער שכן אָפּנעמען אַ גרוס פון פּעטערבורג בײַ אונדזער נגידס טאַכטער טאַמאַראַ.

— טאַמאַראַ? — פרעגט שוין אַצינד דער אורח. — ווער איז די טאַמאַראַ? נישט שאַסטעפּאַל?

— געוויס שאַסטעפּאַל. וואָס איז דען?

— איר קענט זי?

— אויב מיר קענען זי? גוט געזאָגט! זי זיצט אָט דאָ אויבן!

— אַ נאַכט פון וווּנדער! — זאָגט דער אורח, און דערציילט, ווי אַזוי ער האָט זיך באַקענט מיט טאַמאַראַ שאַסטעפּאַל, טאַקע בײַ מאַשאַ באַשעוויטש, און ער זאָגט, אַז ער וואָלט זיך זייער געוואָלט זען מיט טאַמאַראַ שאַסטעפּאַל.

און אַזוי ווי אַלע בײַ נחמיה דעם שוסטער האָבן זיך געפילט נאָך דעם זיבעטן כּוס פון די „אַרבע כּוסות" לעבעדיק, בגילופין, לכן איז געבליבן, מע זאָל נישט וואַרטן ביז מאָרגן און מע זאָל נאָך הייַנט, טאַקע באַלד, געבן צו וויסן טאַמאַראַן, אַז אַן אַלטער באַקאַנטער וויל זיך מיט איר זען. און חיים מיטן אורח לאָזן זיך אַרויף אויף די טרעפּ.

* * *

איציקל שאַסטעפּאַל האָט געהאַלטן שוין לאַנג נאָך די „חד־גדיאַס" און נאָכן „שיר־השירים" און איז נאָך אַלץ געזעסן בײַם טיש גאַנץ

בריטלעד, מאיעסטעטיש, געריבערט, געטרונקען טיי און געשמועסט פון א טרויעריקן עניו, פונעם קישינעווער פּאָגראָם, וואָס די רשעים באַרימען זיך, און די אַנטיסעמיטישע בלעטער שרײַבן, אַז אויך דאָ און אומעטום אין אַלע ייִדישע שטעט וועלן זיי מאַכן דאָס זעלבע שפּיל, וואָס אין קישינעוו. זיי, די אַנטיסעמיטן, באַרימען זיך, אַז זיי וועלן זיך נוקם זײַן אַן די ייִדן פאַר דער רעוואָלוציע, וואָס ווערט אָנגעפירט כלומרשט נאָך פון ייִדן. די טאָכטער קאָן זיך נישט אײַנהאַלטן און ענטפערט אָפּ דעם פאָטער, אַז אומזיסט באַרימען זיי זיך; זיי וועלן גאָרנישט מאַכן, וואָרעם אום צו מאַכן אַן אַלגעמיינעם קישינעוו, מוז מען האָבן וועמען ס'זאָל מאַכן.

— אוודאי דאַרף מען גיין אויסשרײַבן פון פּאַריז היצלים, כוליגאַנעס, באָסיאַקעס און שכורים! — זאָגט דער פאָטער.

— מיט כוליגאַנעס און מיט באָסיאַקעס קאָן מען גאָרנישט מאַכן. מע דאַרף האָבן דערצו דאָס פאָלק, די אַרבעטער, — באַמערקט די טאָכטער, און דער פאָטער ענטפערט איר:

— וואָסער פאָלק? וואָסערע אַרבעטער? האָב קיין יסורים נישט, זאָל נאָר זײַן אַ פּאָגראָם, וועלן די אַרבעטער העלפן „אַרבעטן"...

און איציקל שאַסטעפּאַל קאָכט זיך. ער פילט, אַז דאָ איז ער אָפּן פערד. אין די זאַכן איז ער מער געניט און פאַרשטייט מער פון דער טאָכטער... טאַמאַראַ לאָזט אים אָבער לאַנג נישט טריומפירן און זי ענטפערט אים שנײַדנדיק, אַז מע טאָר נישט זײַן קורצזיכטיק און מע דאַרף קאָנען אונטערשיידן, וואָס ווערט אָנגערופן „פאָלק" און וואָס הייסן עטלעכע צענדליק אָנגערייצטע אָדער געדונגענע כוליגאַנעס אין קישינעוו, וואָס האָבן באַפאַלן אַ שטאָט פון שוואַכע מענטשן, טרוסן, ווײַבער און קינדער, וואָס האָבן זיך געלאָזט אויסשלאַכטן און געגאַנגען נאָכדעם וויינען אויף די קברים און אויסטענהן זיך מיטן רבונו־של־עולם, ווי עס ווערט אַזוי שיין באַשריבן באַם גרעסטן ייִדישן דיכטער, בא ביאַליקן.

— האָסט דאָך געלייענט ביאַליקן? — טוט טאַמאַראַ אַ פרעג באַם פאָטער, און באַקומט אַזאַ מין ענטפער:

— וואָסער ביאַליק? פון דער מיל?...

— דאָס ליד פון ביאַליקן. — זאָגט טאַמאַראַ. — דו ווייסט נישט ביאַליקס לידער?

— וואָס בין איך אַ ייִדענע, וואָס איך זאָל לייענען לידלעך פון עפּעס אַ ביאַליק אַ לידל־מאַכער? — מאַכט אייצקל שאַסטעפּאַל גאַנץ נאַיִוו און ערנסט.

און טאַמאַראַ האָט שוין מער קיין מוט צו דיסקוטירן מיטן פאָטער, און זי באַוווּנדערט די אומנאַטירלעכע לאַגע, וואָס באַ ייִדן: אַ פאָלק פון סאַמע אינטעליגענטן, וואָס אַלע קאָנען לעזן, אַפילו ווײַבער, אַ פאָלק, וואָס האַלט זיך קליגער פון אַלע פעלקער, קליגער און בעסער און פרומער, קומט צו אַן אייגענעם נאַציאָנאַלן דיכטער, הייסט ער באַ איר בעל־הביתישן פאָטער „אַ לידל־מאַכער". און ווען נישט דעם אַפּטייקערס זון סאַשאַ, וואָלט זי, טאַמאַראַ, גאָרנישט געוווּסט, אַז עס עקזיסטירט אונטער ייִדן אַ פּאָעט מיטן נאָמען ביאַליק. און וואָס עפּעס נאָר זי? זי קען אַ סך אַזעלכע, ווי זי, וואָס ווייסן נאָך עד היום נישט, ווער דער ביאַליק איז!... און זי קאָן זיך גאָרנישט פאָרשטעלן, אַז עס זאָל זיך געפינען אונטער רוסן אַזעלכער, וואָס איז נישט קיין פּראָסטער גוי, וואָס זאָל נישט ווייסן ווער פּושקין איז... אָדער עס זאָל זיך געפינען אונטער פּוילן, למשל, אַ מענטש, וואָס זאָל נישט ווייסן ווער מיצקעוויטש איז. און עס ווילט זיך איר אַרויספירן דערפון איינס פון די צוויי: אָדער ביאַליק איז קיין דיכטער, אָדער מיר זײַנען קיין פאָלק... און אויב מיר זײַנען נישט קיין פאָלק, טאָ וואָס־זשע דען זײַנען מיר?...

— עס פרעגט זיך נאָך אַף אײַך דעם שוסטערס זון מיט נאָך עפּעס אַ מענטשן.

אַזוי ראַפּאָרטירט דאָס שטובמיידל, און איידער מע טוט זיך אַ קער, וואַקסן אויס אַף דער שוועל צוויי פאַרשוינען, חיים דעם שוסטערס זון און דער באַוואַקסענער האַריקער אורח, און אַלע דרײַ ווערן דערשטוינט: איציקל שאַסטעפּאַל שטוינט, ווי קומט אַהער דעם שכנס בן פסח נאָכן סדר? „אַן עזות פון אַ שוסטער־יונג!" שיווקע שאַסטעפּאַל האָט זיך גלאָט דערשראָקן פאַרן באַוואַקסענעם האַריקן נפש; מען האָט דאָ נאָר־וואָס געשמועסט פון כוליגאַנעס, אַ קשיא אַף אַ מעשה, אפשר איז דער איינער פון זיי?... און טאַמאַראַ האָט באַלד דערקענט אינעם באַוואַק־

סענעם האריקן נפש — מישא בערעזניאַק, דעם, וועלכן זי האָט קענען געלערנט בא מאַלקינען אין דער „קאָמונע".

זי האָט אויפגענומען מישא בערעזניאַקן אַף אַזויפיל פריינטלעך, ווי מע דאַרף אויפנעמען אַ גוטן באַקאַנטן, — און ס'איז געוואָרן אין שטוב אַ גערודער, אַ שטיקל בהלה. צו דעם אַלעמען איז נאָך צוגעקומען אַ אינצידענט: חיים, דעם שוסטערס זון, מיטן באַוואָקסענעם האַריקן נפש בערעזניאַק-ניידיטש האָבן נישט אָנגעפרעגט זיך בא קיינעם, נישט געוואַרט אַף קיין כבוד, גענומען און אַוועקגעזעצט זיך, צעלייגט זיך, ווי באַם טאַטן אין וויינגאַרטן, פאַררייכערט פּאַפּיראָסן און גענומען שמועסן מיט טאַמאַראַן, ווי מיט זייערן אַ גלייכן!

— אַ פּאַטעפּאַלנאַסט פון אַ שוסטערוק! אַז עזות פון קבצנים! ארייַנקריכן מיט די שטיוול צו יענעם אין זאַל אַריין! ווייַ איז מיר, מע דאַרף אָפּטרעטן די שטוב! אַז מע איז בא זיך אין שטוב שוין גאָר אוים בעל-הבית געוואָרן!...

איציקל שאָסטעפּאַל האָט געפייַערט, און שיווקע האָט געבראַכן די הענט: ווייַ איז איר, וואָס פאַר אַ וועלט הייַנט איז געוואָרן! וואָס פאַר קינדער!... וווּ איז דאָס געהערט געוואָרן, אַז יום-טוב, פּסח נאָכן סדר, זאָל קומען עפּעס אַ קבצן, אַ שלעפער, און באַזעצן זיך מיט זייער טאָכטער באַזונדער אין אַ חדר און ריידן צווישן זיך עפּעס שטילער-הייט?... איז דאָך טאַקע עק וועלט!...

„עק וועלט" איז געווען אויך בא טאַמאַראַן: זי איז פון איר אַלטן באַקאַנטן געוואָר געוואָרן אַ סך, אַ סך טרויעריקע נייַעס — אַז מאַשאַ זיצט, אַז דעם האָט מען פאַרשיקט, אַז יענעם וועט מען פאַרשיקן און אַז ראַמאַנענקאָן, איר אידעאַל ראַמאַנענקאָן, האָט מען ערשט אָט די טעג געכאַפּט און מע דאַרף אים הענגען...

. . . .

אַ שטילע פרילינגס-נאַכט איז געווען די ערשטע נאַכט פון פּסח, אַ שטילע, אַ וואַרעמע נאַכט. שטיל, ווי פאַרחלומט, זייַנען געשטאַנען די אייַנגעשלאָפענע הייַזער. ווי סאָלדאַטן אַף דער וואַך, האָבן זיך אויסגע-צויגן די ביימער פון ביידע זייַטן גאַס, נאָך נאַקעטע, אַן בלעטלעך, נאָר גרייט אַף אָנצוקליידן זיך זייער גרינע זומערדיקע הלבשה. פונעם וויַיטן

אויסגעשטערנטן הימל האט אראפגעקוקט מיט א זילבערנעם שמייכל די לבנה, לאנגזאם און מאיעסטעטיש געשפאצירט, ווען־נישט־ווען זיך אונ־טערגעטוקט און טובל געווען אין א פארבײַלויפנדיק רויכיק וואלקנדל, באהאלטן זיך אף א מינוט, און ווידער ארויס אפן ברייטן פרײַען הימל, צווישן די פינקלדיקע קליינע שטערנדלעך, וואס קוקן זיך איבער, שעמע־רירן און פינטלען און סודען זיך צווישן זיך, ריידן פון גאט און פון זײַנע אוצרות וועלטן, מיליארדן וועלטן! אלצדינג, אלצדינג שלאפט. אלע פענצטער זײַנען צו, אלע פײַערס זײַנען אויסגעלאשן. אלץ, אלץ שלאפט אין דער דאזיקער פרילינגס־נאכט, אין דער דאזיקער ערשטער נאכט פון פסח. נאר איין פענצטער אין איין הויז אף וואסילטשיקאווער גאס איז אפן אין דער דאזיקער נאכט, און נאר איין וואכנדיקער מענטש, טאמארא, שטייט און קוקט ארויס פונעם איינציקן אפענעם פענצטער אינדרויסן ארויס, שיקט איר בליק צו דער העל־זילבערנער לבנה און צו די מיליארדן פינקלדיקע וועלטן, וואס הייסן שטערן, און טרוקן זײַנען די אויגן, און פארשטיינערט איז דאס הארץ, און דער קאפ איז פאר־טומלט, און נישט ליב איז איר די שיינע גרויסע וועלט, און פרעמד איז דער ווײַטער, טיפער הימל, און וויסט איז די ערד, און פוסט און לער איז אלץ ארום און ארום, און א שוידערהאפטער עלנט, און א מוראדי־קער צער, און א קאלטער צארן נעמען ארום די נשמה, ווי מיט צוואנגען, און עס ווילט זיך איר שרײַען, שרײַען, שרײַען...

קאפיטל ד.

איציקל שאסטעפאל גייט ארום אן א קאפ

פון דער ערשטער מינוט, וואס טאמארא איז געקומען פון פעטער־בורג, האט איציקל שאסטעפאל נאך נישט געהאט קיין גוטע מינוט.

דער אומגליקלעכער פאטער האט נישט געקאנט איבערקײַען, וואס דעם אפטייקערס זונדל קומט ארײַן צו אים אין שטוב ארײַן פראנק און פרײַ, אלעמאל אויסגעפוצט ווי א כלה, ווארפט אראפ די הענטשקעלעך, גיט אים, איציקל שאסטעפאלן, די האנט. און אויך שיווקען גיט ער די האנט, און האלט זיך בא אים אין שטוב ווי „עפעס א גאנצער רב

שמעלקע"! און שענער פון אַלץ איז דאָס, וואָס שיווקע אַליין האָט שוין אָנגעהויבן פאַרענטפערן די טאָכטער, געפינען אַ זכות אָפּן אַפּטיי־קערם זונדל. לויבן אים, אַז ער איז אַ גאַנץ ווויל בחורל. — מערקווירדיק! זינט די טאָכטער איז געקומען פון פּעטערבורג, איז די שטוב געוואָרן אַן אַנדער שטוב, דאָס לעבן — אַן אַנדער לעבן, און אַפילו דאָס ווייַב — אַן אַנדער ווייַב. ס'איז גאָרנישט די שיווקע, וואָס פריִער! אַמאָל פלעגט זי האָבן דרך־ארץ, ציטערן, וויסן נאָר צובאַמקען צו אַלצדינג, וואָס ער, איציקל, האָט געזאָגט. איצט איז זי געוואָרן אַ גאַנצער מענטש! זי זאָגט שוין אויך מבינות אויף אַ מענטשן: דעם אַפּטייקערס זון קומט אויס באַ איר אַ גאַנץ ווויל בחורל!

— אפשר וואָלסטו געזאָגט, איך זאָל מיך משדך זייַן מיטן טריפּניאַק דעם אַפּטייקער? — פרעגט איציקל אין אַ שפּאַס באַ זייַן ווייַב שיווקע, און באַקומט פון איר אַן ענטפער דורך אַ פראַגע, ווי געוויינלעך:

— פאַרוואָס נישט?

— אפשר איז שוין באַ זיי אַן אָפּגעמאַכטע זאַך? — פרעגט וויַיטער איציקל.

— פונוואַנען וויס איך, אַז ניין? — ענטפערט אים שיווקע אַלץ מיט דעם זעלבן שטייגער, מיט אַ פראַגע אויף אַ פראַגע.

— קאָן זייַן, אַז אינגיכן זאָל אונדז קומען מזל־טוב?

— פאַרוואָס זאָל דאָס נישט קאָנען זייַן?

— דאָס וואָלט איך, דאַכט מיר, געמעגט וויסן פריִער פון דיר?

— ווו שטייט דאָס געשריבן?

— טפו זאָל דאָס ווערן!

קיין פאָטער זאָל נישט וויסן פון אַזעלכע צרות, ווי אונדזער אומ־גליקלעכער פאָטער שאַסטעפּאַל, אַז ער מוז זיך אָוועקשטעלן ריידן מיט דעם געלן בחורל, דעם אַפּטייקערס זונדל, פון ייִדישקייט, פון ציוניזם און פון נאָך כדומה אַזעלכע זאַכן, וואָס ער וואָלט קיינמאָל פון דעם מיט אַזאַ שנעק נישט גערעדט!

סאַשאַ סאַפּראַנאָוויטש אָבער איז נאָך פון די אומגליקן, וואָס מע קאָן אַריבערטראָגן. אַ סך ערגער איז דאָס, וואָס אַלע טאָג ווערט די טאָכטער פאַרפאַלן אויף אַ שעה אָדער אויף צוויי, דאָס הייסט, זי טוט זיך אָן, גייט אַוועק און זאָגט נישט, וווּהין, שוין פון אַ צייַט, אַז דער פאָ־

טער האָט דאָס באַמערקט. ער וויל זי פרעגן, און ווייס נישט, וויאַזוי ער זאָל דאָס טאָן. ער האָט איר אַ פּאָר מאָל אַפילו אַ זאָג געטאָן: „וווּהין איז?" און האָט באַקומען אַן ענטפער: „איך קום באַלד צוריק". ער האָט געפּרוּווט דורכן ווײַב, טאָמער וועט ער עפּעס געוואָר ווערן, ווייס זי אויך נישט מער פון אים.

— וויאַזוי ווייס דאָס נישט אַ מאַמע וווּהין די טאָכטער גייט? — פרעגט איציקל בײַ זײַן פרוי און באַקומט באַלד אויסגאַב מיט דער זעלבער פראַגע:

— וויאַזוי ווייס דאָס נישט אַ טאַטע, וווּהין זײַן טאָכטער גייט?

אויסלאָזן דעם כעס צום ווײַב לאָזט ער שוין נישט אויס, אַזוי ווי פריִער. זינט די טאָכטער איז אַ היגע, האָט די מוטער שטאָלץ און שטאַרקייט קעגן אים, און ביידע, די מוטער מיט דער טאָכטער, האָבן ווי געשלאָסן צווישן זיך אַ פאַרבאַנד קעגן אים, און האָט ער געוואָלט פּרוּוון אָפּשפּילן דעם ווײַב אַ מזמור, מאַכן איר אַ סקאַנדאַל, ווי ער איז געוווינט געווען, אַזוי האָט זיך אַרויסגעשטעלט די טאָכטער, זיך אָנגענומען די קריוודע פון איר מוטער, און דווקא מיט גוטע רייד...

איציקל שאָסטעפּאַל מוז אָבער אומבאַדינגט וויסן, וואָס איז דאָס מיט זײַן טאָכטער געוואָרן? וואָס גייט זי אום אין שטוב, אַזוי ווי אַ שאָטן? וואָס איז דאָס פאַר אַן עובדה צוועקגיין אַלע טאָג אויף צוויי שעה און נישט זאָגן: וווּהין? מיט וועמען זעט זי זיך? וואָס טראַכט זי זיך?

און דער פאָטער איז געוואָרן אַ שפּיאָן. ער האָט גענומען נאָכקוקן דער טאָכטער, וווּהין זי גייט, און ער האָט זי געפּאַקט. ער איז איינמאָל אומבאַמערקט נאָכגעגאַנגען פון הינטן און האָט דערזען, ווי זי האָט זיך אַרײַנגעכאַפּט צום לערער ראָמאַנענקאָ אין הויף אַרײַן און איז פאַר־שוווּנדן געוואָרן.

איציקל שאָסטעפּאַלס קאָפּ איז שיער נישט צעשפּאָלטן געוואָרן קלערנדיק: וואָס טוט זײַן טאָכטער בײַ ראָמאַנענקאָן? אַלערליי מיאוסע מחשבות, איינע מיאוסער פון דער אַנדערער, איז אים דורכגעפלויגן אין קאָפּ. אַז זײַן טאָכטער איז גוט באַקאַנט מיטן יונגן ראָמאַנענקאָ — דאָס ווייס ער. ער ווייס אָבער דאָס אויך, אַז דער יונגער ראָמאַנענקאָ איז נישט הי, אַז ער זיצט ערגעץ אײַנגעשפּאַרט און אַז ס'איז נישטאָ פון

אים קיין שום ידיעה. צו וועמען זשע קאָן זי קיין? צו די עלטערן? וויים ער אָבער, אַז ראַמאַנענקאָס פאָטער איז אַ צורר־היהודים — און אַט דאָ ערשט קומט דער מיאוסטער פון אַלע געדאַנקען: ווייל ער איז אַ צורר־היהודים, גייט אַהין זיין טאָכטער!... ווייל ער איז אַן אַנטי־סעמיט, האָט ער אַן אויג אַף זיין, איציקל שאַסטעפּאַלס, טאָכטער, — און דער דאָזיקער מיאוסער געדאַנק מאַכט דעם אומגליקלעכן פאָטער משוגע, און ער קאָן זיך גאָר קיין אָרט נישט געפינען!... ביז די טאָכטער קומט צו גיין. און אַז די טאָכטער קומט צו גיין, רעדט ער מיט איר פון פאַרשיידענע זאַכן, און מער — פון יידן, גויים, אונדזער גלויבן, זייער גלויבן... פאַרקוקט איר אין די אויגן אַריין, טאָמער וועט ער עפּעס פון איר אַרויסגעפינען, — אומזיסט די אַרבעט! טאַמאַרא איז די אייגענע, וואָס תמיד, סיידן נאָר דאָס, וואָס אירע אויגן זיינען מער פאַרטראַכט, ווי אַלעמאָל, און אָביסל בלאָס איז דאָס פּנים, און אַז מע פרעגט זי עפּעס, ענטפערט זי נישט באַלד, און אַז עס קומט צו איר צו גיין דעם אַפּטייקערס זונדל, היצט זי זיך נישט, ווי זי פלעגט זיך היצן ביז אַהער; זי לאָזט אים ריידן, און אַליין גייט זי אַרום מיט איבער־געלייגטע הענט אַפן האַרצן, אָדער זי קוקט אַף אים מיט אַזעלכע אויגן, וואָס ס'איז גרינג צו דערקענען, אַז זי הערט אים נישט, וואָרעם אירע מחשבות זיינען ווייט פונדאַנען...

* * *

איינמאָל איז איציקל שאַסטעפּאַל געקומען אַהיים אַ פאַרטראַגענער, אַ צערייצטער פון זיינע פאַרפּלאָנטעטע עסקים מיט „קאַזנאַ", פון די אַדוואָקאַטן, וואָס האָבן געצויגן בײַ אים די עצמות, און פון די „טשי־נאָווניקעס", וואָס האָבן "געבראַקעוועט".

— וווּ איז דאָס קינד? — פרעגט ער זיך נאָך בײַם ווייב.

— פונוואַנען זאָל איך וויסן? — ענטפערט זי אים, ווי איר שטייגער איז.

— וואָס הייסט פונוואַנען זאָלסטו וויסן?

— נו־יאָ, פונוואַנען זאָל איך וויסן?

— ביסט אַ מאַמע, צי ביין?

— און אז איך בין אַ מאַמע, איז וואָס דערפון געדרונגען?
— ווּ איז די „באַרישני" — פרעגט שאַסטעפּאַל בא די מענטשן.
— די „באַרישני" איז בא זיך אין אַלקיר.
— בא זיך אין אַלקיר? — ער לאָזט זיך גיין צו דער טאָכטער אין אַלקיר אַריַין.
אַנגעקלאַפּט אין טיר, האָט זיך דערהערט אַ קול:
— ווער איז?
— ס'איז איך! — דער פאָטער טרעט אַריבער די שוועל און ער דערזעט אַפן בעטל ליגן זיַין טאָכטער מיטן פּנים אַרויף. די הענט פאַרוואָרפן אונטערן קאָפּ, אַפן האַרצן אַ בלאַט ציַיטונג. די אויגן רויטלעך, ווי פאַרוויינט. ער גייט צו צו איר נאָענט, לייגט אַרויף די האַנט צו איר אַפן קאָפּ.
— וואָס איז דיר, טאָכטער?
— גאָרנישט.
— ביסט עפּעס נישט מיט אַלעמען?
— דער קאָפּ אַביסל טוט מיר וויי.
— אפשר, דעם דאָקטער?
— ניין, ניין! נאָר נישט קיין דאָקטער!
איציקל שאַסטעפּאַל קען שוין זיַין טאָכטער. אַז זי זאָגט ניין, איז ניין.

* * *

דעם זעלבן טאָג, פאַרנאַכטלעך, אַז די זון האָט געהאַלטן בא זעצן זיך, פאַרפאַרבט דעם אונטערשטן טייל הימל מיט רויטן, האָט צום אַפּטייקער אין טיר אַנגעקלונגען איציקל שאַסטעפּאַל. זינט זיי זיַינען שכנים איז עס דאָס ערשטע מאָל, וואָס שאַסטעפּאַל האָט אַנגעקלונגען צו זיַין שכן דעם אַפּטייקער. אַף זיַין קלונג האָט זיך באַוויזן אַ שוואַרץ בחורל מיט געקריַילטע העךלעך און מיט אַן אויסגעבויגענער נאָז. דאָס איז געווען סאַשאַס חבר, שמעון קעסלער.
— דעם אַפּטייקערס זונדל איז אינדערהיים? — פרעגט אים שאַסטעפּאַל און האָט שוין חרטה, וואָס ער האָט אַנגעקלונגען.

— סאַשאַ? — מאַכט צו אים קעסלער. — ער איז דאָ. ער לערנט. קומט אַרײַן, סאַשאַ! קום נאָר אַהער.

— אַף דעם אויסרוף קומט אַז דעם „אַפּטייקערס זונדל", דערזעט טאַמאַראַס פּאַטער פּלוצים באַ זיך אין שטוב, ווערט מבולבל און צינדט זיך אָן, ווי אַ פֿײַער.

— איך דאַרף דיך... איך דאַרף אײַך עפּעס פרעגן. — מאַכט צו אים שאַסטעפּאַל און קוקט אַף סאַשאַס חבר קעסלער. סאַשאַ שטויסט זיך אָן, אַז דער חבר קעסלער איז דאָ איבעריק.

— שמעון, גיי אַרויס אַף אַ ווײַלע, — זאָגט סאַשאַ צו זײַן חבר קעסלער און בעט איציקל שאַסטעפּאַל זיך זעצן.

איציקל שאַסטעפּאַל קוקט זיך אַרום אַף אַלע זײַטן.

— האָט איר נישט אַ באַזונדערן חדר? — פרעגט ער באַ סאַשאַן.

— קומט אַרײַן צו מיר אין קאַבינעט, — זאָגט צו אים סאַשאַ זייער פרײַנטלעך און פירט אים אַרײַן צו זיך אין אַ קליין, ריין, ליכטיק חדרל. איציקל שאַסטעפּאַל באַטראַכט דאָס חדרל, וואָס איז פול מיט ספרים און ביכער און צײַטונגען, יידישע צײַטונגען.

איציקל שאַסטעפּאַל אָטעמט אָפּ און רופט זיך אָן צו סאַשאַן:

— דאָס איז זייער שיין פון אײַך, וואָס איר זיצט נישט ליידיק, יונגעלײַט, וואָס איר טוט עפּעס, וואָס איר זאָרגט פאַרן כלל ישראל... מיר קאָנען נישט, מיר האָבן קיין צײַט נישט, טאָג ווי נאַכט פאַרטאָרע־ראַמט, איר זעט דאָך, געשעפטן, פּאָדריאַדן, עסקים...

— אָט דאָס איז טאַקע די צרה, — זאָגט צו אים סאַשאַ — וואָס איר זענט פאַרטאָרעראַמט מיט אײַ ע ר ע געשעפטן, פּאָדריאַדן, און מיר זײַנען פאַרטאָרעראַמט מיט א ו נ ד ז ע ר ע געשעפטן, און דערווײַל דאָס יידישע פאָלק גייט אונטער...

— אָט־אָט־אָט! — מאַכט צו אים דער גאַסט און ווײַזט אים מיטן פינגער, אַז ער האָט געטראָפן אין רעכטן קאַרב אַרײַן. — גערעכט! לאָמיך האָבן אַזאַ יאָר, ווי איר זײַט גערעכט! די אייגענע טענות האָב איך מיט מײַן טאָכטער: צו וואָס טויג אונדז, זאָג איך, זיך פאַרנעמען מיט פּאָליטיק, רעוואָלוציעס־שמוציעס? הלואי איך זאָל ליגן זאָגן, זאָג איך, עס וועט זיך דאָך געווים אויסלאָזן, זאָג איך, צו אונדזערע קעפּ. מיט אַ קעשינעוו, מיט אַ פּאָגראָם און מיט אַרויסטרײַבן, זאָג איך, יידן

פון די דערפער און פון די שטעט, זאָג איך. אָט האָב איך, זאָג איך, צו טאָן מיט פּריצים, טײַטן זיי, זאָג איך, מיט די פינגער און ווײַזן אַז אַף אונדז, אַז אומעטום זײַנען זיי מיר שולדיק! איך זאָג, אַז אַ ייִד טאָר זיך נישט מישן, אַ ייִד דאַרף וויסן, אַז ער איז אַ ייִד...

— און קושן דעם פּריץ די האַנט און זינגען מה־יפית? אָדער ציצן און וואַרטן, ביז מע וועט קומען און מע וועט אים צערײַסן די קישעלעך, צעברעכן די בענקלעך, צעראַבעווען דאָס פאַרמגן, פּײַניקן דאָס ווײַב, שענדן די טעכטער? — זאָגט סאַשאַ צום גאַסט, און דער גאַסט ענטפערט אים:

— טע־טע־טע! זײַט איר דאָך דער אייגענער פויגל, וואָס זיי אַלע! וואָס איז דאָס פאַר ווערטער געוואָרן: קעמפן? שלאָגן זיך? איך האָב געמיינט, איר זײַט אַ שטילינקער, צום סוף... מײַן טאָכטער אויך אַזוי...

— דער חלוק צווישן אונדז איז, וואָס איך זאָג קעמפן פאַר אונדזערע אייגענע אינטערעסן פון אונדזער אייגן פאָלק, וואָס מיר איז דאָס נאָענטער, און אײַער טאָכטער איז אַוועק ווײַטער...

— יאָ, מײַן טאָכטער איז אַוועק ווײַט, שוין צו ווײַט!...

אַזוי זאָגט איציקל שאַסטעפּאַל מיט אַ זיפץ און מיט אַ ביטער שמייכעלע, און זײַנע גרויסע שוואַרצע אויגן דריקן אויס זייער פיל פאַר־שטעלטן טרויער, פאַרבאָרגענעם שמערץ, און ער הייבט אָן מיט אַ טאָן נידעריקער:

— אָט דאָס בין איך טאַקע צו אײַך אַרײַנגעקומען. ערשטנס, זיך אויסריידן אַביסל דאָס האַרץ. אײַך האָב איך דערקענט פאַר אַ וווּיל מענטשל, כ'לעבן, איר זײַט מיר געפעלן, דאָס הייסט, איר הייבט מיר אָן צו געפעלן, איר האָט אין זיך כאָטש אַ קאַפּל ייִדישקייט.

— אַ דאַנק, — מאַכט צו אים סאַשאַ מיט אַ האַלבן שמייכל.

— נישטאָ פאַר וואָס. — זאָגט אים שאַסטעפּאַל גאַנץ ערנסט. — און, צווייטנס, האָב איך אײַך געוואָלט ווײַזן עפּעס אַ זאַך. איך וועל דאָס אײַך באַלד ווײַזן. נאָר קודם דאַרף איך אײַך זאָגן אַ הקדמה, אַז איר זאָלט נישט מיינען חס ושלום, אַז איך קלער עפּעס איבער אַף מײַן טאָכטער. איך קען מײַן טאָכטער זייער גוט, מעגט איר מיר גלייבן אַף נאמנות.

— איך גלייב אײַך.

— אלזא, איז אפגערעדט דערפון. — זאָגט שאַסטעפּאַל און פאַר־גנבהט זיך מיט אַ קוק צו סאַשאַן אין די אויגן אַרײַן. — אלא וואָס דיען? איך פאַרשטיי זי נישט! איך הייב זי נישט אָן צו פאַרשטיין! געוויס דאַרפט איר קענען מײַן טאָכטערס לערער, דעם קריסט, ראַמאַנ־ענקאָס זונדל, פון דער גימנאַזיע דער לערער, אַ ווויל גויעצל, אן ערלע־כער, נאָר אַ פאַרברענטער „חברה־מאַן”! פון די דאָזיקע לײַט... מײַן טאָכטער האַלט פון אים. איך האַלט אַפילו אויך פון אים; נאָר זי — גאָר לעילא ולעילא! אַ גאַנצער גאָט בײַ איר! איך אָבער זאָג איר: אַ מענטש איז נישט קיין גאָט. זאָגט זי: דו קענסט נישט ראַמאַנענקאָן. זאָג איך: איך קען גרעסערע לײַט פון אים; איך קען דעם פּראָקוראָר, איך קען דעם פּרעדסעדאַטעל, איך קען דעם גובערנאַטאָר אַליין... לאַכט זי פון מיר. איר ווייסט דאָך, בײַ די דאָזיקע איז דער גובערנאַטאָר טריפה... מילא, דאָס בין איך אײַך נישט אויסן. אַ גאָט איז אַ גאָט... איז ער אָבער נישטאָ הי, דער גאָט, דער יונגער ראַמאַנענקאָ מיין איך. ער איז ערגעץ ווײַס איך וווּ, אין סיביר מסתמא. מע ווייס נישט ווו... פרעגט זיך אַ קשיא: ווײַבאַלד אַז ער איז נישטאָ, דער גאָט, דער יונגער ראַמאַנענקאָ מיין איך, הײַנט וואָס האָט מען אַהין צו גיין?

— וווּהין? — פרעגט סאַשאַ.

— איך ווייס וווּהין? צו זײַנע עלטערן, אפנים?... דעם פאָטער ווייסט איר דאָך, וואָס פאַר אַ צורר־היהודים ער איז... וואָס האָט זי דאָרט צו טאָן אַלע טאָג?

— ווער? — פרעגט ווידער סאַשאַ.

— מײַן טאָכטער, טעמע, טאַמאַראַ הייסט דאָס! ביז איך בין גע־וואָר געוואָרן, וווּהין זי גייט! אַלע טאָג, אַלע טאָג ווערט זי פאַרפאַלן אַף צוויי־דרײַ שעה, און איך האָב נישט געוווּסט וווּהין... וואָס הייסט, איך האָב נישט געוווּסט? נישט געוווּסט — און אַן עק!... בקיצור, איך בין געוואָר געוואָרן, אַז זי גייט אַהין... ווי־אַזוי איך בין געוואָר געוואָרן? — אַבי איך ביז געוואָר געוואָרן... וואָס טוט זי דאָרט?... איך ווייס וואָס זי טוט?... וואָס זאָל איך קלערן? וואָס קאָן איך אַף איר קלערן? זי איז אַ ייִדישע טאָכטער, זיי זײַנען גויים, און דער פאָטער איז אַ רשע מרושע, אַ צורר־היהודים... און איך קען מײַן טאָכטער און

ווייס, אַז זי האָט פיַינט דעם אַלטן ראָמאַנענקאָ גלייַך מיר מיר. שייַך זאָגן פיַינט? מיר לעבן דאָך מיט אים צוזאַמען. נאָר וואָס געהערט ער זיך אָן מיט אונדז? איך ווייס, אַז בא איר איז ער טריפה, אַזוי ווי בא מיר. וואָס דאַרפט איר? זי האָט מיר אַליין דערציילט אַ מעשה, איך גיב אייַך דאָס איבער בסוד, איר זאָלט זיך נאָר נישט אַרויסריידן פאַר מייַן טאַטער...

— קיין סודות פון אייַער טאַטער דאַרפט איר, אייגנטלעך, מיר נישט דערציילן. — זאָגט סאַשאַ און קוקט מיט אומרויִקייט אַפן גאַסט.

— מענטש! דאָס איז נישט קיין סוד! דאָס ווייסן אין פּעטער־בורג אַלע, גאַנץ פּעטערבורג ווייס! מילא, בין איך אייַך, דאָס אויך נישט אויסן... פרעגט זיך אָבער אַ קשיא: וואָס פאַר עסקים קאָן זי מיט זיי האָבן?...

— מיט וועמען?

— איך ווייס מיט וועמען? מיט זייַנע עלטערן, אַפּנים? מאַלט אייַך, איך בין נישט געשלאָפן, איך האָב נאָכגעקוקט, נאָכגעשמעקט, — איך ווייס נישט, איך ווייס גאָרנישט!... דאָס קינד, זע איך, פון טאָג צו טאָג גייט־אייַן, איך זע, זי טראָגט יסורים, נאָר וואָס — ווייס איך נישט! איך ווייס נישט און קאָן נישט וויסן!... הייַנט למשל, קום איך אַריַין, טרעף איך זי פאַרוויינט מיט אַ בלאַט־צייַטונג אין די הענט... וואָס איז דיר, טאַטער? גאָרנישט. איצט איז זי אַוועק אַהין און גע־לאָזט אָט דאָס בלאַט אונטערגעשטראָכן מיט רויטן. דאָס בלאַט איז אַן אויסלענדיש בלאַט, אַ סוד פאַר מיר. איך וואָלט זייער וועלן וויסן וואָס דאָ שטייט... פאַר קיין אַנדערן וואָלט איך נישט פאַרגלייבט. צו אייַך האָב איך עפּעס מער צוטרויען...

— איך דאַנק אייַך זייער. — מאַכט צו אים סאַשאַ צערודערט פונעם גאַנצן שמועס. — מיר איז אָבער נישט אַנגענעם אַריַינצומישן זיך אין די פּערזענלעכע ענינים פון אייַער טאַכטער... אינטימע, סעמיינע זאַכן...

— מענטש וואָס איז זייַט! — שרייַט אויס איציקל שאַסטעפּאַל.

— וועמען דען זאָל איך גיין דערציילן? וועמען דען זאָל איך געבן איבערלייענען? פאַרגעסט נישט, אַז ס'איז מייַן איין־און־איינציק קינד! זי איז בא מיר אַ בת־יחידה, און איך האָב זי ליב...

די לעצטע ווערטער זײַנען געזאָגט געוואָרן מיט אַזאַ פֿײַער, אַז סאַשאַ סאַפּראַנאָוויטש האָט רחמנות געהאַט אױף טאַמאַראַס פֿאָטער, און אפשר ווילט זיך אים אַליין אויך וויסן, וואָס שטייט אין בלאַט? וועלכער מענטש קאָן גיין פֿאַרבײַ אַן אָרט, וווּ ער ווייס, אַז דאָרט איז אַ סוד, און נישט אַ קוק טאָן כאָטש מיט איין אויג אױף דעם אָראָפּגעלאָזטן פֿאָר־האַנג?... מע דאַרף נישט פֿאַרגעסן דאָס אויך, אַז טאַמאַראַ שאָסטע־פּאַל האָט פֿאַר סאַשאַן אויך אַ שטיקל אינטערעס. אויב נאָך עמעצער איז פֿאַרליבט אין טאַמאַראַן, איז ער געוויס נישט אַזוי פֿאַרליבט, ווי סאַשאַ, און געוויס נישט פֿרײַער פֿון סאַשאַן. און ער נעמעט דאָס בלאַט באַם פֿאָטער און לייענט:

„דעם 10־טן, 12 אַזייגער האַלבן טאָג, איז אין דער קאַמער פֿון פֿעסטונג, דאָרט וווּ עס האָט זיך אױפֿגעהאַלטן דער געוויסער ראָמאַנענקאָ, געקומען דער פּראָקוראָר און האָט מודיע געווען דעם אַרעסטירטן, אַז צוויי אַזייגער וועט ער הינגעריכטעט ווערן דורך הענגען. אױף דעם פּנים פֿונעם פֿאַרמשפּטן האָט אַפֿילו איין מוסקול נישט אַ ריר געטאָן זיך. דער פּראָקוראָר האָט אים דערלאַנגט אַ פּאַרטיקע בקשה וועגן באַגנאַדיקן, ער זאָל זיך אונטערשרײַבן. דער פֿאַרמשפּטער אָבער האָט זיך קאַטעגאָריש אָפּגעזאָגט און האָט געבעטן, מע זאָל אים געבן טיי. דער פּראָקוראָר איז אַרויסגעגאַנגען און איז נאָכדעם צוריק אַרײַנגעגאַנגען און געבעטן בײַ אים, ער זאָל זיך חתמענען אױף דער ביטע, דאַן וועט מען אים שענקען דאָס לעבן. דער פֿאַרמשפּטער האָט אים נאָכאַמאָל געזאָגט, אַז ער וועט אַזאַ ביטע קיינמאָל נישט אונטערשרײַבן. אַז מע האָט אים געפֿרעגט, אויב ער פֿאַרלאַנגט אַ גײַסטלעכן פֿאַרן טויט, האָט ער געענטפֿערט, אַז ער דאַרף נישט קיין גײַסטלעכן, קיין אָפּיציעלן פֿאָרשטייער פֿון אַ גלויבן. זײַן גלויבן, זײַן רעליגיע איז אַ אינעווייניקסטע, זײַן געוויסן איז ריין, ער איז איבערצײַגט, אַז ער האָט קיין שלעכטס נישט געטאָן. פֿון דער קאַמער איז דער פֿאַרמשפּטער אַרויס מיט שטאָלץ און רויק, גלײַך ווי ער וואָלט גיין אױפֿן שפּאַציר. אַז מע האָט אים צוגעפֿירט צום עשאַפֿאָט, האָט ער זיך ליבלעך געווענדעט צו אַן אָפֿיציר מיט פֿאָלגנדע ווערטער: „גיט איבער מײַנע חברים, אַז איך שטאַרב רויק און אַז איך וועל אייביק זײַן מיט זיי"... זײַנע לעצטע ווערטער זײַנען געווען: „גריסט מײַן

מוטער!" אזא איבערנאטירלעכע רויִקייט האָט מען נאָך קיינמאָל נישט געזען אין די ווענט פון פעסטונג.

אזוי שטאַרבט אַ רוסישער העלד".

קאַפּיטל ה.

אַ שטילע טראַגעדיע מיט אַ רעשדיקן סוף

(אַרויסגענומען פון די צייטונגען)

נומער איינס: „איבער אַ מיידל, וואָס האָט זיך געהאַנגען היינט אין איינע פון די טורמעס, האָבן אַלע אַרעסטאַנטן דערקלערט אַ הונגער אויף דריי טאָג און אויפגעהויבן אַ גרויסן סקאַנדאַל. מע האָט געמוזט אָנקומען צו דער הילף פון מיליטער. דריי בונטאָווּשטשיקעס זיינען געהרגעט אויף טויט. עלף פאַרוווּנדעט. אַכט פון זיי טויטלעך".

נומער צוויי: „דאָס מיידל, איבער וועלכער עס האָט אויסגעבראָכן דער גרויסער אויפשטאַנד פון די אַרעסטאַנטן אין די טורמעס, האָט מען געפונען געהאַנגען אויף די אייזערנע גראַטעס פונעם פענצטער אויף צונויפגעדרייטע פאַסן פון אַ צעריסן העמד. די סיבה, וואָס האָט געצווּנגען דאָס מיידל צו באַגיין זעלבסטמאָרד אויף אַזאַ מוראדיקן, מאַוּימדיקן שטייגער אין טורמע, איז נאָך מער מאַוּימדיק, ווי איר טויט".

נומער דריי: „אונדז איז געראָטן אַרויסצוקריגן אייניקע פּרטים וועגן דעם געהאַנגענעם מיידל, וואָס מע האָט דאָ נישט לאַנג געפונען אין איינע פון די טורמעס. און אָט וויאַזוי עס ווערט אונדז געמעלדעט פון זייער אַ זיכערע קוועלע: מיט אַ קורצער צייט צוריק זיינען אַנטלאָפן פון געפענקעניש עטלעכע אַרעסטאַנטן דורך אַ ווונדערלעכן אופן. וואָס איז כמעט אומגלייבלעך: אַרום האַלבע נאַכט האָט מען אָנגעקלונגען צום סמאָטריטעל פון דער טורמע אין טעלעפאָן מיט אַ געווויסן „פּאַראָל", אַז באַלד וועט קומען צו פאָרן אין טורמע אַריין אַ ראָטמיסטער מיט עטלעכע סאָלדאַטן, צו פאַרנעמען און ברענגען צו פירן צום פּראָקוראָר אין אַ באַזונדערער קאַרעטע אייניקע פּאָליטישע פאַרברעכער, צווישן זיי איינס אַ מיידל, אַ געוויסע פּאָליטישע, וואָס ווערט באַשולדיקט אין פיל

פאַרברעכנס. און, ווירקלעך, אין עטלעכע מינוט אַרום איז אָנגעקומען דער ראַטמיסטער מיט די סאָלדאַטן, זיך געמעלדעט מיט אַ פאַרחתמעטן פּאַקעט פונעם פּראָקוראָר, אין וועלכן עס זיינען געווען ריכטיק אויסגע־רעכנט די זעלבע נעמען פון די פּאָליטישע פאַרברעכער, וואָס דער פּראָ־קוראָר האָט זיי אויפגעפאָדערט דורכן טעלעפאָן.

אין פאַרלויף פון איין האַלבע שעה זיינען אַלע פאָרמאַליטעטן אָפּ־געטאָן געוואָרן, און דער ראַטמיסטער מיט די אַרעסטאַנטן זיינען אָפּ־געפאָרן. ערשט אָפן אַנדער טאָג אינדערפרי, נאָכדעם, אַז מע האָט זיך נישט געקאָנט דערוואַרטן צוריק אַף דער קאַרעטע, און נאָכדעם, ווי מע האָט זיך אָנגעפרעגט דורכן טעלעפאָן באַם פּראָקוראָר, האָט זיך אַרויס־געוויזן, אַז דאָס איז געווען נישט מער ווי אַ פּאָקוס, אַ קונציקער שווינדל פון רעוואָלוציאָנערן.

דעם זעלבן טאָג אינדערפרי איז אָבער געראָטן איינעם פון די מיכטיקע פּאָליציי־שפּיאָנען צו דערקענען איינע פון די אַנטלאָפענע, און ער האָט זי אַרעסטירט און אָפּגעפירט אין אוטשאַסטאָק. פון דאָרט האָט מען זי אָפּגעפירט אינעם צווייטן אוטשאַסטאָק, פונעם צווייטן אינעם דריטן... אַף מאָרגן אַרום פאַרנאַכט האָט מען געפונען די אומגליקלעכע אַ געהאָנגענע. דער נאָמען פון דער אומגליקלעכער, ווי מיר האָבן דער־פאַרן, איז מאַניאַ, אָדער מאַשאַ באַשעוויטש".

נומער פיר: „היינט זייגער 10 אינדערפרי האָבן זיך צונויפ־געקליבן עטלעכע הונדערט סטודענטן און אַריבער צען טויזנט אַרבעטער און האָבן געוואָלט אָפּהאַלטן אַ פּאַניכידאַ פאַר דער געהאָנגענער באַ־שעוויטש. גיך האָט זיך באַוויזן פּאָליציי און האָט צעטריבן דעם גאַנצן עולם. קיין ערנסטער צוזאַמענשטויס איז נישט פאָרגעקומען. עטלעכע און דרייסיק זיינען אָפּגעפירט געוואָרן אין האָספּיטאָל".

נומער פינף: „דעם זעלבן טאָג, מיט צוויי שעה שפּעטער, איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אַ פּאַניכידאַ פאַר מאַשאַ באַשעוויטש, און ווייל דערביי זיינען געהאַלטן געוואָרן אָנצינדענדיקע רעדעס און ס'איז אַרויס־געוואָרפן געוואָרן אַ רויטע פאָן, איז דער צוזאַמענשטויס מיט דער פּאָ־ליציי געווען אַ סך ערנסטער. מע ציילט צוויי און צוואַנציק געהרגעטע און מער אַלס הונדערט שווער פאַרוואונדעטע; אונטער זיי פיל פרויען און קינדער.

איצט איז רויִק".

נומער זעקס: „אלס נאכווייעניש פונעם צוזאמענשטויס איי־בער דער פאניכידא פאר דער געהאנגענער באשעוויטש, האט אין אייניקע פאבריקן אויסגעבראכן א שטרײַק, וועלכער פארשפרייט זיך אויך אין אנדערע שטעט. עס ווערט געפלאנט אן אלגעמיינער באן־שטרײַק. אין די הויפן איז אנגעגרייט מיליטער, אף די גאסן איז רויִק".

* * *

די לופט איז געווארן וואס א טאג געדיכטער און שטיקנדיקער. שווערע וואלקנס האבן באצויגן דעם הימל. עס האט זיך געטראגן א ריח פון שוועבל. דער שטורעם האט זיך געדריקט אלץ נענטער און נענטער. יעדע מינוט האט מען געקאנט דערווארטן א וואלקנברוך, אן אויסגוס, א מבול.

נאר אויב די טרויעריקע געשיכטע מיט מאשא באשעוויטש האט אומעטום ארויסגערופן אזא שטורעם, קאן מען זיך שוין פארשטעלן וואס פאר א רעש זי האט באדארפט ארויסרופן אין דער שטאט, ווו מאשא באשעוויטש איז געבארן, ווו כמעט אלע האבן זי געקענט, ווו א מינדסט קינד האט געקאנט אנווײַזן אף איר מיטן פינגער און זאגן: „אן גייט מאשא". די זעלבע שכנים פון ליפא באשעוויטש, וואס פלעגן פריִער אנטלויפן פון דעם האלץ־ייִד מיט זײַנע חדושים ונפלאות פון זײַן טאכטער מאשא, די זעלבע גוטהארציקע לײַט האבן מיטאמאל באקומען רחמנות אף דעם ארעמען פאטער אין זײַן גרויסן טיפן אומבאשרײַבלעכן טרויער און האבן באקומען חשק צו טרייסטן מיט ווערטער דעם, וואס קאן נישט זײַן געטרייסט, פארהיילן מיט א קרעכץ דעם גרויסן ווייטיק, וואס קאן נישט אויסגעהיילט ווערן קיינמאל. די גוטהארציקע מענטשן, וואס האבן זיך קיינמאל נישט אינטערעסירט מיט ליפאס טאכטער, האבן זיך מיטאמאל אנגעהויבן דערמאנען אן דעם דאזיקן מיידל מיט די אונ־טערגעשארענע האר און אן אירע אלע גוטע מעלות, און יעדער האט באקומען חשק צו זאגן דעם אומגליקלעכן פאטער כאטש א גוט ווארט, און אגב זיך אויספרעגן בא אים, ווי אזוי און וואס און ווען, און צי האט ער עפעס געהאט פון איר בריוו די לעצטע צײַט, און וואס האט זי

אים געשריבן, און צי ס'איז אמת איר אַנטלויפן פון דער טורמע, ווי מע שרײַבט, און וויאַזוי איז זי צו דערצו געקומען?

— דאַכט זיך, אַזוי איז זי געווען אַ מיידל, גאָרנישט, גלײַך מיט אַלע... גיי זײַ אַ נביא, אַז פון דעם מיידל וועט אַמאָל אויסוואַקסן אַזאַ... אַזאַ... וואָס פון איר וועט ריידן די גאַנצע וועלט;

ליפּאַ באַשעוויטש, אין דער ערשטער מינוט, אַז ער האָט דערפאַרן פונעם גרויסן אומגליק, האָט ער זיך אויסגעריסן אַ שטיק באָרד, זיך געלאָזט לויפן מיט אויסגעשטרעקטע הענט, אַליין נישט צו וויסן, וווּהין ער לויפט. נאָכדעם האָט ער זיך אומגעקערט צוריק, אַראָפּגעוואָרפן די שטיוול פון די פיס, זיך אַנגעריסן די לאַץ פון דער סײַ־ווי־סײַ צעריסע־נער קאַפּאָטע, געריסן קריעה אויך מיט ווײַב און קינדער, און אַלע האָבן אוועקגעזעצט זיך „שבעה". נאָר איין אַליק (אַ בחור פון אַכצן יאָר) האָט נישט געוואָלט זיך אַוועקזעצן אויף דער ערד. ער האָט נישט אַרויס־געלאָזט אַפילו קיין טרער. עס האָט זיך אים נאָר אָנגעצונדן דאָס פּנים, די אויגן זײַנען בײַ אים געוואָרן ווי איבערגעקערט, זיך אַ טאַפּ געטאָן אין די הויזן־קעשענעס און אַ זאָג געטאָן:

— טאַטע! איך פאָר גלײַך אַהין. איך בעט אײַך, איר זאָלט מיך נישט צוהאַלטן.

און עס האָבן נישט געהאָלפן נישט דעם טאַטנס בייזערן זיך, נישט דער מאַמעס טרערן, נישט דאָס געוויין פון די קלענערע קינדער, — אַליק איז אוועק און איז ווי אין וואַסער אַרײַן. ווּ איז אַהינגעקומען אַליק — ווייס נישט ליפּאַ באַשעוויטש. לאָזט אים צורו — ער ווייס נאָר איין זאַך: ער ווייס, אַז ער האָט געהאַט אַ מאַשאַ, וואָס קיינער פאַרמאָגט נישט אַזאַ מאַשאַ, און איצט איז זי נישטאָ! ליפּאַ ווייס, אַז די גאַנצע שטאָט, די גאַנצע וועלט וויגט זיך מיט זײַן מאַשאַ! אַפילו איציקל שאַסטעפּאַל, וואָס פלעגן פון אים אַנטלויפן, שטעלט זיך אויך הײַנט אַף אַלעמאָל, ווען ער דערזעט אים, און פרעגט זיך אוים אַף מאַשאַן. פון איציקלס טאַכטער שמועסט מען נישט! ווען נישט זי, וואָלט ער מיט זײַן ווײַב און קינדער שוין לאַנג אויסגעגאַנגען פון הונגער... אַפילו גויים, קריסטן, סטודענטן האַלטן אַף פּאַניכידעס, אומעטום, און־מעטום, דאָ אויך, עס וועט הײַנט זײַן, זאָגט מען, אין דער גרויסער שול אַן אַסיפה, אַ מין הזכרת־נשמות. אַהינצו דאַרף מען גיין, כאָטש אַפילו

זיין ווייב שלאָגט אים אָפּ דערפֿון. זי זאָגט: מע דאַרף נישט גיין. נאָר וואָס ווייס אַ ייִדענע? למאַי זאָל מען נישט צולאָזן אים דאָס שטיקל פּאַרגעניגן, האַרכן, וואָס לייטן וועלן זאָגן וועגן זיין מאַשאַן?... און ליפּאַ לאָזט זיך גיין אין דער גרויסער שול, און טרעפט אינדרויסן שוין אַזאַ עולם, וואָס ער האָט שוין לאַנג אַזעלכן נישט געזען. דער גרעסטער מיליאָנער זאָל שטאַרבן, וועט ער נישט צונויפנעמען אַזאַ עולם! און אינעווייניק אין שול וואָס טוט זיך! מע קאָן דען אַהין אַריין? מע לאָזט דען? אַ גליק, וואָס מע האָט אים דערקענט.

— דעם פֿאָטער!... לאָזט אַריין דעם פֿאָטער!...

און ליפּאַ באַשעוויטש גייט מיט גדלות, קוים וואָס מע שטופּט אים דורך, אַהין אַרויף, אַרויף, ווו איציקל שאַסטעפּאַל, ווו די בערנשטיינס מיט די הייפּערנס מיט די אַלע איבעריקע גרויסע... ער זעט פֿאַר זיך אַ סך באַקאַנטע פּנימער. דעם אַפּטייקער סאַפּראַנאָוויטש, נחמיה דעם שוסטער מיט זיינע בנים, יודל קטנתי און נאָך און נאָך... אַלצדינג איז דעקאָרירט מיט טרויער, באַהאָנגען מיט שוואַרצן... אַן אומעט איז אויסגעגאָסן אויף אַלע פּנימער... מאַצבילן און ווייבער צוזאַמען... אויף דער בימה שטייט עפּעס אַן אומבאַקאַנט בחורל מיט געלע האָר, שיינט אים אַ סטודענטל צו זיין, אויב נישט דעם אַפּטייקערס זונדל, און האַלט זייער אַ פֿייערע רעדע. ליפּאַ פֿאַרשטייט אים נישט... ריידן רעדט ער אַפּילו זייער שיין, זיס, געשמאַק, נאָר ער פֿאַרשטייט אים נישט... פּסוקים גאַנצע ברענגט ער... פּילגש בגבעה... סדום און עמורה... דור המבול... דער עולם ווישט די אויגן, און אים, דעם פֿאָטער, גאָר־נישט; און ער פֿאַרשטייט אַליין נישט, פֿאַרוואָס אים איז גאָרנישט... און אַפּילו נאָכדעם, ווען עס קומט אַרויף דער חזן מיטן כאָר, און דער כאָר הייבט אָן זינגען, און דער חזן פּיסקלט זיך, און עס לאָזט זיך הערן ד׳ער טרויעריקער וויינענדיקער נוסח אויסגעצויגן: „אל מלא רחמים"... און די שול ווערט פֿול מיט געוויין... עס וויינען יונגע קינדער... עס וויינען אַלטע ייִדן... ווייבער חלשן... און ער, דער פֿאָטער, גאָר־נישט; און ער פֿאַרשטייט אַליין נישט, פֿאַרוואָס אים איז גאָרנישט... נאָר אַז עס קומט צו די ווערטער: את נשמת הבתולה מרים גיטל בת רב ליפּאַ שהלכה לעולמה", — דערפֿילט דער אומגליקלעכער פֿאָטער, ווי עפּעס מיטאַמאָל האָט זיך געגעבן אַ ריס אָפּ בא אים אין האַרצן, אַ

שטיק ארויף אין גארגל און א זעץ, ווי מיט א האמער, איבערן מח, און עס רייסט זיך ארויס בא אים פונעם האלדז, נישט ווי בא א מענטשן, נאר ווי בא א געקוילעטן אקס, ארויף און אראפ, און ער אליין דערשרעקט זיך פאר זיין משונהדיקן קול און צעלאכט זיך פון זיין אקסן־שטימע שטיל צו זיך אין בארד אריין... און דער כאר הערט נישט אויף צו זינגען, און דער חזן הערט נישט אויף צו מאכן פיסקעס, באוויזן, וואס ער קאן... און דער ארעמער ליפא פילט, אז ער האט פארגעסן אין דער מינוט, צו וואס ער איז אהער געקומען, און וואס טוט דא דער עולם? און אז אף דער בימה גייט ארויף א נייער פארשוין, עפעס אן אומבאקאנטער, א געזונטער, א באוואקסענער, א האריקער, ווי א בער, מיט א שטימע פון א בער, און דונערט מיט זיין בערן־שטימע: „ווייסט איר, ווער איז געווען מאשא באשעוויטש!" — דא דערמאנט זיך ליפא, צו וואס ער איז אהער געקומען און וואס עס טוט דא דער עולם... נאר ער קאן נישט פארשטיין איין זאך: וואס זאגט עפעס אט דער באוואקסענער נפש אף זיין מאשא, אז זי איז געווען? וואס הייסט, זי איז געווען? נו, און איצט וו איז זי?... און בשום אופן קאן זיך ליפא באשעוויטש נישט דערמאנען, וו זיין טאכטער מאשא איז?... און ליפא באשעוויטש קאן נישט פארשטיין וואס טוען די סאלדאטן אין שול? סאלדאטן רייטנדיק אף פערד? און וואס לויפט אזוי דער עולם? וואס שפרינגט מען דורך די פענצטער? פאר וואס א מהומה אף זיי? וואס פאר א בהלה? און א זעץ פון א „נאגייקע" ניכטערט אים אויס, און מע טרייבט אים צוזאמען מיט נאך מענטשן אין אוטשאסטאק אריין, און דארטן אין הויף שרייבט מען זיי איבער, און אז עס קומט צו אים, גיט מען אים האלדז אין נאקן און מע ווארפט אים ארויס:

— איר זעט נישט, אז דער אלטער איז גערירט?...

* * *

— דער רוח האט מיך געטראגן אין שול אריין! — האט געזאגט איציקל שאסטעפאל, נאכדעם אז ער איז ארויס פון שול פריי, אפגעקומען סך הכל מיט איין נאגייקע אין פלייצע. — א גליק, וואס איך בין א ריינער מענטש און בין נישט פארמישט אין די „דאזיקע" זאכן...

— וואָס דו ביסט נישט פּאַרמישט אין די „דאַזיקע" זאַכן איז פון די קליינינקייטן; זעסטו, דאָס, וואָס אונדזער טעמע איז אַרוים פון זייערע הענט ריין — דאָס איז יאָ אַ גליק!

אַזוי ענטפערט אים זיין פרוי שיווקע און דאַנקט גאָט יעדן טאָג, יעדע שעה, יעדע מינוט, וואָס איר טאָכטער איז מיט איר. איר זאָגט דאָס האַרץ, — אַ מוטערס האַרץ פילט — אַז נישט אויף לאַנג האָט איר גאָט געשענקט די מתנה; איז נישט היינט — איז מאָרגן וועט חלילה קומען אַן אויסכאַפּעניש אויף איר קינד.

אַזוי האָט זיך אַביסל דורכגערעדט דאָס האַרץ שיווקע שאַסטעפּאַל פאַר איר קעכן חוה די ייִדענע, און קיינער האָט זי נישט געקאָנט אַזוי פאַרשטיין און אַזוי מיטפילן איר, ווי חוה די ייִדענע, וואָס האָט אַליין אויך געהאַט אַן „אומגליק".

חוה דער ייִדענעס „אומגליק" איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס זי האָט געהאַט אַ זון אַן „אומגליק". געהייסן האָט ער שמואליק, נאָר גערופן האָט זי אים „דער אומגליק".

— גלאַט, מע טאָר נישט זינדיקן, נאָר דעם אמת פאַרלייקענען טאָר מען אויך נישט. גאָט האָט מיך געבענטשט מיט אַן אומגליק. אַזוי אַ קוק טאָן אויף דער מצבה, דאַכט זיך, אַ גאַנץ פיינער בחור, אַ הויכער, אַ גלאַטער, אַ לעבעדיקער, און רעדט מיט אים — דאַכט זיך, נישט קיין נאַר אויך, און אַ שטילער, אַ סטאַטעטשנער בחור, און אַן אַרבעט־יונג, גאָלדענע הענט! ער איז אַ זייגערמאַכער; זיין בעל־הבית, יאָסי דער זייגערמאַכער, קאָן זיך פון אים גאַרנישט אָפּלויבן. אַז מע שמועסט אַ גערעטענער! איז אָבער דער שוואַרץ יאָר זאָל אים וויסן — זינט ער האָט זיך „זניובעט" מיטן שוסטערס בנימלעד, פאַרכאַפּט זאָלן זיי אייד ווערן, איז דאָס קינד געוואָרן אַן אַנדער קינד! ערשטנס, וואָס פאַר אַ מחותן ביסטו גלאַט מיט אַ שוסטערס אַ ייִנגל? דיין טאַטע איז נישט געווען קיין שוסטער, און דיין זיידע אויך נישט... וואָלט דאָס נאָך נישט געווען אַזאַ אומגליק, ווען ער זאָל נישט לייענען קיין ביכלעך פון עקספּראַ... טפו! איך האָב פאַרגעסן, ווי ס'הייסט! — און ער זאָל נישט מישן זיך אין פרעמדע געשעפטן, דאַרן דעם קאָפּ פאַר יענעמס אַר־בעטער. וואָס גייט דיך אָן, צי יענעמס אַרבעטער ווילן אַרבעטן צוועלף שאָ, צי פערצן, צי אַכצן שעה? פון מיינטוועגן מעגן זיי זיך שלאָגן

קאַפּ אַז וואַנט מיט די בעלי־ביתים אינאיינעם אפילו זעקס־און צוואַנציק שעה אין מעת־לעת. וואָס, אפשר נישט אַזוי?...

— געוויס אַזוי! — זאָגט שיווקע און קוקט זיך אַרום, צי טאַמאַרא הערט נישט זייער שמועס. — ס'איז הײַנט מיט זיי אומעטום צרות און צרות און צרות!

פריִער, איידער די טאָכטער איז געקומען פון פּעטערבורג, האָט זי געציילט די מינוטן, זי זאָל שוין קומען בשלום, און אַז זי האָט דערהערט, אַז עס זײַנען געשלאָסן אַלע גימנאַזיעס און אוניווערזיטעטן, האָט זיך שיווקע פּשוט מחיה געווען.

אַז עק, אַ סוף — מע וועט אויפהערן שטודירן, מע וועט שוין קאָנען אַמאָל אַ שידוך טאָן מיט אַ קינד, שוין צײַט...

צום סוף, גיי זײַ אַ נביא, אַז מע וועט נישט לערנען, וועט זײַן נאָך ערגער! וואָרעם וואָס קאָן זײַן ערגער פון דעם, ווי זען אַ קינד גייט אַרום ווי אַ שאָטן, נודעט זיך, ווערט פאַרפאַלן אויף צוויי־דרײַ שעה, מע וויים נישט ווו, גיט זיך אָפּ מיט פּוסטע זאַכן, פירט קענטשאַפט מיט אַזעלכע מענטשלעך, ווי דעם שוסטערס קינדער, — אסור אויב זי פאַרשטייט, וואָס דאָס איז מיט איר! הײַנט די שרעקן, וואָס מע הערט זיך אָן אַצינד! הרגענען, שיסן, אויפרײַסן איז הײַנט געוואָרן אַ וואָכעדיקער גאַנג, און דאָ רעדט מען ערשט פון אומגליקן, פון בלוט־פאַרגיסונגען, וואָס וועלן זײַן!... גוואַלד, וויאַזוי לעבט מען איבער אָט די אַלע פּחדים?!

* * *

דעם זעלבן טאָג, אַפּדערנאַכט, איז בײַ טאַמאַראַ שאָסטעפּאַל געווען אַ שטיקל פאַרזאַמלונג. פון פאַרנאַכט אַז האָט זי געהייסן צומאַכן די לאָדן און געבעטן מאַכן טיי. אַרום זייגער עלף האָבן זיך איינציקווײַז אָנגעהויבן צונויפקלײַבן, און מייסטנס אויף דער הינטערשטער טיר, יונגעלײַט, צווישן וועלכע עס זײַנען געווען דעם שוסטער צוויי בנים, יודל קטנתים אַ זונדל, הײַנט דער באַוואַקסענער האַריקער נפש, נײַדיטש, און צום לעצט (אחרון אחרון חביב) האָט זיך אַרײַנגעכאַפּט אויך שמואליק, חוה דער ייִדענעס ייִנגל. די גאַנצע צײַט, וואָס די יונגעלײַט זײַנען גע־

גאנגען, האט איציקל שאסטעפאל נישט גערוט, געקנייטשט מיט די פליי־
צעס, אויפגעכאפט זיך פונעם ארט און ארומגעלאפן איבערן שטוב,
פארלייגט די הענט ארונטער, און געפײַערט מיט די אויגן — מלא גזלן!
נאר אז ער האט דערזען אריינגיין צו דער טאכטער דער קעכנס בנאק,
איז ער געווארן געפלעפט, אנידערגעפאלן אף דער קאנאפע, זיך געכאפט
מיטביידע הענט באם קאפ און גענומען שאקלען זיך און שרײַען:

— גוואלד! גוואלד! גוואלד!...

— איצי! גאט איז מיט דיר! — זאגט צו אים שיווקע, און איציקל
מאכט צו איר מיט די הענט און לייגט צו א פינגער צום מויל:

— שא! שטילער! שרײַ נישט! דו מאכסט אונדז אומגליק־
לעך!... אומגליקלעך מאכסטו אונדז!... מיר הערן נישט! מיר
זעען נישט! מיר וויסן גארנישט! מיר זײַנען נישטא אינדערהיים —
ששששא!!!...

קאפיטל ז.

א ביטער שטיקל צײַט

איציקל שאסטעפאל איז פונדעסטוועגן נישט געשלאפן. ער האט
געטאן וואס ער האט געקאנט. אז מע האט אזא טאכטער, אזא געראטענע
טאכטער, ווי ער האט, באדארף מען זען זי חתונה מאכן, איר ריידן א
שדוך. נאר וויאזוי? געוויינטלעך, אפן נײַעם שטייגער, מאדערן, נאך
דער צײַט. די רעכטע האנט טאר נישט וויסן וואס די לינקע טוט. חתן־
כלה אליין דארפן נישט וויסן, אז זיי זײַנען חתן־כלה. דער שדכן דארף
שטיין אין א זײַט, און דער בחור דארף זיך באקענען מיטן מיידל און
ארומטאנצן ארום איר אזוי לאנג, ביז די צײַט וועט קומען. ביז די
שעה וועט שלאגן... נישטא קיין שענערע זאך אף דער וועלט, ווי זען
א בחור, אדער עטלעכע בחורים טאנצן ארום א מיידל, ווילן זיך אויס־
פײַנען פאר איר, איבערשטײַגן איינער דעם אנדערן.

ארום טאמארא שאסטעפאל האבן געטאנצט פײַנע בחורים, די
פײַנסטע בחורים אין שטאט. און מחמת זיי האבן געטאנצט ארום אזא
רעוואלוציאנערקע, ווי שאסטעפאלס טאכטער, זײַנען זיי געווארן, זעלבסט־

פארשטענדלעך, ברענענדיקע אנהענגער פון דער רעוואלוציע, ארײַנגעווארפן אלעמאל א הויך ווארט, ארויסגעווארפן א שיינע פראזע. טאמארא שאסטעפאל האט אבער געפאדערט פון די בורזשואזע רעוואלוציאנערן, אז זיי זאלן ארויסווײַזן זייער סימפאטיע צו דער באוועגונג נישט נאר מיט שיינע פראזן, נישט נאר מיט הויכע ווערטער אליין, נאר מיט דעם, וואס זיי פארמאגן, — און וואס קאנען פארמאגן אזעלכע „בורזשואזע פרינצן", אז נישט קיין געלט? און וואס נאך קאן מען פאדערן פון אזעלכע בורזשואזע רעוואלוציאנערן, אז נישט קיין געלט? און די בורזשואזע רעוואלוציאנערן האבן געעפנט זייערע בײַטעלעך און האבן געגעבן געלט צוליב דער „באוועגונג", איינער איבערן אנדערן, — און מער האט טאמארא פון זיי נישט פארלאנגט, און איז געווען צופרידן פון דער באקאנטשאפט, און זיי אוודאי — אלע זײַנען געווען צופרידן, און מער פון אלעמען איז געווען צופרידן דער שדכן, וואס האט זיך געדרייט „הינטער די קוליסן". זײַן גאנצע ארבעט איז געווען „הינטער די קוליסן". ער האט זיך נאר ארײַנגעכאפט איין מאל אין וואך, צווישן טאג און נאכט, צו די שאסטעפאלס, געכאפט עטלעכע ווערטער מיט איציקלען אדער שיווקען, נאכגעפרעגט זיך:

— נו? ווי האלט דאס?...

— דאנקען השם יתברך, דאכט זיך, עס גייט אף א גאנג... — האט געזאגט איציקל שאסטעפאל, און שיווקע האט צוגעלייגט:

— דער וואס לעבט אייביק זאל וועלן העלפן, ס'זאל שוין זײַן וואס גיכער...

דער וואס לעבט אייביק האט זיך אבער נישט געכאפט העלפן וואס גיכער. דער וואס לעבט אייביק האט צײַט. און דער זומער איז זיך געגאנגען מיט זײַנע הייסע לאנגע טעג, און ס'איז געקומען א נאכט, א ווארעמע, א שיינע זומער־נאכט, אן אויסגעשטערנטע, מיט א טיפן בלויען הימל, מיט א זינגען פון פייגלען פונעם נישט־ווײַטן גארטן. עס ליגט זיך בא אפענע פענצטער און עס שלאפט זיך נישט, און עס דענקט זיך, און עס פלאנטן זיך גאלדענע מחשבות בא אונדזער איציקל שאסטעפאל אין קאפ, גוטע, ליכטיקע, טײַערע מחשבות: א קנס־מאל... א חופה... פאר יידן א חופה־וועטשערע... פאר קריסטן א באל... אפן באל פריצים א סך: דער „פרעדסעדאטעל" פון „אינטענדאנטסקע פראוולע־

ניע"... דער „סמאַטריטעל" פון דער טורמע... צוויי גענעראַלן... און נאָך פריצים... זיי טרינקען געשמאַק פון גרויסע כוסות, הייסן זיך צופירן צו דער כלה, לויבן זי אין טאָג אַריַין, לויבן אַלע ייִדישע מיידלעך:
„אַלע ייִדישע מיידלעך, זאָגן זיי, זיַינען שיין, זיַינען מלא חן, רייצנד, רייצנד!"...

פּלוצים דערהערט איציקל שאַסטעפּאַל אַ קלונג. ווער קאָן דאָס צו אים קלינגען אַזוי שפּעט? די דינסטן אַלע שלאָפן שוין. ער הערט נאָך אַ קלונג און נאָך אַ קלונג. מע מוז זיך אַליין מטריח זיַין גיין עפענען.

און איציקל שאַסטעפּאַל איז זיך מטריח בכבודו ובעצמו און גייט אַליין עפענען די טיר, און ער דערזעט... אַנטאָן איוואַנאָוויטש!

אַנטאָן איוואַנאָוויטש באַלאַדקאָוו איז שאַסטעפּאַלס אַן אַלטער באַקאַנטער. ער איז דאָ פּריסטאַוו שוין פון כמה וכמה יאָרן, און איז אַ וואוילער גוי — ער נעמט אַ קערבל... מיט איציקל שאַסטעפּאַל איז ער גאָר אַ גוטער ברודער: ער זאָגט שאַסטעפּאַלן „דו" און פּאַטשט אים אין די פּלייצעס. אַלע יום־טוב כאַפּט ער זיך אַריַין צו שאַסטעפּאַלן אויף אַ גלעזל וויַין, לויבט די פיש און רעדט אים אויס, למאַי ער האָט אַ גדלנטע אַ טאָכטער. טאַמאַראַ, אַלעמאַל ווען זי זעט אים, באַהאַלט זי זיך, ווייל בשום אופן נישט אַרויסקומען צו אַנטאָן איוואַנאָוויטשן. אַנטאָן איוואַנאָוויטש פאַרשטייט דאָס, ווינקט מיט איין אויג צום פאָטער און זאָגט: „דו באַלעוועסט זי צופיל! צופיל איז זי בא דיר געפּעסטעט! מע טאָר אַ טאָכטער אַזוי נישט נאָכגעבן!"... אַזוי מוסרט אים אַנטאָן איוואַנאָוויטש פאַר דער טאָכטער, און איציקל שאַסטעפּאַל קוועלט אָן, ווערט ברייטער ווי לענגער:

דערזען באַלאַדקאָוון, האָט זיך איציקל שאַסטעפּאַל געגעבן אַ לאָז צו אים:

— אַנטאָן איוואַנאָוויטש! — און איז אָבער באַלד אָפּגעשפּרונגען צוריק, וואָרעם ער האָט דערזען הינטער באַלאַדקאָווס פּלייצעס אַן אומבאַקאַנטן נאַדזיראַטעל מיט אַ זשאַנדאַרמסקי אָפיציר מיט עטלעכע סאָלדאַטן אַ צוגאָב...

אַ גליק, וואָס איציקל שאַסטעפּאַל איז נישט קיין ייִדענע און האָט נישט קיין טבע פון חלשן... ער לאָזט אַריַין די פּאָליציי, בייגט זיך און

נייגט זיך צו זיי און בעט זיי, זיי זאָלן אַרײַנגיין. מע פֿאַרשפּאַרט זיי אָבער בעטן, זיי גייען אַליין.

— וווּ איז דײַן טאַכטער?

אודאי האָט איציקל שאַסטעפּאַל געוווּסט, אַז זיי וועלן זיך נאָכפֿרעגן אַף דער טאָכטער... צו וועמען דען וועלן קומען אַזעלכע געהויבענע געסט?... ער בעט זיי צוּוואַרטן, ער וועט גיין אויפוועקן די טאַכטער און וועט זי אַרײַנרופן אַהער... מע באַדאַנקט אים. מע דאַרף נישט. זיי וועלן אַליין... זיי לאָזן זיך צו דער טאַכטערס צימער... דער פֿאָטער האָלט אויסגעשטרעקט די הענט און ציטערט...

שיווקע האָט דערהערט אומבאַקאַנטע קולות, איז זי אַ דערשראָקענע אַרויסגעשפּרונגען פֿון בעט מיט אַ ליאַרעם:

— איצי, וואָס איז?

— גאָרנישט, גאָרנישט, גיי צוריק! — זאָגט צו איר דער מאַן און מאַכט אַף איר מיט ביידע הענט, זי זאָל אַוועקגיין... נאָר ווי קאָן זי אַוועקגיין, וויסט איז איר, אַז זי זעט באַ זיך סאָלדאַטן אין שטוב, און דאָס האַרץ זאָגט איר, אַז דאָס איז צוליב דער טאָכטער?...

— איצי! זאָג מיר, וואָס טוט זיך דאָ, איצי? — אַזוי בעט זיך נעבעך די אָרעמע פֿרוי באַ איר מאַן, ער זאָל איר זאָגן, און איר מאַן הערט נישט אויף צו מאַכן מיט די הענט, זי זאָל גיין.

שיין און רויִק ווי תּמיד, גרויסאַרטיק ווי אַ פּרינצעסן, קומט אַן טאַמאַראַ פֿון איר צימער. דאָס ווײַסע שאַלכל אַף די קוים־צונויפֿגענומענע האָר גיט צו נאָך מער חן צו איר שיין ליכטיק פּנים. מיט איין קוק פֿון אירע גרויסע שיינע שוואַרצע אויגן נעמט זי אַרום דאָס גאַנצע בילד. שטיל גייט זי צו צום פֿאָטער און צו דער מוטער, וואָס שטייען האַלב־טויטע מענטשן, רעדט זיי אויס דאָס האַרץ:

— ס׳איז גאָרנישט, האָט נישט קיין יסורים... עס וועט מיר גאָר־נישט זײַן... מע וועט מיך נישט קעפּן...

און טאַמאַראַ נעמט אַרום די מוטער, נאָכדעם דעם פֿאָטער, און קושט זיי (דאָס ערשטע מאָל פֿאַרן גאַנצן זומער), און עס מישט זיך אַרײַן פּאָליציי און זאָגט, אַז נישט איצט איז די צײַט פֿון קושן זיך...

וואָס אַ קראַנקע אָנגעשטרענגטע פֿאַנטאַזיע קאָן איבערטראַכטן אין איין מינוט, וועט דאָס אַ האַנט נישט באַשרײַבן אין קיין טאָג... עס איז

נישט געווען די שרעק און די צרה אױף דער וועלט. וואָס דער אומגליקלעכער פּאָטער האָט נישט איבערגעטראַכט וועגן דעם אין די מינוטן, וואָס די פּאָליציי מיט די זשאַנדאַרמען האָבן „געאַרבעט", און שרעקלעכער פון אַלץ איז געווען דער געדאַנק, טאָמער האָט דאָס אַ שייכות מיט ראָמאַנענקאָן?... פון דער איינציקער מחשבה אַליין איז אים געוואָרן קאַלט און היים, און ווידעראַמאָל קאַלט.

און אַז טאַמאַראַ איז אַפּגעגאַנגען, און די רעדער פון אַן עקיפּאַזש האָבן איציקל שאָסטעפּאָל געגעבן צו וויסן, אַז זיין טאָכטער איז אַוועקגעפאָרן, אַוועקגעפאָרן זיין איינציק קינד, זיין איינציקע ליבע, גוטע, טייערע טאַמאַראַ, האָט דער אומגליקלעכער פּאָטער גענומען ערשט אַרומלויפן הין און צוריק איבער אַלע חדרים, אײַקען און אָכקען, ברעכן די הענט, רײַסן זיך באַ די האָר, שלאָגן זיך מיטן קאָפּ אָן וואַנט, און צום סוף איז ער אַנידערגעפאַלן צו שיווקען אױף די הענט און האָט זיך צעוויינט: „פאַרפאַלן! פאַרשפּילט אונדזער קינד!"...

* * *

דער ערשטער, צו וועלכן דער אומגליקלעכער פּאָטער האָט זיך אַ וואָרף געטאָן, איז געווען, זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַנטאָן איוואַנאָוויטש. דער פּריסטאַוו אַנטאָן איוואַנאָוויטש כאָלאָדקאָוו איז נאָך געשלאָפן, אַז איציקל שאָסטעפּאָל האָט פון דער גרינג, קוים־קוים, אָנגעקלונגען צו אים אין דער טיר. אים איז אַרויסגעגאַנגען אַקעגן אַ שרייבערל מיטן נאָמען נעטשיפּאָרענקאָ, און אַ הונט סירקאָ. איציקל שאָסטעפּאָל איז גוט באַקאַנט סיי מיטן שרייבערל נעטשיפּאָרענקאָ, סיי מיטן הונט סירקאָ. ער האָט מיט אַן אונטערטעניק שמייכעלע זיך נאָכגעפרעגט באַם שרייבער אױף אַנטאָן יאַוואַנאָוויטשן, און געוואָר געוואָרן, אַז אַנטאָן איוואַנאָוויטש שלאָפט נאָך, איז ער אַרײַנגעגאַנגען מיט שטילע־שטילע טריט צום שרײַבערל נעטשיפּאָרענקאָ אין קאַנצעלאַריע אַרײַן. דאָרט האָט ער אים אַרײַנגעשמוגלט אין האַנט אַרײַן אַ זילבערן קערבל. נעטשיפּאָרענקאָ, אַ שוואַרצער בחור מיט אַ פּלאַטשיקן שטערן און מיט שטאַרק־אָנגעשמירטע האָר, האָט דאָס זילבערנע קערבל שטיל אַראָפּגעלאָזט אין קעשענע, גע־

געבן אַ הוסט אין האַנט אַרײַן און געבעטן שאַטטעפּאַלן, ער זאָל זיך זעצן נענטער צום אָפֿענעם פֿענצטער: באַם פֿענצטער איז בעסער.

נעטשיפּאָרענקאָ איז געווען גערעכט: באַם פֿענצטער איז בעסער. אַ הייסער זומערדיקער פֿרימאָרגן. גרין און פֿריש איז באַ כאַלאַדקאָוון אונטער די פֿענצטער. אַ קליין גערטנדל מיט אַ צוויי־דרײַ יונגע ציבלקעס, גרינער סאַלאַט און שאָר ירקות. אַ קײַלעכיקע צעקודלטע הון פֿירט זיך אַרום מיט איר כאַליאַסטרע און פֿאַרהילכט דעם קאָפּ מיט איר קוואָקען און מיט זייער פּישטשען. נעטשיפּאָרענקאָ שרײַבט, און די פּען באַ אים סקריפּעט. איציקל שאַטטעפּאַל קוקט אין גאָרטן אַרויס און טראַכט וועגן עולם הזה, וואָס איז אינגאַנצן אָפּגעגעבן געוואָרן צו עשון. „יעקב, וואָס האָט אויסגענאַרט באַ עשון די בכורה און באַ יצחקן די ברכה, האָט מכות, צרות האָט ער מיט שלעק, מיט ווייטיקן מיט געבראָטענע לײַד. אָט איז ער, איציקל שאַטטעפּאַל, אַ ייִד אַ נגיד, מע קאָן זאָגן אַ גביר, האָט איין קינד סך־הכל, — וואָס פֿאַר אַ פֿאַרגעניגן האָט ער געהאַט אין זײַן לעבן? האָט ער זיך פֿאַרגונען וועגן האָבן אַזאַ גערטנדל? אַזעלכע גרינע פֿרישע ביימלעך? הינער מיט קליינע הינדעלעך?... וואָס ווייס ער פֿון אַ לעבן צו זאָגן, אַ חוץ געשעפֿט און געשעפֿט און ווידעראַמאָל געשעפֿט? אַ חוץ פֿריץ און פֿריץ און ווידעראַמאָל פֿריץ? שיין האָט זיך אויסגעפּײַנט דער חכם יעקב אָקעגן זײַן פּראָסטן ברודער עשו!"...

פֿון צווייטן צימער הערט זיך אַ באַקאַנט קול: נע־טשי־פּאָ־רענ־קאָ!... דאָס איז אַנטאָן איוואַנאָוויטש אויפֿגעשטאַנען פֿונעם שלאָף, רופֿט צו זיך דעם שרײַבער. אין עטלעכע מינוט אַרום רופֿט מען אַרײַן צו אים שאַטטעפּאַלן. איציקל שאַטטעפּאַל לייגט אַוועק אַנטאָן איוואַנאָוויטשן אויפֿן טיש אַ פֿאַרחתמעטן פּאַקעט. אַנטאָן איוואַנאָוויטש כאַפּט אַ קוק מיט איין אויג אויפֿן פּאַקעט און טוט אַ זאָג צו שאַטטעפּאַלן: „צו וואָס?"... איציקל שאַטטעפּאַל ענטפֿערט אים נישט אַף דער פֿראַגע און פֿרעגט אים, צי ער איז גוט געשלאָפֿן? אַ מינוט זיצן זיי ביידע שטיל. נאָכדעם ווענדט זיך דער ייִד צום פּריסטאַוו מיט זייער אַ אונטערטעניק שמייכעלע:

— אַנטאָן איוואַנאָוויטש דאַרף זיך שטויסן, וואָס איך בין געקומען... אַנטאָן איוואַנאָוויטש מוז וויסן, וואָס דאָ איז... איך פֿאָדער פֿון אַנטאָן איוואַנאָוויטשן קיין זאַך נישט, נאָר דאָס איינציקע — ער זאָל מיר זאָגן, וואָס דאָ איז?...

— ביסט אַ גרויסער נאַר, שאַסטעפּאַליעץ! (אַזוי רופט אים דער פּריסטאַוו.) אַף דיר איז מיר אַ וווּנדער. דו ביסט דאָך עפּעס אַ ייִד, און ייִדן זײַנען אַלע קלוג, — ווי קומט דאָס, דו זאָלסט מיך פרעגן אַזאַ זאַך? דו פאַרשטייסט דען אַליין נישט, אַז איך ווייס גלײַך מיט דיר? וואָס ווייס פּאָליציי? פּאָליציי איז אַ בעזעם, אַ שטעקן אין די הענט פון דער העכער־רער מאַכט. מע הייסט אונדז גיין — גייען מיר, מע הייסט אונדז נעמען — נעמען מיר...

— אַנטאָן איוואַנאָווײַטש וועט מיר זאָגן כאָטש, ווּ זי איז? ווּ מײַן טאָכטער איז?...

— דײַן טאָכטער, שאַסטעפּאַליעץ, איז אין טורמע.

— אין טורמע?...

איציקל שאַסטעפּאַל פילט, ווי מע האָט אים געגעבן מיט אַ פּיסטויל אין האַרצן. עס באַשלאָגט אים אַ שוויס, און ער ווערט קלענער מיט אַ גאַנצן קאָפּ.

— אַנטאָן איוואַנאָוויטש זאָל זײַן אַ גוטער, וואָלט ער מיר געזאָגט, צו וועמען איך זאָל גיין, צו וועמען איך זאָל מיך ווענדן?...

— צום סמאָטריטעל פון דער טורמע פּאַרוואָס גייסטו נישט? — פּרעגט אים דער פּריסטאַוו. — ביסט דאָך מיט אים אַ גאַנץ קנעפּל!... איר מאַכט דאָך ביידע „כאַפּעס"... (אַנטאָן איוואַנאָוויטש באַווײַזט אים מיט דער האַנט, וויאַזוי זיי ביידע מאַכן כאַפּעס.) גיי זיך דורך צו אים, אפשר וועט ער דיר עפּעס קאָנען זאָגן, פּאַרוואָס מע האָט זי פאַרנומען? כאָטש איך גלייב נישט אין דעם. ערשטנס, ווייס ער גלײַך מיט אונדז ביידן. דאָס ווייס נאָר די זשאַנדאַרמעריע, ווײַטער קיינער נישט... און, צווייטנס, איז ער אַ גרויסער הונט, דײַן סמאָטריטעל. איאָ, ער איז אַ הונט?

— נאָך אַ מין הונט! אַ הונט שבהונט! — זאָגט איציקל שאַסטע־פּאַל, שטייט אויף, גלײַכט זיך אויס די ביינער, לאָזט אַרויס אַ טיפן זיפץ, און אַז ער שטייט שוין באַ דער טיר, באַקומט ער פון אַנטאָן איוואַנאָוויטשן אַן אויסרייד, לְמַאי האָט ער אַזויפיל נאָכגעגעבן דער טאָכטער? אַנטאָן איוואַנאָוויטש האָט אים וויפל מאָל געזאָגט, אַז אַ קינד טאָר מען אַזוי נישט נאָכגעבן, אַזויפיל באַלעווען!...

— אַצינד זעסטו, שאַסטעפּאַליעץ, אַז איך בין דיר אַ גוטער פרײַנט?...

מיט אַ היץ אין קאָפּ און מיט אַ קעלט אין האַרצן כאַפּט זיך אַרויס

פֿונדאַנען איציקל שאַסטעפּאַל און לאָזט זיך צום סמאַטריטעל פֿון דער טורמע.

די טורמע איז אַ טורמע — אַזוי ווי אַלע טורמעס. אַן אומעטיקע, אַ הויכע, אַ שטומע, מיט אַ סך קוימענס און מיט אַ סך פֿענצטערלעך פֿון אויבן ביז אַראָפּ, ווי אַ מלאך־המות מיט אויגן. וויפֿל מאָל איציקל שאַסטעפּאַל איז דאָ געווען, האָט ער קיינמאָל נישט קיין טראַכט געטאָן וועגן די נשמות, וואָס רייניקן זיך אינעם דאָזיקן גהינם... און אַז ער האָט יאָ ווען אַ טראַכט געטאָן, איז דאָס געווען אַ מחשבה אַף אַ רגע. ווען האָט ער צײַט דערויף?... קיינמאָל האָט ער זיך נישט פֿאָרגעשטעלט, אַז פֿאַר אים וועלן אַמאָל האָבן אַן אינטערעס אָט די קליינע פֿענצטערלעך, אָט די אײַזערנע גראַטעס, אָט די שטומע ווענט, וואָס שווײַגן, ווילן נישט זאָגן, וואָס דאָרטן, אינעווייניק, טוט זיך... שוין־זשע געפֿינט זיך דאָרטן איצטער זײַן טאָכטער גלײַך מיט אַלע די, פֿאַר וועלכע ער שטעלט צו „פּראָוויאַנט"? עס קאָן נישט זײַן! עס איז אַ חלום! אַ בייזער חלום!...

ער פֿאָרט צו צו דער טורמע, שפּרינגט אַראָפּ פֿון דער דראָזשקע און קלינגט אָן צום סמאַטריטעלס טויער, וואָס פֿון דער רעכטער זײַט פּאַרקאָן. אַ קליין, ווײַס שטיבל מיט גרויסע טעפּ מיט בלומען אַף די פֿענצטער און מיט אַ גרינעם פּאַפּוגײַ אין אַ געגילט שטײַגל.

דער סאָלדאַט וואָס בײַ דער טיר קען שוין שאַסטעפּאַל דעם פּאָדריאַדטשיק און ער ווייס, אַז אַף אַ טרונק בראָפֿן וועט שוין דאָ זײַן געווים. אַלעמאָל, ווען דער ייִד קומט אַהער, רוקט ער אים אַרײַן אַ זילבערנע מטבע אין האַנט אַרײַן. פֿאַר וואָסערע מעשים טובים — ווייס ער אַליין נישט...

— איר דאַרפֿט צום פּריץ? זײַט זיך מטריח אַהער, אין קאַנצעלאַריע; דאָרטן זײַנען זיי...

אַזוי זאָגט צו אים דער שומר, האַלט שוין גרייט די האַנט אַף צו מקבל זײַן די מטבע, און לאָזט אַרײַן דעם סוחר שאַסטעפּאַל צום סמאַטריטעל אין קאַנצעלאַריע.

דער סמאַטריטעל פֿון דער טורמע, מיראָן פּאַדייאַיטש קאַבאַלקין, איז אַ גוי אַ סוחר. אים האָט נאָך קיין ייִד נישט אָפּגענאַרט; און דער ייִד, וואָס מיינט, אַז ער האָט אָפּגענאַרט קאַבאַלקינען, האָט זיך נאָכדעם

געווים ארומגעקוקט, אז קאַבאַלקין האָט א י ם אָפּגענאַרט... איין אייגל באַ אים קוקט אַרוים קיין צפון־זײַט, און דאָס אַנדערע קוקט גלײַך אין דער נשמה אַרײַן. ער האָט אַ טבע, אַז ער רעדט מיט אײַך, צעשפּילעט ער דעם מונדיר און פאַרשפּילעט זיך, האָט צו טאָן כסדר מיט די קנעפּ. און ריידן רעדט ער גיך, צו דער זאַך, האָט פּײַנט פּוסטע רייד. דערזען איציקל שאָס־טעפּאַל באַ זיך אין קאַנצעלאַריע, האָט ער צו אים אַ מאָל געטאָן מיט ביידע הענט, געקוקט מיט איין אייגל:

— ניין, ברודערל, באַ מיר פרעג נישט, איך ווייס גאָרנישט נישט! גאָרנישט נישט! און בין פאַרנומען הײַנט! און איך האָב קיין צײַט נישט! האָב קיין פאַריבל נישט!...

און איציקל שאָסטעפּאַל מוז נעבעך גיין צוריק און מיט אַ ווייסט האַרץ כאַפּן נאָכאַמאָל אַ קוק אַף די שטומע ווענט פון דער הויכער טויטער טורמע.

„וואָהין פאַרט מען?" — טראַכט זיך איציקל שאָסטעפּאַל און הייסט זיך פירן אַף דער רײַכסטער גאַס און שטעלט זיך אָפּ און קלינגט אָן פרײַער צו יענע מחותנים, וואָס זייערע קינדער שדכנען זיך צו זײַן טאָכטער. זיי וווינען ווי „מאָנאַרכן" אין די שענסטע פּאַלאַצן, און דווקא אַקעגן גובער־נאַטאָר... ייִדן זײַנען אַף זיי להרג ולאבד, למאי זיי רײַסן אויף גויים די אויגן, און די גויים שמועסט מען נישט! זיי פרעגן: „ווער איז באַ ווע־מען אין גלות — די ייִדן באַ אונדז, צי מיר באַ די ייִדן!"...

געטראָפן אַ לאַקיי באַ דער טיר מיט אַ שוואַרצן פראַק און מיט אַ ווײַסן שניפּס, און דווקא אַ גוי, און דווקא אַ רשע, וואָס לאָזט נישט צו קיין ייִדן אַריבער דער שוועל: „אין קאָנטאָר אַרײַן!" — איין ענטפער פאַר אַלעמען, — איז ער געפאַלן אַף אַ עצה: ער האָט אַרײַנגעשמוגלט דעם „גויישן פריץ" וואָס באַ דער טיר אַ „חצי פויגל" און האָט אים געזאָגט, ער זאָל זאָגן דעם „ייִדישן פריץ", אַז אים ווילן זען איסאַק שאָסטעפּאַל... אַזוי טאַקע מיט די ווערטער: איסאַק שאָסטעפּאַל!... עס האָט גע־האָלפן! ברייט זײַנען אויפגעעפנט געוואָרן פאַר אים די טירן, אין אַ שיינעם זאַל האָט מען אים אַרײַנגערופן, אַף אַ ווייכן שטול האָט מען אים באַזעצט, און מיט זייער אַ פרײַנטלעך שמייכעלע האָט מען אים אויפגע־נומען, געוואָלט מכבד זײַן מיט טיי, — האָט ער זיך אָפּגעזאָגט, נאָר אַז כ'איז געקומען צו דער זאַך, צוליב וועלכער ער איז אַהער געקומען, איז

דאָס פֿרײַנטלעכע שמייכלען פֿאַרשוווּנדן געוואָרן, און עס האָט זיך באַוויזן אַף זייערע פּנימער אַ שטיקל בהלה.

— וואָס? אײַער טאָכטער אין טורמע?... וואָס זאָל דאָס באַדײַטן?... שרעקלעך! שרעקלעך! אַ קלאַפּ, פּשוט ווי מיט אַ קויל אין האַרצן!... וואָס פֿאַר אַן עצה זאָל מען אײַך געבן? ליידער קאָן מען נישט העלפֿן דערצו גאָרנישט... נישט באַקאַנט מיט די „דאָזיקע" לײַט...

אַט אַזאַ מין וואַרעמען „ברוך-הבא" האָט געהאַט איציקל שאַסטעפּאַל בײַ זײַנע געהויבענע מחותנים, וואָס זייערע זינדלעך שדכנען זיך צו זײַן טאָכטער.

* * *

דער איינציקער, וועלכער האָט באמת מיטגעפֿילט דעם אָרעמען פֿאָטער אין זײַן גרויסן אומגליק און וועלכן איציקל שאַסטעפּאַל האָט געפֿונען אַז אמתן איבערגעגעבנסטן פֿרײַנט, איז געווען, ווי דער לעזער קאָן זיך שטויסן, סאַשאַ סאַפּראַנאָוויטש.

דעם אַפּטייקערס זונדל האָט נישט געוואַרט, ביז שאַסטעפּאַל וועט קומען צו אים און וועט אים בעטן, ער זאָל עפּעס טאָן. סאַשאַ, ווײַבאַלד ער האָט נאָר דערהערט, אַז באַנאַכט האָט מען צוגענומען טאַמאַראַן, איז ער גלײַך אַרויסגעלאָפֿן אַרויף צו שאַסטעפּאַלן און האָט געטראָפֿן די אומגליקלעכע מוטער, שיווקע שאַסטעפּאַל, אין אַזאַ לאַגע, וואָס מע האָט געמוזט רופֿן באַלד אַ דאָקטער, מינטערן און ברענגען רפֿואות פֿון דער אַפּטייק, און שפּעטער, אַז דער פֿאָטער איז געקומען פֿון זײַן גליקלעכער רײַזע איבער זײַנע קריסטלעכע און ייִדישע גוטע פֿרײַנט און איז אַרײַנגעפֿאַלן אין שטוב אַרײַן מיט אַזאַ פּנים, וואָס מע האָט פֿאַרשפּאַרט ווערטער, — האָט סאַשאַ זיך אַליין אַרויסגערופֿן, אַז טאָמער דאַרף מען ערגעץ גיין געוואָר ווערן — גייט ער; טאָמער דאַרף מען אָנווענדן פּראָטעקציעס, אויסנוצן זכות-אבֿות, האָט ער אַ וועג דורך זײַן פֿאָטער. דער אַפּטייקער האָט פֿיל באַקאַנטע קריסטן, אַפּיצירן, וואָס ער שפּילט מיט זיי אין קאָרטן...

— שאַט! — האָט אַ זאָג געטאָן סאַשאַ און האָט זיך געגעבן אַ פּאַטש אין שטערן. — איך האָב! איך האָב! בײַ מײַן פֿאָטער איז דאָ

אַ באַאַקנטע פּערזאָן, אַז אַלטע „באַרישני״, נאַדיעזשדאַ אַלעקסאַנדראָוונאַ הייסט זי, זי קומט צו אונדז אַלע טאָג אין דער אַפּטייק. האָט די נאַדיעזשדאַ אַלעקסאַנדראָוונאַ אַ ברודער אַ זשאַנדאַרמסקי ראַטמיסטער, וואָס ער מוז וויסן אַלץ. אויב איר וועט מיר דערלויבן, טו איך שוין אַ גיי צו דער נאַדיעזשדאַ אַלעקסאַנדראָוונאַ... איך בין באַ איר אַ גאַנצער חשוב...

— אויב איך וועל אײַך דערלויבן? — זאָגט איציקל שאָסטעפּאַל און קאָן מער נישט ריידן, און ווען ער זאָל זיך נישט שעמען פאַרן אַפּטייקערס זונדל, וואָלט ער אים געפאַלן אַפן האַלדז קושן, וואָרעם ער פילט, אַז ער, סאַשאַ, איז אים אַ פרײַנט, אַז אמתער, אַז איבערגעגעבענער פרײַנט, דער איינציקער צווישן אַלע גוטע פרײַנט!...

סאַשאַ איז אַוועק צו דער „אַלטער באַרישני״ און האָט זי געטראָפן באַ זיך אין גאָרטן איבערזעצן קווייטן. דערזען דעם יונגן סאַפּראַנאָוויטש, האָט זי זיך אויפגעהויבן פון איר אַרבעט און איז אים געגאַנגען אַקעגן מיט אַ שיינעם „גוטמאָרגן״, אים אויסגערעדט, פאַרוואָס ער קומט נישט אָפט אַהער, אין דעם קליינינקן גן־עדן, וואָס זי אַליין מיט אירע אייגענע הענט האָט באַשאַפן. דאָ האָט אים נאַדיעזשדאַ אַלעקסאַנדראָוונאַ מיט איר הענטל באַוויזן באמת אַ קליינעם גן־עדן פון פאַרשיידענע בלומען, וואָס שמעקן, יונגעביימלעך, וואָס בליִען, סאַמעטן גראָז, וואָס בעט זיך, מע זאָל דאָס אַ גלעט טאָן, און גלעטע שמאָלע סטעזשקעלעך, מיט זאַמד אויסגעשיט, וואָס ציִען זיך, ווי גלעטע סטענגעס אַף גרין זײַדנציַיג, מיט בלומען באַפּוצט פון דער מילדער האַנט פון דער דאָזיקער פעע, אָדער פּרינצעסן פון גן־עדן, נאַדיעזשדאַ אַלעקסאַנדראָוונאַ. עס איז נאָר געווען אַן עבירה און אַ פאַרדראָס, וואָס די פעע, אָדער די פּרינצעסן פון דעם גן־עדן, מיט די ברילן אַף דער נאָז, האָט מיט איר גראָבלעכער מאַנצבילשער שטימע גענומען אויסרעכענען, וואָס דאָס קאָסט, וואָס דאָס גאַנצע הויז קאָסט, און וואָס דאָס הויז ברענגט איַין, און וואָס דער גאָרטן ברענגט איַין, — „ס׳איז נישט כדאי, עס טראָגט נישט אַפילו קיין פינף פּראָצענט״... אַ פעע מיט ברילן... אַ פּרינצעסן מיט פּראָצענט... אַך, ווי ווינציק דאָס שטימט מיט דעם קליינינקן גן־עדן!... און סאַשאַ טרעט צו צו זײַן זאַך, וואָס צוליב דעם איז ער געקומען.

די גאַנצע צײַט, וואָס דער יונגער סאַפּראַנאָוויטש האָט גערעדט, איז די אַלטע „באַרישני״ געשטאַנען, די הענט פאַרלייגט אַהינטער, גע־

קוקט דורד די ברילן אַרויף אַפֿן הימל און געהערט מיט קאַפּ. און אַז סאַשאַ האָט געענדיקט, האָט זי אַוועקגעשטעלט די ברילן אַף אים און געזאָגט מיט איר גראַבלעכער מאַנצבילשער שטימע:

— ווילט איר, הייסט דאָס, איך זאָל דורד מײַן ברודער אײַך איבערגעבן אַלץ, וואָס באַלאַנגט צו דער געפֿאַנגענער, וויאַזוי הייסט זי? טאַמאַראַ? אַ פּאָעטישער נאָמען... זייער אַ פּאָעטישער נאָמען!... אָבער, איך מוז אײַך זאָגן, מײַן ליבער יונגערמאַן, אַז די אויפֿגאַבע איז נישט פֿאַר מיר. איר ווילט וויסן, פֿאַרוואָס? איך וויל נישט האַנדלען מיט אַ זשאַנדאַרמסקי.

— אײַער ברודער דער ראָטמיסטער... — וויל איר סאַשאַ אָפּענטפֿערן.

— מײַן ברודער איז דער זעלבער, וואָס זיי, דער זעלבער זשאַנדאַרם, איך וויל אים נישט קענען! איך וויל זײַן פּנים נישט אָנקוקן!

אַף אַזאַ קלאַפּ האָט זיך סאַשאַ נישט געריכט. סאַשאַ איז אָבער נישט פֿון די מענטשן, וואָס פֿאַרלירן זיך באַם ערשטן אָפּשטויס. ער האָט אָנגעווענדעט אַלע קרעפֿטן. ער האָט אָנגעשיקט אויך זײַן פֿאָטער אַף דער „אַלטער מויד", און ער האָט געפּועלט, אַז זי זאָל זיך איבערבעטן צוליב דעם מיט איר ברודער דעם זשאַנדאַרמסקי ראָטמיסטער. און עס איז נישט אַוועקגעגאַנגען קיין עטלעכע טעג, האָט נאַדיעזשדאַ אַלעקסאַנדראָוונאַ געבראַכט צו טראָגן אין דער אַפּטייק אַרײַן אַ גאַנצן פּאַק מיט נײַס, פֿאַרדרייטע, פֿאַרפּלאָנטערטע, פֿאַרקריפּלטע, דער רוח אַליין קאָן דאָ ברעכן דעם קאָפּ: עפּעס אַ מיידל, וואָס האָט זיך אויפֿגעהאָנגען אין טורמע... און אַ באַקאַנטשאַפֿט מיט אַ מענטשן, וואָס האָט אַוועקגעשיקט איינעם אַף יענער וועלט...

— דער שוואַרצער יאָר זאָל זיי וויסן דאָרטן! זאָלן זיי אײַך אַלע ברעכן די קעפּ! און מיך זאָלט איר לאָזן צורו און נישט בעטן מער, איך זאָל מיר שמוצן די הענט! און פֿאָלגט מיך, יונגערמאַן, טוט אַ שפּײַ אַף דעם גאַנצן עסק און קומט בעסער צו מיר אין גאָרטן הײַנט, וועל איך אײַך מכבד זײַן מיט „שפּאַנקעס", מײַן אייגענע פּלאַנצונג, איר האָט נאָך אַזעלכע שפּאַנקעס נישט געגעסן! ווען איך האָב אַזעלכע ביימער אַ סך, וואָלט איך געקאָנט פֿאַרגרעסערן די הכנסה פֿונעם גאָרטן אין צווייען, אויב נישט אין דרײַען...

זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז סאַשאַ סאַפּראַנאָוויטש האָט איבערגע־געבן טאַמאַראַס פּאַטער די דאָזיקע ידיעה אין זייער אַן איידעלער פאָרעם, אָדער ווי זיין פּאַטער דער אַפּטייקער האָט זיך אויסגעדריקט אויף זיין אַפּטייק־לשון: „אַ ביטערע פּיל איינגעוויקלט אין גאָלד". ער האָט גע־מאַכט די גאַנצע געשיכטע צו קליין געלט, און אַז איציקל שאַסטעפּאַל האָט מיט שרעק און מיט האַפענונג אויסגעהערט די דאָזיקע באַפּוצטע געשיכטע, האָט אים דאָס פּנים געשיינט, די אויגן געלויכטן, ווי בײַ אַ קליין קינד, וואָס מע האָט נאָר וואָס באַשטראָפט און איבערגעבעטן מיט אַ שפּילעכל: „ער ווייס שוין, ער פאַרשטייט שוין — אַלץ איבער אָט דעם ראַמאַנענקאָ, ימח שמו וזכרו"...

פון יענעם טאָג האָט סאַשאַ נישט גערוט. ער האָט דורכגעשלאָגן, ווי ער אַליין האָט זיך אויסגעדריקט, אייזערנע מויערן, און זיך באַקאַנט מיט אַזעלכע מענטשן, וואָס ער וואָלט זיינע יאָרן אויסגעלעבט און וואָלט זיי נישט געקענט. ער איז געוואָר געוואָרן סודות... עס איז אים גע־ראָטן, געוויינטלעך, פאַר געלט (שאַסטעפּאַל האָט נישט געזשאַלעוועט קיין געלט), צו לייענען אַ קאָפּיע פון טאַמאַראַס בריוו צו איינעם אַ חברה־מאַן מיטן נאָמען מאַרטשענקאָ. אַ בריוו אַ הייסער, אַ פלאַם־פייעריקער בריוו... סאַשאַ וואָלט זיך גערעכנט גליקלעך, ווען טאַמאַראַ שרייבט צו אים, צו סאַשאַן אַזאַ בריוו... ער האָט נעבעך אַלץ געמוזט אַראָפּ־שלינגען, נאָר עס האָט זיך נישט געהאַנדלט דאָ אום זיינע אייגענע גע־פילן צו טאַמאַראַן; דאָ איז געווען נייטיק אַרויסצורייסן זי פון די אייזערנע נעגל, אַרויסשלעפּן זי פונעם אָפּגרונט, אין וועלכן זי איז אַריין און אין וועלכן זי האָט וואָס ווייטער אַלץ מער געזונקען. עס האָט זיך בײַ זיי געוויקלט איין ענין אינעם אַנדערן: דער נאָמען מאַרטשענקאָ איז געווען געבונדן מיט ראַמאַנענקאָ. ראַמאַנענקאָ־מאַרטשענקאָ איז געווען איינגעפלאָכטען אין דער געשיכטע פון מאַשאַ באַשעוויטש, וואָס האָט אַזוי טראַגיש געמאַכט אַ סוף צו איר לעבן אין טורמע...

אַן אַפּטער גאַסט איז געוואָרן איציקל שאַסטעפּאַל בײַ זיין שכן דעם אַפּטייקער אין הויז... ער האָט זיך באַפריינדעט נישט נאָר מיטן אַפּטייקערס זונדל, נאָר אויך מיטן אַפּטייקער אַליין, און מיט סאַשאַס חבר, קעסלער. עס איז געווען צו זען אַלע פאַרנאַכט באַם אַפּטייקער אין שטוב אַ קליינע אסיפה פון היימישע מענטשן: סאַלאָמאָן סאַפּראַנאָ־

וויטש, איציקל שאַסטעפּאַל, סאַשאַ סאַפּראַנאָוויטש און זײַן חבר שמעון קעסלער, און מע האָט גערעדט נאָר פֿון איין פּערזאָן — פֿון טאַמאַראַן, און נאָר פֿון איין זאַך — פֿון איר באַפֿרײַונג.

— דו ווייסט, וואָס איך וועל דיר זאָגן? — אַזוי מאַכט איציקל שאַסטעפּאַל צו זײַן פּרווי שיווקע. — אָט דער סאַפּראַנאָוויטש (שווין אויפֿ „אַפּטייקער") איז אַ גאַנץ ווויל מענטשל. מיר איז געפֿעלן, ווי־אַזוי ער פֿירט זיך מיט זײַן זון (שווין אויס „זונדל", נאָר „זון"!), ווי־אַזוי ער גיט אים אָפּ כבוד און ווי־אַזוי ער האָט אים ליב — און ס'איז טאַקע דאָ וועמען!...

אויך דער אַפּטייקער האָט געביטן די מיינונג אָף זײַן שכן שאַסטעפּאַל. ער זאָגט צו זײַן זון:

— אַ רחמנות נעבעך אָף אונדזער שאַסטעפּאַל! (שווין אויס „יודאַש"!) ער איז גאָרנישט אַזאַ ווילדער מענטש, כ'לעבן!

קאַפּיטל ז.

אַלצדינג רוט

מיט ריזנטריט איז זיך די באַוועגונג געגאַנגען איר וועג איבער אַלע שטעט און שטעטלעך אין איין גרויסן ווידער־קול, אין וועלכן עס האָט אָפּגעקלונגען דאָס אײנציקע וואָרט פֿ ר ײַ ה י י ט... אַלע רעדער פֿון דער גרויסער לאַנד־מאַשין האָבן זיך ווי דורך אַ באַפֿעל פֿון אַ גרויסן מעכאַניק, אָדער דורך אַ כשוף פֿון אַ צויבער־שטעקן, אָפּגעשטעלט, און אַלץ איז ווי פֿאַרשטאָרבן געוואָרן, און אַ מאָדנע רו און אַ מערקווירדיקע שטילקייט איז אַרײַנגעטראָטן אין גאַנצן לאַנד, אַ מין נאַטירלעכער פֿײַער־טאָג, אַ גרויסער יום־טוב, נישט אַזאַ יום־טוב, וואָס ס'איז איבערגעגעבן געוואָרן צו די מענטשן בירושה, נאָר אַזאַ מין יום־טוב, וואָס מענטשן אַליין האָבן אים באַשאַפֿן, וואָס מענטשן אַליין האָבן, נאָך אַ סך יאָרן שווער אַרבעטן און נאָך אַ סך יאָרן זיך אַרומרײַסן איינער מיטן אַנדערן, מיטאַמאָל אים, דעם יום־טוב, אַרויסגערופֿן אין לעבן, האָבן זיך פֿאַר־אייניקט אונטער איין אידעע און זיך צונויפֿגעקליבן אַלע אין איין אָרט

און געזאָגט צו זיך אַליין: היינט זאָל זיין שבת וינפש — גערוט און אויסגערוט!...

— אַ גוט יום־טוב אייך! — האָט געזאָגט יודל קטנתי, אַריינגע־פאַלן צו נחמיה דעם שוסטער מיט אַזאַ יום־טובדיק אויסזען, ווי סיידן שמחת־תורה קאָן אַ ייד זיין אַזוי בגילופין. אפשר איז דאָס געווען דער־פאַר, ווייל יודל קטנתי איז שוין געווען אין אַ פאַר ערטלעך בײַ באַקאַנטע בעלי־מלאכות און געטרונקען לחיים לכבוד דעם גרויסן יום־טוב, וואָס „מיר בעלי־מלאכות" האָבן געמאַכט? און אפשר איז דאָס געווען דער־פאַר, ווייל זיין „זוגתי" (אַזוי האָט ער זי גערופן: „מיין זוגתי") האָט אים אַרויסגעטריבן, ער זאָל גיין קריגן ערגעץ אַף שבת? און אפשר איז די פריילעכקייט אים געקומען דערפון, וואָס זיין „קדיש" איז איבערגע־פירט געוואָרן פון איין געפענגעניש אינעם אַנדערן, און ס'איז אַ סברה, אַז מע זאָל אים משפטן מיט פעלד־געריכט, אָדער, ווי יודל רופט דאָס אָן, „בחסד וברחמים — מיט יושר און מיט סאָוועסט, אַ שטריקל אַפן האַלדז און פאַזשאַלויטע אגוו קאַזנאָו"?...

— אַ מצוה, זאָל זיך אַ הונט נישט גלוסטן קיין המנטאַש, אַז ער הערט נישט די מגילה!

אַזוי לאָזט אוים יודל קטנתי מיט זיין בלומענשפּראַך און באַקומט אַ פאַרציע פון נחמיה דעם שוסטערס ווייב, זיסל:

— אַ חרפה און אַ בושה אין אייער וויטן האַלדז אַריין! ווי שעמט זיך דאָס נישט אַ ייד היינטיקע ציטן ריידן אַזעלכע ווערטער און מאַכן חוזק פון אַן אייגענעם זון, וואָס האָט איינגעשטעלט זיין לעבן פאַר אייך און פאַר מיר און פאַר אונדז אַלעמען? אייער גליק, וואָס מיינע קינדער זיינען איצט נישטאָ אינדערהיים; מיין חיים וואָלט אייך געגעבן אַ פעטשאַטשעק, אַז ס'וואָלט אייך פינצטער געוואָרן איןביידע אויגן!

— וואָט טיבע יוצר המאורות! — זאָגט יודל קטנתי, און נחמיה דער שוסטער זעצט דאָס איבער אַף יידיש:

— אָט האָסטו דיר אַ חתונה!

— וואָס דען? זעצט זיך אָוועק אַזאַ ייד אָפּלאַכן פון זיין אייגן קינד, וואָס איז זיך מפקיר פאַר דער וועלט...

— פאַר דער וועלט? — זאָגט יודל. — די „וועלט" האָט, הייסט עס אַריינגעשיקט אַ בריוול צו מיין זון: „ידידי רב וועלוול! הנה כפי

כאשר אזוי ווי איך, „וועלט", בין פארבײַ, איך דארף האָבן פרייַהייט, לכן בקשתי, זאָלסט זיך מטריח זײַן צו מיר למען השם מיט נחמיה דעם שוסטערס צוויי בנים און מיט חוה דער ייִדענעס קדיש, און מיט נאָך אַזעלכע אנשי־חיל פון אונדזער פאלק עמך... שאַ! ברוך הבא, אַ ייִד רב ליפּאַ!...

דאָס איז געוועזן ליפּאַ באַשעוויטש.

ווען יודל קטנתי זאָל נישט געבן צו וויסן, אַז דאָס איז ליפּאַ באַ־שעוויטש, וואָלט מען אים זיכער נישט דערקענט. אַזוי שטאַרק האָט זיך דער אָרעמער „האַלץ־ייִד" איבערגעביטן. זײַן בעזעמדיקע באָרד איז גע־וואָרן ווײַס ווי שניי און צעשפּרייט אין דער ברייט איבערן גאַנצן פּנים. און דאָס פּנים אַליין איז געוואָרן מאָדנע געל־גלאַנצנדיק און געקנייטשט, ווי אַ צעקנייטשטע מגילה אַף דער לינקער זײַט. דער שטערן האָט זיך אַרויפגערוקט אַרויף מיט צוויי גאַנץ טיפע ווינקלען. דאָס היטל טראָגט ער איבער די אויגן, דאָס האַרץ באַ אים איז צעבראַסטעט, די קאַפּאָטע איז צעפליקט, איין אַרבל אויסגעריסן, און אַ גרויסן שטעקן אין האַנט טראָגט ער, און די אויגן באַ אים ברענען ווי קוילן, קוקן אין איין פּינטל אַרײַן, און ריידן רעדט ער מיט אַ ניגון, אָז אַז אָפּשטעל, שטייט נישט אַף איין אָרט, גייט פון איין שטוב אין דער אַנדערער און וועקט דעם עולם, גרייט אים צו צום גרויסן אומגליק, צום אויסגוס, צום שטורעם, וואָס קומט אַף דער וועלט.

— הערט צו, פעלקער! — אַזוי האָט ליפּאַ אָנגעהויבן מיט אַ ניגון פון פּסוק, אַז ער איז אַרײַנגעקומען צו נחמיה דעם שוסטער. — פאַר־נעמט, איר מענטשן פון דער וועלט, וואָס מײַן מויל טוט צו אײַך ריידן אַצינד. וואַכט אויף פון אײַער שלאָף, הייבט אויף אײַערע אויגן אַרויף און אַראָפּ, אַרום און אַרום, און זעט, ווי עס כמאַרעט זיך דער הימל. שוואַרצע וואָלקנס טראָגן זיך אין דער לופטן, דער ווינט טוט זיי טרײַבן מיט גרויס אײַלעניש, און זיי פאַרדעקן דעם גאַנצן הימל. אָט באַלד ברעכט אויס אַ שטורעם, אָט באַלד קנאַלט אויס אַ דונער און עס טוט אַ זעץ אַ רעגן, אַ שלאַגס־רעגן, אָבער נישט קיין רעגן פון וואַסער, נאָר אַ רעגן פון בלוט. עס פליסן טײַכן, טײַכן פון בלוט לויפן באַרג־אַראָפּ, פילן אָן די הײַזער, טרײַבן אַרויס די מענטשן אַף דער גאַס, לויפן אַרום ווי משוגעים, שרײַען און פּילדערן, קוקן אַרויף, גייען ביזן האַלדז אין

בלוט און רופן צו גאָט, ער זאָל זיי העלפן. אָבער ער הערט נישט, דער גאָט, ער איז אַ גאָט פון נקמה. ער קאָן אײַך נישט פאַרגעסן אײַערע זינד און אײַער שולד, וואָס איר טוט פאַלשן, נאַרן איינער דעם אַנדערן, שווינדלען און ליגנערן און פאַרגיסן אומזיסטיק בלוט...

— אָט וועט איר באַלד הערן, ווי ער וועט אויסלאָזן מיט אַ מאָדער־נעם געזאַנג! — אַזוי באַמערקט יודל קטנתי, און ער האָט געטראָפן: ליפּאַ באַשעוויטש פאַלט אַרײַן פונעם פריִערדיקן נוסח אינעם נוסח פון קינות און לאָזט אויס זײַן דרשה אַזוי:

— זאַמלט אײַך צענויף אַלע, איידער עס קומט דער בלוטיקער מבול אַף דער וועלט, טוט תשובה, זײַט מתפּלל און זאָגט: אָנא ד' הושיעה נא — עגעדעז, מאַגעדעז, מאַגדאַדעז! עעעעגעדעז, מאַגעדעז, מאַגדאַאַאַדעז!!!...

— רב ליפּאַ! אפשר וועט איר עפּעס עסן? — פרעגט אים נחמיה דעם שוסטערס ווײַב.

— עסן? — פרעגט ליפּאַ און פאַלט אַרײַן צוריק אין זײַן פריִערדיקן נביאותדיקן טאָן אַרײַן. — אײַער אייגן פלייש וועט איר עסן, איינס דאָס אַנדערע לעבעדיקערהייט, אַ מוטער וועט אויפפרעסן איר אייגן קינד, און קינדער וועלן מאַכן אַ סעודה פון זייערע עלטערן, אַ ברודער וועט פאַר־קויפן זײַן אייגענע שוועסטער, אַ חתן — זײַן כלה. עס וועט אויסגעמעקט ווערן דאָס וואָרט „רחמנות" פון דער וועלט, ביז גאָטס צאָרן וועט נישט אויסגעגאָסן ווערן אין אַ גרויס דערטרינקעניש, אַ מבול פון בלוט און פון טרערן. דאָס זײַנען די טרערן פון אלמנות און יתומים, פון אַלטע פאָטער און מוטער, פון שוועסטער און ברידער, וואָס האָבן זיך געלאָזט פּײַניקן פון די אומריינע רשעים און האָבן נישט געוואָלט רופן צו גאָט און לויבן זײַן נאָמען און זינגען צו אים אַף אַ קול: עגעדעז, מאַגעדעז, מאַגדאַדעז! עעגעדעז, מאַגעדעז, מאַאַגדאַאַדעז! עעעעגעדעז, מאַגעדעז, מאַגדאַאַאַדעז!!!...

— ווי איך האָב ערגעץ אַ שונא און ווי איר האָט אַ שונא און אַף אַלע גוישע שונאים געזאָגט געוואָרן אַזאַ סוף, רבונו של עולם!

אַזוי זאָגט זיסל די שוסטערן אוןווישט די אויגן מיטן פאַרטוך. ליפּאַ באַשעוויטש הערט נישט אויף צו זאָגן נביאות אַלץ מיט דעם זעלבן נוסח:

— זעט איר דען נישט, ווי עס פאַלן שטיינער פונעם הימל? פײַעריקע שטיינער, פעד און שוועבל, און פעדערן, פעדערן, פעדערן אָן אַ שיעור? הערט איר דען נישט קיין געשריי פון געשענדעטע ווײַבער, פון צעריסענע קינדער, און פון אַלטע לײַט מיט צוויעקעס אין מוח? זעט איר דען נישט קיין אויפגעשניטענע בײַכער, אָנגעפּילט מיט לעבעדיקע קעץ?...

— זאָל שוין זײַן געגנוג, רב ליפּאַ, גייט אײַך געזונטערהייט! — זאָגט צו אים זיסל און באַגלייט אים אַרויס פון דער טיר. און עס הערט זיך נאָך פון יענער זײַט ליפּאַס געזאַנג אַלץ מיטן אייגענעם טרויעריקן נוסח פון קינות: „ענגעדען, מאַגעדען, מאַגדאַדען!"...

קאַפּיטל ח.

מזל טוב! גוט יום־טוב!

. . . .

. . . .

וואָס האָט זיך אַזעלכעס געטראָפן? פונוואַנען האָבן זיך גענומען אַזויפיל מענטשן אױף דער גאַס? וואָס לויפן דאָס אַרום פון גאַנץ פרי אַן סטודענטן מיט לאַנגע פּאַפּירן אין די הענט און טיילן יעדן איינציקן, וועמען זיי באַגעגענען, פראַנק און פרײַ? וואָס נעמט מען זיך אַרום אינמיטן גאַס? וואָס קושט מען זיך? וואָס גראַטולירט מען זיך? וואָס גיט מען זיך אַפּ מזל־טוב? און וווּ איז ערגעץ פּאָליציע? פאַרוואָס זעט מען נישט קיין סאָלדאַטן, קאָזאַקן, זשאַנדאַרמען?...

די גאַסן ווערן אַלע מינוט פולער, מענטשן — מערער. קיין טראַמוויי, קיין דראָזשקעס זעט מען נישט פאָרן. אַלץ באַוועגט זיך, אַלצדינג גייט. ביידע זײַטן טראָטואַרן און די גאַנצע גאַס אינמיטן זײַנען געפּאַקט מיט מענטשן. און די פּנימער פון די מענטשן לײַכטן. און אָנגעטאָן איז מען יום־טובדיק. און רויטע בענדלעך האָט מען זיך צוגעשפּילעט אױפן האַרצן. און רויטע פאָנען האָט מען אויפגעהאַנגען אױף די באַלקאָנעס, רויטע קוווייטן אױף די פענצטער. אָט האָט זיך אָפּגעשטעלט אַ מיידל מיט אַ רויט זײַדן טיכל אױפן קאָפּ. אין איין מאָמענט רײַסט זי אַראָפּ פון קאָפּ

דאָס רויטע טיכל, צעריסט דאָס אַף אַ סך קליינע שטיקלעך, צעטיילט זיי צווישן די סטודענטן, וואָס רינגלען זי אַרום פון אַלע זײַטן און רײַסן די רויטע שטיקלעך בײַ איר פון די הענט. אַלע זײַנען יום־טובדיק, פריילעך, אָבער ערנסט. ס'איז פאָרגעקומען עפּעס אַ גרויסע, אַ מוראדיק־גרויסע זאַך...

* * *

איציקל שאַסטעפּאַל איז נאָך געשלאָפן, אַז מע האָט אָנגעקלאַפּט צו אים אין דער טיר אַרײַן.

— ווער איז? — האָט זיך געלאָזט הערן איציקלס קול.

— ס'איז איך, סאַפּראַנאָוויטש.

— סאַשאַ? וואָס איז דאָרטן?

— מזל־טוב, קאָנסטיטוציע!

— וואָס?

— אַ קאָנסטיטוציע האָט מען אונדז געשענקט... שטייט אויף, עס קערט זיך די וועלט!

— שיווקע, דו הערסט?

— ווײ איז מיר! וואָס האָט זיך געטראָפן?

— קאָנסטיטוציע!...

— איך בעט אײַך, זאָלט איר געזונט זײַן, וואָס איז דאָס אַזעלכעס?

— זאָגט שיווקע צו סאַשאַן, און איציקל ווערט אין כעס, מאַכט מיט די הענט און גיט איר צו פֿאַרשטיין אַף די פינגער:

— וואָס פאַרשטייסטו נישט? קאָנסטיטוציע הייסט אַ קאָנסטי־טוציע!

און איציקל דרייט אוים דעם קאָפּ צו סאַשאַן, ווי איינער רעדט: „גייט טענהט מיט אַ ייִדענע!" סאַשאַ סאַפּראַנאָוויטש אָבער האָט גע־דולד און גיט צו פאַרשטיין דער מאַדאַם שאַסטעפּאַל, וואָס הייסט דאָס קאָנסטיטוציע, און ער גיט צו, אַז ווי באַלד מע האָט אונדז געגעבן אַ קאָנסטיטוציע, קאָנען מיר האָפן אַף אַמנעסטיע.

— איר פאַרשטייט? אין אַ פּאָר שעה אַרום וועלן מיר האָבן די זכיה צו זען טאַמאַראַן פרײַ אָט־דאָ־אָ אין שטוב!

סאשא זאגט דאָס מיט אַזאַ איבערציַיגונג, אַז די פֿאָטער־און־מוטער קוקן זיך איבער איינס מיט דאָס אַנדערע, קאָנען זיך נישט איַינהאַלטן און צעוויינען זיך. ער געזעגנט זיך אָפּ אַף גיך און לויפֿט אַרויס און באַגעגנט זיך אַף די טרעפּ מיטן פֿאָטער.

— סאשא? פֿונוואַנען איז?

— פֿון די שאַסטעפּאַלס.

— האָסט זיי אָנגעזאָגט די בשורה?

— נו געווים.

— וואָס האָב איך דיר געזאָגט?

— וואָס האָסטו מיר געזאָגט?

— קאָנסטיטוציע!...

— וואַרט אויס, פּאַפּאַ, ביסט נאָך נישט פּאַרטיק.

— וואָס רעדסטו, סאשא, גאָט איז מיט דיר! אָט איז די ציַיטונג, נאַ לייען!

— איך האָב שוין געלייענט, געלייענט...

— נו?

— נו — נו!...

קיין ווערטער האָט מען מער נישט באַדאַרפֿט. דער פֿאָטער האָט פֿאַרשטאַנען, וואָס דער זון מיינט. ער קען אים. דער אַפּטייקער איז אויסער זיך פֿון סאשאס ענטפֿער. ער האָט אויפֿגעשטעלט אַף אים די בלויע ברילן און וויל אים עפּעס זאָגן, קומט אָן די „אַלטע מויד״ מיטן הונט העקטאָר און פֿאַלט אַרויף דעם אַפּטייקער אַפֿן האַלדז און קושט זיך מיט אים און גראַטולירט אים מיט דער קאָנסטיטוציע און זאָגט, אַז איצטער זיַינען אַלע מענטשן גליַיך... און וויל זיך צעקושן אויך מיטן אַפּטייקערס זון. קומט אָן פֿון דער אַנדערער זיַיט קעסלער און שלעפּט אים אַוועק, און נאַדיעזשדאַ אַלעקסאַנדראָוונאַ בליַיבט מיטן אַפּטייקער אין צווייען, און זי קוקט אַרויף דורך אירע ברילן, און עס לאָזט זיך הערן איר מאַנצבילשע שטימע:

— זעט נאָר וואָס דאַרטן טוט זיך!

דאָס, וואָס זיי האָבן דערזען, לאָזט זיך נישט באַשריַיבן אַזוי גרינג. דאָס איז געווען אַ מבול פֿון מענטשן, וואָס האָבן זיך צונויפֿגעגאָסן אינאיינעם מיט די גאַסן, און צוזאַמען מיט די גאַסן האָבן זיי געוואַקסן

און באַוועגט זיך. נישט מענטשן זײַנען געגאַנגען, נאָר גאַסן, גאַנצע גאַסן, און קעפּ, געדיכט ווי זאַנגען אין פעלד, האָבן זיך געוויגט קוים־קוים, ווי עס וויגן זיך די זאַנגען פון אַ קליין לײַכט ווינטל, און פאָנען האָבן געפלאַטערט איבער די קעפּ, און די באַלקאָנען פון די הײַזער מיט די דעכער און מיט די פענצטער זײַנען געווען באַהאַנגען מיט רויטן און באַזעצט מיט מענטשן, און אַלצדינג איז געווען צונויפגעגאָסן אינאיינעם: מענער און פרויען און קינדער, און קריסטן און ייִדן. און שטיל איז געווען און רויק און יום־טובדיק, ווי יום־טוב אין אַ מקום קדוש. און קיין זכר פון פּאָליציע איז נישט געווען. און כאָטש ס'איז געווען אַן אָקטאָבער־טאָג, האָט די זון געמאַכט שלום מיט דער ערד צוליב דעם גרויסן יום־טוב אויף דעם דאָזיקן טאָג און האָט געלויכטן, געשײַנט און געוואָרעמט, ווי אינעם שענסטן זומער־טאָג. און פון די זײַטיקע גאַסן זײַנען אויסגעוואַקסן נײַע ימים פון מענטשן מיט פאָנען און האָבן זיך צונויפגעגאָסן אינעם גרויסן מבול פון קעפּ, און אַלע אינאיינעם האָבן שטורעמדיק באַגריסט דעם גרויסן יום־טוב, דעם ערשטן פרײַהייטס־טאָג אינעם גרויסן לאַנד. און עס האָבן זיך געהערט פאַרשיידענע לידער און געזאַנגען. און עס האָבן זיך אַרויסגעריסן אַלעמאָל פאַרשיידענע ווער־טער און אויסגעשרייען. נאָר אָפטער פון אַלע ווערטער האָט מען גע־קאָנט הערן דאָס וואָרט: „קאָנסטיטוציע!" „קאָנסטיטוציע!"

טויזנטער קולות האָבן זיך אַרויסגעריסן פון טויזנטער העלדזער און האָבן אָנגעפילט די לופט מיט דעם איינציקן ליבן טײַערן וואָרט: „קאָנ־סטיטוציע!"

עס האָט זיך אויסגעוויזן, אַז נישט נאָר די מענטשן — די הײַזער, די דעכער, די גאַסן, די ביימער, די שטאָט, די שטיינער האָבן געשריגן „קאָנסטיטוציע!" עס האָט זיך געדאַכט, אַז אויך די ערד ציטערט און שרײַט: „קאָנסטיטוציע!"

איינער פון דעם גאַנצן מבול מיט מענטשן איז אַרויפגעשפּרונגען אויף אַן איבערגעקערטן פאַס און האָט אויסגעדונערט מיט אַ גראָבער באַ־סאָווער שטימע, אין וועלכער ס'איז געווען צו דערקענען דעם באַוואָקסע־נעם פאַרשוין מישאַ בערעזניאַק־נײַדיטש.

— בירגער! דאָס ערשטע מאָל ווערט איר אָנגערופן מיט דעם דאָזיקן פרײַען נאָמען „בירגער"! דערלויבט מיר, אַז אומבאַקאַנטן, צו

גראַטולירן אײַך מיט דעם גרויסן יום־טוב, מיט דעם גרויסן טריומף. בירגער! מיר פײַערן אונדזער טריומף, מיר פרייען זיך מיט אונדזער יום־טוב! פאַרגעסט אָבער נישט אונדזערע קעמפער, די, וועלכע האָבן פאַרגאָסן זייער בלוט, די, וועלכע האָבן געשענקט זייער לעבן, די, וועלכע האָבן אוועקגעטראָגן זייערע קעפּ אַפן עשאַפאָט פאַר אונדז און פאַר אונדזער פרײַהייט. אַף די קני זאָלט איר פאַלן, אַלע ביז איינעם!

און דער גאַנצער מבול מענטשן שטעלט זיך אַוועק, ווי איין מענטש, אַף די קני, און דער רעדנער טוט דאָס אייגענע אַף דעם איבערגעקערטן פאַס, הייבט אויף די האַנט און לאָזט אַרויס מיט זײַן באַסאָווער שטימע דאָס געוויסע טרויער־ליד:

„ווי זשערטוואָיו פּאַלי —

איר זענט אַ קרבן געפאַלן"...

און דער גאַנצער מבול פון מענטשן כאַפּט אונטער, ווי איין מענטש, דאָס דאָזיקע טרויער־ליד, און עס לאָזן זיך אַראָפּ די רויטע פאָנען, און אַלע קעפּ זײַנען אַנגעבויגן, און אַלע זינגען, און פיל־פיל וויינען, וואָרעם פיל־פיל האָבן אייגענע און באַקאַנטע, וואָס זײַנען געפאַלן... און אַ הייליקע שטילקייט ווערט פאַרשפּרייט איבער דעם מבול פון אָפּגעדעקטע קעפּ פון די אַלע מענטשן, וואָס האָבן זיך דאָ צונויפגעזאַמלט אינעם נאָמען פון דער פרײַהייט...

און אַז דער רעדנער שטעלט זיך אַף די פיס, שטייט אויף מיט אים דער גאַנצער מבול פון מענטשן, און זײַן באַסאָווע שטימע דונערט ווײַטער:

— בירגער! מיר האָבן אָפּגעגעבן אונדזער חוב צו די געפאַלענע קעמפער. איצט דאַרפן מיר זיך דערמאָנען אַז די קעמפער, וועלכע זײַנען נאָך נישט געפאַלן. זיי לעבן נאָך און מוטשען זיך אין די ענגע פינצטערע טורמעס. אַז זיי דערמאָנט אײַך. זיי ווייסן נאָך נישט פון אונדזער גרויסן יום־טוב, וואָס זיי האָבן אונדז באַשאַפן. צו זיי, צו זיי לאָמיר גיין! צו די מאַרטירער פאַר אונדזער פרײַהייט לאָמיר קומען! אַלע, ווי איין מענטש, לאָמיר זיך לאָזן צו די טורמעס. קיין איינציקער זאָל נישט בלײַבן דאָ. אַמנעסטיע לאָמיר פאָדערן פאַר אונדזערע שוועסטער און ברידער! באַפרײַען זאָל מען זיי באַלד, די רגע, די טירן עפענען און אַרויסלאָזן די

אומשולדיקע. און זאָל מען אונדז באַגעגענען מיט פייער, וועלן מיר אַלע פאַלן. צו די טורמעס, בירגער, צו די טורמעס!

— הורררררראַ!!! — קאַטשעט זיך אַ הילך פונעם מבול מיט מענטשן פון איין עק שטאָט ביזן אַנדערן, און גאַנצע כוואַליעס קעפּ טראָגן זיך אַהין, צו די טורמעס!

די ערד, וואָס טראָגט אויף זיך די דאָזיקע אַלטע שטאָט, האָט נאָך קיינמאָל נישט געהערט אַזאַ הילך, פון וועלכע מויערן קאָנען צעשפּאָלטן ווערן. דער הימל, וואָס דעקט איבער די דאָזיקע ערד, האָט נאָך קיינמאָל נישט געזען אַזאַ באַוועגונג פון מוראַשקעס־מענטשן. און די זון האָט פאַרגעסן אַז עס איז אַן אָקטאָבער־טאָג, און האָט אַ צופרידענע אַראָפּ־געקוקט מיט איר פייעריק פּנים אויף די צעהיצטע גליקלעכע מענטשן, און די גאַנצע נאַטור האָט גענומען אַנטייל אינעם דאָזיקן ליכטיקן הייליקן פרייהייטס־יום־טוב.

קאַפּיטל ט.

פאַרשטערט דעם יום־טוב

חדושים ונפלאות! וויאַזוי האָבן זיך מענטשן אינעם דאָזיקן ים, אינעם דאָזיקן מבול, געקאָנט געפינען איינס דאָס אַנדערע? אויף אַזאַ בריהשאַפט זיינען געווען פעיִק נאָר אַזעלכע מזיקים, ווי סאַשאַ סאַפּראָ־נאָוויטש און זיין חבר קעסלער. די צוויי חברים האָבן מיטן כּח פון זייערע עלנבויגנס זיך דורכגעשלאָגן אַ וועג און האָבן, גייענדיק צו די טורמעס, זיך אָנגעשלאָגן אויף איציקל שאַסטעפּאַל, וואָס סע האָט אים אַרויסגעטראָגן פון שטוב איינעם אַליין מיט זיין שירם — ער ווייס אַליין נישט מיט וואָסער אַ כּח.

ווי מע דערזעט אַן אייגן קינד, אַזוי האָט זיך שאַסטעפּאַל דערפרייט, אַז ער האָט דערזען דעם אַפּטייקערס זון. שוין זשע איז דאָס אַלץ אויף דער וואָר? שוין זשע איז דאָס אַלץ אמת? קאָנסטיטוציע? אַלע זיינען גלייך? און אַפילו ייִדן אויך?... מע וועט באַפרייען די פּאָליטישע? און אָט באַלד וועט ער זען זיין באַפרייטע טאָכטער? זיין ליבע, איינ־ציקע, טייערע טעאָכטער? ער קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטן, באַטראַכט

די דאָזיקע אַלע „יינגלעך“, דאַכט זיך, „גאָרנישטן“, און דאָך האָבן טאַקע זיי אויסגעפירט!... און באַקאַנטע ייִדן באַגעגנט ער, וואָס געבן אים אָפּ מזל־טוב, קושן זיך מיט אים: „מיר זײַנען הײַנט גלײַך מיט אַלעמען!“... נישט שוין זשע טאַקע גלײַך מיט אַלעמען?... און נישט נאָר ייִדן — קריסטן באַקאַנטע גריסן אים, קושן זיך מיט אים, געבן אים אָפּ מזל־טוב. עפּעס נאָר משיחס צײַטן!... פּלוצים דערפילט ער אַ האַנט אויף זײַן פּלייצע. ער דרייט אויס דעם קאָפּ:

— סאַשאַ?...

און איציקל נעמט סאַשאַן אונטער דער האַנט און ער קוקט אים אין די אויגן אַרײַן, ווי איינער רעדט: „איז דאָס נישט קיין חלום?“... און סאַשאַ סאַפּראָנאָוויטש האָט ווי געטראָפן זײַן מחשבה, און זאָגט צו אים מיט אַ שמייכל:

— יאָ. מיר גייען זיי באַפרײַען. נאָך אַ האַלבע שעה און טאַמאַראַ וועט דאָ זײַן מיט אונדז... מיט אונדז!...

אם ירצה השם! — זאָגט אים איציקל מיט אַ ירא־שמים־פּנים, האָט מורא זיך אַליין געבן אַ גוט אויג און קוועטשט סאַשאַן די האַנט.

— איז די משמעות, הייסט עס, אַז איצטיקס מאָל האָבן מיר אויסגעפירט?

דאָס וואָרט „מיר“ זאָגט איציקל שאַסטעפּאַל שוין מיט גדלות, מיינענדיק דערמיט נישט אַזוי זיך, ווי די טאָכטער... און ער דערזעט אינעם מבול פון קעפּ אַ באַקאַנט מיידל מיט אַ בחור אונטער דער האַנט גייען זיי ביידע זייער יום־טובדיק. ער וואָלט געמעגט שווערן, אַז דאָס איז זײַן שטוב־מיידל כאַסקע. יאָ, עס איז כאַסקע מיט איר חתן דעם טרובאַטש... „אַ יום־טוב — טראַכט ער זיך — אַלע זײַנען גלײַך, אַביסל טוט אים הנאה, וואָס אַלע זײַנען גלײַך און אַביסל אַרט דאָס אים: ווי געשיקט זיך עס, אַז זײַן שטוב־מיידל כאַסקע זאָל זײַן גלײַך מיט זײַן טאָכטער טאַמאַראַ?... און צוריק טוט ער אַ טראַכט: „אַ שיינע ריינע כפּרה, זאָלן זיי זײַן גלײַך, אַבי ער זאָל שוין דערלעבן זען די טאָכטער געזונטערהייט!“... און נאָך אַ באַקאַנט פּנים דערזעט ער פון מבול פון קעפּ; דאָס איז נעטשיפּאָרענקאָ, דעם פּריס־טאַוום שרײַבערל. „וואָס טוט דאָ דער גויעץ?“ און ער קאָן זיך נישט

אײַנהאַלטן און טוט אַ װוּנק צו אים און אַ מאַך מיטן שירם, און דעם קאָפּ האַלט ער הויך, מיט גדלות:

— װוּ איז אַנטאַן איװאַנאָװיטש? פאַרוואָס זעט מען אים נישט אַף אונדזער יום־טובֿ?

נעטשיפּאָרענקאָ לאָזט אַראָפּ די אויגן, טוט אַ טרייסל מיטן קאָפּ, ענטפערט נישט שאַסטעפּאַלן. מע ווייס נישט, צי איז ער צופרידן, אָדער נישט?...

— עס איז דעם פּריסטאַװס רעכטע האַנט. — זאָגט שאַסטעפּאַל צו סאַשאַן מיט גדלות. נאָר סאַשאַ האָט זיך פאַרקוקט אין אַן אַנדער זײַט. דאָרט גייט זײַן פאָטער, סאַלאָמאָן סאַפּראַנאָװיטש, געאָרעמט מיט זייער שכנה, נאַדיעזשדאַ אַלעקסאַנדראָװנאַ, זעען אויס גליקלעך, ווי אַ פּאָר־פאָלק נאָר וואָס נאָך דער חתונה. אַף איטלעכנס פּנים איז אָנגעצייכנט גליק, יום־טובֿ, יום־טובֿ, יום־טובֿ!

אַ געוואַלטיקער „הוראַ”, אַ נײַער שטראָם פון מענטשן. אַן אומ־באַשרײַבלעכער ענטוזיאַזם כאַפּט אַרום די גאַנצע מאַסע. דאָס האָט גע־עפנט די טויערן פון טורמע דער גובערנאַטאָר אַליין, און האָט נאָך גע־האַלטן דערבײַ אַ רעדע און האָט באַפרײַט אַלע פּאָליטישע, וועלכע דער עולם האָט באַגעגנט מיט דער גרעסטער התפעלות. און עס איז נישטאָ קיין ברעג צו דער שמחה פון די מאַסן, און עס קײַקלט זיך דער הילך פון איין עק ביזן אַנדערן:

— לעבן זאָל די פרײַהייט! לעבן זאָלן די באַפרײַטע!

זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז יעדער איינציקער וויל זען די באַפרײַטע מיט זײַנע אייגענע אויגן. אייניקע האָבן עס געוואָלט נאָר פון נײַגעריקייט, אייניקע האָבן געהאַט אַן אינטערעס: אַן אייגענער, אַ קרובֿ, אַ גוטער באַקאַנטער. און בכדי דער יום־טובֿ זאָל זײַן נאָר פולער און די גאַנצע שטאָט זאָל וויסן פון דער אַמנעסטיע, האָט מען די באַפרײַטע גענומען פירן מיט מוזיק, מיט געזאַנג און מיט געשרייען „הוראַ” איבער די גרעסטע גאַסן פון שטאָט. אַלעמאָל האָט מען אָװעקגעשטעלט אַף אַן אימפּראָוויזירטער בינע איינעם פון די באַפרײַטע, ער זאָל זיך באַווײַזן, ער זאָל עפּעס זאָגן, כאָטש עטלעכע ווערטער — און אַ הוראַ האָט פאַר־הילכט זײַנע רייד. נאָר אָט איז געוואָרן מיטאַמאָל אַ דערשטיקעניש. מע האָט זיך פּשוט געשטעלט איינער דעם אַנדערן אַף די קעפּ. און אַף דער

אימפּראָוויזירטער בינע האָט זיך באַוויזן זייער אַ שיין מיידל מיט שוואַרצע געקרייזלטע האָר, מיט אַ ייִדישער נאָז און מיט שיינע שוואַרצע גרויסע אויגן. איציקל שאַסטעפּאַל, וואָס האָט זיך געהאַלטן די גאַנצע צייַט אַז זייַן יונגן פרייַנט סאַשאַ סאַפּראַנאָוויטש, האָט זיך געגעבן אַ וואָרף, אויסגעצויגן ביידע הענט אַרויף:

— מייַן טאָכטער! מייַן קלוגע, טייַערע טאָ...

מער האָט דער גליקלעכער פאָטער נישט געקאָנט אַרויסזאָגן. ער איז איבערגעהאַקט געוואָרן אינמיטן וואָרט. עס האָט זיך געטראָפן אַ מאָדנע זאַך, אַ זאַך, וואָס קיין מענטש האָט נישט געקאָנט פאָרויסזען, אַ זאַך, וואָס קיינער האָט עס זיך נישט געקאָנט פאָרשטעלן נישט אויף וואָר, נישט אין חלום, אַ זאַך, וואָס האָט פאַרשטערט דעם גליקלעכסטן יום־טוב, פאַרשטערט, פאַרפינצטערט אויף לאַנג, אויף לאַנג, אויב נישט אויף שטענדיק... עס האָט זיך פּלוצים גאָר אומגעריכט דערהערט אַ קנאַק פון אַ סך ביקסן, מע ווייס נישט פונוואַנעט, פון וועלכער זייַט, און דער מבול פון קעפּ האָט זיך אָנגעהויבן ביסלעכווייַז, ביסלעכווייַז צו וויגן, און אַלץ ראָט באַקומען אַ מאָדנע אויסזען.

ווי פון אַ זיסן שלאָף, ווי פון אַ גוטן חלום האָט מען זיך אויפגע־כאַפּט, און אַ קאַלטער שרעק האָט אַרומגענומען אַלעמען, און צווישן דעם פאַרגליווערטן עולם איז מיטאַמאָל אויסגעבראָכן אַ פּאַניק, אַ בהלה, אַ לויפעריי און אַ שפּרינגעריי איבער קעפּ, אַן ערדטרעטעניש... נישט פאַרשטאַנען נאָך, וואָס דאָ איז געשען, האָט יעדער איינציקער אינסטינק־טיוו געגעבן אַ טראַכט פון זיך, ווי·אַזוי ראַטעוועט מען זיך אַרויס פונדאַ־נען אַ לעבעדיקער? — און מע האָט גענומען ראַטעווען איטלעכער זייַן אייגענעם נפש... סאַשאַ סאַפּראַנאָוויטשעס ערשטער געדאַנק איז געווען — „טאַמאַראַ"... ווו איז טאַמאַראַ? ווי·אַזוי דערשלאָגט מען זיך צו איר און מע שלעפּט זי אַרויס פון דער סאַמע הושטשע? אַנשטאָט דעם, ער זאָל לויפן אַף־צו־פּריִער, ווי אַלע וואָס אַרום אים, האָט ער זיך געגעבן אַ וואָרף צוריק, אַהין, צום אויבנאָן. דאָרט, ווו טאַמאַראַ איז נאָרוואָס געשטאַנען. ער האָט גענומען אַרבעטן מיטן כח פון זייַנע טרוקענע עלנ־בויגנס, שפּאַנען איבער קעפּ, פאַרגעסן יעדע סכנה, און האָט זיך סוף־כל־סוף טאַקע דערשלאָגן צו דער סאַמע הושטשע, צו דער סאַמע טריבונע. דערזען די צעטומלטע פאַרלוירענע טאַמאַראַ צווישן אַ סך צעטומלטע

און פֿאַרלוירענע, געגעבן זי אַ נעם מיט גוואַלד אונטער דער האַנט, אַ שלעפּ אַרויס פֿון דער מאַסע און האָט זיך געלאָזט מיט דעם זעלבן כח פֿון זײַנע דאַרע עלנבויגנס און מיט דעם זעלבן שפּאַנען איבער קעפּ, איבער געהרגעטע און איבער לעבעדיקע מענטשן, און עס איז איס געראָטן אַרויסצורײַסן זיך פֿון דער ענגשאַפּט אַף אַ פֿרײַ שטיקל פּלאַץ.

אין דער ערשטער מינוט האָט זיך טאַמאַראַ נישט געקאָנט אָפּגעבן קיין רעכענונג, וואָס זי טוט און וווּהין זי גייט און מיט וועמען זי גייט. שפּעטער, אַז זי האָט זיך אַרויסגעמאַכט פֿון דער ענגשאַפּט אַף דעם פֿרײַען פּלאַץ און זי האָט זיך אַרומגעקוקט צוריק און האָט דערזען בלוט, בלוט פֿון אונטערגעשאָסענע, צעהרגעטע, צעטראָטענע מענטשן, — האָט זי זיך געגעבן אַ רײַס אויס פֿון סאַשאַס הענט און האָט זיך געוואָלט לאָזן לויפֿן צוריק. סאַשאַ סאַפּראַנאָוויט אָבער האָט זיך באַשלאָסן, טאַמאַראַן פֿון די הענט נישט אַרויסצולאָזן, האָט ער זי אַ כאַפּ געטאָן צוריק מיט זײַנע דאַרע, נאָר שטאַרקע הענט:

— צוריק וועט איר נישט גיין!

איבעריקע ווערטער. סײַ ווי סײַ איז שוין אוממעגלעך געווען גיין צוריק. גיין האָט מען געקאָנט נאָר ווײַטער, אי דאָס נישט גיין, נאָר לויפֿן, וואָרעם אַ געדיכטע כוואַליע פֿון מענטשן האָט זיך, ווי אַ שטראָם, געטראָגן און געטראָגן...

און פֿון הינטן האָט זיך געהערט אַ שיסערײַ... און פֿערד האָבן געטראָטן איבער לעבעדיקע מענטשן...

ערשט אַז זיי זײַנען שוין געווען אַף דער וואַסילטשיקאָווער גאַס, באַם הויז נומער 13, בײַ דער אַפּטייק פֿון סאָלאָמאָן סאַפּראַנאָוויטש, האָט טאַמאַראַ באַמערקט, אַז איר באַגלייטער סאַשאַ האַלט זיך מיט דער לינקער האַנט בײַ דער רעכטער פּלייצע, און אַז דאָס פּנים איז אים בלאַס, ווי בײַ אַ טויטן.

— וואָס איז אײַך? — האָט זי אים געפֿרעגט, געשעמט זיך קוקן אים גלײַך אין די אויגן.

— גאָרנישט, גאָרנישט, נישט געפֿערלעך.

אַזוי האָט איר געענטפֿערט סאַשאַ מיט אַ פֿרײַנטלעך שמייכעלע, אָנווײַזנדיק איר אַף דער פּלייצע, און האָט אַראָפּגעלאָזט זיך פּאַוואָלינקע אַף דער ערד. טאַמאַראַ האָט זיך אָנגעבויגן איבער אים, אויפגעהויבן

אים מיט ביידע הענט, ווי מע הייבט אויף אַ קינד, און מיט אַלע כחות איז זי צוגעגאַנגען צו דער טיר און האָט גענומען קלינגען אַזוי לאַנג, ביז עס זײַנען אַרויסגעלאָפן חוה די ייִדענע, כאַסיע דאָס מיידל און דער סטאָראָזש דער גוי, און מע האָט דעם אונטערגעשאָסענעם סאַשאַ אַרויפגעטראָגן צו איציקל שאַסטעפּאַל אין הויז אַרײַן (דעם אַפּטייקערס וווינונג איז געווען צוגעשלאָסן), און ערשט דאָרט, אַז מע האָט אים אָוועקגעלייגט אַף אַ קאַנאַפּע, צעשפּילעט דעם אַרבל, האָט מען דערזען, אַז ער גייט אָפּ מיט בלוט, און סאַשאַ האָט אָנגעהויבן חלשן.

— דעם דאָקטער! וואַסער! אײַז! דעם אַפּטייקער! — און אַלע האָבן זיך אַ וואָרף געטאָן אַף אַלע זײַטן, ווער נאָך וואַסער, ווער נאָך אײַז, ווער נאָכן דאָקטער. שיווקע, וואָס האָט שוין געוווּסט אַז טאַמאַראַ איז פרײַ (נחמיה דעם שוסטערס ווײַב האָט פאַרדינט די מצוה; זי איז געקומען צו לויפן אַהיים איר אָנזאָגן די בשורה פריִער פאַר אַלעמען), האָט זיך געלאָזט לויפן מיט אַ גוואַלד אין דער גאַס אַרויס און באַגעגנט זיך מיטן מאַן, וועלכער איז געלאָפן אַהיים האַלב אַ טויטער. דערזען שיווקען לויפן, איז איציקל שאַסטעפּאַל שיער נישט געשטאָרבן פאַר שרעק. ער האָט מיטן שירעם געוויזן נאָך פון דער ווײַטן צו שיווקען, אַז זי זאָל גיין צוריק, וואָרעם אין גאַס טוט זיך חושך, מע שיסט.

— מע שיסט! — שרײַט צו איר דער מאַן.

— מע שיסט?

— מע שיסט! מע שיסט! גיי צוריק!

— דאָ אויך, — ענטפערט אים שיווקע, — מע האָט שוין געשאָסן! דערשאָסן!

— ווו? וועמען? — שרײַט איציקל און פאַלט שיער חלשות.

— דעם אַפּטייקערס זון האָט מען געשאָסן...

* * *

דעם פאַרוווּנדעטן סאַפּראָנאָוויטשן האָט מען אַרויסגענומען די קויל און איבערגעבונדן די וווּנד. דער דאָקטער האָט געזאָגט, אַז עס איז נישטאָ קיין געפאַר, דער קראַנקער וועט אין דרײַ־פיר טעג אַרום קאָנען אויפשטיין. ער האָט נאָר אָנגעזאָגט, מע זאָל אַכטונג געבן אַף דער טעמפּע־

ראַטור, און ווײַטער גאַרנישט. דער קראַנקער האָט גערעדט, געשפּאַסט און געפילט זיך זייער גוט. און ווי אַזוי האָט ער זיך געקאָנט פילן נישט גוט, אַז טאַמאַראַ איז געזעסן נעבן אים גלײַך מיט אַלע; זי האָט זיך אַליין אַרויסגערופן אַף צו זיצן נעבן קראַנקן. איציקל שאָסטעפּאַל האָט געוואָלט, אַז זי זאָל גיין רוען נאָך אַ טאָג פון גרויסע שרעק, און אַגב האָט די מאַמע זי שוין אַזאַ צײַט נישט געזען... האָט אָבער טאַמאַראַ געזאָגט, אַז זי וועט פון דעם קראַנקן נישט אָפּטרעטן... זיצנדיק אָט דאָ, האָט טאַמאַראַ פאַרטראַכט זיך, דאָס ערשטע מאָל פון זינט זי קען זיך מיט סאַשאַן, איבער אַלץ, וואָס צווישן זיי איז פאָרגעקומען ביז איצטיקן מאָמענט. דאָס ערשטע מאָל, קאָן מען זאָגן, האָט זיך טאַמאַראַ אָפּגעגעבן אַזוי נאָענט מיט דעם מענטשן, און איר גאַנצע פאַרגאַנגענ־הייט איז איר דורכגעלאָפן אין די געדאַנקען, און זי האָט זיך דערמאָנט, ווי דער דאָזיקער סאַפּראַנאָוויטש איז איר נאָך קינדווײַז נאָכגעגאַנגען, ווי אַ שאָטן... און נאָכדעם, אַז ער איז אונטערגעוואַקסן, געוואָרן אַ „בחור'ל", איז ער איר געווען כסדר פאַר די אויגן, שטענדיק אַ רויטער, תמיד אַ שעמעוודיקער... און נאָכדעם, ווי ער איז געפאָרן מיט איר קיין פּעטערבורג, מורא געהאַט צוגיין צו איר נאָענט... נאָכדעם אין פּעטערבורג זייערע באַגעגענישן און געשפּרעכן: „*מע האָט מיך געמאַכט פאַר אַן אויפזעערין אַף ווײַנגערטנער, מײַן אייגענעם גאָרטן האָב איך פאַרלאָזט*"...

און טאַמאַראַ פאַרטראַכט זיך אַף דעם פּשט פונעם פּסוק און אַף דעם אַלעם, וואָס זי איז דורכגעגאַנגען און דורכגעמאַכט אין דער לעצטער צײַט: וואָס איז זי, אייגנטלעך, געווען פאַר דער באַוועגונג? נישט מער אַלס אַ פּאַסיווע, אַ זײַטיקע פּערזאָן... וואָס האָט זי אַליין אויפגעטאָן? גאַרנישט מיט גאַרנישט! מיט וואָס האָט זי אין דער דאָזיקער קאָנסטי־טוציע אַ גרעסערן חלק, למשל, פון איר מוטער? אַ גאַנצע ריי פון אַקטיווע פּאַרשוינען גייען דורך פאַרבײַ איר: ראָמאַנענקאָ, מאַשאַ, בײַ־רעזניאַק און נאָך און נאָך — וואָס איז זי פאַר זיי געווען, אַז נישט קיין גוטע באַקאַנטע און נישט מער? פאַרוואָס האָבן אַלע אַנדערע געהאַט מער אָדער ווייניקער אַרבעט, און זי נישט? צוויי מאָל איז זי אָפּגעזעסן אין טורמע, און ביידע מאָל אַלס אַ זײַטיקע, אַ צוגעטשעפּעטע, און קיינ־מאָל נישט אַלץ אַז אַקטיווע מיטאַרבעטערן, ווי אַנדערע. און ווער האָט

זיך נאָך אַזויפיל געריסן צו אַקטיוועוער אַרבעט, ווי זי? אַט איז סאָפּראָ־נאָוויטש נישט קיין רעוואָלוציאָנער, — פאַרוואָס האָט ער שטענדיק אַזויפיל צו טאָן אַלס נאַציאָנאַליסט פאַר זײַן אייגן פאָלק? איז דען זײַן פאָלק נישט איר פאָלק? איז זי דען נישט שולדיק, ווי סאָשאַ זאָגט, צו איר פאָלק מער אַלס צו אַלע אַנדערע, פאַר וועמען עס דאַרט איר דער קאָפּ און עס טוט איר ווײ דאָס האַרץ און זי איז גרייט אַפילו זיך מוסר נפש צו זײַן?...

— וואָס מאַכט ער? — פרעגט שאַסטעפּאַל, צוגייענדיק אויף די שפּיץ פינגער צום בעטל, ווו סאָשאַ ליגט און די טאָכטער מיט סאָשאַס חבר קעסלער זיצן בײַ די זײַטן.

— ער שלאָפט, — זאָגט טאַמאַראַ שטיל.

— ששש... ער שלאָפט! — זאָגט איציקל שאַסטעפּאַל צו שיווער־קען, וואָס גייט אים נאָך פון הינטן.

אין דער מינוט רײַסט זיך אַרײַן חוה די ייִדענע מיט אַ בשורה גלײַך צום בעל־הבית, צו איציקל שאַסטעפּאַל:

— בעל־הבית! אויף דער ייִדישער גאַס, זאָגט מען, איז פרייליד!

— ששש... וואָס הייסט ס'איז פריילעך? — פרעגט איציקל.

— אַ פּאָגראָם, זאָגט מען.

אַלע כאַפּן זיך אויף פון די ערטער.

— אַ וואָס?

— אַ פּאָגראָם ווייסט איר נישט? אַ ייִדישער פּאָגראָם, דאָס איי־גענע, וואָס איז קעשינעוו...

דאָס דאָזיקע עכט־רוסישע וואָרט „פּאָגראָם", וואָס קאָן נישט איי־בערגעזעצט ווערן אויף קיין שפּראַך אין דער וועלט, רופט אַרויס בײַ ייִדן אַ געפיל, וואָס קיין אומה ולשון קאָן עס נישט פאַרשטיין, אויסער אַ ייִדן. ווי ווילד דאָס זאָל נישט קלינגען, האָט דאָס אין דער מינוט, אין דעם דאָזיקן טאָג, געקלונגען נאָך מער ווילד, ווי אַלעמאָל. הײַנט אַ פּאָגראָם? ווי איז דאָס מעגלעך?!...

אין די ווערטער קומען אָן נחמיה דער שוסטער מיט זײַנע ביידע זין מיט שטאַרק איבערגעשראָקענע פּנימער.

— מע שלאָגט, — זאָגט חיים, און בעני חזרט איבער:

— מע שלאָגט... ס'איז אַ פּאָגראָם...

אַלע זײַנען פאַרגליווערט געוואָרן. סאַשאַ האָט זיך אויפגעזעצט, אָנגעשפּאַרט אָפּן עלנבויגן און באַגעגנט זיך מיט טאַמאַראַס אויגן. אינעם דאָזיקן קוק האָט זיך אויסגעדריקט אַלצדינג, וואָס ס'איז ביז אַהער צווישן זיי נאָך נישט געזאָגט געוואָרן. נחמיה דער שוסטער האָט געפונען פאַר נייטיק צו באַרויִקן די בעלי־בתים.

— שרעקט אײַך נישט, עס איז מיט חסד: אָרעמעלײַט שלאָגט מען... אַף דער ייִדישער גאַס איז אַ פּאַרמענע פּאָגראָם. נאָרוואָס איז געווען בײַ מיר מײַנער אַ באַקאַנטער שנײַדער, יודל קטנתי...

— גייט אײַך געזונטערהייט מיט אײַער שנײַדער קטנתי! — צע־לאָזט זיך איציקל שאַפּטעפּאַל מיט כעס אָפּן שוסטער, גלײַך ווי דער שוסטער איז דאָ דער גאַנצער חייב, און טאַמאַראַ שטייט אויף, גלײַכט זיך אויס, דאָס פּנים פלאַמט איר, די אויגן ברענען:

— ס'אַליגן! עס קאָן נישט זײַן! עס קאָן נישט זײַן!...

— פאַרוואָס קאָן עס נישט זײַן? עס קאָן זייער זײַן! — זאָגט סאַשאַ אין אויפרעגונג. — דאָס איז דער אמתער עפּילאָג, וואָס מע האָט באַדאַרפט אַרויסזען...

— איר זאָלט נאָר ליגן רויִק! — שלאָגט אים טאַמאַראַ איבער מיט אַ ווייכן טאָן, וועלכן ער האָט נאָך פון איר קיינמאָל נישט געהערט.

— אײַך האָט דער דאָקטער אָנגעזאָגט, איר זאָלט ליגן רויִק... איך גיי און קום באַלד צוריק... רויִק זאָלט איר ליגן!

סאַשאַ פאָלגט זי, ווי אַ קינד, לייגט זיך אַוועק צוריק, ליגט כלומרשט רויִק און קוקט, ווי טאַמאַראַ טוט זיך אָן, קלײַבט זיך גיין. נישט שוין זשע וועט זי אַוועקגיין, און ער וועט דאָ בלײַבן אַליין, אָן איר?... ער פילט, ווי עס טראָגט אים פון דער קאַנאַפּע. אָט־אָט, דאַכט זיך, שפּרינגט ער אַראָפּ, טוט זיך אַ וואָרף איר פאַר די פיס: „ניין, דו וועסט נישט גיין אַליין, טאַמאַראַ, מיט מיר וועסטו גיין! מיט מיר! מיט מיר!"...

* * *

טאַמאַראַ איז אַוועק, און סאַשאַ איז געבליבן ליגן אין אַ העליש פײַער.

די טעמפּעראַטור האָט זיך בײַ אים אויפגעהויבן.

קאפיטל י.

וואָס טאַמאַראַ האָט געזען און געהערט

עס איז נאָך געווען פרי, אַז טאַמאַראַ האָט זיך געלאָזט איבער דער שטאָט אַראָפּ־צו, דאָרט ווּ די אָרעמעלייט וווינען, אויף דער ייִדישער גאַס. זי האָט באַגעגנט אָרעמע ווײַבער מיט קינדער, מיט פּעקלעך און שמאַטעס אַ סך, פאָרן אויף פורלעך, איין פור נאָכן אַנדערן, מיט איבערגעשראָקענע פאַרשעמטע פּנימער, גלײַך ווי זיי וואָלטן עפּעס אָפּגעטאָן אַ מיאוסע מעשה, באַגאַנגען אַ פאַרברעכן... ווּהין פאָרט מען? זיי ווייסן אַליין נישט ווּהין זיי פאָרן. אין שטאָט איז, זאָגט מען, אַ פּאָגראָם, דאַרף מען פאָרן ערגעץ זיך באַהאַלטן; דער — צו אַ באַקאַנטן קריסט, דער — אין אַ האָטעל, און דער צום באַן... לאַנג האָבן אָבער די דאָזיקע נישט געקאָנט פאָרן, ווארעם מע האָט זיי נישט געלאָזט; מע האָט זיי גענומען אָפּשטעלן, פאַרקערעווען די פערדלעך און אָפּשיקן צוריק. טאַמאַראַ איז צוגעגאַנגען צו אַ פּאָליציאַנט און געפרעגט, וואָזוי דערלאָזט ער אַזאַ זאַך? האָט זי באַקומען פון אים אַ תשובה, אַז די באַרישני זאָל זיך בעסער אָפּטראָגן פונדאַנען באַצײַטנס, ווארעם זי קאָן כאַפּן דעם אייגענעם פּסק, וואָס די דאָזיקע ייִדן...

— וואָס עפּעס ייִדן? — פרעגט אים טאַמאַראַ.

— ווארעם הײַנט איז אַזאַ טאָג... — ענטפערט איר דער פּאָליציאַנט מיט אַזאַ טאָן, גלײַך ווי עס וואָלט זיך גערעדט פון באַגיסן די גאַסן וכדומה אַזעלכע געוויינלעכע זאַכן.

טאַמאַראַ גייט ווײַטער און שלאָגט זיך אָן אויף אַזאַ סצענע: אַן אָרעמע ייִדישע פרוי, נאָך אַ יונג ווײַבל, מיט צוויי קינדער, איינס בײַ דער האַנט, דאָס אַנדערע אויף די הענט, לויפט מיט אַ קאַשיק, און איר לויפן נאָך צוויי גויעס. איינע האָט שוין דעם קאַשיק צוגענומען, און די אַנדערע רײַסט בײַ איר די שאַל פונעם קאָפּ. טאַמאַראַ לויפט צו און שטעלט זיי אָפּ.

— וואָס טוט איר דאָס? גאָט איז מיט אײַך!

— הײַנט מעג מען! — ענטפערן איר די גויעס מיט אַ געלעכטער

און לאזן אפ דאס ווייבל. און טאמארא ווערט געוואר פון איר, אז דאס לויפט זי פון דער יידישער גאס, ווו מע שלאגט יידן... וווהין זי לויפט — ווייס זי נאך אליין נישט, נאר זי האט גערעכנט, אז דא, צווישן די יגידים, און איבערהויפט — צווישן קריסטן, וועט מען מן הסתם נישט שלאגן, טאמער וועט עמעצער אפ איר רחמנות האבן און אפ אירע צוויי יתומהלעך? זי וואלט וועלן זיך באהאלטן ערגעץ בא א גוטן קריסט, צא א קריסט איז מען זיכערער...

טאמאראן פאלט איין א געדאנק צו פארבארגן דאס דאזיקע ווייבל בא א קריסט. בא וועמען? עס איז נישט ווייט פון דער גימנאזיע — בא דער פרוי ראמאנענקא! און זי זאגט צום ווייבל, אז זי וועט זי אפפירן צו א באקאנטן קריסט. „צו א קריסט? לאנג לעבן זאלט איר!"... דאס ווייבל וויל זי ארומכאפן קושן. און זי כאפט זי פאר א האנט און זי לויפט מיט איר, און לויפנדיק דערציילט איר דאס ווייבל טויזנטער שרעקלעכע זאכן, וואס האבן זיך אפגעטאן בא זיי אפ דער יידישער גאס: מע שלאגט, מע הרגעט, מע הרגעט אפ טויט. טאמארא פארשטעלט זיך די אויערן, און נישט ווילנדיק דערמאנט זי זיך אין ביאליקס בלוטיקע פאעמע, וואס סאשא האט איר אמאל געלייענט, און וואס האט דעמאלט געמאכט אפ איר אן איינדרוק פון א שיינער, הויכער פאעזיע, נישט מער. איצטער קלינגען זיי איר אין די אויערן, ווי טראמפיטן, ווי הונדערט קעסל־פויקן:

א פויסט ווו איז?
ווו איז א גרויסער דונער,
וואס זאל זיך אפרעכענען פאר אלע דורות?...

עס ציט זי צוריק אין שטאט אריין, כאפן וואס ס'וועט איר אריינפאלן אין די הענט אריין, זיך נוקם זיין, זיך אפרעכענען פארן אומזיסטיקן בלוט. זי דערמאנט זיך, אז זי האט געגומען אפפירן דאס דאזיקע ווייבל מיט די קינדער צו א קריסט. אט איז שוין די גימנאזיע. אט דא זיצט אירער א באקאנטער קריסט...

— אט דא וועט אייך זיין גוט! — זאגט טאמארא צום ווייבל און זי קלינגט אן בא דער טיר איין און צוויי מאל און דריי מאל — מע ענטפערט נישט. קלינגט זי אן אין טויער, באווייזט זיך דער דווארניק. דערזען „יידן", ווער ער מלא חמה: „דא איז נישט קיין יידישע סי־

נאַגאַגאַ, טראָגט זיך אַפּ באַציִיטנס, כל זמן מע האָט אײַך נישט געבראָכן די ביינער!"...

— איר קאָנט אײַך גיין, — זאָגט דאָס ווײַבל צו טאַמאַראַן. — איך בלײַב זיצן דאָ, עס מעג זיך זײַן וואָס עס ווי֗ל זיך, פּאָרט צווישן קריסטן, טאָמער וועט זיך עמעצער דערבאַרעמען. איך בין אַן אָרעמע אלמנה מיט צוויי ברעקלעך קינדער יתומים. וואָס וועט מען באַ מיר נעמען?...

טאַמאַראַ לאָזט זיך גיין און דערזעט פונדערווײַטן אַ פּראָצעסיע מיט נאַציאָנאַלע פאָנען. וואָס זאָל דאָס באַדײַטן? און זי דערזעט פונדערווײַטן שוין זייער אַ שיין בילד, וויאַזוי מע האַקט טירן, מע ברעכט פענצטער און מע וואַרפט און מע שמיצט און מע שלײַדערט, און קליינע שקצימ־לעך און גויעס און שיקסעס הייבן דאָס אויף, און מע שלאָגט עפּעס עמעצן. און זי זעט, ווי מענטשן פאַלן און מע טרעט אַף זיי מיט די פערד... און טאַמאַראַ לויפט צו, און דערזעט, אַז אָט האָט זיך פלור־צים די פּראָצעסיע אָפּגעשטעלט נעבן דער גימנאַזיע... אַפּן באַלקאָן שטייט דער אַלטער ראַמאַנענקאָ אַ אַ היטל און בייגט זיך און נייגט זיך, און עס לאָזט זיך הערן אַ מוראַדיקער „הוררא!"

— נידער מיט דער קאָנסטיטוציע! אַ טויט צו די ייִדן!!!

— הוררא! אַ טויט צו די ייִדן!!!...

. . . .

קאַפּיטל יא.

דער שטורעם פאַרשפּרייט זיך

דעם אַפּטייקער סאָלאָמאָן סאַפּראָנאָוויטש איז דאָס אָפּגעראָטן, ווי אַ מוצלח. אים האָט דאָס נאָכן ערשטן שאָס אָפּגעריסן פון זײַן פרײַנדן נאַדיעזשדאַ אַלעקסאַנדראָוונאַ און אַוועקגעטראָגן מיטן שטראָם אין אַן אַנדער זײַט שטאָט, אין די ווײַטע גאַסן און געסלעך, וווּ ער איז שוין לאַנג נישט געווען. ער האָט דערהערט פון דאָרטן, פון אונטן ערגעץ, טראָגן זיך מאָדנע קולות; עס האָט אויסגעדאַכט, ווי מענטשן שרײַען, רופן צו הילף, און ס'איז אים געוואָרן קאַלעמוטנע אַפּן האַרצן, און ער

האָט געוואָלט שוין אומקערן זיך צוריק. נאָר דער גוטער יאָר האָט אים געטראָגן, און ער האָט זיך איינגעשטעלט און איז געגאַנגען אַביסל אַראָפּ באַרג, צו דער ייִדישער גאַס צו, און האָט אָנגעהויבן צו באַגעגענען מאָדנע מינים נפשות, וואָס ער האָט שוין לאַנג אַזעלכע נישט געזען: באָרוועסע, אָפּגעריסענע, מיט געשוואָלענע פּנימער, מיט רויטע נעזער, מיט אונטערגעבלויטע אויגן. יעדער פון זיי האָט עפּעס געטראָגן פולע הענט און האָט זיך געאײַלט מיט אַזאַ אימפּעט, ווי מע אײַלט זיך אַף יום־טוב, אָדער מע דאַרף אָפּטראָגן דאָס און גיכער גיין נעמען נאָכאַמאָל, וואָרעם מע קאָן פאַרשפּעטיקן... צווישן דעם, וואָס די נפשות האָבן געטראָגן, זײַנען געווען נײַע שטיוול, אַלטע קאַלאָשן, נײַע קאָלדרעס, אַלטע זעק, זילבערנע וואַזעס, פּאַפּירענע פּודלען, אײַזערנע טעפּ, פּעקלעך מיט טיי, פּראָצעלײַענע זייגערס מיט היטלעך צוקער, וכדומה אַזעלכע זאַכן, ואָס פּאָרן זיך עפּעס נישט... נאָך נישט געוווּסט אַקוראַט וואָס דאָס איז, נאָר דערפילט, אַז דאָ איז נישט פריילעך, האָט ער חשק געהאַט שוין אַ נעם טאָן זיך צוריק. נאָר אַ מאָדנער כח האָט אים ווי געצויגן אַלעמאָל וואָס ווײַטער און ווײַטער, ביז ער האָט באַגעגנט פון אַ צווייטער גאַס אַ כאַליאַסטרע יונגע שקצים מיט דובינקעס. האָבן זיי אים אָפּגעשטעלט און אַ פרעג געטאָן, וויפל געלט האָט ער בײַ זיך? נאַטירלעך, האָט זיך דער אַפּטייקער אַרויסגעשטעלט אַקעגן זיי מיט גרויסקייט: וואָס פאַר אַ העזה האָבן זיי אַוועקשטעלן אַ רוּיִקן מענטשן אינמיטן גאַס, און נאָך אין אַזאַ צײַט, וואָס מע האָט אונדז געשענקט קאָנסטיטוציע?...

— אהאַ? קאָנסטיטוציע? — האָבן די יונגע שקצים געענטפערט דעם אַפּטייקער און מכבד געווען מיט אַ ברוך־הבא איבערן קאָפּ אַזוי געשמאַק, אַז ער איז באַלד פריטשמעלעט געוואָרן, פאַרלאָרן דעם קאַפּעלוש מיט די בלויע ברילן און איז אַנידערגעפאַלן אַף דער ערד. און חברה האָבן קודם אַראָפּגענומען בײַ אים דעם גאָלדענעם זייגער מיט דער קייט, אויסגעטרייסלט אַלע קעשענעס, און ערשט נאָכדעם איז בײַ זיי אַרויס אַ ספק, צי איז דאָס אַ ייִד אָדער אַ קריסט? זאָל ער זײַן אַ קריסט? — למאַי איז ער אַ גאָלער? איז ער אַ ייִד? למאַי איז ער געגאָלט? און עס איז געבליבן בהסכם כולם, אַז מע זאָל פרעגן בײַם אַפּטייקער אַליין. זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז דער אַפּטייקער האָט באַלד געענטפערט, אַז ער איז אַ קריסט, אַן אמתער קריסט.

— וויבאַלד ער איז אַ קריסט, זאָל ער אונדז באַווייַזן; זאָל ער זיך אָפּקאָרשט איבערצלמען בריַי מאָל!

אַזוי האָבן געפּאָדערט חברה, און דער אַפּטייקער, טויט ווי אַלע טויטע, האָט זיך נעבעך געמוזט דרייַ מאָל איבערצלמען.

— צלמען זיך קאָן אַ ייִד אויך! — האָט זיך אָנגערופֿן איינער אַ חכם. — זאָל ער אונדז ווייַזן, אַז ער טראָגט אַ צלם.

דאָ איז אים געוואָרן שלעכט: טאָמער, אַ קשיא אַף אַ מעשה, וואָס חברה קאָנען טאָן מיט אים? איז ער געפֿאַלן אַף אַן עצה (נישט אומזיסט האָבן ייִדן אַ שם פֿון אַ ביטערע פֿאָלק!) און האָט זיך כּלומרשט מודה געווען פֿאַר זיי, אַז ער אַליין קומט אַרויס פֿון ייִדן, דאָס הייסט, ער איז אַמאָל געווען אַ ייִד, נאָר איצט איז ער אַ קריסט. איַ, וווּ איז דער צלם? —

— איך בין אַ פּראָטעסטאַנט! — האָט זיך באַצייַטנס פּאַרענטפערט דער אַפּטייקער און געבעטן זיך בײַ די חברה־לײַט, זיי זאָלן אַף אים רחמנות האָבן, ער האָט אַ קראַנק ווייַב מיט פֿיר קליינע קינדערלעך, מיט אַן אַלטער מאַמע, מיט אַ בלינדן טאַטן (צוליב פּקוח־נפֿש און מחמת ער האָט שוין אָנגעהויבן זאָגן ליגן, האָט ער שוין געהאַקט ווייַטער).

און די חברה־לײַט האָבן רחמנות געהאַט אַפֿן געשמדטן פּראָטעסטאַנט, וואָס האָט אַ קראַנק ווייַב מיט פֿיר קליינע קינדערלעך מיט אַן אַלטער מאַמע מיט אַ בלינדן טאַטן, און האָבן נאָר צוגענומען בײַ אים די מלבושים מיט די שטיוול, אים איבערגעלאָזט דאָס העמד מיט די זאָקן און געשענקט אים אַ פּאָר פּעטש דערפֿאַר, וואָס ער איז אַ פּראָטעסטאַנט, נישט קיין פּראַוואָסלאַוונער.

—— האָסטו זיך געשמדט, האָסטו שוין באַדאַרפֿט אָננעמען דעם ריכטיקן גלויבן פֿון אַ פּראַוואָסלאַוונעם, נישט אַזאַ גלויבן, ווי בײַ די פּראָטעסטאַנטן! דאָס אַנדערע מאָל, אַז דו וועסט זיך שמדן, זאָלסטו זיך שוין שמדן ווי עס געהער צו זייַן...

. . . .

דער על־פּי־נס־געראַטעוועטער אַפּטייקער סאַפּראָנאָוויטש האָט בײַ זיך אין האַרצן געבענטשט גומל, וואָס ער איז ניצל געוואָרן פֿונעם טויט, וואָס ער האָט זיך מיט אים געזען נאָר־וואָס פּנים אל פּנים. ער האָט נישט געוווּסט, אַז דאָרט, אינדערהיים, איז פֿון זייַן גאַנצן גוטס, פֿון זייַן אַפּ־

טייק, נישט געבליבן קיין שריד ופליט. א גליק נאָד, וואָס זײַן פֿרײַנדן נאַדיעזשדאַ אַלעקסאַנדראָװנאַ האָט אים כאָטש אָפּגעראַטעװעט זײַן שטוב און זײַן זון סאַשאַן. װען זי קומט מיט איין האַלבע שעה פֿריִער, װאָלט זי אפֿשר די אַפּטייק אױך אָפּגעראַטעװעט. די גוטע נאַדיעזשדאַ אַלעקסאַנדראָװנאַ, װי באַלד ס'איז געװאָרן די גרויסע בהלה, געקומען אַהײם און געװאָר געװאָרן, אַז אין שטאָט איז נישט רויק, — אַזױ איז זי אַװעק גלײַך צו איר פֿרײַנט סאַפּראָנאָװיטש, זען װאָס טוט זיך דאָרטן, און אָנגעקומען אַקוראַט צו דער רעכטער אַרבעט. דערזען דעם חורבן פֿון דער אַפּטייק, איז זי פֿאַרציטערט געװאָרן. געטראָפֿן הינטן בײַ דער טיר אַ באַנדע חברה־לײַט שוין גרייט אַף צו גיין אַרויף אין שטוב אַרײַן זיך נעמען דאָרט אויך צו דער אַרבעט, האָט זיך נאַדיעזשדאַ אַלעקסאַנדראָװנאַ צעשריגן אַף אַ קול, אַז זיי זאָלן זיך די רגע אָפּטראָגן פֿונדאַנען, װאָרעם אָט רופֿט זי אַרױס אַ ראָטע קאָזאַקן! זי איז אַ ראַטמיסטערס אַ שװעסטער, זי װעט נישט דערלאָזן, מע זאָל זיך צורירן צו דעם דאָזיקן הויז. דאָס הויז איז אירס! „עטאָ אוזשאַסנאָ! עטאָ װאַזמוטיטעלנאָ!“...

און נאַדיעזשדאַ אַלעקסאַנדראָװנאַ האָט אויסגעגאָסן שרעקלעך איר נישט־געמאַכטן כעס. די שװאַרצע חברה האָבן זיך מיישב געװען: ייִדן זײַנען דאָ גענוג אין שטאָט, דער טאָג שטייט נישט, — און זײַנען אָפּגעטראָטן צום צװייטן הויז.

* * *

איציקל שאַסטעפּאַל און זײַן װײַב שיװקע, װאָס זײַנען געשטאַנען באַם פֿענצטער אין מוראדיקע פּחדים, נישט געװוּסט װוּהין צו לױפֿן, האָבן דערזען, װי די שװאַרצע חברה האָבן עפּעס מיטאַמאָל װי אָפּגעטראָטן פֿון זייער טיר, און זיי האָבן געדאַנקט גאָט, װאָס זיי זײַנען עפּעס על־פּי־נס ניצל געװאָרן פֿון אַזאַ סכנה, גאָר אַליין נישט געװוּסט װעמע זיי האָבן צו פֿאַרדאַנקען מיטן דאָזיקן נס...

אױך סאַשאַס חבר, קעסלער, איז געשטאַנען באַם פֿענצטער און האָט אַלע מינוט אָפּגעגעבן דעם קראַנקן סאַשאַן אַ ראַפּאָרט, װאָס אין דרויסן טוט זיך. סאַשאַ האָט געגעבן טאַמאַראַן דאָס װאָרט, אַז ער װעט

זיך נישט רירן פונעם אָרט, — מעג זיך קערן די וועלט, וועט ער זײַן וואָרט האַלטן. סײַדן די שוואַרצע חברה וועלן אַרײַנקומען אין שטוב אַרײַן! קעסלער האָט אַפּילו פאַרבאַריקאַדירט די טיר מיט קאַסטנס און מיט בענקלעך. אַז אַנגעלאַדענעם רעוואָלווער האָט ער אויך. ער וועט שיסן יעדן אײנציקן, ווער עס וועט זיך ווײַזן אױף דער טיר, און וועט צו זײַן קראַנקן חבר נישט צולאָזן קײנעם, סײַדן מע וועט אים, קעסלערן, הרגענען...

— די באַנדע האָט אָפּגעקערעוועט פון אונדזער שטוב און איז אַוועק ווײַטער, — אַזוי ראַפּאָרטירט קעסלער פאַר זײַן חבר, דעם אונ־מערגעשאָסענעם סאַשאַ, און איציקל שאַסטעפּאַל טוט זיך אַ וואָרף צום פענצטער און דערזעט דעם פּריסטאַוו, אַנטאָן איוואַנאָוויטש כאַלאַדקאָוו, דורכפאָרן פאַרבײַ רײַטנדיק אױף אַ פערד, שאָקלט זיך אַהין און אַהער מיט דער גאַנצער גראַציע פון אַן אָפיציר, מאַכט עפּעס מיט דער האַנט, נאָר ער הײסט נישט צעטרײַבן די באָסיאַקעס. איציקל שאַסטעפּאַל וויל עפענען דאָס פענצטער און אויסשרײַען צו אַנטאָן איוואַנאָוויטשן, ער זאָל זיך אַננעמען זײַן קריוודע, ער זאָל צעטרײַבן אָט די שכורים. לאָזט אים נישט שיוועק. זי האַלט אים צו בײַ דער האַנט.

— איצי! עפן נישט דאָס פענצטער! מיר זײַנען פאַרבײַ, איצי!

איציקל שאַסטעפּאַל פאַרהאַקט דאָס פענצטער, נאָר עס טראָגן זיך דורכן פאַרהאַקטן פענצטער משונה־מאָדנע קולות, טויזנטער קולות, אַ מאָדנער הילד, אַ מיש־מאַש פון געשרײַען, פון געוויין, פון מענטשן, וואָס בעטן זיך, מע זאָל זיי ראַטעווען, און פון מענטשן, וואָס שרײַען „ביי זשידאָוו", און אַ קאָמאַנדע הערט זיך, און אַ שיסערײַ פון ביקסן הערט זיך, און אַ קלונג פון צעבראָכענע שויבן הערט זיך, און אַ מוראַדיקער „הורראַ" פאַרהילכט די אַלע קולות — ס'איז עק־וועלט, אַפּנים?...

* * *

נאָר נחמיה דעם שוסטערס קינדער, יודל קטנתים קדיש, חוה דער דער ייִדענעס „אומגליק", בערעזניאַק־נײַדיטש און די איבעריקע חברים זייערע האָבן נישט געוואָרט ביז מע וועט קומען צו זיי גוט־יום־טוב

ביטן... ווי באַלד זיי האָבן נאָר דערהערט, אַז אויף דער יידישער גאַס איז „פריילעך", אַזוי האָבן זיי אויסגעפּויקט צווישן אַלע חברים, מע זאָל זיין גרייט. זיי האָבן זיך איינגעטיילט אין פאַרשיידענע פּונקטן, אַרויסגעגעבן אַלעמען דאָס געווער, און אַ סך האָבן זיך געלאָזט אַראָפּ צו דער יידישער גאַס, און אומעטום, וווּ נאָר עס האָט זיך אָנגעהויבן ערגעץ ווו אַ חתונה, זיינען זיי אונטערגעקומען און האָבן מיט זייערע רעוואָלווערן צעטריבן די חברה־לייט, אַזוי ווי וואָראָנעס. אַזוי איז דאָס געגאַנגען אויף איין גאַס, אויף דער אַנדערער גאַס; נאָר אַז ס'איז געקומען צו דער דריטער גאַס, האָט פון זיי מיטאַמאָל דאָס גליק אָפּגעטראָטן. זיי האָבן באַגעגנט צו אַ שטאַרקן ווידערשטאַנד, און זיי האָבן אָנגעהויבן פאַלן איינציקווייז, אַזוי ווי שטרוי...

צווישן די ערשטע קרבנות איז געווען נחמיה דעם שוסטערס יינגע־רער זון, בעני, וועלכער איז אַרונטערגעפאַלן פון צוויי קוילן, וואָס האָבן אים דורכגעלעכערט די לונגען און דאָס האַרץ.

ווי אַז אונטערגעשאָסענעם הירש אויף דער אַכאַטע, האָבן אים צוויי חברים אונטערגעכאַפּט אויף די הענט און האָבן אים אויף דער גיך אַוועק־געטראָגן אַהיים, און האָבן געטראָפן אינדערהיים נאָר די מוטער. דער ברודער, חיים, איז געווען מיט זיינע חברים אויף אַן אַנדער פּונקט, און דער טאַטע נחמיה איז געגאַנגען מיט זיין פריינט יודל קטנתי געוואָר ווערן, וואָס טוט זיך.

זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז יודל קטנתי איז געווען אויפגעלייגט ווי תמיד, ובפרט ער האָט דעם פרימאָרגן לכבוד דעם גרויסן יום־טוב גע־מאַכט אַ פיינע כוסה, האָט ער געשאָטן מיט פּסוקים און געלאַכט פון דער קאָנסטיטוציע, זיך געהאַלטן פּשוט באַ די זייטן, זיך געריצט מיטן שוסטער, זיך באַרימט, אַז ער האָט געוווּסט פריער, ער זאָל אַזוי האָבן אַלדאָס גוטס אויף ד ע ר וועלט און אויף י ע נ ע ר וועלט, אַז דאָס אַליין דאַרף זיך אָט אַזוי ענדיקן, כאַ־כאַ־כאַ!...

לאַנג לאַכן האָט מען אָבער דעם דאַזיקן פריילעכן שניידערל נישט געלאָזט. דערהערט, אַז אויף דער וואַסילטשיקאָווער גאַס הייבט שוין אָן ווערן פריילעך, האָבן זיי זיך אינצווייען מיט נחמיה דעם שוסטער גע־לאָזט אַרויף אַהיים, און ווי זיי זיינען געקומען, האָבן זיי געטראָפן די

גאָס שוין רעכט באַלאַגערט מיט מענטשן... מע איז נאַרוואָס צוגע־טראָטן צו סאָפּראָנאָוויטשעס אַפּטייק.

— יודל, מיר זײַנען אין דער אַרבעט! — זאָגט נחמיה דער שוס־טער.

— וואָס טיבע יוצר המאורות! — ענטפֿערט אים יודל דער שנײַדער.

באַ די ווערטער קומט אַן ליפּאַ באַשעוויטש אַן אַ היטל, די האָר צעלאָזט, דאָס האַרץ צעבראָסטעט, אין האַנט אַ שטעקן, און ער האַלט אינמיטן פּרעדיקן מיטן נוסח פֿון ישעיהו:

— און עס וועט קומען אַ בראָד אַף אײַערע לײַבער, און איר וועט זוכן הילף און וועט שרײַען, און קיינער וועט אײַך נישט ענטפֿערן, וואָרעם גרויס איז דער צאָרן פֿון גאָט, וואָס טוט ריכטן די וועלט מיט זײַן גרויסן שטורעם־ווינט, וואָס ער ברענגט אַף דער ערד, דערפֿאַר וואָס איר האָט נישט געוואָלט צוהערן זײַן געבאָט... עגעדען, מאַגעדען, מאַגדאַדען! עגעעדען, מאַגעדען, מאַגדאַאַדען! עעעגעדען, מאַגע־דען, מאַגדאַאַאַדען!...

. . . .

טרויעריק, זייער טרויעריק האָט זיך אויסגעלאָזט דער טאָג, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן אַזוי גליקלעך, אַזוי פֿריילעך, און שטיל האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אַף דער ערד די טונקעלע נאַכט און האָט פֿאַרשפּרייט אירע שוואַרצע פֿליגל אַף דער מרה־שחורהדיקער וועלט. נאָך דעם צו־פֿריילעכן און גליקלעכן טאָג האָט די נאַכט אויסגעזען ווי אַן אַלמנה, אָנגעטאָן אין שוואַרצן. שטיל איז געווען אַרום און אַרום. קיין דורכגייער, קיין דורכ־פֿאָרער. אַלע טעאַטערן זײַנען געשלאָסן. אַלע רעסטאָראַנען זײַנען גע־שפּאַרט, אויסגעלאָשן זײַנען די ליכט אין די גאַס־לאָמפּן. עס איז חושך און שטיל. ווען־נישט־ווען לאָזט זיך הערן אַ ווײַטער הילך, אַן אָפּקלאַנג פֿון אַ הייזעריקן „הוררא", אַ קול פֿון אַ געשלאָגענעם, אַ גוואַלד פֿון אַ סך מענטשן, אַ געזאַנג פֿון אַ שכור, וואָס רײַסט זיך דורך און ווערט פֿאַר־שטאַרבן, און ווידער ווערט שטיל... שטיל קוקט אַראָפּ אויך דער מרה־שחורהדיקער הימל מיט זײַנע מיליאַרדן פֿינקלדיקע וועלטן אַף דער קליינער חושכדיקער ערד, וואָס מיינט און וויל אײַנריידן אויך יענעם, אַז צוליב איר האָט דאָס גאָט באַשאַפֿן אַט די גרויסע רײַכע מיליאַרדן־שטערנדיקע וועלט. שטיל, פֿינצטער, חושך! זי וויל נישט דערציילן, די שטילע פֿינצ־

מערע חושכדיקע נאַכט, וואָס ס'איז פֿאַרגעקומען דאָרט, אין די חושכדיקע, אָרעמע, שמוציקע ייִדישע גאַסן און געסלעך, אין די חושכדיקע, אָרעמע, שמוציקע ייִדישע הײַזער און הײַזלעך, בײַ די דערנידעריקטע, אָרעמע, הונגעריקע, אומגליקלעכע, נאַקעטע און באָרוועסע פֿאַרוואָרפֿענע, פֿאַרגעסענע און דערשלאָגענע — — — נײן, זי וויל נישט דערציילן, די שטילע פֿינצטערע חושכדיקע נאַכט, וואָס עס איז פֿאַרגעקומען דאָרט! אויך שווײַגט די שטילע פֿינצטערע חושכדיקע נאַכט פֿון די שטילע פֿינצטערע געהיימע פֿאַרזאַמלונגען אין שטילע פֿינצטערע געהיימע קעלערס, וווּ שטילע פֿינצטערע געהיימע מענטשלעך האָבן אויסגעטיילט די אַרבעט, זיי יאָלן זײַן גרייט צו „מאָרגנדיקן טאָג”... און נאָך און נאָך אַ סך זאַכן זײַנען אָפּגעטאָן געוואָרן אין דער דאָזיקער שטילער, פֿינצטערער חושכדיקער נאַכט. און זי שווײַגט, די נאַכט. זי וואַרט אָפּן ליכטיקן פֿרישן פֿרימאָרגן. ער וועט קומען, דער געווינטשטער ליכטיקער פֿרימאָרגן. ער וועט קומען און מע וועט עס אַלצדינג דערציילן — אין פֿריידן.

קאַפּיטל יב.

אײביקע וואַנדערער

עס איז געווען אַ נאַסער, אַ קאַלטער פֿרימאָרגן, אײנער פֿון יענע קאַלטע נאַסע אָסיענדיקע טעג, וואָס מע זאָגט, אַז עס איז „אַן עבירה אַ הונט אַרויסצולאָזן אויף דער גאַס”. דער וואָקזאַל, אויף וועלכן עס האָבן זיך אַמאָל געטראָפֿן שאַסטעפּאַל מיט סאַפּראַנאַוויטש דעם אַפּטייקער, בשעת זייערע קינדער זײַנען אָנגעקומען פֿון פּעטערבורג אַהיים אויף פּסח, איז געווען פֿול געפּאַקט מיט מענטשן, און איבערהויפּט — די דריטע קלאַס. עס איז נישט געווען אַ נאָדל דורכצוּוואַרפֿן. מערסטנס פּאַסאַזשירן זײַנען געווען אחינו בני ישראל. מע קאָן זאָגן, כמעט לויטער ייִדן. געזעסן און געשטאַנען קעפּ אויף קעפּ ווײַבער מיט קינדער מיט טשעמאָדאַנעס, טאָרבעס, זעק און פּעקלעך, און קישנס, קישנס, קישנס!... די פּנימער בײַ אַלע אָנגעשראָקענע, קוקן זיך אַרום אויף אַלע זײַטן, ציטערן פֿאַר אַ געשריי, פֿאַר אַ פֿײַף... נאָך די שמועסן פֿון די פּאַסאַזשירן דאַרף מען רעכענען, אַז דאָס זײַנען עמיגראַנטן, וואָרעם עס לאָזן זיך הערן די ווערטער

„ליבוי"... „האמבורג"... „שיפסקארטן"... „אמעריקא"... דאס וואָרט „אמעריקא" — אפטער פון אלץ. דאס וואָרט „אמעריקא" האט פאר זיי א באזונדערע צוציונגס־קראפט, א מין כשוף. דאס איז א ווונטש, אן אידעאל, וואס א סך, א סך פון זיי האבן לאנג וועגן דעם געחלומט. אמעריקא שטעלט זיך זיי פאר ווי א מין יענע וועלט, א מין גן־עדן. הלוואי, רבונו של עולם, מע זאל זיי כאטש אריינלאזן, נישט אפשיקן חלילה צוריק...

דאס געשריי איז גרויס, דער טומל מיטן לויפן מיטן שטופן זיך איז נאך גרעסער. צווישן די פארשווינענע זעט מען אייניקע מיט איבער־געבונדענע קעפ, מיט אונטערגעבלויטע אויגן — סימנים פונעם נאך נישט פארהיילטן אומגליק, נאך נישט אפגעקילטן פאגראם...

— מע וועט אייך דען אריינלאזן אין אמעריקע מיט אזא פאסאן?

— רייצט זיך א יינגל אן עזות־פנים, די הענט אין די קעשענעס, קעגן א יידענע מיט אן איינגעקוועטשטן שטערן און מיט געלזוכט אין פנים.

— א מכה דער מאמע דיינער! — ענטפערט אים די יידענע. — אבי איך האב געזונטע אויגן, האב איך דיך אין דער ערד!

א יונג ווייבל און זייגט א קינד און שלעפט א יידן פאר דער פאלע. זי וויל וויסן, צי מע לאזט אריין קיין אמעריקא מיט זייגנדיקע קינדער? דער ייד דאווענט, קאן איר נישט ענטפערן, טוט ער איר א מאך מיט דער האנט, ווי אייענער רעדט: „דו ביסט נעבעך א גרויסע בהמה!" און קוקט זיך ארום בשעת מעשה, צי זעט נישט דער זשאנדארם, ווי ער דאווענט.

באזונדער איז א ווינקעלע זיצט א געזינדל: א פאטער, א מוטער, זעקס קינדער; פיר יינגלעך, — יינגלעך איז אין אמעריקא, זאגט מען, א גליק, זיי גייען ארבעטן — צוויי מיידלעך, — מיידלעך, זאגט מען, איז אויך א גליק אין אמעריקא, זיי גייען ארבעטן, און א באבע מיט א זיידן זיינען אויך דא. די באבע וואלט אפשר אויך געפארן מיט די קינדער קיין אמעריקא, קאן זי נישט איבערן זיידן, ווייל ער איז א בלינדער. א בלינדן לאזט מען קיין אמעריקא נישט אריין. מוז זי דא בלייבן מיטן אלטן. סיידן אמאל, איבער הונדערט און צוואנציק יאר, וועלן זיי איר צושיקן פון דארטן א שיפסקארטע... דערווייל זאל ער נאך לעבן. געננג, אז גאט האט אים געשטראפט, מע האט אים בשעת פאגראם אויסגע־

שטאָכןביידע אויגן, דערפאַר, וואָס ער האָט נישט געוואָלט זאָגן ווו ס'איז די קינדערס געלט, צוויי און צוואַנציק קערבלעך... און דער אַלטער זיידע גלעט די אייניקלעך איבער די קעפּלעך, וויינט מיט זיינע בלינדע אויגן און זאָגט צו זיי:

— איך וועל אייך שוין מער, קינדערלעך, אַפּנים, נישט זען קיינ־מאָל! קיינמאָל אייך נישט זען מער!...

צווישן די עמיגראַנטן קאָן מען דערקענען נחמיה דעם שוסטער, זיין ווייב זיסל און זייער עלטערן זון חיים. דער יינגערער, בעני, ליגט אָפּן הייליקן אָרט נאָך אָן אַ מצבה. זיי האָבן אויספּאַרקויפט וואָס זיי האָבן געהאַט און פאָרן אין אַזאַ לאַנד, פונוואַנען זיי וועלן שוין מסתמא קיינמאָל צוריק נישט קומען.

— האָסט אַ טעות, אַלטער, מיר וועלן נאָך קומען צוריק אַלע, און איך אודאי...

אַזוי זאָגט חיים צום פאָטער און ער וויל אים איינריידן, אַז ער, חיים, פאָרט נישט אַהין אַף שטענדיק; און נישט צוליב זיך פאָרט ער, נאָר צוליב זיי. און זאָל זיך נאָר אַביסל איבערקאָכן אָט דאָ, וועלן אַלע פאָרן צוריק אַהער, „צו אונדז", אַזוי ווי מע פאָרט אַצינד אַהין, קיין אַמעריקאַ...

— אם ירצה השם! — מישט זיך אַריין אַ ייִד אַ ווילד־פרעמדער פון דער זייט, וואָס שניידט דינע ריפּעלעך ברויט מיט אַ קליין שאַרף מעסערל און באַשמירט דאָס מיט אַ געלכל פון אַן איי און בעט אויס אַביסל זאַלץ בײַ אַ פרעמדער ייִדענע מיט אַ פאַרוויינט פנים צו זיך אין הויפן אַריין.

— אַהין געפאָרן, אַהער געפאָרן — ישראליק פאָרט!

אַזוי רופט זיך אָפּ דער ייִד, וואָס האָט ביז אַהער געדאַוונט און איצט לייגט ער צונויף דעם טלית ותפלין, און די באַקן פלאַמען אים.

— אונדזער פאָלק ישראל, פאַרשטייט איר מיך, איז מקיים דעם פסוק, וואָס גאָט האָט אַמאָל געזאָגט צו אברהם אבינו: לך־לך — זאָלסט אַרויסגיין פון דיין לאַנד און פון דיין געבורטס־אָרט און פון דיין פאָ־טערס הויז...

— אַ גליק האָט אונדז געטראָפן! — רופט זיך אָפּ נאָך אַ זייטיקער פאַרשוין מיט אַ גילקע אַף אַן אויג, און אים ענטפערט אָפּ אַ דריטער,

אויך א ווילד־פרעמדער, נאָר אַ יונגערמאַן, וויַיזט אויס, אַ שטיק אינטע־ליגענט, אַז פּאות און שטאַרק אונטערגעהאַקט דאָס בערדל:

— געווים אַ גליק, וואָרעם וואַנדערן, גלות פּראַווען — דאָס איז אונדזער געבאָט, אונדזער מיסיאָן. האָט איר פאַרשטאַנען, צי ווער־וואָס? אין דעם טאָג, וואָס ייִדן וועלן אויפהערן אַפּריכטן גלות, וועלן זיי חלילה אויפהערן צו זיַין ייִדן...

דערזען, אַז די צוהערער קוקן אויף אים פאַרחדושט, פאַרענטפערט ער זיך:

— איר מיינט, ס'איז מיַינס? דאָס זאָגט איינער אַ גרויסער, גאָר אַ גרויסער מענטש (און דרייט אויס מיטן גראָבן פינגער און זאָגט מיט אַ ניגון): „מה־דאָד, זאָגט ער, אַצינד, ווען מיר זיַינען צו שאַנד און צו שפּאָט, פאַרדערט מען, זאָגט ער, פון אונדז, מיר זאָלן זיַין ערלעכער און אָרנטלעכער און בעסער און פיַינער פאַר אַלעמען, היַינט לאַ כל שכן וואָס פאַר פּרעטענזיעס וועלן שוין האָבן, זאָגט ער, צו אונדז די פעלקער אין דער ציַיט, ווען מיר וועלן זיַין, זאָגט ער, ליַיטן גליַיך אויף אונדזער אייגענער ערד?"... ניין, ברידער! אונדזער מיסיאָן איז וואַנדערן, שטענדיק זיַין צווישן פרעמדע פעלקער, זיַין אַ מוסר, אַ בײַשפּיל פאַר אַלעמען... האָט איר עס פאַרשטאַנען, צי ווער־וואָס?

דאָס רעדל אַרום דעם יונגנמאַן, וואָס פּרעדיקט, ווערט אַלע מינוט ברייטער און גרעסער. ייִדן האָבן ליב האָרכן אַ גוט וואָרט, עס מעג זיַין וווּ איר ווילט און ווען איר ווילט, אַפילו „אַ מינוט פאַר פּאַיעזד". מאַנצ־בילן, די וואָס האָבן פאַרשטאַנען, האָבן פאַרשטאַנען, אַז דער יונגערמאַן באַדאַרף זיַין אַ ציוניסט, וואָרעם ער רעדט צו שיין און היצט זיך צו שטאַרק. און וויַיבער, וואָס האָבן נישט פאַרשטאַנען גאָרנישט, האָבן אויך צוגעשאָקלט מיט די קעפּ, אונטערגעהאַלטן מיט אַ זיפץ און גרייט געווען אַלע מינוט לאָזן אַ טרער — עלעהיי, לאָז זיך איַיך דאַכטן, אַ מגיד רעדט...

צווישן דעם עולם וואָס האָט אַרומגערינגלט דעם יונגנמאַן דעם אינטעליגענט, איז געווען סאשאַ סאַפּראַנאַוויטש, וואָס איז אַרויסגעקו־מען אַרויסבאַגלייטן זיַין פאָטער דעם אַפּטייקער — ער פאָרט קיין ארץ־ישראל דאָרט ווערן אַן אַפּטייקער. טאָמער וועט מען באַדאַרפן האַלטן עקזאַמען, וועט ער האַלטן. אַאַן אומגעריכטע מעטאַמאָרפאָזע האָט גע־

קאָנט אַרויסרופן בײַ אים נאָר דער שטורעם מיט אַלע רעזולטאַטן פונעם שטורעם, וועלכע ער האָט איבערגעלעבט. פאַרשטייט זיך, אַז סאָלאָמאָי סאַפּראַנאָוויטש האָט געהאַט אַן אַנדער מאַרשרוט — קיין אַמעריקע. נאָר עמיגרירן קיין ארץ־ישׂראל האָט אים אַרויפגעפירט זײַן זון סאַשאַ. און אַנדערש האָט דאָס נישט געקאָנט זײַן — פאָרט אַ איין־און־איינציקער זון. סאַשאַ בלײַבט דערווײַל דאָ ביז ער וועט ענדיקן; אַז ער וועט ענדיקן, וועט ער סײַ ווי סײַ אַריבערפאָרן קיין ארץ־ישׂראל. ארץ־ישׂראל און אַמעריקע — צו אַ גרויסער תהום! שענער פון אַלץ איז געווען דאָס, וואָס דעם אַפּטייקערס קריסטלעכע פרײַנטן, נאַדיעזשדאַ אַלעקסאַנדראָוונאַ, האָט צוגערעדט איר פרײַנט דעם אַפּטייקער, ער זאָל בעסער אַריבערפאָרן קיין ארץ־ישׂראל. „פּאַלעסטינאַ — האָט זי געזאָגט, און מאַכע גוט מכבד געווען אים — פּאַלעסטינאַ — דאָס איז דאָך אײַער באַטקאָווּשטשינאַ, אײַער פאָטערלאַנד, ווי קאָנט איר עס פאַרבײַטן אויף אַ פרעמד לאַנד, אויף אַמעריקע?... עטאָ אוזשאַסנאָ! עטאָ וואָזמוטיטעלנאָ!“...

אַ סך האָט אויך מיטגעהאָלפן זײַן שכן איציקל שאָסטעפּאַל, וואָס איז פון איצט אָן נישט נאָר אַ שכן — אַ סברה, אַז ער איז שוין גאָר אַ מחותּן. עס איז נאָך נישט אָפיציעל, פאַרשטייט זיך, עס איז נאָך דערווײַל אַ סוד, נאָר אַזאַ סוד, וואָס ווייסן עס און אַלע ריידן, שושקען זיך, — הײַנט־מאָרגן קאָן עס ווערן אַ פאַקט. די קינדער באַדאַרפן דערווײַל ערשט ענדיקן זייער קורס. זיי פאָרן ביידע ווידעראַמאָל קיין פּעטערבורג, און זײַנען די לעצטע צײַט אַזוי באַפרײַנדעט, אַז ס'איז שוין גאָר בײַ קיינעם קיין שום ספק נישט, אַז דאָס זײַנען חתן־כּלה. אַ שטיקל מניעה איז נאָך אין איין זאַך: דער חתן איז אַ ציוניסט, און אַ פאַרברענטער ציוניסט, און די כּלה איז צום ציוניזם דערווײַל קאַלט, זייער קאַלט. נאָר „מה שלא יעשה השכל יעשה הזמן“ — זאָגט איציקל שאָסטעפּאַל מיט אַ פּסוק צו זײַן האַלב־אָפיציעלן מחותּן דעם אַפּטייקער, וואָס כאָטש ער פאַרשטייט נישט קיין לשון־קודש, פונדעסטוועגן טוט ער אַ גלאַנץ מיט די ברילן, מע זאָל מיינען, אַז ער האָט פאַרשטאַנען.

— אַלעקסאַנדער סאָלאָמאָנאָוויטש, ווי זענט איר פאַרפאַלן געוואָרן? עטאָ אוזשאַסנאָ! עטאָ וואָזמוטיטעלנאָ!

נאַדיעזשדאַ אַלעקסאַנדראָוונאַ האָט דאָס אַזוי אויסגערופֿן, אַ פּלעסק געגעבן מיט די הענט, דערזען סאַשאַ סאַפּראַנאָוויטשן אין דריטער קלאַס צווישן עולם, וואָס אַרום דעם יונגן אינטעליגענט. נאָך איר זײַנען באַלד אָנגעקומען דער אַפּטייקער. וואָס האָט זיך שטאַרק אויסגעבליכט, און טאַמאַראַ און איציקל שאַסטעפּאַל, וואָס האָט זיך שטאַרק פֿאַרעלטערט אין דער לעצטער צײַט: די אויגן זײַנען געוואָרן ווי אונטערגעשוואָלן, מיט קישעלעך. זײַן טאָכטער טאַמאַראַ האָט זיך אויך פֿאַרענדערט — זי איז שענער געוואָרן, נאָך שענער ווי פֿריִער.

— וואָס טוט זיך דאָ? — האָט טאַמאַראַ אַ פֿרעג געגעבן.

— אונדזערע וואַנדערער — האָט איר סאַשאַ אָפּגעענטפֿערט, באַוויזן מיט די אויגן אויף דעם עולם עמיגראַנטן — אונדזערע אייביקע וואַנדערער.

— די אייביקע וואַנדערער! — האָט אים, ווי אַ ווידער־קול, מעלאַנכאָליש נאָכגעזאָגט נאַדיעזשדאַ אַלעקסאַנדראָוונאַ מיט אַ טראַגישער אינטאָנאַציע און איז אָבער באַלד אָנגעפֿאַלן אויף אירע גוטע פֿרײַנט: וואָס שטייט מען? ס'איז שוין צײַט זיך געזעגענען! און אויסגעלאָזט האָט זי מיט איר שטענדיקן אויסרוף! עטאָ אוזשאַסנאָ! עטאָ וואָזמוטיטעלנאָ!"...

און דאָס גאַנצע געזינדל לאָזט זיך גיין אויפֿן פּעראָן, און דאָרט געזעגנט מען זיך מיטן אַפּטייקער סאַפּראַנאָוויטש, און מע קושט זיך און מע ווינטשט אים אַלדאָס גוטס פֿונעם גאַנצן האַרצן.

סוף פֿונעם צווייטן טייל.

Este libro se terminó de imprimir el día 24 de octubre de 1952, en los Talleres Gráficos OPTIMUS S. R. L., Valentín Gómez 2715-19 - Buenos Aires.